

SAHABE'DEN
GÜNÜMÜZE

ALLAH DOSTLARI

HILYETÜ'L-EVLIYA
SIFATÜ'S-SAFVE

ZAMAN

Süle

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ZAMAN
ALLAH DOSTLARI KAMPANYASI
KİTAP SERİSİ

Şule Yayınları : 19
Kaynak Eserler Dizisi 1

Genel Yayın Yönetmeni
A. Ali Ural

Yayın Danışmanları
Prof. Dr. H. Kamil Yılmaz
Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu
Prof. Dr. İsmail Hakkı Ünal
Doç. Dr. Ahmed Nedim Serinsu

Redaksiyon-Tashih
Doç. Dr. Sedat Cereci

Dizgi-Sayfa Düzeni
Şûle Yayınları

Kapak
Ramazan Erkut

Baskı ve Montaj
EBNER&SPIEGEL
Eberhard-Finckh-Str. 61
D-89075 Ulm-Germany

ISBN
9757796-16-6

Adres : Zaman Media GmbH
Sprendlinger Landstr. 107-109
D-63069 Offenbach-Germany
(+49) 69 300 34 160
Faks: (+49) 69 300 34 250

SAHABE'DEN GÜNÜMÜZE ALLAH DOSTLARI

6

Hilyetü'l-Evliyâ

Ebu Nuaym el-Isfahânî

Sıfatü's-Safve

İbnü'l-Cevzî

Çevirenler

Said Aykut

Enver Güneç - Yahya Atak

Abdülhamid Bırışık - Fuat Aydın

ŞÜLE YAYINLARI

2002

© Bu eserin bütün hakları mahfuzdur.

- Bu cildin 378. ve 408-422. sayfaları Enver Günenç, 427-435. sayfaları Yahya Atak, geri kalan tüm bölümler ve Hilyetü'l-Evliyâ dışındaki alıntı ve tercümeler Said Aykut tarafından yapılmıştır.

İÇİNDEKİLER

EMETÜ'L-CELÎL (R.H) / 35	
ÜMMÜ HAYYAN ES-SÜLEMİYYE (R.H) / 36	
ÜMMÜ İBRAHİM (R.H) / 36	
BAHRİYE EL-ÂBİDE (R.H) / 36	
HASENE EL-ÂBİDE (R.H) / 37	
ZECLE EL-ÂBİDE (R.H) / 37	
KERDÜVEYH BT. AMR EL-BASRİYYE (R.H) / 38	
ÜMMÜ OSMAN (R.H) / 38	
MİSKÎNE ET-TAFÂVİYYE / 39	
GANDAKE HATUN (R.H) / 39	
BASRALI KADIN DERVİŞLERDEN, YAKINLARININ ADIYLA BİLİNERLER / 39	
EBU İMRÂN EL-CÛNÎ'NİN HANIMI (R.H) / 39	
RİYAH EL-KAYSÎ'NİN HANIMI (R.H) / 40	
ÜMMÜ HASSAN EL-ESEDİYYE'NİN KIZI (R.H) / 41	
İBRAHİM EN-NAHAÎ'NİN KÖLESİ (R.H) / 42	

UBEYDULLAH B. EL-HASAN EL-ANBERÎ'NİN CÂRİYESİ
(R.H) / 42

HALİD EL-VERRAK'IN CÂRİYESİ (R.H) / 43

EL-MÂVERDİYYE (R.H) / 44

BASRALI BİLİNMEYEN DERVİŞ KADINLAR / 44

BASRALI, HİKMETLİ SÖZ SÖYLEYEN BİR MECZÜBE
CÂRİYE (R.H) / 45

ÜBELLE KASABASININ DERVİŞLERİ / 46

ÜBELLE EHLİ'NDEN KADIN DERVİŞLER / 47

ŞAVÂNE (R.H) / 47

REYHÂNE (R.H) / 49

ABADAN'LI DERVİŞLER (R.H) / 49

ABADANLI DERVİŞ BİR KADIN (R.H) / 52

MİHRİCANKAZAK'LI BİR MECZÛP (R.H) / 52

TÜSTER EHLİ'NDEN SEÇKİN BİR ÂBİD / 53

SEHL B. ABDULLAH B. YUNUS ET-TÜSTERÎ (R.H) / 53

Sülemî, Zehebî ve İbni Hallikan'ın Dilinden Sehl / 53

Sehl'in Duasıyla Şifa Bulan Hasta ve Rab İle Hemhal Olmaya Dâir
/ 54

İbnü'l-Cevzî'den Gelen Rivâyetler / 55

Dervişliğin Üç Alâmeti, Allah'ın Sevdiği Kul Olmak / 55

Sırat'ı Dünyada İnce Olanın Âhiretteki Hali, Zühd, Erteleyici Olma-
ma, Gaflet ve Nimete Dâir / 56

Zamanın Sehl'ce Tarifi / 56

Ebu Nuaym'ın Sehl'le İlgili Rivayetlerinden Seçmeler / 57

Gerçek Tasavvufun Temelleri / 57

Dinin Temelleri / 59

Sehl'in Bazı İnce Fikirleri / 60

Sehl, Ayıpların Araştırılmasını Sevmezdi / 60

İlim ve İhlas Arasındaki Zincir / 60

Kalbin Değişimi / 60

Tevekkül ile Kazanç Arasındaki Deng / 61

Bela ve Gazaba Dâir / 61

Günah ve İbadetin Kaynağı / 61

Kötü ve Mâlâyânî Sözün Âkibeti / 62

İman ve Hicret'in Mahiyetleri / 62

İnsanların Nankörlüğü ve Aklın Mahiyeti / 62

Dost, Azık ve Yaşama Dâir / 62

Ârifin Kalbi, Dervişin Vaktine Dâir / 63

Marifet, Allah ve Nefse Dâir / 63

Sıddıkların Ahlâkı / 64

İhlas, Rızık ve Akla Dâir / 65

Dünya Nedir ? / 66

İnsana Yeten Rızık Nedir ? / 66

Manevi Temizlik Kaç Türdür ? / 67

İmam Sehl b. Abdullah et-Tüsterî'nin Müfessirliği ve Bazı Âyetlere
Getirdiği Yorumlar / 67

Sehl b. Abdullah'ın Hadisçi Yönü ve Bir Hadisi / 71

İmam Sehl'in Eserleri / 71

ŞİRAZLI SEÇKİN DERVİŞLERDEN / 72

EBU İSHAK İBRAHİM B. ALİ EŞ-ŞİRÂZÎ / 72

İbni Hallikan'ın Dilinden Ebu İshak'ın İlmi Yönü, Eserleri ve Birkaç
Şiiri / 73

Uzun Bir Ömür Süren Ebu İshak'ın Hayvanların Hukukuna Dâir
Enteresan Sözü / 75

Ebu İshak'ın İlim Hususundaki Titizliği Her Şey de Samimiyeti Gö-
zetmesi ve Öldüğü Zaman Dostlarının Rüyalarına Girmesi / 75

DOĞU İRAN, HORASAN VE ÇEVRESİ / 77

KİRMAN EHLİ'NDEN BİR YÜCE DERVİŞ / 80

ŞAH B. ŞUCÂ EL-KİRMÂN (R.H) / 80

Ârif'in Üç Hali, Allah Sevgisinin Delili ve İnsan Sarraflığına
(firâset) na Dâir / 80

Kullara Allah'ın Nazarıyla Bakmak, Dervişliğin Bir Ruh Hekimliği

Olması, Tenkidin Gerekliği, Batıla Yağ Çekmemek, Fazilet ve Velayetle İlgili Enfes Bir Tanım / 81

Şah b. Şuca'nın Vefatının Bir Güvercinle Bildirilişi / 81

SİCİSTANLI SEÇKİN DERVİŞLERDEN / 82

EBU DAVUD ES-SİCİSTÂNÎ (R.H) / 82

İslâm'ın Özü Olan Dört Hadis / 83

Ebu Davud'un Kısa Hayat Öyküsü / 84

Ebu Davud'un Oğlu / 84

Ebu Davud'un Eserleri / 85

Sünen-i Ebî Davud'un Şerhleri / 85

Ebu Davud'un Diğer Eserleri / 86

DİNEVER ÂHÂLİSİNDEN SEÇKİN ÂBİDLER / 87

MÜMŞÂD ED-DİNEVERÎ (R.H) / 87

EBU'L-HASEN ES-SÂİĞ (R.H) / 87

Kartalın Gölgelediği Heybetli Âbid / 88

Riyaya Karşı Uyanık Olmak ve Marifetin Güzel Bir Tanımı

HEMEDANLILAR'DAN SEÇKİN BİR ÂBİD / 88

YUSUF B. EYYÛB EL-HEMEDÂNÎ / 88

ISFAHANLILAR / 90

MUHAMMED B. YUSUF EL-ISFAHÂNÎ (R.H) / 90

Tanınmayan Fazilet Kaynağı / 91

Reddedilen Bir Zenginlik ve Hikmetin Üstünlüğü / 91

İyiliğe Karşı İyilik ya da Hristiyanlara Verilen Selam / 91

Muhammed'deki Âhiret Sevgisi, ve Vefatıyla İlgili Bir Kerameti / 92

Ölümün Bir Tedâvî Oluşu, Dünya ve Âhiret, İyi Dostun Önemi,

Haccın Güzelliği, Zamanın Kurtuluş Zamanı Oluşu ve Bilinmeyene

Dâir / 92

Mekke'ye Doğru Yapılan Yolculuğun Güzelliği, Kaçarak Kurtulmak

ve Günahların Bereketi Alıp Götürmesine Dâir / 93

Muhammed'in Az Rivayette Bulunuşu / 94

İBRAHİM B. İSA EL-ISFAHÂNÎ (R.H) / 94

EBU UBEYDİLLAH MUHAMMED B. YUSUF EL-BENNÂ (R.H) / 95

EBU CAFER AHMED B. MEHDÎ (R.H) / 96

Ahmed b. Mehdî'nin Başına Gelen İbretâmız Bir Olay / 96

Ebu Cafer'den Gelen İki Hadis / 97

ALÎ B. SEHL (R.H) / 98

Tevfik, Emâneti Muhafaza, Uyanıklık ve Beşeri Aldanışın Alâmetleri, Dua ile Gelen Ölüm / 98

Ali'den Gelen Bir Hadis / 99

REYLİLER'DEN SEÇKİN ÂBİDLER / 99

CERÎR B. ABDÜLHAMİD ER-RÂZÎ (R.H) / 99

EBU ZUR'A UBEYDULLAH B. ABDÜLKERİM (R.H) / 100

Ebu Zur'a'nın Zühdüne ve Hadis Konusundaki Titizliğine Dâir / 100

Ebu Zur'a'nın Hadis Aldığı Kimseler ve Hocasının Sitayışkâr Sözleri / 101

YAHYÂ B. MUAZ (R.H) / 102

Zehebî'nin, Ebu Nuaym'ın, Kuşeyrî'nin, Hatib el-Bağdâdî'nin ve İbni Hallikân'ın Yahya'dan Övgüyle Bahsetmeleri / 103

Yahyâ b. Muaz'ın Zühd ve İnceliği İle İlgili Rivâyetler / 104

Nefse Dâir Beyitler, Öğütler ve "Günahım Kendime, Aşkım Sana" Diye Başlayan Bir Dua / 104

"Dünyanın Çölleri Yürüye Yürüye Âhiretin Yolları ise Gönülle Aşılır" / 105

Allah'ın Rahmeti, Tesbihin Anlamı ve Gönlü Sadece Allah'a Teslim Etmeye Dâir / 106

Bedenlerin Zindanı, Üç Kısım İnsan, Ölmeden Önce Ölebilmek, Kalpler, Dünyanın Hizmetçi ya da Efendi Olması ve Köprüler Üzerine Saray İnşa Etmemeye Dâir / 106

Tevâzu, Zühd, Tevbe, ve Sadâkâta Dâir / 107

Amel, Niyet, İlim, Maksudu Bilmek, Samimiyet, İbadetten Lezzet Alabilmek ve Riyaya Dâir / 108

"Hayat İnsanı İrfan ve Yücelikten Alıkoyan Bir Bağ İse Ölüm ile Bu Bağdan Kurtulmak Gerek" / 109

"Ârifler İçin Dünya Bir Zikir Tarlası Âhiret İse İlkbahardır" / 110
İbadeti Sanat, Dervişliği Nimet Bilmek ve Uyanık ile Gafilin Özellikleri / 110

Güzel Hayat ve Sevilmenin Anahtarı, Yahya'nın Hasımı ve İlâhi Sevgiyi Tatmanın Alâmeti / 111

Selam Yurduna Davet, Paramın Akrep, Dünyanın Zehir Oluşu ve Dünyadan Nasıl Fayda Temin Edileceğine Dâir / 112

Erdemliler İçin Dünya Bir Gurbettir / 112

Hâlık'ı Doğru Anlamak / 112

Allah'ı Anmak, Ârifin İki Hasleti ve İnsanın İki Kutupluluğuna Dâir / 113

"Sevenin Canı Sevgiliye Meyilde Gönltü, Sönmeyen Aşkından Şikeste" / 113

Fesleğene Merhamet Eden Yahya'nın Kardeşine Nazmen Cevap Vermesi ve Duası / 114

"Kalpler Kaynayan Kaplara, Diller ise Kapaklara Benzer" / 116

Aşılacak Yedi Derece / 116

"Mahlûkata Nasıl Nefret Gözüyle Bakayım ? Dağ-Taş Herşey Allah'ı Tesbih Eder!" / 116

"İnsanlara Sabretmek Ateşe Sabretmekten Daha Zordur." / 117

Açlık, İnsanlarla Güzel Muamele, Zarif Söz ve Fakirlikten Korkulduğu Kadar da Cehennemden Korkmaya Dâir / 117

Günahın Sevaptan Üstün Olduğu An, Mümine Üç Yoldan Biriyle İyilik Etmek, İki Musîbet, Samimi İstiğfar, Kalbin İlacı Olan Beş Şey, Rızaya Kavuşmanın Ön Şartı / 118

"Kardeş Hataları Gösteren, Dost Günahıtan Sakındırandır" / 119

Nefsi Sevmenin ve Ondaki Nefret Etmenin Zamanı, Faziletlerden Önce Farzları Yerine Getirmek / 119

Yahya'dan Gelen Bir Hadis / 119

İBRAHİM EL-HAVVAS (R.H) / 120

Ârifin Tüm Özelliklerini İçine Alan Oniki Cümle, Dört Az Bulunan Sıfat ve Kalitesiz Kalbin Dört Alâmeti / 120

Kur'an Okumak ve Kalbin Sağlığı / 122

Ârifin Sadece Allah ile Yetinmesi İnsanların İkiye Ayrılması ve Al-

lah Âşıklarını Anlatan Beyitler / 122

İbrahim'in İnleyiş Sebebi / 124

YUSUF B. EL-HÜSEYİN ER-RÂZÎ (R.H) / 125

Yusuf'un Güzel Halleri, Hikmetli Sözleri / 125

SAİD B. İSMAİL EL-HÎRÎ (R.H) / 126

Said'in Güzel Halleri ve Öğütleri / 127

Said'e Göre Sohbetin Kısımları / 128

Saadet ve Bedbahthk / 128

Said b. İsmail'in Vefatı / 129

EBU YEZÎD EL-BESTÂMÎ (R.H) / 129

Rabbın Kulları Sevmesiyle İlgili Enfes Bir Cümle, O'nu Zikretmek, O'na Bağlanmak, Yardımın Allah'tan Gelişi ve Yaradanın Cemalini Göremeyince Cennet'te Dahi Mutsuz Olan Âşıklara Dâir / 130

Ağzını Temizledikten Sonra Allah'ı Anan Adam ve Takvaya Dâir / 130

Havada Uçanlarla İlgili Alay Dolu Bir Cevap, İbadetle Samimiyet, İlmin Üstünlüğü, Nefsin Zor Tedavi Edilişi, ve Üç Riyakâr Zümreye Dâir / 131

Marifeti İlâhiye'nin "Bilmemek" Anlamına Gelmesi, Ârifin Zâhiden Üstün Olması / 132

Ârifin Derecesinden Bahsolunamayacağı, Allah'ı Allah ile Bilmek ve Zikri Gaflet İçinde Yapmamak / 133

Allah'ın Dostluğu, Sözleri Dinlemede Niyet, Ârifin Alâmeti, İsmi Âzam Diye Bir Şey Var mı ? / 133

Gözboyama Değil, İstikâmet Önemlidir / 134

NİSÂBURLULAR / 134

YAHYA B. YAHYA EN-NİSÂBÛRÎ (R.H) / 134

İlim, Siyaset ve Kadılığın Şanına Dâir Mühim Bir Tâhî Olay / 135

İSHAK B. İBRAHİM EL-HANZALÎ (R.H) / 136

İshak'ın Güzel Halleri, Hikmetli Sözleri / 136

İshak'ın Ehl-i Sünnet'i Savunma Hususundaki Titizliğine Dâir Beyitler ve Ona Düzülen Methiyeler / 136

MUHAMMED B. RÂFÎ (R.H) / 138

Ayazda İnce Bezle Gezen Adam / 139

EBU HAFS EN-NÎSÂBÜRÎ (R.H) / 139

Günahların Sıtmaya Benzetilmesi, Eli Yanmayan Adam, Kitaba Uygun Yaşamak ve Fütüvvetin Anlamına Dâir / 140

Dünyanın Alçaklığı, Şeref, İbadet, Şikayet ve Sabra Dâir / 141

Kızgınlığı Güzel Şeylerden Bahsederek Yatıştırmak, Velinin Alâmeti, İbadetin Riyaya Dönüşmesi ve Yücelerin Sıfatına Dâir / 142
Cömertliğin Tanımı ve Gazelin Gelmesiyle Nankörlüğüne Ağlayan Şeyh / 142**HAMDUN B. AHMED (R.H) / 144**

Selef'in Sözleri Niçin Etkili de Bizimki Etkili Değil ? / 144

Kızmamak, Helal Rızık Arama Endişesi, Allah'ın Rızasını Bırakıp Faniyi Gözetmek ve Âlimlerin Kimliğine Dâir / 144

Kulluğun ve İnsaniyetin Sınırları, Yusufun Öğüdü, Dostların Kusu-runu Yayımak ve Günahı Görmenin Körlükten Kurtulma Anlamına Geldiğine Dâir / 145

Hamdûn'un Hadis Aldığı Kimseler ve Bir Hadisi / 146

EBU BEKİR EN-NÎSABÜRÎ (R.H) / 146

NÎSABURLU SEÇKİN KADINLARDAN / 147

FÂTİMA EN-NÎSABÜRİYYE (R.H) / 147**EBU OSMAN SAİD B. İSMAIL'İN KIZI ÂİŞE (R.H) / 148**

TÛS ŞEHRİNDEN SEÇKİN İNSANLAR / 149

MUHAMMED B. ESLEM ET-TÛSÎ (R.H) / 149

Sevad-ı Âzam, Zamanın Kur'an ve Şeriata Bağlı Âlimleridir / 149

Muhammed'in Akranları Tarafından Övülmesi, İtikâdi Fikirleri ve Bu Hususta Kitap Yazması / 150

Geceleri Ağlayan Muhammed'i Taklit Eden Çocuk, Yaptığı İyilikle-rin Bilinmesini İstemeyişi, ve Ölmeden Önce Yaptığı Vasiyeti / 151

Ebu'l-Hasen'in Hadis Aldığı Kimseler ve Rivâyet Ettiği Hadisler / 153

AHMED B. MUHAMMED B. MESRUK ET-TÛSÎ (R.H) / 154

Cüneyd-i Bağdâdî'nin Rüyasına Giren Adam, Tevekkülün Anlamı ve Tasavvufun Tanımı / 155

Marifet ve Cehalet Ağaçlarının Gıdaları, Ebu'l-Abbas'ın Firâsetiyle Bir Yahudi'nin Hidâyetine Vesile Oluşu / 155

Cuma Günü Dertlenen Ebu'l-Abbas'ın Üç Güzel Sözü / 156

HERAT'TAN SEÇKİN ÂBİDLER / 157**İBRAHİM B. TAHMAN (R.H) / 157**

Ahmed b. Hanbel'in İbrahim'i Övmesi, Onunla İlgili Bir Rüya ve Çağdaşlarına Dâir / 157

EBU UBEYD EL-KASIM B. SELLÂM (R.H) / 158

Geceyi Üçe Ayıran Adam / 158

İBRAHİM B. ALÎ EL-HORASÂNÎ EL-HEREVÎ (R.H) / 159

Dua'nın Kabulü, Cennet'e Giden Yol ve Tercih Edilecek Altı Şey / 159

MERV EHLİNDEN SEÇKİN BİR ÂBİD / 160**ABDULLAH B. EL-MÜBAREK (R.H) / 160**

Gözyadınlatan Adam, Önderliğe Lâayk Olmak, İlimde Derinlik ve Vefatında Kendisi Gibi Kimseyi Bırakmayan Ârif / 160

İbnü'l-Mübârek'in Kitap Dostları, Yaş Seksen Olunca Ne Yapılır ? Önce Kur'an Sonra Diğer İlimler / 161

Kitabların Önemi, Hadisin Peygambere Varıyor Olmasına Dikkat Etmek, Ravi Kitiğinde Acımasız Olmak Gereği ve Abdullah'ın; Mutanın Haramlığını Savunması / 162

Öğüt Veren ve Öğüdü Kabul Edenlerin Azalması, Günahın Hayra Engel Oluşu, Marifetullahtan Gafil Olanlar, İnsanlar, Hakiki Sultanlar ve Sefiller, Gariplerin Meclisine Oturmak, Fudayl'ın Üstünlüğü ve İbni Cüreyc Adlı Hadis Bilgininden Alınan Dua / 162

İnsanın Yaptığı Kötülüklerden Ötürü Zaman Zaman Kendini Köpekten Aşağı Görmesi, Hakiki Aziz ve Sefil, Vakar, Sükûnet ve Samimiyyete Dâir Beyitler, Hapşırana Hayır Dua Etmek, Sadece Rabbin Affına Sığınmak ve Nefsin Nöbetçisi Olmaya Dâir / 163

İbnü'l-Mübarek'ten Gelen Hadisler / 165

ATÂ B. MEYSERA (R.H) / 167

Ertesi Günkü Savaşa İbadetiyle Gecedен Hazırlanan Adamın; Âhiret, Dünya'nın Anlamı, Tevbe, Amel Defteri ve Yol Hazırlığı'na Dâir Verdiği Etkili Vaaz / 169

Fakir ve Kimsesizlerle Sohbet ve Arkadaşlık, Zikir Meclislerinin İlim Meclisleri Anlamına Geldiğine, Davud (a.s)'un Zelleye Düşmekten Korkmasına, Gençlerden Bir Şey İstemenin Yaşlılardan İstemekten Daha Kolay Oluşuna ve Örümeğin Ördüğü İki Ağa Dâir / 169

En Çetin Sorgunun Bilgiden Olacağına, Tüm Secdeğahların Kıyamette Tanıklık Edeceğine, Nefsi Murâkebenin Gereğine, Müslümanlararası Üç Önemli Göreve, ve Rasûlullah(s.a)'ın Sünnetine Dâir / 170

İlimden Sonra Azmak, En Güzel Amelin İlim Öğretmek Olduğu, Şeytanın Sürmesi, Ashab'ta Olmayan Üç Özellik, Beş Günahın Ardından Gelen Beş Âfet ve Allah Yolunda Tozlanan Yüzlerin Kıyamette Aydınlik Olacağına Dâir / 171

Akşamlı Yatsı Arasının Önemi / 171

Atâ'nın Hadis Adığı Kimseler, Ondan Hadis Alanlar ve Rivayetleri / 172

İBRAHİM B. EDHEM (R.H) / 174

İbrahim'in İbret Dolu Öyküsü / 175

Abdullah b. Mübârek'in İbrahim'le Dostluğu, İbrahim Nezdinde Kimlerin Yüce Olduğu, Sultanlar ve Şehzâdelerde Bulunmayan Huzur ve İbrahim'in Bebekken Hayır Dua Alışına Dâir / 177

Rençberlik ve Bağ Bekçiliği Yapan İbrahim'in Faziletini Farkeden Hristiyan Kadın / 178

Dostlarına Odun Keserek, Zayıflara Un Öğüterek Yardım Eden İbrahim'in Helal Rızık İçin Gösterdiği Gayret, Kış ve Yaz Elbisesi, İbadet ve Alınterine Dâir / 178

İbrahim'in Hristiyan Bir Köylüye Ücretli Çalışmasıyla İlgili Uzun ve İbret Dolu Öykü / 181

İbrahim'in İrgathk Eden Dostlarına 'Sizin İçin Her Gece Kadir Ge-

cesidir' Demesi, Vatan Acısı, ve Evzâ'nın İbrahim'i Övmesine Dâir / 184

İbrahim'in Doğum Yapan Bir Kimsesiz Kadına Yardım Edişi / 185
Cömertlik ve Diğergâmlığın Yokoluşu, Güler Yüzle Yardım Ediş, Üç
Güzel Huyun Belli Olduğu Üç An, Yemekten Dostlarla Beraber
Kalkmak, ve Misafirliğe Gidilen Yeri İnce İnce Süzmemeye Dâir
/185

Cin Taifesinden Birinin Hikayesi / 186

İbrahim'e Nisbet Edilen Bazı Kerametler ve Samimiyetle Yapılan
Duanın Kabulüne Dâir / 187

İmam Evzâ'nın, Halkla Dertleşen İbrahim'i İnzivaya Çekilen Sü-
leyman'dan Daha Çok Sevmesi, Kanaat ve Helal Rızıkla İlgili
Mizahî Bir Beyit, ve Dünyanın Endişe Yurdu Olduğuna Dâir / 189

İbrahim'in Okuduğu ve Duyduğu Bazı İbretli Dizeler / 189

"Çocuk Doğarken Niçin Ağlar Sanırsın?" / 191

Kalplerin Kararması, Eldeki Nîmetin Kadr-ü Kıymetinin Bilinmesi
İçin Zıddıyla Karşılaştırılması ve Kimseye Muhtaç Olmamanın Ta-
rifi / 192

İbrahim'in Eski Hizmetçisine Verdiği Öğütler / 192

On Şeyde İflas Edip Kuruyan Kalbin Duası Kabul Olur mu? / 193

Hakkın Üstünlüğü, Dilden Önce Sukûtu Öğrenmek, İbrahim'in Na-
mazdan Çok Tefekkürü Tercih Etmesi, Hüzne, Cana, Ölümüne ve Yol-
culuğa Dâir / 194

Halid b. Safvan'ın Ömer b. Abdülaziz'e Verdiği Öğütler / 194

İbrahim ile Abdâd Arasındaki Öğütleşme, Konuşmak ve Susmak, ve
Allah'ın Sabrına Bakıp Gaflete Dalmamaya Dâir / 195

"Evladü İyâl Sahibi Birinin Hissettiği En Küçük Endişe Bizim Çä-
baladığımız Herşeyden Hayırlıdır" /195

Zahidliğin Hikmeti, Mümini Sevebilmek, Allah İçin Yola Düşmenin
Fazileti, İbrahim'in Âdem'e (a.s) İnen İlk Kelam Hususundaki Riva-
yeti / 196

Kurtuluşa Erenler, İlme, Sevgiye, Duaya Dâir Yedi Esrarengiz Ada-
mın Öğütleri / 197

Zühdün; Farz, Fazilet ve Selamet Olmak Üzere Üç Neviye Ayrılma-
sı, İblisi Delirten Adam, İbrahim'in Amele ve İlme Verdiği Önem
/197

Karşılıksız Dostluğun Güzelliği, İbrahim'in Soru Sorana Karşı Tu-

tumu, Süfyan ile Dostluğu / 198

İbrahim'in; Aldığı Mirası Muhtaçlara Dağıtması / 199

Sohbetten Kaçınmak, Allah'a İtaatın Güzelliği, 'Mal Allah'ın Malı, Beden Allah'a Ait' En Büyük Hediyeinin, Allah'ın Rızası Olması ve Helal Rızkın Duaya Tesiri / 199

Kalbin Üç Örtüsü; Sevinçten Hırsa, Hırstan Mahrumiyete, Hüsrandan Kine, Kinden Azaba Doğru Bir Dönüşüm / 200

İki Günü Aynı Geçen Kimsenin Kaybı, Hayır ve Şerrin Azının Dahi Önemli Olması, İnsanın Ektiğini Biçmesi, Bedenlerin Kılıfa Benzemesi, ve Allah Aşkını İdrak Etmeye Dâir / 201

Rızık, Sabır ve Diğergamlığa Dâir Meşhur Diyalog / 202

İbrahim'in Her Cuma Sabahı Okuduğu "Bereketler Günü" Duası / 202

Güzel ve Hayırlı Amelin, Dünyayı Mamur Etmek ve Teknolojiden Önce Gelmesi / 203

İbrahim b. Edhem'den Gelen Hadisler / 204

ŞAKÎK EL-BELHÎ (R.H) / 206

Tasavvufun Özü / 206

Zühd'ün Yedi Kapısı, Dünya ve Âhiret Arasındaki Fark / 207

İkiyüz Yıllık Ömürden Daha Değerli Olan Dört Şey Bilgisi / 207

"Eğer İyilik Yaptığın Adamı, Yaptığın İyilikten Daha Çok Seviyorsa O Zaman Âhiret Âşkı Olursun." / 208

Zâhid'in Başta Olan Üç Haslet / 208

Allah'ın Vadini, İnsanların Vaadine Tercih Etmemek, Ameli Sâlih Kılan Altı Şey, Allah'ın Kudretini Bilmek ve Zühde Göttüren On Vasfa Dâir / 209

Müminin ve Münafığın Özellikleri, Fesat Arttığında Yapılması Gereken Dört İş, Yarının Rızası İçin Aşırı Endişeye Düşmemek, Amel, İlim, Sabır ve İhlas Arasındaki Bağa Dâir / 210

Sadece İnsanları Razi Etmek İçin Çabalamanın Yerilmesi, En Yüce Zâhid, Mümin ile Münafık Arasındaki Farkın Endişeyle İzahı / 211

Kibrin Kötülüğü, Misafir Ağırlamanın Fazileti ve Zenginleri Rabb Edinmemeye Dâir / 212

Şakîk'ten Gelen İki Hadis / 213

HÂTİM EL-ASAMM (R.H) / 213

Tevekkül'ün Dayandığı Dört Prensip, Hâtim'in Harun er-Reşîd'e Karşı Tavrı, Sultanlara Eğilmeyişi ve Cesâreti / 213

Allah'ın Hoşnutluğunu Kazandıran Dört Şey, Üç Amel Yapılmadan Üç İddianın Yalan Olması, Gösteriş (Riya)'in Kısımları ve Kibirle Mukayesesi / 215

Kederin, İnsan Lehine ve Aleyhine Olan Kısımları, Tevbenin Getirdiği Dört Güzel Hal ve Hakiki Mutasavvıfın Dört Çeşit Ölüme Hazırlıklı Olması Gerektiğine Dâir / 215

Acelenin İyi Olduğu Haller, İtaatın ve Günahın Üçer Temeli ve Hâtim'in Şakîk'ten Öğrendiği Altı Şeye Dâir / 216

Hâtim'in Şatafatlı Evleri Sevmemesi ve Bu Husustaki Sertliğine Dâir Meşhur Bir Hadise / 218

AHMED B. EL-HIDR (R.H) / 219

Sıdk, Ahmed'teki Ölüm Özlemi ve Vefatından Önce Esrarengiz Bir Şekilde Tüm Borçlarının Ödenmesi / 219

Sabır, Rıza ve Nefsi Öldürmeye Dâir / 220

MUHAMMED B. EL-FADL EL-BELHÎ (R.H) / 221

EBUBEKİR EL-VERRAK (R.H) / 221

Ebu Bekir el-Verrak'ın Güzel Halleri, Hikmetli Sözleri / 221

TİRMİZ'DEN SEÇKİN ÂBİDLER / 223

ALÎ B. REZÎN EBU'L-HASAN (R.H) / 223

MUHAMMED B. ALÎ B. EL-HASAN (R.H) / 223

Muhammed b. Ali'nin Güzel Halleri, Hikmetli Sözleri / 224

BUHÂRA'DAN SEÇKİN BİR ÂBİD / 225

MUHAMMED B. İSMÂİL EL-BUHÂRÎ (R.H) / 225

İlim Aşkı, Zühdü, Samimiyeti ve Takvâsına Dâir Bir Diyalog / 226

Farklı Yörelere Binlerce Bilginle Görüşen, Altıyüzbin Hadis Arasından Ayıklayarak Kitabını Hazırlayan ve Yazdığı Her Hadisten Önce Gusûl Abdesti Alan Adam / 226

Kibar ve Temizliğe Titizlik Gösteren Bir Âlim / 227

Kimsenin Gıybetini Yapmadan Allah'a Kavuşmayı Niyaz Eden Buhârî'nin Ahmed b. Hanbel Tarafından Övülmesi / 227

İmam Buhârî'nin Eserleri / 227

FERGÂNÂLİ SEÇKİN BİR DERVİŞ / 228

EBUBEKİR B. İSMÂİL EL-FERGÂNÂ (R.H) / 228

NAHŞEBLİ SEÇKİN BİR ÂBİD / 229

EBU TÜRAB EN-NAHŞEBÎ (R.H) / 229

Ebu Tûrab'ın Güzel Halleri, Hikmetli Sözleri / 229

ŞAM BELDELERİ VE CİVARI / 231

EBU MÜSLİM EL-HAVLÂNÎ (R.H) / 234

Alimlerin Yıldızlara Benzeyişi, Dört Çeşit Malın Dört İbadette Kullanılamaması, Ebu Müslim'in Bir Kerameti, ve Üç Kısım Alime Dâir / 234

Ebu Müslim'den Gelen Birkaç Hadis / 235

EBU İDRİS EL-HAVLÂNÎ (R.H) / 236

Bakınca İbret Almak, Susunca Düşünmek Konuşunca Rabbi Anmak ve Kirli Elbiseler İçindeki Temiz Kalbe Dâir / 236

Kalpleri Bulandırmak İçin Hadis Öğrenenler, Dertleri Tek Bir Dertte Birleştirmek, Şeref ve Mescidler Arasındaki İlişki ve Yemeği En Temiz Kişiye Dâir / 236

Kur'an'ın Mevzuları, Huzurun En Güzel Zinet Oluşu, Fıkıh ve Samimiyet, Fıkıhtan Anlamayan Vaizin Zararı, Cennet Kokusunu Almayan Bir Zümre, Günah ve Huşûya Dâir / 236

Ebu İdris'in Önceki Kitaplardan Aldığı Bir Nakil, Kıbrın Âfeti, Mescid Âşıkları ve Ümit-Korku Dengesine Dâir / 237

Ebu İdris'in Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisleri / 237

EBU ABDULLAH ES-SANÂBİHÎ (R.H) / 239

Ebu Abdullah'ın Güzel Sözleri / 239

Ebu Abdullah'dan Gelen Hadisler / 239

EYFA B. ABD EL-KİLÂÎ (R.H) / 240

Eyfa'nın Naklettiği Hadislerden Birkaçı / 240

CÜBEYR B. NÜFEYR (R.H) / 241

Cübeyr'in Bir Sözü ve Naklettiği Sahabi Sözlere / 241

Cübeyr'den Gelen Hadisler / 242

Ehl-i Kitab'ın Nakilleri Konusunda Sakınmamızı Öğütleyen Çok Önemli Bir Belge / 243

Diğer Hadisler / 244

İBNİ MUHAYRİZ (R.H) / 245

İbni Muhayriz'in Kayırılmayı ve İpeği Sevmemesi, Halife ile Olan Bir Diyalogu ve Sultanlara Yakın Alimleri Yermesine Dâir / 246

Sessiz Zikir, Övgüyü İstememek, Öğrenmek ve Yürümeye Dâir / 246

Namaz, Soruların Mahiyeti ve Kur'an, Haccac'a Karşı Cüretli Adam ve Ana-Babaya Saygı / 247

İslâm Üzere Ölmeyi Temenni Edenlerin Azalması, Mescidde Konuşulacak Üç Mevzu ve İbni Muhayriz'in Faziletine Dâir / 247

Hayır ve Şer Karşısında Yapılacak Dua, Amel ve İlmin Zaman Zaman Birbirinden Üstün Oluşu, Yedi Günde Kur'an'ı Hatmeden Adam, ve Allah İçin Nöbet Tutmaya Dâir / 247

İbni Muhayriz'in Yazılı Bir Öğüt Bırakmamaya Gayret Edişi, Hakkı Söylemedeki Cesâreti, İyiliklerini Saklayışı, ve Tutumluluğuna Dâir / 248

İbni Muhayriz'in Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisler / 248

ABDULLAH B. EBÎ ZEKERİYYÂ (R.H) / 249

Susmak, Allah'ı Ananla Beraber Olmak, Çok Konuşmanın Kalbinin Ölüşü, ve İstiğfara Dâir / 250

Şimşek Çakarken Okunan Dua, Günahın Yazılım Anı ve Abdullah'ın Alım-Satım İşlerinden Uzak Oluşuna Dâir / 251

Abdullah'ın Salih Ruhlara Kavuşma İsteği, Bir Evde Üç Dört Mushaf, Elbisesi Tertemiz Adam ve Kaderle İlgili Soruların Yersizliği / 251

"Güçlüyle Dost Olup Kendini Köle Etme!" / 251

Konuşmayı Öğrenmenin, Susmayı Öğrenmekten Zor Oluşu / 252

Abdullah'ın Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisleri / 252

EBU ATIYYE EL-MEZBUH (R.H) / 252

Ey Müreffeh Kimse, Türah Azaba Sevak, ve Ölümden Değil, Sonra-

sından Korkmaya Dâir / 253

Ebu Atıyye'den Gelen Hadisler / 253

MÜREYC B. MESRUK (R.H) / 253

Korkunun, Ümitten Önce Gelmesi, Evini Tezekle Onaran Müreyç'in Meraklılara Verdiği Nükteli Cevap ve İyi Gence Dâir / 254

Müreyç'den Gelen Bir Hadis / 254

AMR B. ESVED (R.H) / 254

Amr'ın Güzel Hayatı ve Hz. Ömer Tarafından Övgüye Mazhar Oluşu / 254

Amr'ın Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisleri / 255

UMEYR B. HÂNİ (R.H) / 255

Umeyr'in Allah'ı Zikredışı ve Allah'ın İyi Bildiği Kul Olmak / 256

Umeyr'den Gelen Hadisler / 256

UBEYDE B. MUHÂCİR (R.H) / 256

Ubeyde'nin Ölüm Özlemi ve Annesinin Müslüman Oluşu / 257

Ubeyde'yi Gafletten Uyandıran Enteresan Bir Hikâye ve Dünyadan Sadece Kefen Parasıyla Çıkabilmeye Dâir / 258

Ubeyde'den Gelen Hadisler / 259

YEZİD B. MERSED (R.H) / 259

"Eğer Hamama Atacağımı Söyleseydi Böyle Ağlamazdım!" / 259

İsrailoğulları'ndan Bazı Âbidlerin Duası / 259

Yezid'in Valilikten Kurtulmak İçin Başvurduğu Garip Yöntem / 260

Yezid'in Hadis Aldığı Kimseler ve Bir Hadisi / 261

ŞEFİY B. MÂTİ EL-ESBAHİ (R.H) / 261

Şefiy'in Güzel Ahvali ve Öğütleri / 261

Şefiy'in Hadis Aldığı Kimseler ve Bir Hadisi / 261

RECÂ B. HAYVE (R.H) / 261

Üç Erdemli Adam, Her An Allah'a Kavuşacakmış Gibi Olmak ve Hâkimliğin Mesuliyetine Dâir / 262

Mümine Dar Zamanda Yardım Edebilmek, Hilmin Akıldan Üstün

Oluşu, ve Recâ'nın İki Davranışını Açıklaması / 262

İmanı Korumaya Dua, Ölümü Hakkıyla Düşünenin Hased ve Şımarıklığı Bırakması, İman, İlim ve Hilim'in Güzel Olamı / 262

Recâ'nın Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisleri / 264

MEKHUL EŞ-ŞÂMÎ (R.H) / 265

Kur'an'ı Amel Etmek İçin Okumak, Mekhul'un Ölüm Anında Söylediği Güzel Söz, ve Cenneti Sevmenin Ölümü Sevmek Anlamına Gelmesi / 265

İslâmî İlimlerin Zâhiri ve Bâtınî Olmak Üzere İkiye Ayrılışı, Abdestin Bereketi, Zührî'nin Mekhul'u Dört Büyük Alim Arasında Sayması, ve "Doğru Yoldaysanız, Sapıtın Size Zarar Vermez" Âyetinin Yorumu / 265

Adalet Bakanlığının Maliye Bakanlığından Mesuliyetçe Daha Hafif Oluşu, Kalbi Duyarlı Kimseler ve Mağfirete Dâir / 266

Cehennem Azabı Değmeyen İki Göz, Erdem ve Selâmetin Kaynakları, Azabın Alimlerle İlgisi, Nefse Karşı Koyabilmek, ve Dosta Gülmsemeye Dâir / 266

Dört Güzel, Üç Kötü Haslet, Kasıtlı ve Kasıtsız Hatalara Dâir Bir Âyetin Yorumu, İstiğfarın Azabı Önleyişi, Yaşlılara Hürmet ve Bir Tür Şehâdete Dâir / 267

Mekhul'un, Yezîd b. Abdülmelik'e Tevâzu Öğretmesi, Oruçlunun Gıdası ve Karakter-siz-Münafık Kimselerle Anlaşma Yapmamaya Dâir / 268

Mekhul'un Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisleri / 268

HALİD B. MA'DAN (R.H) / 270

Öldüğünde Başparmağı Tesbih Çeken Adam, Rasûlün Ashabına Duyulan Özlem, Ölümün Güzelliği, Kamil Mümin ile Günahkâr Fâcirin En İyi Halleri, Hayır Kapısı Açılınca Acele Etmek, Allah'ın İki Göz İki Kanat Verdiği Kimseler ve Halil İbrahim (a.s)'in Üzümlü Yiyiş Tarzına Dâir / 270

En Hayırlı ve En Şerli Mal, Halid'den Gelen, İyi Kullara Dâir Bir Hadisi Kudsî, Cennetliklerin Sönmüş Cehennemden Geçerek Cennete Varmaları, Hakka Saldırmak ve Hakka Uymaya Dâir / 271

Cennetliklere Verilen Nimetlerden Biri, Zikrullah'a Dâir Bir Hadisi Kudsî / 272

Halid'in Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisler / 272

BİLÂL B. SA'D (R.H.) / 274

Evzâf'nin Bilal'i Övmesi, Bilal'in Borç Ödeme Tarzı, Tesirli Vaazlar Sonunda Söylediği Söz ve Günahları Unutmamaya Dâir / 274

Günah'ın Küçüklüğüne Değil, Kime İsyân Edildiğine Bakmak, Bedbahthlığının Farkına Varmayanlar, Reycilerin Güzel Yanları, Cehennemî Sıvının Etkisi ve Zamanın Zâhid, Alim ve Cahillerine Yöneltilen Bir Eleştirisi / 275

Selâmın Paradan Daha Değerli Oluşu, Müminin Mümine Ayna Oluşu ve Bilal'in Yağmur Olması / 276

Kıyamette Ateşe Yapılan Nida, Bilâl'in Düşüncesiz ve İnançsız Toplumdan Şikayet Edişi, "Arzum Geniştir" Âyetinin Yorumu, "Kavuşma Günü" Kelimesinin Açıklaması ve Bir Âyetin Başka Bir Âyetle Tefsiri / 276

İnsanın, Kendi Görüşüyle Övünmesinin Hüsrân Anlamına Gelmesi, Herkesin Yanında Allah Dostu, Gözlerden Irak Yerde Allah Düşmanı Olmamak, Kalp Eğriliği ve "Kalp Bölünmesi" nin Tefsiri / 277

Üç Hayırsız Şey / 277

Sürekli Göç, Sürekli Dönüşüm, Amele Uygun Sözü Söyleyebilmek, Ölümüne Karşı Uygun Bahâneler Bularak Aldanan Kişi, Aşağılık Kimseleri Önder Edinmemek, Samimiyet ve Allah'ın Rahmetini Umma Hakkını Kazanmaya Dâir / 278

Rızık, Rahmet, Günah ve Azabın Yorumlanması, İnsanların Susup Allah'ın Konuşacağı Vakit Amellerden Çıkan Kin, Edebi İçin Fânîyi Güzel Geçinmek, İyi Değerlendirmek, ve Sadece Allah'ın Hoşnutluğunu Kazanmak İçin Amel Etmeye Dâir / 279

"Ya Rab! Kûfür'den, Sapkınlıktan, Esâretten ve Başkalarına Muhataç Olmaktan Koru!" / 280

Bilal'den Gelen Hadisler / 280

YEZÎD B. MEYSERA (R.H.) / 281

Canlandıran Sözler, İlmi Yakışana ve Ehline Vermek, Allah'ı Unutturan Dünyanın Ârifler Nezdindeki Yeri, Cimrilik ve İhtikârın (Stokçuluğun) Kötülüğüne Dâir / 281

Yedi Ağlayış Sebebinin En Güzeli, Müminin Rab Nezdinde Korunur Oluşu, Şükredilen Nimet, Sabredilen Belâ ve Bir Valiye Verilen

Öğütler / 282

Temiz Gençler Hakkında Bir Hadisi Kutsî, Meşveretsiz İşin Bâtıl Olması, İlim ve Tevazû, İsa (a.s.)'nın Affa Dâir Bir Vaazı / 283

Beddua, Eyyub (a.s.)'un Duası ve Övgüye Karşı Dikkatli Olmaya Dâir / 283

Ölüm Hastalık, Çekilmez Kadın, Çocuk ve Dünya Hususunda İmtihan ve Kutlu Bir Visâl / 284

Yezîd'den Gelen Bir Hadis / 285

İBRAHİM B. EBÎ ABLA (R.H) / 285

Ömer b. Abdülazîz'in İbrahim'i Övmesi, Hişam'dan Gelen Tahsildarlık Teklifinin Akılcıca Geri Çevrilmesi ve İbrahim'in Halife Velid'i Övmesi / 285

İbrahim'in Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisleri / 286

YUNUS B. MEYSERA (R.H) / 287

Dostların Göçüşü Hikmetin Çılgınlığı ve İbni Halbes'in Zamana Dâir Dizeleri / 288

Yunus'a Kabristandan Gelen Nidâ ve İsa (a.s.)'nın Bir Öğütü / 288

Yunus'un Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisleri / 289

KA'B EL-AHBAR (R.H) / 290

İffetli Fakirlerin Kıyametteki Hali, Zorlukların İnsanı Mertebece Yükseltmesi, Ölüm ve Gözyaşına Dâir / 290

Ka'b'ın Ölüm Anındaki Hali, Mesul Bir İnsan Olmak Yerine Koyun Olmayı Tercih Etmek ve Evleri İbadetle Şenlendirmeye Dâir / 290

İdarecinin Halka Etkisi, Bereketin Kayboluşu, Yer ve Göğün Değişimiyle İlgili Bir Âyetin Tefsiri, Cehennemin Soğuşu, Kıyamet Ağlayışı ve Kaynayan Denizle İlgili Âyetin Tefsiri / 291

Kur'an'a Sarılmak, "Öncekiler (Sâbikûn) Kelimesinin Kur'an Ehli Diye Yorumlanması, Tevrat'ın Başı ve Sonu, Firdevs'in Sakinleri, Gece İbadeti, Mescidi Ev Edinmek, Tevrat'ta Ana Babayla İlgili Bir Bölüm / 292

Şeytandan Korunmanın Yolu, Tevrat, İncil ve Kur'an'da Bulunan İki Âyet ve Tevrat'ta Beytü'l-Makdis'den Bahseden Bölümler / 293

Ka'b'dan Gelen Âbidlerle İlgili Enteresan Bir Rivayet ve Kulun Allah Nezdindeki Yeri / 294

Zenginlik ve Fakirlik Hakkında Musa'ya Buyurulanlar ve Samimi-yetsizliklerinden Ötürü Amelleri Zâyi Olanlar / 295

Adn Cennetlerindeki Özel Bir Kent ve Lokman (a.s)'ın Akıl Hakkındaki Öğütleri / 296

Ka'b'ın Müslüman Oluşu, Anadolu'ya Çıkışı ve Bir Yahudi'nin Hidayetine Vesile Oluşu / 296

Ka'b'ın Müslümanlığında Etkili Olan Âyet, Önceki Kitaplardan Yapılan Bir Nakil / 297

Üç Eski Adamın Üç Garip Günahı / 397

İsa ile Konuşan Kafatası ile İlgili İbret ve Sembollerle Dolu Rivayetleri / 298

Rahmet ve Emânet'in Yokoluşu, Deccâl, Tevrât'ın İlk On Âyeti, Ka'b'ın Hz. Ömer'le İlgili Sözü, Düşüncenin Kurtuluşa Vesile Oluşu, "İyiliği Öğren ve Öğret" Emrinin Musa'ya Gelişi, Azap ve Cennet'e Dâir / 299

İlim Yolcusunun Allah Nezdindeki Yeri, Babaya İsyanın Çeşitleri, Cennet Ehli, Aylardan ve Şehirlerden Mübarek (Kutsal) Kılınanlara Dâir / 300

Hac, Umre, Beytül-Makdis, Camiye Samimiyet İçinde Gitmek ve Musa'ya Verilen Öğütler / 301

Lokman'ın Öğütleri, Dula ve Zavallılara Yardım / 304

Ka'b'ın Önceki Kitaplardan Gelen Bir Nakli Kur'ân Âyetleriyle Desteklemesi, Güzel Sesle Kur'ân Okumak, Musa'nın Tevbe Hakkındaki Duası, ve En İyi İki Amel / 305

Cuma, Namaz Kılanın Önünden Geçmenin Vebâli, Cehennemdeki Dört Köprü, Ana-Babaya İsyan'ın Ömrü Azaltmasıyla İlgili Eski Bir Semâvî Kitaptan Alıntılar / 306

Münafığın Eski Huyuna Dönüşü, Sodom'u Seyreden İbrahim (a.s), ve Ka'b'ın Siyasiler Hakkındaki Görüşü / 306

Davud'un Duası, İbrahim'in Yakarışı, Hikmet ve Susmak, İsrâiloğullarıyla İlgili Bir Rivayet / 307

İbrahim'in Misafir Bekleyişi / 308

Rabbın Kelâmı ile İlgili Bir Rivayet, İblise Zor Gelen Şey, Kur'ân Okumanın Fazileti, İmanın Ortası ve Zirvesi, ve Ka'b'ın Bir Kilise Ehline Bedduası / 309

Dikkatli ve Samimi Amel, Dosta Hayır Dua, Oruç, Ana-Baba, Ezan ve Kâmetin Faziletine Dâir / 310

Allah Teâla'nın Musa'ya Verdiği Güzel Öğütler ve Sorulu-Cevaplı

Uzun Diyalog / 311

Ehl-i Beyt'in Şefâatiyle İlgili Ka'b'ın Görüşü, Rahmetin Kesilmesi, Meleklerin Gece Âbidlerini Yıldız Gibi Seyrediş, Allah'ın Övdüğü Kimseler, Nimete Karşı Şükür, ve Tevratta Amelle İlgili Bazı Sözler / 317

Ölümü Anlamak, Ka'b'ın Ölümü Tasvir Edişi, Cennette Ağlayan Adam, Devasız Dert ve Ka'b'ın Ölüm Yılı / 318

Ka'b'dan Gelen Bazı Hadisler / 319

NEVF EL-BİKÂLÎ (R.H.) / 320

Nevf'in Cehennem Tasviri, Dinlerini Dünya İçin Kullananlar, Musâ Kavminin Hâli ve Vaizin Verdiği Öğütlerden Nasiplenmesine Dâir / 320

Bir Kelimenin Tefsiri ve Ali b. Ebî Tâlib'in Nevfe Verdiği Öğütler / 321

Nevf'den Gelen Bir Hadis / 321

EBU'L-CELD HÎLAN B. FERVE (R.H.) / 322

Nefse Öğüt Verebilmek, Halka İkrâm Etmek, Allah'a Karşı Zelil Olabilmek, Rabbin Musa'ya Buyurdukları ve Yeryüzünün Ateş Olmasına Dâir / 322

İsa'nın; Yaşlılara "Ekin Sararınca Hasadı Yakındır" Deyişi, Belanın Namaz Kılanlar Üzerine Yoğunlaşarak Yahudilik ve Hristiyanlığın İstenir Hale Gelişi ve Musâ'nın Şükrüne Dâir / 323

Ebu'l-Celd'in Davud (a.s) ile İlgili Nakilleri / 323

İsa'nın Allah'ı Anmakla İlgili Vaazı ve Yunus Kavminden Yaşlı Adamın Duası / 325

Ebu'l-Celd'den Gelen Bir Hadis / 325

ŞEHR B. HAVŞAB (R.H.) / 326

Ölümün Sağmazlığı, Tubâ Ağacı ve Mükemmel Yemek / 326

Bir Âyetin Tefsiri, Şehr'in Kıyamet Tasviri, Lokman İlimle İlgili Öğütleri ve Âdem (a.s)'in İlk Cinayetten Sonraki Sözleri / 326

Şehr'den Gelen Bazı Hadisler / 328

MUĞİS B. SEMİYY (R.H.) / 329

Cehennem'in Tasviri, Tevbenin Güzelliği ve Tubâ'nın Tefsirine Dâir / 329

HASSAN B. ATIYYE (R.H) / 330

Hassan'ın Zikre Ayırdığı Vakit, Gece Namazı, Doğru ve Samimi İbadet, Rahman'ın Ayağına Secde Etmek Sözünün Yorumu, İman ve Amel Beraberliği ve İyiliğin Garib Kalışına Dâir / 330

Allah Huzuruna En Kötü Bir Halle Çıkmak, İyilerin Özellikleri, Yediğinden Sorgu Sual Olunmayan Üç Kişi, Hassan'ın Bir Muteziliye "Dilim Cevaptan Usansa da Kalbim Sözlerini Hep İnkâr Ediyor" De-yişi, Hassan'ın Bidat ve Sünnet Hakkında Görüşü, Gizli Dua ve Râhibin Duasına Dâir / 331

Hassan'ın Akşam Duası, İstiğfar'ın Önemi, Beş Özellik ve Arşı Taşıyan Meleklerle Dâir / 332

Kısa Bir Yemek Duası, Zalimin Zalimle Giderilişi, Kulun Günahına Karşı Yazıcı Meleğin Tavrı, Ömer'in Osman'dan Üstünlüğü ve Rab-bın Kıyamette Kullara Seslenişi / 333

Tüm Zamanlarda Mevcut Olan Yedi Kötülük Odağı / 334

Hassan'ın Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisleri / 334

İSMAİL B. MUHACİR B. EBİ'L-MUHACİR (R.H) / 335

Davud (a.s)'un, Ağladığı Zaman Kınayanlara Verdiği Cevap ve Ör-nek Bir Vasiyet / 335

İsmail b. Ubeydullah'tan Gelen Birkaç Hadis / 335

SÜLEYMAN EL-EŞDAK (R.H) / 336

Süleyman'ın Mercî Bir Zât Oluşu, Üç Kişinin Zıddı Üç Kişi, Yenili-şin Bazan Hayırlı Oluşu, Müslümana Güvenebilmek ve İlmi Hi-caz'dan Alıp Şam'a Yönelmeye Dâir / 337

Süleyman'dan Gelen Bir Hadis / 338

EBU BEKİR EL-GASSÂNÎ (R.H) / 338

Ebubekir'den Gelen Hadisler / 338

ALÎ B. EBÎ CÜMLE / 340

RECA B. EBÎ SELEME (R.H) / 340

SEVR B. YEZÎD (R.H) / 340

İsâ (a.s)'nın İlme Dâir Bir Sözü, İlm-i Yakın Gizini Muhafaza Etmek İsteyenlere Bir Tavsiye, Zor Hallerde Kalanların Kıyametteki Güzel Hali, İtaat, Günah, Korku, Hüzün ve Sevince Dâir / 341
Sevr'den Gelen Hadisler / 341

HUDEYR B. KERÎB (R.H) / 344

İlmin Verdiği Mesuliyet, Hamdetmek ve Mâsumların Getirdiği Tol-ransa Dâir / 344
Hudeyr Ebi'z-Zâhiriye'den Gelen Hadisler / 344

HABÎB B. UBEYD (R.H) / 345

Habîb'in İlim Hakkında Bir Tavsiyesi / 345
Habîb'in Hadis Aldığı Kimseler ve Hadislerinden Birkaçı / 345

DAMRA B. HABÎB / 346

Damra'dan Gelen Hadisler / 346

RABÎA EL-CÜREŞÎ (İBNİ AMR) (R.H) / 347

EBU AMR EŞ-ŞEYBÂNÎ (R.H) / 348

Güzel Amel Hakkında Tevrat'tan İki Öğüt / 348
Ebu Amr'dan Gelen Hadisler / 348

OSMAN B. EBÎ SEVDE (R.H) / 350

EBU ZEYD EL-GAVSÎ (R.H) / 350

ABDURRAHMAN B. MEYSERE (R.H) / 350

AMR B. KAYS EL-KÎNDÎ (R.H) / 351

Amr'dan Gelen Bir Hadis / 351

MUHAMMED B. ZÎYAD EL-İLHÂNÎ (R.H) / 351

Muhammed'den Gelen Bir Hadis / 352

RÂŞİD B. SA'D (R.H) / 352

Râşid'in Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisleri / 352

HANÎ B. KULSÛM (R.H) / 352

Fakir Ama Samîmî Müminin Hâli / 353

Hanî'den Gelen Bir Hadis / 354

URVE B. RUVEYM EL-LAHMÎ (R.H) / 354

Musa'nın Tecelli Gününden Beri Yüzünde Beliren Nur, Rahiplerle Geçen Verimli Bir Diyalog / 354

Sabah Namazının Sünnetinin Fazileti, Ümmetin Başındakiler ve Sonundakilere Dâir / 356

Urve'nin Senediyle Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisler / 356

SAİD B. ABDÜLAZİZ (R.H) / 357

Davud'un Duası, İsa'nın Belirttiği Enbüyük Günah, Said'in Uzun Ömrü Değil Rahmeti İsteyişi, Musa ve Yuşa'nın Mabeddeki Halleri / 357

Said'deki Cemaatle Namaz Kılma Tutkusu, Süleyman (a.s)'ın Yasiyeti, Said'e Göre Yeterli Rızkın Ölçüsü / 358

Said'den Gelen Hadisler / 358

ABDULLAH B. ŞEVZEB (R.H) / 360

İbni Şevzeb ve Ebu Umeyr'in Cennetle İlgili Bir Âyeti Tefsirleri, Musa'nın Tevâzuu, Namaza Girdiğinde Hiç Kimseyi Duymayan Bir Âbid, En Yüce Nimetin Gizli Nimetler Oluşu ve İbni Şevzeb'i Görenlerin Aklına Meleklerin Gelişine Dâir / 360

İbni Şevzeb'in Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisleri / 360

EBU AMR EL-EVZÂÎ (R.H) / 360

Evzâf'nin Halife Mansur'a Gönderdiği Sert Mektup ve Daha Sonra Yazılan Birçok Nasihat, Name-i Siyasiyye Kitabına Geçecek Etkili Sözleri / 362

Evzâf'nin Bir Arkadaşına Gönderdiği Mektup, Hakem el-Kaysî'ye Yaptığı; Bidat, Çekişme, Riya, Tevazu, Sukunet ve Faydalı İlme Dâir Nasihat / 367

Evzâf'nin; Ehl-i Beyt'ten Gelen Abdullah b. Ali'ye Hilafet Hususunda Verdiği Cevap, Süleyman (a.s)'ın; Zorbalar, Alimler ve Cahiller Hakkındaki Öğüdü / 368

Samimiyyetsiz Vâizin Zararı, Beş Mühim Nitelik, Ölümü Çok Hatırlayıp Sözü Amele Uygun Söylemek, Evzâf'nin Allah'a Karşı Huşûu

ve İnsanların Her Verdiğini Kabul Etmemek / 369

Rüşvet ve Hediye Almadan Talebi Kabul Etmek, Evzâf'ın Sabah Namazından Sonraki Hali ve Akâide Dâir Genel Görüşleri / 369

Evzâf'den Gelen Hadisler / 370

YUSUF B. ESBAT (R.H) / 371

Yusuf'a Göre Zühd, Zühd'ün En Üst Derecesi, Hz. Ali'nin Dünya Menfaati Konusundaki Sözü ve Helal Rızık Arama Çabasının Cemaatle Namaz Kılmaktan Daha Üstün Bir Çaba Olduğuna Dâir / 372
Yönetme İhtirâsını Önlemenin Zorluğu, Kötü Kurrâdan Olmamak, Helal, Haram ve İkisinin Arasındakiler Hususunda Yusuf b. Esbat'ın Görüşü, Çalışma ve Tevekkül Hususunda Güzel Bir Söz ve Ebu Vekî'in Korku Hakkında Bir Vecizesi / 372

Zalimin Devamı İçin Dua Edenin Allah'a İsyan Edişi, Dünyanın Âhirete Pencere Oluşu, Kendini Bilmek ve Ümid, Yusuf'un Huzeyfe el-Marâşî'ye Gönderdiği Mektup ve Sultanların İhsanına Yaklaşmaması / 373

Darlığı Nimet, Lüksü Musibet Sayanlar, Verâ, Tevazû ve Kaliteli Amele Dâir / 374

Yusuf'un Yetiştirdiği Büyük Zatlar ve Birkaç Hadisi / 374

EBU İSHAK EL-FİZÂRÎ (R.H) / 375

Ebu İshak'ın Hadis Konusunda Evzâf ile Anılması, Evzâf'ın İmanla İlgili Tüm Zamanlarda Geçerli Olan Öğüdü, Övülme İsteğinin Yersizliği ve Her Türü Ahvâlde Hamdedebilmeye Dâir / 375

Ebu İshak'ın Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisler / 376

MUHALLED B. HÜSEYİN (R.H) / 378

Muhalled'in Senediyle Birlikte Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisleri / 378

HUZEYFE B. KATÂDE EL-MARÂŞÎ / 379

Âbid ve mütevazî bir zat olan Maraşlı Huzeyfe b. Katâde, Huzeyfe'nin Nefsini ve Amellerini Azımsayışı, Kur'ân Okuyup Dünyayı Âhirete Tercih Edenler, Ameli Samimice Yapmak Hikmeti Her Yerde Aramak ve Kalp Katılığına Dâir / 379

Hiçbir Şey Mümini Allah'tan Uzak Tutamaz, Riyadan Kaçınmak İyiliği Helalde Aramak ve Sadece Allah İçin Çabalamaya Dâir / 379

Helâ Konusunda Titiz On Kişi ve Kalbin Günah İşlendikçe Yumuluşuna Dâir Güzel Bir Tasvir / 380

EBU MUAVİYE EL-ESVED (R.H) / 381

Ebu Muaviye'nin Onbeş Bakla Tanesi İçin Yaptığı Nükteli Şükür, En Güzel Nimetin Tevhîd Oluşu ve Ebu Muaviye'nin Üstünlük Anlayışına Dâir / 381

Ebu Muaviye'nin Gece Yalvarışı, Ebu Muaviye'nin Dünyayı Bir Sineğin Kanadından Aşağı Görmesi ve Allah Nezdinde Yüce Olan Kalbe Dâir / 382

SÜLEYMAN EL-HAVVAS (R.H) / 383

Övülmekten Rahatsız Olan Süleyman'ın Umut, Sabır ve Rıza Hususundaki Sözleri / 383

SALİM EL-HAVVAS (R.H) / 383

Salim Kur'an Okumaktan Nasıl Zevk Alır Hale Geldi ? / 384

ABBAD B. ABBAD EL-HAVVAS (R.H) / 384

Hüzün Kalbin Cilâsıdır, Akletmenin Önemi, Kardeşlere Güzel Muâmele ve İlme Lâayık Olmaya Dâir / 385

ÜMEYYE EŞ-ŞÂMÎ (R.H) / 385

EBU SÜLEYMAN ED-DÂRÂNÎ (R.H) / 386

Ebu Süleyman'ın Gece Duası, Marifet Ehli, Samimiyet, Rızıkta Allah'a Güvenmenin Hayırlı Sonuçları, Kalbin Mertebe ve Hatalarından Ötürü İnsanları Aşırı Yermemek / 386

"Gece Uzun Olsaydı Keşke..." Sözü'nün İki Türlü Yorumu, Gaflete Düşen Ahmed'i Ebu Süleyman'ın Teselli Edişi, Vesvese ve Çok Rüya ve Basiret Sahibinin Krallara Bakışı / 387

"Yıldız, Ay, ya da Güneş Olmanın" Anlamı, Âyetlerin Derinliği, Uzun Yaşamın Kısa Yaşam Kadar Hayırlı, Olamayışı ve Akletme Vasfının Benlik Sevgisini Yok Etmesi / 388

"Parayı Terket" Diyenin Ortadaki Paraya Saldırması, İnsanlardan Menfaat Beklemek, Zahid, Müslüman Kişinin İyilik Yaparken Niyet Edip Etmemesi ve Namazın Tadına Varmaya Dair / 389

MUDÂ B. İSÂ (R.H) / 390

KASIM B. OSMAN EL-CÛÎ (R.H) / 391

Açlığın Sevgi İle Doyuranlardaki Marifetullah'a Dâir / 391

Kasım'ın Hadis Aldığı Kimseler ve Beş Altın Öğüt / 392

AHMED B. EBÎ'L-HAVÂRÎ (R.H) / 292

Menfi Anlamlı Dünyanın Tanımı, Niyetin Önemi, Kitaplarını Denize Atan Bir Ârifin Allah'a Allahdan Gayrı Hakiki Bir Kılavuz Olamayacağına Dâir Sözleri / 393

Üç İmtihan, Allah'ın Kulunun Kalbini Feyizle Dolduruşu, Allah'tan Gelen Sevgi Akımı, Dostu ve Sevmenin Sebebine Dâir / 394

Ölümün Güzelliği, Allah İçin Gösterilen Çabanın Karşılıksız Kalmayacağı, Kelamın Harca, Kalbin Kaba Benzetilişi, Vekî'nin Affa Dâir Sözü / 395

"Hadis İstemeyi Bırak, Âhiretten ve Kabirden Bahset" / 395

Akılhların Zikri, Fikri, ve Diline Dâir / 396

İSÂ B. YUNUS ES-SEBÎ (R.H) / 396

ALÎ B. BEKKÂR EL-BASRÎ (R.H) / 397

Atının Yulafını İhmal Etmeyen Adamın Allah Sevgisiyle Ağlayışı, Yarılan Karnını Sararak Savaşa Devam Edışı / 397

AHMED B. ÂSİM EL-ANTÂKÎ (R.H) / 398

Allah Kelimesinin Esrarı, Kur'ân'a Uymak Amelin Kalbe İnişi, Âriflerin Bilgisine Erişmek, ve Dünya İmtihamın Zorluğu / 399

En Güzeli Sıdk, En Hayırlı Hüzün, En İyi Söz, En Güzeli Huylar, Müşâvere, Sabır, ve Fâniye Aldanmamaya Dâir / 400

İslâm'ın "Garib" Olduğu Dönemlerde Yaşayan Biri / 401

SAİD B. YEZÎD EN-NEBÂCÎ (R.H) / 403

Beş Önemli Vasıf, Allah'a Güvenmek, Hayır Dua, Ölümün Güzeli Yarı, İbadetle İlgili Şartlar / 404

Nazara Karşı Dua, Kibirin Kötülüğü ve Özeleştiriyeye Dâir / 405

ABDULLAH B. HUBAYK (R.H) / 406

EBU'L-HAYR ET-TÎNATÎ (R.H) / 407

Ebu'l-Hayr'ın Hassasiyeti, Güzeli Sözleri / 407

RAKKALILAR / 408**MEYMON B. MİHRAN (R.H) / 408**

Âlimle veya Cahille Tartışmanın Fayda Getirmezliği, Masiyetten Uzak Olmak, Meymun'un Âyetlere Karşı Duyarlılığı ve Ömer b. Abdülaziz'i Sevmesine Dâir / 408

Dünyanın Hayrı Kime Dokunur ? Kur'an Ehli'nin Mesûliyeti, Zalimler Hakkında İki Âyetin Yorumu, Kur'an Kulluk İçindir, Amellerimiz ve Biz / 410

Namazı Yavaş Kılmak, Haram ve Helal, Üç Zor Durum, Yöneticilere Köle Olmamak, Âlimler, Söz ve Âmele Dâir / 411

Eleştiriye Açık Olmak, Eşitlik, Azla Kanaat, Genç ve İhtiyara Öğüt, Sağken Sadaka Verebilmek ve Gunahtan Dönebilmekten Zikir Olduğuna Dâir / 412

Müslüman ve Kafirin Eşit Olarak Yükümlü Olduğu Konular, Hasan'ın Haccac'a Öğüt Verişi, Ömer'in Meymun'u Memur Etmesi, Hizmetçiye Güzel Muamele ve Zalime Hakkı Söylemeye Dâir / 413

Gaflet, Simsiyah Hale Gelen Kalp, Nefsi Hesaba Çekmek, Malın Üç Özelliği, Sabır ve Takvânın Âfiyetle İlişkisi / 414

Dünya, Şehvet, Şeytan ve Âhiret, Allah Kelamının Unutulmuşu, Rahibin Ölüm Hakkındaki Sözü ve Fâsıkın Yırtıcı Hayvana Benzemesi Âhiret Makamı ve Ameller, Özlem Varsa Ayrılık Zıyan Getirmez, Tevbe, Diğerlerinin Ayıbını Görmemek, Zulm Yükünü Hafifletebilmek, Samimiyet, ve Günahkâr Olmanın Utancına Dâir / 415

Meymun'dan Gelen Hadisler / 416

YEZİD B. ESAMM (R.H) / 420

Yezîd'in Bir Sarhoşla İlgili Rivâyetleri / 420

Yezîd b. Esamm'ın Hz. Hasan'ı Uyarması / 421

Yezîd'den Gelen Hadis Rivâyetleri / 421

İBRAHİM B. DAVUD EL-KASSAR (R.H) / 423

İbrahim'in Hikmetli Sözleri / 423

AHMED EL-MÛSULÎ (R.H) / 424**EBU MESUD EL-MÛSULÎ (R.H) / 425****SİBÂ EL-MÛSULÎ (R.H) / 426****FETH B. SA'D EL-MÛSULÎ / 426**

BAHREYNLİLER / 427

HULEYFETÜ'L ABDÎ / 427

BAHREYNLİ ADSIZ BİR ÂBİD / 428

BAHREYNLİ KADIN DERVİŞLER / 428

EBU TARIK KIZI MÜNİFE / 428

MÂCİDE EL-KUREŞİYYE (R.H) / 429

YEMAME'DEN BİR DERVİŞ / 429

YAHYA B. EBÎ KESİR / 429

İlmin Rahatlık İçinde Elde Edilemeyeceği, İlim Mirası, Yahya'nın Güzel Giyinmesi, Namaz, İlim ve Takva, Fıkıhın Önemi, Âlimlerin Tuza Benzemesi, ve Altı Prensibe Dâir / 430

Âbid, Mantık ve Yöntemin Sağlamlığı, Günahı Unutmamak, Takva ve Tevâzu, Bidata Karşı Tavrı, Cennetteki Nimetin Mûsikî Olarak Yorumlanması, Ramazan Duası, ve Yanlış Oruçlara Dâir / 431

Hilm ve Dürüstlüğü Ölçüsü, Bereketi Yokeden Üç Şey, Aileye Güzel Ahlâkı Öğretmek, Cennetin Süslendiği İki Vakit, Niyet ve Amel ve Söz Gezdirmenin Fenahlığına Dâir / 432

Aileyi Aşırı Sıkırmamak, İbadeti Terketmenin Fenalığı, Kötü Arkadaş ve Süleyman (a.s)'ın; Takva, Danışma, İlk Dost, Felah, Helâk, Zenginlik ve Huzura Dair Oğluna Verdiği Öğütler / 433

Yahya'nın Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisleri / 434

MISIRLILAR / 436

ZÜNNÜN EL-MISRÎ (R.H) / 438

Zünnün'a Yapılan Övgüler, Zünnün'un Duaları, Çeşitli Menkıbeleri ve Hikmetli Sözleri / 438

Marifete Varmanın Yolu, "Kötü İşçiler Gibi Parasını İsteyenlerden Olmamak" ve Ağlamamak Hakkında Bir Derviş Kadının Sözleri / 440

Seçkin Kul Olmanın Alâmetleri / 441

Denizi Seyreden Zünnün'un İlgili Beyitleri / 442

Hikmet ve Akılın Önceliği, "Allah'ı Unutturan Her Şeyin Dünya Oluşu" ve Sırr-ı İlâhiyi Açığa Vurmamaya Dair / 443

Arifteki Sevinç ve Hüznün İçişliğine Dâir / 443

Ârifin Tüm Hallerde Rabbine Sarılışı ve Zünnûn'un Cenazesindeki Yeşil Kuşlar / 444

Zünnûn'un Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisleri / 444

Zünnûn'un Cenazesindeki Kalabâhık ve Vefat Yılı / 446

Zünnûn'un Eserleri / 446

İDRİS EL-HAVLÂNÎ (R.H) / 447

EL-MUFADDAL B. FUDÂLE (R.H) / 447

ABDULLAH B. VEHB (R.H) / 449

Abdullah'dan Gelen Hadisler / 449

EL-LEYS B. SA'D (R.H) / 451

Ley's'in Güzel Halleri, Hikmetli Sözleri / 451

Ley's'den Gelen Hadisler / 452

YAKUB YUSUF B. YAHYA EL-BÜVAYTÎ (R.H) / 453

Ebu Yakub'un Güzel Halleri, Hikmetli Sözleri / 453

HASAN B. EL-HALİL B. MURRE (R.H) / 454

BASRA KÜFE GİBİ BELDELERDE VEYA ÇÖLLERDE GEZİP NERELİ OLDUĞU TAM KAYDEDİLEMİYENLER / 455

İBNÜ'L-KATİB EBU ALİ EL-HASAN (R.H) / 455

EBU HABİB EL-BEDEVÎ / 456

ESED EL-BECELÎ (R.H) / 456

BİŞR EL-ÂMÎ / 457

EBU'R-REBÎ ES-SÂİH / 457

BİŞR B. ES-SERİYY / 458

ŞEYBAN ER-RÂÎ (R.H) / 459

SALİH B. ABDÜL CELİL (R.H) / 460

EL-HÜSEYİN B. YAHYA EL-HASENÎ (R.H) / 460

ALİ B. EBİ'L-HURR (R.H) / 461

ABDÜLAZİZ ED-DÛRÎ (R.H) / 461

YEZİD B. ABDÜLMELİK B. MEVHİB (R.H) / 461

EMETÜ'L-CELİL ⁽¹⁾

Amr el-Adeviyye'nin kızıdır.

Ebubekir b. Ubeyd anlatıyor :

Muhammed b. el-Hasen'in kendi eliyle yazdığı kitabında okudum; o **Huleym b. Cafer'den**, o da **Mesmâ b. Asım'dan** naklediyor : Âbidler, sohbetimizde velâyet ⁽²⁾ hususunda ihtilaf ettiler. Kimi; *"Bir kul velâyete erişmişse, din ve dünyadan ne istiyorsa elde eder."* dedi. Başka bir grup; *"Veli kul isyan etmez, dünyadan istediği şeyi himmeti ve çabası ile değil sadece istemekle elde eder"* dediler. Bu grup velileri, *"dua ettikleri anda istekleri kabul olan kullar"* diye tanımlıyordu. Başka bir grup da şöyle dedi : *"Velâyet derecesini hak eden bir kul kesinlikle dünyadan bir şey istemez. Zira böyle yarsa âhiretteki hakkını kaybeder."*

Bu hususta uzun uzun konuştular. En sonunda Adıyoğullarından **Emetü'l-Celil bt. Amr el-Adeviyye** denilen bir hatun kişiye gitmeye karar verdiler. Bu kadın sürekli ibadet etmekten zayıflamış, nur yumağı haline gelmiş bir kadındı. Yanına vardılar.

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Safve*, c.4, s.32.

(2) Velâyet, yakınlık anlamına gelen bir kelimedir. Tasavvufî anlamı ise Cürcânî tarafından şöyle tarif ediliyor : *"Velâyet; kulun nefsinden geçip tüm benliği ile Hak Teâlâ'nın emrine girmesidir."* (Bkz: Seyyidi Şerif Cürcânî, *Kitâbü't-Ta'rifât*, s.254) Bazıları da velâyeti ikiye ayırmakta, umumî olanın tüm müslümanları kapsadığını, husûsî olanının ise *"Allahı görüyormuşçasına ibadet edip ihşan derecesine ulaşanların sıfatı"* olduğunu söylemektedirler. (Bkz: Abdül-Bari en-Nedvî, *Beyne't-Tasavvufi ve'l-Hayat*, s.217.)

Mesmâ olayı şöyle anlatıyor : O gün ben de oradaydım. Arkadaşlar danışmak için izin isteyince kadın onları buyur etti. Aralarındaki ihtilafı öğrenince **Emetü'l-Celil Hatun** şöyle dedi : *"Velinin yaşadığı anlar dünya ile eğlenmediği anlardır. Velinin dünyaya ihtiyacı yoktur."* Böyle diyen kadın **Küllab'a** döndü ve şöyle buyurdu : *"Ey Küllab! Kim velinin Rab Teâlâ'dan gayrı bir şeye himmet ve çaba gösterdiğini söylüyorsa ona inanma!"*

Mesma diyor ki : O sırada Evin her yanı hıçkırık ve çığlıklar ile dolmuştu.

ÜMMÜ HAYYAN ES-SÜLEMİYYE (R.H) ⁽¹⁾

Ebu Halede anlatıyor : **Ümmü Hayyan**'dan daha çok namaz kılan ve zorluklara sabreden ne kadın ne de erkek gördüm. Mahallenin mescidinde namaza durduğu zaman rüzgarın sağa sola saldığı bir hurma ağacı gibi görünür, saatlerce öyle kalırdı.

Mekki el-Basri, Sevide es-Sülemî'den naklediyor :

Ümmü Hayyan her gün ve her gece Kur'ân okur ve sadece ikindiden sonra bir iki söz söylerdi. Bu da bazı ihtiyaçları içindi.

ÜMMÜ İBRAHİM (R.H) ⁽²⁾

Abdülmümin b. Abdullah el-Kayşî anlatıyor : **Ümmü İbrahim'e** bir hayvan çarptı. Kadıncağzın ayağı kırılınca dostları ona geçmiş olsun ziyaretine geldiler. O şöyle diyordu :

"Dünya musibetleri de olmasa, âhirete, iflas etmiş zavallılar olarak gidecektik!"

BAHRİYE EL-ÂBİDE (R.H) ⁽³⁾

Rabah b. Ebi'l-Cerrâh anlatıyor : **Bahriye Hatun**, zikir

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfâtü's-Safve*, c.4, s.32.

(2) İbnü'l-Cevzi, a.g.e, c.4, s.32-33.

(3) İbnü'l-Cevzi, a.g.e, c.4, s.32.

meclisi kuran, vaaz verdiği zaman tüyleri diken diken olan, açlığa çok dayanıklı bir hanımdı.

Ahmed b. Ebi'l-Havâri, Basralı bir ihtiyar kadından nakleliyor : **Bahriye Hatun**'un şöyle dediğini işitirdim : *"Kalp haram arzuları terkedince ilme âşinâ olur, başına gelen her şeye katlanır."*

HASENE EL-ÂBİDE (R.H) ⁽¹⁾

Muhammed b. Kudâme anlatıyor :

Dünya nimetlerini terkeden **Hasene**, kendini ibadete veren, gündüzünü oruçla, gecesini namazla ihya eden bir hanımdı. Evinde hiçbir şey bulundurmaz, suya ihtiyacı olunca nehre gider avucuyla su alıp içerdi.

Dostlarından bir hanım bu güzel hatuna evlenmesini tavsiye etmiş. Ama **Hasene** şu cevabı vermişti : *"Bana, hiçbir dünya işine bulaşmayan zâhid bir adam bulursan kabul ederim. Ama böyle birini bulacağımı sanmıyorum. Vallahi içimden dünyaya tapınmak ve dünya erkekleriyle nimetlenmek gelmiyor. Eğer ağlayan ve beni de ağlatan, oruç tutan ve bana da tavsiye eden, sadaka veren ve beni de teşvik eden birini bulursan ne âlâ! Aksi takdirde selam olsun tüm erkeklere!"*

ZECLE EL-ÂBİDE (R.H) ⁽²⁾

Muâviye'nin azatlısıdır. **Ahmed b. Sehl el-Ezdî** anlatıyor :

İlim adamlarından bir grup seçkin kimse **Zecle'nin** yanına geldiler, nefesine iyi davranması ve kendini aşırı yormaması gerektiğinden bahsettiler. **Zecle** onlara şu cevabı verdi :

"Ben kim, ona yumuşak davranmak kim? Dünya hızlı geçen sayılı günlerdir. Bu gün bir şeyi kaçıran yarın onu bulamayacaktır. Vallahi ey kardeşler azalarım yoruluncaya kadar Rabbime ibadet edeceğim, hep oruç tutacağım. Kendimi bilişim; kalbimi kararttı,

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatu's-Saife*, c.4, s.33-34.

(2) İbnü'l-Cevzi, *a.g.e.*, c.4, s.34.

İçimde yara açtı! Keşke hiç kimsenin anmadığı bir hiç olsaydım."

Küleyb b. İsâ anlatıyor :

Said b. Abdülaziz, Şam'da ve Irak'ta Zecle'den daha faziletli biri olmadığını söylüyor.

KERDÜVEYH BT. AMR EL-BASRIYYE (R.H) ⁽¹⁾

Ebu Abdurrahman Muhammed b. Hüseyin anlatıyor :

Kerdüveyh, Şâvâne Hatun'a hizmet ederdi. Ona şöyle soruldu : *"Şâvâne Hatun'a hizmetinden ötürü hangi bereket ile müşerref oldun?"* **Kerdüveyh** şöyle cevap verdi : *"Ona hizmet ettiğimden beri dünya sevgim yokoldu, rızkımı dert etmedim, dünya sahibi hiç kimseye tamahla bakmadım ve hiçbir müslümanı hor görmedim."*

ÜMMÜ OSMAN (R.H) ⁽²⁾

Osman b. Sevde et-Tafavî'nin annesi âbide kadınlardandı. Ölüm anı yaklaşınca başını göğse kaldırmış ve şöyle dua etmiştir :

"Ey azığım, ey her şeyim, ey ölürken ve yaşarken tek dayanağım olan Rab! Beni ölüm anında yalnız bırakma! Beni kabrimde garib eyleme!" Bu sözleri söyleyen **Ümmü Osman** ruhunu teslim etti. **Ümmü Osman**'ın oğlu şunları anlatıyor : Her cuma kabrini ziyaret eder, onun ve kabristandaki diğer mevtaların ruhları için bağışlanma dilerdim Rab Tealâ'dan. Bir gece rüyamda onu gördüm : *"Anneciğim, nasılsın?"* dedim. Şu cevabı verdi : *"Oğlum! Ölümün şiddetli bir anı var. Elhamdülillah, ben şimdi berzah âlemindeyim. Etrafımızda reyhan çiçekleri, yastığımızda sündüs ve ipek var. Diriliş gününe kadar böyle olacak."* *"Anneciğim bir dileğin var mı?"* dedim. Şöyle dedi : *"Vay evladım. Şimdiki gibi hep bizim ziyaretimize gel! Bizi duandan eksik etme! Sen Cuma günü bizi ziyaret etmek için yola çıktığında hemen müjdesini alıyorum. Bana şöyle deniyor : 'Ey kadın! çocuğun yola çıktı, seni ziyarete geliyor? Öyle seviniyorum ki! Çevremde ki mevtâlar da bu habere çok seviniyor.'"*

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c.4, s.35.

(2) İbnü'l-Cevzî, a.g.e, c.4, s.36.

MİSKİNE ET-TAFÂVİYYE (R.H) (1)

İshâk b. İbrahim anlatıyor :

Allah için amel eden **Ammar er-Râhib** bana şu olayı nakletti: **Miskine et-Tafâviyye**'yi rüyamda gördüm. Bu kadın zikir halkalarına her zaman katılan dindar bir kadındı. Ona; "*Merhaba ey Miskine, merhaba!*" dedim.

"*Ne diyorsun ey Ammar!.. Zavallı Miskine kadın gitti, yerine zengin bir sultan geldi.*" dedi. "*Ya! Nedir?*" dedim. "*Cennetin tüm güzelliği ile kimler için hazırlandığını soruyorsun herhalde?*" dedi. "*Allah seni rahmetiyle kuşatsın ey Miskine Hatun! Demek öyle. Peki nasıl kavuştun cennete?*" dedim. "*Emri bil ma'rufta sebatkâr ve sabırlı olmak ve zikir halkalarını hiç kaçırmamakla!*" dedi.

GANDAKE HATUN (R.H)(2)

Yusuf b. Behlûl anlatıyor :

Basra'da **Gandake** adlı bir kadın yaşardı. Gecelerini namaz kılarak ihya eden bu salih hatun hep şöyle dua ederdi : "*Allah'ın emirlerine hiçbir zaman isyan etmeyen ve aldığı emri harfiyyen yerine getiren son derece şiddetli ve sert olan (görevli) meleklerden Allah'a sığınırım.*"(3)

BASRALI KADIN DERVİŞLERDEN, YAKINLARININ ADIYLA BİLİNERLER

EBU İMRÂN EL-CÛNÎ'NİN HANIMI (R.H)(4)

Ebu İmran'ın oğlu **Uveyd** anlatıyor :

Annem geceleri çok uzun namaz kıları. Bacaklarını bezlerle

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfâtü's-Sâfiye*, c.4, s.36.

(2) İbnü'l-Cevzî, a.g.e, c.4, s.36.

(3) Bu dua, Tahrîm sûresinin 6. âyetinden iktibas edilmiştir.

(4) İbnü'l-Cevzî, a.g.e, c.4, s.37.

sarar, böylece yorgunluğunu ve acısını biraz olsun hafifletmeye çabalardı. O zaman babam; *"Ey kadın! Bu kadar yeter"* deyince anem; *"Bu yaptıklarım, kıyâmet günündeki uzun bekleyişle kıyas edildiğinde çok azdır!"* diye cevap verirdi. Babam bu sefer susardı.

RIYAH EL-KAYSİ'NİN HANIMI (R.H) ⁽¹⁾

Ebu Yusuf el-Bezzaz anlatıyor :

Riyah el-Kaysî bir kadınla evlendi. Bu hanım geceleyin kalktı ve **Riyah'a**; *"Kalk ey Riyah!"* diye seslendi. **Riyah** : *"Kalkıyorum!"* dedi ama kalkmadı. **Riyah** bu kadını denemek için böyle yapıyordu. Kadın bir gecede dört defa **Riyah'a** aynı çağrıyı tekrarlardı. Adam dördüncüsünde de kalkmayınca; *"Gece bitti! Muhsin kullar geceyi ihya etti, ama sen uykudasın! Keşke seninle aldatıldığımı baştan bileydim ey Riyah!"* dedi.

Abdullah b. el-Hâris şöyle diyor :

"Şumayt b. Aclan, Riyah'ı bir hanımla evlendirdi. Bu kadının içi Allah aşkı ile doluydu. Kadın bir gün başını göğe kaldırdı ve ansızın çığlık atıp bayıldı."

Riyah, hanımının bir sözünü şöyle naklediyor : Bir keresinde dünyalık bir iş için üzüldüm. Hanımım bana şöyle dedi: *"Demek dünyevî bir iş için bunca üzülüyorsun ha! Şumayt beni kandırdı."* Sonra başına taktığı serpuştan küçük bir iplik kopardı ve şöyle dedi: *"Dünya benim gözümde şu saçaktan daha değersizdir."*

Seyyar, Riyah el-Kaysî'den naklediyor : Bana bir kadınla evlenmem teklif edildi, ben de evlendim. Bu kadın yatsıyı kıldıktan sonra güzel kokular sürünür, en hoş elbiselerini giyer, ortalığı buhur kokusuyla tutsüleyip yanıma gelerek; *"Bir ihtiyacın var mı?"* diye sorardı. *"Evet!"* dersem yanımda kalır, *"Hayır"* dersem gider, benim için giydiği elbiseyi çıkarıp namaz için giyinir ve ibadete başlardı. Bu şekilde sabaha kadar ibadet ederdi.

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c.4, s.37-38.

ÜMMÜ HASSAN EL-ESEDİYYE'NİN KIZI (R.H) ⁽¹⁾

Süfyan-ı Sevrî anlatıyor :

Ümmü Hassan el-Esediyye'nin kızı yanıma gelmişti. Secdeyi çok yaptığı için alnında nur vardı. Ona şöyle sordum : *"Ey Binti Ümmü Hassan! Abdullah b. Şihab'a gitsen, ondan bir şeyler istesen. Sana zekatından verir ve şu anki fakir halini değiştirirsin!"* dedim. Kadın sert bir hareketle yaşmağımı düzeltti ve şöyle cevap verdi : *"Ey Süfyan! Kalbimde sana karşı büyük bir saygı vardı! Ama Allah Teâlâ şimdi bunu gidermiştir! Ey Süfyan! Dünyanın esas sahibi olmayan birinden nasıl bir şeyler dilenebilirim?"*

Bu kadın gece olunca ibadet ettiği köşeye çekilir, kapısını kapatır ve şöyle derdi : *"İlâhî! Her sevgili sevdiğiyle başbaşa. Şimdi ben de seninle yalnızım! Sana isyan edeni ancak cehennem temizler, gerçek azap odur!"*

Süfyan anlatmaya devam ediyor :

Üç gün sonra bu kadını ziyaret ettim. Açlıktan yüzü sapsarı olmuştu. Şöyle dedim : *"Ey Binti Ümmü Hassan! Sen Musa ve Hızır (s.a)'a verilen hikmet ve inayetten daha fazlasını alamazsın! Onlar bile bir köye gelmişler ve yemek istemişlerdi."*⁽²⁾

Kadın Süfyan'a şöyle dedi :

"Ey Süfyan! Allah'a hamdolsun de!"

"Elhamdülillah!" dedim.

"Rab Teâlâ'ya şükrettin mi?" dedi.

"Evet!" dedim.

"Şimdi şükretmeyi bildiğin için yine Allah'a şükretmen vâcip olmuştur! Böylece ona hep şükür borçlu olacaksın ve bu hiç bitmeyecek!"

Süfyan bu cevabı alınca şöyle devam etti : *"Vallahi ilmim burada eksik kaldı, dilim ifadededen aciz oldu!"* Artık gereken cevabı almıştım dönüp gitmeye hazırlanıyordum ki bana şöyle dedi : *"Ey*

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Safve*, c.4, s.38-39.

(2) Kehf, 77'den iktibas edilmiştir : *"Yine yürüdüler. Nihayet bir köy halkına vardıklarında onlardan yiyecek istediler. Bunun üzerine köy halkı onları misafir etmekten kaçındı."*

Süfyan! İnsana cehalet olarak ilmiyle gururlanması yeter! Allah'ı hakkıyla bilip ondan korkması da ilim olarak yeter! Şunu iyi bil ey **Süfyan!** Tüm çabalar sadece Allah için olmadıkça kalp kirlerden temizlenemez!

Süfyan bu öğütleri dinledikten sonra şöyle dedi : "Vallahi, kendim ve yaptığım her şey bana eksik gözükmeye başladı."

İBRAHİM EN-NAHAİ'NİN KÖLESİ (R.H) ⁽¹⁾

Ebu'l-Ahvas, Mugîre'den naklediyor :

İbrahim en-Nahai'nin bir cariyesi vardı. Sıcakın en çetin olduğu uzun günlerde dahi oruç tutardı. Ona niçin böyle zor zamanlarda oruç tuttuğu sorulunca şu cevabı verdi : "Fiyatlar düşüp, mal ucuzlayınca, herkes satın almaya koşar!"

UBEYDULLAH B. EL-HASAN EL-ANBERİ'NİN CÂRİYESİ (R.H) ⁽²⁾

Ubeydullah Basra kadısıdır. Şöyle anlatıyor :

Yanımda Acem asıllı, gayet zeki bir cariye vardı. Onu çok seviyordum. Bir gece, yanımda uyuduğunu sanarak elimi ona uzattım. Ama onu bulamadım. Nerededir diye bakınırken bir de baktım ki seccadenin başında! Şöyle dua ediyordu : "Ey Rab! Bana olan sevgin ve merhametin hakkı için beni bağışla!" Onu uyurarak şöyle dedim : "Ey Cariye! 'bana olan sevgin' diye duâ etme, 'sana olan sevgim ve bağlılığım hakkı için' diyerek duâ et!" Cariye döndü, bana bakarak şu cevabı verdi : "Ey Gafil! Rab Teâlâ'nın bana olan sevgisi beni şirkten çıkarıp İslâm'la buluşturdu, gözlerimi açtı! Oysa senin gözlerin kapalı!"

Cariyenin bu sözleri bana çok tesir etti. Ona; "Haydi! Sen ar-

(1) İbnül-Cevzi, *Sıfatü's-Safoe* c.4, s.39.

(2) İbrahim en-Nahai, İmam-ı Azam Ebu Hanife'nin hocası Hammad'ın hocasıdır. Mütehid bir fıkıh bilginidir. Fıkhnı Alkame'den, o da İbni Mes'ud'dan almıştır. Hicri 94 yılında vefat etti. (Bkz:el-Hafız ez-Zehebi, *el-Iber*, c.1, s.85. İbni Hallikân, *Vefeyâtü'l-Ayan* c.1, s.25)

tık hürsün! dilediğin yere gidebilirsin!" dedim.

"Ey efendim! Bana iyilik yapmadın! Zira ben burada olmakla iki ecir alıyordum. Şimdi ecrim bire inecek!" dedi.

HALİD EL-VERRAK'IN CÂRİYESİ (R.H) ⁽¹⁾

Meşhur Âbid Halid el-Verrak anlatıyor : Benim ibadete düşkün bir câriyem vardı. Onun yanına oturdum, Allah'ın pek merhametli olduğunu, az amel yapsa da Rab Teâlâ nezdinde makbul olabileceğini anlatmaya çabaladım. Cârîye ağladı ve şöyle dedi : *"Ey Halid! Ben Allah'tan öyle şeyler istiyorum ki, dağlar istese yorulur, aciz kalır. Tıpkı emaneti yüklenmek istemedikleri gibi!"* ⁽²⁾ *Ben de inanıyorum ki, Allah'ın fazlı kereminde her günahkar için bir nasip, bir affediliş müjdesi vardır. Ama ya yarışı kaybetme üzüntüsü yok mu?! Beni yakıp bitiriyor!"*

"Yarışı kaybetme üzüntüsü de ne demek oluyor?"

"Haşır günü kabirdekiler diriltilecek, iyiler en güzel amelleri yüklenip sırat'a koşacaklar. İşte o zaman rabbimin izzeti hakkı için, az amel yapıp tembel bir hayat sürenler samimi ve çok amel yapanların gerisinde kalacaklardır. İsterse çatlarcasına koşsunlar!.. Ben nasıl kederden ölmeyeyeyim? Düşünün, tüm iyiler işaretlerini ve bayraklarını kaldırıp sevinmekte, kalbi ilâhi aşkla dolu olanlar sırat'ı bir çırpıda geçmekte, sevgililer Allah'a kavuşmakta, bense günahkar erteleyiciler ile geride kalmışım!.. Bundan daha büyük keder olur mu?"

Cariye bu sözleri söyledi ve ağladı. Sonra devam etti :

"Ey Halid! Seni hiç kimse, güzel amelleri ardarda yapmaktan alıkoymasın! Zira şunu iyi bil, iki yurt arasında başka bir yurt yok ki, orada kaçırдыңın sevapları elde edesin! Gönlünde büyük emeller beslediği halde Rabbine ibadet etmede tembel davrananlara yazıklar olsun! Gafiller uykudayken sevap arzusu onları yakıp bitirmeli değil miydi?"

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Saife*, c.4, s.39.

(2) Ahzab sûresi, 72. âyete atıf vardır : *"Biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler. Sorumluluğundan korktular. Onu insan yükledi."*

EL-MÂVERDÎYYE (R.H) ⁽¹⁾

Ebu'l-Hasen Muhammed b. Hilal b. el-Muhassin tarih kitabında şöyle bir kadını anlatıyor : Basra'da yaşayan ihtiyar bir sâliha kadın vardı. Neredeyse seksen yaşlarına gelmişti. Bu kadın elli sene boyunca hep oruç tutmuş, gecelerini ibadetle geçirmiştir. Ekmek ve hurma yemeyen bu hatun baklayı öğütür ve ekmek kırintılarına katık ederdi. Ayrıca kuru incir, zeytinyağı, kuru üzüm ve çok az miktarda et, bazen sofrasına katık ettiği yiyeceklerden idi. Bu derviş kadın çok güzel yazar, okur ve kadınlara etkileyici vaazlar verirdi. Etrafına hayrı dokunan mübarek bir insandı.

466 yılının Zilhicce ayında vefat etti ve salihlerin kabristanına gömüldü.

BASRALI BİLİNMEYEN Derviş Kadınlar ⁽²⁾

Yâlâ b. Hâkim, Said b. Cübeyr'den naklediyor :

"Ben Beytullah'ı Basralılar kadar seven bir halk bilmiyorum. Basralı bir câriye Kâbe'nin örtüsüne tutunarak ağlaya ağlaya ölene kadar yalvardı."

İbni Ebî Ammâra el-Basrî, Ebu Muharriz et-Tafâvî'den naklediyor : Evimizdeki câriyelerden birine geçim darlığından ötürü dert yandım. O zamanlar gençtim. Câriye bana şöyle dedi : *"Oğulcağızım! Kanaatli ol ki istemek zilletine düşmeseyin! Kanaatin izzeti ve şerefi dilenmenin aşağılığından kat kat iyidir."*

Ebu Muharriz diyor ki : *"Kanaatkâr oluşumda, bu sözlerin bereketini hâlâ farketmekteyim."*

Abdülvahid anlatıyor : Basra'nın uzak bir köşesinde dindar bir kadın yaşırdı. Oradan geçerken bir selam verelim diye bu faziletli hatunun evinin yolunu tuttuk. Orada yaşayan biri; *"Bu derviş kadına uğramasanız daha iyi olur."* dedi. *"Niçin?"* dedik. *"Üç gündür evinin kapısını kapadı, ağlıyor ve kimseyi kabul etmiyor."* dedi. *"Neden böyle yapıyor?"* diye sorduk.

"Geçen gün bir karıncaya basmış. Üzüntüsünden ıstırap için-

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Sâfiye*, c.4, s.40.

(2) İbnü'l-Cevzî, a.g.e, c.4, s.41-42-43.

de kıvranıyor.” dedi.

Salih b. Abdülkerim anlatıyor : Basra'da zenci bir derviş kadın gördüm. İnsanlar onun etrafında toplanmıştı. Kadın bir eve girince diğerleri de oraya girdiler. Onu can kulağı ile dinlemek için etrafında kümelenildiler. Ben de bu eve girdim ve kadına yaklaşıp sordum :

“Kibirilenmekten korkmuyor musun?”

Kadın bana şöyle bir baktı ve cevap verdi :

“Yüzüne çarpılıp çarpılmayacağını dahi henüz bilmeyen bir kul, yaptığı amellerle nasıl öğünebilir ki?”

Hammad b. Seleme anlatıyor :

Karanlık, buz gibi soğuk ve fırtınalı bir gecede dışarı çıkmıştım. Yanımda kızarmış et vardı. komşularıma ikram ederim diye düşünüyordum. Birden karşıma; *“ey dost! Gel yoldaşım ol”* diyen bir kadın çıktı. *“Allah seni rahmetiyle kuşatsın. Bu ne haldir?”* dedim.

“Ey Hammad! Bu yağmur, yetimlerimin yattığı yeri ıslatacak” diyordu. *“Gel ey dost, gidelim oraya?”* dedim. *Gittik, ama yatakların altı kupkuru olmuştu!”* *“Allah seni korusun, al şu eti yetimlerine ver de biraz doysunlar!”* dedim. Kadın şöyle dedi : *“Senin olsun ey Hammad! Ben ancak cömertlerin en cömerdi olan yüce Allah'tan isteyebilirim!”* dedi.

BASRALI, HİKMETLİ SÖZ SÖYLEYEN BİR MEZCUBE CÂRIYE (R.H) ⁽¹⁾

Abdülvahid, Utbe el-Gulâm'dan naklediyor :

Basra'dan yola çıktım, çöl köylüleri ile karşılaştım. Elverişli bir vâha parçasına ekin ekmişlerdi . Bu çadırlarda yaşayan bedevilerin yanından geçerken meczûbe bir câriye gördüm. Giydiği uzun yün elbisenin üzerinde şöyle yazıyordu : *“Satılmaz ve satın alınmaz”* Yaklaşıp selam verdim. Selamımı almadı. Ben arkamı dönmüş gidiyordum ki, şu dizeleri okuduğunu duydum :

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Sâfiye*, c.4, s.44.

*"Zâhidler ve âbidler Rab Teâlâ için aç kaldılar,
Gözleri kaçanağı oldu uykusuz gecelerle.
İlâhî aşkla yabancı olunca bu diyara,
İnsanlar onları deli zannetti.
Asıl gönlü açık kalbi dinç bu kimseler iken
Bildikleri surlar onları mecnun etti."*

Utbe daha sonra yağmur yağdığını ve ekinlerin sulandığını aktarıyor. Cârîye Utbe'ye yağmurun, yerin ve insanın öyküsünü anlatıp, helâk ve dirilişin Allah'ın elinde olduğunu vurguluyor. Sonra da; *"Ya Rab! Kullar senin kulların! Onların rızık, senin tarafından sağlanır! Dilediğini yap!"* diyor. Utbe bu kadına şaşıyor; *"Peki senin sabrın nasıldır?"* diyor. Kadın; *"Sus ey Utbe"* deyip şu beyitleri okuyor :

*"Benim ilâhım zengin ve övgüye layıktır,
Her gün ondan bize yeni bir rızık gelir.
Hamdolsun, şükürler olsun o yaradana ki,
Bize istediğimizden de çok vermektedir."*

ÜBELLE KASABASININ DERVİŞLERİ ⁽¹⁾

Ebu İshak el-Herevî anlatıyor :

İbnü'l-Harûfî ile Basra'da dolaşıyorduk. Elimden tuttu, ve; *"Gel Übelle'ye uğrayalım"* dedi. Geceleyin yürüyorduk. Ay doğmuş etrafı esrarlı bir aydınlığa bürümüştü. İçinden çalgı sesleri gelen askeri bir köşkün yanına yaklaştık. Bir carîye ud çalıyordu. Avluya girdik. Müziğe kulak verirken, yan taraftaki başka bir evde fakir bir adamın, üzerinde iki parça elbiseyle ayakta durup bakındığını gördük. O sırada carîye, nağme eşliğinde şu beyitleri okudu :

*"Her gün bu günden ayrı,
Her gün rengârenk olur,
Ve sen her gün, öncekinden farklı olursun."*

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Sa'fe*, c.4, s.45. (Übelle, Basra yakınlarında, Dicle Nehri'nin kenarında yer alan bir kasabadır.)

Diğer evdeki fakir adam derinden bir çığlık attı ve; *"Tekrar et bu dizeleri işte ben Allah ile böyleyim!"* dedi. Cârîyenin sahibi ne oluyor diyerek ayağa kalktı, fakire baktı ve cariyeye emir verdi : *"Bırak udu ve şu adama git. O bir derviş olmalı!"* dedi. O anda hem fakir hem cariyeye, ikisi birden şöyle demeye başladılar : *"İşte ben Allah ile böyleyim, İşte ben Allah ile böyleyim!"* Fakir adam daha fazla dayanamadı, yere yıkıldı. Yanına vardığımızda ruhunu teslim ettiğini gördük. Heyecanla;

"Fakir öldü, fakir öldü!" diye bağırarak. Köşk sahibi fakirin cesedini içeri aldı. Biz kederli bir halde; *"Bak şuna, hiç rızası olmadığı halde derviş kefenleyecek"* diyorduk. Köşk sahibi birden dimdik ayağa kalktı, önündeki her şeyi kırdı. Biz *"Bundan sonra sadece hayır var"* diyerek sevinдик. Oradan Übelle kasabasına vardık ve halkla tanıştık. Sabahleyin köşke yeniden döndüğümüzde halkın fevc fevc buraya toplandığını gördük. Sanki Basra'da tellallar halka çağrı yapmış gibiydi. Sonra kadılar ve diğer görevliler geldi. Köşk sahibi cenazenin arkasında mahsun, melul bir halde yürüyordu. Cenaze defnedilinceye kadar oradaydı. Definden sonra halk geriye dönerken, komutan kadıyı ve ileri gelenleri durdurup şöyle dedi : *"Şahit olun! Tüm cariyelerim Allah için hürdür. Tüm malım mülküm, evlerim ve bahçem Allah yolunda tasadduk edilmiştir. Sandığımdaki dörtbin dinar da fakirlere dağıtılacaktır."* Böyle diyen köşk sahibi üzerindeki güzel elbiseleri çıkardı, kadının verdiği iki eski elbiseyi giyindi. İnsanlar bu ibretli hadiseye cenazeden daha çok ağladılar.

ÜBELLE EHLİ'NDEN KADIN DERVİŞLER

ŞA'VÂNE (R.H) ⁽¹⁾

Ebu Avn Muaz b. el-Fadl anlatıyor :

Şa'vâne öyle çok ağlıyordu ki, kör olmasından korktuk. Bu kadar ağlamasın diye onu uyardık. Bize şu cevabı verdi : *"Vallahi dünyada ağlamaktan âmâ olmak, âhirette ateşten kör olmaktan daha iyidir."*

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Safoe*, c.4, s.47.

Mâlik b. Daygam anlatıyor :

Übelle ehliinden bir adam bazan babamı ziyaret eder, Şa'vâne diye bir kadından bahsederdi. Babam bu kadının ağlayışını ve menkıbelerini o adama anlatırdı. Adam bir keresinde şunları söyledi : *"Vallahi o kadın gece gündüz hep ağlıyor. Kur'ân dinleyince gözleri yaşarmaya başlıyor."* Babam bu kadının hallerini dinledikten sonra dayanamaz, ağlar ve şöyle derdi : *"Allah korkusu bu hanımın kalbini yakmış. Denilir ki, gözyaşlarının azlığı veya çokluğu kalbin yanmasıyla orantılıdır. Kalp tümüyle kül olunca mahzun derviş ağlamaktan başka bir şey düşünemez ve isteyemez olur. Azıcık bir öğüt dahi onu ağlatır."*

Şa'vâne nefsi hor görür, şöyle derdi :

"Şa'vâne kim, Şa'vâne ne? O, isyankar bir siyah kadın!"

Yahya b. Bistam anlatıyor :

Şa'vâne'nin sohbet meclisine katılır ve onun, nefesine nasıl da (acımasız) davrandığını gördüm. Bir gün İmran b. Müslim ile beraber Übelle'ye, onun fakirhânesinin bulunduğu kasabaya gittik. izin alıp içeri girdiğimizde eski ve yıkık dökük bir evle karşı karşıyaydık. Arkadaşım İmran; *"Biraz kendine acısan ey Şa'vâne, daha az ağlasan, istek ve ihtiyaçlarını elde etmek için daha güçlü olmaz mısın?"* dedi. Şa'vâne ağladı ve şu cevabı verdi : *"Vallahi gözlerim kuruyuncaya kadar ağlamak isterdim."*

Yeniden ağlamaya başlamıştı. Gözlerinden kan geliyordu. Bayıldı. Onu kaldırıp kenara bıraktık ve çıkıp geldik.

Ravh b. Seleme, Mudar'dan naklediyor :

Çok ağlamaya Şa'vâne'den daha dayanıklı birini görmedim. Onun sesi kadar dervişlerin kalbini etkileyen, hüznle dolduran başka bir ses dinlemedim. O ağlar, ağlar ve şöyle derdi :

"Ey ölümler! Ey ölenlerin çocukları! Ey ölümlerin kardeşleri!"

İbrahim b. Abdülmelik anlatıyor :

Şa'vâne ve kocası Mekke'ye gelmişlerdi. Kâbe'yi tavaf etmeye başladılar. Yorulduklarında oturup dinleniyorlardı. Ben de arkalarına oturmıştım. Kocası şöyle diyordu : *"Ben senin sevgine susamışım, sana doyamam ey Rab!"* Şa'vâne de farsça şöyle diyordu :

"Her hastalık için dağlarda şifa veren bitkiler var. Ama ilâhî aşka tutulanların ilâcî yok!"

Allah ondan râzî olsun.

REYHANE (R.H) ⁽¹⁾

Ebu'l-Kasım b. Said, Salih el-Mürri'den naklediyor :

Meczûbe derviş **Reyhâne**'yi gördüm, ona selam verdim.
Reyhâne bana; *"Ey Salih, dinle"* dedi ve şu beyitleri okudu :

*"Ey Rab! Zâtının hakkı için bana azab etme,
Ben en hayırlı yurda göçerek kurtulmak istiyorum.
Sen iyilerin dostu ve komşusu
Sen olmasan mezarın tadı olur mu?"*

Rabî, Reyhâne Hatun'un geceleri şu dizeleri okuduğunu söylüyor :

*"Seven arzuladığı için kalktı geceleyin,
Kalp sevinçle doldu, uçuyor şimdi.
Ey insan, baktığı zaman yabancı
bakanlara dost olma.
Karanlıklarda hatırlanmaktan uzak olursun.
Rab Teâlâ sana izzet ve kerem
kadehinden sunsun.
Karanlık tüm sıcaklığı ve dostluğuyla yitti.
Keşke herdem yenilese dostluğunu."*

ABADAN'LI DERVİŞLER (R.H) ⁽²⁾

Ebu Bekir el-Mervezî, Abdüssamed'den, o da **Bişr b. el-**

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Saife*, c.4, s.50-51.

(2) Buradan itibaren, Abadan, Şiraz, Kırmansağ gibi o devir İran kentlerindeki âbidlere değinilecektir. Coğrafya ve kültür itibarıyla Basra çevresine yakın olan bu şehirler için ayrı bir giriş konmamıştır. (Çev.)

Hâris'den naklediyor : "Abadan, dervişler diyarıdır."

el-Mervezî, Ahmed b. Hanbel'den naklediyor : "Âbidler her zaman Abadan'a giderler. Âbid Hûddab'ı da orada görmüştüm."

Muhammed b. Nuaym b. el-Heysem, Bişr b. el-Hâris'den naklediyor : "Kim zühd ve amel arıyorsa, Abadan'a gitsin. Abadan'da bir küçük zâviyede afiyet içinde olmayı öyle çok isterdim ki. Allah Abadan'ı korusun."⁽¹⁾

Ebu Asım el-Abbadânî anlatıyor :

Abadan'a ilk yerleştiğim sıralarda Beni Sa'd kabilesinden bir adam beni ziyaret ederci. Bu adam geceyi ve gündüzü ibadetle geçiren, seher vaktinde denizin kıyısına geçip ağlayan ve haline üzülen bir âbidli.

Bir gece deniz kıyısına gittim ve onun ağlayarak şu beyitleri okuduğunu duydum :

"Ey göz, Allah acısın sana,
beni sevindir ne olur!
Karanlık gecelerde dinmeyen yaşlarınla.
Belki kıyâmette sen kurtaracaksın,
Zamanın en hayırlı insanının şefaatiyle.
Yücelerde esenlikle dolaşacaksın."

Abadan'lı fazilet ve kerem sahibi bir şeyh olan **Selm b. Zûra b. Hammad** anlatıyor : Altmış küsur sene önce burada sular hep acıydı. Sahil kenarında faziletli bir adam yaşıyordu. Evimizde hiç su kalmadığı için akşamleyin nehre indim. Sıcak bir Ramazan günüydü ve ben oraya abdest almaya gelmişim. Birden karşıma demin bahsettiğim erdemli zat çıktı. Onun şu sözleri mırıldandığını duyuyordum :

"Ey efendim! Amelime razı oldun mu, sana karşı güzel temennilerde bulunabilir miyim? Taatimi kabul ettin mi, senden sevgini isteyebilir miyim? Efendim, ey Rabbim! Senin gazabından korkmasam, susuzluktan ölsem bile suya dokunmayacaktım."

Bu sözleri söyleyen adam bir avuç su aldı ve içti. Şaşırmıştım.

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Sa'be*, c.4, s.51. Abadan kelimesi "Abbadân" (Âbidler yurdu) olarak geçmektedir. (Çev.)

Bu kadar acı bir suyu nasıl içebiliyordu böyle? Adam çekildikten sonra gittim, tam onun içtiği yerden ben de avuçladım. Tıpkı şeker gibiydi. Tatlı hoş ve lezzetliydi! Doya doya içtim, suya kandım.

Selm b. Zür'a daha sonra bu adamın yine nehir başında vefat ettiğini anlatmaktadır. Birkaç gün sonra **Selm'in** rüyasına giren adam, yerinin son derece rahat olduğunu, Allah'a şükrettiğini söylemektedir.

el-Attar, Bişr b. el-Hâris'den naklediyor :

Abadan sahilinde, elleri ve ayakları cüzzamdan erimiş bir adam gördüm. Gözleri de kör olan bu adamı süzerken kendi kendime şöyle diyordum : *"Zavallı hem kör hem de cüzzam olduğu için her yanı sakat."* Adam birden şöyle bağırdı : *"Benimle Rabbim arasına girip, kendi kendine fikirler yürüten ukalâ da kim?"* dedi. Ben az ileri de bu sesi işittim. Dersimi almıştım!

Abadan'lı bir âbid anlatıyor :

Altı gün hiçbir şey yemeden durdum. *"Bari kendimi bu işe iyice alıştırayım"* dedim. Yedinci gece de yemek yemeyince kalbime bir ferahlık geldi. Kendimi son derece sabırlı ve çok mühim bir ameli yerine getirmiş biri gibi görüyordum. Ansızın bana şöyle seslenildi : *"Sen sabredenlerin özünü yakalayamadın! Gerçek sabırlılar, amellerini sadece rızâ ilâhi için yaparlar. Onlar amellerinin bozulmasından korkarlar, yüzlerine çarpılmasından endişe ederler!"*

Ebu'l-Hayr el-Esved -ki Askalanî diye bilinir- anlatıyor :

Abadan'da kıvrıkcık saçlı, zenci bir adam yaşıyordu. Bu zat hayatını harabelerde geçirirdi. Bir gün yanıma bir şeyler aldım ve bu adama götürüp ikram etmek istedim. Gözlerini kaldırdı, bana tebesüm etti ve eliyle yere işaret etti. Birden onun işaret ettiği her yanda parıl parıl ışıldayan dirhem ve altınlar gördüm. Bana son derece soğukkanlı bir eda ile : *"Gel, bunları al ve yanındakini bana ver!"* dedi. Hayretten ve korkudan dilim tutulmuş, gözlerim faltaşı gibi açılmıştı. Hemen oradan uzaklaştım.

Abdullah b. Muhammed, İshak b. Musa el-Ensârî'den, o da **Abbâd b. Küleyb**'den naklediyor : Abadan'da geziyordum. Kureyş soyundan gelme, yün cübbe giymiş bir gencin şöyle dediğini duydum : *"Allah'ın öyle kulları vardır ki; gam, keder ve zorluklarla*

sevinirler.” “Allah seni rahmetiyle sarsın! Yün mü giyiniyorsun?” dedim. “Ben bir kulum, ancak azad olunca daha güzellerini giyebilirim!” dedi.

Bu olayı Şüreyk'e anlattım. O da şöyle dedi : “Böyle adamlar için yün ne değersiz bir giysidir! Oysa söylediği sözler hazine değerinde!”

ABADANLI DERVİŞ BİR KADIN (R.H) ⁽¹⁾

Salih b. Abdullah anlatıyor :

Altmış sene kadar önce Abadan'a gelmiştik. Şu dağdan aşağı inip sokaklarda dolaşırken biri Kur'an okumaya başladı. Ansızın evlerin birinin damında çığlık atan bir kadın gördük. Daha sonra bu kadının vefat ettiğini işittik. İnsanların o günkü kadar bir araya gelip toplandığı başka bir gün görmemiştik.

MİHRİCANKAZAK'LI BİR MECZÛP (R.H) ⁽²⁾

Kadı Ebu Hemmam İsrail b. Muhammed anlatıyor :

Mihrican-ı Kazak'ta **Sâbık** adlı bir meczup yaşıyordu. Aklı gitmiş olan bu adamın yurdu eski ev harabeleri, kabristan ve dağ başları idi. Ben onunla konuşmayı ve sorduğum sorulara verdiği cevapları severdim. Onun bir gün kabristana geldiğini öğrendim. Oraya vardım. Bir kabrin önünde başını eğmiş oturuyordu. Benim geldiğimi anlamamıştı. Selam verdim. Selamımı alıp başını kaldırdı. Bir an hiçbir şey konuşmadı. Sonra şöyle dedi :

“Ey İsrail! Allah'tan ümidini kesmeyerek kork! Eğer kalbine ümidi baştacı edersen, korkmayı unutursun! Allah'a yaklaş, O'ndan kaçma! Zirâ O seni her yerde bulabilir, sen O'nu âciz bırakamazsın! Yaradana isyan eden yaradılmışa itaat etme! Şunu iyi bil: Allah Teâlâ'nın hazırladığı bir gün vardır! O gün, başlarını dikerek koşarlar. Gözleri kendilerine dönmez. Kalpleri ise bomboştur.”

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Sâfiye*, c.4, s.56.

(2) A.y. Mihrican-ı Kazak; O devir de Abadan Şehrine bağlı bir kasabaydı. (Çev.)

Bu öğütleri veren **Sâbık**, duvarlara yaslanarak yürüyüp harabelere karıştı. Orada az ileride bulunan mezar kazıcısına şöyle dedim : *"Sâbık tekrar buraya geldiğinde bana haber ver!"* Biraz sonra da **Sâbık**'ın kabristana geldiğini haber verdi. Hemen koştum, ne terliğim ne de üstüme giydiğim ridâm vardı. Beni görünce dönüp kaçmaya çalıştı. Ben de ardından koştum ve şöyle dedim : *"Ey Sâbık! Bu günden sonra ziyaretine gelmeyeceğim. Ama şimdi biraz bekle."* Bunun üzerine **Sâbık** durdu : *"Bana birkaç kelime daha öğret!"* dedim. Şöyle dedi : *"Kalplere tesir eden söz kalplerden çıkan dır. Amellerin en güzeli, nefislerin en hoşlanmadığı işlerdir. Ey Israil! 'Allah'ım, ibretle bakan bir göz, düşünen bir zihin ve seni zikreden bir dil ver' diye dua et!"*

Sâbık bu sözleri söyledikten sonra dönüp gitti.

TÜSTER ⁽¹⁾ EHL'İNDEN SEÇKİN BİR ÂBİD

SEHL B. ABDULLAH B. YUNUS ET-TÜSTERİ
(R.H)

Sehl, kelâm ve tasavvufta asrının zirveleri arasındaydı. Kelâm ilminde ilerlemiş, ekol kuran âlimlere hocalık etmiştir. Ayrıca tefsir ilminde de söz sahibi olan **Sehl-i Tüsterî** yazdığı kitapların bolluğu, ince ve edebi dili, derin tasavvuf anlayışı, zekası ve tevazusu ile hemen ön plana çıkan o devrin velûd kalemlelerinden.

Sülemî, Zehebî ve İbnî Hallikan'ın Dilinden Sehl

Sülemî, *Tabakât*'ında şöyle diyor : **Sehl**'in künyesi **Ebu Muhammed**'dir. Tasavvuf erbâbının imamlarından. Aynı zamanda o çağın ihlas, riyazet vb. konularda bilgin olanların hocası, kelâm ilminde derinleşenlerin en büyük üstadıdır. Dayısı **Muhammed b. Sevvar**'ın sohbetlerine katılmış, hacca gittiği yıl meşhur ârif **Zünnûn Mısırî** ile görüşmüştür. Ayrıca ondan hadis aldığı da gelen rivâyetler arasındadır. ⁽²⁾

(1) Tüster, İran'ın Huzistan bölgesinde, eski binaların bolca bulunduğu bir şehirdir. Halid b. Velid eliyle fethi müyesser olmuştur. Coğrafya itibarıyla bu günkü İran'ın Güneybatısında Irak-İran sınırına yakın bir yerdedir. O devirde Basra ve Kûfe ile yakın ilişkiler içindeydi. Zaten coğrafi olarak da komşudurlar. (Çev.)

(2) Ebu Abdurrahman es-Sülemî, *Tabakâtü's-Sâfiyye*, Mısır, 1963, s.206-211.

Hafız Zehebî, Sehl-i Tüsterî'yi şöyle tanımlıyor :

O önder bir ârifî. Haramlardan sakınır, dünyaya değer vermezdi. Seksen sene yaşamış bu büyük zatın, insanları etkileyen birçok vaazı, kendine mahsus halleri ve kerâmetleri vardır. Sûfiye tâifesinin büyüklerindenidir. ⁽¹⁾

Zehebî, Sehl-i Tüsterî'nin 282 yılında vefat ettiğini söylüyor. **İbni Hallikan** ise **Sehl-i Tüsterî'nin** 283 ya da 273 yılında Basra'da vefat ettiğini bildiriyor. **İbni Hallikan, Sehl'i** şöyle anlatıyor: **Sehl-i Tüsterî** üzü her yana yayılmış salih bir zattır. Çağında ne takvâda ne de ilim ve amelde hiç kimsenin erişemeyeceği bir mertebeye gelmiştir. Herkesin katlanamayacağı ağır riyâzetlerde bulunan **Sehl'in** tasavvuf yoluna girmesinde en büyük etken, dayısı olan **Muhammed b. Sevvar'dır. Sehl** şöyle diyor : Dayım bana bir gün şöyle sordu : *"Seni yaratan Allah Teâlâ'yı hiç anmayacak mısın?" "Onu nasıl anayım?"* dedim.

"Elbisen içinde yatakta dönüp dururken, dilini hiç oynatmadan üç defa 'Allah benimle, Allah beni görmekte, Allah her yaptığıma şahit olmakta! de!" dedi.

Ben dayımın verdiği bu virdi yerine getirdim. Geceleri hep böyle yapıyordum. Dayıma durumu bildirdim. O bana bu sefer şu virdi tavsiye etti : *"Artık her gece bu duayı yedi defa oku"* Ben dayımın tavsiyesine uydum. Ona durumu bildirdim. Bana şöyle dedi : *"Şimdi bu duayı her gece onbir defa söyle!"*, Artık kalbim tatlanmıştı. Zikrullahın lezzetine varmışım. Yaklaşık bir sene sonra dayım şöyle dedi : *"Ey Sehl Allah ile beraber olduğunu, onun kendisine baktığını düşünen birisi hiç günah işleyebilir mi? Sakın ha günah işleme!"*

İşte **Sehl'in** tasavvuf hayatı böyle başladı. Basra'da bir müddet kalan **Sehl** oradan Abadan'a gitmiş ve bir süre de orada ikamet etmiştir.

Sehl'in Duasıyla Şifa Bulan Hasta ve Rab İle Hemhal Olmaya Dâir

Sehl'le ilgili ilginç menkıbelerden biri de şudur :

(1) el-Hafız ez-Zehabî, *el-İber fi Haberi Men Gâber*, Tahkik : Ebu Hacir Muhammed, Beyrut s.407.

Yakub b. Leys, Fars beldelerinin birinde korkunç bir karın ağrısına tutulmuştu. Doktorlar toplandılar, hal çaresi aradılar, ama ne fayda! Hiçbirinin ilacı şifa vermedi. Sonunda **Yakub'a Sehl'den** bahsettiler. **Yakub** hemen **Sehl'in** getirilmesini emretti. **Sehl** geldi ve hastanın başucuna oturup şöyle dua etti : *"Allah'ım ona günahın zilletini gösterdin! Şimdi itaat ve ibadetin izzetini göster!"* **Yakub** bir saat içinde hastalıktan kurtuldu. **Sehl'i** hediyeye bağlamak istedi, Ona güzel elbiseler verdi. Ama **Sehl** bunları iade etti. **Sehl**, **Tüster'e** vardığında arkadaşları ona şöyle dediler :

"Şu hediyeleri alsaydın da fakirlere dağıtsaydın daha iyi olmaz mıydı?"

Sehl onlar şu cevabı verdi :

"Yere bakın!" Yere baktılar.. Her yan altınla dolup taşıyordu. Onların hayret dolu bakışları altanda **Sehl** şöyle dedi : *"Kim Allah Teâlâ ile hemhâl olursa, bunu bile çok görmez! Rab Teâlâ'ya şükürler olsun!"* **İbni Hallikân** bu malumatı verdikten sonra hocası tarihçi **İbnü'l-Esir'den** aldığı bir rivâyetle **Sehl'in** 200 ya da 201 yılında doğmuş olabileceğini söylüyor. ⁽¹⁾

İbni Hallikân daha sonra **Sehl'in** beldesi **Tüster'i** anlatıyor ve sahâbi **Berâ b. Mâlik'in** buraya defnedildiğini söylüyor. ⁽²⁾

İbnü'l-Cevzî'den Gelen Rivâyetler

İbnü'l-Cevzî de **Sehl b. Abdullah** ile ilgili birçok rivâyeti ve menkıbeyi tenkit süzgecinden geçirerek kitabına almıştır. Bunlardan birkaç tanesini alalım : ⁽³⁾

Dervişliğin Üç Alâmeti, Allah'ın Sevdiği Kul Olmak

Abbas b. Muhammed, Sehl b. Abdullah'tan naklediyor :

"Dervişliğin alâmeti üç şeydir : Sırrı saklamak, dervişliğin gereğini yapmak ve dervişlikle gelen güzel hâli korumak."

Ebu Bekir el-Cevzî, Sehl b. Abdullah'tan naklediyor :

Her *"Allah'a itaat ediyorum"* diyerek amel eden, Rabbin sev-

(1) **İbnü'l-Esir**, *el-Kamil fi't-Tarih*, c.7, s.483.

(2) **İbni Hallikân**, *Vefeyâtü'l-A'yân*, c.2, s.429-430.

(3) **İbnü'l-Cevzî**, *Sıfatü's-Saife*, c.4, s.58-59.

diği kul olmaz! Kim Allah'ın nehyettiği şeylerden kaçınırsa ancak o Allah'ın sevgili kuludur. Günahlardan kaçınmak için de son derece doğru bir kalbe sahip ve Allah'a yakın olmak gerekir. Güzel ve sevap getirici amellere gelince; bunları günahkâr da yapabilir, âbid del.

Sırat'ı Dünyada İnce Olanın Âhiretteki Hali, Zühd, Erteleyici Olmama, Gaflet ve Nimete Dâir

İbnü'l-Cevzî, Muhammed'den, o Ahmed b. Abdullah'dan o Ebu'l-Hasen b. Muksim'den, o Ebubekir Muhammed b. el-Münzir'den, o da Sehl b. Abdullah'tan naklediyor : *"Kimin sırat'ı dünyada ince ve zor olursa, âhirette rahat ve geniş olacaktır. Kimin de dünyada geniş ve rahat olursa âhiret'te ince ve sıkıntılı olacaktır."* (1)

Ebu Abdullah Muhammed, Sehl b. Abdullah'tan naklediyor : *"Zühdün lezzetine dünyadan ümidini keserek varabilirsin. Tamahkârlığı ise menfaatlara bel bağlamak yoluyla önleyebilirsin! Ancak zikir ehliyle dostluk kurarak kalbini duyarlı kılabilirsin! Uzun düşünerek hüznün kapısını açık tutabilirsin! Tüm zamanlarını doğru söz ve samimi bir gönüle sahip olarak geçirdiğinde Allah için değerli ve süslü olmuş sayılırsın! Sakın 'sonra yaparım' diyen erteleyicilerden olma! Zira bu tutum insanı helâke götürür. Gafillikten kaç! Gaflet kalbi simsiyah eder. Nimetin artmasını istiyorsan, şükürünü çoğalt!"*

Ebu Hafs b. Şahin, Cafer b. Muhammed es-Sakafi yoluyla Sehl b. Abdullah'tan naklediyor : *"İlâhî aşk yoluna giren kulun önüne çıkan ilk engel, kendisinde bir şeyler olduğunu iddiâ etmesidir. Acemi tâlipler daha işin başında iddiaya yeltenince bu yoldan tamamıyla mahrum olurlar."*

Zamanın Sehl'ce Tarifi

Muhammed b. el-Hasen b. es-Sabbah, Sehl b. Abdullah'tan naklediyor : *"Dün öldü. Bugün can çekişmekte. Yarın ise doğmadı."*

(1) Dünyadaki sırat'tan maksat, insanın yaşam biçimi, yürüdüğü yol, ilâhî rızaya uygunluk hususunda gösterdiği titizlik demektir. Âhiretteki sırat ise mâlûmdur. (Çev.)

İbnü'l-Cevzî'den aldığımız bu birkaç rivâyetten sonra Ebu Nuaym'a geçelim. Ebu Nuaym, Sehl-i Tüsterî'ye çok geniş yer ayırmış, ayrıca onun tefsir ettiği bazı âyetlerle ilgili rivâyetleri de almıştır.

Ebu Nuaym'ın Sehl'le İlgili Rivâyetlerinden Seçmeler

Ebu Nuaym, Sehl-i Tüsterî'yi, güvenilir bir öğüt verici, en güzel olanı söyleyen, mütevazî bir şeyh olarak vasıflar. Sehl'in sözlerinin çoğu amellerin samimi oluşu, insanın ahval ve hareketinin çirkinliklerden uzak olması gibi konuları işler. Ebu Nuaym bu tesbiti yaptıktan sonra Sehl'le ilgili rivâyetlere geçiyor : ⁽¹⁾

Gerçek Tasavvufun Temelleri

Ebu Nuaym, babasından, o Ebu Bekir el-Cevrebî'den o da Ebu Muhammed Sehl b. Abdullah'tan naklediyor : *"Bizim temel prensiplerimiz altıdır : 1) Allah'ın kitabına sarılmak, 2) Rasûlullah'ın sünnetine uymak, 3) Helal yemek, 4) Hiçbir yaradılmışı eziyet etmemek, 5) Günahtan sakınmak ve tevbe etmek, 6) Hiçkimsenin hakkını yememek.*

Kim Rasûlullah (s.a)'a uyarsa kalbinde onun dışında hiç kimsenin önderliğini seçme arzusu kalmaz! O kalb Allah ve Rasûlünün istekleri dışında hiçbir şeye heves etmez. Dört şeyi ihmal etmeyiniz : 1) Allah Teâlâ'dan işlerin en hayırlısını talep etmek (el-İstihare), 2) İyilere danışmak (el-İstişare), 3) Allah'tan yardım istemek (el-İstiâne), 4) Sadece Allah'a güvenmek (et-Tevekkül). Bunları ihmal etmeyen bir âbid için yeryüzü Allah'ı bulmada rehber, gökyüzü ilim ve ibret olur.

Bir kul insanların bozulduğu, fitneye kapıldığı, herkesin kendi hatalı görüşüne müstebitçe saplanıp kaldığı bir zamanda Allah'ın emrettiği şeyi yapar, samimi kalp ile bunun doğruluğuna inanır ve Rab Teâlâ'nın yasakladığı şeylerden kaçınırsa, Allah (c.c) onu iyilerin boyun eğdiği bir önder, günahkârların hidâyete ermesine vesile olan bir imam yapar. Bu kul kendi zamanında dini yeniden diriltir, iyiliğin yaygınlaşmasına, kötülüğün azalmasına sebep olur. Böyle bir kul aslında yaşadığı zamanın bir yabancısıdır. O bir gariptir. İşte Rasûlullah'ın hadisi şeriflerinde bahsettiği garip bu-

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.10, s.189-212.

dur: 'İslâm garip olarak başladı ve başladığı hale dönecektir'.

Bir kul sünnet olan bir ameli yerine getirdiğinde niyeti sadece Allah rızası ise, cehâlet onun kalbinden çıkıp gidecektir. Cehâletin hakiki anlamını ancak âlim, fakih, zahid, âbid ve hikmetin özünü yakalamış, çok düşünen mütevazî insanlar bilebilir."

Sehl b. Abdullah'a kulun, nefsin hilelerinden nasıl kurtulabileceği soruldu. **Sehl** şu cevabı verdi :

"Kul eğer kendiyle Allah Teâlâ arasındaki halini bildikten sonra nefsinin Kitabullah'ın ve Sünnet-i Rasûlullah'ın karşısına koyup hesaba çekiyorsa, işte o zaman nefsinin hilelerinden kurtulur ve Allah elçisine tâbi olur."

Bu sözleri söyleyen **Sehl** sohbetine şöyle devam etti :

"Eğer kullar Allah Teâlâ'ya yakın olmak istiyorlarsa altı şeye yapışmaları gerekir : 1) Allah'ın emirleri ve nehiyleri ki bunlar farzdır, 2) Rasûlullah (s.a)'ın sünneti, 3) Güzel ahlâklı olmak, 4) Allah'ın rızasını kaybetmekten korkmak, 5) Allah'ın rızasını kazanmak için tutkulu olmak, 6) Affedici ve cömert olmak. Bu altı şeyi önemsemeyen, kâmil imana eremez, akli güzel şeyleri yakalayamaz, yaşamını mübarek kılamaz ve Rab Teâlâ'ya ibadet etmenin tadına varamaz.

Ey kardeşler! Biliniz ki kullar Rab Teâlâ'ya üç şekilde ibadet ederler : 1) Korkuyla, 2) Ümitle, 3) Rab Teâlâ'ya yakınlık hissiyle. Her durumun kendine özgü alâmetleri vardır. Korkan kul korktuğu şeylerden temizlenmekle meşgul olur. İyice temizlenmeden bu korkudan kurtulamaz. Temizlendiği zaman kalbi mutmain olur. İşte korkanlar zümresi böyledir.

Ümit ile ibadet edenlere gelince, bunlar cenneti istemekte, oradaki nimetleri düşünmektedirler. Kendilerini yorarlar, hiç kimsenin arkasında kalmamak için en güzel amelleri işlerler. Yarın hesap gününde mahzun ve tembel kullardan olmamak için dünyayı geri tepenler. İşte ümitvar olanların alâmeti budur.

Allah'a yakın olmak arzusuyla tutuşan ârif kullara gelince, böyleleri neyi varsa Allah yolunda hibe eder. Nefsinin ve ruhunu Allah Teâlâ'ya satar. İşte bunlar en üstün derecede olanlardır. Cennet ve cehennem olmasa da bunların aşkı tükenmez, ilâhî rıza için vere-

meyecekleri hiçbir şey yoktur. Bunlar Allah Teâlâ'yı öncesiz ve sonrasız, sırf onun hoşnutluğu için severler.

Şimdi düşünün ey akıllı dostlar! Sizler hangilerindensiniz? Aslında yaşamayan ölümler misiniz, yoksa ne ölüm ne de yaşam alâmetini taşımayanlardan mısınız? Ya da ebedî hayatı bilen, bu hayatın dirilerinden olma şerefini kazananlardan mısınız?

Şunu iyi bilin! Korkarak ibadet eden sadece bir hayatı yaşayandır. Ümitvâr olan ise iki hayatı tadandır. Allah'ı tanıyana (Ârif Billah) olana gelince, onun üç hayatı vardır. Bu üç hayat ölümsüz hayattır. Şimdi bu sözleri açıklayalım :

Korkarak ibâdet eden kişi ateşten kurtulunca bir hayatı yaşamış olur. O şimdi cennete hesapsız girecektir. Ümitvâr olan hem azaptan, hem de hesaptan uzak olup, Sabıkın zümresi ile beraber cennete girince iki emniyete birden kavuşmuş olur. Allah'ı tanıyana gelince, bu kimse ateşten azât olmuştur, kazandığı ikinci emânı (güvenliği) ise Rahmâna kavuşmasıdır. Ümitvâr olan cennete kavuşurken ârif Rabba koşar ve ümitvârı geçer. Böylece ârif için üç hayat birden var olur. Şimdi hangi gruptan olduğunuzu anlayınız ve âriflerin yoluna giriniz. Kuvvet ve kudret ancak Allah'tandır."

Dinin Temelleri

İmam Sehl b. Abdullah et-Tüsterî dinin temel noktelerini dört ıstılahla belirlerdi : 1) Doğruluk, 2) Kesin iman, 3) Allah Teâlâ'nın hükmüne razı olmak, 4) İlâhî sevgi ve müminleri sevmek.

Sonra bu esasları şöyle açıklardı :

"Doğruluğun alâmeti sabırlı olmaktır. Kesin imanın alâmeti Rab Teâlâ'nın emirlerine uymak ve insanlara hakkı tavsiye etmektir. Allah Teâlâ'nın hükmüne razı olmanın alâmeti, doğruyu gördüğü halde gururdan kaynaklanan karşı koyma ve ihtilaf arzusunu yoketmektir. Sevginin alâmeti ise mümin kardeşinin menfaatini kendi menfaatinden üstün tutmaktır.

Şu iyi bilinmeli; cahil kişi ölüdür, yaptığı hata ve kötülükleri unutan kişi uykudadır, gerçek hayatı bilmemektedir, Allah'a isyan edip günahlara dalan kul sarhoştur, günahıta ısrar eden mutlak pişman olacaktır."

Sehl'in Bazı İnce Fikirleri

Sehl Allah Teâlâ'nın kendisine nasib ettiği zeka ve anlayış nisbetince çoğu mutasavvıflara değişik gelen yorumlarda bulunmuştur. İşte bunlardan birkaçı :

Ebu Nuaym, Osman b. Muhammed'den, o Muhammed b. Ahmed'den, o da kendi arkadaşlarından naklediyor :

Sehl b. Abdullah'dan ezberlenen ve akılda kalan ilk söz şu olmuştur : *"Allah Teâlâ nefesine boyun eğip günaha giren kulunun sevaplarını silmez! Onların kalbinden iyilik duygusunu da söküp atmaz, zira O cömerttir, affedicidir. Ancak sıddık kullarının kalplerine verdiği sıcak sevgi ve samimiyet hissini günahkârların kalbine koymaz. Fakat bazı helal işleri yaptıklarında biraz olsun bundan lûtfeder. Bunun sebebi şudur : Allah (c.c), şehvetlerine esir olan kula kalp hazinelerini vermek istemez."*

Sehl, Ayıpların Araştırılmasını Sevmezdi

Ebu Nuaym, Ebu'l-Kasım Abdülcebbar'dan, o Osman b. Muhammed el-Osmânî'den o da Sehl b. Abdullah'tan naklediyor : *"İnsanların günahlarını araştırmayınız, kötü huylarını bellemeyiniz! Aksine onların güzel ve İslâm'a uygun ahvalini araştırınız. Böylece dostunun kadri kıymeti senin gözünde artar, arkadaşlığınız pekişir."*

İlim ve İhlas Arasındaki Zincir

Osman b. Muhammed, Ebu Muhammed b. Suhayb'dan, o da Sehl b. Abdullah'tan naklediyor : *"Dünya tümüyle cehalettir, sadece ilim hariç. İlim tümüyle sorumluluktur, amel ettiği zamanlar hariç. Amel her şeyiyle toz gibi unufak olacaktır, samimi olarak yaptıkların hariç. Samimiyete gelince, bu hususta hep endişeli ol, kabul edildi mi edilmedi mi diye!"*

Şunu iyi bilin : İlmin şükrü ameldir, amelin şükrü ise ilimdir."

Kalbin Değişimi

Ebu Nuaym, Osman b. Muhammed el-Osmânî'den, o Ebu

Muhammed'den, o da **Sehl b. Abdullah'tan** naklediyor : *"Her kalb, Allah tarafından gece ve gündüz izlenmektedir. Eğer kalp Allah'tan başkasına ihtiyaç duyuyorsa, artık yavaş yavaş İblis'in hakimiyetine girer."*

Ebu Nuaym, Ebu'l-Hasen b. Muksim'den, o **Ebu'l-Hasen en-Nuhas'tan**, o da bir komşusu vasıtasıyla **Sehl b. Abdullah'tan** naklediyor : *"Kalbin Allah'ı anmakta verdiği ara gaflettir. Allah'tan hakkıyla korkmak uyanıklıktır. Kalbin kararması ölümü demektir."*

Tevekkül ile Kazanç Arasındaki Denge

Ebu Nuaym, Ebu'l-Hasen'den, o **Muhammed b. el-Münzir'den**, o da **Sehl b. Abdullah'tan** naklediyor : *"Kim tevekkülü reddeder ve aleyhinde konuşursa, imanını zedelemiş olur. Kim de kazanç için çalışma gereğini reddeder ve kötülerse ilâhî sünneti bilmiyor demektir."*

Bela ve Gazaba Dâir

Ebu Nuaym; babasından, o **Ebu Bekir'den**, o da **Sehl b. Abdullah'tan** naklediyor : *"Allah'tan gelen bela ve imtihan iki yönden ele alınır: Rahmet ve ceza. Rahmete yolaçan belâ, sahibini Allah'a götürür. Ona muhtaç olduğunu gösterir. Cezaya yolaçan belâ ise sahibini kendi görüşüyle başbaşa bırakan ve (Allah'ı hatırlatmayan) belâdır. Bela ve imtihan hastalığa benzer demişler. Adam yüz sene hastalığı bir türlü atlatamaz, sonunda iyileşir ve başka bir sebepten ölür. Ötekisi bir anda yakalandığı hastalıktan hemen ölür. Aynı şekilde bir kul yüz sene günah işler ama sonunda tevbe eder hayatı hayırlı bir sonla biter. Başka biri ise hayatı boyunca sadece bir defa günahkârca bir kelime sarfeder ve bu onu küfre götürür. Öyleyse tehlikenin büyüklüğü iyi kavranmalı ve endişe hep devam etmelidir. Gazap ise bedene tesir eden daha beter bir şeydir. Kişi kızdığı zaman hastalığa tutulduğu sırada kazandığı zâfiyetten daha büyük ve etkili kötülükle karşı karşıyadır."*

Günah ve İbadetin Kaynağı

Sehl b. Abdullah bu hususu şöyle açıklıyor :

"Günahların kaynağı tutkudur. Günah tutku toprağında bi-

ter. Onu büyüten ihtirastır. Cehalet sahibi de kişisel görüşünde ısrar edenlerdir. İbadetin kaynağı bilgidir. İbadet bilgi toprağında yetiştir. Onu büyüten kesin imandır. Suyu (besini) Allah'ı tanımaktır. Sahibi ise işlerini Allah Teâlâ'nın emirlerine göre düzenleyen meşud mümindir."

Kötü ve Mâlâyânî Sözün Âkibeti

Sehl b. Abdullah diyor ki :

"Kim Allah ve kullar hakkında hep kötü zan besleyerek yaşarsa, kesin imanın lezzetine varamaz! Kim kendini ilgilendirmeyen (malâyânî) şeylerde ileri geri laf ederse doğruluktan nasibini alamaz. Boş işlerle uğraşan kişi verâ ve takvâdan da uzak olacaktır. İnsan bunca güzelliikten mahrum olunca, kendini helak olmuş bilir. O, elbetteki Allah'ın dostları hanesine yazılmayacaktır.

İman ve Hicret'in Mahiyetleri

Sehl b. Abdullah iman ve hicret gibi iki temel kavram hakkında da güzel yorumlarda bulunmuştur : Şöyle diyor : "İman eden, Rab Teâlâ'nın kendisini gözlediğinin farkında olan kimsedir. Böyle bir kul nefisini hesaba çeker ve âhiret için azığını hazırlar. Hicret kıyâmete kadar sürecek olan bir farzdır. Hicret cehaletten, ilme, Allah'ı unutmaktan onu anmaya, günahattan itaâte, ve ısrardan tevbeye giden yoldur."

İnsanların Nankörlüğü ve Aklın Mahiyeti

Ebu Nuaym, Ebu'l-Hasen b. Muksim'den, o Ebu Bekir Muhammed b. el-Münzir'den, o da Sehl b. Abdullah'tan naklediyor : "Bütün yaratıklar, tüm kullar, Allah'ın verdiği nimetleri yiyorlar. Ama ibadet ve şükre gelince; bir başkasına taparak Allah'a ortak koşanlar da var. Biliniz ki akıl, kullardan gelen eza ve dışlanmaya karşı yılmamak, dayanıklı olmak demektir."

Dost, Azık ve Yaşama Dâir

Muhammed b. el-Hüseyin, Ebu'l-Hasen el-Fârisî'den, o Abbas b. İsam'dan, o da Sehl b. Abdullah'tan naklediyor :

"Allah'tan başka gerçek dost yoktur. Rasûlullah'ın dışında rehber aranmaz. Esas azık, takvâdır. İyi amel, doğruyu yapabilmek ve bunda ısrarlı olmaktır. Yaşamak dört ayrı şekilde olur : Melekler sadece itâât ve ibadet ile yaşarlar. Peygamberler ilim ve vahiy bekleyişi ile yaşarlar. Siddıklar 'Peygambere nasıl daha iyi bir takipçi olurum?' endişesiyle yaşarlar. Diğer insanlara gelince ister bilgili ister bilgisiz, ister tembel ister âbid olsun onlar 'nasıl yer nasıl içirim' endişesiyle yaşarlar."

Ârifin Kalbi, Dervişin Vaktine Dâir

Ebu Nuaym, Osman b. Muhammed'den, o Ebu'l-Hasen'den, o da Yusuf b. el-Hüseyn'den naklediyor :

Sehl b. Abdullah'a soruldu :

"İblis'e en ağır gelen şey nedir?"

"Ârif kulların kalbine girmek!"

Âriflerin kalplerinde öyle gözler var ki,

Görürler bakar körlerin göremediğini" diye cevapladı Sehl.

Yine Ebu Nuaym, Osman b. Muhammed'den o Abbas b. Ahmed'den, o da Sehl b. Abdullah'tan naklediyor : "Dervişin ne zaman istirahat edeceğini sordular. Şu cevabı verdim : İçinde bulunduğu vakitten başka vakit bulamadığı zaman!"

Marifet, Allah ve Nefse Dâir

Marifetin ne olduğu konusunda hiçbir mutasavvıf kesin ve belirleyici bir tarif yapamamıştır. Zira her mutasavvıfın Allah'a varma yöntemi ve kullandığı istilahlar farklı olabilmektedir. İrfan tecrübesi farklı olan mutasavvıflar gerçeği görebildikleri açıdan ele almakta ama, hiçbiri gerçeğin ta kendisini söyleyememektedir. Zira ilâhi gerçeklik, bir beşerin tüm yönleriyle kapsayamayacağı bir şeydir. Sehl de marifet, Allah ve nefse dair bazı mütaalâlar yürütmektedir.

Ebu Nuaym babasından, o Ebu Bekir el-Cevî'den, o da Sehl b. Abdullah'tan naklediyor :

"Nefsi tanımak (marifetü'n-nefs) düşmanı tanımaktan daha

zordur. Düşmanı tanımak, dünyayı tanımaktan daha önemlidir. İnsan hakiki düşmanını tanırsa Rabbini de tanır. Kendini tanırsa Rab Teâlâ'nın kendisine hangi gözle nazar ettiğini anlar. Kişi dünyayı tanırsa âhireti de bilir. Aklın mahiyetini anlayan, kendisiyle Rabbi arasındaki alâkayı anlar. Bilginin değerini anlayan, bilgiye ulaşmayı bilir. Şunu iyi biliniz : Marifet hem nimet hem de musibet olabilir. Nimet, Allah Teâlâ'nın kullarını davet ettiği bilgidir. Musibet ise Allah'ın kulları denediği bilgidir. Allah Teâlâ'nın kulları üzerinde üç hakkı vardır : Marifet, ihsan ve hüküm. Üç şey de kulun Allah ile olan alâkasında temel vazifesini görür : İyilikleri kat kat çoğaltmak, kötülükleri affetmek, tevbe kapısını ölene kadar açık tutmak.

Marifet ehlinin şu üç şeyden başkası için gayret göstermemesi gerekir : 1) Rasûlullah (s.a)'ın takipçisi olmak, 2) Sadece Allah'tan yardım istemek, 3) Ölünceye kadar bu iki hususta sebatkâr olmak.

Kardeşlerim! Size söylediğim tüm sözlerin özü şudur : Gecesi olmayan gün için endişeli olunuz, Ardından bir daha hayat gelmeyecek olan ölümden korkunuz.⁽¹⁾ İnsanın benliği bir puttur. Ruhu ise o putun ortağıdır. Kim kendine tapıyorsa, putperesttir. Kim ruhuna tapıyorsa, kendinin müşriğidir. Kim Allah'ı herşeye tercih eder ve sadece ona ibâdet ederse, ruhuyla beraber Allah'a teslim olur. Nefesler sayılıdır. Allah'ı anmadan çıkan her nefes, ölü bir nefestir. Allah'ı anarak çıkan bir nefes insanı zikrullah'a götürür, buna ulaştırır."

Sıddıkların Ahlâkı

Ebu Nuaym, Cafer b. Muhammed'den, o Ebu Muhammed el-Harîrî'den, o da Sehl b. Abdullah'tan naklediyor :

"Sıddıklara yakışan ister doğru ister yanlış olsun Allah'a yemin etmemeleri, gıybet yapmamaları, gıybet yapılmasına izin vermemeleri, midelerini tıka basa doldurmamaları, söz verdiklerinde tutmaları, az konuşmaları, asılsız mizah yapmamalarıdır.

Kardeşler! İşleri yürütme hususunda bencil ve aşırı hırslı olmayınız! Zira böyle yapmak hayatı kederli ve çekilmez kılar. Biliniz ki bu zaman, insanın ancak sabır, cehd, cihad ve açlıkla terbiye edilerek kurtuluşa ereceği bir zamandır. Zira bu zamanın insanları

(1) Bu ölüm, kalbin ölümü demektir.

hakikaten fesada uğramıştır."

Ebu Nuaym, Muhammed b. el-Hasen'den, o Ebu'l-Hasen el-Fârisî'den, o Ebu Yakub el-Beledî'den naklediyor : *"Hikmet sahibi akıllı insanlar şu üç şeyle faziletli olmuşlardır : Tevbeye sarılmak, Rasûlullah'ın sünnetine uymak, kullara eziyet etmemek."*

"La ilâhe illallah" ın sevabı nedir ?

Sehl b. Abdullah şöyle diyor :

"La ilâhe illallah için Allah Teâlâ'ya nazar etmekten başka bir sevap yoktur. Cennet ise amellerin mükâfâtıdır."

İhlas, Rızık ve Akla Dâir

Ebu Nuaym, Ebu Bekir Ahmed b. Muhammed'den, o da Seh b. Abdullah'tan naklediyor : *"İhlas ancak yedi şeyi terketmekle olur. Bunlar; inkarcılık, şirk, küfür münafıklık, bid'at, riyâ ve sırf korkuyla yapılan kulluk."*

Yemek beş türlü olur : Zaruret miktarı kadar, vücudu besleyip doyuracak kadar, sadece azıklık, yıllık ve ihtiyaç halinde yetecek kadar. Bir altıncısında hayır yoktur, fazlalıktır. Kim rızık endişesi taşımazsa, dünya ve âfetlerinden kurtulur."

Aklın esası susmak ve düşünmektir. Aklın bir yönü de âfiyet ve huzurdur. Aklın içi, yâni bâtını, sırrı saklamak içindir. Zâhiri ise Rasûlullah'a uymak içindir."

Allah'ın cennete koyacağı müminler üç türdür :

1) İman eden ama hiçbir iyi ya da kötü amel işlemeyen. Böyle bir kul cennettedir.

2) İman eden, salih amel işleyen ve günaha girmeyen. Bu kul Allah Teâlâ'nın kurtulan mümin⁽¹⁾ diye vafsettiği sınıftandır.

3) İman ettikten sonra günah işleyen, sonra tevbe eden ve nefsini ıslah eden. Böyle bir kul Allah'ın sevgilisidir ve cennete girecektir.

Bu kısımların dışında bir de dördüncü bir sınıf vardır ki bunlar iman etmiş, iyi ve güzel amelleriyle beraber kötü işler de yapmış kullardır. Bunlar için ancak mizandan sonra bir hükme varılır. Al-

(1) Bkz. Müminun, 1-6.

lah ne dilerse onu yapacaktır."

Dünya Nedir ?

Ebu Nuaym, Abdülcebbar'dan, o Osman b. Muhammed'den, o da Sehl b. Abdullah'tan naklediyor :

"Dünyanın aslı cehalettir.⁽¹⁾ Dalları ise, yemek içmek, giysi, lüks ve cinsel arzulara aşırısı kaçmaktır. Malla, evlatla övünmek de buraya girer. Dünyanın meyvesi günah ve isyan, günahın sonucu ise sapkınlıkta inatçılıktır. İnâtçılık insanı gaflete, gaflet de ceza-i ilâhî'ye götürür. Şu iyi bilinmeli ki ilim, insanın (dünya görüntüsünden kurtulup) Allah'a varmasında rehberdir. Akıl, öğüttür. Benlik bu iki şey arasında gidip gelir. Dünya, arkasını dönüp gitmekte, âhiret ise gelmektedir. İbadet düşkünü kullara aynı zamanda 'mülûk'(sahip olanlar) denir. Çünkü onlar nefislerine sahip olmuşlar, onu yenmişlerdir. Ârifler böyledir işte. Nefsinin hilesi, saltanatı ve tuzakıyla başbaşa kalıp yenilen kul kurtulamayacaktır. Ancak kendini tanıyan ve hakkıyla bilen kul kendini yaradan yüce Allah'ı da bilir."

İnsana Yeten Rızık Nedir?

Ebu Nuaym, Muhammed b. el-Hasen'den, o da Ahmed b. Muhammed'den naklediyor : Sehl b. Abdullah'ın yanındaydım. Bir adam geldi ve sordu :

"Ey üstad! İnsana yeten rızık nedir?"

"Hiç bitmeyen zikir!" dedi. Sehl.

"Hayır, ben sana bunu sormadım, nefsin ayakta kalabilmesi için ne gerekli, ne kadar gerekli diye sordum!"

"Be adam, hiçbir şey Allah olmaksızın varolamaz ki!" dedi.

"Ben böyle şeyleri sormuyorum!. Mutlaka lâzım olabilecek şeyi soruyorum!"

"Delikanlı! Şunu iyi bilmelisin ki Allah'ı anmak mutlaka lâzım olan bir şeydir!" dedi. Sehl.

(1) Burada dünya mâsivadan bir parçadır. Mâsiva ise insana Allah'ı unutturan her şeydir. Dolayısıyla dünya insanı Allah hususunda cahil bırakabilmektedir. (Çev.)

Manevi Temizlik Kaç Türldür ?

Ebu Nuaym, babasından, o **Ebu Bekir el-Cevrebî**'den, o da **Sehl b. Abdullah**'tan naklediyor : *"Temizlik üç kısımdır. İlimle cahillikten temiz olmak, ibadet ile günahattan temizlenmek, zikrullah ile nisyandan kurtuluş. Tüm belâlar insanı temizliğe götürebilir. Ancak kalbin uğradığı belâ hariç, böyle bir bela kasvete yolaçar.*

İmam Sehl b. Abdullah et-Tüsterî'nin Müfessirliği ve Bazı Âyetlere Getirdiği Yorumlar

Sehl b. Abdullah da tasavvufî tefsirde söz sahibi olan sayılı müfessirlere dendir. Şunu açıklıkla söyleyebiliriz ki ilk sûfî eğilim taşıyan tefsiri **Sehl b. Abdullah et-Tüsterî** yapmıştır. Ondan sonra **Ebu Bekir el-Vâsîfî** bu yolda yürümüştür. Ardından **Sülemî** gelmiş ve bu geleneği devam ettirmiştir. **Sehl b. Abdullah**'ın tefsiri Kur'ân'ın tümünü kapsamaz. Bazı âyetleri almış, küçük bir mecmua halinde bir yorum kitabı ortaya koymuştur. **Sehl**'in tefsirini toplayıp rivâyet eden, **Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed el-Beledî**'dir.

Ebu Nuaym, **Ebu Ömer**'den, o **Ebu Bekir Muhammed b. Yahya**'dan, o da **Sehl b. Abdullah**'dan naklediyor ⁽¹⁾ *"Rab Teâlâ buyuruyor ki : 'Kim Allah'tan korkarsa, Allah ona bir çıkış yolu ih-san eder. (2) Kim duasında samimi kalp ile Allah'a sığınırsa hiç kimsenin gücüne, kuvvetine ve yardımına muhtaç olmaz, kendi gü-cünden dahi sarfı nazar edip her şeyiyle Allah'a dayanırsa Rab Teâlâ onu kurtarır ve hiç ummadığı yerden rızıklandırır. Ama şu iyi bilinmeli, tevekkül takvâsız, takvâ tevekkülsüz olmaz. Çünkü Rab Teâlâ şöyle buyuruyor : 'Eğer müminler iseniz Allah'a güve-nin (3) Bu şu demektir : Eğer Allah'tan başka gerçekten faydası do-kunan ve belaları defeden hiçbir şey olmadığına inanıyorsanız Al-lah'a tevekkül ediniz! Bu böyledir, zira Rab Teâlâ şöyle buyuruyor : 'Allah'ın insanlara açacağı herhangi bir rahmeti tutup hapseden olamaz. O'nun tuttuğunu O'ndan sonra salıverecek de yoktur. O, üs-tündür, hikmet sahibidir'" (4)*

Ebu Nuaym, **Ebu'l-Hasen Ahmed b. Muhammed**'den, o **Ebu Bekir b. el-Münzir**'den , o da **Sehl b. Abdullah**'dan nakledi-

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.10, s.192.

(2) Tâlak, 2.

(3) Mâide, 23.

(4) Fâtır, 2.

yor : (1)

"Rab Teâlâ şöyle dua edilmesini tavsiye ediyor :

'Bana, tarafından hakkıyla yardım edici bir kuvvet ver.' (2)

Burada 'hakkıyla yardım edici' (Sultan-ı Nâsır) diye vasıflanan kuvvet, Rab Teâlâ'dan başkasına yalvarmayan sadece onu söyleyen dildir."

Ebu Nuaym, Ebu'l-Hasen'den, o Ebu'l-Fadl'dan o Cafer b. Ahmed'den, o da Sehl b. Abdullah'dan naklediyor. (3) *"Allah Teâlâ kullarının dünyadaki geçimine kefil olmuştur. Zira şöyle buyuruyor : 'Allah kuluna kâfi değil mi?'* (4)

Allah Teâlâ kullarından âhiret için ibadet istiyor. Nitekim şöyle buyuruyor : 'Ey müminler! Âhiret için azık toplayın.' (5)

En önemli üç gıda şunlardır : Kesin iman, akıl ve ruh.

'Sadece benden korkun, bana sığının.' (6)

Yani insanoglu kavuştuğu nimetlerle şımarıp azmamalı, zirvelerdeyken bile her an ayağı kayabileceği için Rab Teâlâ'dan yardım istemelidir."

Ebu Nuaym, Ebu'l-Hasen'den, o Ali b. Ahmed b. Nuh'dan o da Sehl b. Abdullah'tan naklediyor : (7)

"Rab Teâlâ buyuruyor ki : 'Bilin ki Allah gönlünüzdekileri bilir. Allah'tan sakının. Allah gafurdur, halîmdir.' (8) *Bu şu demektir : Allah Teâlâ sizin yaptıklarınızı ve ileride yapacaklarınızı bilir. Allah'ın haramlarını çiğnemeyiniz, günahlarınıza tevbe ediniz.*

Rab Teâlâ başka bir âyette de şöyle buyurmaktadır : 'Bil ki, Allah'tan başka ilâh yoktur.' (9) *Bunun anlamı; Allah'tan başka hakikaten faydası dokunan ve zararı defeden hiçbir varlık yok demektir."*

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.10, s.195.

(2) İsrâ, 80.

(3) Ebu Nuaym, *a.g.e.*, c.10, s.198.

(4) Zümer, 36.

(5) Bakara, 197.

(6) Bakara, 197.

(7) Ebu Nuaym, *a.g.e.*, c.10, s.200.

(8) Bakara, 235.

(9) Muhammed, 19.

Ebu Nuaym, Ebu Amr'dan, o Ebu Muhammed b. Suhayb'dan, o da Sehl b. Abdullah'tan naklediyor : ⁽¹⁾

Mümin, bir günah işledikten hemen sonra yüz sevap kazanabilir. Bunun nasıl olduğuna gelince, dinle ey dost! Mümin kul günah işlediği zaman alacağı cezadan korkmaya başlar. Eğer cezayı düşünmüyorsa o zaten mümin değildir. Müminin cezadan korkması bir sevaptır. Hemen Allah'tan ümidini kesmez. Rabbine karşı umutla yönelir. Zaten umut etmiyorsa mümin değildir. Böylece ümidiyle beraber bir sevap kazanır. Mümin yaptığı günahtan tamamen dönmeyi, tevbe etmeyi düşünür. Bildiğimiz gibi tevbe etmese mümin olamaz. Tevbe ile beraber bir sevap daha kazanır. Sonra başkalarını bu günaha itmekten korkar, kimseyi işlediği günaha sokmayı istemez. Böyle yapmasa müminliğinden şüphe edilir. İşte onun bu hali bir sevap daha kazandırır. Daha sonra işlediği o günah üzere ölmekten korkar. Bu korku olmasa ona mümin denemez. Onun bu korkusu onu bir sevaba daha erdştirir. İşte daha ilk anda beş sevap kazanmış durumdadır. Müminin kalbindeki bu güzel hislerle kazandığı beş sevap haddi zatında elli sevap demektir. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır. *"Kim (Allah'ın huzuruna) bir iyilikle gelirse ona getirdiğinin on katı vardır."* ⁽²⁾ Dolayısıyla onun beş sevabı on ile çarpılır ve elli sevap eder. Bu böyle gider ve mümin kul bir hata işlemekle yüz sevaba birden kavuşabilir. Şunu iyi bilin ki, yapılan iyilikler, günahları temizlemektedir. İşte delili : *"İyilikler kötülükleri giderir. Bu, öğüt almak isteyenlere güzel bir hatırlatmadır!"* ⁽³⁾

Bu yorumları yapan İmam Sehl ağlamaya başladı ve şu vaazı verdi : *"Kardeşlerim! şu cahil ve gururlu insanlarla konuşmayınız! Allah kimseye zerre kadar zulmetmez. Bilakis kulunun en ufak bir iyiliğiyle dahi sevaplarını kat kat artırır. Ama tevbe etmekte aceleci olunuz! Cehennem ateşine kim dayanabilir, bir saniye dahi? Allah tevbe eden kullarını sever."*

Şunu iyi biliniz! Hastalıklar, sakatlıklar ve başa gelen felaketler küçük günahlara keffarettir. Büyük ve ağır günahları ise ancak tevbe silip süpürebilir. Bu şuna benzer : Simsiyah bir mürekkep damlası bembeyaz bir giysiye düştüğünde onu ancak etkili sabun, sirke ve özel taşlarla çıkarabilirsiniz. Büyük günah işlendiğinde de

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.10, s.203-204.

(2) En'am, 160.

(3) Hud, 114.

ancak tam bir dönüş (tevbe) ile affa mazhar olabilirsiniz."

Sehl b. Abdullah, işârî tefsirlerde de bulunmuş bir zattır. Bu tür yorumlarda bir kelime ya da harfe sembol olarak bakılır. Ardında daha geniş ve ilginç anlamlar aranır. İşte bunlardan örnekler :

Allah Teâlâ buyuruyor ki :

"Şu ağaca yaklaşmayın! Aksi takdirde zalimlerden olursunuz." ⁽¹⁾ **Sehl** şöyle tefsir ediyor :

"Allah gerçekte o ağaçtan yemek manası kastetmemiştir. Mana; Allah'tan başka hiçbir şeye güvenmeyin demektir. Âdem (a.s) cennette bile tedbir aradı, ebedî kalma kaygısına kapıldı. Bu yüzden başına bunca musibet gelmiştir. Kim kendinin olmayan bir şey üzerinde sahiplik iddia eder, nefsinin hevasına aldanarak Allah'tan gayrı bir şeyi kalbine koyarsa Rab Teâlâ tarafından terkedilir. Ancak Allah'ın yardımıyla kurtulabilir." ⁽²⁾

Demek ki Âdem (a.s) cennette ebedî kalmak isteğine kapıldı. Böylece oradan indirildi.

Şimdi yeri gelmişken burada bütün işârî (sembolik) tefsirlerin sahih sayılabilmesi için gerekli şartları sayalım. Bâtınî ve İşârî tefsirlerin kabulünde gerekli olan şartlar :

- 1) Verilen bâtinî ve işârî anlamın, lafzın zâhirine aykırı olması.
- 2) Başka bir yerde mânânın doğruluğuna nassta veya zâhirde bir delilin bulunması.
- 3) Verilen manaya şer'î veya akli bir muârizın bulunmaması.
- 4) Verilen bâtinî mânânın tek mâna olduğunun ileri sürülmesi. ⁽³⁾

Yukarıda verdiğimiz örnek buna uygundur. Başka örnekler de verebiliriz :

"Bildığınız halde Allah'a ortaklar koşmayın." ⁽⁴⁾

Sehl şu tefsiri yapıyor :

(1) Bakara, 35.

(2) Sehl b. Abdullah et-Tüsterî, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-Âzim*, s.15.

(3) Süleyman Ateş, *Sülemi ve Tefsiri*, İstanbul 1969, s.25.

(4) Bakara, 22.

"Yani Allah'a ortak koşmayın, ona koşulan ortakların en büyüğü nefistir."⁽¹⁾ Sehl böylece "ortaklar" gibi genel bir lafzın içine nefsi de dahil ediyor. Bu da Arapça'nın kavâidine ve siyak sibaka uygundur. Ayrıca nefsin de şirk hususunda aracı olabileceğini gösteren âyetler vardır. Mesela insan da Allah'a ortak koşulabilmektedir:

"Rahiplerini, hahamlarını ve Meryemoğlu Mesih'i Allah'tan başka Rabler edindiler."⁽²⁾

O halde verilen işâri mana, şartlara uygundur. Daha buna benzer birçok işâri yorum Sehl'in tefsirinde bulunmaktadır. Bu kitap Hicri 1315 yılında Mısır'da, Darü'l-Kütübi'l-Arabiyye yayınları arasında basılmıştır."

Sehl b. Abdullah'ın Hadisçi Yönü ve Bir Hadisi

Sehl sadece tasavvuf, tefsir ve kelam ilimleriyle meşgul olmamış, az miktarda hadis de rivâyet etmiştir. Sehl hadislerinin çoğunu dayısı Halid Muhammed b. Savvâr'dan almıştır.⁽³⁾

Ebu Nuaym, Yusuf b. Ömer'den, o Ebu'l-Kasım Ubeydullah'tan, o İbni Vâsil'dan, o Sehl b. Abdullah'tan, o dayısı Muhammed b. Sevvâr'dan, o Cafer b. Süleyman'dan, o Sâbit'ten, o da Enes'ten naklediyor :⁽⁴⁾ "Rasûlullah (s.a) bazı gazvelere çıktığında yanında Medineli hanımlar bulunurdu. Bunlar yaralıları tedavi eder ve su taşırlardı."

Çok değerli eserler verdiği gibi ilginç tasavvufî görüşleri savunan Sâlimiye ekolünü kuran Muhammed b. Sâlim'in (ö:297 h.) de hocahgını yapmıştır. Bu ekol sûfi eğilim taşıyan kelâmî ve akidevî bir ekoldü.

İmam Sehl'in Eserleri (5)

1) *et-Tefsîr*: Tefsîrül'l-Kur'âni'l-Azîm diye bilinen bu küçük hacimli mecmua Mısır'da hicri 1315 yılında basılmıştır. Yazma nüshaları Kahire Kütüphanesi'nde mevcuttur. Bu işâri tefsirin kapah yer-

(1) Sehl b. Abdullah et-Tüsterî, *Tefsîrül'l-Kur'âni'l-Azîm*, s.9.

(2) Tevbe, 31.

(3) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c.4, s.59.

(4) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.10, s.211.

(5) Bkz; Fuad Sezgin, *Târihü'l-Türâsi'l-Arabî*, Arapçaya çeviren Mahmud Hicâzî, Suud bas-
kısı, 1983, c.1, bölüm.4, s.129-130.

lerini açıklamak üzere muhtelif şerhler yapılmıştır. en önemlisi **Ebu'l-Kasım Abdurrahman b. Muhammed es-Sakalî'ye** ait (ö:380 h.) "*Kitabü'ş-Şerh ve'l-Beyân Limâ Eşkele Min Kelâmi Sehl*" adlı şerhdır.

2) *Kitabü'l-Muâraza ver-Reddi ala Ehli'l-Firak ve Ehli'd-Deâvî fi'l-Ahval* :Bu kitap çeşitli fırkalara karşı verilen cevaplardan müteşekkildir, bir imame ve milel-nihal kitabı hüviyetindedir. Yazma nüshası İstanbul Köprülü Kütüphanesi'ndedir.

3) *Kelimâtü Sehl b. Abdillâh et-Tüsterî*: Bunun da yazma nüshası Köprülü kütüphanesindedir.

4) *Risale fi'l-Hikem ve't-Tasavvuf*:Yazma nüshası Ayasofya Kütüphanesi'ndedir.

5) *Risâle fi'l-Huruf*

6) *Menâkibu Ehli'l-Hakk*: Bu kitap, **Muhammed er-Rasînî** tarafından şerhedilmiştir.

7) *Letâîfü'l-Kasas fi Kısasi'l-Enbiyâ*

8) *Makale fi'l-Menhiyyât* :Bu kitap Tahran'da Hukuk Fakültesi yayınları arasında çıkmıştır : 1279 h.

ŞİRAZLI SEÇKİN DervİŞLERDEN

EBU İSHAK İBRAHİM B. ALİ EŞ-ŞİRÂZÎ (R.H) ⁽¹⁾

Daha çok **Ebu İshak eş-Şirâzî** diye şöhret bulan bu zat hicrî 393 senesinde Şirâz'ın Fîrûzabad kasabasında doğmuştur. Birçok meşhur üstadından ders almış; hadis, fıkıh, tasavvuf gibi ilimlerde eşsiz bir pâyeye erişmiştir. Fıkıh ilmini zamanın fıkıh usulünde otoritesi sayılan **Ebu't-Tayyib et-Taberî** (ö:450 H)'den tahsil etti. **Ebu't-Tayyib Şâfiî** fıkının furû ve usûlünde kendisinden sonra gelenlere paha biçilmez eser ve münazaralar bırakmış bir zattır. Onun meşhur talebeleri arasında, **Ebu İshak**'la beraber **Hatîb el-Bağdâdî** yi de sayabiliriz. ⁽²⁾

(1) Şirâz; Bu günkü İran'ın Güneybatısında bulunan bir şehirdir. Devrin ticaret yolları ile Şahpûr'dan Ercan'a oradan Tüster ve Basra'ya bağlanan Şirâz şehrinin Basra civarıyla yoğun ilişkisi vardır. Bu yüzden bu bölüme alındı. (Çev.)

(2) Fuad Sezgin, *Târihü't-Türâsil-Arabî*, c.1, Bölüm.3, s.502.

Bağdad'a 415 senesinde gelen **Ebu İshak**, burada hadis ilmiyle iştigal etmiş, **Burkanî** ve **Ali b. Şâzân**'dan hadis dinlemiştir. ⁽¹⁾ **Ebu İshak eş-Şirâzî** manevi haller yaşayan, ermiş bir zat idi. Rüyasında Rasûlullah'ı (s.a) görmüş, efendimiz (s.a) ona;

"*Ey Şeyh!*" diye hitap etmiştir. Bu rüyadan ötürü sevince gar-kolan **Ebu İshak**; "*Rasûlullah bana şeyh dedi*" diyerek zaman zaman saadetini izhar etmiştir. ⁽²⁾

İbni Hallikan'ın Dilinden Ebu İshak'ın İlmi Yöntü, Eserleri ve Birkaç Şiiri

İbn Hallikan, **Ebu İshak**'ı şöyle anlatır : Cemalettin lakabıyla da anılan **Ebu İshak**, Bağdad'a yerleşmiş ve çok seçkin bir gruptan fıkıh dersi almıştır. Bunlar arasında **Ebu Ahmed Abdül-vahab b. Muhammed**'i, **Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Beydâvî**'yi ve **Ebu'l-Kasım Mansur b. Ömer el-Kerhî**'yi sayabiliriz. Onun devamlı katıldığı ders ve sohbet halkası, Kadı **Ebu't-Tayyib**'in meclisidir. **Ebu İshak** bu üstadından çok istifade etmiş ve o olmayınca ilim meclisinin başkanlığını kendisi yürütmüştür. Bu kudretli asistan daha sonra Bağdad'ın meşhur bilgini olacaktır.

Nizamü'l-Mülk Bağdad'ta Nizâmiye Üniversiteleri'ni (el-Medresetü'n-Nizâmiyye) kurunca **Ebu İshak**'ı buraya başhoca (rektör) tayin etmek istedi. **Ebu İshak** teklifi kabul etmeyince kısa bir müddet için bu göreve **Ebu Nasr es-Sabbağî** tayin etti. **Ebu İshak** daha sonra bu görevi kabul etti ve ölünceye kadar burada ilim neşretti.

Ebu İshak hadis ilmini **Ebu Bekir Ahmed b. Galib el-Harizmî**, **el-Burkanî**, **Ebu Ali b. Za'zan** ve **Ebu'l-Ferrec**'den tahsil etmiştir. O, çok velûd bir âlimdi. Onun eserlerini kısaca şöyle sıralayabiliriz :

1) *el-Mühezzeb fi'l-Mezheb* : Bu eser fıkha dairdir.

2) *el-Lumâ ve Şerhuha* : Usûlu Fıkıh ilmine dair olan bu kitap bir metin ve şerhden ibarettir.

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c.2, s.60

(2) "*Ey Şeyh*" tabiri, "*ey ihtiyar, piri fanî*" anlamına geldiği gibi, sevgi ve hürmeti de ifade eder (Çev.)

3) *et-Tenbîh* : Fıkha dairdir.

4) *en-Nuket* : Mukayeseli mezhepler hukukuna dâirdir.

5) *et-Tebşıra*.

6) *el-Meûna*.

7) *et-Telhis* (ya da el-Mulahhas): Bu eserler münazara ve âdâbına dâirdir.

Ebu İshak eş-Şirâzî çok büyük bir kitleye ilmi ve örnek hayatıyla rehberlik etmiştir. Onun güzel şiirleri de vardır.

*"İnsanlara sordum soruşturdum,
Vefâkâr bir dost aramak için.
'Bulamazsın arama,
Git bir hür insana sarıl' dediler.
Bu doğrudur, Allah için ama,
Hür insan ya azdır, ya da yoktur."*

Şeyh Ebu Bekir Muhammed et-Tartûşî şöyle diyor :

Bağdat'ta iyi şiir okuyan parlak bir şair vardı. Âsım isimli bu şair **Şeyh Ebû İshak'**ı şöyle överdi.

*"Onun zekâsı keskin ateşli,
Cismi zarif, kendi kibardır.
Delikanlı huy ve güzellikler yönünden büyükse
Bedeninin ince olması ona zarar mıdır?"*

Ebu İshak verâ ve takvâda zamanın önder şahsiyetlerinden-di. ⁽¹⁾ Bu büyük zat hicrî 476 yılında vefat etmiştir. ⁽²⁾ Cumâdel-Âhire ayının 21'inde Pazar günü Rahmet-i Rahman'a kavuşan **Ebu İshak** ertesi gün Ebrez kapısına yakın bir kabristana gömülmüştür. **Muhibbüddin b. Neccar** "*Târihü Bağdad*" adlı eserinde **Ebu İshak'tan** bahsederken "*zamanında Şâfiî fikhının en büyük imamıydı*" diyerek, onu övgüyle anıyor. ⁽³⁾

(1) İbni Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân*, c.1, s.29.

(2) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Saife*, c.2, s.61.

(3) İbni Hallikân, *a.g.e.*, c.1, s.30.

Uzun Bir Ömür Süren Ebu İshak'ın Hayvanların Hukukuna Dâir İlginç Bir Sözü

el-Hafız ez-Zehebi, Ebu İshak'ın 83 yıl yaşadığını ve çok büyük imamlar yetiştirdiğini söylüyor. Onun, son derece mütevazı ve dervişçe bir hayat sürdüğü için hacca gidemediğini ve zaten hacca ona göre bir yükümlülük olmadığını bildiriyor. ⁽¹⁾

Ebu İshak arkadaşlarıyla beraber bir yere gidiyordu. Önlerine bir köpek çıkınca durdular. Köpeğin sahibi hayvanını zorla çekiştirerek oradan uzaklaştırmaya çalıştı. Ebu İshak hemen müdahale etti : *"Hayvancağızı niçin yoldan çekiştirip kovuyorsun? Bilmiyor musun yol onunla bizim aramızda ortaktır. O da yürüyebilir bu yolda ben de yürüyebilirim."* ⁽²⁾

Ebu İshak'ın İlim Hususundaki Titizliği Her Şeyde Samimiyeti Gözetmesi ve Öldüğü Zaman Dostlarının Rüyalarina Girmesi

Ebu İshak ilme olan meylini şöyle açıklardı : *"Her dersimi belkide yüz defa gözden geçirir, eğer konuyla ilgili beyit şeklinde bir şahit ⁽³⁾ varsa sırf o beyti değil kasidenin tümünü ezberlerdim."*

Ebu'l-Vefa b. Ukayl, hocasını şöyle anlatıyor : Hocamız Ebu İshak eş-Şirâzî'yi hep gözlemişimdir. Bir fakire sadaka verirken mutlaka niyet ederdi. Herhangi bir mesele hakkında konuşurken önce Allah'tan yardım dilerdi. O yazdığı tüm risalelerden önce namaz kılmış, işinin hayırlı olması için dua etmiştir. Onun güzel eserler ortaya koyması, ihlasıyla mümkün olabilmıştır. Vefat ettikten sonra bazılarının rüyasına girmişti. Üzerinde beyaz, temiz bir elbise, başında parlak bir taç vardı. Rüyaıı gören adam Ebu İshak'a şöyle sordu :

"Bu nedir, niçin beyaz giyindin?" diye.

"İbadet ve taatin neticesi" dedi, Ebu İshak.

"Peki başındaki taç?" diye sordu.

(1) el-Hafız ez-Zehebi, *el-Iber ft Haberi Men Gaber*, c.2, s.334.

(2) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Safve*, c.2, s.60.

(3) Arapça gramer kitaplarında dil kaideleriyle ilgili verilecek örneklerde şiirler tercih edilir, mesela *"falanca şairin şu dizisinde geçtiği gibi"* denirdi. İşte *"Şevahid"* diye de adlandırılan bu dizeler, mezkur kaide için belge ve numüne demektir. (Çev.)

"İlmin şerefi!" cevabını verdi. (1)

Ebu İshak'a Okunan Kısa Bir Mersiye

İbni Hallikân'ın bildirdiğine göre İmam Ebu İshak eş-Şirâzî vefat ettiği zaman Ebu'l-Kâsım b. Nakıyâ onun hatırasına bir mersiye okumuştur. İşte bu mersiyeden bazı beyitler : (2)

*"Gözlerden kanlı yaşlar akıttı,
Gözlere uykuyu unutturan haber.
Geceler toplamıyor cemaatını,
Meclisin reisi Ebu İshâk ölünce.
Eğer "öldü" deniyorsa bilin ki ölmemiştir,
Zikri geceler boyu dolaşır dilden dile."*

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Saife*, c.2, s.61.

(2) İbni Hallikân, c.1 s.30. *Vefeyâtü'l-A'yân*, c.1, s.30.

DOĞU İRAN, HORASAN VE ÇEVRESİ

Ansiklopedilerde İran'ın Kuzeydoğusundaki bölge olarak geçen bu yöre, Ortaçağ'da tüm Doğu İran'ı, bugünkü Afganistan'ın kuzey-batısını ve Türkmenistan çöllerinin güney bölümünü içine alıyordu. Antik çağlardan kalma ismiyle (Güneşin doğduğu Yer - Horasan) şöhret bulan bu coğrafya, kavimlerin buluştuğu, imparatorlukların doğduğu ve battığı bir kültür merkeziydi. Tarih boyunca Pers asıllı Ahemenşiler, Makedonyalı İskender, yine Pers asıllı Sâsânîler, Hali-fe Osman (r.a) yönetimindeki İslâm orduları, Abbasiler, Gazneli Mahmud, Tuğrul Bey yönetimindeki Selçuklular, Cengiz Han, Timur'un oğlu Şahruh, Özbek Sultan Şeybak, Nadir Şah, Afganlı Şah Abdâlî, gibi kumandan ve orduların egemenliğine giren Horasan zengin ve mütenevvî bilgi mirasıyla yüzlerce şairin filozofun, mutasavvıfın, fakihin, muhaddisin ve seyyahın vatanı olmuştur. Irk olarak Türk, Fars, Hind, Moğol gibi kavimlerin hükümran olduğu bir alandır.

Bu yörenin tasavvuf erbabına gelince son derece birbirinden farklı yöntemleri benimseyen sufilere rastlamaktayız. Ama İslâm âleminde, özellikle de Türklerin yaşadığı bölgelerde tasavvufun sevilip yayılması, dolayısıyla İslâm'ın gönüllere nakşedilmesi Horasan erleriyle gerçekleşmiştir. **Bestamlı Ebu Yezid** (Bayezid) bu yöredendir. Onun şu sözü dillerden düşmemiştir :

"Bir adama havada uçacak derecede kerâmet verildiğini görürseniz hemen bakın; bu adam Allah Teâlâ'nın emir ve nehiyleri hususunda nasıl bir tavır takınıyor? Dinin koyduğu sınırları tanımıyor, şeriatın hükümlerine riâyet etmiyorsa aldanmayın o zavallının göz boyamalarına" (1)

Horasanlıların en dikkat çekici özelliği samimiyetleri ve zorluğa katlanır oluşlarıdır. Savaşçı ve atak karakterli bu cesur âbidler zaman zaman katıldıkları gazalarda pervasızlıklarıyla kafirlere korkulu onlar yaşatmışlardır.

Horasan ve çevresi güzel ahlâkın, hikmetin, zühdün temiz kaynaklarındandı. Zira o taraflara fırka kavgaları olanca sertliği ile gelmemiş, ora halkının müslümanları İslâm'ı ilk devir müminleri

(1) Bkz; Süleymî, *Tabakâtü's-Sâfiyye*, s.67. Bayezid'in şatahat kabilinden sözleri de vardır. Bunlar ya vecd halinde söylenmiştir, ya da ona ait değildir. (Çev.)

gibi duru bir şekilde anlamışlardır.

Bu yörelerin en büyük özelliği seyahat geleneğiydi. Horasan, Buhara, Semerkand gibi Hicaz'a uzak bölgelerde oturan müminlerin İslâm hususundaki tavırları daha edebli, daha titizdir. Onlar karışık, ve gönlü bulandıran öğretilerden uzak duran kişilerdi. Yeni yeni kabul edilen İslâm, kılıçla değil sevgi, hikmet ve amelle yayılıyordu. Horasan erleri, diyar diyar geziyor İslâm'ı tebliğ ediyorlardı. Yaşadıkları zâhidâne hayat dinleyenlere tesir ediyor, bir çıkar elde etmek amacıyla değil, sevdikleri ve razı oldukları için bu zâhid tebliğcilerin dâvetine koşuyorlardı. Elbetteki Hind'e ve İran içlerine doğru eskiden kalma din ve inanışların derin tesirleri hale canlıydı. Ama bizim Horasan erleri diye vasıfladığımız bu insanlar bu batıl cereyanlara pek meyletmediler. İlim öğrenmek İslâm'ı en temiz biçimiyle yaşamak için uzun yolculuklara çıktılar. Buhara'dan, Semerkand'tan, Kazvin'den, Horasan'dan; Bağdad'a, Şam'a, Hicaz'a, Mısır'a doğru, akın akın gelenler oldu. İlk devirlerde bu yeni kavim biraz garip karşılandı diğer müslümanlarca. Ama cesaretleri, doğru sözlü oluşları, dipdiri ve atak oluşları, dünyaya önem vermeyişleri yavaş yavaş dikkat çekmeye başlayacaktı.

Bunlar kendi ırklarının üstünlüklerinden de bahsetmediler. Ne yeniden cahiliye devrine dönen bazı araplar gibi ırkçılık yaptılar ne de yeni müslüman olup da Araplara kızan bazı gruplar gibi Arapları yerden yere vurdular.

Bunlar sayıca azdılar ama arayan, araştıran, gezen, anlatan, doğru bildiğini çekinmeden söyleyen bir kavim idiler. Bir **İmam-ı Buhâri**, bir **Dâvud-u Sicistânî**, bir **Tirmizî** çıkmıştı bunlardan. Hadiscileri kaliteli, zâhidleri hakimane, dervişleri mütevazî idi. Bu yörelere gönderilen Arap kumandan ve bilginlerin soyundan gelenler de ayrı bir renk kattılar tasavvuf literatürüne. Mesela **Sülemî** bunlardandı. Öveni de yereni de vardır. Ama övenleri yerenlerinden fazladır.

Genel olarak bakıldığında Orta Asyalı, Horasanlı zâhidlerin zühhd anlayışı, sahâbe ve tâbiîninkine benziyordu. Zihinleri geçmiş uygarlıkların sapık fikirleriyle kirli değildi. Genç bir dimağa sahiptirler. İslâm'a kulak verirken daha önceki zamanlarında kafa karıştırıcı fikirlere sahip olmadıkları için, daha iyi kavıyorlardı. Mekte'ye Medine'ye, Hicaz bölgelerine hadis ve Kur'ân tahsili için gittiklerinde kendilerine anlatılan, okunan Kur'ân ne ise onu anlama-

ya çalıştılar. Samimi bir şekilde seneler süren yolculuklar yaptılar, sadece bir tek gaye için! Rasûlullah (s.a)'ın güzel hayatına dâir belgeleri tek tek bulmak için.. Aradıkları hadisleri ayıkladılar. İlk defa hadis kritikleri geliştirenler de bu yörelerden çıkmıştır.

Bazılarının aklına şöyle bir soru gelebilir. Horasan ve çevresi niçin Şam bölgesi olarak bilinen Suriye, Filistin yörelerinden önce anlatılıyor?" Bu soru yerinde sorulmuş bir sual olarak gözüktüyor ilk bakışta. Çünkü Risalet kaynağı olan Mekke-Medine yöresi Horasan civarından daha yakındır Suriye'ye.. Ama bir de zühd, temiz inanç, duru bir yaşam ve sahih nakiller açısından ele alındığında Horasan'ın öne çıkarılması daha uygundur. Kaldı ki kitabın başında dile getirilen sağlam temellere oturan bir zühd anlayışını anlatma gayemiz bizi böyle bir 'tercihe' sevketmiştir. Bizans ve İsrailiyat etkilerinden uzak olan Horasan çevresi 'doğru zâhidlik' anlayışını Şam çevresinden daha iyi kavramışa benziyor.

KIRMAN EHLİ'NDEN BİR YÜCE DERVİŞ⁽¹⁾

ŞAH B. ŞUCÂ EL-KİRMÂN (R.H)

Künyesi Ebu'l-Fevâris'dir. Kendisi krallar soyundan gelen bu yüce insan, dünyanın yaldızlı renklerinin aldatıcı olduğunu anlamış ve zühd yoluna girmiştir. Ebu Abdurrahman es-Sülemî, dedesi Ebu Amr b. Nüceyd'den naklediyor : Şah b. Şucâ keskin bir ferâsete sahipti. Onun, karakter tahlili gibi konularda hiç hata etmediği söyleniyor.⁽²⁾

Ârif'in Üç Hali, Allah Sevgisinin Delili ve İnsan Sarraflı-ğına Dâir

Ebu Nuaym, Ebu'l-Fadl el-Herevî'den, o Ebu Amr b. Nüceyd'den, o da Şah b. Şucâ el-Kirmânî'den naklediyor : "Ârif üç şeyle meşguldür : Mabuduna ümit ve aşkla nazar eder, O'nun nimetlerini itirafla O'na şükreder, O'na dönerek günahları için yalvarır."⁽³⁾

Ebu Nuaym, Muhammed b. Musa'dan, o Ebu'l-Hüseyn el-Fârisî'den, o Ebu Ali el-Ensârî'den, o da Şah b. Şucâ el-Kirmânî'den naklediyor : "Rabbini bilen kişi affedilmek için tutkuludur. O, Rabbinden fazlûkerem ümid eder. Fütüvvet, hür kulların meziyetlerindendir. Alçaklık ve cimrilik adi ve değersizlerin huyudur. Allah dostlarını sevmek Allah sevgisinin delilidir."⁽⁴⁾

Ebu Nuaym, Ebu Abdurrahman es-Sülemî'den, o da dedesi Ebu Amr b. Nüceyd'den naklediyor:

Keskin bir ferâsete sahip olan Şah b. Şucâ el-Kirmânî hep şöyle derdi : "Gözlerini harama dikmeyen, nefsinin haram arzularla doyurmayan, ruhunu murâkebe, zâhirini de Rasûlullah (s.a)'ın sünnetine ittiba ile diriltten ve her zaman helal yiyen bir kul, ferâsette hataya düşmez."⁽⁵⁾

(1) Kirman, Horasan'ın güneyinde, bu günkü İran'ın kuzey doğusunda kalan geniş bir bölgenin ismidir. (Çev.)

(2) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Sâfiye*, c.4, s.62.

(3) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.10, s.237.

(4) A.y.

(5) Ebu Nuaym, a.g.e, c.10, s.237.

Kullara Allah'ın Nazarıyla Bakmak, Dervişliğin Bir Ruh Hekimliği Olması, Tenkidin Gerekliliği, Batıla Yağ Çekmek, Fazilet ve Velâyetle İlgili Enfes Bir Tanım

Şah b. Şucâ'ın insanlara nasıl baktığını şu sözlerinden anlıyoruz : *"Kullara kendi gözüyle bakan kimse onlara karşı nefret ve husûmet hisleriyle dolar. Amma Allah'ın nazarıyla bakan kimse onları mazur görür ve kafasını takıp fazla meşgul olmaz."*

Şah b. Şucâ dervişliği ruhi bir doktorluk gibi görüyordu. Şöyle diyor : *"İçinizden geçen sıkıntıları ve dertlerinizi izhâr ediniz!"* Böyle diyen **Şah** herkesle tek tek uğraşır, tedâvi eder ve şu nasihatı yapardı : *"Herkes sıkıntısını söylemeli, hastalığını hekimden gizleyene pek akıllı denemez."* ⁽¹⁾

Şah b. Şucâ, tenkit etmeyen dostu fazla sevmezdi. Şöyle diyor : *"Seninle dost olduktan sonra her söylediğine evet diyen ve hoşlanmadığın şeylerden de hoşlanmayan bir kimse kendi rahatını ve menfaatini düşünüyordur. Hevâ ve menfaatını düşünen kişi sadece dünyâ rahatını ön plana almaktadır."* ⁽²⁾

Şah b. Şucâ batıla boyun eğmeyi şöyle açıklıyor : *"Batıla boyun eğmenin alâmeti, batılı baştacı edinenlere yanaşmak, onlara yağ çekmektir!"* ⁽³⁾

Şah b. Şucâ fazilet ve velilik gibi hasletlerin kendini beğenmek hastalığı ile ters orantılı olduğunu söylüyor : *"Fazilet, kendini faziletli görmediği müddetçe sahibinde kalır. Velilik de böyledir. Veli, kendini veli saymıyorsa velâyeti devam eder. Nefsiyle övünen Rabbiyle kendi arasına kalın bir perde çekmiş, aldanmıştır."* ⁽⁴⁾

Şah b. Şucâ'nın Vefatının Bir Güvercinle Bildirilişi

Ebu Nuaym, **Şah b. Şucâ**'nın vefatıyla ilgili şu ilginç hadiseyi anlatıyor : Bana **Ebu Âmir Abdulvehhâb b. Muhammed**'den, ona da **Ebu Abdullah**'tan gelen rivâyet şöyledir : **Sehl b. Abdullah**'ın yanında oturuyordum. Aramıza bir güvercin kondu. Eğildim, onu sevdim, **Sehl**; *"Ona biraz yem ver, su içir!"* dedi. Kalktım ek-

(1) Ebu Nuaym, a.g.e., c.10, s. 238.

(2) A.y.

(3) A.y.

(4) A.y..

mek ufantılarını toplayıp suyla beraber kuşun önüne koydum. Kuş kırıntıları iştahla gagaladı. Suyu içti ve uçup gitti. Sehl'e merakla sordum : *"Bu kuş da neyin nesi? Nereden geldi acaba?"* dedim. Sehl şu cevabı verdi : *"Ey Ebu Abdullah! Kirman'da bir kardeşim vefat etti. Bu kuş da yanıma başsağlığı dileğinde bulunmak için gelmiştir."*

Ebu Abdullah devam ediyor :

Zannediyorum Sehl b. Abdullah, Kirman'lı Şeyh Şah b. Şucâ'yı kastetti. Bu sözü söylediği günü ve tarihi yazdım. Daha sonra öğrendim ki, o gün Şah b. Şucâ vefât etmişti. Şah'ın ölümünün ardından Ebu Abdullah el-Akrakâhî bir mersiye okumuştur.⁽¹⁾

Şah b. Şucâ, büyük velilerden Ebu Tûrâb Nahşebî'nin sohbetlerine katılmış, Ebu Ubeyd el-Basrî ve diğer birçok salih zatı dinlemiştir. Şah b. Şucâ'nın hadis isnad edip etmediğini bilmiyoruz. Sülemî, Abdullah b. Muhammed er-Râzî'den nakille şöyle diyor:

"Şah b. Şucâ'nın Hicri 270'den sonra vefat ettiğini zannediyorum."⁽²⁾ Allah rahmet eylesin.

SİCİSTANLI SEÇKİN DERVİŞLERDEN ⁽³⁾

EBU DAVUD ES-SİCİSTÂNÎ (R.H)

Adı Süleyman b. el-Eş'as b. İshak'tır. Hadis ilimleri hususunda en büyük âlimlerdendir. Tasnif ettiği meşhur eseri *"Kitâbü's-Sünen"* erişilmez değerdedir. Eserini Ahmed b. Hanbel'e arz ederek onun da takdirini kazanmıştır.⁽⁴⁾ Ebu Davud'un büyük hadis külliyyatı, tasnif ve tertip bakımından bir şaheserdir. Bu zat aynı zamanda dervîştir de.. O, dünyaya yüz vermemiş zamanın cefasını ve kahrını çekmiş salih bir adamdı. Zekası, nüktedanlığı, ilim hususundaki ciddiyeti onu İslâmî ilimler tarihinde yüce mertebele-

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.10, s.237.

(2) İbnü'l-Cevzî, *Sıfâtü's-Safve*, c.2, s.62.

(3) Siciistan; Afganistan ile İran arasında kalan, Sistan olarak bilinen bölge. Türkler, Farslar ve Hint kavimlerinin yoğun olduğu aşağı Horasan.

(4) İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, c.2, 64.

re oturtmuştur.

İbni Hallikân bu dâhi ve mütevazî zat için şöyle diyor : (1)
Ebu Davud hadiste nakil ve zayıflıkla ilgili birçok ilmi en iyi bilen hadis hafızlarından idi. O iyi huy ve ibadette de yüksek bir derecedeydi. Birçok ülkeyi gezmiş; Iraklılar'dan, Horasanlılar'dan, Şamlılar'dan, Arabistanlılar'dan ve Mısırlılar'dan hadis toplamıştır. **Şeyh Ebu İshak eş-Şirâzî Tabâkâtı**nda onu **Ahmed b. Hanbel'in** talebelerinden sayar. **Ebu Davud**, "*Sünen*"ini yazdıktan sonra **İbrahim el-Harbî'nin** şu iltifatını hak etmişti : "*Davud peygamber'e nasıl demire hükmetme gücü verilmişse, Ebu Davud'a da hadisleri ayıklama ve tasnif gücü verilmiştir.*"

İslâm'ın Özû Olan Dört Hadis

Ebu Davud ortaya koyduğu eserin ne kadar zahmetle hazırlandığını şu sözleriyle belirtiyor : Rasûlullah (s.a)'dan gelen beşyüzbin hadis yazdım. Bunların içinden çok cüz'î bir kısmını şu kitabın içine koydum. Toplam dörtbinsekizyüz hadis var kitapta. İçlerinde son derece sağlam olanları ve sağlama yakın olanları ayrı ayrı belirttim."

Ebu Davud sözlerine şöyle devam ediyor : Bu kadar hadis arasında insana dinî için kâfi gelecek dört hadis vardır :

- 1) Ameller niyetlere göredir.
- 2) Kendisini ilgilendirmeyen şeyleri terketmesi, (mâlâyânî konuşmaması), kişinin güzel müslüman olduğunu gösterir.
- 3) Bir mümin, kendi için istediğini kardeşi için istemedikçe kâmil mümin olmaz.
- 4) Helâl bellidir, haram da bellidir. İkisi arasında şüpheli şeyler vardır. Onları çoğunu insan bilmez. (2)

(1) İbni Hallikân, *Vefeyâtü'l-Â'yân*, c.2, 404.

(2) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Saife*, c.4, s.64.

İbni Hallikân, a.g.e, c.2, s.404.

Yukarıdaki hadislerin kaynakları :

1) Ebu Davud, *Sünen*, c.9, s.561. Hadis no : 2201. Buna yakın bir lafızla Nesefî, c.1, s.58. Buna yakın bir lafızla Nesefî, c.1, s.58.

2) Buhârî, *Tarih*, c.2, Bölüm.2, s.220; ayrıca Tirmizî; Hadis no : 2317.

3) Benzeri için bkz: Buhari, *Kitabü'l-İman*, No:13 (Tecrid-i Sarîh Şerhi, c.1, s.30)

4) Tirmizî, Hadis No:1205.

Ubeydullah b. Ahmed b. Yakub el-Mukirri, Muhammed b. Bekr b. Abdürrezzak'tan naklediyor :

Ebu Davud es-Sicistânî'nin elbisesinde bir kolun ağzı geniş, diğerininki dardı. Niçin böyle olduğunu sordular, şu cevabı verdi :

"Geniş olan; kitaplar içindir! Diğerine gelince ona hiç gerek yoktur."⁽¹⁾

Ebu Davud'un Kısa Hayat Öyküsü

Ebu Davud hicri 202 yılında doğdu. Ataları Sicistanlı'dır. Burada kastolunan Sicistan, Basra yakınlarındaki küçük kasaba değildir. (Bkz; Zehebi, Tezkire, s.591) Öyle gözüküyor ki ilim gayesi ile yaptığı yolculuklara küçük yaşta başlayarak başladı. 220 senesinde Bağdat'taydı. Ahmed b. Hanbel'in öğrencisi oldu. Ama yaptığı uzun yolculuklar ona birçok hadis uzmanıyla tanışma fırsatı verdiği için hadislerle ilgili görüşlerinde Ahmed b. Hanbel'e uymadığı yerler çoktur. Ebu Davud'dan rivâyet eden hadisçiler arasında Tirmizî'yi, Neseî'yi, Ebu Avâne'yi, Ebu Bekir b. Davud'u (oğlu) ve üstâdı Ahmed b. Hanbel'i sayabiliriz. ⁽²⁾

Ebu Davud'un yaşı ve ölüm tarihiyle ilgili bilgileri ve övgüsünü Zehebi'den dinleyelim : Ebu Davud Hicri 275 senesinin Şevval ayında Basra'da vefat etti. 70 yıldan fazla yaşadı. O hadiste önder olduğu gibi fıkıhta da önderdir. ⁽³⁾

Ebu Davud, Halife el-Muvaffık'ın çağrısına uyarak Basra'ya yerleşti ve orada öldü. Ebu Bekir, babası Ebu Davud'un şöyle dediğini naklediyor : *"Baş olmak sevdası gizli bir şehvettir."* ⁽⁴⁾

Ebu Davud'un Oğlu

Ebu Davud'un oğlu Ebu Bekir Abdullah aynı babası gibi hadis ilminde uzman sayılırdı. Bağdat'ın hadis hafızlarından olan bu zatın güvenilir olduğuna dair bütün bilgilerin ittifakı vardır. Bu âlim oğlu âlim zat *"el-Mesâbih"* adlı eserin de sahibidir. Baba-

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Saife*, c.2, s.64. Ebu Davud bu sözü söylerken kendini kastedi. Diğer kolun sahibi de kendisidir. O sadece taşıdığı kitabı hürmetli görüyor. (Çev.)

(2) Fuad Sezgin, *Tarihü't-Türâsi'l-Arabî*, c.1, Bölüm.1. s.149.

(3) el-Hafız ez-Zehebi, *el-Iber fi Haberi Men Gaber*, c.1, s.396.

(4) İbnü'l-Cevzi, a.g.e, c.4, s.65.

şıyla beraber Şam ve Mısır'da ders vermiştir. ⁽¹⁾

Allah hepsinden razı olsun.

Ebu Davud'un Eserleri ⁽²⁾

1) *Kitabü's-Sünen*

Ebu Davud, ahkâm hadislerini içeren muazzam eserini yarım milyondan fazla hadisi gözden geçirerek hazırlamıştır. Onun tek amacı Rasûlullah (s.a)'ın sahih sünnetini korumaktır. Birçok araştırmacı *Sünen-i Ebî Davud*'un, hadis literatürünün vazgeçilmez baş eserlerinden olduğu hususunda hem fikirdirler. Tabii ki önem itibariyle **Buhârî** ve **Müslim**'den sonra gelmektedir. *Sünen-i Ebî Davud*'un yazma nüshaları büyük batı kütüphanelerinde (Berlin gibi) ve İstanbul, Kahire gibi İslam coğrafyasındaki merkezi yerlerde bulunan kütüphanelerde mevcuttur. İlk defa hicrî 1280'de Kahire'de 1840 m. yılında Lucknow'da basılmıştır.

Sünen-i Ebî Davud'un Şerhleri

1) *Meâlimü's-Sünen* : **Ebu Süleyman Hamd b. Muhammed b. İbrahim el-Hattâbî**'ye aittir. (ö:388 H.).

2) *el-Iddü'l-Mevrûd fî Hâvâşî Sünen-i Ebî Davud* : Bu şerh, **Abdülazîm el-Münzirî**'ye aittir. (ö:656)

3) *Şerhü Sünen-i Ebî Davud* : **Mahmud b. Ahmed el-Aynî**'ye aittir (ö:855 H.).

4) *Şerhü Sünen-i Ebî Davud* : **Ömer b. Reslan b. Nasr el-Bülkînî** (ö:850 H.).

5) *Şerhü Sünen-i Ebî Davud* : **Ahmed b. Hüseyin b. Reslan er-Ramlî** (ö:844)

6) *Mirkâtü's-Suûd ilâ Sünen-i Ebî Davud* : Bu şerh **Celaled-din Suyûtî**'ye aittir (ö: 911 H.)

7) *Fethü'l-Vedûd alâ Sünen-i Ebî Davud* : Bu şerh **Ebu'l-Hasen Muhammed Abdülhâdî es-Sindî**'ye aittir. (ö: 1138 H.)

(1) İbni Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân*, c.2, s.405.

(2) Fuad Sezgin, *Târikü't-Türâsî'l-Arabî*, c.1, Bölüm.1. s.149-153.

8) *Hâşiyetü Avni'l-Vedûd* : Muhammed b. Abdullah Pencâ-bî'ye aittir.

9) *Tâlikâtü'l-Mahmud* : Fahrü'l-Hüseyn Kenahâyî'ye aittir.

10) *Avnü'l-Mabud* : Mahmud Eşref Emin Azim'e aittir.

11) Hind dilinde yazılmış bir şerh : Mevlevî Vahîdüz-Zamân'a aittir. (Lahor 1882'de basıldı).

12) *Gâyetü'l-Maksud fî Halli Sünen-i Ebî Davud* : Muhammed Şemsü'l-Hak Azimabadî'ye aittir.

Bu şerhler dışında *Sünen-i Ebî Davud* bazı bölümleri alınıp şerh edilmiş veya kritik edilmiştir.

Ebu Davud'un Diğer Eserleri

2) *el-Mesâil elletü Hâlefe aleyha'l-İmam Ahmed* : Bu kitap Ebu Davud'un rivâyetlerinden müteşekkildir. Hocası Ahmed b. Hanbel'in karşı çıktığı görüşleri ihtiva etmektedir.

3) *İcâbetühü alâ Suâlâtı Ebî Ubeyd el-Acurri* : Bu eser de kendisinin Ebu Ubeyd el-Acurri'ye verdiği cevapları ihtiva etmektedir.

4) *Risâle fî Vasfî Te'lîfîhi* : Bu eserde *Sünen*'i nasıl ve hangi yöntemle, niçin yazdığını anlatır. Hicrî 1369 yılında Kahire'de Muhammed Zahid el-Kevserî tarafından edisyon-kritiği basılmıştır.

5) *Kitabü'z-Zühd* : İbadet ve zühdün önemine dairdir.

6) *Tesmiyetü'l- İhva ellezîne Revâ Anhum el-Hadis* : Bu kitap İmam Ebu Davud'un hadis aldığı râvileri anlatır.

7) *Kitabü'l-Merâsil* : Rivâyet niteliği mürsel olan hadisleri ihtiva eder.

8) *Kitâbün fî'r-Rical* : Hadis râvilerinin derecelerini, güvenilir olup olmadığını anlatan bir kitap olduğunu sanıyoruz. Hakkındaki malûmat fazla değildir.

9) *Kitâbü'l-Kader* : Kader'e dair hadislerin ve görüşlerin yer aldığı bu kitabı İbni Hacer el-Askâlanî zikrediyor. (Bkz: İbni Hacer, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, c.3, s.105).

DÎNEVER ÂHÂLİSİNDEN SEÇKİN ÂBİDLER ⁽¹⁾

MÜMŞÂD ED-DÎNEVERÎ (R.H)

Ebu Nuaym, Mümşad'ı şöyle vasıflandırıyor :

"Temiz ve yüce gayesine sıkı sıkı sarılan Allah dostlarından Mümşad ed-Dineverî" ⁽²⁾

İbnü'l-Cevzî, Ebubekir er-Râzî'den naklen Mümşad ed-Dineverî'nin şöyle dediğini söylüyor : ⁽³⁾ *"Hak yol uzun ve zorludur. Hak yolda sabırlı olmak ise gerçekten ağırdır. (Ey insan!) Senin yaptığın iyiliği hiç unutmayan yüce Allah'tan gafil olman ne kötü bir gaflettir. Senin zikrullahını işiten Yüce Yaradanı unutman ne korkunç bir isyandır! Allah'ın sevdiği salih kullarla dostluk kişinin kalbine bereket ve salah dolduracaktır. Bozguncu ruha sahip fesat ehliyle yapılan dostluk ise kalbe fesat tohumu ekecektir."*

Ebu Nuaym, Mümşad ed-Dineverî'yi gören babasından naklediyor : Mümşad'ın şöyle dediğini duyurdum : ⁽⁴⁾

"Gaye ve himmet herşeyin başıdır. Kimin gayesi güzel olursa yaptığı ameller de güzel olur. İnsanlar için en güzel hal ve harekâta sahip olan, riyadan en çok sakınandır. Böyle bir kişi Rabbi ile kendi arasındaki sırrı korur, tüm işlerinde Allah'a dayanır."

Mümşad ed-Dineverî, Yahyâ el-Cellâ'nın ve onun akranı olan diğer şeyhlerin meclislerinde bulunmuştur. Mümşad hicri 299 senesinde vefat etti. Allah rahmet eylesin.

EBU'L-HASEN ES-SÂİĞ (R.H)

Ebu Nuaym, Ebu'l-Hasen'in Dinever asıllı olmasına rağmen Mısır'a yerleştiğini bildiriyor. Ebu'l-Hasen ibadetinde son derece samimî idi. O Cenab-ı Hak'tan gayrısına iltifat etmezdi ⁽⁵⁾

(1) Horasan'ın en batısında İran Kürdistanı olarak bilinen bölgenin en önemli şehridir. (Çev.)

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.10, s.353.

(3) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Saife*, c.4, s.73.

(4) Ebu Nuaym, a.g.e, c.10, s.354.

(5) Ebu Nuaym, a.g.e, c.10, s.353.

Kartalın Gölgelediği Heybetli Âbid

İbnü'l-Cevzî, **Mümşad ed-Dîneverî**'den naklen şu olayı anlatıyor : ⁽¹⁾ Bir gün sahraya çıkmıştım. Uzaktan bir kartalın kanatlarını açık tuttuğunu, görünce merak ettim, yaklaştım. Bir de ne göreyim kocaman kuş Allah'a huşu içinde namaz kılmakta olan **Ebu'l-Hasen es-Sâîğî** gölgelendiriyor.

Ebu Osman el-Mağribî şöyle diyor : Gördüğüm şeyhler arasında **Ebu'l-Hasen es-Sâîğî**'den daha heybetlisini bilmem.

Riyaya Karşı Uyanık Olmak ve Marifetin Güzel Bir Tamamı

Ebu Nuaym, **Ebu Said el-Kalansî**'den, o **er-Rakî**'den, o da **Ebu'l-Hasen**'dan naklediyor : ⁽²⁾

"Allah'ı arayan âşık iki yönden dünyayı terketmelidir : Birincisi dünyanın tazeliğinden, nimetlerinden, aldatıcı yaldızından vazgeçmesi! İkincisi; insanlar ona yönelip; 'Bu ne kadar derviş bir adam, ne sabırlı, ne mübarek biri' dediği zaman insanların sözüne kanmaması! İnsan kendinde bir büyüklük olduğu vehmine kapılmamalıdır. Yoksa büyük bir günaha, her yanını saran bir fitneye düşmüş olur. Dünyalık zevkler için temennilere gömülmek kötü bir seciyeye delâlet eder. Marifet; bütün hallerde Allah'ın nimetini görebilmek kabiliyetidir. Marifet erbabı, nimetlerin şükrünü tam edâ edemediklerinin farkında olanlardır."

Ebu'l-Hasen es-Sâîğî, hadis isnadında bulunmuştur. Hicrî 330 yılında Mısır'da vefat etti. ⁽³⁾ Allah rahmet eylesin.

HEMEDANLILAR'DAN SEÇKİN BİR ÂBİD ⁽⁴⁾

YUSUF B. EYYÜB EL-HEMEDÂNÎ

Kendisinden sonra gelenlerin de intisab etmekle övündükleri

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Saife*, c.4, s.73.

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.10, s.353.

(3) İbnü'l-Cevzî, a.g.e, c.4, s.73.

(4) Horasan'ın Kuzey-Batısında, Kazvin ile Kirmansağ arasında yeralan bir bölgedir. Bugünkü İran'ın nisbeten kuzeyinde Tahrân'a yakın bir şehir olan Hemedân, eski çağlardan beri bilinen bir yerdir. (Çev.)

bu büyük sûfi, Herat'da Hicri 440 yılında doğmuş olmalıdır. Zira Yusuf b. Eyyub hakkında beyanat veren Zehebî, onun 94 yaşında, Hicri 534 yılında Merv'de vefat ettiğini söylemektedir. ⁽¹⁾

İbnü'l-Cevzî şöyle diyor :

Yunus b. Eyyub Hicri 460'tan sonra Bağdad'a geldi. Burada Ebu İshak eş-Şirâzî'den fıkıh dersi aldı. Bu ilimde uzmanlaştı. Daha sonra kendini zühd ve ibadete veren Yusuf Merv'de sohbet meclisleri düzenledi. Onun halkasında kendini tamamen Allah'a vermiş kalabâhk bir derviş grubu bulunurdu. ⁽²⁾

Zehebî, Yusuf el-Hemedânî'nin Şafî mezhebinde derinleştiğini, münazara ilminde rakip tanımadığını söyler. Kendini sûfi hayata alıştıran Yusuf el-Hemedânî artık ne münazara ne de diğer şeylerin peşinde olacaktır. O artık insanlara ışık tutan bir meşaledir. Hakkında birçok kerâmet anlatılır. Hatib el-Bağdâdî'den, İbni Seleme'den ve daha birçok meşhur âlimden hadis almış, İsfahan, Buhâra ve Semerkan'da hadis yolculuğu yapmıştır. Vaazları pek etkileyiciydi. ⁽³⁾

Yusuf Hemedânî şöyle diyor :

Abdullah el-Hânî'yi ziyaret etmek için Zûr Dağı'nın eteklerine vardım. Bu dağın suyu, ağacı ve evliyası çoktu. Her pınarın başında kendini riyâzete vermiş bir derviş vardı. Ben onların hepsini dolaştım. Bu dağda gözyaşlarımın değmediği bir taş yoktur. ⁽⁴⁾

Yusuf el-Hemedânî ferâset sahibi bir zattı. Bazı rivâyetlerde onun, ağır sözler söyleyen İbnü's-Sakâ adlı biri hakkında "Bu adam belki de İslâm üzere ölmeyecek" dediği ve hakikaten de bu adamın Rum beldelerine gidip Hristiyan olduğu anlatılır. ⁽⁵⁾

Ahmed Yesevî'nin şeyhlerinden olan Yusuf Hemedânî tasavvufu şöyle özetlerdi : "Aşk bizim yolumuzdur." ⁽⁶⁾ Allah hepsine rahmet eylesin.

(1) ez-Zehabî, *el-Iber fî Haberi Men Gaber*, c.2, s.448; ayrıca bkz; İbni Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c.12, s.217.

(2) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c.4, s.74.

(3) Zehebî, *el-Iber fî Haberi Men Gaber*, c.2, s.449

(4) İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, c.4, s.74.

(5) A.y.

(6) Ahmed Yesevî, *Divan-ı Hikmet'ten Seçmeler*, Çev.Prof.Kemal Arslan, s.19.Ankara 1983.

ISFAHANLILAR ⁽¹⁾MUHAMMED B. YUSUF EL-ISFAHÂNÎ (R.H) ⁽²⁾

Âhirete hazırlık konusunda yarışa girercesine davranan Muhammed b. Yusuf el-İsfahânî son derece olgun, çalışkan ve ciddi bir zat idi. Ona "zâhidlerin tacı" denilirdi.

Tasavvuf; bir göç hareketidir. İç ve dış karmaşalardan sükunet ve huzura, aklın ve dünyanın bağlarından sonsuzluğa geçmektir.

Yahyâ b. Said el-Kattan der ki : Muhammed b. Yusuf el-İsfahânî'den daha yüce ve erdemli birini görmedim.

Abdullah b. Ali anlatıyor : Yahyâ b. Said; "Muhammed b. Yusufdan daha hayırlı birini görmedim!" deyince Ahmed b. Hanbel sordu : "Hani şu hem ilim hem de erdem bakımından çok zengin olduğu söylenen adam mı?"

Tanınmayan Fazilet Kaynağı

İbnü'l-Mübârek'ten rivayet ediliyor,

İbni İdris'e dedim ki :

"Ben şimdi Basra'ya gidiyorum. Oraların en erdemli insanı kim, söyle bakalım?" "Sana Muhammed b. Yusuf'u tavsiye ederim!" dedi. "Peki, nerede oturur bu zat?" dedim. "Masıysa'da oturur, bazen kıyılara iner." dedi. Daha sonra Masıysa'ya geldim. Kıyıları gezdim, soruşturdum ve bulamayınca kendi kendime; "Sen ne erdemli insanmışsın ki ey Muhammed b. Yusuf, seni kimse tanımıyor" dedim.

Abdullah b. Mübarek, Muhammed b. Yusuf için;

"O zâhidlerin tacıdır!" derdi.

İbnü'l-Mübârek, İbni İdris'e;

"Muhammed b. Yusufu nerede bulabilirim?" der. "Erdem ve

(1) Horasan'ın batısında bugünkü İran'ın tam ortasında yer alan bu şehir yüzlerce edibin, muhaddisin ve fıkıh bilginin çıktığı meşhur bir muntakadır. (Çev.)

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.8, s.225.

hikmet neredeyse orada!" cevabını verir, **İbni İdris**. Bunun üzerine **İbnü'l-Mübarek**, *"O halde büyük mescidedir!"* der. Gider ve orada bulur.

Reddedilen Bir Zenginlik ve Hikmetin Üstünlüğü

Muhammed b. Yusuf anlatıyor :

Kazvin'deydim. Yanımda gayet zengin bir adam otururdu. Kazvin'de ve Rey'de birçok mülkü vardı bu adamın. Artık bu işleri bırakmak istediğinde beni bir kenara çekti ve şöyle dedi : *"Sana ihtiyacım var."* *"Nedir hâcetin?"* dedim. *"Benim dünyada bir tek kızından başka evladım yok. Tüm bu zenginlikler ve mallar benim. Artık kızımı seninle evlendirmek ve tüm mülkümü senin üzerine devretmek istiyorum. Sonra biz bir araya gelir, dilediğimiz ülkeye gider, dünyayı gezeriz. İstersen Mekke'ye, istersen Medine'ye her tarafa gideriz. Hatta orada kalır, mesken tutarız."* dedi. Ben adama baktım ve; *"Allah seni affetsin ve huzura kavuştursun, sağol!"* dedim. *"Eğer böyle bir şey istesem yapardım."*

Râvi sorar : *"Peki, seni o adamın dediğini yapmaktan alıkoyan neydi?"* **Muhammed b. Yusuf** şöyle cevap verir. *"Kendim için daha faydalı ve hayırlı şeylerle olan ilgimi kesmeyi istemedim. Hem ben onun malını ne yapayım ki? Babamdan miras olarak aldığım hikmet ve erdem onun zenginliklerinden çok daha hayırlıdır."*

Amr b. Asım el-Kilâbî anlatıyor :

Muhammed b. Yusuf ve ashabı dinlenmek istedikleri zaman namaza kalkarlardı.

İyiliğe Karşı İyilik ya da Hristiyana Verilen Selam

Salih b. Mehdi anlatıyor :

Muhammed b. Yusufla beraber Yahudya yolunda gidiyorduk. Karşımıza bir hristiyan çıktı ve **Muhammed'e** selam verdi. **Muhammed** de daha güzel bir selamla karşılık verdi adama. Ben şaşırdım. Onun böyle karşılık vermesini garipsedim. Adam uzaklaşınca sordum :

"Şu hristiyana niye böyle güzel ve anlamlı bir selam verdin, anlayamadım doğrusu!" dedim.

Muhammed şu olayı anlattı :

"Sen bu adamın kardeşlerime nasıl davrandığını bilmiyorsun tabii. Bu adam kalbi yumuşak, iyi bir adamdır. Arkadaşlarımdan biri beraberinde dokuz kişiyle bu hristiyanın bulunduğu köye gelir. Hristiyan kendi hizmetçisini göndererek; 'Bak bakalım, köye gelenler kim?' diye sorar. Hizmetçi döner ve; 'Köye bir grup insan gelmiş, yüzleri öylesine aydınlık ki, pek hayırlı insanlara benziyorlar' der. Hristiyan gelir bizim arkadaşın grubuna bakar, onlar hakkında güzel şeyler düşünür. Sonra evine dönerek bin dirhemlik bir kese hazırlar ve arkadaşlara gönderir. Sonra da şu emri salık verir: 'Bu parayla ihtiyaçlarınızı giderin, kimseye muhtaç olmayın!' Arkadaşlar arasında sadece biri paraya dokunmaz, diğerleri ondan faydalanırlar, ihtiyaçlarını görürler. İşte böyle iyiliksever bir adamdır bu!"

Muhammed'deki Âhiret Sevgisi, ve Vefatıyla İlgili Bir Kerâmeti

Muhammed b. Yusuf, Halef b. Ganem'e şöyle dedi :

"Mufaddal b. Mühelhel, Muhammed b. Nadr, Amr b. Seyf ve İbnü'l-Mübârek'e ne oldu?" "Hepsi vefat ettiler!" "Ya.! görüyor musun? Allah'a âidiz. Ona döneceğiz. Onlar kendi güzel yollarına gittiler. Biz ise dünyanın sefil kırpıntılarını olarak kaldık geriye!"

Muhammed b. Reca anlatıyor :

Muhammed b. Yusuf Masiysa'da bir cenazeye katıldı. Kabristana geldiğinde Ebu İshak el-Fizârî ile Muhalled b. Hüseyin'in kabirleri arasında boş bir yer gördü ve şöyle dedi :

"Ne güzel bir boşluk, Burayı da bir adam doldursa ne iyi olur." O, ölümü içtenlikle isterdi. Bu olaydan sonra on, onbeş gün geçti, Muhammed b. Yusuf tutulduğu ateşli bir hastalıktan öldü ve işaret ettiği o yere gömüldü.

Ölümün Bir Tedâvî Oluşu, Dünya ve Âhiret, İyi Dostun Önemi, Haccın Güzelliği, Zamanın Kurtuluş Zamanı Oluşu ve Bilinmeyene Dâir

Ahmed b. Assam, Muhammed b. Yusufun şu beyitleri sık sık okuduğunu söyler :

"Hani nerede kentlerin sahipleri, nerede efendiler?"

Âbidlerin yurdunda gezerken şöyle derdi :

"Ölüm tüm eziyetleri ve karmaşayı kesip atmadı mı?"

Muhammed b. Yusuf şöyle der :

"Dünya, ya Allah'ın ganimetidir ya da helâkine vesile olacak bir yurttur. Âhiret ise ya Allah'ın affıdır ya da cehennemdir."

Muhammed b. Yusuf, arkadaşlarına bazan şöyle derdi :

"Âilen senin mirasını bölüşürken ve sen yerin altında iken sana hayır duada bulunacak salih dost nerede? Var mıdır acaba?"

Muhammed b. Yusufdan naklediliyor :

"Allah'tan sadece dünya nasibini isteyenler mahvolmuştur."

Muhammed b. Yusuf, Hakem b. Bürde'ye şöyle bir mektup gönderdi. *"Ey kardeş! İntikamından kaçılamayacak olan Allah'tan kork! Ömrünü hac ile tamamlayabilirsen tamamla! Zira bu konuda gelen bir rivâyette şöyle denilir : 'Kim haccederse, anasından doğduğu gün gibi günahsız olarak döner yurduna'"*

Muhammed b. Yusuf bazan şöyle derdi : *"Bu zaman nafileler ve fer'i meselelerin zamanı değildir. Zaman, kurtuluşun arandığı bir zamandır."*

Said b. Abdülgaffar anlatıyor :

Muhammed b. Yusufla beraberdik. Birisi ona **Muhammed b. Ula**'nın mektubunu getirdi. O da okudu ve şöyle dedi : *"Bak Muhammed b. Ula neler yazmış?"* Bir de baktım ki şöyle bir ibare var : *"Ey kardeş! Kim Allah'ı severse kendisinin hiç kimse tarafından bilinmesini istemez."*

Mekke'ye Doğru Yapılan Yolculuğun Güzelliği, Kaçarak Kurtulmak ve Günahların Bereketi Alıp Götürmesine Dâir

Yusuf b. Muhammed, Muhammed b. Yusuftan Mekke'de mesken tutmasını istedi. **Muhammed** şu cevabı verdi :

"Vallahi daima Mekke'ye doğru yapılan bir yolculuk, hep Mekke'de kalmak ve oradan başka yerlere gitmekten daha güzeldir."

Muhammed b. Yusuf çoğu zaman şu beyiti okurdu :

"Eğer aşağılık bir yurttan kalıyorsan

Seni ancak oradan kaçmak kurtarabilir!"

Muhammed b. Yusuf bazı arkadaşlarına şöyle yazardı :

"Bize selam yollayana selam yolla! Ahiretin için azık hazırla! Ölümüne hazırlan! Acele et! Bil ki önünde nice korkular ve dehşetli anlar var ki, peygamberler dahi titremişti o yollarda!"

Abdurrahman b. Mehdi anlatıyor :

Muhammed b. Yusufun bir kardeşi ona gönderdiği mektup-ta vergi memurlarından şikâyetini dile getiriyordu. **Muhammed** de cevaben yazdığı mektupta şöyle dedi : *"Ey Kardeş! Mektubun bana ulaştı. İçinde bulunduğunuz halden şikâyetçisin! Ama biliyorsun ki, günah işleyen adam cezayı görünce; 'Bu ceza da ne?' diye garipsememeli. İçinizde yaşadığınız şu hal sanıyorum günahların uğursuzluğundandır!"*

Muhammed'in Az Rivayette Bulunuşu

Muhammed b. Yusuf çok çalışkan fakat az rivâyet eden kişilerdendi. O tüm vakitlerini ihsanla, hikmetle, ibadetle geçirmiştir. Rab Teâlâ da onu çekişme ve özür beyanlarından korumuştur.

Muhammed'in rivâyetlerinin çoğu mürseldir. Doğrudan doğruya Rasûlullah (s.a)'dan nakleder. Râvileri anmaz. **Muhammed b. Yusuf** Tâbiîn'e yetişti, **Yunus b. Ubeyd el-A'meş'ten**, **Sevri'den**, her iki **Hammad'dan**, **Salih el-Mürri'den** ve daha birçoklarından hadis rivâyet etmiştir. Ancak hadisin tüm senedini baştan sonra söylemediği için rivâyet ettikleri hep mürsel kalmıştır. Bu büyük zat Hicrî 284 yılında vefat etti. ⁽¹⁾ Henüz kırk yaşına varmamıştı. Allah rahmet eylesin.

İBRAHİM B. İSA EL-ISFAHÂNÎ (R.H)

Künyesi **Ebu İshak'tır.** ⁽²⁾ **Maruf el-Kerhî** ile arkadaşlık et-

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Safve*, c.4, s.77.

(2) İbnü'l-Cevzi, a.g.e, c.4, s.78.

miş, Ebu Davud et-Tayâlisî'den ve Muhammed b. el-Mukrî'den hadis dinlemiştir. ⁽¹⁾

Ebu Nuaym, Ebu Muhammed b. Hayyan'dan, o Hayve b. Ebî Şeddad'dan, o da Ebu Cafer ed-Dânî'den naklediyor :

İbrahim b. İsâ'nın evindeydim. Seher vakti namazını bitirdikten sonra tüm insanlara hayır duada bulunur, Yahudiler, Hristiyanlar ve Mecûsiler için; "Allah'ım onlara hidayet nasib et!" derdi. Daha sonra kendisi için şöyle dua ederdi :

"Allah'ım! Eğer cehenneme gireceksem, hilkatimi büyüt, öyle büyük olsun ki, Muhammed ümmetinden hiç kimseye cehennemde yer kalmasın!"

İbrahim şöyle diyor :

"Mümin, Allah Teâlâ hakkında hüsnü zan etmeli, ona verdiği sözü tutmalıdır! Ey dost! Takvâ senin gözetleyicin, Kur'ân rehberin, Allah korkusu meşalen, namaz hazinen, sabır vezirin ve hayâ emîrin olsun! Allah bir kulundaki salah ve iyiliği artırırsa takvâsını da artırır."⁽²⁾

İbnü'l-Cevzî, İbrahim b. İsâ'nın Hicrî 249 yılında vefat ettiğini söylüyor. ⁽³⁾

EBU UBEYDİLLAH MUHAMMED B. YUSUF EL-BENNÂ (R.H) ⁽⁴⁾

Halka ücret ile dini konularda ders verirdi. Kendisi için sadece bir dânik ⁽⁵⁾ harcar, geri kalanını fakirlere sadaka olarak dağıtırdı. Her gün bir hatim indiren bu zat altıyüz şeyhle görüşmüş, birçok hadis yazmıştır.

Ebu Ali b. Şâzân, Ebu Cafer Muhammed b. Kâtâde'den o da Muhammed b. Yusuf'tan naklediyor : Mekke'deyken Allah'a şöyle duâ ettim "Ya Rab! Ya benim kalbime mârifetullah'ı koyarsın ya da ruhumu alırsın! Marifetullah olmadan ne dünya gerek bana

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Eoliyâ*, c.10, s. 393.

(2) Ebu Nuaym, a.g.e, c.10, s.393.

(3) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c.4, s.78.

(4) A.y.

(5) Bir dirhemın altında biri.

ne âhiret!" Bu duadan sonra bir rüya gördüm. Sanki bana şöyle nidâ ediliyordu : *"Eğer isteğine kavuşmak istiyorsan, bir ay oruç tut, kimseyle konuşma ve zemzem kubbesine gidip Allah'a niyaz et!"*

Denileni yaptım, ayrıca her gün bir hatim de indiriyordum. Zemzem kubbesinde ellerimi kaldırıp dua ettim. Kuyudan bir ses geldi : *"Ey İbni Yusuf! Söyle bakalım, hangisini istersin? Dünya ve zenginlikle beraber ilim mi, yoksa fakirlik ve gönül zenginliği ile marifetullah mı?"* Ben; *"Fakirlik ve gönül zenginliği ile beraber marifetullahı tercih ediyorum!"* dedim. Kuyudan gelen ses : *"Sen isteğine kavuşacaksın"* dedi. Ben de kavuştum.

Ebu Ubeydullah, Hicrî 286 yılında vefat etti. Allah rahmet eylesin.

EBU CAFER AHMED B. MEHDÎ (R.H)

Muhammed b. Hayyan diyor ki :

Ahmed b. Mehdî üçyüzbin dirhemlik büyük bir servete sahipti. Tüm malını ilim uğruna harcadı. Sonunda zahid olup çıkan bu zââtın kırk sene boyunca yatak yüzü görmediği rivâyet edilir. ⁽¹⁾

Ebu Nuaym, **Ahmed b. Mehdî**'yi şöyle vasıflandırıyor :

"Sağlam inanç sahibi, güvenilir hadisçi, ilim uğrunda pek çok mal harcayan, müjdecî ve uyarıcı Peygamber (s.a)'in sünnetini aydınlatan, kendini daima huzuru ilâhîde hisseden, gecesini ibadetle ihya edip uykusuz geçirmeye andeden Ebu Cafer Ahmed b. Mehdî de Allah dostlarından..." ⁽²⁾

Ahmed b. Mehdî'nin Başına Gelen İbretâmiz Bir Olay

Ebu Nuaym, *Sıfatü's-Safve*'ye de alınan şu ilginç hikayeyi **Ahmed b. Mehdî**'nin dilinden naklediyor : Bağdat'taydım. Bir gece yanıma çaresiz zavallı biri olduğunu, kendisine tecavüz edildiği için hamile kaldığını söyleyen bir kadın geldi. Benden başına gelen hadiseyi gizlememi istiyor, *"Senin benim kocam olduğunu halka söyledim. Evet hamileliğimin seninle bir alâkası yok, ama zor durum-*

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c.4, s.79.

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.10, s.391.

dayım, beni örtersen Allah seni affeder" diyordu. Bu çaresiz kadının sözlerini susarak dinledim. Kadın gitti, yakın bir yerde doğum yaptı. Daha sonra bulunduğum mahallenin imamı, komşulardan müteşekkil bir cemaatle yanıma geldi; *"oğlun hayırlı olsun, uğurlu olsun"* diye beni tebrik etti. Ben de *"La ilâhe illallah"* diyerek şük-rümü dile getirdim. Ertesi gün imama iki dinar teslim ederek; *"Bunları al, doğum yapan o hanıma ver. Artık onunla benim aram ayrılmıştır"* ⁽¹⁾ dedim. Artık her ay iki altın gönderiyordum bu kadına. İmam benden altınları alıyor kadına veriyordu. Niçin böyle yaptığım sorulunca; *"Bu paralar doğan çocuğun nafakasıdır."* diyordum. Bu hal üzere iki sene geçti. Çocuk vefat etti. Mahalleli gelip beni taziye ettiler. Ben de; *"başa gelen çekilir"* diyerek teslimiyet ve rızamı ifâde ettim. Bir gece o kadın gene geldi. İmamla gönderdiğim bütün altınları bana iade etti. Ve şöyle dedi : *"Beni ört-tün, Allah da seni örtsün!"* Ben paraları almadım; *"Bunlar doğan çocuk için verdiğim paralardır. Artık senindir. Onun vârisi sensin! Dilediğin gibi harca!"* ⁽²⁾ dedim.

Ebu Cafer'den Gelen İki Hadis

İbnü'l-Cevzî, Ebu Cafer'in senediyle beraber birçok hadis rivâyet ettiğini söylüyor. ⁽³⁾ Ebu Nuaym bunlardan iki tanesini almıştır.

Ebu Nuaym, Ahmed b. Cafer'den, o Ahmed b. Mehdî'den, o Ömer b. Halid el-Mısri'den, o İsâ b. Yûnus'dan, o Süfyan'dan, o Mansur'dan, o Hilal b. Yessâf'dan, o Agarr'dan, o Ebu Hureyre'den, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor :

"Kim Allah'tan başka ilâh yok derse, bir gün mutlaka cennete girer. Bundan (cennete girmeden) önce çekeceği varsa çeker."

Ebu Nuaym, İbrahim b. Yusuf'dan, o Ahmed b. Mehdî'den, o Süleyman b. Eyyub b. Süleyman b. İsâ b. Musâ b. Talha'dan, O Ubeydullah'tan, o babasından, o dedesinden, o Musâ b. Talha'dan, o da babası Talha'dan naklediyor :

Rasûlullah (s.a) Uhud'dan dönünce minbere çıktı ve şu âyeti

(1) Bu sözlerle, sanki evli olduğu bu hanımı boşadığı için nafaka ödüyormuş gibi yapıyor.

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.10, s.397.

İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Saife*, c.4, s.79.

(3) İbnü'l-Cevzî, a.g.e, c.4, s.80.

okudu : "Mü'minlerden Allah'a verdiği sözde duran nice erler vardır." (1) Ashab'dan biri çıktı; "Ya Rasûlallah! Onlar kim?" diye sordu. Ben peygamber (s.a)'e yöneldim, üzerimde iki yeşil elbise vardı. Rasûlullah soru sorana şöyle dedi : "Ey soru soran! İşte bu adam onlardandır." (2)

ALİ B. SEHL (R.H)

Künyesi Ebu'l-Hasen'dir. Babasının adı el-Ezher'dir. Daha önce zengin ve azgın kimselerdendi. Sonra gafil hayattan uyandı. Kendini zühde verdi. Günlerce hiçbir şey yemediği zamanlar oluyordu. (3) Ebu Nuaym, Ali b. Sehl'i şöyle vasıflıyor : Ebu'l-Hasen, Hak Teâlâ'nın davetine icabet eden, nefsinden geçmiş, zâhid bir zat idi. (4) Ali b. Sehl'in sohbet meclisine katılanlardan Ebu Hamid, Ahmed b. Abdullah b. Reste üstadı Ali'nin şöyle dediğini bildiriyor : "Allah aşkı benim üzerime çoktığünden beri yemeyi unuttum." (5)

Tevfik, Emâneti Muhafaza, Uyanıklık ve Beşeri Aldanışın Alâmetleri, Dua ile Gelen Ölüm

Ebu Bekir Muhammed b. Abdullah et-Taberî, Ali b. Sehl'in şöyle dediğini naklediyor :

"İbadetleri kaçırmamak için aceleci olmak tevfik (6) alâmetlerindendir. Allah'ın emrine isyan etmemek ve günahıtan geri durmak, emaneti korumanın alâmetidir. Sırları korumak uyanık olmanın alâmetidir. Kendinde bir şey var vehmiyle çeşitli kerâmet iddialarıyla ortaya çıkmak, beşerî saçmalıklardandır." (7)

Ebu Nuaym, habasından naklediyor :

Ali b. Sehl dostları ile sohbet ediyordu. Ben de oradaydım.

(1) Ahzab, 23.

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.10, s.397.

(3) İbnü'l-Cevzî, *Sıfâtü's-Sâfiye*, c.4, s.79.

(4) Ebu Nuaym, *a.g.e.*, c.10, s.404.

(5) İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, c.4, s.79.

(6) Tevfik, vıfk kökünden gelmektedir. Vıfk, uygunluk demektir. Tevfik ise Allah tarafından, kula ilâhî iradeye uygun iş yaptırılmasıdır. (Cürcânî, *Ta'rifât*, s.69).

(7) İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, c.4, s.79.

Şöyle dedi : *"Benim ölümüm Allah'ın izniyle, sizin ölümünüz gibi olmayacak! Hastalık ve dert bulunmayacak! Ölümüm duâ ve icâbetten ibârettir. Duâ edeceğim, kabul edilecek."*

Bir gün cemaat içinde *"Lebbeyk"* diye bağardı. Yere yığıldığında ruhunu teslim etmişti. Allah ona ve tüm mümin mevtâlara rahmet eylesin. ⁽¹⁾ İbnü'l-Cevzî, Ali b. Sehl'in Cüneyd-i Bağdâdî ile mektuplaştığını ve sözlerinin çok mübarek olduğunu belirtiyor. Ali b. Sehl, Hicrî 306 yılında vefat etmiştir. ⁽²⁾

Ali'den Gelen Bir Hadis

Ebu Nuaym, Ali b. Sehl yoluyla şu hadisi rivâyet etmiştir. ⁽³⁾

Enes b. Mâlik naklediyor : Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu : *"Zalim de olsa mazlum da olsa kardeşine yardım et!"* Ben dedim ki : *"Ya Rasûlallah! Mazluma yardım ederim ama zalime nasıl yardım edeyim?"* Rasûlullah şu cevabı verdi : *"Onu zulümden alıko-yarsın, işte ona yardım etmek böyle olur."*

REYLİLER'DEN SEÇKİN ÂBİDLER ⁽⁴⁾

CERİR B. ABDÜLHAMİD ER-RÂZÎ (R.H)

Ali el-Medînî, Cerîr'in daima gece namazları kıldığını belirtiyor .

Süfyan b. Uyeyne, İbni Şübrume'den naklediyor : Şu Cerîr b. Abdülhamid'e hayret ediyorum. Ona her ay yüzdirhem yardım etmeyi düşündüm. Bunu teklif ettiğimde şöyle dedi : *"Bu parayı bütün müslümanlar alıyor mu?"* *"Hayır!"* dediğimde; *"O zaman benim de ihtiyacım yok!"* dedi. Cerîr, Hasan el-Basrî'nin vefat ettiği 116 yılında doğdu. Eyyub es-Sahtiyânî'yi gördü. Mugîre, Hüseyin ve Mansur b. el-Mu'temir'den kalabalık bir cemaat içinde hadis aldı. Hicrî 188 yılında vefat etti. ⁽⁵⁾

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.10. s. 405.

(2) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c.4, s.80.

(3) Ebu Nuaym, *a.g.e.*, c.10. s. 405.

(4) Rey : Horasan'ın batısında bugünkü İran'ın Kuzeyinde, Tahran yakınlarında bir kenttir.

Tarih boyunca filozof, şair müfessir, tabib ve fakih yetiştirmekle şöhret bulmuştur. (Çev.)

(5) İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, c.4, s.81.

Zehebî, Cerîr b. Abdülhamid'den bahsederken şöyle diyor:

Reyli hadis hafızı **Cerîr b. Abdülhamid'in** künyesi **Ebu Abdullah'tır**. 78 yıl yaşamıştır. Hadisci **Mansur** ve onun tabakasındaki olan **Kûfeli** muhaddislerden rivâyette bulunmuştur. İnsanlar hadisteki güvenilirliğinden ötürü uzun yolculuklar yaparak onun yanına gelirlerdi. ⁽¹⁾

EBU ZUR'A UBEYDULLAH B. ABDÜLKERİM (R.H)

Adı **Ubeydullah'tır**. Künyesi **Ebu Zur'a** olan bu zat Hicrî 200 yılında Rey şehrinde doğdu. İlim taleb etmek için Bağdad'a geldi, **Ahmed b. Hanbel'in** ilim meclislerine katıldı. **Ebu Zur'a** ve onun can yoldaşı **Ebu Hatim er-Râzî**, hadis ilminde derinleşen en meşhur âlimlerden sayılır. **Ebu Zur'a'nın** kendinden sonra bıraktığı en önemli öğrencisi, arkadaşının oğlu olan **İbni Ebî Hâtim er-Râzî'dir**. (ö:327 H.) **Ebu Zur'a** ilim yolunda geçirdiği bereketli ömrünü hicrî 264 yılında hitâma erdirerek **Refik-i Âlâ'ya** kavuştu. ⁽²⁾

Ebu Zur'a'nın Zühdüne ve Hadis Konusundaki Titizliğine Dâir

Ebu Zur'a'nın zühd hayatına dair ayrıntıları az da olsa **İbnü'l-Cevzî'nin** kitabında bulmaktayız. Şimdi **İbnü'l-Cevzî'nin** bu husustaki rivâyetlerine geçelim. ⁽³⁾

Ebu Zur'a takvâ ehlinin efendilerindendir. O, hadis hafızları arasında da saygın bir yere sahiptir. **Abdullah b. Ahmed b. Hanbel**, babası **İmam Ahmed'den** şöyle naklediyor : “*Köprüden, Ebu Zur'a kadar dinini muhafaza eden biri geçmedi.*” ⁽⁴⁾

Ebu Abdullah Muhammed b. Müslim anlatıyor : **İshak b. İbrahim'in** yanındaydım. Iraklılardan biri **Ahmed b. Hanbel'den** şu sözleri duyduğunu söyledi : “*Hadislerden yediyüzbin küsuru sa-*

(1) Zehebî, *el-Iber fî Haberî Men Gaber*, c.1, s.231.

(2) Fuad, Sezgin, *Târîhu't-Türâsi'l-Arabî*, c.1, Bölüm.1, s.145.

(3) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Sağve*, c.4, s.82-83.

(4) Buradaki “cier” (köprü) hem sırat hem de dünya anlamına gelse de, dünya mânâsı daha kuvvetlidir. (Çev.)

hihdir. Bu delikanlı (Ebu Zur'a) altıyüzbinini ezbere bilmektedir."

Muhammed b. İshâk es-Sağânî, Ebu Zur'a'yı Fellas'ın da içinde bulunduğu önemli bir hadisçiler tabakasının üstünde görür ve şöyle derdi : *"Bu Zur'a onlardan daha yüksek derecededir. Zira o sağlam bir hafız ile takvâyı kendinde toplamış, verâ sahibi bir şahsiyettir. O Ahmed b. Hanbel'e benzetilir."*

Ebu Zur'a hadis ilminde öyle bir dereceye gelmişti ki, bu ilmin en meşhurları dahi onun yanında hadis rivâyet ederken heyecanlanır, gayet dikkatli olmaya çalışırlardı.

Ebu Cafer et-Tüsterî anlatıyor :

Çarşıda Ebu Hâtim, Muhammed b. Müslim, Münzir b. Şa'zân ve bir grup âlimle sohbet eden Ebu Zur'a'ya rastladık. Aralarında telkin hadisini zikrediyorlardı : Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur : *"Ölülerinize La ilâhe illallah kelimesini telkin ediniz."* ⁽¹⁾ Bu hadisi Ebu Zur'a'dan çekindikleri için hemen söyleyemediler. Birbirlerine şöyle dediler : *"Gelin bu hadisi hep beraber okuyalım!"* Muhammed b. Müslim rivâyet zincirine şöyle başladı : *"Muhalled oğlu Dahhâk, Cafer b. Salih oğlu Abdülhamid'den naklediyor...."* Ama Muhammed daha ilerisini söyleyemedi. Diğerleri susuyorlardı. Hepsi heyecandan hadisin gerisini getiremediler. Ebu Zur'a çarşıda olduğu halde (ders halkasındaymış gibi gayet rahat bir biçimde) hadisi okumaya başladı : Bize Bendar rivâyet etti, o Ebu Asım'dan, o Abdülhamid b. Cafer'den, o Salih b. Ebi Garib'den o Kesîr b. Mürre el-Hadramî'den, o Muâz b. Cebel'den, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor : *"Son sözü La ilâhe illallah olup da ölen kişiye Allah rahmet eylesin."*

Ebu Zur'a'nın Hadis Aldığı Kimseler ve Hocasının Sitayışkâr Sözleri

Ebu Zur'a hazretleri Halled b. Yahyâ'dan, Ebu Nuaym'dan, ⁽²⁾ Kubaysa'dan ve daha birçok muhaddisden hadis almış, Ahmed b. Hanbel'in ilim meclislerine katılmıştır. Ahmed b. Hanbel, Ebu Zur'a'ya ziyâdesiyle itibar eder, onunla ilim müzake-

(1) *Sünen-i Nesai*, c.6, s.280. *Tirmizî*, Hadis no:976; *Sünen-i Ebt Davûd*, Hadis no:3117.

(2) Mezkur Ebu Nuaym, adı Fadl b. Dükeyn olan meşhur hadisci olmalıdır. Zira o tabakada, Ahmed b. Hanbel'le teşriki mesâfisi olan ve Ebu Nuaym künyesi taşıyan en meşhur kişi Fadl'dir. (Fuad Sezgin *Târîhu't-Türâs*, c.1. Bölüm.1. s.101).

resine oturacağı zaman kendi meşguliyetini tamamıyla bırakırdı.

Ebu Zur'a'nın vefat tarihi İbnü'l-Cevzî'nin kitabında Hicri 264 yılının Zilhicce ayının son günü olarak geçiyor. Hafız Zehebî de Ebu Zur'a'nın 264 yılının son gününde vefat ettiğini söylüyor ve öğrencisi Ebu Hâtim'in hocası Ebu Zur'a hakkında söylediği övgü dolu şu sözleri naklediyor : "Ardında kendi gibi birini bırakmadı. Fıkıh, hadis, dinini muhafaza ve doğruluk yönünden onun gibi biri yoktur. Ben doğuda ve batıda bu işi Ebu Zur'a kadar iyi anlayan birini görmedim."

Ebu Zur'a'nın hadis konusundaki bilgisi okyanus gibi olmalı ki, Zehebî, İshak b. Raheveyh'in şöyle dediğini nakleder :

"Ebu Zur'a'nın hıfzetmediği bir hadisin aslı yoktur!" ⁽¹⁾

Ebu Zur'a'nın elimize ulaşan bir eseri yoktur. Yalnız İbni Hacer'in el-İsâbe adlı eserinde, c.4, s.153 te Ebu Zur'a'nın olduğu söylenen "Kitabü'z-Zühd" adlı bir eserden alıntılar vardır. ⁽²⁾ Allah Ebu Zur'a'ya rahmet eylesin.

YAHYÂ B. MUAZ (R.H)

Künyesi Ebu Zekerıyya'dır. Rey ahalisinden olan bu zat daha sonra Nisabur'a gitmiş ve oraya yerleşmiştir. ⁽³⁾ **Yahyâ'nın İsmail ve İbrahim adlı iki kardeşi daha vardır. Bu üç kardeş zühd ve takvâ ile şöhrat bulmuşlardı. En büyükleri İsmail, ortancaları Yahyâ, en küçükleri de İbrahim'dir. İbrahim Yahyâ ile yaptığı yolculukta Horasan'a kadar gitti. Nisabur ile Belh arasında ruhunu teslim etti. Yahyâ ise önce Belh'e gidecek, sonra Nisabur'a geçerek hayatının sonuna kadar burada kalacaktı. Yahyâ güçlü bir vaizdi. Sözleri pek tesirliydi. Hadis ilminden de nasibi vardır.** ⁽⁴⁾

(1) Hafız ez-Zehabî, *el-Iber fi Haberı Men Gaber*, c.7. s.379.

(2) Meskur, *el-İsabe* adlı eser yazma bir nüsha olmalıdır. Elimizdeki *el-İsabe*'lerde bu bilgi yoktur. Yukardaki malumat için bakınız : Fuad Sezgin, *Târîhü't-Türas*, c.1. Bölüm.1, s.282.

(3) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c.4, s.83.

(4) el-Hatib, *Târîhü-Bağdâd*, c.14. s.428.

Zehebî'nin, Ebu Nuaym'ın, Kuşeyrî'nin, Hatîb el-Bağdâdî'nin ve İbnî Hallikân'ın Yahya'dan Övgüyle Bahsetmeleri

Hafız Zehebî de Yahyâ b. Muaz'dan övgüyle bahsetmektedir. Şöyle diyor : Yahyâ, dünya hayatına aldanmamış, ârif bir zat-ı. Zamanının en hikmetli kişisidir. O, asrının vaizi olarak bilinir. Yahyâ, İshâk b. Süleyman er-Râzî'den hadis rivâyet etmiştir. ⁽¹⁾

Ebu Nuaym kitabında, Yahyâ b. Muaz'a geniş yer ayırmıştır. Onu anlatmaya şu sözlerle başlamıştır : Allah'tan ümidini kesmeyen, onun nimetlerine şükreden gayet sabırlı ve kanâatkar bir vaiz olan Yahyâ b. Muaz da Allah dostlarındandır. O ilâhî sevgiyi aramış, zirveye varmak için çetin işlere göğüs germiştir. ⁽²⁾

Yahyâ b. Muaz tasavvuf kültüründe güzel sözlerine ve menkıbelerine en çok gönderme yapılan zatlardandır. Ebu'l-Kasım el-Kuşeyrî, *Risâle*'sinde onu büyük sûfî şeyhleri arasında saymakta ve şöyle demektedir : ⁽³⁾ "*Yahyâ yaşadığı devrin en önemli şahsiyetidir. Yahyâ'nın "Reca" (ümid) mefhumuna dair serdettiği açıklama ve yorumlar, "marifet" le ilgili beyanları pek güzeldir.*

Yahyâ b. Muaz zamanın en şöhretli tasavvuf erbabıyla görüşmüş, onlarla sohbet etmiştir. Yahyâ ilim ve hikmet arayışı ile şehir şehir gezen biriydi. Hatîb el-Bağdâdî'nin rivâyetine göre Yahyâ Bağdad'a geldiği zaman âbidler onun çevresine toplanmış, onu yüksekçe bir kürsüye oturtmuşlardı. Daha sonra onun karşısına geçen zühd erbabı çeşitli meselelerden konuşmaya başladılar. İçlerinden Cüneyd-i Bağdâdî adlı meşhur zat birkaç söz söyledi. Yahyâ, Cüneyd'e şöyle dedi :

"*Sûkut et ey kuzu! Başkaları konuşurken sana söz düşer mi?*" ⁽⁴⁾

Bu rivâyet, Yahyâ Bağdad'a vardığında Cüneyd'in henüz küçük olduğunu göstermektedir. İşte Cüneyd-i Bağdâdî ile Yahyâ b. Muâz arasındaki tanışma böyle başlamış olmalıdır. Daha sonra ikisi arasında mektuplaşmalar olmuştur.

(1) Zehebî, *el-Iber fî Haberi Men Gaber*, c.1, s.371.

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evlâd*, c.10, s.51.

(3) Ebu'l-Kasım el-Kuşeyrî, *el-Risâletü'l-Kuşeyriye*, s.91.

(4) el-Hatîb, *Tarî-u Bağdad*, c.14, s.209. Bu hadise İbn Hallikan tarafından da zikrediler, *Vefeyâtü'l-A'yan*, c.6, s.166.

Yahyâ b. Muaz birçok zattan hadis dinlemiştir. Bunlar arasında **İshak b. Süleyman er-Râzî'yi**, **Mekkî b. İbrahim el-Belhî'yi**, **Ali b. Muhammed et-Tanâfisi'yi**⁽¹⁾ sayabiliriz. **Yahyâ'dan** nakil yapanlara gelince, **İbni Hallikân** özel bir isim vermemekle birlikte Hemedan, Rey ve Horasan ehlinden fazla tanınmayan bazı zatların **Yahyâ'dan** az sayıda hadis rivâyet ettiklerini bildirmektedir.⁽²⁾ **Ebu Nuaym** bu hadislerden dört tanesini **Yahyâ b. Muaz** bahsinin sonuna koymuştur.⁽³⁾

Yahyâ ilim, irfan, zühd ve hikmetle geçen bu güzel ömrünü Hicrî 258 yılının Cumâde'l-Ülâ ayında sona erdirmiştir.⁽⁴⁾ **İbni Hallikân**, **Muhammed b. Abdullah'tan** şu sözleri naklediyor :

Yahyâ b. Muaz'ın kabrinin başında bulunan levhada şunlar yazılıydı : "*Zamanın hakimi Yahyâ b. Muaz er-Râzî Cumâde'l-Ülâ ayının 16'sında Salı günü vefat etti. Allah rahmet eylesin, yüzünü aketsin, ve onu Muhammed (s.a)'in zümresine ilhâk eylesin.*"⁽⁵⁾

Yahyâ b. Muaz'ın eserleri varsa da günümüze kadar gelmemiştir. Sadece "*Kitâbü'l-Mürîdîn*" adlı bir eserinden bahsediliyor.⁽⁶⁾ Bu eserin bazı bölümleri, **Hilye'nin** **Yahyâ b. Muaz** bahsinde **Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed el-Bağdâdî** yoluyla rivâyet olunmuştur.⁽⁷⁾

Yahyâ b. Muaz'ın Zühd ve İnceliği İle İlgili Rivâyetler

Bu rivâyetlerin birçoğunu, kaynak olarak en eski ve en geniş olması hasebiyle **Ebu Nuaym'dan** yapacağız :⁽⁸⁾

Nefse Dâir Beyitler, Öğütler ve "Günahım Kendime, Aşkım Sana" Diye Başlayan Bir Dua

Ebu Nuaym, Muhammed b. Muhammed'den, o Hasen b.

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Sâfiye*, c.4, s.90.

(2) İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yan*, c.6, s.167.

(3) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.10, s.70.

(4) Zehebî, *el-Iber*, c.1, s.167.

(5) İbni Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yan*, c.6, s.167.

(6) Ebu Nuaym, *a.g.e.*, c.10, s.70.

(7) Zehebî, *el-Iber*, c.1, s.371.

(8) Ebu Nuaym, *a.g.e.*, c.10, s.51-70.

Aleviyye'den, o da Yahyâ b. Muaz'dan şu beyitleri naklediyor:

*"Ben günahımla başetmeye çalışıyorum ey adam!
Kalbim bu acıyı yaşarken nasıl bahsedeyim kendimden?
Beni saran ve yakalayan tevbe-kârlik halini,
Gönlüm "ah...ah" derken nasıl da istiyorum.
Ben zamanımı nefsi marazlarla eritirken,
Şüphe yok, geçti canım bedenimden!"*

Ebu Nuaym, Muhammed'den, o el-Hasen'den, o da Yahyâ b. Muaz'dan naklediyor :

"Nefsime, öldüğü için üzülp ağlamayacağım!

Bilakis, hâcetim olan (rızâ-ı ilâhî'yi) kaçırırsam ağlayacağım."

Yine aynı tarîk kanalıyla Yahyâ şöyle diyor : *"Ey Rab! Günahlar sebebiyle senden ümidimi nasıl keserim? Sen ki günahkâr diye hiç kimseden rahmetini esirgemez, herkese verirsin nimetlerini!"*

Ya İlâhî! Günahım kendimedir. Aşkım sanadır. Sensin bunun mânâsı Ya Rab! Sevginin sana itaat olduğuna inanırım. Günaha sıkıntı ve kerâhetle girmişimdir. Sen günahımdan doğan hoşnutsuzluğumu sevgimin artmasına vesile kıl! Sen merhametlilerin en iyisisin! Ya ilâhî, ancak senin fazlu kereminle yarına varacağım, tıpkı nimetin ve rehberliğine bugün seni bulduğum, tanıdığım gibi. Ya Rab! Sen kulların üzerine dünyada tam bir adaletle hükmetsen, kimsenin sevabı kalmaz! Bereketini onların tümüne şamil kılсан kimsenin günahı kalmaz."

"Dünyanın Çölleri Yürüye Yürüye Âhiretin Yolları ise Gönülle Aşılır"

Ebu Nuaym, Osman b. Muhammed el-Osmânî'den, o Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Bağdadî'den, o Abdullah b. Sehl er-Râzî'den, o da Yahyâ b. Muâz'dan naklediyor : *"Dünyanın çölleri ve beldeleri yürüye yürüye katedilir. Oysa âhiretin sahraları sadece gönülle aşılır. Ey âdemoğlu! Kalbin dünya parıltısına tutkun ise, dinin hep bölük pörçük olacaktır. Kim dünyaya*

eğilmişse, kalbinde bir ayıp ve eksiklik husûle gelecektir. Geçici dünyaya nefsini alıştıran, günahlar denizine düşmeye adaydır. Haram kılınan şeyler hususunda Allah'ın hükümlerine nefsinde rıza bulamayan kişi, haramlardan kurtulamayacaktır. Bazı zühhd ve tevazuu koca koca kitapların içinde aradılar. Oysa zühhd ve tevazû sadece Allah'a güvenmekle gerçekleşir, keşke bunu bilseler."

Allah'ın Rahmeti, Tesbihin Anlamı ve Gönlü Sadece Allah'a Teslim Etmeye Dâir

Yahyâ b. Muâz, bir gün çocuğunu okşamakta olan bir adama baktı. Ona şöyle sordu : *"Onu seviyor musun?"* Adam; *"Evet, seviyorum!"* dedi. **Yahyâ** da şöyle dedi : *"İşte senin sevgin. Zira sen onun babasıydın, onu seveceksin. Ama onu yaradan Allah ona karşı ne kadar sevgi doludur, bir bilebilseydin!"*

Yine aynı tarîkten gelen bir rivâyette **Yahyâ** şöyle diyor :

"Belâlar okyanusunda yüzdüler, güzel nimetlere ve hediyelere vardılar! Sonra nimet ve hediyeler denizinde yüzdüler, bütün kâinatı yaratan ve gözetten Yüce Rabb'a vardılar." (1)

Yine aynı tarîkten nakledildiğine göre **Yahyâ b. Muaz** şöyle demiştir : *"Kim gönlünü sadece Allah'a teslim eder, bu histe yoğunlaşırsa, hikmet pınarları kalbinden fışkırır ve dilinden dökülür."*

Bedenlerin Zindanı, Üç Kısım İnsan, Ölmeden Önce Ölebilmek, Kalpler, Dünyanın Hizmetçi ya da Efendi Olması ve Köprüler Üzerine Saray İnşa Etmemeye Dâir

Ebu Nuaym, Muhammed b. Muhammed'den, o Hasan b. Aleviyye ed-Damegânî'den, o da Yahyâ b. Muaz'dan naklediyor:

"Bedenler, niyet ve kaygıların zindanına hapsolmuştur. İnsan-

(1) Metinde geçen S.B.H. fiili yüzmek demektir. Allahın yüceliğini tâ derûnda anlamak ve durmaksızın aşk ile onu zikretmek manasına gelen TESBİH de aynı kökten gelir. O halde bu sözü şöyle yorumlayabiliriz : İnsanın ard arda çeşitli imtihanları yaşadığı bu devrân "belâlar okyanusu" dur. Okyanusta yüzebilmek ve kurtulmak ancak yaradana anmak, onun sevgisini kalpte hissetmekle mümkündür. Yaradılığımızın esas nüktesi olan tesbîh, nimet ve hediyeler denizi olan Cennette de yaranımız olacak ve zat-ı ilâhînin tecellisine bizi mazhar kılacaktır. (Çev.)

lar üç kısımdır : Dünya hırsıyla Allah'tan kopan kötü kişi, kendini âhirete hazırlayan övülesi kişi, Allah'ın dışında hiçbir şeyle ilgilenmeyen, yüce yaradan'a yakın kılınmış kişi. Biliniz ki, içinde başta olmak, önde olmak duygusu olan insan iflâh olmaz! Eğer ölüm bana bir belâ kisvesiyle gelirse, onun karşısına duâ tedbiriyle çıkarım."

Ebu Nuaym, Ebu'l-Hasen Ahmed b. Muhammed'den o Ebu'l-Abbas b. Hakeviyye'den, o da Yahyâ b. Muaz'dan naklediyor : "Dünya seni terketmeden sen dünyayı terket. Huzur-u ilâhî'ye çıkmadan Rabbini memnûn et, henüz taşınmadan kabrini mâmur et!"

Ebu Nuaym, Ebu'l-Hasen'den, o Ebu'l-Abbas'tan, o da Yahyâ b. Muaz'dan naklediyor :

"Kalbi tyilik ve sevap işleriyle dolan kişi günah kirinden uzak olur. Kalbi günah tutkusuyla dolan, sevaplara yanaşamaz. Kalpler yüce yaradana duyulan sevgiye kendilerini tamamen kaptırsalar, göğüslerden koparcasına O'na varmak isterler ve erirlerdi. Ruhlar bedenlerden canhıraş feryatlarla ayrılır, kuş gibi uçar giderlerdi. Ey eşyanın künhünü mahlûkattan saklayan ve kullarını, hakikatin aslını ve vasfını anlamaktan âciz kılan Yüce Rab! Sen ne büyüktün! Ey dost! İlmi gösteriş olsun diye öğrenme! Utanma duygusu ile de ilimden kaçma! Bu devirde hikmetli kişilere inen en büyük belâ, Rabbinden kalbine yeni bir hikmet gelmeden gününü geçirmesidir."

Ebu Nuaym, Muhammed b. Muhammed'den, o Hasan b. Muhammed er-Râzî'den, o babasından, o da Yahyâ b. Muaz'dan naklediyor : "Dünya kim tarafından aranıyor ve seviliyorsa onun padişahı olur. Kim de dünyayı terkeder ve horlarsa, dünya onun hizmetçisi olur. Dünya hem talep eden, hem de aranan, talep edendir. Kim dünyayı talep ederse, dünya onu reddeder. Kim dünyayı reddederse, dünya onun peşinden gider. Dünya; âhirete giderken yol üzerinde bir köprüdür. Bu köprüden geçiniz ama orada sürekli kalacakmış gibi davranmayınız. Köprüler üzerine saraylar inşa etmek pek de akıl kârı değildir. Dünyadan, seni âhiretine ulaştıracak kadarını al, âhiretten seni menedecek olan tarafını bırak."

Tevazu, Zühd, Tevbe, ve Sadakata Dâir

Ebu Nuaym, Muhammed'den, o Hasan'dan, o babasından, o

da Yahyâ b. Muaz'dan naklediyor :

"Tevazû; ne için yaratıldığını, neden yaratıldığını ve nereye gideceğini bilme hasletini kaybeden zavallıda bulunmaz!"

Ebu Nuaym, Ebu'l-Hasen b. Amr'dan, o Hasan b. Aleviy'e'den, o da Yahyâ b. Muaz'dan naklediyor :

"Tevbekâr, günahları için ağlar. Zâhid esas yurdundan uzakta olduğu için gurbet hissiyle ağlar. Her zerresi sadakat olan sıddıklar ise 'imanım zevâl bulmasın' diye korkudan ağlar. Ey arkadaş! İman kesene dikkat et. Riya ve kötü huy fareleri onu kemirmesin! Varlıklar âlemi, ârif kulları Rab Teâlâ'dan aldıkları ilhamla tebessüm ettirir. Zira ârifler, yüce sanatkârın sanatındaki incelikleri bu kâinatta görebilmekte ve tâ derinden hissedebilmektedirler. Onlar için her şey bir ibret levhası, her varlık yaradana işaret eden bir uyarıcıdır."

Amel, Niyet, İlim, Maksudu Bilmek, Samimiyet, İbadetten Lezzet Alabilmek ve Riyaya Dâir

Ebu Nuaym, (mektup yoluyla) Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed el-Bağdâdî'den, o Osman b. Muhammed el-Osmânî'den, o Abdullah b. Sehl er-Râzî'den, o da Yahyâ b. Muaz'dan naklediyor :

"Ey sıdkı ve âhireti isteyenler! Ey zühd ve ibâdetin yollarına düşenler! Biliniz ki, akli düzgün ve güzel olmayanın Rab Teâlâ'ya ibadeti de güzel olmaz. Amel âfeti nedir, bunu bilmeyenler, bu âfetten kaçınmayı da beceremezler. Niyeti sahih olmayan kişi, girdiği işten hayırlı âkıbet alamaz! Ey dostlar! Siz büyük işler, zor durumlar için yaratıldınız. İlim sırf bilmek için elde edilmez. İlim amel edilsin diye öğrenilir. Zira sevap ilim yoluyla yapılan amelden gelir. Yoksa sadece bilmekten bir sevap gelmez! Görmüyor musunuz, ilim amele dönüşmeyince sahibine vebal oluyor! Ey ilâhî sevginin taliplileri! Dikkat ediniz, dünya lezzetini ve nimetlerini terkettiği halde samimi olmadığı için âhiret talebi reddedilen zavallılardan olmayınız. Sonra ne dünyanız kalır, ne de âhiretiniz. Bir de neyi istediğinizi iyice bir düşününüz! Çünkü talep ettiği şeyin ne kadar tehlikeli ve ulaştırılması zor bir hâl olduğunu bilmeyen kişi, maksadına varmakta cehaletinden ötürü güçlük çeker. Şunu iyi biliniz, ya-

radılmışlardan korkan ve onları mühimseyen kişi Mevlâ'nın kadr-ü kıymetini anlayamaz, ona hakkıyla hürmet edemez. Rabbin sevgisine râğbet ve rızasını kaybetmekten korkma hissini taşımayan bir mürid ne aradığını bilmez, o ibadetin lezzetini bulamaz, amellerinde riya ile samimiyeti birbirine karıştırır. Bu adam zâhidlerin yolunu hiçbir zaman katedemeyecektir. Ey bu yolun müridleri! Bir gün döneceğiniz Allah'tan korkun! Dostlarının hayırla andığı ama Allah nezdinde zerrece hayra erişemeyen, hüsrana uğramış kimse-lerden olmayasınız! Allah sizi kendi bildiğince hesaba çeker ve karşılık verir, yoksa insanların bilgisine göre amel etmez! Diğerleri için yapılan, riya dolu zahiri bir zahidliğe bürünmeyin! Bu sizin için sevap (ceza) değil ikâb getirir."

Ebu Nuaym, Muhammed b. İbrahim'den, o Muhammed b. Karin'den, o da Yahyâ b. Muaz'dan naklediyor :

"Dünyada emellerimize erişemiyoruz. Kıyâmette halimiz kim-bilir ne olacak?"

"Hayat İnsanı İrfan ve Yücelikten Alıkoyan Bir Bağ İse Ölüm ile Bu Bağdan Kurtulmak Gerek"

Ebu Nuaym, Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed'in gönderdiği mektuptan, o Osman'dan, o Abdullah b. Sehl er-Râzi'den, o da Yahyâ b. Muaz'dan naklediyor :

"Ey dost! Zühd'ü, kendine para ve dünyalık kazandığın bir meslek edinme! Zühd, âhireti elde etmek için yaşadığın bir hal olmalıdır. Dünya çocukları seni övdüğünde bırak onları kendi hallerine! Kanma ve yavaşma!

Ey dost! mahlûkatın sebeplere yapıştığını görürsün, ârif olan ise sebeplerin sahibine yapışır. Ârif kulun bütün sözleri, Allah'ın yüceliği, kudreti, keremi ve rahmeti meyânındadır, zamanını böyle geçirir, kabrine de böyle girer.

Ey dost! Hayat bir insanı irfan ve yücelikten alıkoyan bir kayıt ise ölümle bu bağdan kurtulmalıdır! Dünyanın, Rabbi nezdinde kadr-ü kıymeti yoktur. O halde sen de dünyaya kıymet vermemeli pâhâ biçmemelisin."

“Ârifler İçin Dünya Bir Zikir Tarlası Âhiret İse İlkbahardır”

Ebu Nuaym, Ebu'l-Hasen'den, o Hasen'den, o da Yahyâ b. Muaz'dan naklediyor :

“Zayıf, zartf bir beden, Allah sevgisiyle ürperen bir kalp, daimi bir şevk ve bitmeyen zikir. İşte bu dört şey ârifin en mühim sıfatlarıdır. Ârifin ibâdeti üç şeyle olur : İnsanlar ile güzel muamelede bulunma, yüce yaradanı hiç unutmama, merkezinde yaralı bir kalp taşıyan bedene sahip olma ile.

Ey dünyayı âriflere marifetullah ile süsleyen ve ey âhireti de onlara yurt kılan Rab! Sen yaratılmışların bütün sıfatlarından münezzehsin, sen hiçbir şeye benzemezsin! Ârif kulların marifet meclislerinde senin zikrini tadarak bu dünya hayatını şevkle geçirirler! Yarın âhirette de mağfiret şarabından içerek kudsiyet bahçelerinde mesrur ve mes'ud olacaklardır. Ârifler için bu dünya bir zikir tarlası, âhiret de sevapların ilkbaharıdır. Onlar geçitleri şükrederek geçtiler ve Rabbin hediyelerine garkoldular. Rab Teâlâ ne cömert bir meliktir.”

İbadeti Sanat, Dervişliği Nimet Bilmek ve Uyanık ile Gafilin Özellikleri

Ebu Nuaym, Muhammed b. Muhammed b. Ubeydullah'tan, o Muhammed b. Muhammed el-Bedeşi'den, o da Yahyâ b. Muaz'dan naklediyor : *“İbadeti sanat, dervişliği nimet bilenlere müjdeler olsun. Onlar için itikaf başedilmez bir arzu, âhiret gaye, ölüm öğüttür. Onlar, kimseler yokken Rab Teâlâ'ya tevbe ederler, günahlarını hatırlarlar. Onlar yabancılıklarını sadece Allah'a duyururlar. Gariptirler, Allah'ın rahmetini talep ederler. Gece gündüz Allah'ı anan, şehirlerde ağlayanlara müjdeler olsun.”*

Ebu Nuaym, Muhammed b. Muhammed'den o Muhammed b. Ahmed'den, o da Yahyâ b. Muaz'dan naklediyor :

“Uyanık kişi, kendisinde şu üç haslet bulunandır : a) Güzel amelleri yapmada aceleci olacak, b) Arzu ve emellerini hep erteleyecek, c) Kendini âhirete hazır kılacak.

Kıyamette hüsrana uğramış kişi kendisinde şu üç haslet bulu-

nandır : a) *Günlerini boş ve yararsız işlerle ziyan eden, b) Azalarını günahlarla bezeyen, c) Dünya sarhoş olduğundan uyanmadan mevtâ olan!..*"

Güzel Hayat ve Sevilmenin Anahtarı, Yahya'nın Hasımı ve İlâhî Sevgiyi Tatmanın Alâmeti

Ebu Nuaym, Muhammed b. Muhammed'den , o Muhammed b. Ahmed'den, o da Yahyâ b. Muaz'dan naklediyor :

"Kul mevlâsına olan sevgisi nisbetince yaratılmışlara sevdilir. Mevlâsına duyduğu hürmet ve vakara göre mahlûkattan saygı görür. Kalbinde Allah'a karşı hissettiği güven ve ümit hasebince yaşayışı düzgün olur."

Ebu Nuaym, Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed el-Bağdâdî'den, Osman b. Muhammed'den, o Abdullah b. Sehl'den, o da Yahyâ b. Muaz'dan naklediyor : *"Hasımın anlayışlı biri olması kişinin şansındandır. Benim hasımda ise hiç anlayış yok."* Yahyâ'ya sordular : *"Senin hasmın kimdir?"* diye. Şöyle cevap verdi. *"Benim hasmım nefsimdir. Onun hiç anlayışı yok. Elinden gelse dünya hayatında tadacağı bir anlık geçici zevkleri, içinde nimetler bulunan ebedî cennete tercih edecek."*

Yine aynı tarikten Yahyâ b. Muâz şöyle diyor :

"Ay âdemoğlu! Sen tüm yaratılmışlardan uzak ve ümitsiz olmadığın müddetçe Rabbine iştîyâk duyamazsın."

Tevbe eden kul emsali görülmemiş bir yücelik sahibidir : Allah kulunun tevbesiyle sevinir. Allah'ı sevdiğini söyleyen kişi henüz yoldadır. Onun sevgisine hakikaten erişirse susar."

Yine aynı tarikten, Yahyâ b. Muaz şu beyitleri okuyor :

"Ey Yahyâ Rabbini yücelt! O Melik'tir,

Muheymin⁽¹⁾'dir, Samed⁽²⁾'dir, Gaffâr-ı Zenb⁽³⁾'dir.

(1) Muheymin : Kullarının rızkını veren, amellerini ve gayelerini bilen güçlü ve gözetici Allah demektir. (Bkz: Huccetü'l-İslâm el-Gazâlî, *el-Maksad'ül-Esâsi fî Şerh-i Meânî Esmâ'î'l-Hüsna*, s.72)

(2) Samed; Bütün ihtiyaç ve isteklerde kendisine güvenilen, zâtına yalvarılan, her şeyin kendisine muhtaç olduğu Rab (Bkz: el-Gazâlî, *el-Maksad*, s.72)

(3) Gaffâr-ı Zenb : Günahı örten güzellikleri izhar eden ve gören Rab (Bkz: el-Gazâlî, *el-Maksad*, s.80) Esmâ-i Hüsnâ'dan bu isimlerin daha ayrıntılı şerhi için bkz: Fahrüddin er-Râzi, *Şerhü Esmâillahi'l-Hüsna*, s.102-220. 317.

O'nun hakemliğine şükret! Hükmü sana nimettir."

Selam Yurduna Dâvet, Paranın Akrep, Dünyanın Zehir Oluşu ve Dünyadan Nasıl Fayda Temin Edileceğine Dâir

Ebu Nuaym, Ebu'l-Hasen Muhammed b. Amr el-Cürcânî'den, o Ebu Muhammed el-Hasen b. Muhammed er-Râzî'den, o babasından o da Yahyâ b. Muaz'dan naklediyor :

"Ey İnsan! Allah seni selam yurduna davet ediyor. Bakalım, nereden icâbet edeceksin? Dünyadan mı, kabirden mi? Eğer dünyadan icâbet edersen, bu yurda gireceksin. Ama kabirden icâbet edersen bu yurttan menedileceksin!

Ey dost! Para akreptir. Onun ağzını iyi bağlamazsan sakın tutmaya kalkma! Çünkü bir sokmaya görsün, muhakkak zehirler seni! Ey dostlar! Dünya Allah'ın keskin bir zehridir. Ondan, deva bulacağınız, ilaç olarak kullanacağınız kadarını alırsanız kurtulabilirsiniz."

Erdemliler İçin Dünya Bir Gurbettir

Ebu Nuaym, Muhammed b. Hüseyin'den, o Muhammed b. Ali en-Nihavendî'den, o Musa b. Muhammed'den, o da Yahyâ b. Muaz'dan naklediyor :

"Marifet ehli, Allah'ın dünya üzerindeki garipleridir. Ondan başka hiç kimseye tam ısınamazlar. Zâhidler bu dünyanın yabancı-sı, ârifler ise âhiretin bile yabancılarıdır. Ey âdemoğlu! Yalvarıp yakarmanın sana geri getirmeyeceği kayıpların için neden üzülüyorsun? Ve öldüğünde elinden çıkıp gidecek olan malınla niçin seviyorsun?

Hâlık'ı Doğru Anlamak

Ebu Nuaym, Abdülvahid b. Bekr'den, o Ahmed b. Muhammed'den, o da Tâhir b. İsmail er-Râzî'den naklediyor : Yahyâ b. Muaz'a soruldu : *"Ey Yahyâ bize Allah'ı anlat!"* Yahyâ, *"Allah tektir!"* dedi. *"O nasıldır?"* dediler. *"O her şeyin sahibi, her şeye gücü yetendir"* dedi. *"O nerede?"* dediler. *"O tüm yaradılmışları gözetlemede"* dedi. *"Hayır bunu kastetmedik, nerede?"*

dediler. "Senin sorun, yaradılmışlara sorulacak bir sorudur. Bir yerde olmak, mahlûkun sıfatıdır. Ben sana Hâlik'in sıfatını söyledim." dedi.

Allah'ı Anmak, Ârif'in İki Hasleti ve İnsanın İki Kutupluluğuna Dâir

Ebu Nuaym, Osman b. Muhammed el-Osmânî'den o Ebu Bekir el-Bağdâdî'den, o Abdullah b. Sehl er-Râzî'den, o da Yahyâ b. Muaz'dan naklediyor :

"Ben, Allah adını ağzına ve gönlüne hiç almayana şaşmışımdır. Allah adını bir an olsun unutmayana daha çok şaşar gibta ederim."

Yine aynı tarikten gelen bir rivâyette Yahyâ b. Muâz şöyle diyor :

"Ârifin iki mühim hasleti vardır : Halini hiç kimseye sezdirmez. Kimse onun ne durumda olduğunu anlamaz."

"Ruhları nurânî ve rûhânî yapan, nefisleri cevânî yapan Allah'ın şanı yücedir. Ruhlar madenleri olan İlliyyîn'e meyleder. Nefisler ise zindanı olan Siccîn'e meyleder."⁽¹⁾

"Sevenin Canı Sevgiliye Meyilde, Gönlü, Sönmeyen Aşkından Şikeste"

Ebu Nuaym, Yahyâ b. Muaz'ın birçok şiirini naklediyor.

Osman b. Muhammed, babası Hasan Ahmed b. Muhammed'den, o İsmail b. Muaz'dan, o da Yahyâ b. Muaz'dan naklediyor :

(1) Burada kühüne vakıf olunamayan ve hayvani ruhtan üstün olan sezici, bilici ve latif olan insan ruhu söz konusudur. Bkz. el-Cürcânî, *Kitabü't-Ta'rifât*, s.112). Ruhun hakikatını bilmek insana nasip olmayacaktır. Biz insanlar ruh hakkında pek az şey biliriz. Nefs; hayat, his ve iradi olarak hareket etme yeteneğine sahip latif bir cevherdir. Burada kastolunan; harama meyledici ve azgın olan Nefs-i Emmâre dir. (Bkz:el-Cürcânî, *Kitabü't-Ta'rifât*, s.243. Ruhların meylettiği İlliyyîn, Râğb el-İsfahânî'nin beyânına göre cennetin en şerefli yeridir. Siccîn ise Cehennemin en şerhli yeridir. Bazıları "İlliyyîn; cennetin en yüce yeri, Siccîn ise cehennemin en kötü yeridir" diyorlar. Birinci anlam daha doğrudur. (Râğb el-İsfahânî, *el-Müfredat*, s.346).

*"Sevenin canı sevgiliye doğru meyilde,
Gönlü, sönmeyen aşkından şikeste
Seven geceleyin yalnız kalınca aziz olur,
Yalvarır sevdiğine, şikayetçi ruhu onunla lezzet bulur.
Evinin mihrabında derdini dökmektedir.
Kalbi sevgiyle kafesinden sökülmetedir."*

Fesleğene Merhamet Eden Yahya'nın Kardeşine Nazmen Cevap Vermesi ve Duası

Ebu Nuaym, Muhammed b. Muhammed b. Abdullah'tan,
o da **el-Hasen b. Aleviyye'den** naklediyor :

Yahyâ b. Muaz çocukların odasına bıraktığı fesleğen çiçeklerinin kurumaya yüz tuttuğunu görünce su getirip onları sulamaya başladı. Onun bu halini görenler;

"Ne yapıyorsun ey Yahyâ?" dediler.

Yahyâ cevap verdi :

*"Şu fesleğenlerin susuz kaldıkları için kuruduklarını gördüm.
Kalbim daraldı, onlara su verdim. Sanki bu boynu bükük zavallı halleriyle benden su istiyorlardı."*

Yahyâ'nın kardeşi, babası ve akrabaları onu dünya işlerine teşvik ediyorlardı. Kardeşi **Yahya'nın** çiçek sulamasını fırsat bile-
rek şöyle dedi :

*"Kuruyan ve çerçöp olan dallara acırsın da,
Seni çağıran, sana yalvaran kardeşine acımazsın!"*

Yahyâ şu cevabı verdi :

*"Kardeşim benim helâkimi istiyor,
Oysa ben onun helâkini istemem.
Ben marazımla ölürüm ilaca razı değilim,
Belalarıma bir yol bulunsun da diyemem.
Kulun derdi Melîkine âşık olmak ise,
O'nun gayrında kim kâdir tedaviye?
Ben dost ve yoldaş diye mevlâmı bilirim,*

Masivâya ülfet edemem bundan böyle.
 Ey beni gören Melikime duyduğum şevk!
 O benim her halimi bilir, ben onu görmemekteyim.
 Yalnızım ve yıldızlar hediyeler dökmekte önüme,
 Umduğumdan da fazlasını bulmaktayım.
 Ey Rab! tevbe ettiğimde kabul edersin,
 Günaha girdiğimde ümidim kesilmez senden.
 Arkamı döndüğümde sen çağırırsın beni,
 Dönüp geldiğimde yakın kılarırsın beni.
 Sevdüğümde benim dostum olursun,
 Samimiysem, beni sen davet edersin.
 Kusurlarım olsa da affedersin yine sen,
 Sevaplar işlediğimde mükafât senden.
 Ey sevdiğim sen benim Rahmânımsın,⁽¹⁾
 Dertlerime şifa ver devâlar senden.
 Kalbim hep seni arzulamaktadır,
 Bütün hallerinde, hem gizli hem alenen.
 Ey umut edilenlerin en cömerdi!
 Ve ey ezelden var olan iyiliksever.
 Celal sahibi olan Rab mübârekdir,
 Şânı azizdir, emri en güzeldir.
 Onu görmek için yalvarmak bile sevindirir beni,
 Ona vâsıl olduğumda nasıl sevinmem?
 Ey izzet ve kerem sahibi yardım et bana,
 Gördüğün kötü hali değiştir benden."

Ebu Nuaym, Muhammed b. Hüseyin'den, o Muhammed b. Abdullah'tan, o el-Hasen b. Aleviyye'den o da Yahyâ b. Mu'az'dan naklediyor :

"Öldüğü gün geride bıraktığı kötü şeylerden ötürü rezil olanlardan olmayasın! Diriliş günü, terazisi eksik zavallılardan olmayasın!"

(1) Rahman : Kullarını varlık sahnesine çıkarmak, onlara rehber olmak, iman nasib etmek, saadet kaynaklarını göstermek, âhirette mahrum etmemek ve kerîm olan zâtına bakmak izni vererek onlara en güzel bir merhametle yaklaşan Allah demektir. Bkz. el-Gazâlî, el-Maksad, s.63. (Çev.)

"Kalpler Kaynayan Kaplara, Diller ise Kapaklara Benzer"

Ebu Nuaym, mektup yoluyla Muhammed b. Ahmed el-Bağdâdî'den, o Osman b. Muhammed el-Osmânî'den, o Abdullah b. Sehl'den o da Yahyâ b. Muaz'dan naklediyor :

"Kalpler kaynamakta olan kaplara benzer. Diller ise bu kapların kapağıdır. Kişinin ne söylediğine bak. Zirâ dili, kalbinde taşıdığı acı tatlı, tuzlu, ekşi ne varsa sana bildirecektir. Kalbin tadını belli eder."

"Yaratılmış tüm varlıklara karşı güzel zan besle! Kendin hakkında ise sûizanlı olmalısın ki, işin başında selamette, sonunda da kazançta olasın!"

"Dünya tutkunları kelamın lezzetine kapılırlar. Âhiret tutkunları ise mânânın lezzetine kapılırlar."

Aşılacak Yedi Derece

Ebu Nuaym, Osman b. Muhammed el-Osmânî'den, o Hasan b. Ebi'l-Hasen el-Basrî'den, o İbni Cafer b. Ahmed'den, o da Yahyâ b. Muaz er-Râzî'den naklediyor :

"Âhiret ehlinin aşacağı dereceler yedidir : Tevbe, zühd, rızâ, korku, şevk, aşk ve mârifet-i ilâhi. Tevbe ile günahlardan temizlenirler. Zühd ile dünyadan kurtulurlar. Rızâ ile ubûdiyyet elbiselelerini giyinirler. Korku ile cehennemin üzerine kurulan köprülerden geçerler. Şevk ile cennete varırlar. Aşk ile nimetlere boğulurlar. Mârifet-i ilâhi ile Allah'a varırlar. İşte yedinci deniz budur."

"Mahlûkata Nasıl Nefret Gözüyle Bakayım ? Dağ-Taş Herşey Allah'ı Tesbih Eder!"

Ebu Nuaym, Osman b. Muhammed el-Osmânî'den naklediyor : Ebu'l-Hasen ez-Zühri el-Basrî, Yahyâ b. Muaz'ın şu sözünü naklediyor : *"Dünya ve kâinat Allah'ın hazinesidir. Mahlukat âlemine nasıl buğz ve düşmanlıkla yaklaşılabılır ki? Her şey, ağaç, taş ve çakıl. Her şey Allah'ı tesbih eder. Rab Teâla şöyle buyuruyor : 'Yedi gök, dünya ve bunlarda bulunan herkes, O'nu tesbih eder.*

O'nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Ne var ki siz onların tesbihini anlayamazsınız. O, çok yumuşak ve bağışlacıydır.”⁽¹⁾

“İnsanlara Sabretmek Ateşe Sabretmekten Daha Zordur.”

Ebu Nuaym, Osman b. Muhammed el-Osman'dan, o Ebu Bekir el-Bağdâdî'den, o Abdullah b. Sehl'den, o da Yahya b. Muaz'dan naklediyor :

“İnsanlara sabretmek ateşe sabretmekten daha zordur.”

“Yeryüzündeki tüm insanlar da hırs ve ihtiyaç vardır. Müminlere yaraşan ise; cenneti isteme hususunda hırslı davranmaları ve kendilerini sadece Allah'a muhtaç hissetmeleridir. Münafık dünyaya karşı hırslıdır ve kendini kullara muhtaç hisseder.”

“İlâhi sevgi iddiasında bulunup da sınıra riayet etmeyen, doğru sözlü değildir.”

“Kişinin içinde bulunduğu mânevi yükselişle ilgili dile getirdiği her iddia onu bir derece aşağı düşürür.”

“Kalbini Allah nezdine bırakan, sükûnete erişir. Ama kalbini insanlara bırakan hep sıkıntılı, hep kaygılıdır.”

Açlık, İnsanlarla Güzel Muamele, Zarif Söz ve Fakirlikten Korkulduğu Kadar da Cehennemden Korkmaya Dâir

Ebu Nuaym, Osman b. Muhammed'den, o Ebu'l-Hasen Ahmed b. Muhammed b. İsmâ'dan, o İsmail b. Muaz'dan, o da kardeşi Yahyâ b. Muaz'dan naklediyor : *“Dünya imtihan ve bela üzere bölüştürüldü. Cennet ise takvâli olanlara bölüştürüldü. Tevbe-kârların açlığı tecrübedir. Zâhidlerin açlığı nefse karşı yapılan bir siyasettir. Sıddıkların açlığı keremdir. Açlık öyle bir gıdadır ki, Allah sıddıkların bedenlerini bu gıdâ ile besler.”*

Ebu Nuaym, Muhammed b. Ubeydullah'tan, o el-Hasen b. Aleviyye'den, o da Yahya b. Muaz'dan naklediyor :

“Sıradan halk ile gümüş gibi, hak yolunun müridleri ile altın gibi, âriflerle ise inci ve yakut gibi seviyeli muamelede bulunmayan

(1) İsrâ, 44.

kişi Allah'ın hikmet sahibi velilerinden olamaz."

"En güzel şey; nûrânî bir yüze sahip kişiden açık seçik ve fasih bir şekilde söylenmiş doğru sözdür. Yani, yumuşak ve olgun bir kişinin dili vasıtasıyla derin bir ummandan çıkan zarif söz.."

Yahyâ b. Muaz şöyle derdi :

"Zavallı insanoğlu! Fakirlikten korktuğu gibi cehennemden korksa muhakkak cennete girerdi." (1)

Günahın Sevaptan Üstün Olduğu An, Mümine Üç Yoldan Birlikle İyilik Etmek, İki Musibet, Samimi İstiğfar, Kalbin İlacı Olan Beş Şey, Rızaya Kavuşmanın Ön Şartı

Yahya b. Muaz'ın hikmetli sözleri **İbnü'l-Cevzî** tarafından da dile getirilmiştir. İşte onlardan birkaçı : (2)

el-Hasen b. Aleviyye ed-Dâmegânî, Yahyâ b. Muaz'dan naklediyor : *"Kendimi Allah'a muhtaç hissedeceğim bir günahı işlemek. 'İyi ki yaptım' diye gurur duyacağım ve kibre kapılacağım bir sevabı işlemekten daha iyidir."*

Abdullah b. Sehl, Yahyâ b. Muaz'dan naklediyor :

"Mümin üç yoldan biriyle de olsa senden nasiplenmelidir : Ona faydan dokunmazsa zararın dokunmasın, onu sevindirmezsen bile üzmemelisin, onu övmesen bile kızıp yerin dibine geçirmemelisin!"

Mekbul b. el-Fadl en-Nesefî, Yahyâ b. Muaz'dan naklediyor : *"İki musibet var ki, ölüm anında malı çok olan insanın başına gelir; tüm malları elinden alınmakta ve hepsinden hesaba çekilmeye mecbur kalmaktadır."*

Abdullah b. Sehl, Yahyâ b. Muaz'dan naklediyor : *"Nice istiğfar edenler var ki, Allah'ın buğzunu kazanmıştır. Ve nice suskunlar vardır ki, rahmete müstehak olmuştur. İnsan sözle istiğfar eder ama kalbi günah isteğiyle tutuşmakta, günahlara bulanmaktadır. Ama başka bir adam da suskun olmasına, istiğfar etmiyor-muş gibi gözükmesine rağmen kalbi pişmandır, Allah'ı anmaktadır."*

(1) İbni Hallikân, *Vefeyâtü'l-Â'yân*, c.6, s.167.

(2) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c.4, s. 84-88.

el-Hasen b. Aleviyye, Yahyâ b. Muaz'dan naklediyor :

"Kalbin ilâcı beş şeydedir : Kur'ân-ı Kerim'i düşünerek okumak, mideyi boş tutmak, geceleyin kalkıp ibadet etmek ve salih insanlarla oturmak."

Yine el-Hasen b. Aleviyye, Yahyâ b. Muaz'dan naklediyor:

"Sen Allah'tan râzı olmazsan, Allah'ın rızasını nasıl isteyebilirsin?"

"Kardeş Hataları Gösteren, Dost Günahtan Sakındırandır"

Abdullah b. Muhammed b. Vehb, Yahyâ b. Muaz'dan naklediyor : *"Senin kardeşin, sana hatalarını öğretendir. Dostun; seni günahlardan sakındırandır."*

Nefsi Şevmenin ve Ondan Nefret Etmenin Zamânı, Faziletlerden Önce Farzları Yerine Getirmek

Muhammed b. Muhammed es-Semerkindî, Yahyâ b. Muaz'dan naklediyor : *"İlâhî! Söyle, sana isyan eden nefsimi nasıl seveyim? Peki seni tanıdıktan sonra onu nasıl sevmeyeyim?"*

Ebu Muhammed el-İskaf, Yahyâ b. Muaz'dan naklediyor :

"Dostlar! Size 'dünyayı olduğu gibi terkedin' demiyorum. Günahları terkedin diyorum. Dünyayı bir kenara itmek fazilettir, ama günahları terketmek kaçınılmaz bir farzdır! Siz bu zamanda faziletleri işlemekten çok, farzları yerine getirmeye mecbursunuz, muhtaçsınız!"

Yahya'dan Gelen Bir Hadis

İbnü'l-Cevzî'nin Yahya b. Muaz'la ilgili bu rivâyetlerinden sonra Ebu Nuaym'a geçelim ve Yahyâ b. Muaz tarikiyle rivâyet ettiği hadis-i şeriflere bakalım : ⁽¹⁾

Ebu Nuaym, Ebu'l-Hüseyn Muhammed b. Abdullah'tan, o el-Hasen b. Aleviyye'den, o Yahyâ b. Muaz'dan, o Ali b. Muhammed et-Tanâfisî'den, o Yahya b. Âdem'den, o İbnü'l-

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.10. s.69-70.

Mübârek'ten, o Hayve b. Şürayh'tan, o Bekr b. Amr'dan, o Abdullah b. Hubeyre'den, o Ebu Temîm'den, o Ömer b. el-Hat-tab'tan, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor :

"Siz tevekkülün hakiki anlamıyla Allah'a tevekkül etseniz, sabahleyin yola aç koyulup akşamleyin karnı dolu gelen kuş gibi sizi doyurur." (1)

İBRAHİM EL-HAVVAS (R.H)

İbnü'l-Cevzî, bu zatın künyesinin Ebu İshak olduğunu ve aslen Sürremenreâ şehrinden geldiğini bildiriyor. İbrahim b. Ahmed b. İsmail el-Havvas, daha sonra Rey şehrine yerleşmiş ve burada vefat etmiştir.(2) İbrahim el-Havvas hakkında Ebu Nu-aym'ın verdiği malûmat daha uzun ve etraflıcadır.

Tevekküle sarılan, yaratıklardan değil sadece Allah'tan bekleyen Ebu İshak İbrahim el-Havvas, Rab Teâlâ'ya olan güveni ve zikri ile veliler arasında ayrı bir yere sahiptir.

Ârif'in Tüm Özelliklerini İçine Alan Oniki Cümle, Dört Az Bulunan Sıfat ve Kalitesiz Kalbin Dört Alâmeti

Ebu Bekir Muhammed b. Abdullah el-Ensârî, İbrahim el-Havvas'dan naklediyor :

"Sabretmeyen zafere erişemez. İblis'in öyle bukağıları öyle bağları vardır ki, insanoğlu bunlardan daha zorlusuyla bağlanmamıştır : Fakirlik korkusu ve ihtirasdan bahsediyorum.

Dervişliğin vasıflarından biri de, tüm vakitlerini aynı rahatlıkla geçirmesidir. Zira onun hiçbir şeyi yoktur ki, bir daralma ve sıkıntı hissetsin! Onda ne dilenme alâmeti görürsün ne de acınma belirtisi! Onun iç huzuru azlıkla sağlanır. O, çokluğu görünce daralır. Lüks şeyleri istemez. temellere (Kur'ân ve Rasûlün sahih sünneti) Allah'ın nimeti onun kalbinde hakiki değerini bulmuştur.

(1) İbni Mâce, Sünen-i İbni Mâce, Zühd ve Rakâik bâbı. 14.

(2) İbnü'l-Cevzî, Sıfatü's-Sâfiye, c.4. s.90.

Sürremenreâ "Gören sevindi" anlamına gelen bir terkiptir. Abbasiler zamanında Türklerle yerleştirildiği Samerrâ şehrinin esas adı budur. (Çev.)

Onun kalbi ilâhi sevgi ile huzur bulur. O, Allah'ın kendisine nasib ettiği şeylere alternatif olarak başka bir şey istemez bir an bile kendini Allah'ın rahmetinden müstağni görmez.

Dervişlerin genel özellikleri oniki cümle ile anlatılabilir :

1) Onlar Allah'ın vadine kesin inanmış, kalpleri tatmin olmuş kimselerdir.

2) Onlar, insanlardan ve tüm mahlukat âleminde ümitlerini kesmişlerdir. Allah'tan başka hiç kimseden medet ummazlar.

3) Onlar şeytanlara ve şeytan huylu kimselere düşmandırlar.

4) Onlar, Hak Teâlâ'nın yardımıyla eşyanın dışındadırlar. Mal-mülk sevgisinden uzak durmaya çalışırlar.

5) Onlar, bütün yaratıklara karşı sevgi ve merhamet hisleriyle doludurlar.

6) Onlar, insanların eziyetine karşı dayanıklı, dirençlidirler. Eziyet karşısında, yürüdükleri yoldan dönmezler.

7) Onlar, müslümanların birbirine düştüğü, düşmanlık ettiği yerlerde nasihat ve uzlaşma metoduna sarılırlar. Barış için öğüt verirler.

8) Onlar, hakkı söylerken, hakla yaşarken mütevazidirler, halleriyle gururlanmazlar.

9) Onların bütün meşguliyeti marifetullahdır.

10) Onlar, bütün zamanlarını temiz geçirmeye çalışırlar.

11) Onların sermayesi; hiçbir şeye sahip olmamaktır, fakirliktir.

12) Sahip oldukları şeyler az da olsa çok da olsa Rab Teâlâ'dan razıdırlar. Sadece O'na şükrederler.

İşte, bu saydıklarım hakiki dervişlerin esas vasıflarıdır. Ayrıca dört haslet vardır ki, gerçekten az bulunan üstün hasletlerdir :

1) Bildiği ile amel edenin ilmi,

2) Yaptığı şeyi söyleyen, yapmadığını tavsiye etmeyen ârifin irfanı.

3) Hiçbir sebep göstermeksizin sadece Allah rızası için namaz kılanın ibadeti,

4) Tamah ve ihtiras tuzagına düşmeyen ilahi sevgi arayıcısının gayreti.

Dostlar ! Hikmet gökten indiği zaman, içinde şu dört vasıftan biri bulunan kalbe girmez :

1) Dünyaya âşık olmak.

2) Yarın mazereti ile ameli ihmal edip, daha ne olacağını bilemediği geleceğe dâir dünyevi planlar yapmak.

3) Boş ve eğlendirici şeyleri sevmek.

4) Kardeşe hased etmek.

Dostlar! Şunu iyi bilmelisiniz! : Dünya bir kula ağlamamışsa âhiret ona gülmeyecektir."

Kur'an Okumak ve Kalbin Sağlığı

Ali b. Cafer, el-Ezdî'den, o da İbrahim el-Havvas'dan naklediyor : "Kalbin sağlığına kavuşması beş şey ile mümkündür :

1) Kur'ân-ı Kerîm'i düşünme düşünme okumak,

2) Midneyi fazla doldurmamak,

3) Geceleyin ibadet etmek.

4) Seher vakti Allah'a yalvarmak.

5) Salih, iyi kimselerin arkadaşı olmak.

Dostlar! Mümin, Allah'ın emrini ne kadar yüceltirse, Allah Teâlâ da ona kendi izzetinden o kadar nasib eder, müminlerin kalplerinde ona karşı duyulan saygı o derece artar. Kardeşlerim! Kalbin çekeceği cezâ, cezaların en büyüğüdür. Kalbin alacağı hediyeye hediyelerin en büyüğüdür. Kalbin temiz ve yüksek oluşu en büyük üstünlüktür. Kalbin zikri, en güzel zikirdir. Kalbin zikriyle nurlar, kulda küme küme toplanır, birikir, uyarıya ve siteme en lâyık olan, kalptir."

Ârifin Sadece Allah ile Yetinmesi İnsanların İkiye Ayrılması ve Allah Âşıklarını Anlatan Beyitler

Muhammed b. Ubeydullah el-Ensârî, İbrahim b. Ahmed

el-Havvas'dan naklediyor :

"Derviş, kalbi zikrullah ile temizlenmiş olarak samimice amel eder. Kendini Allah'a muhtaç görmeyen kişi ise vesveselerle dolmuş bir kalpten medet umar. Derviş bedence zayıf olabilir, ama onun marifeti güçlü, tevekkülü sahihdir. Derviş, imanı tâ özünde duyumsayarak ve huzurun doruğuna yerleşerek amel eder. Ama kendini müstağni gören kişi yarım yamalak bir iman ve zayıf bir marifetle amel eder. Derviş sadece Allah ile iftihar eder, tek sevinç ve övünç kaynağı Rabbidir. Ama müstağni kul, malıyla övünür, dünya ile sevinir. Derviş dilediği yere rahatça gider, müstağni ise malına bağlanmıştır. Derviş söylediği sözün üstündedir. Müstağni ise altındadır.

İnsanlar iki kısımdır : Kişi ve kul. Kişiler, kendini ayarlamak, çıkartı için gayret etmek gibi daha birçok meşguliyet ile yorgundurlar, bezgindirler. Kullar ise kendilerini Rububiyyet'in iznine ve esenliğine bırakmışlardır. Kul Allah'dan ne kadar kabul görüyorsa, Allah'ın yardımı da o kadar çok olur. Allah'a hakikaten güvenen kullar, vehimlere kapılmaz, kimselere gözükmezler. Onların eriştiği dereceler ne yücedir. Onların sırtlandıkları dava ne kadar meşakkatlidir. Ah, ne güzel bir hayattır bu, keşke bilinse! Ah ne tadına doyum olmaz bir iksirdir bu, keşke tadılsa!"

İbrahim el-Havvas bu sözleri söyledikten sonra şu beyitleri okudu :

"Onların bedenleri geçmiştir kendilerinden,
Gözleri görmez Rahman'ın onlara verdiği dereceleri,
Uzuvları bütün oyun, eğlence ve ziynetlerden,
Habersiz, beklemektedirler Rabbin emrini.
Onlar Allah'ın has kullarıdır seçilmiş yer ehlinden,
Onlar yeryüzünün ve denizlerin hakiki melikleri.
Onlar baş açık yalın ayak geçerler yollardan ve ülkelerinden,
İşin künhüne onlar vakıf, onların sağlamdır ipi.
Bütün vasıflarıyla güzel, üstündürler diğerlerinden,
Onlar içleri temiz, Allah'ın en hakim bendeleri.
Sadece Rabbi ile iftihar edenlere selam olsun,
Ölümün uzaklığı da yakınlığı da bir onlar için.

*Melikine yakın olan kulların gurbetine selam,
Selam; Aynadır, beşik ve kabir diyenlere,
Rabbini tanımayan, kadr-ü kıymet bilmezlere eyvahlar olsun,
Bilemez, hissedemez hilesini, kapılır şerrine nefsinin."*

İbrahim el-Havvas, bu güzel beyitleri okuduktan sonra sözlerine devam etti : "Ârif-billah olan (Allah'ı tanıyan) kula mevlâsı rehber olur. Diğer insanların rehberi ve bineği ise mideleridir. Kim eşyaya fanilik nazarıyla bakarsa, ancak gönlünü eşyadan arındırırsa huzur bulur. Hareket; ilâhi sevgi taliplileri için bir temizleyicidir, diğerleri için sadece mübah olan bir iştir. Marifetullahın nişanı, Allah'a sarıldıktan sonra hiçbir şeye sahip olmamaktır. Zaten her şey Allah'ındır. Ârif kul her an Allah'tan haya eder, kalbi Allah'ın rızasını kazanma gayretiyle atar. İşte dile getirdiğim bu hususlar marifetullah'ın belirtileridir. Bu halleri yaşamayanlar sadece isimler ve kelimelerle oynamaktadırlar."

İbrahim'in İnleyiş Sebebi

Muhammed b. Abdullah anlatıyor :

İbrahim el-Havvas inliyordu. Bazı dostları ona niçin sızlandığını sordular. **İbrahim** şöyle dedi : "Ah! kalbine zarar veren şeylerden zevk alan kişi nasıl kurtulabilir? Ben böyle biriyim.."

Ebu İshak İbrahim el-Havvas hakkında anlatılan ve ondan nakledilen menkıbeler, hikmetli sözler çoktur. Bunlar Allah Teâlâ'nın, tevekkülü hakkıyla anlamış, muhlis ve ilim ehli kullarına nasib ettiği şeylerdir. Biz kısaca birkaçını almakla yetindik. Kim Allah'a güvenir, kalbini ona teslim ederse, Allah'ın lütufları ondan hiç eksik olmaz.⁽¹⁾

İbnü'l-Cevzî, **İbrahim el-Havvas**'la ilgili ibret verici hadiseler anlattıktan sonra şöyle diyor :

Muhammed b. Abdullah er-Râzî'nin bildirdiğine göre **İbrahim el-Havvas** Rey şehrinin büyük camisinde hastalanmıştır. **İbrahim**'in hastalığı uykudan kalkınca yaptığı işlerden ötürüydü. Kalkar kalkmaz suya girer, boy abdesti alırdı. Bu haliyle doğru camiye gelir, iki rekat namaz kılardı. Bir gün yine hasta haliyle suya

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.10. s.325-331.

girdi ama çıkmadı. Suyun ortasında ruhunu teslim etti.

İbrahim el-Havvas, Cüneyd-i Bağdâdî ve Ahmed en-Nûrî'nin emsalidir. İbrahim'den gelen müsned bir hadis bilinmiyor. Bu yüce insan 291 (H.) yılında Rey şehrinin büyük camiinde vefat etmiştir.⁽¹⁾ Bazıları vefat tarihini 284 olarak belirlemişlerdir. İbrahim'in gasil ve defin işini yine bir yüce insan, Yusuf b. el-Hüseyin er-Râzî üstlenmiştir.⁽²⁾ Allah hepsine rahmet eylesin.

YUSUF B. EL-HÜSEYİN ER-RÂZÎ (R.H)

Ebu Nuaym, Yusufu şöyle anlatır : ⁽³⁾ İnsanları yaratan yüce Allah'tan hakkıyla korkan, ihlası kendine elbise edinen, şatafat ve suniliği terkeden, renkli, cerbezeli ve rahat bir hayata veda ederek kendini Allah'a adayan Ebu Yakub Yusuf b. el-Hüseyin er-Râzî zamanının en meşhur zatlarından. Zünnûn-u Mısri'ye, Ebu Tûrâb en-Nahşebî'ye ve Ebu Said el-Harraz'a dost olmuştur.

Yusuf'un Güzel Halleri, Hikmetli Sözleri

Ebu Cafer er-Râzî, Yusuf'tan naklediyor : "Ârifler topluluğu, Allah'ın kendilerini her yerde gördüğünü bildi ve O'nun dışında herhangi bir şeyi gözetmekten utandılar. Kim Allah'ı hakikaten zikrederse mâsivayı düşünemez bile. Onun dışında herşeyi unuttur. Allah, o kul için tüm varlıklara karşı tek alternatiftir."

Ebu Bekir er-Râzî, Yusuf b. el-Hüseyin'den naklediyor :

"Dünyada iki önemli azgınlık sebebi vardır. İlim ve mal. İlimin getireceği azgınlıktan seni kurtaracak şifa, ibadettir. Mal-mülk, servet ve imkanın getireceği azgınlıktan ise ancak zühd kurtarır. Bunlara gereğinden fazla değer vermemelisin! Edeple, güzel ahlakla ilmin künhüne vakıf olunur. Ancak ilim sahibi olduktan sonra amel kabul olunur. Hikmete ermek için amel kılavuzdur. Zühdü anlamak hikmet sahibi olmakla mümkündür. Dünyayı terketmek, zühde bağlıdır. Âhirete râğbet dünyayı terketmekle olur. Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak, onun sevdiği bir kul olmak ise

(1) O devirlerde abdest ve gusul yerleri caminin içinde ya da bitişiğinde olurdu. (Çev.)

(2) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Sâfiye*, c.4, s.94.

(3) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evlâ',* c.10. s.238.

âhirete râğbet sayesinde gerçekleşir."

Ebu Bekir er-Râzî, Yusuf dan naklediyor :

"Amellerle övünmek, Allah'ın nimetlerini görememekten ötürüdür."

İbnü'l-Cevzî, Yusuf un bazı vecizelerini ve vefat tarihini bildiriyor. ⁽¹⁾

Fâris el-Bağdâdî, Yusuf dan naklediyor :

"Allah'tan ne kadar korkarsan, yaratıklar da senden o kadar çekinir. Allah'ı ne kadar seversen, iyiler de seni o kadar sever."

Ebu Abdullah el-Hanakâbâzî, Yusuf tan naklediyor :

"Allah'ım! Senin kullarına zâhiren nasihat verdim. Ama içim fena idi, aldattım kendimi! Kendimi aldattışımı affet, insanlara verdiğim nasihatların sevabından da beni mahrum etme."

Ebu Abdullah'ın bildirdiğine göre **Yusuf** bu sözleri söyledikten sonra ruhunu teslim etmiştir.

Ebu'l-Hüseyin Ali İbrahim er-Râzî, Ebu Half el-Vezzan dan naklediyor : **Yusuf** vefat ettikten sonra birisinin rüyasına girmiş. Adam **Yusuf** a şöyle sormuş : *"Allah Teâlâ sana ne yaptı?"* **Yusuf** : *"Beni bağışladı"* demiş; Adam; *"Peki neyle"* deyince, **Yusuf** : *"Ölmeden önce söylediğim son sözlerden ötürü"* diye cevap vermiş.

Yusuf, Ahmed b. Hanbel'den, **Zünnûn-u Mısri**'den ve diğerlerinden hadis dinlemiştir. 304 (H.) yılında vefat etti. Allah rahmet eylesin.

SAİD B. İSMAİL EL-HİRÎ (R.H)

İbnü'l- Cevzî'nin bildirdiğine göre künyesi **Ebu Osman** olan **Said b. İsmail Rey** şehrinde doğdu. **Said** daha sonra hocası **Şah b. Şucâ** ile **Nisâbur**'a, **Ebu Hafs en-Nisâburî**'yi ziyarete gitti. Burada **Ebu Hafs, Said**'i kendi kızıyla evlendirdi. **Said** bundan sonra **Nisabur**'a yerleşti ve orada vefat etti. ⁽²⁾

(1) Bkz: İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Saife*, c.4. s.94.

(2) A.y.

Said'in Güzel Halleri ve Öğütleri

Ebu Nuaym, Said'i şöyle anlatıyor ⁽¹⁾: Açık sözlü bir ârif, öğüt veren bir âbid. İşte Said budur. O hikmeti ile dostlarına ve talebelerine daima yol göstermiş, güzel ahlâkı öğretmiş ve şeriata sınıksız sarılmayı tavsiye etmiştir. O Hakk'a meyillidir, doğruya hemen boyun eğer. Nefsin, kendine pay çıkarmasından şımarmasından kurtulmak ister. Onun bereketi ve fazileti daha sonra gelip yerleştiği Nisabur şehrini her yandan sarmıştır.

Ebu Amr b. Hamdan, Ebu Osman el-Hîrî'den naklediyor :

"Sünnet-i Rasûlullah'ı söz ve davranış olarak kendine rehber edinen, hikmetin ta kendisini konuşan ve yaşayan biridir. Kendi nefsinin arzu ve heveslerine kapılan ise, bid'atı söylemiş ve yaşamıştır. Çünkü Rab Teâlâ bize 'Rasûle itaat ederseniz, doğru yola erişirsiniz' ⁽²⁾ *diyor."*

Ebu Ömer b. Nüceyd, Muhammed b. Fadl'dan naklediyor :

"Allah Teâlâ Said b. İsmail'i ibadet sanatıyla süslemiştir. sonra da nasıl ibadet edileceğini insanlara göstermek için onu peyda etmiştir."

Muhammed b. Ahmed b. Osman, Ebu Osman Said b. İsmail'den naklediyor : *"Kardeşlere muvafakat etmek, onlarla uzlaşmak, elbetteki onlara acımdan daha iyidir."*

Ebu Amr b. Hamdan anlatıyor :

Babamın yazdıklarından okuduğuma göre Ebu Osman Said b. İsmail şöyle dermiş : *"Kalbin kurtuluşu dört hasletle sağlanabilir. Sadece Allah için tevazû etmek, sadece Allah'a muhtaç olduğunı hissetmek, sadece Allah'tan korkmak, ve sadece Allah'tan ummak."*

"İnsan dört şeyi eşit görmedikçe mükemmeleşemez: Kalp; mahrumiyeti, bolluğu, izzeti ve zilleti aynı görebilmelidir. Birbirlerine kin ve haset duyanlar, bu hale üç şeyden ötürü gelmişlerdir : Mal hususunda birbirlerine tamah etmişlerdir, insanlara ikram ve gösterişte ileri gitmişlerdir, insanları kabul etmede aşırı davranmışlardır. Ey dost! Sadece Allah'tan korkmak seni Allah'a götürecektir."

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evlîyâ*, c.10, s.244.

(2) Nur, 54.

tir. Kendini büyük görmek ve çalım atmak da seninle Allah arasındaki bağı koparır. İnsanların senin nezdinde büyük değeri olması ve içini doldurması, tedavisi güç bir hastalıktır. Fâni dünya ile sevinebilmen, Allah ile sevinebilmek hissini kalbinden çekip alır. Allah'tan gayri bir şeyden korkman, kalbindeki Allah korkusunu yokedecektir. Allah tarafından marifetullah ile nimetlendirilmiş bir kula, masiyet lekesiyle alçalmamak yaraşır. Hayırlı işler yapmak, hayırdan kopmamak, ihtirastan uzak olmakla mümkündür. Ey insan! Sen isteklerinin ve şehvetinin zindanındasın. Kendini Allah'a teslim edersen, serbest olacak ve huzuru bulacaksın."

Abdullah er-Râzî anlatıyor :

Ebu Osman Said'in ruhunu teslim etme vakti gelince, oğlu **Ebu Bekir** giydiği gömleği parçaladı. **Ebu Osman** gözlerini araladı ve şöyle dedi : *"Oğulcağuzım! Zahirinde olsa bile sünnete aykırı davranmak, kalpte gizlenmiş bir riyâdır."*

Said'e Göre Sohbetin Kısımları (1)

Hüseyin el-Verrak anlatıyor :

Ebu Osman Said'e; *"Sohbet nedir?"* diye sordum. Bana şu cevabı verdi : *"Allah Teâlâ ile dost olmak (sohbet), güzel terbiye, sürekli korku ve nefsi gözetim altına almakla olur. Allah Rasûlü ile dostluk (sohbet) onun sünnetine uymak ve şeriata (2) sarılmakla olur. Allah'ın iyi kulları ile (veliler) dost olmak, onlara saygı duymakla mümkündür. Aile ve evlad ile dost olmak güzel huyla mümkündür. Kardeşler ve arkadaşlarla dostluk, onları sevindirmekle mümkündür. Ama bu neşelenme ve sevinçte günaha yolaçan şeyler olmamalıdır. Cahillere dost olmak, onların hayrı için dua etmek ve onlara karşı merhametli davranmakla mümkündür."*

Saadet ve Bedbahtlık

Ebu'l-Hüseyin el-Verrak anlatıyor : **Ebu Osman'a** soruldu: *"Saadet ve bedbahtlığın alâmeti nedir?"* **Ebu Osman** cevap verdi : *"Saadetin nişanı, Allah'a itaat etmen ve geri çevrilmekten korkmandır. Bedbahtlığın nişanı ise hem Allah'a isyan etmen, hem de*

(1) Sohbet; kelime anlamıyla; dostluk, yarenlik, sevgi, karşılıklı konuşmak ve yol arkadaşlığı etmek demektir. (Çev.)

(2) Metinde Zâhirü'l-İlim tabiri geçmektedir. Şariat kastediliyor. (Çev.)

makbûl olmayı ummandır." (1)

Ebu Nuaym Said b. İsmail'in müsned olarak hadis aldığını da bildiriyor.

Said b. İsmail'in Vefatı

Ebu Nuaym şöyle diyor :

Said, Ebu Amr b. Hamdan'ın bana söylediğine göre 298 (H.) yılında vefat etmiştir. **Ebu Amr** da onun cenazesine katılmış, namazını kılmıştır. **Said** Hıra şehrinde üstadı **Ebu Hafs**'ın bulunduğu kabristana gömülmüştür. (2)

İbnü'l-Cevzî ise şöyle diyor : **Said** 298 yılında Rebîu'l-Âhir ayının onunda vefat etti. (3) Allah rahmet eylesin.

EBU YEZİD EL-BESTÂMÎ (R.H)

Halk arasında **Bayazid-i Bestâmî** diye bilinen bu zatın adı **Tayfur b. İsâ b. Sürüşan**'dır. **Bayazid**'in dedesi **Sürüşan** bir mecûsî idi. Daha sonra İslâm'ı kabul edince, oğlu **İsâ** müslüman bir babanın çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. **İsâ**'nın üç çocuğu vardı. Ortanca olan **Ebu Yezid**, en büyük olan **Âdem** ve en küçük olan **Ali**'ydi. **İsâ**'nın bütün oğulları kadir-kıymet bilen, efendi ve ibadete düşkün çocuklardı. (4)

Ebu Nuaym, şöyle diyor : (5)

Bilinen ve sınırlanan varlıklar âleminde kayarak hissiyat ve yokluk makamına erişen, halka en doğruyu anlatan ve hakka uygun yaşayan, zamanın tek adamı **Ebu Yezid el-Bestâmî**, hekimâne vecîzeleri herkes tarafından anlaşılmayan büyük bir veliydi. O sözleri anlayana sorumluluk düşmektedir.

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.10. s.244.

(2) Ebu Nuaym, *a.g.e.*, c.10. s.245.

(3) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c.4. s.96.

(4) İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, c.4. s.98.

(5) Ebu Nuaym, *a.g.e.*, c.10. s.34.

Rabbın Kulları Sevmesiyle İlgili Enfes Bir Cümle, O'nu Zikretmek, O'na Bağlanmak, Yardımın Allah'tan Gelişi ve Yaradanın Cemalini Göremeyince Cennet'te Dahi Mutsuz Olan Âşıklara Dâir

Ömer el-Bestâmî, Ebu Musa'dan, o da Ebu Yezîd el-Bestâmî'den naklediyor : *"Ben ki, sana muhtaç bir kulum ey Rab! O halde benim seni sevmemde hiçbir acaiplik ve gariplik yoktur. Asıl sen yüceler yücesi bir kâdir melik iken beni seviyorsun ya, işte hayrete şayan iş budur."*

Yakub b. İshak, İbrahim el-Herevî'den, o da Ebu Yezîd el-Bestâmî'den naklediyor : *"Ben işin başında şu dört hususta hata ettim : O'nu zikrettiğimi, O'nu bildiğimi, O'nu sevdiğimi ve O'nu istediğimi sanmıştım. Oysa işin sonuna geldiğimde anladım ki, O'nun kullarını hatırlayışı benim zikrimden fazladır, O'nun kullarını bilişi, benim O'nu bilişimden fazladır, O'nun yaratıklarına sevgisi, benim O'na olan sevgimden fersah fersah öndedir. Ve O'nun beni isteyişi, benim O'nu talep edişimden fazla olduğu için-dir ki, ben O'nu sevebildim, O'nun rızasını isteyebildim!"*

Musa b. İsâ, babası İsâ'dan, o da Ebu Yezîd el-Bestâmî'den naklediyor : *"Allah'ım! Sen hiçbir bilgisi olmadan bu insanları yarattın. Onların, yaratılacaklarından haberleri bile yoktu. Onların iznine bakmaksızın emâneti (iradeyi) onlara teslim ettin! Ey Rab sen onlara yardım etmezsen kim yardım edecek?"*

Ömer el-Bestâmî, Ebu Mûsa'dan, o da Ebu Yezîd el-Bestâmî'den naklediyor : *"Allah'ın seçkin kulları vardır. Eğer Rab Teâlâ cennette cemalini onlardan gizlese, bir an bile duramazlar, cennetten çıkmak isterler. Tıpkı cehennemliklerin ateşten çıkıp kurtulmayı istemeleri gibi!"*

Ağzını Temizledikten Sonra Allah'ı Anan Adam ve Takva-ya Dâir

Ahmed b. Muhammed, Osman'dan, o Ebu Mûsa'dan, o da Ebu Yezîd'den naklediyor : *"Otuz seneden beri ne zaman Allah'ı anmak, onu hakkıyla zikretmek istersem, ağzıma su verir tertemiz ederim! Allah'ın zikrine saygısızlık olmasın, en lâıyk olan vechi ile O'nu anayım diye böyle yaparım."*

Ahmed b. Ebî İmran, Musâ'dan, o da Mansur'dan naklediyor:

Bir adam Ebu Yezîd'in yanına gelerek ondan nasihat istedi. **Ebu Yezîd Bestâmî** hazretleri; "Göğe bak!" dedi. Adam göğe bakınca **Ebu Yezîd** şöyle sordu: "Bu göğü kimin yarattığını biliyor musun?" Adam; "Elbette! Allah yaratmıştır!" deyince. **Ebu Yezîd**; "Ey dost! Bu göğü yaratan senin her halini en yakından bilen, seni her an gözetleyendir! O halde O'ndan sakın." dedi.

Havada Uçanlarla İlgili Alay Dolu Bir Cevap, İbadette Samimiyet, İlimin Üstünlüğü, Nefsin Zor Tedavi Edilişi, ve Üç Riyakâr Zümreye Dâir

Ahmed, Mansur'dan, o da Musa'dan naklediyor : Adamın biri **Ebu Yezîd**'in yanına gelerek; "Duyduğuma göre sen havada uçuyormuşsun!" dedi. **Ebu Yezîd**; "Bunda şaşılacak ne var? Ölü yiyen (akbaba) kuşları da havada uçuyor. Mümin kul bir kuştan daha şerefli değil midir?" diye cevap verdi.

Ömer el-Bestâmî, Ebu Musa'dan, o da Ebu Yezîd'den naklediyor : "Yapılan ibadet ve taâtlar içinde öyle âfetler var ki, o ibadeti yaptığınız zaman fazladan bir günah işlemenize gerek kalmaz."

Ebu İmran Musa b. İsa, babası İsa'dan, o da Ebu Yezîd'den naklediyor :

"Otuz sene nefis terbiyesi (mücahede) ile uğraştım. Ama ilimden daha ağır bir şey bilmiyorum. Eğer âlimlerin farklı görüşleri (ihtilaf) olmasa muhakkak yorulurdum. Evet, âlimlerin ihtilafı rahmettir ama tevhit dışında!"

"Haram isteklerine boyun eğen nefsini tanıyamaz."

Ebu'l-Hasen el-Mervezî, Ebu Yezîd'in hanımından, o da Ebu Yezîd'den naklediyor :

"Her şeyle uğraştım, her şeyi tedavi etmeye çalıştım. Ama nefsimin tedavisinden zor bir şey bulamadım. Oysa bana, nefsimden daha aşağı ve basit gelen hiçbir şey yoktu..."

Ömer, Ebu Musa'dan, o da Ebu Yezîd'den naklediyor : "Üç kısım insan vardır ki, özellikleri sebebiyle, Rab Teâlâ ile aralarına en kalın perdeyi koymuşlardır. Bunlar; zühdü ile kendini aldatan

zâhid, ibadetiyle başkalarını hor gören âbid, ilmiyle oyalanıp haktan kopan âlim! Zavallı bir zâhid zühd elbisesini giyer de zâhidler meydanında boy gösterir. Oysa Allah Teâlâ'nın dünyayı azıcık bir şey olarak vasıfladığını hakikaten bilse anlamaz mı ki, sahip olduğu mülk azın azıdır. Bu kadar az bir şeyde yapılan zühd (değer vermezlik) ile nasıl övünebiliyor? Hakiki zâhid bir lahza uyarılınca öylece kalır ve bir daha ne kendine ne de mâsivaya hiç bakmaz! Hakiki âbid, yaptığı ibadetten çok bu imkanı veren Allah'ın nimetini düşünür. O, böylece ibadetini Allah'ın nimeti olarak görmeye başlar. Âlime gelince, Yaradan'ın ona ihsan ettiği ilmin tümünün Levh-i Mahfuz'un bir satırını dahi tutmadığını düşünecek olsa, ilminin ne kadar az ve yetersiz olduğunu ve ilmi gereği işlemesi gereken güzel amellerin eksik olduğunu anlamaz mı?"

Marifeti İlahîye'nin "Bilmemek" Anlamına Gelmesi, Ârifin Zâhidden Üstün Olması

Yakub, Hasan b. Ali'den , o da Ebu Yezîd'den naklediyor :

"Allah'ın zatı hakkında marifet sahibi olmak demek hiçbir şey bilmemek demektir."

"Ârifin tek derdi; umududur, arzusudur. Zâhidin derdi ise yeme içmeyle ilgilidir. Müjdeler olsun o insana ki derdi tektir, gözlerinin gördüğünü kalbine sokmaz, kalbini gözleriyle meşgul etmez! Kim Allah'ı hakkıyla tanırsa, kendini Allah'dan alıkoyacak hiçbir şeye değer vermez."

Ebu İmran Musa b. İsa, babası İsa'dan naklediyor :

Ebu Yezîd el-Bestâmî'ye sordular :

"İnsan bu yolda yücelmişlerin mertebesine nasıl ulaşır?" Ebu Yezîd şöyle cevap verdi : "Nefsinin yanlışlarını bilirse, onların mertebesine erişir."

Ubeyd b. Abdülkâhır, Ebu Yezîd el-Bestâmî'den naklediyor : *"Allah (c.c) kuluna lezzeti nasib eder. Ama kulun sevinci büyük olur ve şımarırsa onu yakınlığın hakikatinden (Hakikatü'l-Kurb) alıkoyar."*

Ârifin Derecesinden Bahsolunamayacağı, Allah'ı Allah ile Bilmek ve Zikri Gaflet İçinde Yapmamak

Ebu Yezîd el-Bestâmî'ye ârifin derecesinden sordular. Ebu Yezîd şu cevabı verdi : *"Orada bir dereceden bahsedilmez! Bilakis ârifin en büyük kazancı Rabbini bulmasıdır."*

Ebu Yezîd bazan şöyle derdi : *"Allah'ı Allah ile bildim. Allah'ın gayrındakileri de O'nun nuruyla tanıyabildim."*

Ebu Yezîd'e sordular : *"Ne ile güzel ibadetin yolu açılır?"* Ebu Yezîd cevap verdi : *"Eğer biliyorsan Allah'ı, Allah ile!"*

Ebu Yezîd bazan şöyle derdi : *"Ya Rab! Senin rehberliğinle seni bulurum, yine seninle ulaşırım."*

"Nefsi unutmak, ruhu yaratan eşsiz yaratıcıyı anmakla olur."

Ömer, Ebu Musa'dan, o da Ebu Yezîd el-Bestâmî'den naklediyor : *"Onlar Allah'ı gafletle andılar ve O'ndan koparak O'na hizmet ettiler. Ey Rab! Seni anma esnasında ayırma beni!"*

Allah'ın Dostluğu, Sözleri Dinlemede Niyet, Ârifin Alâmeti, İsmi Âzam Diye Bir Şey Var mı ?

Ebu Yezîd'e sordular : *"Kime arkadaş olayım?"* Ebu Yezîd cevap verdi : *"Seni nasıl biliyorsa, işte o halini saklamayacağın birine!"* Yani Allah'a!

Yine kiminle dost olacağını soran bir kişiye, Ebu Yezîd şu cevabı vermişti : *"Hasta olduğun zaman seni ziyaret eden ve hata edince tevbeni kabul edenle dost ol!"*

Ebu Osman Said b. İsmail, Ebu Yezîd'den naklediyor :

"Kim insanlarla konuşmak için ilme kulak verirse Allah Teâlâ ona insanlarla konuşabileceği bir anlayış verir. Kim de ilme Allah ile dost olmak için kulak verirse, Rab Teâlâ ona, kendisine nasıl yalvarılacağını öğretir."

Yakub b. İshak, İbrahim el-Herevî'den, o da Ebu Yezîd el-Bestâmî'den naklediyor : *"Ârifin alâmeti nedir diye soruyorlar. Ârifin alâmeti, Allah'ı devamlı anmak, O'ndan yorulup bıkmamak ve onun gayrıyla ünsiyet kurmamaktır."*

Muhammed b. Mansur, Ubeyd b. Abdülkâhır'dan, nakle-
diyor : Ebu Yezîd'in yanına gelen bir adam şöyle sordu : "Bana Al-
lah'ın en yüce ismini (İsm-i Âzam) öğretir misin?" Ebu Yezîd ce-
vap verdi : "O'nun belli bir tarifi yoktur. O, Allah'ın birliği adına
kalbini her şeyden boşaltmandır. Bunu yapabilirsen, Allah'a hangi
ismiyle yalvarırsan yalvar!"

Gözboyama Değil, İstikâmet Önemlidir

Ömer el-Bestâmî babasından, o da Ebu Yezîd el-
Bestâmî'den naklediyor : "Bana niçin yapmadın? diye sorulması,
'niçin yaptın?' sözüne muhatap olmaktan daha hoş gelir. Biliniz ki
su üzerinde yürümek o kadar hayretengiz değildir. Allah'ın yarattı-
ğı öyle kullar var ki, su üzerinde yürüdükleri halde Rab Teâlâ nez-
dinde hiçbir kıymetleri yoktur. Biliniz ki, açlık bir yağmur bulutu-
dur. Kul acıkınca kalbe hikmet yağar."

Teymûr el-Bestâmî, Musa b. İsa'dan, o babası İsa'dan, o da
Ebu Yezîd'den naklediyor : "Harikulade hallerden havada uçmak
gibi bir özellik nasib edilmiş kişiyi görürseniz, sakın ha hemen kan-
mayın! Bakın, bakalım Allah'ın emirleri ve yasaklarına uyuyor
mu? Seyredin, şeriatı yerine getiriyor mu?"

İbnü'l-Cevzî, Ebu Yezîd'in 73 yaşında 261 (H.) yılında vefat
ettiğini söylüyor. ⁽¹⁾ Ebu Yezîd'i ârif ve meşhur bir zahid olarak
vasfeden Zehebi de onun bu tarihte vefat ettiğini belirterek hari-
kulade haller ve istikamete dâir söylediği meşhur sözlerini nakledi-
yor. ⁽²⁾

NİSÂBURLULAR ⁽³⁾

YAHYA B. YAHYA EN-NİSÂBÜRÎ (R.H)

İbnü'l-Cevzî, Yahya'nın künyesinin Ebu Zekeriyya olduğu-
nu bildiriyor. Yahya'nın fazileti hakkında Ebu Bekir el-

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfâtü's-Safve*, c.4. s.102.

(2) Zehebi, *el-İber*, c.1. s.375.

(3) Nisabur; Nişabur ya da Nişapur olarak da bilinen bu şehir Horasan bölgesinin en büyük şehridir. Orta çağlarda Belh, Herat ve Merv ile birlikte anılan bu şehir, Ömer Hayyam ve Feriduddin Attar'ın doğduğu yerdir. (Çev.)

Mervezî'den gelen şöyle bir rivâyet vardır : Ahmed b. Hanbel hazretleri bir gün İbnü'l-Mübârek'i andı ve şöyle dedi : "Horasan diyarı İbnü'l-Mübârek gibisini çıkarmadı, İbnü'l-Mübârek'ten sonra da Yahya b. Yahya gibi erdemli bir adam çıkmadı oradan.." (1)

Zehebî de Yahya b. Yahya'dan bahsederken şöyle diyor :

"Horasan'ın üstadı İmam Yahya b. Yahya b. Bekr et-Temîmî en-Nisabûrî, İbnü'l-Mübârek'e benzerdi. İbni Raha-veyh der ki "Ben Yahya b. Yahya gibisini görmedim. O, kendi gibisini de görmemiştir." (2)

İlim, Siyaset ve Kadılığın Şanına Dâir Mühim Bir Tarihi Olay

Ebu Ali el-Hasan b. Ali b. Bündâr ez-Zincânî anlatıyor :

Yahya b. Yahya, İmam Mâlik'in ilim meclisine gelirdi. Bir defasında kalemi kırılınca Me'mun ona altın bir kalem ya da kalemlik hediye etti. Ama Yahya bu hediyeyi kabul etmedi. Me'mun sordu : "İsmin nedir senin?" "Yahya b. Yahya en-Nisâbûrî" "Beni tanıyor musun?" "Evet, sen müminlerin emirisin!" Me'mun bu konuşmadan sonra kendi kitabının üstüne, "Ben Yahya b. Yahya'ya İmam Mâlik'in meclisinde bir kalem verdim. Ama Yahya kabul etmedi" cümlesini yazdı. Daha sonra Me'mun büyüdü ve halifelik ona tevdi edildi. Doğruca Yahya b. Yahya'ya bir memurunun göndererek, Nisâbur kadılığını teklif etmek üzere onu makamına çağırmak istedi. Bazı dostları; "Ey Halife! Yahyâ senin huzuruna gelmekten kaçınacaktır. Belki bir elçi göndersen de, o fermanı teslim etse, kadılığı kabul eder." dediler. Böylece Me'mun'un fermanı Yahya'ya okundu. Ama o kadılığı yine reddedecekti! Fermanı getiren adam Yahya'ya dönerek; "Müminlerin emri sana bir şey emrediyor, ama sen onun tebasından olduğun halde sözünü dinlemiyorsun ha?" dedi. Yahya; "Emirü'l-Müminîn'e şu cevabımı ilet : Ben gençken bana bir kalem hediye ettiğinde kabul etmemiştim. Şimdi ise ihtiyarım ve bana kadı olmayı zorla teklif ediyorsun!" Halife Me'mun'a bu haber ulaşınca, bu sefer şu teklifi yaptı : "Anladım, kadılığı reddettin, bari bir adam seç de, o kadılık yap-

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safoe*, c.4. s.104.

(2) Zehebî, *el-Iber*, c.1. s.312.

sin'

Me'mun'un bu teklifi **Yahya'ya** bildirildi. **Yahya** birini seçti, kadı tayin etti. Bu adam **Yahya'nın** yanına ziyarete geldi. **Yahya** hemen oturduğu yatağı katladı. Gelen misafirin onu toplamasını istememişti. Adamcağız şaşırarak; *"Ey üstad! Beni zaten sen seçmedin mi? Bana karşı neden böyle davranıyorsun?"* dedi. **Yahya** şu cevabı verdi : *"Ben senin için : 'O adamı seçin' dedim ama sana 'kadılık makamına köle ol' demedim."*

Yahya b. Yahya, İmam Mâlik'ten, Leys'ten ve diğerlerinden hadis rivâyet etmiştir. 226 (H.) yılının Safer ayı çıkarken bir perşembe günü vefat etti. ⁽¹⁾ Allah rahmet eylesin.

İSHAK B. İBRAHİM EL-HANZALÎ (R.H)

İbnü'l-Cevzî, İshak'ın künyesinin **Ebu Yakub** olduğunu ve uzun isminin **İshak b. İbrahim b. Muhammed b. İbrahim** olarak kaydedildiğini belirtiyor : **İshak'a İbni Râhaveyh** de denilirdi. İslâm'ın önde gelen büyük âlimlerinden olan bu zat Irak'a, Hicaz'a, Yemen'e, Şam'a yolculuk etmiş sonra Nisâbur'a dönerek buraya yerleşmiştir. ⁽²⁾

İshak'ın Güzel Halleri, Hikmetli Sözleri

Ebu Nuaym şöyle diyor : Fıkıh bilgisi ve güçlü hafızası ile meşhur olan, adı İslâm âleminin her yanında duyulan gayretli **İmam İshak b. İbrahim el-Hanzalî, Ahmed b. Hanbel'in** arkadaşısıdır. O, fazilet sahibi **İmam Muhammed b. İdris eş-Şâfi'ye** de yetişmiştir. **İshak b. İbrahim**, hadis ilmine ve rivâyetlere çok meraklıydı. O bidatçı ve eğri kalpli sapkınlara karşı son derece sertti. ⁽³⁾

İshak'ın Ehl-i Sünnet'i Savunma Hususundaki Titizliğine Dâir Beyitler ve Ona Düzülen Methiyeler

İshak b. İbrahim o devrin tartışmalarında Ehl-i Sünnet'in

(1) Bkz: İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Sâfiye*, c.4, s.105.

(2) İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, c.4, s.105.

(3) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.9, s.234.

tarafını tutmuş, Mutezile ve diğer fırkalara karşı cephe almıştır. Bu hususta Ahmed b. Said er-Rabâtî'nin, İshak b. İbrahim için söylediği mısraları Ebu Nuaym naklediyor :

*"Allah'a duyduğum yakınlık beni sürüklemiştir,
Ebu Yakub diye bilinen İshak'ın yanına!
Kur'an hiçbir zaman mahluk olmadı,
Fâsıklar gürûhunun savunduğu gibi asla!
Sünnete bağlı cemaatin prensiplerini,
Dimdik ayakta duranlar savunmakta!
Ey selefimiz olan iyilerin sünnetini,
Kalanlara sunmakta rehber olan kişi!
Baban İbrahim'dir senin; takvâ sahibi,
Sen şerefte öndesin, yarışta birinci!"*

Ebu Nuaym'ın, İbrahim'den, onun da Muhammed b. İshak'tan naklettiğine göre, İshak b. İbrahim vefat edip gömüldüğünde bir adam kabrin başına gelir ve şu beyiti okur :

*"Ben nasıl tutabilirim o bulutları ki, ⁽¹⁾
İçinde bir umman gizli kabre yağmur olacak."*

Ebu Abdullah el-Buhâri, Ali b. Hicr'in İshak için şu dizeleri okuduğunu söyler :

*"İshak ayrılık günü ardında bırakma
Kendi gibi âlim ve fakih birini Horasan'da.
Allah nurlandırсын yüzünü ve korusun,
Kıyâmet azabından, zor günün dehşetinden.
'Amin'diyenlere Firdevs'i versin Yaradan,
Huzur ve sükûn versin, huzur-u ilâhiden." ⁽²⁾*

Muhammed b. Eslem et-Tûsî, İshak vefat ettiğinde şöyle dedi : "O, insanların en bilginiydi. İshak kadar Allah'tan korkan birini tanımıyorum. Süfyan-ı Sevrî hayatta olsaydı mutlaka İs-

(1) Bulutlar, gairin dökmeye hazırlandığı gözyaşları, buğulanan gözleridir. (Çev.)

(2) Ebu Nuaym, Hilyetü'l-Evliyâ, c.9. s.234.

hak'a ihtiyaç duyardı."

Ebu Abdurrahman el-Cevzecânî, Ahmed b. Hanbel'den naklediyor : *"Ben Irak'ta İshak gibi birini bilmiyorum."*

Ebu Davud el-Haffaf, Ahmed b. Hanbel'den naklediyor : *"Köprüyü İshak gibi geçen olmadı!"* (1)

Ebu Yahya eş-Şa'rânî anlatıyor :

"İshak'ın elinde hiç defter görmedim. Ne söylüyor, hangi hadisi okuyorsa ezbere okuyordu. İshak'ın ilim müzakerelerine katıldığında onun bir 'ferd'(dâhî, tek) olduğunu görüyordum."

İshak, Cerîr b. Abdülhamid'den, İsmail b. Aliyye'den, Süfyan b. Uyeyne'den ve Vekî'den hadis almıştır. 238 (H.) yılının Şaban ayının ortasında geceleyin ruhunu teslim etti. (2) Allah rahmet eylesin.

İbni Râhoveyh diye bilinen ve doğunun en gözde âlimi olan İmam Ebu Yakub, hadis ilminde hafız derecesinde idi. Birçok eser tasnif etmiştir. Abdülzaziz ed-Dravurdî ve onun tabakasından hadis dinledi. 77 yıl yaşadı. Ebu Zur'a, *"İshak'tan daha güçlü bir hafızaya sahip hiçbir âlim görülmemiştir."* diyor. (3)

Fuad Sezgin de İshak b. İbrahim'i Emeviler dönemi hadis musannıfları arasında sayıyor. Onun bildirdiğine göre İshak b. İbrahim, meşhur hadis imâmı Buhârî'ye, elde bulunan birçok hadis kitabına göz atmasını ve en sahihlerini derlemesini tavsiye eden âlimdir. Zaten İmam Buhârî, İbni Râhoveyh diye bilinen İshak b. İbrahim'in hocasıydı. İshak b. İbrahim'in günümüze gelen eserlerinden sadece *"el-Müsned"* in adı geçiyor. (4)

MUHAMMED B. RÂFÎ (R.H)

Künyesi Ebu Abdullah'tır. Muhammed b. Rafî b. Ebî Yezîd en-Nisâbü'rî el-Kuşeyrî olarak bilinen bu zat hâdiste hâfızdır. Zehebî bu zatın ibadeti, zühdü ve güzel ahlâkıyla tanındı-

(1) Köprü : Dünya hayatı (Çev.).

(2) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Sa'fe*, c.4. s.106.

(3) Zehebî, *el-Iber*, c.1. s.335.

(4) Fuad Sezgin, *Târihü'l-Türâsi'l-Arabî*, c.1. Bölüm.1, s.110.

ğını bildiriyor. ⁽¹⁾ İbnü'l-Cevzî ise şunları anlatıyor :

Zekeriyya b. Delveyh şu menkıbeyi naklediyor :

Tâhir b. Abdullah, Muhammed b. Râfîye beşbin dirhem gönderdi. Parayı getiren görevli **Muhammed**'in yanına geldiğinde, o kuru ekmek yiyordu. Memur keseyi tam öntüne bırakıp; *"Emir Tâhir aileni harcayasın diye bu parayı sana göndermiştir"* dedi. **Tâhir** şu karşılığı verdi: *"Benim bu paraya ihtiyacım yok! Güneş duvarların tepelerini bile aşmıştır, biraz sonra batacak, ben sekse-nime merdiven dayamış biriyim, daha ne kadar yaşayacağım ki?"* Bu sözleri söyleyen **Muhammed** parayı geri çeviriyordu. Memur parayı aldı ve döndü. **Muhammed**'in oğlu babasının yanına yaklaştı; *"Babacığım! akşama yetecek ekmeğimiz bile yok."* dedi. **Muhammed**; *"Olsun"* diyordu. **Muhammed**'in bazı dostları elçinin arkasından gittiler. Zira **Muhammed**'in oğlunun malı istemesinden korkmuşlardı. Mal geldiği yere dönsün, çocuk buna engel olmasın diye çocuktan önce elçiye varmak istediler.

Ayazda İnce Bezle Gezen Adam

Zekeriyya başka bir rivâyette şunları söylüyor :

"Muhammed b. Râfî bazan ayaz kesen bir kış günü yanımıza gelirdi de üzerinde geceleyin giydiği incecik bir bez parçasından başka bir şey bulamazdık."

Muhammed b. Râfî, Ahmed b. Hanbel (r.h)'in can yoldaşydı. **Muhammed, Abdurrezzak'tan, Muhammed b. İsmail'den, Vehb b. Cerîr'den** ve daha birçoklarından hadis rivâyet etmiştir. **Buhârî ve Müslim'de Muhammed'den** hadis tahrîç etmişlerdir. **Muhammed b. Râfî** hazretleri Hicrî 245 yılında vefat etti. ⁽²⁾ Allah rahmet eylesin. **Zehebî, Muhammed'e** beşbin dinar gönderenin **Tâhir** değil. **Tâhir**'in oğlu olduğunu söylüyor. ⁽³⁾

EBU HAFS EN-NÎSÂBÛRÎ (R.H)

İsminin **Amr b. Seleme** mi yoksa **Amr b. Selem** mi olduğu

(1) Zehebî, *el-Iber*, c.1. s.350.

(2) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c.4. s.106.

(3) Zehebî, *el-Iber*, c.1. s.350.

hususunda ihtilaf vardır. İbnü'l-Cevzî, bu zatın, Nisabur şehrine bağlı Kûredabah isimli bir köyden geldiğini söylemektedir. ⁽¹⁾ Ebu Nuaym ise şöyle diyor : Amr ya da Ömer diye bilinen Ebu Hafs en-Nisâbü'ri ilâhî sevginin kendisinde tahakkuk ettiği ender şahsiyetlerden biriydi. Onda eksiksiz bir fütuvvet, herşeyi kaplayan bir mürûet vardı. Nisaburlu önder âlimlerin çoğu bu büyük zatın ocağından yetişmiştir. Bunlar arasında Ebu Osman en-Nisâbü'ri'yi ve Şah b. Şucâ el-Kirmânî'yi sayabiliriz, Ebu Hafs en-Nisâbü'ri, Ubeydullah el-Abâverdî'nin ve Ahmed b. Hadraveyh el-Mervezî'nin sohbetlerine katılmıştır. ⁽²⁾

Ebu Nuaym tarafından "Fütuvvet-i Kâmile" ve "Mürûet-i Şâmile" vasıflarıyla övülen Amr Ebu Hafs en-Nisâbü'ri'nin bu özellikleri konusunda Cürcânî şöyle diyor :

"Fütuvvet; cömertlik demektir. Ehli Hakikat (Allah dostları) nezdinde ise dünyada ve âhirette tüm kulları kendi nefsinden üstte görebilmektir, onları kendine tercih edıştır. ⁽³⁾

"Mürûet; nefiste bulunan bir kuvvettir ki, şeriat, akıl ve diğer ölçüler nezdinde övgüye lâyık güzel davranışları, insanların yapmasına yol açar." ⁽⁴⁾

Günahların Sıtmaya Benzetilmesi, Eli Yanmayan Adam, Kitaba Uygun Yaşamak ve Fütuvvetin Anlamına Dâir

Ebu Nuaym anlatıyor : Ebu Amr b. Hamdan babasından, o da Ebu Hafs en-Nisâbü'ri'den naklediyor : "Günahlar, küfrün ve nankörlüğün habercisi olabilir. Tıpkı ateşli hummanın, ölümün habercisi olduğu gibi."

Hamdan'ın anlattığına göre Ebu Hafs en-Nisâbü'ri Allah'ı zikrettiği zaman rengi atar, hali çok değişirdi.

Hammad'ın oğlu Ebu Bekir anlatıyor :

Ebu Hafs en-Nisâbü'ri demirci idi. Bir gün körüğü çalıştıran oğlunun gözü önünde elini ateşe soktu ve demiri kızıl ateşten çıkardı. Manzarayı seyreden oğlu bayılmıştı.

(1) Bkz : İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c.4. s.107.

(2) Cürcânî, *Kitabu't-Ta'rifât*, s.165.

(3) Ebu Nuaym, *Hilyetu'l-Euliya*, c.10. s. 230.

(4) A.y.

Ebu Ali es-Sakafî, Ebu Hafs en-Nisaburî'den naklediyor :

"Kim tüm hareketlerini ve tavırlarını Kur'ân ve Sünnet ışığında tartmaz ve içinden geçenleri 'acaba doğru mu' diye kuşkuyla gözlemlemezse, siz onu yüceler meclisinde saymayınız!" (1)

Abdurrahman b. el-Hüseyn anlatıyor :

Bağdad'ın meşhur şeyhleri **Ebu Hafs**'ın yanında toplandılar. ona ; *"Fütuvvet nedir?"* diye sordular. **Ebu Hafs**; *"Siz konuşunuz. Zira sizin diliniz ve yorum gücünüz çok iyidir."* dedi. **Cüneyd-i Bağdâdî** şöyle dedi. *"Fütuvvet, görüş bildirmeyi bir kenara atmak ve hiçbir şeyi kendine nisbet etmemektir."* **Ebu Hafs**; *"Ne güzel söyledin, ama bana göre fütuvvet; hakkı en insaflı bir tarzda yerine getirmek, ama kendi için hak ve insaf talebinde bulunmamaktır."* dedi. **Cüneyd-i Bağdâdî** bu cevap üzerine; *"Gidelim arkadaşlar, Ebu Hafs insanların hepsini geçti!"* dedi.

Dünyanın Alçaklığı, Şeref, İbadet, Şikayet ve Sabra Dair

Ebu Hafs bazan şöyle derdi : *"Dünya öylesine alçak ki, onunla ne bir başkasına ne de kendime cimrilik ederim. Çünkü ben dünyayı da hor görmekteyim, nefsimi de."*

Ebu Ahmed b. İsâ, Ebu Hafs'tan naklediyor :

"Şeref ve kerâmet dünyayı ihtiyacı olanlara fırlatıp atmaktır. Şeref ve kerâmet O'na, sadece O'na muhtaç olduğun için Allah'a yönelmendir."

"Dış görünümde de olsa edebli olmak, iç güzelliğinin bir belirtisi olabilir."

Ebu Hafs'a "İbadet nedir?" diye sordular. Şu cevabı verdi :

"Neyin varsa bırakman ve neyle emrolunmuşsan onu yapmandır." (2)

İbnü'l-Cevzî şöyle diyor : **Ebu Osman Said b. İsmail er-Râzî** anlatıyor : **Ebu Hafs en-Nisabûrî** bir hastayı ziyaret etti. Hasta sızlanınca **Ebu Hafs** sordu : *"Kimdendir bu ah?"* Hasta sustu. **Ebu Hafs** bu sefer *"Kiminle?"* diye sordu. Hasta; *"Ben ne hal-*

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*. c.4. s.108

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.10. s.230.

deyim ve ne söylüyorum?" deyince **Ebu Hafs**; "Senin inleyişin bir şikayet olamaz. Susuşun da sabra göğüs germekten değildi. İkisinin ortasında bir haldesin." dedi.

Kızgınlığı Güzel Şeylerden Bahsederek Yatıştırmak, Velinin Alâmeti, İbadetin Riyaya Dönüşmesi ve Yücelerin Sıfatına Dâir

Sülemî dedesinden naklediyor :

"Ebu Hafs en-Nisabûrî kızdığı zaman güzel ahlâkı düşünür, güzel ahlâktan bahsederdi. Tâ ki kızgınlığı yatışır, tekrar mevzuya dönerdi."

Yine **Sülemî** anlatıyor :

Ebu Hafs en-Nisabûrî'ye soruldu : "Veli kimdir?" **Ebu Hafs** cevap verdi : "Veli birçok üstünlük, güzel ahlâk ve kerâmetle donatıldığı halde hiçbirinden haberi olmayandır."

Ebu Hafs der ki :

"Ne zaman yüksek bir hâl, üstün bir huy ortaya çıkmışsa, muhakkak ki dosdoğru bir temele yapışmanın meyvesi olmuştur."

"Rabbine yaptığın ibâdet, seni kendine taptırmasın. Sakın ha ibadetinle övünüp, başkalarını hor görmeyesin."

Ebu Hafs'a sordular : "Yüce kişiler kimdir?" Cevap verdi : "Allah'a verdiği sözü tutanlar." Bu cevaptan sonra şu âyeti okudu : "Müminlerden öyle erler vardır ki, Allah'a verdikleri söze sadık kalmışlardır. Kimi canını feda etmiş, kimi de beklemektedir..." ⁽¹⁾

Cömertliğin Tanımı ve Ceylanın Gelmesiyle Nankörlüğüne Ağlayan Şeyh

Ebu Muhammed el-Mürteîş anlatıyor :

Ebu Hafs en-Nisabûrînin şöyle dediğini duydum :

"Yaptığı iyilik ve sadakayı söyleyen kişi cömertlik vasfını hak etmemiştir. Ancak iyilik yaptıktan sonra bu güzel davranışını unutan, sanki hiçbir şey vermemiş gibi duran kişi cömert diye va-

(1) Ahzâb, 23.

sıflanabilir."

Ebu Osman en-Nisabûrî anlatıyor :

Üstadımız **Ebu Hafs en-Nisâbü'rî** ile birlikte bir grup ihvan şehrin dışına çıktık. Epeyce, yürüdükten sonra şeyh bizimle sohbet etti, vaaz verdi. İçimiz sevinçle doldu. Sonra karşı dağdan inmekte olan bir ceylan gördük. Hayvan yavaş yavaş yürüdü, gelip şeyhin karşısına çöktü. Şeyhimiz bu hadise karşısında gözyaşlarını tutamadı, ağlamaya başladı. Sakinleşince sorduk :

"Ey üstad! Bizimle konuştun, içimizi hoş ettin, ama şu yabani hayvan karşıdan gelip önünüze oturunca ağlamaya başladın. Seni sıkı ve ağlatan neydi bilmek isterdik?"

Ebu Hafs cevap verdi :

"Evet, sizin çevremde toplandığınızı gördüm, sevindiniz. O anda içimde, 'keşke bir koyun kessem de şunları davet etsem' diye bir arzu belirdi. Bu düşünceden hemen sonra gördüğünüz yabani hayvan çıkageldi, önüme oturdu. O zaman, 'Rabbimden, Nil'in kendi için akıtılmasını isteyen Firavun gibiyim' dedim kendime ve şöyle düşündüm : 'Allah'ın bana dünyada her istediğimi vermesinden sonra âhirette beni bedbaht, yalnız ve hiçbir şeysiz bırakmasını kim önleyebilir?' İşte beni sıkı ve ağlatan buydu."

Ebu Hafs, 270 yılında vefat etti. 264 ya da 265 (H.) yılında vefat ettiğini söyleyenler de vardır. Ondan rivâyet edilen müsned bir hadis bilinmemektedir. Ancak **Ebu Hafs**'ın **Ahmed b. Hadreveyh el-Belhî** gibi âbid ve zâhid insanlarla dost olduğu bilinir.⁽¹⁾ **Zehebî** ise şöyle demektedir :

Hicri 265 yılında vefat edenlerden biri de Horasan ehlinin şeyhi **Amr b. Müslim Ebu Hafs en-Nisâbü'rî**'dir. Zühdüyle meşhur olan bu zat birçok kerâmetin sahibi, yüksek seciyeli değerli bir insandı. O olgunluk ve cömertlik bakımından üstün bir insandı. Bir keresinde onbin dinardan daha fazla bir parayı, esirleri hürriyetine kavuşturmak için infak etmişti. Oysa elinde akşamı çıkaracak bir parça ekmeği bile kalmamıştı.⁽²⁾

Allah rahmet eylesin.

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Saife*, c.4, s.108

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.10, s.230.

HAMDUN B. AHMED (R.H)

Künyesi Ebu Salih'dir. Uzun adı, Hamdun b. Ahmed b. Ammara el-Kassar'dır. ⁽¹⁾ Hamdun el-Kassar, Ebu Türeb en-Nahşebî'nin sohbetinden feyiz almış Süfyân-ı Sevrî mezhebinden bir fakih'ti. Aynı zamanda 'nefsini yerenler' diye bilinen sahîh melâmetilik tarikatının da ilk önderi Hamdûn el-Kassar'dır. ⁽²⁾

Selef'in Sözleri Niçin Etkili de Bizimki Etkili Değil ?

Ebu Nuaym anlatıyor : Nisabur'da han sahibi olan Adullah b. Ahmed b. Fudâle'-den duydum. O da Abdullah b. Muhammed b. Mübarek'ten naklediyor : Hamdûn b. Ahmed'e sordular : "Selef'in (önceki iyilerin) sözleri niçin bizim sözlerimizden daha tesirli, daha faydalıydı?" Hamdûn cevap verdi : "Çünkü onlar İslâm'ın izzeti ve şerefi için konuşuyorlardı, insanların kurtulması için öğüt veriyorlardı, Rahman'ın rızası için söz söylüyorlardı. Oysa biz kendimizi yüceltmek dünyalık aramak ve insanlar nezdinde kabul görmek için konuşuyoruz!"

Kızmamak, Helal Rızık Arama Endişesi, Allah'ın Rızasını Bırakıp Faniyi Gözetmek ve Âlimlerin Kimliğine Dâir

Abdullah b. Mübarek bir gün Hamdûn'dan nasihat ister. Hamdûn şu öğüdünü verir : "Dünyevi hiçbir şey için kızmamayı göze alabilirsen hemen yap, durma!"

Hamdûn el-Kassar şöyle derdi : "Kim helal bir rızık arama endişesi olmadan ve 'acaba bu günde istikamet üzere kalacak mıyım?' derdini taşımadan sabahlarsa, onun tüm çabaları boştur."

Ahmed b. Hamdûn, babası Hamdûn'dan naklediyor :

"Fânî dünya için süslenen ve kendine yararı da faydası da dokunmayan yaratıklara karşı hoş görünmeye çalışan, onlara yağ çeken kişiden daha aşağısı yoktur!"

Muhammed b. Ahmed el-Ferrâ, Abdullah b. Mübarek'ten naklediyor :

(1) İbnü'l-Cevzî, Sıfatü's-Safve. c.4. s.108-109.

(2) Zehebî, el-Iber, c.1. s.380.

Hamdûn'a sordular : "Âlimler kimdir?"

Cevap verdi : "İlmiyle amel edenler, kendi görüşlerini ihtiyatla karşılayan ve vazgeçebilenler, selefin ahlâkıyla bezenenler, Allah'ın Kitabı'na, Peygamber (s.a)'in sünnetine uyanlar... Onların giysileri huşûdudur. Süsleri verâdır. Sözleri zikrullahdır. Onlar ya bir iyiliği emrederler, ya da bir kötülükten alıkoyarlar. Onların suskunluğu, Allah'ın nimetlerini tefekkür etmekten ileri gelir. Onlar insanlara öğüt verirler. Onların ayıpları insanlar nezdinde hiç bilinmez. Kendilerini Allah'tan alıkoyan şeylere, dünyaya değer vermezler. Onlar âhiret için hırslıdırlar."

Adamın biri Hamdûn'un yanında sefihçe ileri geri laflar etti. Hamdûn önce sustu sonra şöyle dedi : "Ey kardeş! Beni ne kadar aşağılasan aşağıla, benim kendimi suçladığım kadar yeremezsin beni."

Kulluğun ve İnsaniyetin Sınırları, Yusuf'un Öğüdü, Dostların Kusurunu Yaymak ve Günahı Görmenin Körlük-ten Kurtulma Anlamına Geldiğine Dâir

Hamdûn şöyle derdi : "Sen, kendine boyun eğecek, hizmet edecek birini istemedikçe kulsun. Bir hizmetçi ve boyun eğici aradığın zaman kulluğun sınırlarını zorlamış olursun."

Hamdûn nefsin ihtirasını ve herşeye sahip olma arzusunu şöyle anlattı : "Bütün kullar için Yusuf (a.s)'un kıssasında ibretler vardır. Yusuf (a.s) için kendisiyle ilgili ibret verici haller vardır. İşte en büyük öğüt; Yusuf (a.s)'un, nefsinin hilesini bilmesidir. Şöyle demişti : 'Ben nefsimi temize çıkarmam. Çünkü nefs Rabbimin merhameti olmadıkça kötülüğü emreder. Doğrusu Rabbim bağışlayandır, merhamet edendir' ⁽¹⁾ Allah Teâlâ kulların tabiatında varolan gerçekleri de bize haber veriyor ve buyuruyor ki :

'De ki, Rabbimin rahmet hazinelerine siz sahip olsaydınız, tükenir korkusuyla yine de cimrilik ederdimiz. Zaten insanlar pek cimridir.' ⁽²⁾ Bu âyetle Allah Teâlâ sanki bize şöyle demektedir : 'Siz benim sahip olduğum rahmet çeşitlerine ve hayır hazinelerine sahip olsaydınız, cimrilik ve ihtirasla dolu tabiatınız size hâkim

(1) Yusuf, 53.

(2) İsrâ, 100.

olurdu" (1)

İbnü'l-Cevzî naklediyor :

Hamdûn el-Kassâr şöyle derdi :

"Sen kendinde gizli kalmasını istediğin bir kusuru, başkalarında gördüğün zaman yaymaya kalkma!"

Hamdûn el-Kassâr der ki :

"İçinizde, yaptığı hata ve günahlara karşı kör davranmama gücüne sahip olan varsa, hemen günahını görsün."

Hamdûn'un Hadis Aldığı Kimseler ve Bir Hadisi

Hamdûn b. Ahmed el-Kasâr, **İbrahim ez-Zerrad**'dan, **İbni Nümeyr**'den hadis almıştır. 271 (H.) yılında **Nisabûr**'da vefat etti. (2)

Ebu Nuaym, **Hamdûn el-Kassar**'ın müsned olarak hadis rivâyet ettiğini söylüyor ve bir hadisini kitabına alıyor. **Ebu Nuaym**'a **Ebu Hamd Abdullah b. Muhammed b. Fadleyh en-Nisabûrî** rivâyet etti. O **Abdullah b. Muhammed b. Munâzil**'den, o **Hamdûn b. Ahmed el-Kassar**'dan, o **İbrahim ez-Zerrâ**'dan, o **İbni Nümeyr**'den, o **A'meş**'ten, o **Said b. Abdullah**'tan, o da **Ebu Berze el-Eslemî**'den naklediyor :

Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu :

"Kıyâmet günü kul dört şeyden sorguya çekilmedikçe hiç bir yere kımıldayamaz! Ömrünü nerede geçirdiğinden, bedenini ne uğrunda yıprattığından, malını nerede kazanıp nereye yığıldığından ve ilmiyle nasıl amel ettiğinden mutlaka hesaba çekilecektir." (3)

EBU BEKİR EN-NÎSABÛRÎ (R.H) (4)

Uzun adı **Ebu Bekir Abdullah b. Muhammed b. Zeyd**'dir. **İbnü'l-İmad**, **Şezerât**'ında bu zatın dedesinin **Zeyd** değil **Ziyad**

(1) **Ebu Nuaym**, *Hilyetü'l-Evliya*, c.10. s.232.

(2) **İbnü'l-Cevzî**, *Sıfatü's-Safve*, c.4 s.110.

(3) **Ebu Nuaym**, a.g.e, c.10. s.232.

(4) **İbnü'l-Cevzî**, a.g.e, c.4. s.110.

olduğunu bildiriyor. Ebu Bekir en-Nisâbü'rî, hadis, fıkıh ve takvâda derinleşmiş, Muhammed b. Yahya ez-Zühedî'den, Hasan b. Muhammed ez-Zâferânî'den ve Abbas ed-Dûrî'den hadis dinlemiş bir zattır. İbni Vâsıl olarak da tanınan Ebu Bekir hadis ilminde son derece güvenilir hafızlardan sayılmıştır.

Dârekutnî şöyle diyor : *"Biz hocalarımız arasında İbni Vâsıl en-Nisâbü'rî'den daha güçlü bir belleğe sahip, hadis metinlerini ve râvilerini ondan daha iyi bilen başka birini tanımıyoruz. O hadis hocaları arasında fıkıhtan en çok anlayanlardandı."*

Ebu Bekir 324 (H.) yılının Rebîulahir ayında vefat etti. Allah rahmet eylesin.

NİSABUR'LU SEÇKİN KADINLARDAN

FÂTİMA EN-NİSABÛRİYYE (R.H) ⁽¹⁾

Muhammed b. el-Hasan b. Ali b. Halef naklediyor :

Zünnun'a dostluk etmiş piri fanî İbni Mulûk'e sordum : *"Gördüğün Allah dostları arasında en takdire şayani, en yücesi kimdi?"* Cevap verdi : *"Mekke'de Fâtîma diye çağrılan bir kadından daha yücesini görmedim. Kur'an'ı anlamak mevzuunda konuşuyordu. Ona hayret ettim. Zünnun'a bu kadının kim olduğunu sordum. Bana şu cevabı verdi : 'Bu kadın Allah dostlarındandır, benim de hocamdır.' Zünnun'un üstadı olan kadını denledim, şöyle diyordu : 'Allah (c.c) tarafından değer verilmeyen kişi her konuda cürethârdır, her şeyi konuşur. Ama kim Allah (c.c) nezdinde itibarlı ise Allah Teâlâ ona sadece doğru şeyleri söyler, onu hayâ ve samimiyet ile donatır.' Fâtîma denen bu veli hanım bir keresinde de şöyle demişti : 'Allah'a yakın olmuş sadık kul, dalgaları üzerine üzerine gelen fırtınalı bir denizdedir. O, boğulan bir çaresiz gibi Allah'a dua eden, kurtuluş ister.'"*

Sülemî diyor ki : Fâtîma en-Nisabûriyye, Horasanlı kadın velilerin en eskilerindendir. Ebu Yezid el-Bestâmî ona gelmiş, Zünnun-u Mısırî ona bazı meseleler sormuştur. Fâtîma Mekke'ye yakın bir yerde otururdu. Onun Beytül-Makdis'e gitmesi, oraya gir-

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Sâfiye*, c.4. s.112.

mesi ve daha sonra Mekke'ye gelmiş olması mümkündür.

Ebu Yezîd el-Bestâmî şöyle diyor : *"Ben ömrümde hâmil olan sadece bir kadın ve sadece bir erkek gördüm! Kadın, Fâtîma en-Nisabûriyye idi. Ona hangi makamdan bahsetmişsem aşına olduğunu gördüm."* Ebu Yezîd burada ötekini, yani erkeği söylememiştir.

Zünnûn-u Mısri, Fâtîma'ya şöyle demişti : *"Bize öğüt ver! Bak ibret ve veliler yatağı Beytül-Makdis'de toplandık."*

Fâtîma şu öğütü verdi : *"Sadâkata yapış, doğru ol ve davranışlarını düzeltmek için nefsinle savaş et!"*

Fâtîma Hatun umre yolunda iken 223 (H.) yılında vefat etti. Allah rahmet eylesin.

EBU OSMAN SAİD B. İSMAIL'İN KIZI ÂİŞE (R.H.)⁽¹⁾

Ebu Abdurrahman es-Sülemî diyor ki :

Ebu Osman'ın kızı **Âişe**, bu büyük zatın en zâhid, en muttaki çocuğu idi. Bu kadıncağızın duası kabul olurdu. Kızı **Ümmü Ahmed** bt. **Âişe**'den duydum; *"Anneciğim bana, fâni ile övünmememi tavsiye etti. O, giden, kaybolan dünyalıktan ötürü üzülmememi ister, sevincimin sadece Allah ile tezahür etmesini öğütlerdi. En çok da 'Allah'ın gözünden düşmekten kork!' derdi."* Ben bu kızın annesinden naklettiği başka öğütler de duydum. Annesi şöyle dermiş : *"Hem içte hem de görünüşte edebe yapış! Zira güzel huy ve edeblilik içte de olsa faydası dokunur dışta da olsa mükâfaatı gelir. Edeb her yönüyle insanı kazançlı kılar."* **Âişe** bazan da şöyle dermiş : *"Tek başına kaldığı zaman yabancılık ve gurbet hissini yaşayan, henüz Rabbi ile tam bir ünsiyet peyda edememiştir."*

"Kulları küçük gören, onlarla alay eden kimse Rabbini tanımayan kimsedir. Yaradanı seven, Onun sanatından teşekkül etmiş olan yaratıkları da sever!"

Âişe Hâtun 346 (H.) yılında vefat etti. Allah rahmet eylesin.

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Sâfiye*, c.4. s.112.

TÛS ŞEHRİNDEN SEÇKİN İNSANLAR⁽¹⁾

MUHAMMED B. ESLEM ET-TÛSÎ (R.H)

Künyesi Ebu'l-Hasen'dir. Zehebî bu zâtı anlatırken şöyle diyor : **Ebu'l-Hasen Muhammed b. Eslem et-Tûsî**, *el-Müsned* ve *el-Erbaîn* adlı iki eserin sahibi, son derece zâhid biriydi. Çağdaşları onu **İbnü'l-Mübarek**'e benzetirdi. Hadis imamlarının önderi sayılan **İbni Huzeyme**; "*Gözlerim Ebu'l-Hasen gibisini görmedi*" diyor. Diğerleri de **Muhammed b. Eslem et-Tûsî**yi; "*Hak âşıklarından biri*" olarak nitelemektedirler. ⁽²⁾

Sevâd-ı A'zam, Zamanın Kur'ân ve Şeriata Bağlı Âlimleridir

Ebu Nuaym anlatıyor :

Müslümanların çoğu tarafından hürmet ve takdirle anılan **Ebu'l-Hasen Muhammed b. Eslem et-Tûsî**, herkes tarafından bilinen menkıbelere sahip, kötülüklerden arınmış biriydi. O Kur'ân ve Sünnet'i kendine rehber etmiş, arzu ve hevâsına uyarak saptırıcı görüşler ileri sürmekten hep kaçınmıştır. Onun etkileyici bir üslûbu vardır. Müthiş bir dile, kanaatkâr bir gönüle sahip olan **Ebu'l-Hasen**, muhaliflerini cevaplarıyla ikna etmiş, güzel huylara sahip olmak için nefsi üzerinde yoğun çabalar harcamıştır.

Ebu Nuaym babasından, o dayısı **Ahmed b. Muhammed b. Yusuf**dan, o babasından, o da **Ebu'l-Hasen et-Tûsî**'nin hizmetçisi olan **Ebu Abdullah Muhammed b. el-Kasım et-Tûsî**'den naklediyor : **İshak b. Râheveyh**'i dinledim. Peygamberimize isnad ettiği "*Allah Teâlâ Muhammed ümmetinin tümünü birden sapıklık üzere ittifak ettirmez! Siz ihtilaf (kargaşa ve çok farklı görüşler) ile karşı karşıya kalırsanız, Sevâd-ı A'zam'a yapışınız.*" ⁽³⁾ hadisini okudu. Oradakilerden biri sordu : "*Ey Ebu Yakub! Kimdir Sevâd-ı A'zam?*" **İbni Râheveyh** cevap verdi : "*Muhammed b. Eslem, onun arkadaşları ve onları takip edenler.*" Bu cevaptan sonra

(1) Tûs : Horasan'ın önemli şehirlerindendir. İlk ismi Teberân idi. Harun er-Raşîd'in Kabri buradadır. (Çev.)

(2) Zehebî, *el-İber*, c.1. s.344.

(3) **İbni Mâce**, *Sünen*, *Kitâbü'l-Fiten* 8. Ayrıca, **Ahmed b. Hanbel**, *Müsned*, 4/278, 357, 383.

İshak sözüne şöyle devam etti: Yine bir adam **İbnü'l-Mübârek'e** sormuştu : *"Ey Ebu Abdurrahman! Kimdir bu Sevâd-ı A'zam?"* **İbnü'l-Mübârek** ise şu cevabı vermişti : *"Ebu Hamza es-Sukûnî"* Yani o zamanın doğru çizgide yürütenlerine numûne olarak **Ebu Hamza es-Sukûnî** vardı. Bizim zamanımızda ise **Muhammed b. Eslem** ve ashabı vardır. Ama sen gidip cahillere **Sevâd-ı A'zam**'in kimler olduğunu sorsan, sana *"İnsanların çoğu"* diyeceklerdir. Onlar *'Cemaat'* peygamberimizin sünnetine sarılan âlimlerdir. Kim sünnete sarılırsa 'cemaat'a dahil olur. Kim de Peygamber (s.a)'in yoluna, üslûbuna aykırı davranırsa 'cemaat'ı terketmiş olur. Ben elli seneden beri **Muhammed b. Eslem**'den daha bilgili bir âlim görmedim.

Muhammed'in Akranları Tarafından Övülmesi, İtikâdi Fikirleri ve Bu Hususta Kitap Yazması

Râvi Ebu Abdullah anlatıyor : Ben Bağdad'da **Ebu Yakub el-Mervezî'ye** sormuştum : *"Ey Ebu Yakub! Sen Muhammed b. Eslem'eyle dost oldun, Ahmed b. Hanbel'e de yârenlik ettin. Sana göre bu iki âlimden hangisi din hususunda daha takdire şayan, hangisi daha ön planda?"* **Ebu Yakub el-Mervezî** bana şu cevabı verdi : *"Ey Ebu Abdullah! Niçin soruyorsun bunu? Biz dört şeyde Muhammed b. Eslem'e denk ya da ondan üstün birini tanımıyoruz : Dinde basiret, Peygamber (s.a)'in sünnetine sarılma, Kur'an-ı düzgün ve duyarlı okuma, Arab dilinin kurallarını bilme. İşte bu hususlarda kimse Muhammed b. Eslem et-Tûsî'yi geçemez. Ahmed b. Hanbel. Muhammed b. Eslem et-Tûsî'nin yazdığı 'er-reddü ale'l-Cehmiyye' adlı risaleye hayran kalmıştı!"* **Râvi Ebu Abdullah** tekrar sözü alıyor : **Yahya b. Yahya**'ya altı soru sordum. Bana cevap verdi. Ben **Muhammed b. Eslem**'in bu sorulara ayrı cevaplar verdiğini biliyorum. Onun cevabı için bir hadis okumuştum. **Yahya b. Yahya**'ya bunu haber verdim. **Yahya** bunu öğrenince şöyle dedi : *"Oğulcağızım! Muhammed'in sözüne uy! Biz de onun görüşlerini alırız. Zira o bizden daha basiretli, daha keskin görüşlüdür. Görmüyor musun, o bizim bilmediğimiz hadislerle delil getirerek cevap vermiş size?"* (1)

Muhammed b. Eslem et-Tûsî'nin Mürchie ve Cehmiyye'den oluşan muhaliflerine verdiği etkileyici cevaplar herkes tarafından

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.10. s.240-242.

bilinmektedir. Allah rahmet eylesin, **Muhammed et-Tûsî**, Allah'ın sıfatlarını ezeli sayar, bu sıfatların hadis olmadığını savunurdu. Bu husustaki fikirlerini '*er-Reddû ale'l-Cehmiyye* adlı eserinde dile getirmiştir. ⁽¹⁾

Ebu'l-Hasen Muhammed b. Eslem et-Tûsî'nin Mürcie ve Kerrâmiyye fırkalarına dair serdettiği görüşler de çok etkili olmuştur. Bu fırkalar, imanın sadece dil ile söylemekten ibaret olduğunu, kalbin de katılımı anlamına gelen tasdiğe gerek olmadığını savunuyorlardı. **Ebu'l-Hasen Muhammed b. Eslem et-Tûsî** "*İman ve, kalbin tasdikini gösteren davranışlar*" mevzuunda son derece hacimli, büyük bir eser yazmıştır. ⁽²⁾

Onun kitabı; râvileri belirli ve peygamberimize kadar uzanan (müsned) hadisler, Sahabe ve Tâbiîn'in sözleri ile dolu, iki formayı aşan özel bir bölüme sahip kalın bir kitaptır. ⁽³⁾

Ebu Abdullah anlatıyor :

Ahmed b. Nasr bana; "*Muhammed b. Eslem'in halini yaz!* Zira o, *İslâm*'ın direklerinden bir direktir." dedi.

Geceleri Ağlayan Muhammed'i Taklit Eden Çocuk, Yaptığı İyiliklerin Bilinmesini İstemeyişi, ve Ölmeden Önce Yaptığı Vasiyeti

Yine Ebu Abdullah anlatıyor :

Muhammed b. Eslem bana şöyle derdi : "*Ey Ebu Abdullah! Nedir bu, benimle diğer insanlar arasında olup bitenler? Ben babamın sulbünde iken tektim, sonra anamın karnına düştüm orada da tektim, sonra dünyaya tek başıma geldim. Sonra ruhum tek başıma alınacaktır benden... Sonra kabre tek başıma gireceğim. Sonra Münker ve Nekir , yalnız kalan beni hesaba çecekler. Eğer cennete gönderileceksem tek başıma gönderileceğim. Cehenneme gönderileceksem yine tek başıma gönderileceğim. O halde benim insanlarla işim ne ki?*" Bu sözleri söyleyen **Muhammed b. Eslem** biraz tefekkür etti, sonra titredi ve çığlık attı. Onun düşeceğini sandım. Ben yirmi seneden fazla bir zamandan beri **Muhammed b.**

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.10. s.244.

(2) Ebu Nuaym, a.g.e, c.10. s. 245.

(3) Ebu Nuaym, a.g.e, c.10. s.248.

Eslem'in arkadaşayım, her cuma günü özellikle iki rekat namaz kılmayı hiç ihmâl etmemiştir. Bunun dışında ibadetini bana göstermedi. Onun tesbih çekişine ve Kur'ân okuyuşuna da şahid olmadım. Benim göremeyeceğim yerlerde ibadetini yapardı. Oysa onun iç dünyasını ve dış dünyasını benden iyi bilen yoktu. Bir keresinde şöyle yemin ettiğini duydum : *"Keşke gücüm yetse de, beni gözleyen iki meleğin de göremeyeceği bir yerde ibadet edebilsem."* Odasına girdiğinde kapıyı kapatırdı. Daima içi su dolu bir sürahi ile içeri girerdi, bu sürahiyi ne yapardı kimbilir? Hiç bilmiyorum. Nihayet onun küçük oğlunun sesini duyardım. Babasının ağlayışını taklit ediyordu. Annesi çocuğuna bu davranışı, yasakladı. Ben kadıncağıza sordum : *"Nedir çocuğun bu garip ağlayışı?"* şu cevabı verdi : *"Ebu'l-Hasen eve giriyor, Kur'ân okuyor ve ağlıyor. Onu duyan çocuk da hemen taklit ediyor."* **Ebu'l-Hasen** dışarı çıkacağı zaman yüzünü yıkar ve gözlerine sürme çekerdi. Böylece ağladığını belli etmemeye çalışırdı.

O bir grup müslümanı daima ziyaret eder, onların ihtiyaçlarını giderir, onları giydirdi. Ama yaptığı bu iyiliklerin onlar tarafından bilinmesini istemez, kiminle gönderiyorsa; *"Bak, sakın ha bunları kimin gönderdiğini bilmesinler."* derdi. Onu tanıdığımdan beri kimi ziyaret etse en azından yüz dirhem gönderdiğini bilirim. Ancak hiç parası olmadığı zamanlarda böyle yapmazdı. Ona yemek yapardım. Bana şöyle derdi : *"Git siyah arpa al, gel.. Hani şu insanların bir kenara attığı değer vermediği cinsten.. Bana sadece gününe yetecek kadar arpa al gel."* O, nefisini hakir görmede herkesten ileriye. Şöyle derdi : *"Allah'tan başka ilâh yoktur. O'na yemin ederim ki, kendimi, kibleye yönelip namaz kılar halde gördüğüm tüm insanlardan şerli görüyorum."* Ölmeden dört gün önce Nisabûr'da yamna vardım. Bana şöyle dedi : *"Ey Ebu Abdullah! Gel, şu garib kardeşine Allah'ın nice hayırlar nasib ettiğine bir bak! Elhamdülillah, ölüm geldi ama Rab Teâlâ'nın beni hesaba çekeceği bir dirhemim bile yok. O benim zayıf, çelimsiz bir kul olduğumu bilir. Bu yüzden zorlanacağım, terleyeceğim bir şey bırakmadı bana! Haydi şimdi git, kapıyı kapat ve ben ruhumu teslim edinceye kadar kimseye izin verme! İçeri girilmesin. Ey dost! Dünyadan çıkıyorum, geriye sırtımdaki giysiden, abdest aldığım ibrikten, oturduğum keçemden ve kitaplarımdan başka hiçbir şey bırakmadım. Cenâzemin üzerine keçemi koyun, beni elbisemle sarın ve ibriğimi de bir fakire verin, abdest alsın."*

Ebu'l-Hasen hastalığının dördüncü gününde, 242 (H.) yılında vefat etti. Bir milyon kişiye yakın bir cemaat vardı cenazesinde.⁽¹⁾

Ebu'l-Hasen, Zehebî tarafından da 'Rabbânî' sıfatıyla övülmektedir.⁽²⁾

Ebu'l-Hasen'in Hadis Aldığı Kimseler ve Rivâyet Ettiği Hadisler

Bu hususta Ebu Nuaym diyor ki :

Muhammed b. Eslem, Tâbiîn'den bir grup güzide şahsiyete yetişmiştir. Zira A'meş ve İsmail b. Ebî Halid Tâbiîn'dendirler. **Muhammed b. Eslem**, Ubeyd'in oğulları olan **Muhammed** ve **Ya'lâ'dan**, Muhâdır'dan, Ubeydullah b. Musa el-Abesî'den, **Ebu Nuaym Fadl b. Dükeyn'den** ve **Cafer b. Avf'dan** hadis dinlemiştir. Ayrıca **İmam Süfyan-ı Sevrî'nin** ve **İmam Evzâî'nin** yakın arkadaşlarına ve talebelerine yetişmiştir. **Kabîsa**, **Hüseyin b. Cafer**, **Yezîd b. Hârun**, **Abdülaziz b. Ebân**, **Muhammed b. Kesir**, **Vehb b. Cerir**, **Hallâd b. Yahyâ**, **Müemmil el-Humeydî**, **el-Alâ b. Abdülcebbar** bunlardandır. **Muhammed b. Eslem et-Tûsî'nin** yetiştiği doğulu âlimler arasında ise **Nadr b. Şümeyl**, **Yahya b. Yahya**, **Hüseyin b. Velid**, **Cafer b. Yahya** sayılabilir.

Muhammed b. Eslem, **Ya'lâ'dan**, o **Muhammed b. Amr'dan**, o **Ebu Seleme'den**, o **Ebu Hüreyre'den**, o da **Rasûlullah (s.a)'dan** naklediyor : *"İman bakımından mükemmele en yakın mümin, en güzel huylu olandır."*

Muhammed b. Eslem, **Ubeydullah b. Musa'dan** o **Şeyban'dan** o **Âsım'dan**, o **Ebu Salih'den**, o **Ebu Hüreyre'den**, o da **Rasûlullah (s.a)'dan** naklediyor : *"Kişi mümin iken zina etmez, mümin iken içki içmez! İman o kişiden çıkıp gider de, günahından tevbe etmedikçe dönmez! Nihayet kul (günahından kurtulup) tevbe eder, işte o zaman iman kula geri döner."* (Bu hadisi bu lafızlar ile **Âsım'dan** sadece **Şeybân** rivayet etmiştir.)

Muhammed b. Eslem, **İbrahim b. Süleyman'dan**, o **Abdülhakem'den**,⁽³⁾ o **Enes b. Mâlik'ten**, o da **Rasûlullah'tan** nakledi-

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Saife*, c.4. s.113-114. Ayrıca İbnü'l-İmad, *Şezerât*, c.2, s.101.

(2) Zehebî, *el-İber*, c.1. s.344.

(3) Abdülhakem; zayıf metrûk bir ravîdir.

yor:

"Beş vakit namaz, namaz aralarında işlenmiş günahlara keffârettir."

Muhammed b. Eslem, Ya'lâ b. Ubeyd'den, o Yahya b. Ubeydullah'dan, o babası Ubeydullah'tan, o Ebu Hureyre'den, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor : *"Temizliksiz (abdestsiz) namaz ve başa kakılarak verilen sadaka kabul edilmeyecektir!"*

Muhammed b. Eslem, Abdullah b. Zübeyr'den, o Süfyan'dan, o Ebu'z-Zinad'dan, o A'rec'den, o Ebu Hureyre'den, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor : *"Üç kişi Allah'ın garantisi altındadır : Allah'ın mescidlerinden bir mescide doğru giden, Allah yolunda harbe çıkan ve hacca giden.."*

Muhammed b. Eslem, Ubeydullah b. Musa'dan o Abdül-A'lâ'dan, o Âyun'den, o Yahya b. Ebî Kesîr'den o Urve'den, o Âişe (r.a)'den, o da Rasûlullah (s.a) dan naklediyor :

"Şirk, kapkaranlık bir gecede bembeyaz bir taş üzerinde yürüyen karıncanın ayak sesinden daha gizlidir. Şirkin en azı, zâlimce ve haksızca yapılan bir harekete rıza göstermen, âdilce verilen bir hükme karşı kızgınlık hissetmemdir. Din zaten Allah uğrunda sevmek, Allah için buğzetmek değil midir?"

AHMED B. MUHAMMED B. MESRUK ET-TÛSÎ
(R.H)

Künyesi Ebu'l-Abbas'dır. Tûs asıllı olan Ebu'l-Abbas Bağdad'a göçtü ve burada vefat etti. ⁽¹⁾ Zehebî, Ahmed b. Muhammed b. Mesruk et-Tûsî'nin, sûfiler arasında ki muhaddislerden olduğunu belirtiyor. Ebu'l-Abbas hadis de toplamış ve bu dalda eser yazmıştır. ⁽²⁾ Ebu Nuaym da, Ahmed b. Muhammed b. Mesruk'un Bağdad'da oturduğunu, Hâris b. Esed el-Muhasibî, Muhammed b. Mansûr et-Tûsî, Seriiy es-Sakatî ve Muhammed b. Hüseyin el-Bercelânî gibi büyük zatların sohbetlerinden feyiz aldığını söylüyor. ⁽³⁾

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c.4. s.115.

(2) Zehebî, *el-Iber*, c.1. s.435.

(3) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.10. s.213.

Cüneyd-i Bağdâdî'nin Rüyasına Giren Adam, Tevekkülün Anlamı ve Tasavvufun Tanımı

Muhammed b. Hüseyin, Ebu Said b. Atâ'dan naklediyor :

Cüneyd rüyasında bir grup Allah dostunu görünce onlara; *"Bağdad'da evliyâullahtan kimse var mı?"* diye sordu. Onlar da; *"Evet, Ebu'l-Abbas, Allah dostlarındandır."* dediler.

Cafer el-Huldî, yazdığı risalede fakih Ebu Ali el-Hüseyin b. Yahya'dan naklediyor : Ebu'l-Abbas b. Mesruk'a; *"Tevekkül nedir?"* diye sorulunca Ebu'l-Abbas; *"Lehinde olan şeyleri bırakman ve aleyhine olacak şeylerle ilgilenip, bunlarla meşgul olmandır!"* cevabını verdi. Yine Ebu'l-Abbas'a; *"Tasavvuf nedir?"* diye sordular. Ebu'l-Abbas; *"İç dünyanın ve sırların, lazım olmayan başka şeylerden arınması ve mutlak ihtiyaç olana sarılması demektir!"* dedi.

Marifet ve Cehalet Ağaçlarının Gıdaları, Ebu'l-Abbas'ın Ferâsetiyle Bir Yahudi'nin Hidâyetine Vesile Oluşu

Muhammed b. Hüseyin, Ebu Bekir er-Râzî'den, o da Ebu'l-Abbas'tan naklediyor : *"Marifet ağacı; düşünce ve kaygı suyuyla sulanır ve yeşerir. Gaflet ağacı ise cehalet suyuyla hayat bulur. Tevbe ağacı pişmanlık suyuyla yaşar. Sevgi ağacı yardım, başkalarını kendi nefesine tercih ve dostlarla iyi geçinme ile sulanır ve büyür. Sen marifet sahibi olmayı ne kadar istersen iste, eğer daha önce irade ve benlik merdivenlerini çiğnememişsen, cehalet içinde kalmaya devam edersin! İradeni yenmeyi, nefesine hakim olmayı ne kadar arzu edersen et, tevbeyi düzgün ve sahih bir biçimde yaşayamazsan, hep gaflet içinde kalacaksın."* (1)

Cafer b. Muhammed b. Nusayr, Ebu'l-Abbas b. Mesruk'tan naklediyor : Bizim yanımıza ihtiyar bir adam gelmişti. Çok güzel ve etkileyici konuştu. Dili tatlı, gönlü zengin olan bu pîri fânî bize dedi ki : *"İçinizden ne geçiyorsa bana söyler misiniz?"* Benim içimden bu yaşlı adamın yahudi olduğu fikri geçiyordu. Bu zannım pek kuvvetliydi. Gittim el-Harîrî'ye söyledim. O benim bu tahmini mi çok abartılı buldu. Ben; *"Gidip, içimizden ne geçtiğini o ihtiyara haber vermemiz gerekir."* diyordum. Gittim, ihtiyarın yanına varıp;

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.10. s.214.

"Bize, içinizden hakkımda neler geçiyorsa söyleyin dediğiniz için buraya geldim. Benim kalbimden geçen o ki, sen bir yahudisin!" dedim. Adamcağız bu sözlerimi duyunca bir an hiçbir şey demeden durdu, sonra başını göğe kaldırdı ve şöyle dedi : "Doğru söyledin ey genç! Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur ve yine şehadet ederim ki Muhammed O'nun elçisidir. Ben bütün dinleri, sapık mezhepleri denedim! Siz Hak üzeresiniz." Bu ihtiyar adam bundan sonra gayet güzel bir İslami hayat yaşadı.

Cuma Günü Dertlenen Ebu'l-Abbas'ın Üç Güzel Sözü

Ali b. Abdullah b. Cehdam, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Mesruk'tan naklediyor : Cuma günü geldiğinde annem ağlamaya başladılar. Çünkü Cuma'dan hasta ve dertli bir vaziyette döndüğümü görürdü. Ben Cuma günleri hocalarımı dinlerdim. Onların vaazlarıyla dertlenirdim.

Cafer b. Muhammed b. Nusayr anlatıyor. **Ebu'l-Abbas b. Mesruk'a**; "Tevekkül nedir?" diye sordular. **Ebu'l-Abbas**; "Tevekkül, kalbin sadece Allah'a dayanmasıdır" diye cevap verdi :

Sülemî de Ebu'l-Abbas'tan şu hikmetli kelâmı naklediyor : "Kim kalbiyle her an Allah'ı düşünür, O'nun kendini gözlediğinin şuurunda olursa, Allah (c.c) onun uzuvlarını günahattan korur."

Ebu'l-Abbas Ahmed b. Mesruk et-Tûsî şöyle derdi : "Ey İnsan! Sen ananın karnından çıktığından beri ömrünü bitirmekte-sin." (1)

İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Mesruk'un birçok hadisi müsned olarak aldığını, **Muhammed b. Bekkar'dan, Şeyban b. Ferruh'tan** ve benzerlerinden hadis rivâyetinde bulunduğunu söylüyor. **Ebu Nuaym** da **Ahmed b. Mesruk'dan** hadis rivâyetinde bulunan bir grup ravî ile görüşüğünü bildiriyor ve bazı hadisler naklediyor. (2)

Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed b. Mesruk 298 (H.) yılının Safer ayında, 84 yaşında vefat etti ve Bağdad'ın Bâb-ı Harb Kabristanı'na defnedildi. (3) Allah rahmet eylesin.

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safoe*, c.4. s.115.

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.10. s.215-216.

(3) İbnü'l-Cevzî, a.g.e, c.4. s.116.

HERAT'TAN SEÇKİN ÂBİDLER ⁽¹⁾

İBRAHİM B. TAHMAN (R.H)

Herat'ta doğdu. Nisabûr'da yetişti. İlim taleb etmek için diyar diyar gezdi. Cömert, güzel ahlâklı, müsâmahakâr biriydi. Yanına gelen âlim ve öğrencilere yemek ikram etmeden duramazdı. ⁽²⁾

Zehebî'nin bildirdiğine göre İshak b. Raheveyh şöyle diyor :

"İbrahim b. Tahman'dan gelen hadisler sahthtir. Horasan eyaletinde onun kadar hadis bilen ve araştıran başka biri yoktur." ⁽³⁾

Ahmed b. Hanbel'in İbrahim'i Övmesi, Onunla İlgili Bir Rüya ve Çağdaşlarına Dâir

İbnü'l-Cevzi, İbrahim b. Tahman'ı şöyle anlatıyor : Ebu Zur'a diyor ki : Ahmed b. Hanbel'in yanında idim. İbrahim b. Tahman'dan bahsedilince, uzanmakta olduğu divandan kalktı. Hasta olmasına rağmen oturuşunu düzelitti ve şöyle dedi : *"Salih insanlar anılırken upuzun yatmak uygun değildir."* Bu sözleri söyledikten sonra İbnü'l-Mübarek'in ashabından birinin gördüğü rüyayı anlattı. Adam rüyasında İbnü'l-Mübarek'le beraber heybetli bir ihtiyar görür ve sorar : *"Yanıdaki kimdir ey İbnü'l-Mübarek?"* İbnü'l-Mübarek; *"Bunu tanımıyor musun, Süfyân-ı Sevrî'dir bu!"* diye cevap verir. Adam yine sorar : *"Nereden geliyorsunuz?"* İbnü'l-Mübarek; *"Biz her gün İbrahim b. Tahmân'ı ziyaret ederiz, oradan geliyoruz"* der. Adam; *"Onu nerede ziyaret ediyorsunuz?"* diye sorar. İbnü'l-Mübarek cevap verir : *"Siddik-ların yurdunda! Zekerîyya b. Yahya'nın yurdunda!"*

İbrahim b. Tahman, Tâbiîn'den Abdullah b. Dinar, Ebu'z-Zübeyr, Ebu Hâtım gibi büyük insanlardan müsned olarak hadis rivâyet etmiştir. Ömrünün son demlerine kadar Mekke'de kalan İbrahim b. Tahmân, Mesûdî'nin Mâlik b. Süleyman'dan gelen

(1) Herat; Horasan'ın doğusunda bugünkü Afganistan'ın Kuzey-Batısında yeralan eski bir şehir. İskender tarafından kurulduğu rivayet olunur. İslâm Tarihi boyunca da, seyyahları ve sufilere ile meşhurdur. (Çev.)

(2) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Safve*, c.4. s.117.

(3) Zehebî, *el-Iber*, c.1. s.185.

rivâyetine göre 163 (H.) yılında Mekke'de vefat etmiştir. O, ardında kendisi gibi âlim ve zahid birini bırakmamıştı. ⁽¹⁾ Zehebî, İbrahim b. Tahman'ın Nisabûr'da vefat ettiğini söylemektedir. ⁽²⁾

EBU UBEYD EL-KASIM B. SELLÂM (R.H)

Babası Rum asıllı bir köleydi. Ebu Ubeyd Herat'ta doğdu. İlim uğrunda büyük yolculuklara çıktı. İsmail b. Cafer'den, Şüreyk'ten, İsmail b. Ayyaş'tan, Hüseyim'den, Süfyân b. Uyeyne'den, İsmail b. Uleyye'den ve Yezîd b. Harun'dan hadis dinledi. Ebu Ubeyd kıraat ilmini bilen, Arap dilinden anlayan, anlaşılması güç kelimeleri çözen zeki biriydi. Birçok ilim dalında sayısız eser vermişti. O, ilmi otoritesi yanında, zühdü, tevâzuu, cömertliği ve samimiyeti ile de göze çarpan muhterem bir insandı. ⁽³⁾ Zehebî de Ebu Ubeyd'i anlatırken; "Önder Allâme" tabirini kullanıyor. Bağdad'a geldiği için de Bağdâdî vasfıyla zikrediyor. İmam Ahmed b. Hanbel (r.h) Ebu Ubeyd için 'o, üstaddır' ifadesini kullanıyor. İshak b. Râheveyh gibi bir hadis otoritesi "*Ebu Ubeyd benden daha ince fikirli (fakih) ve daha bilgiliydi*" diyor. ⁽⁴⁾

Geceyi Üçe Ayıran Adam

İbnü'l-Cevzî, anlatıyor : Ebu Bekir el-Enbârî'nin bildirdiğine göre Ebu Ubeyd geceyi üçe ayırmıştı. Üçte birini namaz kılarak geçirir, üçte birinde uyur ve geri kalan üçte birinde de kitap yazardı. Ebu Ubeyd Bağdad'da uzun bir süre kaldı. Sonra Tarsus kadılığına tayin edildi. 219 senesinde Mekke'ye gitti ve buraya yerleşti. 67 yaşındayken 223 (H.) yılında Mekke'de vefat etti. ⁽⁵⁾ Allah (c.c) rahmet eylesin.

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Saife*, c.4. s.117.

(2) Zehebî, *el-Iber*, c.1. s.185; Ayrıca bkz: İbni Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, c.10. s.146.

(3) İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, c.4. s.117.

(4) Zehebî, *el-Iber*, c.1. s.308; ayrıca İbni Kesir, *a.g.e.*, c.10. s.291-292

(5) İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, c.4 s.119.

İBRAHİM B. ALİ EL-HORASÂNÎ EL-HEREVÎ (R.H)

Künyesi **Ebu İshak**'tır. **İbrahim b. Edhem**'e arkadaşlık etti ve Kazvîn'de vefat etti.

Dua'nın Kabulü, Cennet'e Giden Yol ve Tercih Edilecek Altı Şey

Ebu Nuaym, babasından, o **Ahmed b. Cafer b. Hânî**'den, o **Muhammed b. Abdullah**'tan, o **Muhammed b. İbrahim**'den, o da babası **İbrahim b. Ali el-Horasânî**'den naklediyor :

"Kim duasının gökten geri çevrilmesini istemiyorsa, nefesine karşı beş şartı yerine getirmelidir :

- 1) Sadece ihtiyacı kadar yemeli,
- 2) Sadece lâzım olacak kadar giymeli,
- 3) Sadece gerektiği kadar uyumalı,
- 4) Sadece söylenmesi zaruri şeyleri söyleyecek kadar konuşmalı,
- 5) Allah'a karşı hep yalvaran bir edâ ile dua etmeli, iradesini terbiye edip tüm uzuvlarını günahattan korumalı.

Ey Dostlar! Biliniz ki Allah'ın cennetine giden yol üç şeyden geçer:

- 1) Kalbin, Allah'ın vadettiği ile tatmin olmalı;
 - 2) Allah'ın hükümlerine razı olmalısın;
 - 3) Yaptığın tüm ibadetlerde samimiyeti korumalısın.
- Ey Dost! Kim şeref ve hakikî üstünlüğe ermek istiyorsa altı şeyi altı şeye tercih etmelidir. Zira salihler bu tercihi yaparak hayrın doruklarına vardılar :*
- 1) Fakirliği, azdırıcı zenginliğe tercih etmelisin;
 - 2) Açlığı, tokluğa tercih etmelisin;
 - 3) Biraz daha aşağı gibi gözükeni, lüks ve kaliteli olana tercih

etmelisin;

4) Tevazu ve nefis terbiyesini kibire tercih etmelisin;

5) Hüznü, sevince tercih etmelisin;

6) Ölümü, hayata tercih etmelisin.” (1)

MERV EHLİNDEN SEÇKİN BİR ÂBİD (2)

ABDULLAH B. EL-MÜBAREK (R.H) (3)

Son derece cömert, sevgi dolu, Kur'an, hac ve cihadla pışmış, herkesin müracaat kaynağı durumuna gelmiş olan bu zât, âhiret için tüm hazırlıklarını yapmış biriydi. Onun sözü, hareketi ve huy-ları mübarekti. Onun benzeri kolay kolay bulunmazdı.

Allah ondan razı olsun.

“Tasavvuf; daima azık hazırlığı içinde olmak, istemek, hep Allah'ı istemektir.”

Gözyıldınlatan Adam, Önderliğe Lâayık Olmak, İlimde Derinlik ve Vefatında Kendisi Gibi Kimseyi Bırakmayan Ârif

Abdullah b. Yezîd b. Osman anlatıyor : Evzâî, bana şöyle sordu : *“Sen Abdullah b. Mübârek'i gördün mü hiç?”* *“Hayır, görmedim”* dedim. *“Bir görseydin o zâtı.. Gözlerin aydınlanırdı, talihli olurdun!”* dedi.

Ubeyd b. Cennad anlatıyor :

el-Ömerî dedi ki : *“İbnü'l-Mübârek bu işe hakikaten ehildir! O buna tam lâyıktır!”* Birisi bu sözü anlamayıp sordu : *“Neye lâyıktır Abdullah b. Mübârek?”* *“İmamlığa, imamlığa lâyıktır. O hakiki bir önder olabilir!”* dedi el-Ömerî. (Burada ilim bakımından önderlik kastolunuyor.)

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.10. s.43.

(2) Horasan'ın doğusunda Buhara'nın güneyinde yer alan Türkmenlerin yaşadığı bir şehir. Bugün Türkmenistan sınırları içindedir. (Çev.)

(3) Ebu Nuaym, a.g.e, c.8. s.162.

Ebu İshak el-Fizârî, **İbnü'l-Mübârek** için; "O, müslümanların imamıdır!" dedi.

Abdurrahman b. Mehdî der ki : "**Abdullah b. Mübârek** bizim nezdimizde **Süfyan**'dan daha ileridir."

Mu'temir b. Süleyman der ki :

"Ben **İbnü'l-Mübârek** gibi adam görmedim, ona ilim için gitğinde başkalarından öğrenemeyeceğin pek çok şeyi bulursun!"

Mu'temir b. Süleyman anlatıyor : Babama sormuştum : "**Babacığım! Arapların en üstün fakihî kimdir?**" "**Süfyan-ı Sevrî'dir, oğlum!**" demişti. Sonra **Süfyan** öldüğünde ben yine aynı soruyu sordum. Bu sefer; "**Abdullah b. el-Mübârek, oğlum!**" dedi.

Abdullah b. Mübârek vefat ettiğinde **Fudayl b. İyad** şöyle dedi : "**Allah rahmet eylesin ona! Arkasında kendi gibi birini bırakmadı.**"

İbnü'l-Mübârek'in Kitap Dostları, Yaş Seksen Olunca Ne Yapılır ? Önce Kur'ân Sonra Diğer İlimler

Ebu Davud anlatıyor : **İbnü'l-Mübârek**'e sordum : "**Horasan'da kiminle yârenlik edersin?**" diye. "**Orada Şu'be ve Süfyan'la halleşirim, onları dost bilirim**" dedi. **Abdullah b. Mübârek**. Tabii bu sözüyle **Süfyan** ve **Şu'be**'nin kitaplarını kast ediyordu! Hep onların kitaplarını okurdu.

Şakîk b. İbrahim el-Belhî anlatıyor : **Abdullah b. Mübârek**'e sorarlardı : "**Niçin bizimle namaz kıldıktan sonra yanımızdan ayrılıyorsun? Bizimle sohbet etmiyorsun?**" "**Ben sahabe ve Tâbiîn'in yanına gidiyorum!**" dedi. "**Nerede, nasıl gidiyorsun sahabe ve Tâbiîn'e?**" derlerdi. "**Onların bıraktığı eserleri okuyorum. Hem sizinle ne yapayım ki? Hep milletin giybetini yapıyorsunuz. Zaten yaş seksen olunca insanlardan kaçıp Allah'a sığınacaksınız! Tıpkı aslandan kaçır gibi!**"

et-Talekânî anlatıyor : Bir adam **İbnü'l-Mübârek**'e sordu : "**Ey Ebu Abdurrahman! Günümün artan saatlerini neyle değerlendireyim? Kur'ân öğrenerek mi, ilim talep ederek mi?**" "**Sen namazını kılacak kadar Kur'ân okuyabiliyor musun?**" "**Evet!**" "**Öy-**

leyse Kur'an'ı daha iyi anlamak için bu yolda ilim talebine ayır ar-ta kalan saatlerini!"

Kitapların Önemi, Hadisin Peygambere Varıyor Olması-na Dikkat Etmek, Râvi Kiriğinde Acımasız Olmak Gereği ve Abdullah'ın; Mutanın Haramlığını Savunması

es-Sindî b. Ebî Harun anlatıyor : **İbnü'l-Mübârek** ile ha-dis rivâyet eden üstadlar konusunda tartışırdık. Bazan şöyle der-dim ona : *"Ey Ebu Abdurrahman! Kimlerden ilim alacağız?" "Ki-taplarımızdan!"* derdi :

Ebu İshak et-Talekânî anlatıyor : **İbnü'l-Mübârek'e**, baba-sının yerine namaz kılan adamla ilgili hadisin derecesini sordum. O hemen dedi ki : *"Peki, kim rivayet ediyor bunu?" "Şihab b. Har-raş!" "Tamam, o güvenilir (sika) dir, o kimden?" "Haccac b. Di-nar" "O da güvenilir, peki o kimden?" "Rasûlullah (s.a)'dan?" "Bak sen! Şimdi olmadı işte! Rasûlullah (s.a) ile Haccac b. Dinar arasında develerin boynunu koparan uzun çöller var!"* ⁽¹⁾

Müseyyib b. Vâdih anlatıyor :

Biri hakkında **Abdullah b. Mübârek'e** şöyle dendi :

"Şu adam hadis talep ediyor, bu ilmi elde edecek ama senet (hadisi nakledenler) konusunda öyle sert ki, kılı kırk yarıyor!" **Ab-dullah b. Mübârek**; *"Güzel! Eğer Allah için hadis talep ediyorsa, senette acımasız ve şert olması (işî sıkı tutması) en lâıyk davranış-tır"* dedi.

Abdullah b. Mübârek birisine şöyle dedi : *"Hakim olmak is-tersen, Rasûlullah'ın sünnetini iyi bilmen gerek!"*

Abdullah b. Mübarek Mut'a nikahının haram olduğunu sa-vunurdu.

Öğüt Veren ve Öğüdü Kabul Edenlerin Azalması, Güna-hın Hayra Engel Oluşu, Marifetullahtan Gafil Olanlar, İn-sanlar, Hakiki Sultanlar ve Sefiller, Gariplerin Meclisine Oturmak, Fudayl'ın Üstünlüğü ve İbni Cüreyc Adlı Hadis Bilgininden Alınan Dua

(1) Son ravi ile Rasûlullah arasında uzun bir zaman dilimi var, hadise dikkat et demek isti-yor. (Çev.)

Said b. Yakub et-Talekânî anlatıyor :

Bir adam **Abdullah**'a sordu :

"Nasihat edecek insan kaldı mı?"

"Peki, öğüt kabul edecek insan var mı ki?"

Abdullah b. Mübarek der ki :

"Dünya aşkına tutulan insanı bir de günahlar her yandan kuşatmışsa, o hayır ve erdem ona nasıl yol bulabilir ki?"

Abdullah b. Mübarek dedi ki : *"Dünya ehli, dünyadaki en lezzetli şeyi tadamadan çıktılar!" "Nedir o?" diye soruldu. "Allah (c.c)'ı bilmek! (marifetullah)" dedi.*

Suneyd b. Davud anlatıyor : **Abdullah b. Mübarek**'e sordum : *"İnsanlar kimlerdir?" "İnsanlar, âlim olanlardır!" dedi. "Peki sultanlar?" dedim. "Sultanlar da dünyaya değer vermeyen, zâhid kullardır." dedi. "Peki aşâğılık, sefiller kimdir?" dedim.*

"Dinleriyle geçinenler, dini oyuncak edenlerdir!" dedi.

Abdullah b. el-Mübarek diyor ki : *"Garip ve kimsesiz insanların meclisinde otur! Bid'atçılarla oturma!"*

İbnü'l-Mübarek diyor ki :

"Tüm âlimleri gezdim, hepsinden behre aldım. Hiçbirinin ilmi Fudayl b. İyad'ın ilmi gibi tatlı gelmedi bana."

İbnü'l-Mübarek diyor ki : **İbnü'l-Cüreyc** bana veda etti ve şöyle dedi : *"Seni Allah'a emanet ediyorum, seni daima emin kıl-sın!"*

İnsanın Yaptığı Kötülüklerden Ötürü Zaman Zaman Kendini Köpekten Aşağı Görmesi, Hakiki Aziz ve Sefil, Vakar, Sükûnet ve Samimiyete Dâir Beyitler, Hapsirana Hayır Dua Etmek, Sadece Rabbin Affına Sığınmak ve Nefsin, Nöbetçisi Olmaya Dâir

İbnü'l-Mübarek der ki : *"Kişi kendi değerini belleyince, bazan kendini köpekten de aşağı görür."*

İbnü'l-Mübarek şöyle der : *"Aziz, Allah'ın aziz kıldığıdır! Sefil ve kötü ise, Allah'ın alçalttığı adi kimsedir."*

İbnü'l-Mübarek şu beyitleri okurdu daima :

*"Yersiz konuşmaktan daha çok,
Susmak yakışır delikanlıya!
Bana göre, sözünde doğru olması,
Yemin etmesinden daha iyidir!
Delikanlının vakarı ve sükûneti
Alnında parıldayan bir ışıktır.
Eğer birisinin dostunu tanıyorsan
Artık gizli yanı mı kalır onun sana?
Nice kesin inançlı, tedbirliler vardı ki,
Bedbahtlığı inancına galip geldi.
Bu sapkınlık onu inancından etti!
Sonunda dinini dünyası için pul etti!"*

İbni Humeyd anlatıyor :

Birisi **İbnü'l-Mübarek**'in yanında hapsirdi fakat hamdetmedi. **İbnü'l-Mübarek** adama sordu : *"İnsan hapsirdiğinde ne der?"* Adam soruyu cevapladı : *"el-Hamdülillah, Allah'a şükürler olsun!"* der. *"Tamam! Yerhamükellah! Allah da sana yardım etsin, rahmetiyle kuşatsın!"* cevabını verdi.

İbni Vehb anlatıyor :

Bir adam, **Süheyl b. Ali**'yi rüyasında görünce sordu :

"Rabbın nasıl davrandı sana?"

"İbnü'l-Mübarek'in öğrettiği kelimelerle kurtuldum!" dedi.

"Nedir o kelimeler?"

"Ya Rab, affına, affına sığındım!"

Bir adam **İbnü'l-Mübarek**'e ribat (gece nöbet beklemek) hakkında sordu. **İbnü'l-Mübarek** şöyle dedi :

"Kendini hak üzere uyar, kendinin nöbetçisi ol! Allah için nöbet tutmanın (ribatın) en güzeli budur."

İbnü'l-Mübarek'ten Gelen Hadisler

İbnü'l-Mübarek'in rivâyet ettiği birçok hadis vardır.

İbnü'l-Mübarek, İbni Avn'dan, o İbni Sîrîn'den, o da Ebu Hureyre'den naklediyor : *"Rasûlullah (s.a) namazda hataya düştünce iki secde yaptı."* (Sehiv secdesi).

İbnü'l-Mübarek, Musa b. Ukbe'den o Salim b. Abdullah'tan, o babası Ömer'den, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor :

"Bir karış toprak gasbedenin kıyâmette, boğazına sarılacaktır!" (Sahih Hadis)

İbnü'l-Mübarek, Musa b. Ukbe'den, o Salim'den, o da babasından naklediyor : Rasûlullah (s.a)'ın en çok; *"Hayır, kalpleri çevirene andolsun ki"* diye yemin ettiğini gördüm. (Sabit Hadis)

İbnü'l-Mübarek, Mübarek b. Fudâla'dan, o Hasan'dan, o da Esed el-Meymenî'den naklediyor :

Ebu Musa el-Eş'arî ile İsfahan'a sefere çıkmıştık. O şöyle demişti : Rasûlullah (s.a) *"Herc artmadıkça kıyâmet kopmaz"* dedi. Biz; *"Herc nedir?"* diye sormuştuk. Rasûlullah (s.a); *"Herc, ölüm demektir"* buyurdu.

İbnü'l-Mübarek, Muhammed b. Aclan'dan, o babasından, o Ebu Hureyre'den, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor :

"Allah yolunda cihada giden mümin gece gündüz Allah'ın âyetlerini okuyan gibidir. Tıpkı şu pervane gibi." (Sabit Hadis)

İbnü'l-Mübarek, Üsâme'den, o Nâfi'den, o İbni Ömer'den, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor :

"Cibrîl bana, kolaylaştırıcı olmamı emretti."

İbnü'l-Mübarek, Abdullah b. Said'den, o Ebu Hind'den, o İbni Abbas'tan, o da Rasûlullah (s.a)'tan naklediyor :

"İki nimet vardır ki, insanların çoğu bunları bilmezler, gafildirler : Sağlık ve boş vakit." (Sahih, Müt. Aleyh)

İbnü'l-Mübarek, Ebu Bekir b. Ebû Meryem'den, o Damra'dan, o Şeddad'dan, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor :

"Uyanık; kendini tanıyan ve ölüm sonrası hazırlığını yapan-

dır. Facir ise sadece tutkularına takılan ve Allah'tan bir sürü boş istekte bulunmaktadır.” (Meşhur Hadis)

Abdullah b. Mübarek, Mâlik b. Enes'ten o Zeyd b. Eslem'den, o Atâ b. Yesar'dan, o Ebu Said el-Hudrî'den, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor : Rab Teâlâ, cennet ehline şöyle der: *“Ey cennet ehli!”* Bu söz üzerine cennettekiler : *“Buyur ey Rabbi-miz, seniniz, sana geldik!”* derler. Rab Teâlâ; *“Halinizden razı mısınız ?”* diye sorar. *“Niçin razı olmayalım ki? Bize hiçbir yarattığına vermediğin şeyleri bahşettin!”* derler. *“Size bundan daha güzeli de veriyorum! Size sevgimi, hoşnutluğumu veriyorum. Size hiçbir zaman kızmayacağım artık!”* diye buyurur Rab Teâlâ. (Sahih Hadis)

İbnü'l-Mübarek, Halid el-Hizâ'dan, o Ebu Osman'dan, o da Ebu Musa'dan naklediyor :

Rasûlullah (s.a) ile beraberdik. Yer gök demedik, tüm vadiyi tekbir seslerimizle inletip (bağıra bağıra) dua ettik. Rasûlullah (s.a) bize yaklaştı ve şöyle dedi : *“Ey insanlar! Siz yanınızda olmayan veya sağır birini çağırılmıyorsunuz! Siz yanbaşınzdaki işitene yalvarıp yakarıyorsunuz! Kendinize sahip çıkınız!”*

Rasûlullah (s.a) daha sonra şöyle dedi :

“Ey Abdullah b. Kays! Sana cennet hazinesi olan bir kelime söyleyeyim mi? ‘La havle vela kuvvete illa billah’ de!” (Tüm güç ve tüm hareket ancak Allah'ın izniyledir) (Sahih Hadis)

İbnü'l-Mübarek, İbni Avn'dan, o Hafsa bt. Sîrin'den, o Ümmü'r-Râbih'ten, o Süleyman b. Amir'den, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor : *“Müslümanlara yaptığın yardım sadakadır. Akrabaya yaptığın yardım ise, hem sadaka hem sıla-i rahimdir.”*

Abdullah b. Mübarek, Musab b. Sâbit'ten, o Ebu Hâzim'den, o Sehl b. Sa'd'dan, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor :

“Mümin ehl-i iman için bedeninin başı gibidir. Baş zedelendiğinde beden nasıl çırpınırsa, ehli-imana bir zarar ve facia geldiğinde de, mümin öylesine çırpınır.” (Garib Hadis)

İbnü'l-Cevzî diyor ki; Künyesi Ebu Abdurrahman olan İbnü'l-Mübarek'in babası Türktür. Hanzalaogulları'ndan olan bir tüccarın yanında yaşıyordu. Annesi de Huvarizm asıllı bir

Türk'tür. İbnü'l-Mübarek 118 yılında doğdu ve 181 (H.) yılında, Ramazan ayının 13 ünde, 63 yaşında, Irak'ın Hit şehrinde vefat etti. (1)

ATÂ B. MEYSERA (R.H)⁽²⁾

Dünyalık ile öğünmekten, parayla gurur duymaktan nefret eden, âhiret için azık hazırlamağa kendini vakfetmiş bir insan olan Ebu Osman el-Horasânî Atâ b. Meysera, dini iyi bilen mükemmel bir fakih, ilmiyle amel eden bir vaizdi.

"Tasavvuf; ermişliğe yol açar, dönüş yolunu hazırlar, güzel amele koşturur."

Ertesi Günkü Savaşa İbadetiyle Gecedен Hazırlanan Adamın; Âhiret, Dünya'nın Anlamı, Tevbe, Amel Defteri ve Yol Hazırlığı'na Dâir Verdiği Etkili Vaaz

Abdurrahman b. Yezîd b. Câbir anlatıyor :

Ata el-Horasânî ile yanyana savaşa çıkmıştık. O, geceyi namazla ihya ederdi. Gecenin üçte biri ya da yarısı gidince çadırından bize seslenir, şöyle derdi : *"Ey Abdurrahman b. Yezîd, Ey Yezîd b. Yezîd, Ey Hişam b. Elgaz, hey sizler! Kalkın, abdest alın, namaz kılın! Çünkü bu gecenin namazı ve doğacak günün orucu, irin ve kandan, demir süngü ve halkalara dayanmaktan daha kolaydır! Haydin cennete, haydin cennete! Haydin kurtuluşa, haydin kurtuluşa!"* Böyle der ve namaza dururdu.

Abdurrahman b. Yezîd b. Câbir amcasından naklediyor :

Atâ el-Horasânî şöyle hitap etti :

"Ben size 'dünyayı düşündün' demiyorum! Siz zaten birbirinize habire dünyadan bahsediyor, dünyayı öğütlüyorsunuz! Siz dünyaya düşkünsünüz! Oysa ben diyorum ki, âhirete sarılın, âhireti düşünün! Şunu kesinlikle biliniz ki, bir kul ne denli şerefli, ne denli zengin ve ünlü olursa olsun, isterse 'ben falan oğlu falanım' desin,

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Safve*, c.4 s.180.

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.5. s.193.

Allah onu ateşten azad etmedikçe, hiçbir kimse hiçbir güç onu cehennemden koruyamayacaktır. Allah kimi ateşten kurtarırsa, ona ne mutlu! Kimi de kurtarmazsa, ne acı, ne çetin bir perişanlığa uğrayacaktır!.. Siz, asıl mükafaat yurdu için iş (amel) dünyasında çalışın, ciddi bir biçimde emek verin! Kalıcı olan vatanınız için, geçici dünyada boş durmayın, çaba gösterin.

Dünyaya niçin 'dünya' (yakın) denmiştir? Zira çalışanın içinde, yakınında bulunuyor. Ahirete neden 'ahiret' deniyor? Zira ahiretteki her şey dünyadan sonradır, o sonraki bir hayattır. Ahirette iş yapılmaz, amel edilmez, orası mükafaat yurdu.

İşlediğiniz günahattan sonra samimi ve pişmankârâne bir tavırla; 'Allah'ım beni affet! Allah'a teslim oldum! Allah'tan başka ilâh yoktur. O tektir, O'nun ortağı yoktur. Allah en büyüktür. Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'adır. Subhânellâh ve bihamdih! Güç, kudret, sadece Allah'ındır. Ben Allah'tan bağışlanma diliyorum ve O'na dönüyorum' deyiniz...

Amel defterleri açıldığında bütün kullar hatalarının ardından böyle bir pişmanlık duası yaparlar. Bu kelam ile Allah'tan mağfiret ummaktadırlar. Eğer iyilikte bulunmuş, zamanında pişman olmuşlarsa, güzel amelleri hata ve günahlarını bir bir silecek, yokedecektir. Kim dünyada yaptığı kötülüğün ardından onu silen bir iyilik yapmışsa, Allah'tan bağışlanma umabilir. Ama kim günah üstüne günah işlemiş, zulüm üstüne zulüm yapmış ve gururuna yediremeyerek Allah'tan af dilememiş ve (Şeytan gibi kibirli olmuşsa), sorgulama ona ağır gelecek, kalbi mengeneyle konmuş gibi sıkılacaktır! Ancak Rab Teâlâ'nın affettiği kullar, günahlarını örttüğü kullar kurtulacaktır. Rab Teâlâ; kulları düşüncesiz ve günahkâr olduğu halde yine de mağfiretten vazgeçmez! O, hesabı çabuk görendir.

Dünyaya, hemen ayrılacağınız bir yer gözüyle bakınız! Allah'a andolsun ki, kopacaksınız dünyadan! Ölümü de, tatmadan geçmeyeceğiniz bir (lokma) gibi görünüz! Zaten tadacaksınız ölümü! Ahireti, muhakkak gelip konaklayacağınız bir yurt gibi görün! Oraya elbette gideceksiniz! Orası bütün insanların uğrağıdır. Hiç kimse yoktur ki, büyük yolculuğa çıktığında oraya uğramamış olsun!..

İnsan yola çıkmak istediğinde, hazırlığını yapar. Harâret için suyunu, donmamak için giysisini, aç kalmamak için de yemeğini

alıp da gider. Kim yolculuğuna hazırlıklı çıkarsa, sevinir. Kim de hazırlıksız, elini kolunu sallaya sallaya yola düşerse, pişman olur. Ateş bastığında gölge bulamaz, susadığında su bulamaz, dondurucu soğukla karşılaştığında kendini koruyacak örtü bulamaz! Ben böylesine nedâmet hislerine kapılacak, başını taşlara vuracak başka bir insan göremem!

Tabii her şeye rağmen bu bir dünya yolculuğudur. Kesintiye uğrayabilir. Varılan yerde kalınmaz. Ama asıl sefer, asıl yolculuk için hazırlığını yapanlar en akıllı, en zeki insanlardır! Onlar âdın-yadayken suyunu alır. Allah'a sığınır! Allah kendisine sığınanı arşında gölgelendirir. O, ebediyyen sıcak görmez. Kıyamet günü hararetten yanan, bir daha gölgelenmeyecektir. Kim elbisesini hazırlamışsa, ebediyyen açıkta kalmayacaktır. O gün çıplak kalan hep çıplak olacaktır."

Fakir ve Kimsesizlerle Sohbet ve Arkadaşlık, Zikir Meclislerinin İlim Meclisleri Anlamına Geldiğine, Davud (a.s)'un Zelleye Düşmekten Korkmasına, Gençlerden Bir Şey İstemenin Yaşlılardan İstemekten Daha Kolay Oluşuna ve Örümceğin Ördüğü İki Ağ Dâir

Said b. Abdülaziz diyor ki :

Atâ el-Horasânî, arkadaşlarıyla sohbet etmezse fakir ve zavallı insanların yanına gider, onlarla sohbet ederdi.

Ebu Hezzan, **Atâ el-Horasânî**'den naklediyor : "Zikir meclisleri, helal ve haramın izah edildiği (fıkıh) meclisleridir."

İbni Câbir, **Atâ el-Horasânî**'den naklediyor :

"Davud (a.s) yaptığı hatayı, unutmamak için avucuna nakşederdi. Hata ve günahları görünce elleri titredi."

Velid b. Nuceyh'ten gelen rivâyette ise şöyle geçmektedir :

Davud (a.s); "Ya Rab! Günahımı avucuma yaz!" derdi. Elini ne zaman yemek ya da su içmek için açsa, hatalarını görür, ağlardı.

Reca b. Ebî Esleme, **Atâ el-Horasânî**'den naklediyor :

Gençlerden bir şey istemek, yaşlılardan rica etmekten daha kolaydır. **Yusuf (a.s)** ne diyor : "Bugün sizi azarlamak yok! Allah

sizi affediyor!" (1)

Oysa Yakub (a.s.); *"Sizin için Rabbime sonra bağışlanma dileğinde bulunacağım!" (2) diyor :*

Osman b. Atâ, babasından naklediyor :

"Örümcek iki defa ağ ördü. Birincisi, Tâlut, Dâvud (a.s)'u aradığında, ikincisi ise, Peygamber (s.a) mağaradayken."

En Çetin Sorgunun Bilgiden Olacağına, Tüm Secdegâhların Kıyamette Tanıklık Edeceğine, Nefsi Murâkâbenin Gereğine, Müslümanlar Arası Üç Önemli Göreve, ve Rasûlullah'ın Sünnetine Dâir

Osman b. Atâ, babasından naklediyor : *"Kıyâmet gününde kişinin en çetin sorgusu, bildikleri hakkında olacaktır."*

Atâ der ki : *"Bir kul, yeryüzünün herhangi bir noktasında Allah'a secde ettiğinde, kıyâmet günü o yer, adamın lehine şahitlik edecek ve öldüğünde üzerine ağlayacaktır."*

Amr b. Verd'den naklediliyor :

Atâ bana şöyle tavsiye etti : *"Mümkünse bir akşam dahi kendini ve Rabbini tanımak için kendinle başbaşa kal!"*

İbni Atâ, babasından naklediyor :

Kardeşleriniz için üç şeyi yerine getiriniz! Hastaysa ziyaretine koşunuz! İşleri varsa ona yardım ediniz! Unuttuysa ona hatırlatınız! Eskiden şöyle derlerdi : *"Bir mil de yürümen gerekse, hastayı ziyaret et, iki mil de yürümen gerekse, küskün iki kişinin arasını bul, onları barıştır. Üç mil de yürümen gerekse, Allah yolunda kardeş olduğun insanı ziyaret et!"*

Osman b. Atâ, babasından naklediyor :

"Sünnet, Kur'an'a delildir."

İlimden Sonra Azmak, En Güzel Amelin İlim Öğretmek Olduğu, Şeytanın Sürmesi, Ashâb'ta Olmayan Üç Özellik, Beş Günahın Ardından Gelen Beş Âfet ve Allah Yolunda Toz-

(1) Yusuf, 92.

(2) Yusuf, 98.

İlanan Yüzlerin Kıyamette Aydınlık Olacağına Dâir

Atâ diyor ki : *"Cehennem yedi kısımdır. En şiddetlisi, en sıcak ve en pis kokanı, ilimden sonra azıp zinaya düşenler içindir."*

İbrahim b. Ebî Abla anlatıyor :

Sabah namazından sonra **Atâ el-Horasânî'nin** yanına oturur, onun dua ve sohbetini dinlerdik. Bir gün gelmedi, onun yerine, bazan müezzinlik yapan bir adam geldi, konuştu. **Recâ b. Hayve** adamın sesini duyunca irkildi; *"Kim bu?"* dedi. Adam; *"Benim! Ey Ebu'l-Mikdam!"* dedi. **Recâ**; *"Sus! Biz hayrı ancak ehlinde dinlemek isteriz."* dedi.

Atâ der ki : *"Kendim için en güvendiğim amelim, ilim yaymamdır."*

Atâ der ki : *"Şeytanın da kendine göre bir sürmesi vardır. Allah'ı anacağı yerde uyuyanların gözlerine bu sürmeden çeker."*

Atâ der ki : *"Üç kişi vardır ki Rasûlullah'ın ashâbı (arkadaşları) arasında onlardan yoktur : Peygamber (s.a)'in ashâbından hiçbirisi yemininden dönmemiştir, hiçbirisi Harûrî⁽¹⁾ değildir, ve hiçbirisi kaderi inkar etmemiştir."*

Atâ der ki : *"Beş şey oldu mu, beş şey de peşinden gelir : Faiz yendiğinde, yere batma ve zelzele olur; yönetenler azdığına, yağmurlar azalır; zina arttığına, ölümler çoğalır; zekat verilmediğinde, hayvanlar helak olur; ehli zimmetin (İslâm devletinin himayesinde yaşayan yahudi ve hristiyanların) hakkına tecavüz edildiğinde, ülke istilâya uğrar."*

Atâ'dan naklediliyor : *"O gün bazı yüzler aydınlıktır."* ⁽²⁾

"Yani Allah yolunda devamlı tozlandığı için, kıyamette aydınlık olacaktır."

Akşamla Yatsı Arasının Önemi

Amr b. Ebî Halîfe naklediyor :

Atâ ile beraber akşam namazı kıldık. Kalkınca elimden tuttu

(1) Harûriyye sapık bir Hâricî fırkasıdır. (Çev.)

(2) Abese, 38.

ve şöyle dedi : *"İşte bu an, akşamla yatsı arasındaki bu vakit çoklarının afiyetle geçirdiği bir andır. Bu vakitte evvâbın namazı kılınır. Kim Kur'ân'ı baştan sonra okursa, cennet bahçelerine girer."*

Atâ'nın Hadis Adığı Kimseler, Ondaki Hadis Alanlar ve Rivayetleri

Atâ b. Meysera, Enes b. Mâlik'den, Abdullah b. Abbas'dan, Abdullah b. Ömer'den, Ebu Hureyre'den, Ebu İmame'den ve Ukbe b. Âmir'den nakil yapmıştır. Ayrıca, Muaz b. Cebel'den, Ebu Rezin'den, Ka'b b. Uca'dan rivâyet etmiştir.

Atâ ilmini tabîinin büyüklerinden almış, bunlar arasında, Sa'id b. Müseyyeb'i, Ebu İdris el-Havlânî'yi, İbni Muhayrız'ı, Hasan el-Basrî'yi, Yahya b. Ya'mer'i, Naîm b. Ebî Hind'i, Atâ b. Ebî Rebah'ı Nafî' İkrime'yi, Ebu İmran el-Cevnî'yi sayabiliriz.

Atâ el-Horasânî, hicrî 50. yılda doğdu, 135. yılda vefat etti.

Atâ, Enes b. Mâlik'ten rivâyet ediyor :

Rasûlullah (s.a), ashabından bir zatın cenaze ve defin işi tamamlandıktan sonra kabrin başında durdu, şöyle dedi : *"Biz Allah'a aidiz ve ona döneceğiz. Allah'ım, müteveffânın ruhuna gök kapılarını aç, onu en güzel bir surette karşıla, soru esnasında ona destekçi ol ki, dili sürçmesin!"* (Garîb Hadis)

Atâ, İbni Abbas'tan naklediyor : Bir adam, Rasûlullah (s.a)'ın yanına geldi ve; *"Ya Rasûlallah! Ben bir dişi deve kesmeyi adak etmiştim, ama bulamadım. Ne yapayım?"* diye sordu. Rasûlullah (s.a); *"Onun yerine yedi koyun adak et!"* buyurdu.

Atâ, Ebu Ümâme el-Bâhilî'den naklediyor :

Amr b. Ânise'ye;

"Ey Amr! Sana neden 'İslâm'ın dördüncüsü' adını verdiler?" diye sordum. Şöyle dedi : *"Daha İslâm gelmeden önce, Allah Teâlâ benim kalbime İslâm'ın sevgisini koymuştu. İnanıyordum ki, cahiliye âdetleri ve putlara tapınmak gibi inançlar bâtıldır, boşdur. İçimdeki boşluğu dolduracak bilgiyi ve haberi soruşturmaya başladım. Gelip, geçen kervanlara soruyordum. Nihayet, bir gün Mekke'den dönmekte olan bir kervana rastladım. Konuştuklarına kulak misafiri oldum. Orada, kendinin peygamber olduğunu sanan Ku-*

reyşli bir adam olduğunu söylüyorlardı. Mekke'ye geldim ve Rasûlullah'ı gördüm. Ona; *"Ya Rasûlallah! Sana bu (din) hususunda inanıyor, sana söz veriyorum."* dedim. Orada müslüman oldum. İslam'a giren dört kişinin dördüncüsüydüm. Böylece bana bu ad verildi. Sonra Rasûlullah'a; *"Senin yanında kalayım mı? Yoksa âilemin yanına mı gideyim?"* diye sordum. Efendimiz; *"Şimdi âileme git. Daha sonra benim Yesrib'e gittiğimi duyunca yine yanıma gel."* dedi. Rasûlullah (s.a) Medine'ye gittiğinde ben de onun yanına gittim.

Atâ, Ka'b b. Uca'dan, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor :

"İyi davrananlara daima daha iyisi (el-Husnâ) ve üstünü (ziyâde) verilir" ⁽¹⁾ *"Burada daha iyisinden (el-Husna), cennet kasolunuyor. Üstün (ziyade) olandan ise, Rab Teâlâ'yı görmek kasto-lunuyor."* (Garib Hadis)

Atâ, Said b. Müseyyeb'den naklediyor :

Osman b. Affan (r.a)'ı gördüm. Abdest alırken sakalını hilal-liyordu (parmaklarını açarak sakalının içinden geçiriyordu) sonra şöyle dedi : *"Rasûlullah (s.a)'ın da böyle yaptığını gördüm."*

Atâ, Said b. Müseyyeb'den, o da Hâkim kızı Havle'den rivâyet ediyor : Rasûlullah (s.a)'a; *"Ya Rasûlallah! Kadın da erkeğin rüyada gördüğünü görse (ihtilam olsa) ne yapar?"* diye sordum. *"O da gusul abdesti almalıdır."* dedi.

Atâ, İbni Muhayriz'den, o da Abdullah b. Sadi'den naklediyor : Kavmimle beraber Rasûlullah (s.a)'ın huzuruna geldik. Ben en arkalardaydım. Herkes soracağını sordu. Sonunda efendimiz ; *"Aranızda ihtiyacı olan biri kaldı mı?"* diye sordu. *"Evet, arkamızda bir çocuk var. O sana bir şey sormadı"* dediler. Rasûlullah (s.a); *"Onu buraya gönderin. Belki de onun hâceti (sorunu) sizinkilerden daha önemli ve hayırlıdır!"* dedi. Beni öne çıkardılar. Rasûlullah'ın huzurundaydım. Bana; *"Ne istiyorsun?"* diye sordu. *"Hicret sona mı erdi acaba? Bunu bana bildirir misin?"* dedim. Rasûlullah (s.a); *"Kafirlerle savaştığı sürece hicret bitmez!"* dedi.

Atâ, Hasan'dan, o da Peygamberimize yetişme şerefine nail olan Ebu Temîme'den naklediyor :

Rasûlullah (s.a)'a adalet ve doğruluğun kapılarını (temel pren-

(1) Yunus, 26.

siplerini) sordum. O da şöyle cevap verdi : *"İnsanlar için kendinden verebilmek, fedakâr olmak. Tüm evrene barışı yaymaya çalışmak. İster dar, isterse bolluk ve refah zamanında olsun. Allah'ı anabilmek. Allah yolunda övülmeye ya da yerilmeye aldurmamak."*

Peygamber (s.a)'e, hevânın kapılarını (azgınlık ve fesadın sebepleri) sordum : *"Kıskıracak pençesi altına alan bir cimrilik, peşine takıp seni ardında sürükleyen bir nefis, kendini beğenmek, belaya karşı az sabırlı olmak, nimete karşı az şükretmek."*

Atâ el-Horasânî, Nuaym b. Ebî Hind'den, o Ebu Sehl'den, o da Huzeyfe'den naklediyor : Peygamberimizi vefat hastalığı esnasında ziyaret ettim. Hz. Ali onu göğsüne dayamıştı. *"Anam, babam sana feda olsun ya Rasûlallah! Kendini nasıl hissediyorsun?"* diye sordum. *"İyi"* dedi. Ben Hz. Ali'ye döndüm ve; *"Bana bırakır mısın? Rasûlullah biraz da benim göğsüme dayansın? Çünkü sen nasibini aldın?"* dedim. Rasûlullah (s.a); *"Hayır, o buna daha lâyıktır ey Huzeyfe! Gel, bana yaklaş!"* dedi. Rasûlullah'a yaklaştım. Şöyle dedi : *"Ey Huzeyfe! Bir orucu ya da sadakayı Allah'ın rızasını gözeterek tamamlayan da cennete girer."* *"Babam sana feda olsun Ya Rasûlallah! Açık mı yapayım, gizli mi?"* dedim. *"Hayır, bilakis açıkca yap!"* diye buyurdu.

Atâ, **Atâ b. Ebî Rabah'tan**, o **İbni Abbas'tan**, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor : *"Ateş üç göze haram kılınmıştır. Allah korkusundan ağlayan göz, Allah'ın haramlarından sakınan göz ve Allah yolunda uykusuz kalan göz."*

Atâ, **Ebu İmran el-Cevnî'den**, o da Hz. Âişe'den naklediyor :

Peygamber (s.a) dört ameli çok severdi. İki tanesi nefis terbiyesiyle ilgiliydi. Diğer ikisi de mâlî ibadetle ilgiliydi. Nefsini terbiye ettiğin ameller, namaz ve oruçtur. Mâlî ibadet ise cihad ve sadakadır. (Garîb Hadis)

İBRAHİM B. EDHEM (R.H)⁽¹⁾

Ayağını yere sağlam basan, son derece ihtiyatlı ve gûnahtan uzak bir hayatı seçen **Ebu İshak İbrahim b. Edhem** özbilgisiyle donandı, lûtfâ erişti, kendine Rasûlullah (s.a)'ın yolunu yol edindi.

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.7. s.367.

Bereketli ve sağlam bilgiyle dost oldu. Fitne bulaşmış, lânetlenmiş muhalif oldu.

Tasavvuf; güzel huy ve zerafettir, iç ve dışın pak oluşudur.

İbrahim'in İbret Dolu Öyküsü

İbrahim b. Edhem'in hizmetçisi olan İbrahim b. Beşşar anlatıyor : İbrahim b. Edhem'e sordum : "Şu işin başında neydin sen? Nasıl bu mertebeye geldin?". İbrahim; "Bunu sormasan daha iyi olur!" dedi. Ben de : "Tamam, dediğin doğru, Allah seni korusun, ama yine de bize durumunu anlattırsan, Allah (c.c) senin hikâyenle bizi nasıblendirir, gözümüzü açar." dedim. İkinci defa rica ettim. O da şöyle dedi : "Vay canına! Hâlâ mı soruyorsun? Kendini Allah'a ver, sorma böyle şeyleri!". Üçüncü defa sordum; "Ey Ebu İshak! Nasıl istersen!" dedi.

İbrahim b. Edhem öyküsünü anlatmaya başladı : Babam Belhli'ydi, Horasan prenslerindendi. Avı çok severdik. Bir gün yanımda köpeğimle atıma atlayıp ava çıktım. Önümde bir tavşan ya da bir tilki sıırıyordu. Atım ürktü. Arkadan gelen bir ses duydum : "Sen bu iş için yaratılmadın! Sen bunu yapmakla da emrolunmadın!" diyordu bu ses. Durdum, sağa, sola bakındım. Ama kimseyi göremeyince kızdım ve; "Allah'ın lâneti İblis'e olsun!" dedim. Sonra atımı kımlıdattım. Birden önceki sestten daha gür bir ses duydum : "Ey İbrahim! Sen bunun için yaratılmadın, sana böyle yap diye de emir verilmedi!" diyordu. Yine sağa sola bakındım, kimseyi görmedim. Kızdım ve; "Allah lânet etsin şeytana!" dedim. Sonra atım hareketlendi ve eğerimin arkasından şu nida geldi : "Ey İbrahim! Sen bu iş için yaratılmadın, bu işi yapacaksın diye de sana emir verilmedi!" Durdum ve haykırdım : "Uyandım, uyandım! Âlemlerin Rabb'i'nden bir uyarı geldi bana! Bu günden sonra Rabbimin korumasına sığınarak, artık Allah'a isyan etmeyeceğim."

Ailemin yanına döndüm. Atımdan indim. Sonra doğruca babamın çobanlarına gittim ve onlardan bir cübbe aldım. Kendi elbiselerimi de onlara verdim. Artık beni yüceltecek, ya da alçaltacak bir beldeye yönelme isteğiyle Irak'a yöneldim. Oraya vardım. Orada günlerce çalıştım. Ama helâlinden bir şey bulamadım. Bazı şeyhlerle helâli nerede bulacağımı sordum. Şam beldelerine (Suriye ve Fi-

listin'e) git dediler. Şam beldelerine gittim. Mansura (el-Masîsa)'ya vardım. Orada günlerce çalıştım, günlerce aradım. Yine de bana helâl şeye rastlamamışım gibi geldi. Bazı tecrübeli büyüklere sordum. Dediler ki : *"Eğer özbeöz helâli arıyorsan, Tarsus'a gitmen gerek! Orada mübahlar çoktur, iş de çoktur."* Tarsus'a yöneldim. Orada bahçelerde çalıştım, ürünleri topladım. Bir gün deniz kıyısında otururken bir adam yanıma geldi, sonra çoğaldılar. Baktım, bunlar bostanlarında çalıştığım kişilerdi. Karşımda bir kâhya ve yardımcıları bulunuyordu. Kahya oturdu ve seslendi : *"Hey sen! Bekçi!"* *"Beni mi çağırıyorsunuz?"* dedim. *"Evet! Şimdi git bize büyücek bir nar getir, en tatlı olduğunu tahmin ettiğin iyi bir şey olsun!"* diye emir verdi. Gittim, büyücek bir nar aldım, getirdim. Baktı, meyveyı yardı, fakat ekşi bir meyvaydı bu. Seslendi : *"Sen ey bekçi! Şu zamandan beri bizim hostanlarımızda çalışmıyor musun? Bizim meyvelerimizi yemiyor musun? Bizim narlarımızdan tatmıyor musun ve hâlâ tatlıyı ekşiden ayıramıyorsun ha?"* dedi. *"Vallahi sizin meyvelerinizden hiç tatmadım. Ben tatlıyı ekşiden de ayıramam!"* dedim. Kâhya, etrafındaki adamlarına döndü : *"Şu adamı dinliyor musunuz? Bakın neler söylüyor?"* dedi. Sonra bana döndü : *"Yoksa sen İbrahim b. Edhem olmayasın?"* dedi. Ve sözüne başka sözler eklemekten döndü gitti.

Ertesi gün mescidde benim kim olduğumu ve benle ilgili bildiklerini anlattı. İnsanlar beni tanımaya başladı. Sonra yanında adamlarıyla beraber kâhyanın geldiğini gördüm. Ona gözükmemek için hemen ağacın arkasına saklandım. İnsanlar içeri doluşuyorlardı. Biraz sonra onlara karıştım, aynı zamanda korkuyordum. İşte bu hale gelişimin ve Tarsus'tan çıkışımın öyküsü.

Yunus b. Süleyman el-Belhî, İbrahim b. Edhem'den bu hikayeyi nakleder ve şu eklemeyi yapar : *İbrahim* atı üzerine eğilmişken ansızın şu sesi duyar : *"Ey İbrahim! Nedir bu abesle işti-gal? Nedir bu faydasız işler? 'Sizi sadece boş yere yarattığımızı ve sizin hakikaten huzurumuza geri getirilmeyeceğinizi mi sandınız?"*⁽¹⁾ *Allah'tan kork! O darlık ve ihtiyaç günü için şimdiden azı-ğını hazırla!"* Bu sözleri duyan İbrahim, bineğinden iner, dünyayı kaldırıp atar, âhîret amellerine dalar.

(1) Mü'min, 115.

Abdullah b. Mübârek'in İbrahim'le Dostluğu, İbrahim Nezdinde Kimlerin Yüce Olduğu, Sultanlar ve Şehzâdelerde Bulunmayan Huzur ve İbrahim'in Bebekken Hayır Dua Alışına Dâir

Abdullah b. Mübârek anlatıyor : **İbrahim b. Edhem**'le beraber, altmış gençle Horasan'dan çıktık. İlim talep ediyorduk. Benim dışımda hiçbiri ilme yapışmadı.

Şakîk el-Belhî anlatıyor : **İbrahim b. Edhem**'le Şam beldelelerinde karşılaştım. Sordum : *"İbrahim! Horasan'ı terk mi ettin?"* *"Orada hayatın tadına varamadım. Ancak Şam beldelerine varmakla rahatladım."* dedi ve ekledi : *"İnancımla dağdan dağa, doruktan doruğa kaçtım. Kim beni görse 'vesveseli', 'kafası karışık' diyordu, 'Hammal!' diyenler de vardı. Ey Şakîk! Hac ve cihadla şöhrret bulup yükselen, bizim nezdimizde soylu değildir. Bizim nezdimizde soylu ve yüce olan, karnına ne girdiğinin farkında olandır. Helâlinden yiyendir. Ey Şakîk! Allah fakir ve kimsesiz kullarına ne büyük yardımda bulunuyor! Ne büyük bir nimet veriyor onlara! Bir düşün; kıyâmet günü onlara ne haccdan soracak, ne zekattan. Ne cihaddan soracak ne de silâ-i rahimden. Bu soruları ancak o zavallı (zengin kul) lara soracak."*

İbrahim b. Beşşar er-Ritâbî anlatıyor : Ben, **İbrahim b. Edhem**, **Ebu Yusuf el-Gasulî** ve **Ebu Abdillâh es-Sehâvî** beraberce İskenderiye yolunu tutmuştuk. Ürdün Nehri'ne geldik. Oturup dinlendik orada. **Ebu Yusuf el-Gasulî** kuru ekmek parçaları çıkarttı. Yedik ve Allah'a hamdettik. Birimiz **İbrahim**'e su vermek için kalktı. Ama **İbrahim** onu geçti, koşarak nehre girdi. Su dizlerine geliyordu. *"Bismillâh"* dedi ve nehirden su içti. Sonra *"Elhamdülillâh"* dedi. Sonra tekrar *"Bismillâh"* dedi, bir yudum aldı. Sonra *"Elhamdülillâh"* dedi ve çıktı. Dinlenmek için ayaklarını uzattı ve şöyle dedi : *"Krallar ve prensler, bizdeki huzuru ve rahatlığı görseler, bizden bunu kapmak için kılıçlarını çıkarır, bize savaşa girişirlerdi. Bizim tattığımız lezzeti tatmak, az yorulmak ve bizim hayatımıza sahip olmak için kavgâ ederlerdi!.."* **İbrahim**'e dedim ki : *"Ey Ebu İshak! Kavmim, rahatı ve nimetleri istedi ama doğru yolun ne olduğunu bilemedi. Yanlış yerde aradı!"* **İbrahim b. Edhem**, gülümsedi ve bana dönerek : *"Bak sen! Nereden geldi sana bu söz?"* dedi.

İbrahim b. Şemmas, İbrahim b. Edhem'den naklediyor :

Edhem, salih bir adamdı. Oğlu **İbrahim** Mekke'de doğdu. **Edhem** çocuğu bir hırkaya sardı ve zahid, âbid kişilerin peşine takılarak; *"Bu bebek için hayır dualar edin Allah'a!"* dedi. Nitekim bazılarının duasının kabul olunduğu görülüyor..

Rençberlik ve Bağ Bekçiliği Yapan İbrahim'in Faziletini Farkeden Hristiyan Kadın

Akkâh Ahmed b. Fudayl anlatıyor : Babandan duydum : **İbrahim b. Edhem** hem rençberlik, hem bekçilik yapardı. Bir kere-sinde Askalanlı bir Hristiyanın içinde birçok meyve bulunan bahçesine bekçilik yapmaya gelmişti. Hristiyan bahçe sahibinin hanımı kocasına: *"Şu adam var ya.. Ona iyi muamele et, sanıyorum o herkesin bahsettiği ermiş kişi."* dedi. Kocası; *"Nasıl anladın bunu?"* diye sorunca kadın : *"Ona sabah yemeği gönderiyorum. Fakat yanında akşam yemeğinin aynen durduğunu haber alıyorum. Akşam yemeği gönderiyorum. Bu sefer de sabah yemeğinin aynen kaldığını duyuyorum."* dedi.

Dostlarına Odun Keserek, Zayıflara Un Öğüterek Yardım Eden İbrahim'in Helal Rızık İçin Gösterdiği Gayret, Kış ve Yaz Elbisesi, İbadet ve Ahnterine Dâir

Sehl b. Bişr anlatıyor :

Odun kesiyordum. **İbrahim b. Edhem** yanıma uğradı. Yorulmuşum. *"Ey Muhammed! Yoruldun mu?"* dedi. *"Evet! Yoruldum"* dedim. *"Baltayı bana verir misin?"* dedi. *"Evet al"* dedim. Baltayı aldı. Kütükleri de omuzladı ve gitti. Ben orada kapıda bekliyordum. Sonra geldi kapıyı açtı. Odunların hepsi güzelce parçalanmıştı. Baltayı kenara bıraktı, kapıyı kapattı ve gitti.

İbrahim akşamı kılınca evin önünde durur, olanca sesiyle bağırdı : *"Kim ununu öğütmek istiyor?"* İhtiyar bir kadın ya da ihtiyar bir adam ortaya küfe içinde tahıl çıkarırdı. **İbrahim** önündeki değirmene bakar, uğraşır, tamamen un haline gelinceye kadar bekler, uyumazdı. **İbrahim** bu çalışmasından ötürü bir ücret ya da karşılık almazdı. Daha sonra da arkadaşlarının yanına gelirdi .

Half b. Temîm anlatıyor : **İbrahim b. Edhem'e** sordum : *"Şam'a ne zaman geldin?" "Öndört sene oluyor. Buraya ne cihat ne de muhafızlık için geldim!"* dedi. *"Peki, niçin geldin?"* dedim.

"Helal etmekle karnımı doyurmak için!" dedi.

Ali b. Bekkar anlatıyor : Ekin biçmek, biçilenleri toplamaktan daha iyi gelirdi **İbrahim'e**. **Süleyman el-Havvas** ise deste çekmekte bir beis görmez, yığılanları toplardı. İkisinin de yaşları birbirine yakındı. **İbrahim** daha ince anlayışlıydı. O, Arabların Benî İcl soyundan şerefli bir aileden geliyordu. Çalıştığı zaman dilinden beyitler eksik olmazdı. Mesela;

*"Allah'ı dost edin,
İnsanlara kulak asma!"*

beyitini çok söylerdi. Kışın altına hiç gömlek almadan sade post giyerdi. O, ne mest giymiştir, ne de sarık takmıştır. Yazınsa dört dirheme aldığı iki parça elbiseyle idare ederdi. Bir gün birisini, kirle-nince de ötekini giyerdi. **İbrahim** seferde ve hazerde ⁽¹⁾ de hep oruç tutardı. Geceleyin uyumaz, devamlı düşünürdü.

Ekin işini bitirdiğinde bazı arkadaşlarını işin sahibine gönderip, hesabı onlara gördürürdü. Hakkı olan dirhemlere elini bile dokundurmaz, arkadaşlarına; *"Alın şu paraları, gidin karnınızı doyurun, dilediğinizi yapın!"* derdi. Eğer hasat işi bulamazsa, bahçeleri ve tarlaları korumakla görevlendirirdi kendini. Sonra oturur tek eliyle önünde ne kadar buğday varsa öğütürdü.

Rüfayka anlatıyor : **İbrahim b. Edhem**'le Beyt-i Makdis'ten yola koyulduk. Ağızımız bitince meşe palamudu ve ağaç kabuğu yemeye başladık. Boğazımız yandı. Dedim ki : *"Şu köye girelim, belki bir iş buluruz."* Köye yaklaştığımızda birde ne görelim? Önümüzde akan bir nehir! **İbrahim** hemen abdest aldı ayaklarını yıkadı. Ben de bir iş bulmak için köye girdim. Sonunda yıkılmak üzere olan bir duvarı dört dirheme tamir etmek için anlaştım. **İbrahim'e** : *"Bir iş bulalım!"* dedim. Geldi herkesin yaptığı ağır işi o yaptı, bense küçük kolay bir işi yaptım. İş sahipleri bize yemek getirdiler. Ben ye-meği görünce ellerimi yıkadım; *"Bu yemek anlaşmada var mıydı?"* diye sordu : *"Hayır, yoktu."* dedim. *"O zaman sabret! Önce ücretini*

(1) Yolculukta ve normal halde.

al, onunla bir şeyler satın alırsın." dedi. İşi bitirince dirhemleri aldık, yiyecek tedarik ettik, karnımızı doyurduk ve yola koyulduk. Sonra yine karnımız acıktı. Humus yakınlarında bir köye geldik. Karşımıza yine bir çeşme çıkınca **İbrahim** abdest aldı, ayaklarını dinlendirdi. Oracıkta bir ev vardı. Ev sahibi bizi gördü. Henüz yemek yiyecek bir şey bulamamıştık. Adam bize, içinde yağlı etsuyu ve Irak ekmeği bulunan bir tabak gönderdi. Ben de yemeği aldım önümüze koydum. **İbrahim** o sırada namazdan ayrıldı, bana sordu: "*Kim gönderdi yemeği?*" "*Ev sahibi*" dedim. "*İsmi ne?*" dedi. "*Falanoğlu falan*" dedim. Yemekten beraberce yedik. Sonra yine seyahatimize devam ettik, Antakya'ya çıkan uzak yollara eriştik. Hasat mevsimi gelmişti. Ekin biçtik, seksen dirhem kazandık. İçimden; "*Paranın yarısını alayım da döneyim artık, onunla yol arkadaşlığı yapmaya gücüm yetmiyor*" dedim. **İbrahim**'e seslendim : "*Ben, Beyt-i Makdis'e dönmek istiyorum.*" dedim. "*Bana yol yârenliği yapmayacak mısın bundan böyle?*" dedi. Doğruca şehre, Antakya'ya girdi. Elindeki dirhemlerin bir kısmıyla iki örtü aldı ve bana dönerek; "*Hani şu yemek yediğimiz köy varya, oraya geldiğinde falan oğlu falanı sor, ona teslim et şu örtüleri dedi. Elinde kalan son dirhemleri de elime tutuşturarak orada kalakaldı.*" Sonra ben döndüm. O adamı buldum ve örtüleri ona teslim ettim. Adam; "*Bunları kim gönderdi?*" diye sorunca ben; "*İbrahim b. Edhem!*" dedim. Adam şaşırarak; "*Kim bu İbrahim b. Edhem?*" dedi. Ben de adama anlattım; "*Hani şu iki adam vardı ya, evinin yakınında konaklamışlardı da, sen de onlara yemek ikram ettin.*" dedim. Adam gönderilenleri aldı.

Ben yine yoluma düştüm ve Beyt-i Makdis'e ulaştım. Bir süre orada kaldım. Sonra yine seyahate çıktım ve o adamın bulunduğu köye geldim. "*Nerede bu adam?*" diye sordum köylülere. Bana şu cevabı verdiler : "*Öldü ve ona gönderilen iki parça beze sarılarak kefenlendi.*"

Ahmed b. Fudayl el-Akkî babasından naklediyor :

İbrahim b. Edhem'i gördüm. Ekin biçerken yanındaki çelimsiz işçilere yardım ederdi. Kendi payını onlardan önce yapar, sonra iki rekat namaz kılardı. Namazını bitirince gider onların paylarını da biçer, onlarsa **İbrahim**'i şaşkın şaşkın seyredip dinlenirlerdi. Sonra yine iki rekat namaz kılar ve işine dönerdi.

İbrahim'in Hristiyan Bir Köylüye Ücretli Çalışmasıyla İlgili Uzun ve İbret Dolu Öykü

Ali b. Muhammed el-Muallim babasından naklediyor :

İbrahim b. Edhem Dimas'taydı.⁽¹⁾ Bir gün pazara çıktı. Pazarın ortasında Ebu Süleyman adlı Horasanlı bir ihtiyar vardı. Yolculuğa hazırlanıyordu. İbrahim sordu : "Nereye böyle?" "Beyt-i Makdis'e inşaallah." "Ben de Beyt-i Makdis'e gitmek istiyorum ey Ebu Süleyman." "Yol arkadaş olalım mı ey Ebu İshak?" "Tabii, olalım." dedi İbrahim.

Ebu Süleyman, İbrahim'i evine götürdü. Evden bir tekne aldılar. İçinde ekmek parçaları vardı. Tekneyi heybeye boşalttılar, kapıyı kapadılar. Ebu Süleyman bundan gerisini şöyle anlatıyor :

Pazarın çıkışına yaklaştığımızda İbrahim; "Ben hacamat olmak istiyorum." dedi. Hacamat oldu. Kan aldırma işi bitince; "Yanında para var mı?" diye sordu. "Evet" dedim. "Ne kadar var?" dedi. Ben de içinde on sekiz dirhem bulunan bir kese çıkardım. Bana dedi ki : "Bunları hacamatçıya ver!". "Ey Ebu İshak! Hepsini mi vereyim?" dedim. "Evet! Dedğim gibi, hepsini ver!" dedi. Ben de hepsini verdim. Yola çıktık, bir iki mil yürümüştük ki, ben şikâyetçi oldum :

"Ey Ebu İshak! Keşke dirhemlerin bir kısmıyla çoluk çocuğa Beyt-i Makdis'den bir şeyler alabilseydik. Sen ille de hepsini ver diye tutturunca verdik! Vallahi o paralar dışında hiç bir şey yoktu yanımda!"

İbrahim sustu, bana cevap vermedi. Ben de sözlerimi tekrarladım, dirhemleri andım, ama o susuyor, hiç cevap vermiyordu. Yürümeye devam ettik, karşımıza bir köy çıktı. İbrahim bana; "Ebu Süleyman! Bak, ben burada geceleyelim diyorum, nasıl?" dedi. Bu fikir benim de hoşuma gitti. Köye yaklaştık, güneş batmış, müezzin ezan okumaya hazırlanıyordu. Selam verdik, mescide girdik. İbrahim sordu : "Sen kimsin, bu köyden misin?" Müezzin; "Evet!" deyince İbrahim; "Bu köyde ekin biçecek yer kaldı mı, hiç biliyor musun?" dedi. Müezzin; "Köylüler ekinlerini biçtiler. Bir Hristiyan'a ait iki büyük tarladan başka yer yok, biçilmemiş olarak." dedi.

(1) Dimas, Damas, Domask, Domaskus, Dimask; hepsi de Şam bölgesinin merkezi olan Şam şehrinin eski isimleridir. (Çev.)

"Namazı kıldıktan sonra bizi o adama götürür müsün? Bak görüyorsun biz iki tecrübeli kişiyiz, ekin biçmeyi beceririz!" dedi. **İbrahim**. "Maşaallah, maşaallah!" dedi. Müezzin. Beraberce akşamı kıldık **İbrahim** adama yapıştı; "Haydi, Allah seni mükafatlandır-sın, bizi o Hristiyana götür, bizim için konuş onunla!" dedi. "Fe-suphanallah! Bırak da bir secde yapalım" dedi müezzin. **İbrahim** sustu. Adamla beraber secdeye vardılar. Sonra kalkınca müezzin; "Haydi gidiyoruz!" dedi. Yola koyulduk. Hristiyanın evine geldik, müezzin kapıyı çaldı. Ev sahibi kapıdan başını uzatınca, müezzine anlatmaya başladı: "Bu iki adam gurbette kalmışlar, ekin biçmeyi iyi beceriyorlarmış. Ben de senin tarlalarının biçilmediğini söyledim. Hem köy halkı da bu iki tarla hususunda sana yardımcı olmuyor, umarım bu iki ihtiyar, tam istediğin gibi biçerler tarlalarını. Onlara göster biçilecek yerleri!" Hristiyan; "Tamam" dedi öne düştü. Bize yol gösteren ihtiyar müezzin evine ya da mescidine dönmek için izin isteyecekti ki, **İbrahim**; "Senin de bizle gelmeni isterim, biraz daha kal. Zira sen kiraladın bizi." dedi. Adam bizle geldi. Tarlalara geldik, ortalık dolunayla aydınlanmıştı. **İbrahim**; "Evet, tarlaları gördük, Allah'ın izniyle en iyi bir şekilde biçeceğiz, bize artık gönlünden ne koparsa verirsin!" dedi. "Fiyat söyleyin bir şeyler isteyin" dedi, Hristiyan. **İbrahim**; "Biz bir şey demeyiz; sen söyle. Kendine göre bir şeyler verirsin bu müezzine. Para onun elinde olur, eğer işimizi beğenirsen, ona uğrar durumu bildirirsin. O bize ücretimizi verir. Yok beğenmezsen, canın sağolsun, hakkın mahfuzdur, gider müezzinden alırsın." dedi. "Peki, size bir dinar vereceğim" dedi. Hristiyan. "Tamam, kabul ettik. Şimdi sen bir dinarı müezzine ver, biz bu gece başlarız işe." dedi **İbrahim**. Hristiyan, bir dinarı müezzine verdi. Biz de ihtiyar müezzinle beraber mescide geldik, yatsıyı kıldık. **İbrahim**; "Hay Allah..." dedi., müezzine dönerek; "Bizim yanımızda tırpan yok! Hristiyana haber ver de, bize iki tırpan göndersin." dedi. Müezzin kendi evinde tırpan bulunduğunu söyledi. Ve iki keskin tırpanı bize teslim etti:

İbrahim; "Haydi tarlaya gidip işe başlayalım" dedi. Tarlaya geldik, orada su vardı. **İbrahim** abdest alıp dört rekat namaz kıldı, sonra bana döndü: "Ey Ebu Süleyman! Ehli İslâm'dan iki kişi olarak ne garip durumdayız. Gecemiz, bir hristiyanın işini yapmakla geçecek de, hiç namaz kılamayacağız ha!" dedi.

Sonra ekledi: "Burada Allah için biraz namaz kılalım mı? Sanıyorum bizden önce hiç kimse namaz kılmamıştır burada. Bak

hangisi hoşuna gider; istersen sen burada namaz kıl, ben gideyim ekin biçeyim, istersen ben burada namaz kılayım, sen git ekin biç. Hangisini kabul edersin?"

İbrahim'in teklifi hoşuma gitmişti. Dedim ki : "Ben burada biraz namaz kılayım, sen git ekin biç." İbrahim hazırlandı, tırpanını aldı ve tarlaya girdi. Bense bulunduğum yerde namaza durdum. Secdeye vardığımda uyuya kalmıştım. Gecenin sonunda İbrahim'i yanbaşımda bekliyor gördüm. Uyanmıştım. İbrahim; "Bakıyorum uyuyorsun, haydi kalk, bak birazdan güneş doğacak, acele et, ben hristiyanın işini yaptım, tarlalar bitti." dedi. "Ne! İki tarlayı da bitirdin mi?" dedim. "Allah yardım etti bize, haydi kalk" dedi. Kalktım. Oracıkta tarladan çıkan sudan abdest aldık, biraz oturduk, sonra mescide geldik, müezzinle beraber namaz kıldık. Namaz bitince İbrahim kalktı; "Selamün aleyküm" diye adamı selamladı. "Ve aleykümü's-selam!" diyerek selamı aldı müezzin. İbrahim; "Biz hristiyanın tarlalarını biçtik, gerektiği şekilde destelere ayırdık." dedi. İhtiyar müezzin şaşkın şaşkın baktı, düşündü, sonra başını kaldırarak; "Hiç zannetmiyorum! Sen kendini de, arkadaşını da hristiyanı da yaktın!" dedi. Ve ekledi : "Zira bu iş beş gün beş gece sürer, sen ise bu gece içinde hepsinin hallolduğunu söylüyorsun. Nasıl olacakki. Mutlaka tarlayı berbat ettin!" İbrahim; "Fesubhanallah! Ne kötü bir yalan isnadı! Allah affetsin seni! Haydi gel bizimle hristiyana gidelim, eğer işimizi beğenir sağlam bulursa, bize hakkımızı verirsin, eğer bozukluk varsa, eğer ürünlü helak etmişsek, hakkımızı almayız, borçlu çıkarsak, borcumuzu da öderiz!" dedi. İhtiyar müezzin; "İnanırım ki Allah dilediğini yapmaya muktedirdir! Haydi Allah'ın adıyla gidelim!" dedi. Hristiyana geldik. Adam kapıdan başını uzatınca müezzin; "Bu adam senin tüm işini hallettiğini ve tahıl destelerini tektek öbeklediğini söylüyor!" dedi. Hristiyan bu lafı duyunca hüngür hüngür ağlamaya başladı, yerden avuç avuç toprak alıp saçına sakalına dökmeye koyuldu. Sakalını çekiyor, ihtiyar müezzine bangır bangır bağıyordu. "Aldattın, beni aldattın!" diyordu. İbrahim adamı sakinleştirmeye çalıştı : "Be adam! Böyle dövünüp, karar almakta acele edeceğine gel de torbalarına bak! Beğenirsen ne alâ, yok beğenmezsen hakkın yenmez!" Ama Hristiyan, İbrahim'i dinlemiyor, habire ağlıyor, sakalını çekiyordu. Durdu ve sordu : "Daha ne diyorsun? Sen beni ve ailemi mahvettin!" Adam sakinleşmiyordu. O esnada yamımızdan bir köylü geçiyordu. İbrahim; "Bak şu adamı bir dirheme

kirala, benle tarlaya gelsin, görsün. Eğer hasatta bir fesat bulursa, gelir sana haber verir, eğer iyi biçildiğine karar verirse sana bildirir.” dedi. O sırada ihtiyar müezzin işe karıştı : “Tamam, tamam, işin halledildiğini sanmıyorum ama insafa geldim!” dedi. Hristiyanın elinden tuttu. Hep beraber yola koyulduk, tarlalara geldik. Birinci tarlaya girdiğimizde tüm tarlaman güzelce biçildiğini, destelerin öbek öbek biriktirildiğini gördük. Sonra ikinci tarlaya girdik. Orası da halledilmişti. İhtiyar müezzinin şaşkınlıktan dili tutuldu. Hristiyan da öylece bakakaldı ve söze girdi : “Ey Müezzin! Hemen onlara bir dinarlarını ver! Ben şimdi bir dinar daha ekliyorum!” dedi. İbrahim; “Yoksa beğenmedin mi?” dedi. Hristiyan; “Hayır hayır, mükemmel olmuş!” deyince İbrahim; “Bize ek bir ücretten bahsetmemiştin, buna ihtiyacımız yok. Bir dinarı ver yeter!” dedi. Hristiyan, dinarı İbrahim’e uzattı. O da aldı ve yola koyulduk. Biraz sonra İbrahim bana döndü ; “Ey Ebu Süleyman! Al şu dinarı, bil ki sen bana Beyt-i Makdis’e kadar yol arkadaşlığı yapamazsın. Ya ben Askalan’a döneyim, sen Beyt-i Makdis’e git, ya da ben Beyt-i Makdis’e gideyim, sen Askalan’a dön.” Ben bu söze çok üzüldüm, ağladım ve yalvardım: “Ey Ebu İshak! Ne olur yol arkadaşlığına devam edelim.” “Hayır! Tutturdun dirhemler, dirhemler diye! Al şu dinarı, dön ailene. Allah senin ecrini mübarek kılsın.” dedi. Dinarı aldım, Askalan’a döndüm. O da Beyt-i Makdis’e doğru yoluna revân oldu.

İbrahim'in Irgatlık Eden Dostlarına ‘Sizin İçin Her Gece Kadir Gecesidir’ Demesi, Vatan Acısı, ve Evzâf'ın İbrahimi Övmesine Dâir

Yakub b. Mugîre anlatıyor : **İbrahim b. Edhem**’le Ramazan ayında ekin biçiyorduk. Ona dediler ki : “Ey Ebu İshak! Şehre gelsen de bizimle son on günü şehirde tutsan. Böylece kadir gecesini beraber idrak ederdik.” “Burada kalın ve işinizi iyi yapın! Sizin için her gece Kadir gecesidir” dedi İbrahim.

Damra anlatıyor : **İbrahim**’in evinde oturuyorduk. İbrahim ise ekin biçiyordu. **Süleyman Ebu'l Ye's** kapının ağzına oturmuş, sırtına da yün bir cübbe atmıştı. İbrahim onu bu halde görünce; “Gir, gir! Buradan geçenler seni görünce dilenci sanacak, önüne birşeyler atacak!” dedi.

İbrahim b. Edhem der ki : *"Tüm ibadetleri yaptım. Ama kendimle en çetin kavgayı vatan hususunda verdim."* Başka bir rivâyette : *"Tüm acıları tattım. Vatanımdan ayrılmak gibi ağır geleni olmadı."* diye geçer.

Evvâf der ki : *"O şeyhlerin içinde İbrahim b. Edhem'den daha faziletlisi yoktur. Çünkü o akranlarının en cömerdidir."*

İbrahim'in Doğum Yapan Bir Kimsesiz Kadına Yardım Edışı

Akkalı Ahmed b. Fudayl, yine babasından naklediyor : **İbrahim b. Edhem** Kaysara'ya gelmişti. O sırada bir dinarı vardı. Bağırın bir kadın sesi duydu. *"Bu nedir? Niye çığlık atıyor?"* diye sordu. *"Kadıncağz doğum yapıyor!"* dediler. *"Bu kadına ne iyilik yapılabilir?"* dedi. *"Onun için un, zeytinyağı, et ve bal alınsa gayet yerinde olur."* dediler. **İbrahim** gitti, bir zenbil satın aldı. İçini unla doldurdu, ardından, zeytin yağı, tereyağ, bal ve et aldı, hepsini omuzladı kadıncağzın kapısına getirdi. *"Alın bunları, afiyet olsun!"* dedi. Bir de baktı ki Kaysara'nın belki de en fakir eviydi burası. Aynı zamanda en ibadete düşkün insanlar da burada oturmaktaydı.

Cömertlik ve Diğergâmlığın Yokoluşu, Güler Yüzle Yardım Ediş, Üç Güzel Huyun Belli Olduğu Üç An, Yemekten Dostlarla Beraber Kalkmak, ve Misafirliğe Gidilen Yeri İnce İnce Süzmemeye Dâir

İbrahim b. Beşşar, İbrahim b. Edhem'den şu öğütleri aktarıyor : *"Cömertlik, yardımseverlik ve diğergâmlık yok oldu. Kim insanlara, malıyla, yiyeceğiyle ve içeceğiyle yardım etmezse güler yüzüyle ve güzel huyuyla yardım etsin. Mal çokluğunuzla övünüp fakirlere ilâh kesilmeyiniz! Zayıfları ezmeyiniz! Kimsesizleri çignemeyiniz!"*

Lokman (a.s) oğluna şöyle derdi : *"Üç şey ancak üç durumda belli olur : Yumuşak ve sabırlı insan ancak gazap anında; cesur ve cengâver insan, harpte akranları karşısında; gerçek kardeşin ise senin ona ihtiyacın olduğu anda belli olur."*

İbrahim b. Edhem, Ömer b. el-Hattab'dan naklediyor :

"Diğer arkadaşlarından önce elini yemekten çeken kişiye sitem edilir."

Damra anlatıyor : **İbrahim b. Edhem**, Sur şehrindeyken arkadaşlarını yemeğe çağırmişti. İsmi **Hallad es-Saykal** olan bir adam da yemeğe gelmişti. Adam yemeğini hemen yedi, elhamdülillah deyip kalktı. **İbrahim** onun kalktığını görünce; *"İki şeyi yanlış yaptı, hiç izin almadan kalktı ve hemen kalkarak arkadaşlarını utandırdı."* dedi.

Ebu Yahya anlatıyor : Bir evde **İbrahim**'le beraber misafir kalmıştık. **İbrahim**'e sordum : *"Evin tavanı taş mıydı yoksa tahta mıydı?"* *"Bilmiyorum"* dedi. *"Peki bize hizmet eden cariye siyah mıydı, beyaz mıydı?"* diye sordum. *"Bilmiyorum!"* dedi.

Cin Tâifesinden Birinin Hikayesi

Ebu Hafs Ömer b. İsa, babasından naklediyor :

İbrahim b. Edhem'le beraber Mekke'ye doğru yola koyulduk, dört arkadaşlık. **İbrahim** normal yol üzerinden gitmezdi. Biz de onunla beraber başka bir yoldan gittik ve önce Medine'ye vardık. Orada bir ev kiraladık. **İbrahim** bize şu teklifi yaptı : *"Biz dört kişi olduğumuza göre, her gün bir arkadaş yiyecek, içecek ve diğer ihtiyaçlarımızı temin eder. Ötekiler de mescidi, şehidlerin kabrini ve Kubâ'yı⁽¹⁾ ziyaret eder, ibadetlerini yapar."* Sonra **İbrahim** çıktı, eve bir adam geldi. Ayağında mest, başında sarık, sırtında yepyeni bir gömlek ve omuzunda ise azığını taşıdığı bir çıkı vardı. *"İbrahim nerede?"* diye sordu. *"Burası onun kaldığı evdir. Bir şeyler almaya gitti."* dedik. Oturdu. Bizle hiçbir şey konuşmadı. Sonra **İbrahim** döndü. Adamda yanındaydı. Adamın azığı hep omuzundaydı. Evimizde günlerce kaldı. Sabah ve akşamları yemeğe oturduğumuzda kendi başına bir köşeye çekilirdi. Orada azığıyla başbaşa kalır, **İbrahim** onu yemeğe çağırılmaz; *"Gel, bizimle beraber ye!"* demezdi. Üç dört gün sonra adam **İbrahim**'e; *"Ben gitmek istiyorum!"* dedi. **İbrahim** sordu : *"Peki, ne zaman yola çıkacaksın?"* *"Bu gece"* dedi adam. Sonra adam gitti, **İbrahim** de adamlarla birlikte bir yerlere gitti. Onların aramızda olmadığı bu esnada bir arkadaş şöyle dedi : *"Bu adamın mutlaka bizim bilmediğimiz bir hikâyesi var. İbrahim onu yemeğe çağırıyor, o da bizimle hiç ye-*

(1) Kuba; Peygamberimizin ilk Cumayı kıldığı Medine yakınlarındaki bir köy. (Çev.)

mek yemiyor. Kendi ağızının başına oturuyor, merak ediyorum doğrusu! Vallahi ağızını açacağım ve ne olduğuna bakacağım!." Bu arkadaş gitti, adamın ağızını açtı. Bir de ne görsün? Çıkının içi kemik parçalarıyla dolu! Adam hemen çıkını bağladı, yerine koydu. Daha sonra çıkının sahibi olan esrarengiz adam geldi. Ağızını aldı, düğümüne dikkatli bir göz atarak yüzünü ekşitti, yüzümüze soğuk soğuk baktı ve çekti gitti. Adam gittikten sonra bazılarımız **İbrahim**'in yanına geldiler ve sordular :

"Ey Ebu İshak! Şu yanımızdaki adam vardı ya, şimdi o gitti, onun hali çok garib! Hiç bizle yemek yemiyor ve sen onu yanımıza çağır mıyordun. Bir arkadaşımız o yokken onun çıkını açtı, bir de baktı ki içi kemik dolu! Ne ilginç değil mi?" Bu sözleri duyan **İbrahim**'in yüzü allak bullak oldu. Yaptığı bu işten ötürü adamı tersledi ve şöyle dedi : *"Bu yolculuktan sonra bizle bir daha seyahat edeceğimi sanmıyorum! Niçin onun ağızına baktın ki?! O adam cinler tâifesindendi, bizim de Allah için kardeşimizdi. Hangi şehre gitsen, yanımızda gelirdi, bana yardım eder, arkadaşlık eder ve sonra dönüp giderdi."*

Sonra, o esrarengiz cinin ağızına bakan adam Medine'de anı-zın öldü.

İbrahim'e Nisbet Edilen Bazı Kerâmetler, ve Samimiyetle Yapılan Duanın Kabulüne Dâir

Mekkî b. İbrahim anlatıyor : **İbrahim b. Edhem** Mekke'deydi. Ona bir müminin Allah nezdindeki kıymeti ve kerâmeti soruldu. O da şu cevabı verdi : *"Mümin bir kul Allah indinde öylesine itibarlıdır ki, eğer samimi bir kalb ile dağa 'sarsıl' dese dağ sallanır."* **İbrahim** bu sözü söyler söylemez karşısındaki tepe sallandı. **İbrahim**; *"Hayır seni kastetmedim, dur"* dedi.

Half b. Temîm anlatıyor : **İbrahim b. Edhem** ile bir yolculuğa çıkmıştık. Bazıları yanımıza geldi ve şöyle dediler. *"Yolumuza bir aslan çıktı. Ne yapacağız şimdi?"* **İbrahim b. Edhem** doğruca öne çıktı. Aslana yaklaştı ve şöyle dedi : *"Ey Ebu'l-Hâris! Eğer bizim ecelimiz hakkında bir emir alıpda buraya gelmişsen, haydi yerine getir görevini. Eğer emir almamışsan, çek git, geldiğin yere!"* Aslan durdu ve arkasını dönüp gitti. **İbrahim b. Edhem** bize dönerek şöyle dedi : *"Sabah akşam şöyle demenizi kim engelleyebilir?"*

Her zaman şu duayı okuyun: 'Allah'ım! Hiç uyku tutmayan gözünle bizi koru gözet. Allah'ım! Bizi kudretinle koru, bize acı, helak olmayalım orada burada! Ancak sensin ümitvâr olduğumuz.'" Ben bu duayı, yediğim ve giyindiğim herşeyin üzerine daima okumuşumdur. Henüz hiçbir şeyde kaybetmiş değilim elhamdülillah.

Half b. Temîm anlatıyor : **İbrahim b. Edhem**'le birlikte denizdeydik. Rüzgâr şiddetleniyor, fırtınaya dönüşüyordu. Sonra iyice azdı. Gemi sarsılıyor, batma tehlikesi geçiriyordu. Herkes panik içindeyken **İbrahim b. Edhem** elbisesine sarılmış oturuyordu. Bu haline şaşırان bir adam sordu : *"Hey sen! Bizi iyice sarıp titreten korkudan haberin yok mudur senin? Neredeyse elbisen içinde mışıl mışıl uyuyacaksın!"* **İbrahim b. Edhem** başını kaldırdı. Elbisesini çözdü, göğe baktı ve şöyle dedi : *"Ey yüce Rabbimiz! senin kudretinin şahitleri olduk. Gücün karşısında korktuk ve titredik. Bizi affet ve merhametini göster!"* Denizin azgınlığı dindi. Gök sustu. Su dümdüz oldu.

Cami b. A'yan anlatıyor : **İbrahim b. Edhem**'le savaşa çıkmıştık. Yolda feci bir soğuk isabet etti. Atlarımız ve çadırlarımız ağırlaştı. Olduğumuz yerde kaldık. **İbrahim b. Edhem** ayağa kalktı, abasına sıkıca büründü ve kendini dışarı attı. Birden kar ve buzlar arasında kaldı (görünmez oldu). Biz ise soğğun bizi dondurup mahvetmesinden korkarak ileri atıldık, yükümüzü, eşyalarımızı oracıkta öylece bırakmıştık. Sabah olunca yanımızdakilerden biri : *"Eyvah, bir atlı buraya doğru geliyor!"* dedi. Gizlenmek için hemen canhavliyle bir ağacın yanına seğırttik. *"Düşman geldi, düşman geldi!"* diye söyleniyorduk. O sıralarda yanımızda **Ali b. Bükâr** da vardı. Şöyle dedi : *"Durun, sakın olun! Önce bir bakın hele! Kimdir bu atın sahibi?"* Herkes dağın eteklerini süzmeye başladı. Şöyle dediler : *"Ey Ebu'l-Hasen! Bir at geliyor, arkasında da diğer atlar var. Fakat, bunların hiçbirinin sürücüsü yok ki. Sadece bir adam değneğiyle onları arkadan sürüyor."* Ali birden baktı ve bağırdı : *"Yazık size! Bu adam İbrahim b. Edhem! İnin aşağı, karşılayalım onu!"* Aşağı indik. **İbrahim b. Edhem** üçyüz altmış atı yanına almış bize getiriyordu. Yanına vardık. Bize dedi ki : *"Siz şehadet geldi. Siz de kabul ettiniz."* Ali b. Bükâr şu açıklamayı yaptı : *"İbrahim b. Edhem Allah'a dua etti. Karlar dondu ve onun bu atları geçirmesine yardımcı oldu."*

Hasan b. Abdü'l-Fizârî anlatıyor :

Çocuktum Maraş'taydık. İbrahim b. Edhem bize geldi. O günü çok iyi hatırlıyorum. Kapı çalınmıştı. Babam; *"Bak bakalım oğlum, kim bu gelen?"* dedi. Kapıya gittim. Karşımda abası yırtık, heybetli bir adamla karşılaştım. Korktum. Koşa koşa içeri dalarak babama; *"Babacığım, kapıda hiç görmediğim biri var!"* dedim. Babam kapıya gitti. Onu gördü. Birden sevinçle kollarını kaldırdı. Kucaklaştılar. Sonra ikisi de içeri girdi. Sohbet etmeye başladılar. Ben ikisinin ortalarında idim. Babam ona dönerek; *"Ey Ebu İshak! şu oğulcağızım varya, çabuk öğrenemiyor. N'olur biraz dua et, ilme karşı isteği artsın, zekası açılsın, helal rızık yesin."* dedi. İbrahim b. Edhem beni oturduğu yere oturttu. Başını okşadı ve şöyle dua etti: *"Allah'ım! Sen bu çocukcağıza kitabını öğret, ona helal rızık ver!"* Ben daha sonra Kitabullah'ı öğrendim. Evimin bacasına yakın bir yere arılar petek kurdu. Bal arttıkça artıyordu. Neredeyse kitap dolabımın rafları bile balı almaya yetmiyordu.

İmam Evzâî'nin, Halkla Dertleşen İbrahim'i İnzivaya Çekilen Süleyman'dan Daha Çok Sevmesi, Kanaat ve Helal Rızıkla İlgili Mizâhî Bir Beyit, ve Dünyanın Endişe Yurdu Olduğuna Dâir

Feryâbî anlatıyor: Bir adam Evzâî'ye sordu:

"İbrahim b. Edhem'i mi daha çok seversin, yoksa Süleyman el-Havvas'ı mı?" Adam; *"İbrahim'i daha çok severim. Çünkü o insanlara karışır, onlarla dertleşir ve konuşur."* dedi.

İbrahim b. Beşşâr, İbrahim b. Edhem'den şu beyitleri naklediyor: *"Tuzlu suya banılmış bir lokma ekmek,*

Etrafı eşek arısıyla sarılı diri meyvelerden daha lezzetlidir bana göre."

Half b. Temîm anlatıyor: İbrahim b. Edhem'den duydum: *"Dünya darlık ve endişe evidir"*

İbrahim'in Okuduğu ve Duyduğu Bazı İbretâmiz Dize-ler

İbrahim b. Edhem, gece yarısı, hazin, duygulu bir sesle şu beyitleri söylerdi:

*"İster küçücük ol istersen büyü ve yaşlan,
Sen, kurtulamazsın zâfiyet ve hastalıktan,
Heyhat ne zaman biter günahların ey nâdân,
Yazık ettin hayatına! Nasıl unutulur yaradân?"*

İbrahim b. Edhem anlatıyor : Şam'a bağlı bazı bölgelerde dolaşıyordum. Bir mezar gördüm. Gayet yüksekçeydi. Üzerine bir kitâbe kondurulmuştu. Okudum. Hakikaten güzel ve ibretli öğütler vardı :

*"Kim daha mes'ûd'dur?
Kabrinde amelleriyle barışık olandan daha çok..
O,
Bir cennette yaşamakta.
Allah'ın süslediği bir bahçede,
Bir güzel dostlar meclisinde."*

Başka bir mezar taşında ise şunları okudum :

*"Her canlı biraz hayattan içer
Ve kalkar, bittiğinde.
Bu günü güzel amelle geçir ve diren kötüye
Ölümden kork ve sakın ey bedbaht!"*

Orada durmuş ve ağlıyordum. Birden yanıbaşımda üstü başı tozlu, kıldan yapılı bir elbiseye bürünmüş, perişan biri belirdi ve sordu : *"Niçin ağlıyorsun?"* Şu yazıyı okudum, ağladım dedim. *"Ya demek öyle! Öğüt almadan ağlanır mı hiç? Hadi gel, düş peşime seni diğer yazıların yanına götürüyim."* dedi. Bu perişan kılıklı adamla bir süre yürüdüm. Karşımıza büyük bir taş çıktı. Mihraba benziyordu.

"Haydi oku bakalım" dedi. Kalktı namaza durdu ve beni kendi halimde bıraktı.

Taşa baktım. Ta yukarılarında, açık bir Arapça'yla nakşedilmiş olan şu yazıyı okudum :

*"Sakin, mevki ve köşe peşinde koşma, çünkü;
Her köşe düzlenir bir gün, her mevki batar.
O padişahın yanında.
Sen kendini ıslah et."*

Diğer üst köşede ise şu yazı vardı :

*"Kim kadere ve kazaya itimat etmezse
Nice dertlerle karşılaşır.
Hem de keder veren gerçek dertlerle."*

Sol tarafında şu yazıyı gördüm :

*"Muttaki davranan ne güzel
Ve hain habis adam ne çirkin!
Herkes yaklaşıp, hased ettiğiyle
Hesaba çekilecek o gün!
Ve karşılıklarını Allah verecek, sadece Allah!"*

Mihrabın alt tarafında ise şu beyitleri okudum :

*"Oysa hakiki izzet, şeref ve zenginlik,
Allah'ı tanımak, onu hissetmek,
Sakınmak günahtan
Ve amel etmek."*

Bu yazıları okudum. Düşündüm. Ta içimden duygulandım. Arkadaşımı aradım. Birden yok olmuştu yanımdan, tıpkı geldiği gibi. Kimbilir nereye gitmiş, nereye saklanmıştı.

"Çocuk Doğarken Niçin Ağlar Sanırsın?"

İbrahim b. Edhem şu beyitleri çok söylerdi :

*"Çocuk doğarken niçin ağlar sanırsın?
Dünyanın şerli oluşundan değil mi?"*

*Yoksa o hangi sebepten ağlasın
Eğer, bulunduğu halden, daha rahat, diyara geçecekse?
Oysa o bir yarım ay gibi doğup ana karnından dünyaya baktı-
ğında
Hissetmekte, görmekte ve işitmektedir,
Karşılaşacağı ezadır, derttir ve gurbet ve cefa."*

**Kalplerin Kararması, Eldeki Nîmetin Kadr-ü Kıymeti-
nin Bilinmesi İçin Zıddıyla Karşılaştırılması ve Kimseye
Muhtaç Olmama'nın Tarifi**

İbrahim b. Beşşar anlatıyor :

Bir sûfi İbrahim b. Edhem'e sordu : *"Ey Ebu İshak! Kalpler Allah'a karşı niçin perdelendi?"* İbrahim şöyle cevap verdi : *"Zira onlar Allah'ın istemediği şeyleri istediler, dünyayı alabildiğine sev-
diler, gurur, oyun ve aldanma evine tutkuyla bağlandılar. Naim cennetlerinde bitmeyen, tükenmeyen bir hayatın hüküm sürdüğü
âhiret evi için girişimde bulunmadılar, güzel işler yapmadılar. Ke-
sintisiz, ebedî olan hakiki mülk için salih ameller yapmadılar. İşte
bu yüzden onların kalplerinde perde vardır. Onlar Allah'ı hissed-
mezler."*

Yine İbrahim b. Beşşar, İbrahim b. Edhem'den naklediyor:

*"Bir şeyin kıymetini, gerekliliğini bilmek istiyorsan, tersiyle
mukayese et. Mesela emanete hıyanet etmek, doğruya yalanla karşı-
lık vermek, küfrü imana tercih etmek. Bunların mukayesesini yap-
tığında anlarsın sana verilen şeyin fazlını, kıymetini."*

Ahmed b. Yahya, İbrahim b. Edhem'den aktarıyor : *"Cihad
eden, umre yapan, hacca giden, oruç tutan, namaz kılan, gece ib-
adetini sürekli aksatmayan kişi, insanlara ihtiyacı olmayandır."*

İbrahim'in Eski Hizmetçisine Verdiği Öğütler

**Ebu Muhammed el-Belhî, İbrahim b. Edhem'in, azatlı hiz-
metçisi olan Abdülmelik'e gönderdiği mektubu naklediyor :** *"Şim-
di sana Allah'tan kork diyorum. Bana mektubun geldi. Aramızda
cereyan edenleri anlatıyorsun. Bilesin ki, kim Allah'ın hukukunu
korsa, Allah onun nasibini artırır, insanlar da onun şerrinden*

korunur. Ve kim Allah'ın hukukuna riâyet etmez ve nasibini teperse, insanlar onu yere çalar, alıp götürürler. Bu, Allah'ın takdirine kalmıştır. Bizde ne kadar güç, ne kadar takat varsa, hepsi Allah'tan gelmiştir. Sonra, diğer insan da sizin gibi insandır. Kızalar, severler ve razı olurlar. İnsanlar kendilerine önder olanı bilirler. Onun tuttuğunu tutarlar, onun söylediğine kanaat getirirler, ona verirler. Siz de onların dinindensiniz. Biz bir şerri işlemek için ayakta kalmaktan Allah'a sığınırız. Ameller, sonuçları itibariyledir. Dinini bilen insanın, tavsiye ettiği şeyleri günlük hayatında uygulayıp istemesi gerekir. Allah gizliyi, açığı bilir, bağışlar ve azab eder, tek kurtuluş yolu O'dur. Eğer seni ilgilendirmeyen işlere burnunu sokmamayı başarır ve kendine yönelebilirsen, başkası sana saldırıp rahatsız etmez. İnsanlar, kızarak ya da severek dünya peşinde koşarlar ama ihtiyaçlarını bir türlü giderip tam anlamıyla doyamazlar. Oysa âhireti isteyen bir adamın kimseye zararı olmaz. O kendiyle uğraşmaktadır. İnsanlar ondan emindir, onun zararı yoktur. Allah'tan kork, günden sakın! Çünkü kıyamette insanı yaptığı amellere göre değerlendirecekler. Yoksa şeref, şöhrat ve tantananın hiçbir kıymeti olmayacaktır! Allah ancak adâlet ister. O âdildir! Allah hepimize yardım etsin! Ömrümüzün geri kalanını hayırlı bir biçimde bitirelim. Komşularına selam söyle. Hasbünallah ve Ni'me'l-Vekîl"

On Şeyde İflas Edip Kuruyan Kalbin Duası Kabul Olur mu?

Şakîk b. İbrahim, anlatıyor :

İbrahim b. Edhem, Basra çarşısında geziniyordu. Halk ona doğru yaklaştı ve sordu : "Ey **Ebu İshak!** Allah (c.c) kitabında 'Bana dua edin, yalvarın, size cevap vereyim, duanızı kabul edeyim' buyuruyor. Oysa biz tâ ne zamandan beri dua ettiğimiz halde hiçbir niyazımız kabul edilmiyor. Bu ne iştir?" **İbrahim** cevap verdi : "Ey Basralılar! Sizin kalpleriniz on şeyde iflas edip kurumuştur. Ölü kalplerle yapılan dua hiç kabul edilir mi? Evvela, Allah'ı bildiniz, ama hakkını yerine getirmediğiniz. Sonra Allah'ın kitabını okudunuz, ama uygulamadınız. Üçüncü olarak, peygamberi sevdiğinizi iddia ettiniz, ama onun sünnetini terkettiniz. Dördüncü olarak şeytana düşman olduğunuzu söylediniz, ama onun kuyruğundan ayrılmadınız. Beşinci olarak, cenneti istiyoruz dediniz ama cennet

için çaba göstermediniz. Altıncı olarak, ateşten korkuyoruz dediniz, ama günahlara battınız. Yedinci olarak, 'ölüm hak, elbet olacak' dediniz, ama hazırlığınızı yapmadınız. Sekizinci olarak, kardeşlerinizin ayıbyyla uğraşıyorsunuz, ama kendinizi unuttunuz. Dokuzuncu olarak Rabbinizin nimetleri içinde yüzüyorsunuz, ama şükretmiyorsunuz! Son olarak da, habire ölü gömüyorsunuz, ama ibret alıp bir lahza düşününüz yok!"

Hakkın Üstünlüğü, Dilden Önce Sükûtu Öğrenmek, İbrahim'in Namazdan Çok Tefekkürü Tercih Etmesi, Hüzne, Cana Ölümüne ve Yolculuğa Dâir

İbrahim b. Beşşar, İbrahim b. Edhem'den aktarıyor :

"Haklı olan, tek de olsa az ve güçsüz sayılmamalı, haksız ve batıl olan ise yüzlerce de olsa güçlü görülmemelidir."

Mervan b. Muhammed anlatıyor : İbrahim b. Edhem'e dediler ki *"Falanca adam nahiv (dilbigisi) öğreniyor."* İbrahim; *"O, önce susmayı öğrenmeli"* dedi.

Yusuf b. Said b. Müslim anlatıyor : Ali b. Bukâr'a sordum : *"İbrahim b. Edhem çok namaz kılar mıydı?"* Ali cevap verdi : *"Hayır! O çok düşünürdü. Geceleyin oturur, tefekkür ederek sabahlardı."*

İbrahim b. Beşşar anlatıyor :

Amr b. Minhal el-Kureşî, İbrahim b. Edhem'den öğüt istedi. O da şu öğütleri verdi : *"Bil ki, dünyada hüznün hep varolacaktır. Ölüm insana yakındır. Can her vakit ölümden nasipdâr olabilir. Yolculuk gelmeden hazırlığını yap."*

Halid b. Safvan'ın Ömer b. Abdülaziz'e Verdiği Öğütler

İbrahim b. Beşşar, İbrahim b. Edhem'den aktarıyor :

"Nefse bağlılık, hastalık ve düşkünlüktür, oysa Allah'a bağlılık ve günahattan sakınış ruhlara şifa verir. Seni gören Allah'tan çekinirsen heva kalbinden çıkacaktır."

İbrahim b. Beşşar, İbrahim b. Edhem'den aktarıyor :

Emîrü'l-Müminin olan Ömer b. Abdülaziz, Halid b. Saf-

van'a gelerek; "Bana özlü öğütler ver." dedi. Halid; "Ey müminlerin emiri! Bazı insanlar var ki, Allah'ın günahlarını örtmesi sebebiyle gurura kapılmışlar; aldanmışlardır. Ayrıca onlar övülmekten haz duymakta, böylesi bir fitneye yenik düşmektedirler. Sen! Sakın ha, 'başkası benim ne olduğumu bilmiyor' diyerek sevinme, gururlanma! Allah bizi ve seni, ayıpların örtülü oluşundan ötürü sevenen, aptallaşan gururlu mahlûklardan eylemesin. İnsanların methüsenasıyla böbürlenenden eylemesin. Allah'ın farz kıldığı emirlerden geri durmayalım. Allah bizi amellerini tembelce aksatanlardan, tamamen tutku ve şehvetine meyledenlerden eylemesin." Ömer b. Abdülaziz ağladı ve şöyle dedi : "Allah hepimizi heva tutkunu olmaktan korusun."

İbrahim ile Abbâd Arasındaki Öğütleşme, Konuşmak ve Susmak, ve Allah'ın Sabrına Bakıp Gaflete Dalmamaya Dâir

Abdülkâvi anlatıyor : İbrahim b. Edhem, Mekke'deki Abbâd b. Kesîr'e şu mektubu gönderdi : "Tavafını, haccını ve sa'yini, Allah yolunda savaşan mücahidin uykusu gibi say." Abbâd da ona şunu yazdı. "Silahını ve at koşumunu hazır tut. Ailesini, mahremini koruyan insanın uykusu gibi uy!"

İbrahim b. Beşşar anlatıyor : Bir gün mescidde toplandık. Hepimiz konuşuyorduk. İçimizde herkes, bir şeyler söylemişti. İbrahim b. Edhem ise hiç konuşmadan sükûnetini muhafaza ediyordu. Sordum : "Niçin konuşmuyorsun?" diye. Cevap verdi : "Konuşmak, ahmak insanın budalalığını, akıllı ve işini bilen insanın becerikliliğini ortaya koyar." "Eğer böyleyse biz de hiç konuşmayalım mı, ne dersin?" dedik. "Tabii... Eğer sükût (susmak)tan nasibini alır, bunu ganimet bilersen, dilin getireceği nice âfetlerden korunmuş olursun."

İbrahim b. Edhem der ki :

"Allah sana türlü türlü nimetler ihsan ediyor. Ama sen şükretmiyorsun. Allah'ın yumuşak ve sabırlı oluşu seni aldatmasın. Düşün, düşün! Bir gün sen de gireceksin mezara. Durma, bu günden hazırlığını yap ey kardeş, haşrolunacağın gün için."

"Çoluk Çocuk Sahibi Birinin Hissettiği En Küçük Endişe Bizim Çabaladığımız Herşeyden Hayırlıdır."

Bakıyye b. Velîd anlatıyor : **İbrahim b. Edhem**'le karşılaş-tım konuşmaya başladık. Ona sordum : *"Sen evlenmeyecek misin?"* *"Müslüman bir kadını kandıran bir adam hakkında ne diyorsun?"* dedi. *"Bu yakışmaz, olmaz böyle bir şey"* dedim ve onu övmeye baş-ladım. Bana baktı ve sordu. *"Senin âilen var mı?"* *"Evet"* dedim. *"Bakma sen bizim halimize. 'Ancak müslümanların işini önemsiyo-ruz. Kendimizi bile unutuyoruz' desek de, çoluk çocuk sahibi olan birinin, ailesi için hissettiği en küçük bir titreme, heyecan ve korku, bizim uğraşa geldiğimiz, çabaladığımız her şeyden hayırlıdır."*

Zâhidliğin Hikmeti, Mümini Sevebilmek, Allah İçin Yola Düşmenin Fazileti, İbrahim'in Adem (a.s)'e İnen İlk Kelam Hususundaki Rivâyeti

Ebu Abdullah es-Sûfî, İbrahim b. Edhem'den aktarıyor :

"Dünyaya değer vermeyenler, ahmaklarla budalalığı, cahiller ile de cehaleti paylaşmamak için böyle davranır, zahid olur."

İbrahim b. Edhem, Muhammed b. Aclan'dan naklediyor :

"Mümin nerede olursa olsun, mümin kardeşini sever."

Bakıyye, İbrahim b. Edhem'den aktarıyor :

"Allah Teâlâ kendisi için yolculuğa çıkan kuluna acır. Her gün ona rahmet ve şefkat nazarıyla bakar. Böyle bir yolcunun Rabbine en yakın olduğu an, ilk ayrılık anıdır."

İbrahim b. Edhem anlatıyor : **Allahu Azimüşşan**'ın **Âdem (a.s)** ile ilk kelamı şöyledir : *"Sana dört tavsiyede bulunacağım. Eğer bunları tutarak huzuruma gelersen, seni cennete alırım. So-yundan bu öğütleri tutanları da cennete alırım. Bunlardan biri be-nimle ilgili, biri seninle ilgili, bir diğeri ikimiz arasında bir olay. Öteki ise ben, sen ve insanlar arasında. Evvela bana ibadet edecek ve bana hiç kimseyi ortak koşmayacaksın. Sonra sen ne türlü bir amel işlersen işle, sana hakkını tam olarak veririm. İkimiz arasın-dakine gelince, sen dua edersin, ben de kabul ederim. Sen, ben ve insanlar arasındaki iş de şudur : Kendin için beğenmediğin davra-nışı, başkası için isteme, başkasına lâayık görme!"*

Kurtuluşa Erenler, İlme, Sevgiye, Duaya Dâir Yedi Esra-rengiz Adamın Öğütleri

İbrahim b. Beşşar, İbrahim b. Edhem'den naklediyor :

Allah (c.c) buyuruyor ki *"Kim, Allah ve Rasûlüne boyun eğër, Rabbinden korkar ve günahlardan sakınırsa, işte o kurtuluşa ermiştir."* (1)

Şimdi sana bildireyim : Takvâ insana en güzel mükâfatı getirir. Muttakî kullar sorgu sual gününün o dehşetli anlarından, o korkunç baygınlıktan etkilenmeyecek, sessiz sakin bir biçimde güzel kapıya doğru yol alacaklardır. Allah Teâlâ ne güzel buyuruyor : *"Allah şüphesiz sakınanlarla ve iyilik yapanlarla beraberdir."* (2)

Abdullah b. Davud, İbrahim b. Edhem'den aktarıyor :

Beyt-i Makdis'e gitmek için evden çıktım. Yolda yedi kişilik bir gruba rastladım. Onlara selam verdim : *"Selâmün aleyküm. Bana öğüt verir misiniz? Allah size yardım etsin."* dedim. Bana döndüler ve; *"Allah'tan başka kimseden korkma, O'nun dışında hiç kimse-den bir şeyler umma!"* dediler. *"Benim ilmimi artırın. Allah size merhamet eylesin, yardım etsin."* dedim. *"Allah'ı seveni sev, sevmeyeni sevmek!"* dediler. *"Bana başka öğütler de verin!"* dedim. *"Dua et. Yalnız kalınca ta içten yalvar, ağla ve titre! Allah'a karşı zelil ol. Nerede olursan ol, ondan kork!"* dediler. *"Allah size yardım etsin, merhamet buyursun. Bana öğüt verin."* dedim. Bu sefer şöyle dediler : *"Allah'ım şu bize takılıp kalan ve bizi senden alıkoyan adamları aramızı ayır."* Bir anda yokoldular. Bilmiyor ve anlayamıyordum. Onlar göğe mi yükselmişti, yoksa yer mi onları su gibi çekmişti?

Onları bir daha göremedim. Ama Allah Teâlâ öğütlerini bana faydalı kıldı.

Zühdün; Farz, Fazilet ve Selamet Olmak Üzere Üç Neviye Ayrılması, İblisi Delirten Adam, İbrahim'in Amele ve İlme Verdiği Önem

Mütevekkil b. Hüseyin, İbrahim b. Edhem'den aktarıyor :

"Zühd (yanaşmamak, değer vermemek, kaçınmak) üç kısım-

(1) Nur, 52.

(2) Nahl, 128.

dır. Farz olan, erdem olan, selamet ve sağlık getiren : Farz olan; haramdan kaçınmak anlamına gelen zühddür. Fazilet olan, helal olsa bile azla yetinmek demektir. Selamet getiren zühd ise, şüpheli şeylerden kaçınmak, onlara değer vermemek ve kabul etmemektir."

İbrahim b. Edhem diyor ki : "Derler ki, İblis'in en ağırına giden adam, sabırlı yumuşak ve tecrübeli olan âlimdir. Konuştuğunda ilmiyle konuşur. Sustuğunda ise vakarı ve hilmile susar."

İbrahim b. Edhem diyor ki : "Âlim sıfatını yüklenen insan, büyük bir sorumluluk altındadır."

İsa b. Hâzim, İbrahim b. Edhem diyor ki :

"İlmin ne denli faziletli ve yüksek olduğunu bilmeyişim beni ilim aramaktan uzaklaştırmamıştır. Ben asıl, ilmin kadr-u kıymetini bilmeyenlerle yanyana ilim aramaktan kaçındım."

Ebu Yusuf diyor ki : **İbrahim b. Edhem**'e ilimden bahsediliğinde, haline çeki düzen verir ilme büyük saygı gösterirdi.

Yahya b. Yeman der ki :

Süfyan-ı Sevrî, İbrahim b. Edhem'in yanına oturduğunda konuşmaktan sakınırdı (dikkatli söz söylerdi). **Büşr b. Evfa**, "Bu, onun faziletli oluşundandır." diyor.

Muhammed b. İshak, babasından aktarıyor : **Bişr b. Hâris**'e şöyle sordum. "**İbrahim b. Edhem**'in yolunda yürümek istiyorum, bu mümkün mü?" Cevap verdi : "Hayır, buna dayanamazsın." "Niçin?" dedim. "Çünkü **İbrahim** amel eder, konuşmaz. Sen ise konuşuyorsun, çabalamıyorsun" cevabını verdi.

Karşılıksız Dostluğun Güzelliği, İbrahim'in Soru Sorana Karşı Tutumu, Süfyan ile Dostluğu

Davud b. Cerrah, babasından naklediyor : Bir adam, **İbrahim b. Edhem**'e şöyle dedi : "Tâ Horasan'dan geliyorum yanına ey **İbrahim**, seninle sohbet etmek için." **İbrahim** cevap verdi : "Peki! Benim senden ne almamı umuyordun, mülk olarak?" Adam; "Hiçbir şey" dedi. **İbrahim**; "Güzel! Sen bana doğruyu söyledin. Ne güzel dostsun sen." dedi.

Abdullah b. Davud anlatıyor : **İbrahim b. Edhem**'le karşı-

laştığımda ona bir soru sordum. Cevabını verdi. Ben üsteleyip daha ilerisini sorunca; "Bize yeten sana da yeterli" dedi.

İbni Mehdi anlatıyor : Süfyân-ı Sevrî ile İbrahim b. Edhem bir araya geldiler ve sabaha kadar sohbet ettiler.

İbrahim'in; Aldığı Mirası Muhtaçlara Dağıtması

İsa b. Hâzım anlatıyor : İbrahim b. Edhem'le Mekke'deydik. Yolda bir gruba rastladık. "Allah sana yardım etsin, başın sağolsun, baban öldü ey İbrahim." dediler. İbrahim b. Edhem : "Öldü ha?" dedi. Onlar; "Evet öyle" dediler. İbrahim; "İnna lillahi ve inna ileyhi râciûn. (Biz Allah'a âidiz ve O'na döneceğiz). Allah rahmet eylesin ona." dedi. Oradakiler; "Sana vasiyetlerde bulundu. Görevli memur da, geriye kalanları ve tüm varisleri sıkıntıya sokuyor." dediler. Bunu duyan İbrahim, çarçabuk memleketine döndü, memurun yanına geldi : "Ben ölenin oğluyum." dedi. Memur; "Kim tanıyor seni?" dedi. İbrahim; "Selâmün aleyküm" diyen İbrahim Mekke'ye doğru yola koyuldu. Etraftakiler memur'a; "Bu, İbrahim b. Edhem'dir. Git, yetiş ona, onun gazabına uğrama. Sonra sana beddua eder." dediler. Adam apar topar koştu, ona yetiştii. "Dön ve içime su serp! Seni tanıyamadım." dedi. "Sen benle konuşmadan önce de ben seni serbest bırakmış, senden vazgeçmiştim." diyen İbrahim b. Edhem, döndü, babasının vasiyetlerini yerine getirdi. Kendi payını da diğer varislere dağıttı ve Mekke'ye doğru yöneldi.

Sohbetten Kaçınmak, Allah'a İtaatin Güzelliği, 'Mal Allah'ın Malı, Beden Allah'a Ait' En Büyük Hediyeinin, Allah'ın Rızası Olması ve Helal Rızkın Duaya Tesiri

Tâlut, İbrahim b. Edhem'den naklediyor :

"Allah şöretperest kulunu sevmes."

Ebu Abdullah el-Maltî anlatıyor :

İbrahim'in en sık yaptığı dua şuydu : "Allah'ım! Beni günahın aşağılık halinden itaatın izzet ve şerefine yükselt."

Ebu'l-Havâri anlatıyor : İbrahim b. Edhem'in yanında güzel yemeklerden bahsediliyordu. İbrahim; "Yağa bandırılmış ek-

mekten daha leziz bir yemek düşünemiyorum.” dedi. Süleyman, onun daima aç gezdiğini söyler.

İbrahim b. Beşşar anlatıyor : **İbrahim b. Edhem**; “Bizim gibilerinin neyi eksik ki fakirlikten şikayetçi olsun?” derdi. Bir gün, dükkânı yanmış, malı zâyî olmuş bir adam gördü. Adamcağız uğradığı felaketten dolayı aklını kaybede yazmıştı. **İbrahim b. Edhem** ona yaklaştı : “Ey Allahın kulu, haydi sakın ol, mal Allah'ın malı. Dileyince verdi sana ve o dilediği zaman da elinden aldı. O'nun emrine sabret. Sabırsızlanıp saçını başını yolma! Zira nimete yapılan teşekkürün mükemmel olması, doruğa ulaşabilmesi için, belaya dayanmak, sabretmek gereklidir. Kim takdim ederse, aradığını bulur, kim erteler, geriye bırakırsa, kaybeder pişmankâr olur. Böyle dir hayat. Ölümden sonra ise ya cennete ya cehenneme varacağız.”

Ebu Zeyd el-Cüzzâmî anlatıyor : **İbrahim b. Edhem** sor-du: “Ey **Ebu Zeyd**! Âbid kulların yarın kendileri hakkında Allah'tan bekledikleri şey nedir sence?” “Sanıyorum, cennete girmek, cenneti mesken edinmek olacaktır.” dedim. **İbrahim**; “Sen, öylesine bir zanda bulundun. Oysa ben, Allah'ın onlara yüz çevirmeyişinden daha büyük bir hediye göremiyorum.” dedi.

Abdullah b. ed-Dâris, **İbrahim b. Edhem**'den rivâyet ediyor : “Sen dua etmek mi istiyorsun? Helal ye ve dilediğin gibi dua et!”

Kalbin Üç Örtüsü; Sevinçten Hırsa, Hırstan Mahrumiye-te, Hüsrandan Kine, Kinden Azaba Doğru Bir Dönüşüm

Ebu'l-Abbâs b. Ahmed er-Remlî, bazı şeyhlerinden, onlar da **İbrahim b. Edhem**'den naklediyor : “Kalbi örten üç örtü vardır : Sevinç, keder ve saadet. Elindeki ile sıkıntıdan kurtulur ve sevinirsen, yavaş yavaş hırsa düşersin. İhtiraslı olan adam ise mahrumiyet bölgesindedir. Kaybettiğine kederlenirsen kin ve nefretle tanışsın. Nefret duyan insan ise azap içindedir. Övgüden ötürü mutlu olur, sevinirsen kendini beğenmeye başlarsın. Ama kendini beğenmek, amelleri yakar, boşa çıkarır. Bu söylediklerimin delili, Allah Teâlâ'nın şu âyetidir : ‘Bu, kaybettiğinize üzülmemeniz ve Allah'ın size verdiği nimetlerle şımarmamanız içindir. Allah kendini beğenip, öğünen hiç kimseyi sevmez.’” (1)

(1) Hadid, 23.

İki Günü Aynı Geçen Kimsenin Kaybı, Hayır ve Şerrin Azının Dahî Önemli Olması, İnsanın Ektiğini Biçmesi, Bedenlerin Kılıfa Benzemesi, ve Allah Aşkını İdrak Etmeye Dâir

İbrahim b. Beşşar, İbrahim b. Edhem'den aktarıyor : **Hasan el-Basrî** rüyasında Peygamber Efendimiz'i görür. Ona; *"Bana öğüt ver ey Allah'ın elçisi!"* diye yalvarınca Rasûlullah (s.a) şöyle buyurur : *"İki günü bir olan aldanmıştır. Yarını bugünden daha şerli ve çirkin olan, lânete uğramıştır. Kendi nefsindeki eksikliği gidermek için kendine söz veremeyen ziyandadır. Ziyanda olan içinse ölmek en hayırlısıdır."*

İbrahim b. Beşşar, İbrahim b. Edhem'den aktarıyor :

"Hayrın da azı büyük ve çoktur, şerrin de azı büyük ve çoktur. Bilesin ki ey İbni Beşşar, hamdetmek bir ganimet gibi, yakınma ve kınama ise ağır bir borç gibidir."

İbrahim b. Beşşar, İbrahim b. Edhem'den aktarıyor :

İbrahim b. Edhem öğüt veriyordu ; *"Siz, Allah'ın sakındırdığı ve korkuttuğu şeyleri hiçe saydınız. Emredip yasakladığı konularda isyankâr davrandınız. Vâdedip müjdelediği karşılıkları yalanladınız. Verdiği güç, kudret ve nimete karşı nankörce hareket ettiniz. Siz sadece ektiğinizi biçeceksiniz. Ettiğinizi bulacaksınız. Şunu iyi bilin! Eğer akıllı davranıp, tembel bedenlerinizi sıcak yataklarınızdan kaldırılabiliyorsanız, kurtulabilirsiniz. Şu zayıf beden ve ruhların şifası ancak Allah'tadır. Sakının, sakının günahlardan. Allah'tan utanın. Allah, günahları örtüyor ve cezasını tehir ediyor, geciktiriyor, size cömertçe davranıp iyilik ediyor. O, kullarına önem veriyor, onlara ikram ediyor ve affediyor. Biliniz ki, hırs ve tamah-tan uzak durmak, sıdkı, selameti ve verâyı getirir. Hırsa ve tamaha kapılmaksa gamı, kederi endişeyi ve korkuyu artırır."*

Ebu Yusuf el-Fûlî, İbrahim b. Edhem'den naklediyor :

"Bedenlerimiz deri kılıflara benzer. Allah dilerse oraya misk ve anber koyar, dilerse oradan inci ve cevher çıkarır. Dilemek ancak Allah'ın elindedir. Kudret ancak O'ndadır."

Yahya en-Neseî, İbrahim b. Edhem'den aktarıyor :

"Kullar, Allah aşkını anlayabilseydi az içer, az yer, az giyer ve

çok az hırslı olurlardı. Zira melekler Allah'ı gerçekten sevdiler, sadece O'na taptilar. Hatta onlardan bir kısmı yaratıldığından bu yana kıyam halinde, bir kısmı rükûda, başka bir bölümü de secde olarak ibadetine devam ediyor. Onlar kendilerini tamamen Allah'a adadıkları için ne sağa ne sola bakmazlar."

Rızık, Sabır ve Diğergamlığa Dâir Meşhur Diyalog

Huzeyfe el-Marâşî anlatıyor : Mekke'ye İbrahim b. Edhem'le beraber girdik. Şakik el-Belhî de o sene hac yapıyordu. Tavaf esnasında bir araya geldik. İbrahim, Şakik'e sordu : "Siz aslınızı neye bina ettiniz? Düsturunuz nedir?" "Biz şu prensip üzere kurduk kendimizi : Rızık bulduğumuzda yeriz, bulamadığımızdaysa sabrederiz." "Belh'in köpekleri de böyle yapıyor!" "Peki sizin düsturunuz ne?" "Biz rızık bulunca kardeşimize verir, bulamayınca şükrederiz, hamdederiz." Şakik ayağa kalktı, İbrahim'in önüne oturdu ve şöyle dedi : "Ey üstad! Sensin bizim üstadımız!"

İbrahim'in Her Cuma Sabahı Okuduğu "Bereketler Günü" Duası

İbrahim b. Beşşar anlatıyor : İbrahim b. Edhem şu duayı her cuma sabahı on defa okur, akşam olunca da aynısını tekrarlardı : "Bereketler günü! Sana merhaba! Yepyeni doğan sabah bizi gözleyen ve bize bayram olan gün sana merhaba! Söylediğimiz, duaları yaz, kaydet hesabımıza. Ençok övgüye lâyık olan yüce Rabbin adıyla, seven, sevdiren, yükselten ve dilediğini yaratan Rabbin adıyla; Allah'a inanmış olarak sabahladım. Ahireti tasdik ederek, onun hüccetini kabul ederek girdim sabaha. Günahlarıma teube ediyorum. Allah'ın tek Rab, tek efendi olduğunu biliyorum. Ondan başka her şeyi reddediyorum. Ben Allah'a muhtacım. Sadece ona güvenirim. Ben, Allah'ın; meleklerini, elçilerini, arşını taşıyanları, yaratılanı ve yaratanı şahit tutuyorum ki, Allah'tan başka ilâh yoktur. O'nun ortağı yoktur. Muhammed O'nun kulu ve Rasûlü'dür. Cennet haktır. Cehennem haktır. Kevser suyu haktır. Şefaât haktır. Münker-Nekir ve kabir olayları haktır. Kıyâmetin kopacağına hiç şüphe yoktur. Seninle buluşmak hak! Va'din haktır. Ve elbette Allah, ölüleri kabirlerden kaldıracak, diriltecektir. Bunlara inanarak yaşıyor ve bu inançla ölüyorum. Ve kıyâmet günü inşaallah bu imanla diriltileceğim. Allah'im beni sen yarattın. Ben

sadece senin kulunum. Sana verdiğim sözü gücüm yettiğince tutacağım. Ya Rab tüm kötülerin şerrinden sana sığınırım. Allah'ım ben kendime zulmettim. Sen affet beni. Tek affedici sensin.

Beni en güzel ahlâkla donat. Ancak sen en güzel ahlâkı verebilirsin. Beni kötü huylardan uzaklaştır. Ancak sen uzak tutarsın kötü ahlâktan.. Sana geldim ve senden yardım istiyorum. Hayır ve iyilik senin ellerinde. Ey âlemlerin Rabbi! Bize kevser havuzunu nasib et! Âfiyetle, kâse kâse tatmayı nasib et. Öyle ki, içtikten sonra bir daha hiç susamayalım. Bizi peygambere tâbi olanlar zümresinde dirilt! Boynu eğik, bedbaht, sapkın, lânete uğramış ve ayıplanmışların zümresinde değil! Allah'ım! Beni dünyanın fitnelerinden koru! Razi olduğun amellerle başbaşa bırak bizi. Davranışlarımı düzelt. Dünyada ve âhirette sağlam söze sınıksız yapışanlardan eyle. Kendime zulmetsem de sapkınlardan eyleme beni. Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim ey Rab! Ey yüceler yücesi! En Azîz, ey Cebbar, ey dağların taşların ağaçların kuşların tesbih ettiği, dalgaların adını dile getirdiği merhamet ve şefkat ilâhî! Ey gökteki yıldızların tesbih ettiği Rab! Ey dipdiri ve ey Halîm Rab! Senden başka ilâh yok elbet ve sen teksin."

Güzel ve Hayırlı Amelin, Dünyayı Mamur Etmek ve Teknolojiden Önce Gelmesi

İbrahim b. Beşşar anlatıyor : İbrahim b. Edhem gibi dünyadan uzak duran onun kadar zâhidce yaşayan başka bir alim ve mutasavvıf görmedim. Bir yıkılmış evin ya da duvarın yanından geçtiğimizde gözleri yaşarır ve bana şöyle derdi : "Ey İbni Beşşar! Allah'ın ne buyurduğuna bak : 'Hanginiz daha güzel amel edecek, bunu denemek için yarattı ölümü ve hayatı⁽¹⁾ Bak, Allah (c.c), hanginiz dünyayı daha güzel imar edecek diye buyurmuyor!"

Bu sözlerden sonra ağladı ve şöyle dedi : "Allah Teâlâ ne buyuruyor dinle : 'Ben, cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım⁽²⁾ Allah (c.c); 'Ben cinleri ve insanları dünyayı imar etsinler, mal ve para toplansınlar, kat kat bina diksinler, saraylara girip, binbir lezzeti tatsınlar diye yarattım' demiyor! O şöyle buyuruyor : 'Onlar dini sadece Allah'a has kılarak O'na ibadet etmek,

(1) Mâlik, 2.

(2) Zâriyat.

namaz kılmak ve zekat vermekten başka bir şeyle emrolunmadılar. Dosdoğru olan din de budur⁽¹⁾ Oysa biz, amel yerine lâfi, tevbe yerine kuruntuyu, kalıcı bir hayat yerine geçici bir hayatı tercih ettik."

İbrahim b. Edhem şöyle derdi :

"Kibirlenmeyin! Mağrur olmayın. Yaptıklarınızla övünmeyin. Üstünüzdekilere değil altınızdakilere bakınız. Kalpleriniz Allah sevgisiyle dolsun. Bedenleriniz Allah'a itaatle yoğrulsun. Allah'tan utanınız. Dilleriniz Allah'ı ansın. Gözlerinizi harama dikmeyiniz."

İbrahim b. Edhem'den Gelen Hadisler

İbrahim b. Edhem Tâbiîn'den ve Tebe-i Tâbiîn'den rivâyetkçte bulunmuş, Kûfeli ve Basralılar'la karşılaşmıştır. Fakat yine de onun çok rivâyet eden biri olduğu söylenilemez. Onun hadisleri pek azdır. **Ebu İshak Amr b. Abdullah es-Sebî**'den rivâyet etmiştir.

İbrahim b. Edhem, **Ebu İshak'tan**, o **Ammâre el-Ensârî**'den, o **Ebu Hüreyre'den**, o da **Rasûlullah (s.a)**'dan naklediyor : *"Fitne gelir ve kulları çekip alır, silip süpürür. Sadece âlim, ilmiyle kurtulur."* (**Ebu İshak'ın** garîb hadislerindendir)

İbrahim b. Edhem, **Mansur'dan**, o **Mücahid'den**, o da **Enes'den** rivâyet ediyor : Bir adam Peygamber (s.a) efendimizin yanına gelerek; *"Bana öyle bir tavsiyede bulun ki, onu yerine getirdiğimde Allah'ın ve insanların sevgisini kazanayım."* dedi. Peygamber (s.a) şöyle buyurdu : *"Dünyaya değer verme ki Allah seni sevsin. Dünyayı insanlara bırak ki, insanlar da seni sevsin."*

İbrahim b. Edhem, **Yahya b. Said'den**, o **Muhammed b. İbrahim et-Teymî**'den, o **Alkame b. Vakkas'dan**, o da **Ömer b. el-Hattab'dan** rivâyet ediyor : **Rasûlullah (s.a)** buyuruyor ki : *"Ameller, niyetlere göredir. Herkes niyetinin karşılığını alacaktır."* (**Sahih Hadis**)

İbrahim b. Edhem, **Muhammed b. Aclan'dan**, o babasından, o da **Ebu Hüreyre'den** naklediyor : **Rasûlullah** buyuruyor ki : *"Allah için tevazu göstereni, Allah yüceltir."*

(1) Beyyine, 5.

İbrahim b. Edhem, Muhammed b. Aclan'dan, o Sehl b. Muaz'dan, o Enes el-Cühenî'den, o babasından, o da Rasûlullah (s.a)'dan rivâyet ediyor : *"Bir kimse kızgın olduğu ve bunu ifade edip boşalmaya gücü yettiği halde sabreder ve ağzını tutarsa, kıyâmet gününde Allah ona huri kızları nasib eder."*

"Kim, çok güzel bir giysiyi giymeye gücü yeter de giymeze, Allah ona kıyâmet günü iman elbisesini giydirebilir."

"Kim Allah'ın bir kulunu evlendirirse, Allah Teâlâ kıyamet günü onun başına kral tacı koyar."

İbrahim b. Edhem, Hışam b. Urve'den, o babasından, o Hz. Âişe'den, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor :

"Sizi iki sarhoşluk kaplayacak : Hayat sarhoşluğu ve cehalet sarhoşluğu. Bu durumda iyiliği emretmeyecek, kötülükten kaçınmayacaksınız. O zaman kitap ve sünneti ayakta tutanlar önceki Muhacir ve Ensar gibi sayılacaktır."

İbrahim b. Edhem, Evzâf'den, o Katâde'den, o da Enes'den rivâyet ediyor : *"Peygamber (s.a)'in ve Ebu Bekir (r.a)'in arkasından namaz kıldım. Kıraate Fatiha ile başladı."*

İbrahim b. Edhem, Nuaym'dan, o da Said b. Müseyyeb'den naklediyor : *"Bir kimse oruç tutmaya, sadaka vermeye hac ya da umreye veya hayırlı bir işe niyetlenir de önüne bir engel çıkarsa, bu işleri yapmış gibi sevap alır."*

Sehl b. Haşim anlatıyor : İbrahim b. Edhem şöyle derdi : *"İnsanların en erdemlisi, en çok affedici olanıdır."*

İbrahim b. Edhem babasından, o da Said b. Cübeyr (r.a)'den rivâyet ediyor : *"Peygamber (s.a) sarığının üstüne secde etmiştir." (Yani Secde esnasında alını sarığına değiyordu.)*

İbrahim b. Edhem, Ebu İsa el-Horasânî'den, o da Said b. Müseyyeb'den naklediyor : *"Gözlerinizi zalimlerin korkusuyla doldurmayınız. Aksine kalplerinizle reddediniz. Ta ki böylelikle salih ve güzel amellerinizi silinmekten kurtarabilesiniz."*

ŞAKİK EL-BELHÎ (R.H) ⁽¹⁾

Belhli Şakîk Ebu Ali gerçek bir zâhid, çok değerli bir tasavvuf önderiydi.

Doğunun meşhur zâhidlerinden Şakîk b. İbrahim el-Belhî şöyle derdi : *"Bırak kazanmayı, terket kârı, vazgeç isteklerden yollardan ve sebeplerden... Âhiret için hazırla kendini, aşkla doyur zâtını. Zorlukları sırtla ve Allah'a güven! Zühd'ün aslı, Allah'a boyun eğmek ve huzura erişmektir. Zühd, azaların yapraklara ve dallara döntüşmesidir. Zühd, köyden, kentten saraydan ve kalelerden uzak olabilmektir."*

Şakîk'in torunu olan Ali b. Muhammed şöyle diyor :

Dedem Vaşkerd'de öldüğü gün mülkiyetinde üçyüz köy vardı. Ama üstüne kefen olacak bir parça bezi bile yoktu.

Tasavvufun Özü

Ebu Abdullah anlatıyor : Şakîk b. İbrahim'den duydum, şöyle diyordu : Şiir söyleyen ⁽²⁾ bir adamdım. Allah (c.c) bana tevbe-yi nasib etti. Üçyüzbin dirhemden elimi eteğimi çektim. Oysa gayet kârlı ve kazançlı bir durumdaydım. Yirmi sene gün saydım. Ama Abdülaziz b. Rûvad'la görüşünceye kadar (tasavvufun kûnhünü) bilmiyordum. Bana şöyle dedi : *"Ey Şakîk! Beyan ⁽³⁾; arpa ekmeği yiyip, yün ve kıl giysilere bürünmekte değildir. Beyan; Allah'ı bildiğini bilmendir, anlamandır. Sadece O'na taparsın. O'na hiçbir şeyi şirk koşmazsın. İkinci olarak; Allah'tan razı olmandır. Üçüncü olarak; İnsanların ellerindekine değil, Allah'ın elindekine güvenebilmendir."* Şakîk; *"Peki bunları açıklar mısın bana?"* dedi. Abdülaziz şöyle cevapladı : *"Sadece Allah'a ibadet edip ona hiçbir şeyi şirk koşmaman; farz olsun nafile olsun, ister namaz, ister oruç, isterse hac veya cihad olsun, yaptığın tüm amellerin Allah için olması, sadece onun rızasının gözetilmesi demektir. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor : 'Rabbine kavuşmayı uman kimse, yararlı iş işlesin ve*

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.8. s.58.

(2) O devirde şiir konuları genelde kadın, aşk ve şarap olurdu. Ve şiir çoğunlukla zenginleri memnun etmek için söylenirdi. (Çev.)

(3) Tasavvufun özü.

Rabbine kullukta hiç ortak koşmasın ⁽¹⁾

Züh'd'ün Yedi Kapısı, Dünya ve Âhiret Arasındaki Fark

Züh'd yolcularının girdiği yedi kapı vardır:

1) Açlığa sabretmek, fakat huysuzca ve sıkıntılı bir biçimde değil, neşe ve gönül hoşluğuyla, 2) Elbisesizlik ve çıplaklığa hüznle değil sevinçle sabredebilmek, 3) Uzun oruçlara söylene söylene değil ferahlık ve sükûnet içinde sabredebilmek, öyle ki insan oruç anında yiyen ve yediren biri gibi mutlu ve huzurlu olabilmelidir, 4) Gururunu hiç okşamaksızın nefsinin kırabilme konusunda sabırlı olmak. 5) Fakirlik ve sefaletle dayanabilmek, fakat buğzederek, kin tutarak değil, gönül hoşluğuyla! 6) Karnını neyle doyurduğunu, ne içtiğini, nereden kazandığını, nasıl kazandığını ve ne giyindiğini uzun uzun düşünebilmek, bu hususlarda ince eleyip sık dokuyabilmek.

Bu yedi kapıdan başarıyla geçerse, o kimse züh'd yolunun yolcusu olmaya hak kazanmıştır. Bu da çok büyük bir nimettir."

Hâtim el-Asamm, Şakîk'ten naklediyor : "Yirmi sene Kur'an'ı okudum ve araştırdım. Nihayet dünyayı âhiretten tamamen ayırdım. (Dünya ve âhiret arasındaki farkı anladım) Bu anlayışına şu iki cümleyle varmıştım : 'Size verilen herhangi bir şey, dünya hayatının bir geçimliliği ve süsüdür. Allah katında olan daha iyi ve devamlıdır. Akletmez misiniz?' ⁽²⁾ "

İkiyüz Yıllık Ömürden Daha Değerli Olan Dört Şey Bilgisi

Hâtim el-Asamm, Şakîk'ten naklediyor : "Bir adam ikiyüz sene yaşasa ve şu dört şeyi bilmeseyse, onda hayır yoktur :

1) Allah'ı bilmek, 2) Kendini bilmek, 3) Allah'ın emir ve yasaklarını bilmek, 4) Allah düşmanlarını ve kendinin düşmanlarını bilmek. Bunların açıklaması ise şöyledir :

Allah'ı bilmek, kalben Allah'tan başka hiçbir varlığın gerçek verici olmadığını, O'nu hiçbir varlığın alıkoymayacağını, sadece

(1) Kehf, 110.

(2) Kasas, 60.

O'ndan fayda geldiğini ve sadece O'nun izniyle zarara uğradığını anlamak demektir. Kendini bilmek, kendinin hakikatte zarar ya da fayda vermeye gücünün yetmeyeceğini ve nefsin hilâfına hiçbir şeyi gerçekleştirmeyeceğini bilmektir. Nefse muhalefet edebilmek ise Allah'a yalvarmak ile olur. Allah'ın emir ve nehiylerini bilmek demek, onun buyruğunun yerine getirilmesi gereken bir yükümlülük olduğunu kavrayabilmek ve rızkın Allah tarafından sağlanacağına samimiyetle inanmak demektir. Samimiyetin (ihlas) özelliği ise, kalbinde iki sıfatın; tamah ve ihtiras kaygısının bulunmamasıdır. Allah düşmanını tanımak ise, şunu kabullenmek demektir : Senin mutlak bir düşmanın var. Ve Allah senin onunla savaş yapmandan başka hiçbir şeyi kabul etmiyor senden. İlle de onunla savaşacaksın. Kalben cihad demek, düşmana karşı, hem ibadetle hem de vuruşarak zorlu bir savaşa girmek demektir.”

“Eğer İyilik Yaptığın Adamı, Yaptığın İyilikten Daha Çok Seviyorsan O Zaman Âhiret Âşığı Olursun.”

Hâtim el-Asamm Şakîk'ten naklediyor : “Verdiğin ile sana verilen arasındaki farkı iyi bil. Eğer sana vereni en iyi adam olarak görüyorsan, sen dünya düşkünsün, dünyayı çok seviyorsun. Eğer verdiğin adamı verdiğin şeyden daha çok seviyorsan, sen âhiret düşkünsün. Âhireti seviyorsun.”

Zâhid'in Baştaçı Olan Üç Haslet

Ahmed b. Abdullah, Şakîk'ten naklediyor :

“Üç haslet vardır ki, bunlar zâhidin baş tacıdırlar :

1) Heva ve isteğin üzerine yürüyüp, karşı çıkmak,

2) Zâhidin zühd'e kalpten bağlanması,

3) Başbaşa kaldığında kabre gireceği ânı, çıkacağı ânı, açlığı susuzluğu, kıyâmetin, hesap ve sıratın uzunluğunu düşünmesi. Hesabın ne denli çetin ve günahın ne denli kötü olduğunu düşünmesi.

Bütün bunları aklına getirince gurur evinin (dünya, aldamsı yurdu) büyüünden kurtulur ve hakiki zahidleri anlamaya, onları sevmeye başlar. Kim zâhidleri severse onlarla beraberdir.”

Allah'ın Vaadini, İnsanların Vaadine Tercih Etmemek, Ameli Salih Kılan Altı Şey, Allah'ın Kudretini Bilmek ve Zühde Götüren On Vasfa Dâir

Hâtim el-Asamm Şakîk'ten aktarıyor :

"Kim Allah'ı ne kadar bildiğini bilmek isterse insanların ve Allah'ın neler vaadettiğine bir baksın. Artık hangisine gönlü daha yatkınsa, ona göre kendini bilsin."

Şakîk diyor ki :

"Kulun ameli altı şeyle tam salih olur, mükemmel hale gelir :

1) Allah'a karşı daima yalvarması ve O'nun azabından her zaman korkmasıyla, 2) Müslümanlar hakkında güzel zan beslemesiyle, 3) İnsanların azaplarıyla değil, kendi ayıplarıyla meşgul olmasıyla, 4) 'Bir gün yaptığı yanlış işlerden döner, kalbini ıslah eder, günahıtan vazgeçer' diyerek ve hakkında hayırlı olanı umud ederek, müslüman kardeşinin kusur ve günahlarını hiç kimseye yarmamasıyla, 5) 'Arkadaşının yaptığı bir günahı görünce, daha da çoğaltır ve iyice günaha batır' korkusuyla gidip onu uarması ve günahın vehâmetini anlatmasıyla, 6) Yanına gelen arkadaşına mutlaka bir şeyler ikram etmesiyle."

Şakîk el-Belhî der ki : *"Kim Allah'ın kudretini bilmezse, Allah'ı bilmiş sayılmaz."*

Bazıları sorar : *"Peki, insanın kudretullah'ı bilmesi nasıl olur?"* **Şakîk** cevap verir : *"Şuna inanarak : Elinde bulundurduğu şeyi Allah (c.c) ondan alıp başkasına vermeye ve ihtiyacı olduğu halde elde edemediği şeyi ona ihsan etmeye muktedirdir. İşte bunu bilmedikçe insan, Allah'ın kudretini bilmiş olmaz!"*

Şakîk der ki :

"On şeyin kapısı zühde açılır. İnsan bu nitelikleri taşıdığı anda zâhid olur. Bu on şeyi beceremeyene ve muhalif olana ise mütezezzhid (Zahidlik taslayan, ham sofu) denir. Mütezezzhid şahıs; görünümünde, sözünde, huşuunda, girişinde, çıkışında, yeme ve içmesinde, yürüyüşü ve hayvanına binisinde ve tüm tutkularında zâhidliğe özenir, ya da öyle gözükmeye çalışır. Oysa ondaki dünya sevgisi, tüm yaptıklarının aleyhine şahitlik etmektedir! Onun rızasının, kendisini methedenlere karşı göstermiş olduğu bir rıza oldu-

ğunu anlarsın. Onun kıskançlığı, azgınlığı, kibri, gururu, uzun dilli oluşu ve kendini ilgilendirmeyen şeylerle uğraşması, başkasının ayıplarına burnunu sokması, mütezehhid olduğuna dâir en büyük delillerdir. Bu nitelikler onun ikiyüzlülüğünün alâmetleridir, yoksa zâhidce bir tavrın yansımaları değildir!

Bu sıfatlardan sakın! Bu özellikleri kendini zahid sanan birinde görürsen, onun için hayır dua et, bazı zahidlerin yollarından yürümesini niyaz et Allah'tan! O zahidler ki, yapmadıkları bir iyilik adına kendilerine övgü yağdırılmasından hoşlanmazlar. Yaratılış gayeleri olmayan bir işle meşgul olduklarında kederlenirler ve hemen ibadete sarılırlar. İmanın tadını ancak Allah'a kullukta bulurlar ve şeytanın partisinden ancak Allah sevgisiyle sakınır, kurtulurlar. Allah'ı anmak onlar için baldan tatlı, şifalı tatlı sulardan daha azizdir. Güvenilir, zahidce bir hayat süren muhterem bir zatın sohbetine katılmak, onlar için en dar zamanlarında yanlarına gelip altın dağıtan adamın toplantısına katılmaktan daha zevklidir. Onlardan her biri 'amellerim ya kabul olmazsa' korkusuyla habire günahlarına ağlar. Ama insanlar tebessüm eder, güleryüz gösterir, sanki sevinçli ve korkudan uzak biri gibi. Hiçbir zaman kendine, 'Ben Kabe'ye yönelenlerin en hayırlılarındanım' demez. Kendi günahlarını çok iyi bilir. Başkasının günahlarını bilmez. Onları ağzına pelesenk etmez. Eğer bu on haslet onda varsa, o, zâhidlerin yoluna girmiş demektir. Allah'ın izniyle o yolda yürüme-ye devam etmesini umarım."

Şakik der ki :

"Mümin daima iki hasletle haşır-neşir olur. Münafıksa, diğer iki hasletle meşgul olur. Mümin yaşamını ibret ve tefekkürle geçirir. Münafık ise dünya tutkusu ve ileriye dâir bitmeyen arzularıyla bitirir yaşamını."

Müminin ve Münafığın Özellikleri, Fesat Arttığında Yapılması Gereken Dört İş, Yarının Rızası İçin Aşırı Endişeye Düşmemek, Amel, İlim, Sabır ve İhlas Arasındaki Bağa Dâir

Şakik der ki :

"Karalarda ve denizlerde fesat çıktığında, her şey bozulmaya başladığında, şu dört şeyden daha garib ve fakat daha yerinde ve güzel başka bir şey yoktur : 1) İnsanın harama düşmekten korkarak

evlenmesi; 2) Kendisini sıcak ve soğuktan koruyacak, fazla süsü olmayan bir ev yapması; gösteriştan uzak, her şeyin Allah rızasına uygun olarak düzenlendiği bir ev ; 3) Allah için misafir ağırlamak, ve misafirin de helal yemekle karnını doyurmaktan çekinmemesi; öyle ki, evinde sadece ekmek kırıntıları bulunduğuna için misafirine bunları sunarken utanmamalı 4) Hiçbir gösteriş ve tutku taşımadan Allah için cihad etmek.

Kim helal rızık yemekten utanmazsa yükü hafif olur, kibri kırılır. Kim de helal bir rızık küçümser ve yemeye utanırsa, azgınlaşır.

Hâtim, Şakık'ten naklediyor :

"Nimetten çıkıp darlığa giren adam bu darlık anını bolluk zamanından daha iyi görmüyorsa hem dünyada hem âhirette gamlıdır. Binbir nimet içinden çıkıp fakru zarûrete düşen kişi bu haline şükreder ve şimdiki halini önceki halinden daha güzel görürse hem dünyada hem de âhirette tasasız ve neşelidir."

Ahmed b. Abdullah ez-Zahid anlatıyor : **Şakık el-Belhî**, meclisinde bulunanlara şu soruyu sordu : "Söyleyin bakalım. Allah (c.c) sizi bugün öldürse, yarının namazından sorumlu tutar mı?" "Hayır! Yaşamadığımız bir günün namazından nasıl mesul olabiliriz ki?" dediler. **Şakık** de şöyle devam etti : "Allah sizi nasıl yarının namazından sorumlu tutmazsa, siz de yarının rızkını Allah'tan isteyemezsiniz! Kimbilir, belki de yarına varamayacaksınız!.."

Şakık der ki :

"Amele başlamak ilim iledir. Amelde sebâtkâr ve sağlam olmak sabırladır. Kendini tamamen ameline vermek ise ihlas (samimiyet) iledir. Kim ilimsiz olarak amele başlarsa, cahil kalacaktır."

Sadece İnsanları Razi Etmek İçin Çabalamanın Yerilmesi, En Yüce Zâhid, Mümin ile Münafık Arasındaki Farkın Endişeyle İzahı

Şakık der ki : "Sakin ha sadece insanları razı etmek ve onların kızgınlığını kazanmak için çalışıp çabalama! Hiçbir şeyden değil, sadece kazandığın günahlardan ötürü kork! Böylece başka günah işlemekten kaçınmış olursun. Tüm hazırlıkların sadece ölüm için olsun. Eğer gerçekten tüm hazırlıklarını ölüm için yaparsan,

dünya sana olanca cazibesi, süsü ve zenginliğiyle koşsa bile dönüp bakmazsın dünyaya."

Şakik el-Belhî, İbrahim b. Edhem'den naklediyor :

"Allah'a en yakın zâhid, ondan en çok sakınandır. Allah'ın en sevdiği zahid, ona en iyi amel hazırlayandır. Allah indinde en yüce zâhid, Allah nezdindeki sevgi ve mükâfaata en çok râğbet edendir. En mükemmel zâhid, en cömert olandır, kalben en temiz olandır, en samimi olandır."

Şakik der ki : Zâhid ile Râğib (Dünyaya bağlanan), biri doğru isteyen, diğeri ise batıyı arzulayan iki yolcu gibidir. İstekleri ve menzilleri ayrı olan bu iki insan, herhangi bir şeyde ittifak edebilirler mi hiç? Râğib; *"Allah'ım, düşmanlarımdan şerrinden beni koru, bana mal ver, mülk ver, evlat ver!"* diye dua eder. Oysa Zahid; *"Allah'ım! Seni hakkıyla tanıyıp, senden hakkıyla sakınanların ilmini ver bana! Bana sabredenlerin şükrünü, şükredenlerin sabrını, sâdıkların samimiyetini ver! Beni şehidlere ve senin sevgini kazanıp ondan kana kana içenlere kat, onlardan eyle!"* diye dua eder.

Bak şu dualara! Hiç râğibin duası zâhidin duasını kapsayabilir mi? Hayır, vallahi! Bu yol başka, o yol başka!"

Şakik der ki :

"Mümin, hurma ağacı diktiği halde, yine de diken çıkacağından korkan adama benzer. Münafık ise, diken tohumu attığı halde hasat zamanı hurma toplayacağını sanan kişiye benzer. Aralarındaki mesafe ne büyük! Kim bir iyilik yapmışsa, Allah (c.c) ona ancak iyilik verecektir. İyiler hiçbir zaman günahkâr fâcirler tabakasına indirilmeyecektir."

Kibrin Kötülüğü, Misafir Ağırlamanın Fazileti ve Zenginleri Rabb Edinmemeye Dâir

Şakik der ki :

"Kim, ululuk ve kibir çevresinde dönüp durursa, ateşin çevresinde tur atmaktadır! Yolculuktan ve misafirden daha hoş gelen hiç kimse yoktur bana! Çünkü yolcunun ve misafirin rızkını Allah verecektir, onu Allah ağırlayacaktır, ecrini de Allah verecektir."

Şakik der ki :

*"Zenginlere karşı ihtiyatlı ol, onlardan kaç! Çünkü sen, kalbi-
ni onlara bağlayıp, onların sahip olduğu şeye sahip olmak arzusuyla
yanınca, Rab Teâlâ'yı değil onları Rab edinmiş olursun!"*

Şakik'ten Gelen İki Hadis

Şakik, İsrail'den o Süveyr'den, o da Abdullah b. Zübeyr'den naklediyor : *"Rasûlullah (s.a), aşura günü oruç tutardı."*

Şakik, Ebu Hâşim el-Eylî'den, o Enes b. Mâlik'ten, o da Rasûlullah (s.a)'den naklediyor : *"Ey İnsanoglu! Dört şeyden sorguya çekilmedikçe, kıyâmet günü Rab Teâlâ'nın huzurunda ayağını kaymaktan kurtaramazsın : Ömrünü nerede geçirdiğinden, bedenini nerede eskittiğinden, malını nerede harcadığından ve nerede kazandığından hesaba çekileceksin!"*

HÂTİM EL-ASAMM (R.H) (1)

En gerekli olana yapışan, en düzgün olanı bırakmayan Ebu Abdurrahman Hâtim el-Asamm, tevekkülle huzura kavuştu, yakînî bir imanla Allah'a boyun eğdi.

Tasavvuf; şüphelerden arınmak, Allah'a varan yolda yürümektir.

Tevekkül'ün Dayandığı Dört Prensipten, Hâtim'in Harun Reşîd'e Karşı Tavrı Sultanlara Eğilmeyişi ve Cesâreti

Muhammed b. Ebî İmran anlatıyor : Hâtim el-Asamm, Şakik el-Belhî'nin ashabındandı. Bir gün Hâtim'e sordular : *"Şu tevekkül işini hangi düsturlar üzerine kurdun?"* "Dört prensip üzere kurdum!" dedi. Ve şöyle açıkladı : *"Biliyordum ki benim rızkımdan başka hiç kimse yemeyecek, böylece huzura kavuştum. Ve yine biliyordum ki nerede olursam olayım, Allah'ın nazarından kaçamayacağım, böylece de O'ndan daima utandım."*

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evlâd*, c.8. s.73.

er-Riyâşî anlatıyor :

Harun er-Reşîd'e dediler ki :

"Hâtîm el-Asamm, insanlarla münasebetini kesti, otuz sene-den beri kendine ait bir kulübede inzivadadır. Hiçbir dünya işi için kimseye müracaat etmez. Sadece cevaplandırılması gereken bir soru oldu mu insanlarla konuşur. O gayet akıllı biridir."

Harun er-Reşîd; *"Onu imtihan edeceğim!"* dedi ve dört kişiyi, **Muhammed b. Hasan'ı**, **Kisaf'ı**, **Amr b. Bahr'ı** ve bir kişiyi (adı anılmıyor) daha gönderdi. Bu adamlar geldiler, **Hâtîm'in** kulübesi önünde durdular. İçlerinden biri şöyle seslendi : *"Ey Hâtîm! Ey Hâtîm! çıksana!"* Fakat **Hâtîm** çıkmadı. Sonunda birisi; *"Mabudun hakkı için çık! Bizi sevmiyor musun?"* dedi. **Hâtîm** bu sözden sonra başını çıkardı ve konuştu. *"Bu söz, kâfirin mümine karşı, müminin de kâfire karşı kullandığı bir yemindir. Kendinizi değil de beni niçin özel bir mabuda ait kaldınız! Ama gerçekten de diliniz hakkı söyledi. Zira siz Harun er-Reşîd'e ibadet ederken, Allah'a itaatten uzak kaldınız!"*

Biri itiraz etti : *"Reşîd'in kulları olduğumuzu kim bildirdi sana?"* *"Dünyayı sizin gibi sevenler, kendi istekleriyle dünyadan haberi olmayan adama yönelmezler. Muhakkak ki sizin bana gelmenizde Reşîd ve benzerlerinin parmağı vardır!"* dedi. **Hâtîm**.

Amr b. Bahr sordu : *"Niçin insanlardan uzaklaştın? Oysa onlar içinde ilim peşinde koşanlar, iyiliği emredip kötülükten sakınmaya ve sakındırmaya gücü yetenler var?"* **Hâtîm**; *"Doğru söylüyorsun! Fakat onlar arasında azgın sultanlar da var! Bizi dinimiz konusunda şüphelere ve belalara sokuyorlar! Bu yüzden onlardan ayrı durmak en iyisi!"* dedi. **Amr**; *"Peki, niçin kendine yalnızlığı seçtin? Ve şu durumunu neyle açıklayacaksın?"* diye sordu. *"Bildim ki azıcık bir rızık da bana yetmektedir. Böylece rızık aramada hareketimi ve çabamı azalttım. Bildim ki bana düşen farzı, ancak benim yerime getirmem gerekir. O halde farzları eda etmekle uğraşmalıyım. Bildim ki ecelim bir gün mutlaka gelecektir. Öyleyse onu beklemeliyim. Bildim ki hiçbir şekilde yaradanın gözünden kaybolmam, o halde her zaman O'ndan haya etmeliyim!"*

Bu sözleri söyleyen **Hâtîm** kapıdan içeri girdi ve bir daha konuşmayacağına dâir yemin etti. Onlar da **Harun'a** döndüler ve şu karara vardılar : **Hâtîm**, zamanının en akıllı kişisiydi.

Allah'ın Hoşnutluğunu Kazandıran Dört Şey, Üç Amel Yapılmadan Üç İddianın Yalan Olması, Gösteriş (Riya)'in Kısımları ve Kibirle Mukayesesı

Hâtım el-Asamm der ki : “Dört şeyi doğru olan Allah'ın rızasını kazanmıştır : Allah'a güveni, O'na tevekkülü, iç bilgisi (marifet) tam ve doğru olunca kişi Allah'ın rızasını kazanmış olur. Bunların hepsi de marifet-i ilâhî ile mükemmele ulaşır.”

Hâtım der ki : “Üç şeyi yapmadan diğer üç şeyi iddia eden yalancıdır; Allah'ın haram kıldıklarından sakınmadığı halde Allah'ı çok sevdiğini söyleyen, malını hayra harcamadığı halde cenneti arzuladığını söyleyen, fakirleri sevmeyişi halde Peygamber (s.a)'i sevdiğini iddia eden. İşte bunlar yalancıdır!”

Hâtım der ki : “Riyâ üç kısımdır. Biri gizlidir, diğer ikisi açıktır. Zâhir olanlar israf ve bozukluktur. Sen bu iki şeyi gördüğünde riyâ olduğuna hemen karar verirsin. Zira Allah'ın dininde israf ve fesada yer yoktur! Bâtın (gizli kalmış) riyâyâ gelince, bakarsın adam oruç tutuyor, sadaka veriyor. O halde adamın yaptığına riyâ diyemezsin. Zira bunların dinde yeri vardır. Böyle birinin riyâ yapıp yapmadığını ancak Allah bilir.”

Hâtım der ki : “Bilmiyorum hangisinden korunmak daha zordur? Riyâdan mı, kibirden mi?

Kibir ve kendini beğenme içinde yer tutar. Riyâ ise senin üzerine gelir. Kendini beğenmekten kurtulmak, riyâdan kaçınmaktan daha zordur. Bu şuna benzer : Evinin içinde havlayan bir köpek vardır. Dışında ise başka bir azgın köpek vardır. Hangisi seni daha zor durumda bırakır? İçindeki mi, dışındaki mi? İşte böyle, içerdeki hayvan, kibirdir, kendini beğenmedir. Dışardaki köpek ise riyâdır.”

Kederin, İnsan Lehine ve Aleyhine Olan Kısımları, Tevbenin Getirdiği Dört Güzel Hal ve Hakiki Mutasavvıfın Dört Çeşit Ölümüne Hazırlıklı Olması Gerektiğine Dâir

Hâtım der ki : “Keder iki yönlüdür. Lehteki hüzn ve aleyhte ki hüzn. Aleyhte olan hüzn, kaybettiğin bir dünyalık için kapıldığın kederli haldir. Lehte olan hüzn ise kaçındığın bir uhrevî amelden ötürü düştüğün gamdır. Açıklayalım. İki dirhem cebinden düştüğünü hissedince duyduğun üzüntü aleyhinedir, dünya üzün-

tüsüdür bu. Ama gıybet ettiğin zaman ya da haset ettiğin zaman pişman olup üzülürsen bu üzlüntü senin lehinedir.”

Hâtîm der ki : “Tevbe gafletten uyanıp, günahını hatırlamak, Allah'ın lûtfunu, hikmetini ve ayıpları örttüğünü düşünmektir. Sen günah işlediğinde ne yer ne de gökler sana karşı emin değildir. Allah'ın hükmünü ve hikmetini gördüğünde tıpkı sütün memeden çıkıp bir daha oraya dönmemesi gibi sen de günahlardan çıkıp bir daha dönmemeyi istersin. Tevbe eden kişi sürekli dört şey içindedir:

- 1) Dilini boş sözden, gıybetten, yalandan ve hasetten korumalı,
- 2) Kötü insanları terketmeli,
- 3) Günahını hatırlayınca Allah'tan utanmalı,
- 4) Ölüme hazırlanmalı.

Ölüme hazırlanmak demek, Allah'ın razı olmayacağı bir hale girmemek demektir.”

Hâtîm der ki : “Bizim yolumuzdan yürüyen, dört çeşit ölüm için hazırlıklı olsun. Beyaz ölüm, siyah ölüm, kırmızı ölüm, yeşil ölüm: Beyaz ölüm açıklıktır. Siyah ölüm, insanların ezasına katlanmaktır. Kırmızı ölüm nefse aykırılıktır. Yeşil ölüm ise elbisede yama yama üstüne atmaktır.”

Acelenin İyi Olduğu Haller, İtaatin ve Günahın Üçer Temeli, ve Hâtîm'in Şakîk'ten Öğrendiği Altı Şeye Dâir

Hâtîm der ki : “Acele, şeytandandır denilir. Ancak beş durum müstesna; misafir geldiğinde yemek hazırlarken, vefat anında cenaze hazırlanırken, yaşı geldiğinde bekarı everirken, ödenmesi şart olduğunda borcu öderken ve günah işlendiğinde tevbeye dönüşürken acele etmek hayırlıdır.”

Hâtîm der ki : İtaatin temelleri üçtür : “Korku, ümit ve samimiyet. Günahın temelleri de üçtür : Kibir, ihtiras ve haset. Münafık, ‘dünyadan ne kadar koparabilirsem kârdır’ diye hırsla mala ve dünyalığa saldırır, riyâ için sadaka verir, kuşkuyla beslenir. Mü'min ise Allah'tan sakınarak alır alacağını ve Allah için, O'na itaatinde samimi olarak verir vereceği sadakayı.”

Ebu Tûrab anlatıyor : Şakîk, Hâtîm el-Asamm'a sordu : “Uzun zamandan beri benim meclisimdeydin. Neler öğrendin?”

"Altı şey!" "Birincisi nedir?" "Bütün insanların rızık endişesi içinde olduğunu gördüm. Ben de Allah'a tevekkül ettim : 'Yeryüzünde yürüyen her canlının rızığı yalnızca Allah'ın üzerindedir. Allah o canlının durduğu yeri ve sonunda bırakılacağı mekanı bilir!⁽¹⁾ Ben de o canlılardan biriyim. O halde Rabbim'in bana vermeyi vaadettiği bir şey için kendimi meşgul etmedim." "Güzel! Peki ikincisi?"

"Herkesin bir can dostu var. Sırrını ona açıyor ve derdini ona söylüyor. Ben de; 'Acaba benim dostum kim? diye düşündüm. Tüm dost ve kardeşler ölümden önce var idiler. Oysa ben ölümden sonra da benimle yanyana olacak bir dost arıyordum. İyiliği kendime dost edindim, tâ ki hesap gününe kadar benden ayrılmasın, benimle sıratı geçsin, Rab Teâlâ huzurunda ayaklarımı sâbit kulsın diye." "Doğru! Peki üçüncüsü?" "Herkesin bir düşmanı olduğunu gördüm. 'Acaba benim düşmanım kim? diye düşündüm. Benden bir şey alan benim düşmanım olamazdı. Düşmanım olsa olsa, ben Allah'a itaat ederken bana günahları teklif edendi. Bana günah sunanın da İblis olduğunu gördüm. İblis ve askerlerini düşman ettim kendime! Kılıcımı kuşandım, yayımı gerdim, okumu yerleştirdim, ta ki bana yaklaşmasındıye!" "Güzel! Peki dördüncüsü?" "İnsanlardan her birinin, bir gün mutlaka bir şeye talib olduğunu, onu yakaladığını gördüm. Bu, ölüm meleği idi. Ben de kendimden geçtim, kendimi öldürdüm, tâ ki o geldiğinde ona tutunup onunla gitmem gerekmesin!" "Güzel! Peki beşincisi?" "Şu yaratıklara baktım, düşündüm. Birilerini seviyor, birilerine kıızıyordum. Sevdiğim bana bir şey vermiyordu. Kızdığımda benden bir şey alamıyordu. 'o halde' dedim. 'bu duygu da nereden geldi bana?' Düşündüm, bu hâle, hased yüzünden gelmişim. Hasedi söküp attım kalbimden. İnsanların tümünü sevdim böylece! Kendim için istemediğimi onlar için de istemedim." "Güzel, çok güzel! Peki altıncısı?" "Baktım, herkesin bir evi, sığınağı, yurdu var. Ben de kendi yurduyum, kabir olduğunu düşündüm. Her ne iyilik yaptıysam kabrimi şen ve mamur kılmak için yaptım. Zira kabir mamur olmazsa, oradan hangi yüzle kalkabilir insan? O zaman oradan kalkamaz ki?"

"Sen bu altı şeye sarıldığın sürece, başka bilgiye muhtaç olamazsın!" dedi, Şakik.

(1) Hud, 6.

Hâtîm'in Şatafatlı Evleri Sevmemesi ve Bu Husustaki Sertliğine Dâir Meşhur Bir Hadise

Ebu Abdullah el-Havvas anlatıyor : **Hâtîm**'le beraber **Rey** şehrine girdik. Üçyüzyirmi kişiydik. Hac yoluna çıkmıştık. Herkesin tizerinde yün aba vardı. Kimsenin yiyeceği ve içeceği yoktu. **Rey** şehrinde kimsesizlere yardım etmeyi seven bir tüccar ağırladı bizi. Geceyi orada geçirdik. Ertesi gün adam **Hâtîm**'e dedi ki : *"Ey Hâtîm! Bir isteğin var mı? Bizim hasta bir fakihimiz var. Onu ziyarete gideceğim."* *"Hasta bir fakihî ziyaret etmek büyük bir erdemdir. Ona bakmak sevaptır. Ben de sizinle geleyim."* dedi **Hâtîm**. Bu hasta fakih, **Rey** Kadısı **Muhammed b. Mukâtil** idi. Hepbirlikte oraya gittik. Kapıya geldiğimizde muazzam bir evle karşılaştık. **Hâtîm** hemen düşünceye daldı. İçeriye girdik. Her taraf çok süslü ve düzenliydi. İçeride aydınlık, hizmetçisi bol, perdesi ve her türlü eşyası mükemmel bir konaktı burası. **Muhammed b. Mukâtil** uzanmış, başında bir erkek bir de kadın hizmetçi bekliyordu. Hal-hatır soruldu, söze girildi. **Hâtîm** hâlâ ayakta idi. **İbni Mukâtil** ona işaret ederek *"otur"* dedi. Fakat **Hâtîm** oturmayınca; *"Herhalde senin bir ihtiyacın var?"* dedi. *"Evet!"* dedi. **Hâtîm**. *"Nedir? Ne söyleyeceksin?"* *"Doğrul da sana söyleyeyim"* dedi. **Hâtîm**. Hizmetçileri **İbni Mukâtil**'i doğrulttular. **Hâtîm** sordu. *"Bu ilmini kimden aldın?"*

"Güvenilir râvilerden, Rasûlullah (s.a)'dan, onun ashabından aldım." *"Peki sen, bunca ilmin arasında; Kimin evi kral gibi olur ve evinde her türlü eşyası tamam olursa, Allah da nezdinde onun için bir menzil hazırlar" diye bir şey duydun mu?"* *"Hayır duymadım"* *"Peki o halde sen kime inandın? Rasûlullah (s.a)'a, ashabına ve salih kullarına mı? Yoksa ilk defa tuğlayı ve kireci kullanarak saraylar inşa eden Firavun ve Nemrud'a mı? Ey kişiliksiz âlimler! Cahil adam, sizin gibilerini, böyle dünya tutkunu âlimleri görünce şöyle diyor kendi kendine : "Âlim böyleyse, ben ondan daha kötü sayılmam!"*

Bu sözleri söyleyen **Hâtîm** oradan çıktı. **İbni Mukâtil**'in hastalığı daha da arttı. İkisi arasında cereyan eden konuşma tüm **Rey** halkı arasına yayıldı. Aynı konuşmanın bir benzeri **Kazvin**'de **Hâtîm** ile **Tanâfisi** arasında geçti. **Medine**'ye gelen **Hâtîm**; *"Burası kimin şehri?"* diye sorunca halk *"Rasûlullah'ın, ashabının ve*

salih insanların kenti" dediler. **Hâtim**; "Peki Allah Rasûlü'nün konağı var mıydı? Orada iki rekat namaz kılayım?" deyince halk; "Rasûlullah ve ashabının büyük konakları yoktu! Kerpiç evleri vardı." deyince **Hatim**; "Burası Rasûlün kenti olmaktan çıkmış, **Firavun** ve ordularının şehri olmuş" dedi. **Hâtim** her Medine'ye varışında Rasûlullah (s.a)'ın kabri başına gelir dua ederdi. Medine uleması onun başına toplanır, soru sorarlardı.

Hâtim'in babasının ismi konusunda ihtilafa düşülmüştür. Bazıları **Unvan**, bazıları **Yusuf**, bazıları da **Yusuf oğlu Unvan** demişlerdir. **Yusuf oğlu Unvan**, az hadis rivâyet eden, **Müsenna b. Yahya el-Muharibî**'nin azathıdır.

AHMED B. EL-HIDR (R.H)

Künyesi **Ebu Hâmid**'dir. **Ebu Tûrâb en-Nahşebî** ve **Hâtim el-Asamm**'ın sohbetlerinden feyiz almış, **Ebu Yezîd el-Bestâmî** ve **Ebu Hafs en-Nisabûrî**'nin huzurlarına çıkmıştır. **Ebu Hafs**; "**Ben Ahmed b. el-Hidr** kadar gayretli, onun kadar samimi birini görmedim." diyor. ⁽¹⁾

Ebu Nuaym anlatıyor : **İbni Hadreveyh el-Belhî** olarak da tanınan **Ahmed b. el-Hidr** Horasan ahalisinin üstadıdır. Hanımı **Ümmü Ali** de asil bir aileden geliyordu. ⁽²⁾

Sıdk, Ahmed'teki Ölüm Özlemi ve Vefatından Önce Esrarengiz Bir Şekilde Tüm Borçlarının Ödenmesi

Ebu Abdurrahman es-Sülemî, Ahmed b. el-Hidr'dan naklediyor : "Kim bütün hal ve tavırlarında Allah ile beraber olmak dilerse, samimiyet ve sıdk'a yapışmalıdır. Allah sâdıklarla beraberdir."

Mansur b. Abdullah, Muhammed b. Hamid'den naklediyor: **Ahmed b. Hadreveyh**'in yanbaşıdaydım. Can çekiyordu. Yaşı doksanbeşti. Bir mesele hakkında ona soru soruldu. **Ahmed b. Hadreveyh** ağlamaya başladı ve şöyle dedi : "**Evladım! Doksan**

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c.4. s.143.

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.10. s.42.

beş yıldan beri kapıyı çalıp durmaktaydım. Şimdi açılıyor. Ama mesud mu olacağım yoksa bedbaht mı? Hiç bilmiyorum. Şu anda cevap vermek benim neyime?"

Ahmed'in yediyüz dinarlık bir borcu vardı. Alacaklılar bir bir gelip başına toplandılar. **Ahmed** onlara dönüp şöyle mırıldandı :

"Allah'ım! Sen rehin alınan malları, mal sahibi olan alacaklılar için bir vesika kıldın. Onlardan delillerini alacaksın elbet! Benim borcumu edâ et Rab!" O sırada birden kapı çalındı. İçeri giren birisi; *"Burası Ahmed b. Hadreveyh'in evi mi?"* diye sordu. Bekleşenler; *"Evet!"* dediler.

Adam yine sordu : *"Alacaklıları burada mı? Hemen dışarı gelsinler."* Alacaklılar dışarı çıktılar. Esrarengiz adam **Ahmed'in** bütün borçlarını ödedi. Biraz sonra da **Ahmed** ruhunu teslim etti. ⁽¹⁾

Sabır, Rıza ve Nefsi Öldürmeye Dâir

Muhammed b. Hamid et-Tirmizî, Ahmed b. Hadreveyh'ten naklediyor : *"Sabır zorda kalmışların azığıdır. Rıza, âriflerin mertebesidir."*

Bir adam **Ahmed'e**; *"Bana öğüt veriniz"* deyince **Ahmed** şöyle dedi : *"Nefsini öldür ki, onu canlandırabilesin!"*

Ahmed b. Hadreveyh, Muhammed b. Abde'den hadis almıştır. Hicrî 240 yılında vefat etti. ⁽²⁾ Allah rahmet eylesin.

MUHAMMED B. EL-FADL EL-BELHÎ (R.H)

Ebu Nuaym anlatıyor : ⁽³⁾

Doğulu hikmet sahibi zatlardan biri de, **Ebu Abdullah Muhammed b. el-Fadl b. el-Abbas'dır**. Bu zat Belh asıllı olmasına rağmen Semerkand'a yerleşmiştir. **Ahmed b. Hadreveyh el-Mervezî** ile dost olan **Ebu Abdullah, Kuteybe b. Said** ve onun çağdaşı olan birçok muhaddisten hadis dinlemiştir.

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.10. s.43.

(2) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c.4. s.144.

(3) Ebu Nuaym, *a.g.e*, c.10. s.232.

Ebu Bekir Muhammed b. Abdullah er-Râzî, Muhammed b. el-Fadl'dan naklediyor : "Rahmân; iyiye de kötüye de günahkâra da âbide de ihsan eden demektir. Dostlar! Bilmelisiniz ki İslâm şu dört şey sebebiyle aranızdan göçüp gider : 1) Müslümanlar bildikleri ile amel etmemektedirler; 2) Bilmedikleri halde kendi uydurdıklarına göre amel etmektedirler; 3) Bilmedikleri şeyleri öğrenmeye çalışmıyorlardır; 4) İnsanları ilimden alıkoymaktadırlar. Ey Arkadaş! Dünya senin midendir. Midene karşı ne kadar zâhidâne ve sabırlı davranırsan, dünyaya karşı zühd'ün de o kadar olur. Vadileri, çölleri aşarak Beytullah'a gelen adama, orada Peygamberinin eseri bulunduğu için bunca yolu kateden ama nefsini dizginleyemeyen adama şaşarım! Bu adam niçin nefsini ve onun isteklerini çiğneyip kalbine varmak istemiyor? Halbuki kalpte Rabbinin eseri vardır!"

Ebu Nuaym, Muhammed b. Hüseyin'den, o da Muhammed b. el-Fadl'dan naklediyor : "Nefsini, kesinlikle muhtaç olmadığı ama var olması şart diye mülâhaza ettiği bir kişi gibi düşün. Kim nefsine sahip olursa aziz olur. Kim de nefsinin mahkûmu olursa, hakir olur. Altı haslet vardır ki, cahili bunlarla tanıyabilirsin : 1) Gereksiz yere kızmak; 2) Faydasız ve boş şeyler konuşmak; 3) Yersiz ve yakışsız verilen öğüt; 4) İç dünyada olup biten güzel halleri başkalarına haber vermek; 5) Herkese güvenmek; 6) Dostu düşmandan ayıramamak."

Muhammed b. el-Fadl Hicrî 319 yılında Semerkand'da vefat etmiştir. ⁽¹⁾

EBUBEKİR EL-VERRAK (R.H)

İsmi Muhammed b. Ömer'dir. Ona "Hâkim" de denilirdi. Aslı Tirmizî'den olmasına rağmen Belh'e yerleşmiştir. ⁽²⁾ **Ebu Nuaym, Ebu Bekir el-Verrak'ın muamelat bahsine dâir risaleleri olduğunu söylüyor.**

Ebu Bekir el-Verrak'ın Güzel Halleri, Hikmetli Sözleri

Ebu Nuaym anlatıyor : ⁽³⁾

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfâtü's-Sâfiye*, c.4. s.144.

(2) A.y.

(3) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.10. s.235.

Belh'li Ebu Bekir Muhammed b. Ömer el-Verrak hikmet sahibi biriydi. **Ebu Bekir b. Ahmed b. Sa'd, Ebu Bekir el-Verrak'tan** naklediyor : "Nimetin şükürü, ihsan ve iyiliklerin Allah'tan geldiğini bilmek ve müşahade etmekle olur."

Ahmed b. Müzâhim, Ebu Bekir el-Verrak'tan naklediyor :

"Kalbin altı hâli vardır : 1) Hayat, 2) Ölüm, 3) Sağlık, 4) Hastalık, 5) Uyanıklık, 6) Uyku hali. Kalbin hayat hali, hidayete erdiği zamanki halidir. Ölümü, dalâlete düşme halidir. Sağlığı, günah kininden temiz olduğu zamanki halidir. Hastalığı, mâsivâ ile dolup sağlığını kaybetmesi ve bulanık hale gelmesi halidir. Uyanık ve diri olması zikir halindedir. Uykusu, Hakk'ı unutup gaflete dalmasıdır. Her halin bir belirtisi. vardır. Hayat alâmeti, Hakk'a olan tutkunun ateşli bir hal alması, O'nun rızasını kaybetme endişesini yaşayıp güzel ameller yapmasıdır. Ölüm nişânesi, bu özelliklerini tümüyle kaybetmesidir. Sağlık alâmeti, Hakk'ı anmaktan tat alması, huzur bulmasıdır. Hastalık işareti, artık bu tadı alamamasıdır. Kalp uyanınca Hakk'tan gelen dinler, hadiseler Hakk nazarıyla bakar. Uyuyan kalp ise bu nitelikleri yitirmiş, duyarsız bir kalptir."

Gaylan es-Semerkindî, Ebu Bekir el-Verrak'tan naklediyor : "Sadece kelimeler felsefeyle yetinip, samimiyet zühde ve takvâ gibi vasıfları kaybeden kimse dinden soğur, zındıklaşmaya başlar. Kelam, fıkıh ve tefekkür gibi vasıfları bir kenara itip bunlar olmandan ibadet ve zühde soyunan kişi korkunç bir bidat bataklığına gömülür. Verâ, gönül zenginliği, tevazu ve takvâyı rafa kaldırıp fıkıhla iktifa eden gitgide bozulur. Kim, bu vasıf ve ilimlerin hepsinden dengeli bir biçimde alırsa, o kurtulur."

Gaylan es-Semerkindî anlatıyor :

Bir adam **Ebu Bekir el-Verrak**'ın yanına geldi : "Ben falancadan korkuyorum!" dedi. **Ebu Bekir** şöyle dedi : "Ondan korkma! Zira onun kalbi de senin yalvardığın Allah'ın elindedir." (1)

Muhammed b. Hâmid anlatıyor : **Ebu Bekir el-Verrak'a**; "Bana bir öğütte bulun. Bu öğüdünü tuttuğum zaman Allah'a yakın olayım, insanlardan uzak ve istenmez biri de olmayayım!" dedim. **Ebu Bekir** şu öğüdünü verdi : "Seni Allah'a yaklaştıracak şey; Sadece Allah'tan istemen, sadece O'na yalvarmandır. Seni insanlara ya-

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Euliya*, c.10, s.236.

kın ve onlar nezdinde itibarlı kılacak şey ise, onlardan hiçbir şey istememendir.” (1)

TİRMİZ'DEN SEÇKİN ÂBİDLER (2)

ALİ B. REZİN EBU'L-HASAN (R.H)

Horasan bölgesindendir. Ashı bazılarına göre Tirmiz'den, bazılarına göre de Herat'dan gelmektedir. Ebu Abdullah Mağribî, Ali b. Rezîn'in mektebindendir. (3)

Ebu Nuaym Ali b. Rezîn'in az yediğini ve sağlam bir imana sahip olduğunu belirterek şu nakilleri yapıyor : Ebu Abdullah el-Mağribî, hocası Ali b. Rezîn'i şöyle vassfederdi : “Benim, sohbetimden yararlandığım bir hocam vardı. Yüzyirmi sene yaşadı ve ikiyüzyirmibeş (H.) yılında vefat etti.” Ebu Abdullah da vefat ettiğinde Tur Dağı'na, hocasının yanına gömüldü. Bazıları İbrahim el-Havvas'ın tevekkül tecrübesinin Ebu Abdullah'dan olduğunu söylerler. İbrahim b. Şeyban da Ebu Abdullah'ın talebesidir. (4) Ali b. Rezîn, bir rivâyete göre Hasan el-Basrî ile de buluştu. İnsanlar arasında onun dört ay gibi uzun bir süre içinde sadece bir yudum suyla su ihtiyacını giderdiği kanısı yaygındı. (5)

MUHAMMED B. ALİ B. EL-HASAN (R.H)

Künyesi Ebu Abdullah'tır. Horasan'ın büyük üstadlarından-
dır. Herkes tarafından bilinen eserlerin sahibidir. O şöyle derdi :
“Ben, bana nisbet olsun, adım zikredilsin diye hiçbir şey yazmadım. Zaman beni sıkıştırıp zor hallere sokunca, eserlerimle meşgul oldum, onlarla teselli buldum.” (6)

Muhammed b. Ali, Ebu Türeb en-Nahşebî ve Yahya b.

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Saife*, c.4. s.145.

(2) Tirmiz; Bu günkü İran'ın Kuzeyinde Ceyhun'un (Amuderya) kuzey yakasında eski bir şehir. Ahalisi o devirlerde çoğunlukla Türk idi.

(3) İbnü'l-Cevzi, a.g.e., c.4. s.146.

(4) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Eoliyâ*, c.10. s.228.

(5) İbnü'l-Cevzi, a.g.e. c.4. s.146.

(6) İbnü'l-Cevzi, a.g.e., c.4. s.146.

el-Cellâ'dan feyiz almıştır. Muhammed b. Ali, Mürcie ve benzeri fırkalara karşı mücadele etmiş biriydi. Kendine Rasûlullah (s.a)'tan gelen hadisleri rehber edinmiştir. ⁽¹⁾

Muhammed b. Ali'nin Güzel Halleri, Hikmetli Sözleri

Ahmed b. Muhammed b. İsa, Ebu Abdullah Muhammed b. Ali et-Tirmizî'den naklediyor :

"Kalpte marifet nuru, gözde onun ışıltısı hakim olursa, Allah'ın zikriyle kalp çözülür ve pelte gibi olur. Oysa haram isteklerle dolan ve sadece bunları zikreden bir kalp katılaşacak ve kuruyacaktır. İnsan gönlünü Allah'ı zikretmekten alıkoyan haram lezzetlerle huzur bulmaya çalışırsa, gönlü suyla beslenen ve su kesilince kuruyan bir ağaca benzer. Bu ağaçta açlık, önce en uç dallardan başlayacaktır. Elini uzattığın zaman dalların kupkuru olduğunu ve bir darbeyle hemen kırıldığını görürsün. Yavaş yavaş ağacın tümü kuru odun haline gelir. Artık önündeki şey, meyvesi veya gölgesi olan bir ağaç değildir, sadece yakılacak bir odundur. Gönül de böyledir. Nefsin harareti ve yasak lezzetlerin ateşiyle tutuşan kalb ibadet ve tevbeden de yüz çevirince kuruyacaktır. Sen böyle bir kalbi çekmeye, Allah'a yakın kılmaya uğraşsan darmadağın olur. Dostlar! Bilmelisiniz ki kalpler ancak Allah'tan gelen rahmet rüzgarıyla canlanır. Kul Allah'ı unutmadığı, O'nu andığı müddetçe Rahmet-i İlâhî ona yağmur gibi yağar.

Allah Teâlâ, zâtını birleyen mümin kullarına tarafından bir rahmet vesilesi olsun diye beş vakit namazı farz kılmıştır. Kul an be an mânevi huzurun erişilmez lezzetine kânsın ve gönlü rahmetten uzak kalmayın diye ona rengârenk (çeşit çeşit) ibadetler tavsiye etmiştir. Bedenle yapılan ibadetler yemek gibidir. Dille yapılan ibadet ise suya benzer. Herbirisi de kulun gönlünde kirin, pasın, tozun ve pasağın yokolması için birer vesiledir.

Allah Âdem (a.s)'in soyundan gelenleri sevdiği içindir ki, onları tevbe ile onurlandırmıştır. Sonra onların imtihan yurdu şehvetle ve şeytanlarla donatılmıştır. Zira Rab Teâlâ melekler karşısında kullarıyla iftihar edecek ve şöyle buyuracaktır :

'Ey yüce mertebelerdeki meleklerim! Sizi nurdan yarattım,

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.10. s.233.

şehvet ve şeytanların ayartmasından masum kıldım! Ama insanlara bakın! Nefisleri şehvetle dolu, şeytanlar kuşatmışlar her yandan onları! Ama onlar iyiliklere ve güzelliklere sarılabiliyorlar. Onları topraktan yarattım. Benim yurduma ve civarıma gelmeyi onlara elbette nasip edeceğim."

Mansur b. Abdullah, Muhammed b. Ali et-Tirmizî'den naklediyor : *"Kula, hüsrana uğrayacağı şeyle sevinmesi ve avunması günah olarak yeter."*

Muhammed b. Ali, Muhammed b. Rezzam el-Übellî'den hadis rivâyetinde bulunmuştur. Allah (c.c) rahmet eylesin.

BUHÂRA'DAN SEÇKİN BİR ÂBİD ⁽¹⁾

MUHAMMED B. İSMÂİL EL-BUHÂRÎ (R.H)

Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. el-Mugîre el-Buhârî el-Cûfî, Hicrî 194 (810 M.) yılında Buhâra'da doğdu. Dedesinin dedesi **Berdizbe** adlı biriydi. **el-Cûfî** diye adlandırılmasına gelince. Babasının dedesi olan **Mugîre** (ki **Mugîre**, **Berdizbe** adlı **Mecusî'nin** oğludur.) Buhara'ya atanan Cûfe kökenli ve Yemenli olan vâlinin vesilesiyle müslüman olmuş, bu vâlinin azathısı olduğu için de onun kökeni olan Cûfe'ye nisbet edilmiştir. **Buhârî**, o çağın diğer meşhur muhaddisleri gibi hadis tahsiline çok erken bir yaşta başlamıştır. 16 yaşına geldiğinde hacca gitmiş, Mekke ve Medine âlimlerinden hadis dinlemiş, sonra da Mısır'a yolculuk etmiştir. **Buhârî'nin** ilim amacıyla hadis merkezlerine yaptığı yolculuktan onaltı sene sürmüştür. Sonunda doğduğu beldeye, tüm İslâm âlemince saygı duyulan meşhur bir hadisçi olarak dönmüştür. Fakat bazı yanlış anlaşılmalardan ötürü kendi öz memleketinden sürülür. **Buhârî** artık **Semer kand'a** gitmeye niyetlenmiştir. Fakat şehre varamadan 256 yılının Ramazan bayramı gecesi, **Hartenk** adlı bir kasabada vefat eder. ⁽²⁾ **Buhârî**, **Semer kand'taki** arkabalarının yanına gitmeyi düşünüyordu. Ama hastalık onu **Hartenk'te Refik-i A'lâ'sına** kavuşturdu.

(1) Bugün Özbekistan sınırları içinde bulunan bir şehir, Ahalisi Türktür. (Çev.)

(2) Fuad Sezgin, *Tarihü't-Türâsî'l-Arabî*, c.1. s.115.

İlim Aşkı, Zühdü, Samimiyeti ve Takvâsına Dâir Bir Diyalog

İbnü'l-Cevzî'nin bildirdiğine göre Ebu Cafer Muhammed b. Hâtim el-Verrak ile Buhârî arasında şöyle bir sohbet cereyan eder. (Ebu Cafer anlatıyor) : Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî'ye sordum: "Hadis aramaya ilk defa nasıl başladın?" Buhârî cevap verdi : "Hadis yazıcıları arasındayken içimde böyle bir heves doğdu." Dedim ki : "O zaman kaç yaşlarında idin?". Cevap verdi : "On yaşlarında idim... Sonra hadis kâtiplerinin yanından çıktım, hadis râvîlerinin hadislerini derlemeye başladım. Bir gün birisi hadis rivâyet ederken 'Süfyan, Ebu'z-Zübeyr'den, o da İbrahim'den' diye bir râvî zinciri söyledi. Ben hemen müdahale ettim; 'Ebu'z-Zübeyr, İbrahim'den hadis rivâyet etmedi!' diye. Adam beni küçümsedi. Ben de 'Bak bakalım hadisi aldığın asıl metne! Eğer yanındaysa..' dedim. Adam baktı ve sordu : 'Söyle bakalım ey delikanlı, o râvî zinciri nasıl olmalıydı?' cevap verdim : 'ez-Zübeyr b. Adiy, İbrahim'den rivâyet edecekti! Adam eline kalem ald, metni düzeltti ve; 'Sen doğru söyledin?' dedi. O esnada çevresinde bulunan arkadaşları; 'sana itiraz eden bu çocuk kaç yaşlarında?' diye adama sordular. Adam; '11 yaşlarında' dedi. İşte o günden sonra artan hadis merakım ile onaltı yaşına geldiğimde **İbnü'l-Mübarek'in ve Vekî'nin hadis mecmualarını ezberlemiştim. Sonra annem ve kardeşimle Mekke'ye gittik. Hac bittiğinde kardeşim geriye dönmüştü. Bense annemle beraber Mekke'de kalmıştım, hadis talebi için. Onsekiz yaşına geldiğimde ise Sahabe ve Tâbiîn'in muhtelif mevzularla ilgili verdikleri hükümleri toplayıp yazmaya başlamıştım bile. Tarih kitabımı da, dolunay çıktığı parlak bir gecede Rasûlullah (s.a)'ın kabri başında yazdım."**

Farklı Yörelere Binlerce Bilginle Görüşen, Altıyüzbin Hadis Arasından Ayıklayarak Kitabını Hazırlayan ve Yazdığı Her Hadisten Önce Gusûl Abdesti Alan Adam

Ebu Muhammed Abdurrahman b. Muhammed el-Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî'den naklediyor : "Binden fazla ilim ehli kişiyle görüşüm. Bunlar arasında Hicazlı, Kûfeli, Basralı, Vâsıtlı, Bağdadlı, Şamlı ve Mısırlı olanlar vardı."

Sâdânî, bazı arkadaşlarının **Buhârî**'den şöyle bir söz işittiklerini naklediyor : *"Ben bu kitabı; yani Câmiu's-Sahîh adlı eserimi altıyüzbin hadis arasından ayıkladım."*

Muhammed b. Yusuf el-Ferîrî, **Buhârî**'den naklediyor :

"Sahih-i Buhârî içine koyduğum her hadisten önce gusul abdesti alıp iki rekat namaz kılmışumdur."

Kibar ve Temizliğe Titizlik Gösteren Bir Âlim

Ali b. Muhammed b. Mansur, babası **Muhammed**'den naklediyor : **İmam Buhârî**'nin ilim meclisindeydik. Oradakilerden biri sakalına takılan çöpü yere attı. O zaman **Buhârî**'nin gözlerine baktım. Çöpe baktı ve insanları kolladı. Herkesin dalgın olduğu bir sırada elini yere uzattığını ve çöpü alıp cebine koyduğunu gördüm. Mescidden çıktığımızda onu izledim. Sessizce yürürken çöpü münasip bir yere bıraktı.

Kimsenin Gıybetini Yapmadan Allah'a Kavuşmayı Niyaz Eden Buhârî'nin Ahmed b. Hanbel Tarafından Övülmesi

Bekr b. Münîr, **Buhârî**'nin şöyle dediğini söyler :

"Ümid ediyorum ki, hiç kimsenin gıybetini yapmaktan ötürü hesaba çekilmeden Allah Teâlâ'ya kavuşayım."

Ahmed b. Hanbel diyor ki : *"Horasan diyarı, Muhammed b. İsmail el-Buhârî gibi bir adam çıkarmadı."*

İmam Buhârî, zarif bedenli bir zattı. Boyu ne çok uzun ne de çok kıssaydı ⁽¹⁾ Allah ondan razı olsun.

İmam Buhârî'nin Eserleri

1) *el-Câmiu's-Sahîh* : **Buhârî** Hazretleri *Sahih-i Buhârî* diye bilinen bu eseri vefatından 23 sene önce bitirmişti. Dolayısıyla binlerce hadis meraklısı henüz musannıfı hayattayken bu eseri defalarca dinleyip kağıda geçirmişlerdir. *Sahih-i Buhârî*'nin elliden fazla şerhi, ondört civarında da muhtasarı vardır. Ülkemizde meş-

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatu's-Safve*, c.4. s.146-147-148.

hur olan *Tecrid-i Sarih* de bu muhtasarlardan biridir. *Sahih-i Buhari* hakkında yüzlerce kitap telif edilmiş, ayrı ayrı babları bir kitap gibi mütalaa edilerek müstakil şerhler yazılmıştır, 2) *et-Târihu'l-Kebir*, 3) *et-Târihu'l-Evsat*, 4) *et-Târihu's-Sağır*, 5) *Kitâbu'd-Duafâi's-Sağır*, 6) *et-Târih fi Marifeti Rûvâti'l-Hadis*, 7) *et-Tevârîh ve'l-Ensâb*, 8) *Kitabu'l-Künâ*, 9) *el-Edebü'l-Müfred*, 10) *Refu'l-Yedeyni fi's-Salât*, 11) *Kitâbü'l-Kirâati Halfe'l-İmâm*, 12) *Halke Ef'âli'l-İbâd ve'r-Reddü ale'l-Cehmiyye*, 13) *el-Akte* (ya da) *et-Tevhîd*, 14) *Ahbâru's-Sıfat*.⁽¹⁾

FERGÂNÂLİ SEÇKİN BİR Derviş ⁽²⁾

EBUBEKİR B. İSMÂİL EL-FERGÂNÂ (R.H)

İbnü'l-Fergânî diye meşhur olan **Muhammed b. Musa Ebu Bekir**, **Cüneyd-i Bağdâdî'ye**, **Ahmed en-Nûrî'ye** yârenlik etmiş, akide ve fıkıh ilmini bilen, sözü güzel, gönlü zengin muhterem bir zattır. Horasan'a göçmüş, Merv'e yerleşmiştir. Şöyle derdi :

“Öyle bir zamanda imtihan olunuyoruz ki, ne İslâm'ın âdâbından, ne cahiliye ahlâkından, ne de mürüvvet sahibi insanların ahvalinden bir eser taşıyor bu zaman!”⁽³⁾

İbnü'l-Cevzî, **Muhammed b. Davud**'dan naklediyor :

Ben fakirler arasında **Ebu Bekir b. İsmail el-Fergânî**'den daha iyisini görmedim. O muhtaç olduğu halde halini gizler, kendini kimseye zavallı göstermezdi. Tertemiz iki beyaz gömlek, şalvar, zarif bir çarık ve sarık... İşte onun giydikleri bunlardan ibaretti. Mescidler onun yurduydı. Beş vakit namazını ve diğer namazlarını hep mescidde kılardı.⁽⁴⁾

Ebu Bekir el-Fergânî şöyle diyor : “Allah sevgisi özlem ve iştiyakı artırır. Özlem ise dostluğu getirir. Allah'a karşı özlem ve üniyetini kaybeden kişi bilmelidir ki, o artık bir Rab aşığı değildir.”

“İbadet ve taatların karşılığını düşünmek, Allah'ın ikramını

(1) Fuad Sezgin, *Târihu't-Türasi'l-Arabî*, c.1. s.115.

(2) Orta Asyada büyük bir vâdi. Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın bir bölümünü içine alır. Yüzlerce bilginin yetiştiği bir ilim havzası. Ahalisi Türktür.

(3) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.10. s.349.

(4) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Saife*, c.4. s.149.

unutmaktan ileri gelir. Bilinmelidir ki, kalpler Allah ile diridir.”⁽¹⁾

NAHŞEBLİ SEÇKİN BİR ÂBİD

EBU TÜRÂB EN-NAHŞEBÎ (R.H)⁽²⁾

Doğulu hak dostlarından biri de Ebu Tūrâb en-Nahşebî'dir. O, tevekkülü hakkıyla anlayanların ve mâsivadan soyuhup Hakk'a varma çabası içinde olanların önderi idi. Hâtim el-Asamm, ve Ali er-Râzî el-Mezbûh gibi muazzam şahsiyetlerden feyiz almıştır. Onun ibadet ve riyazatı, herkes tarafından bilinir. Seyahatları dilere destandır. İsfahan'a geldiğinde Abdullah b. Muhammed b. Zakeriyya'dan ve Muhammed b. Abdullah b. Mus'ab'dan hadis ve öğüt dinlemiştir. Muhammed b. Yûsuf Mekke'de ve Hicâz'da uzun bir süre onun sohbetlerine katıldı, ona arkadaşlık etti. Ebu Bekir Ahmed b. Amr b. Ebî Âsım en-Nebîl de çölde onun arkadaş olmuş, onun feyzinden nasibini almıştır.⁽³⁾

Ebu Tūrâb'ın asıl adı Asker b. el-Husayn'dır. Asker b. Muhammed b. Husayn olduğu da söylenir.⁽⁴⁾

Ebu Tūrâb'ın Güzel Halleri, Hikmetli Sözleri

İsmail b. Ubeyd anlatıyor : “Ebu Tūrâb en-Nahşebî arkadaşlarından kerih bir söz işittiğinde ibadetini daha da artırır, elbiselerini değiştirirdi” Ebu Tūrâb'ın dervişlik ve zühd anlayışı farklı idi. Arkadaşlarına şöyle derdi: “Devamlı yamalı giyinen varsa aranızda, o artık insanlardan isteyen bir dilenci gibidir. Handa veya mescidde oturup bekleyenler, insanlara yalvaran dilenci gibidir. Kur'an'ı Kerim'i herkesin duyabileceği şekilde mushaftan okumayı meslek haline getirenler muhakkak dilencilik etmiştir.”

Abdullah b. Ali, er-Rakıyy'den, o da Ebu Abdullah el-Cellâ'dan naklediyor : Ben altıyüz şeyh, üstâd gördüm. Ama aralarında dört tane vardı ki hepsinden iyiydi. Bu dört şeyhin en erdemlisi de Ebu Tūrâb en-Nahşebî idi. Ebu Tūrâb en-Nahşebî şöyle

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evlââ*, c.10. s.350.

(2) Nahşeb : Buhara yakınlarında bir şehir.

(3) Ebu Nuaym, *a.g.e.*, c.10. s.45.

(4) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c.4. s.150.

derdi : "Bir üstadın dört şeyi iyi bilmesi gerekir; Allah'ın fiilini kulların fiilinden ayıracak, ikisini bir tutmayacak; ibadet âşığı kimse-lerin ameldeki makamlarını bilecek. İnsanın özbenliğine yerleşmiş huyları bilecek ve son olarak, hilafı ihtilaftan ayıracak." (1)

Ebu Abdullah el-Cellâ, Ebu Tûrâb en-Nahşebî'den naklediyor : "Allah sevgisine tâlip olanlara en zarar veren şey; kalple-rinden geçen şeyleri gözleyip bunları açığa vurmalarıdır. Müridler, içlerindeki ile ilgili bâtil işfâlardan gördükleri zararı başka hiçbir şeyden görmemişlerdir. Onları en çok bozan, dillerinden çıkan bu açıklamalardır."

Yakub b. el-Velîd, Ebu Tûrâb'dan naklediyor :

"Ey İnsanlar! Siz size yâr olmayacak üç şeyi çok seviyorsunuz : Nefsinizi seviyorsunuz, oysa nefisler Allah'a âittir. Canınızı seviyorsunuz, oysa canlar Allah'ındır. Mala âşıksınız, ama mallar varislere kalacak, onlar da ölecek. Her şey fânî! Ey insanlar iki şeyi çok istiyorsunuz ama tam anlamıyla sahip olamıyorsunuz : Huzur ve rahatlık. Bunlar cennettir!"

Ali b. Hasan et-Temîm, Ebu Tûrâb en-Nahşebî'den nakle-diyor : "Hakiki zenginlik, senin emsalin olanlardan, yani kullardan müstağni olabilmek, onlardan bir şey istememektir. Hakiki yoksul-luk ise, sana benzeyenlere yani kullara muhtaç olmaktır. Kul, yap-acağı güzel işe samimi olarak başlamak isteyince, daha amelinin ta-mamlamadan lezzetini alır. İnsan 'Allah Allah' dediği halde kalbi Allah'ın gayri ile meşgul ise, ona o anda hüsran gelecektir." (2)

Ebu Tûrâb en-Nahşebî hazretlerinin Mekke ile Medine ara-sındaki çölde, yırtıcı hayvanlar tarafından parçalandığı bildiriliyor. **İbnü'l-Cevzî** de bunu teyid ediyor ve **Ebu Tûrâb**'ın 245 (H.) yılın-da ruhunu teslim ettiğini söylüyor. (3) Allah rahmet eylesin.

(1) Hilaf : İki muarız arasında doğruyu ortaya koymak ya da yanlış bertaraf etmek için, giri-şilen tartışma. (Bkz. Cûrcânî, *Ta'rifât*, s.101) Hilafı ihtilaftan ayırmak demek, adı duyul-sun ve sırf muhalefet olsun diye itiraz etmemek demektir. (Çev.)

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.10. s.46-50.

(3) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c.4. s.153.

ŞAM BELDELERİ VE CİVARI

Bugünkü Suriye'nin büyük bir kısmına eskiden Şam beldeleri denilirdi. Bundan sonraki âbidler Şam beldeleri olarak andığımız Suriye topraklarında ve onun civarı olan Filistin ve Antakya taraflarında şöhret bulan âbidlerdir. Şam beldeleri, Bizans'ın İslâm'ın kalbine en yakın olduğu bölgelerdir. Buralarda birbirlerinden ayrı kültürler kucaklaşmış, karşılıklı çatışma ve etkileşimler olmuştur. Ehl-i Kitab'ın İslâm'a dönen meşhur bilginleri de bu bölgelerde yetişti. Dolayısıyla Yahudilik ve Hristiyanlığın etki alanında İslâm'a giren bu insanlar, önceki inançlarının özde bozulmayan ve tüm ilâhî dinlerde değişmeyen bazı prensiplerini müslüman oldukları zaman da savunmuşlar ve nakiller yapmışlardır. Aynı şekilde bu insanlardan bazıları daha önce yaşadıkları muharref dinin yanlış alışkanlık ve rivâyetlerini de İslâmî döneme taşımışlardır. Bu gün İsrâiliyat dediğimiz rivâyetler de genelde bu bölgede müslüman olan Ehl-i Kitap bilginlerinin eseridir. Ama unutmamak gerekir ki ilâhî dinlerin özü birdir. Fakat aslı bozulmadan bugüne kadar korunmuş tek din, İslâm'dır. Ve sadece İslâm'ın Allah buyruğu olan Kitabı, yani Kur'ân tahrif edilememiştir. Dolayısıyla önceki ümmetlerden gelen bir rivâyetin anlamca sahih olup olmadığını belirleyecek temel kriter Kur'ân-ı Kerîmdir.

Biz, genelde Şam, Bizans, Yahudi ve Süryani kaynaklarına yakın olduğu için bu yöreden gelen hikemî bilgilerin dikkatle incelenmesi, önceki inanış ve medeniyetlerin mirası olan bu sözler arasında iyiyi ve doğruyu ayıklamamız gerektiğini savunmaktayız. Hikmet müminin yitik malıdır. Ama bu hikmetten maksat vahye aykırı ve büyüyle karışık garip sözler değildir. İyilik, incelik, zarafet, işlerin yerli yerinde olması ve duru bir derinliktir bizim kastettiğimiz hikmet. Bulanık bir kaynak ne kadar derin olursa olsun bu kaynağın sâfi hikmet olduğunu söyleyemeyiz. Dolayısıyla bu yöreden gelen rivayetlere karşı daha titiz ve dikkatli olmalıyız. Ama bu uyarılarımız bu yöreden gelen tüm rivayetlerin dikkate alınmaması gerektiği anlamına gelmez! İsa (a.s.)'nın ve Musâ (a.s.)'nin dinleri hak din idi. Bu Hak dine ait asırlar boyu değişmeyen, bozulmayan rivayetlerin varlığı da mümkündü. Tahrifata uğramamış duru inancı yansıtan nakiller dikkatle incelenmeli, sakat rivayetlerden arındırılmalıydı.

Şam ve çevresinde vaizler pek yaygın idi. Onların tavsiyeleri genelde hilim ve selamet mevzularında oluyordu. Hilim yani olgunluk, sabırlılık, anlayışlılık, baştaçı ediliyordu. Öte yandan bu yöreler eğlencenin epeyce yaygın olduğu yerlerdi. Çalgılar, oyunlar çoktu. Şiir ve müzik ruhları dinlendirmek için değil, bedenleri azdırmak, Allahı daha da çok unutturmak ve şehvetperset olmak için söylenip dinleniyordu buralarda. Zenginlik, azgınlığa giden yol gibiydi. Mahnı kullanan, malının efendisi olanlar azalmış, malına tapınlar, malının kölesi olanlar çoğalmıştı. Dolayısıyla halkı uyaran zâhid ve vaizlerin en çok işlediği ikinci mevzu da kalbin mâsivâdan selameti idi. Kalp bu eğlence ve oyalayıcıların hilesine kapılmamalı Allah'ı unutmamalıydı. Bu yalan ve fânî oyalayıcıların şerrinden kurtulan bir gönül selamete ermiş bir gönüldü. Şam mutasavvıfları en çok bu iki vasfı, hilim ve selameti işlediler. ⁽¹⁾

Peygamber (s.a) ve ashâbı (r.a) döneminde sabih anlamıyla sosyal hayatta geçerli olan "zühd" anlayışı, Hz. Osman (r.a) ve Ali (r.a) dönemlerinde, karışıklıklar arttığı için anlam kaymasına uğramış, bazı hususlarda ifrat edilmiştir. Şöyle ki, bir kısım kimseler *'bu dönem fitne dönemidir birbirleriyle kavga eden hiçbir gruba katılmayayım'* deyip kapısını halka kapamış, münzevi bir hayat sürmeye başlamıştır. Ardından gelen Emevî dönemi "sabır" ve "tevekkül" kavramlarının yanlış yorumlanmasına yolaçmış idâreci; halkın ileri gelenleri tarafından beğenilip seçilen, hayatı ile müslümanlara örnek teşkil eden biri olmaktan çıkmış, yönetim; zulm, cefâ, fîsk-ü fücür ile tanınır olmuştur. Ömer b. Abdülaziz dönemi biraz nefes alınan bir dönem olsada kısa sürmüş, Ömer'in şehadetiyle herşey tekrar eski haline dönmüştür.

İşte bu dönem boyunca sahih zühd anlayışı bir çok sapmalara uğradı. Yönetime kırılan âlim ve âbidlerin bir kısmı kendilerini sosyal hayattan tamamen soyutlayıp emri bil maruftan elini çekerken, diğer bir kısmı tevekkül ve sabır adına tahribatı asırlar boyu sürecek anlayışların filizlenip resmîleşmesine katkıda bulundu. Oysa tevekkül, güzeli başarmak için mevcut gücü harcadıktan sonra işin sonunu Allah'a bağlamak Allah'ı vekil kılmak demektir. Sabır, ashında direnç, göğüs germe, zorluklara karşı yılmadan karşı çıkabilme hissini diri tutmaktır. Savaşta düşmana karşı yılmadan mücadele etmek sabırdır, en yakın akrabalar dahi vefat ettiğinde acıya göğüs gerip, karamsarlığa kapılmamak ve Allah'ın rızasını kazan-

(1) Ebu'l-Mehâsin, *en-Nucûmu'z-Zâhira*, c.3, s.169.

ma yolunda güzel faaliyetlere devam etmek sabırdır. Sabır; sertlik, yılmazlık, doğruyu savunma ve yaymada gösterilen olumlu inattır.

Ama mezkur dönemde bu ve benzeri kavramların hepsi ters yüz edilmiş, sabır; *"tembellik"* ve İslâma uymayan hareketlere boyun eğmek anlamında kullanılır olmuş, sanki bu ters yüz edilmiş *"sabır"* Kur'ân'daki sabır ve tevekkül imiş gibi propaganda edilmiştir.

Bilindiği gibi Emevilerin yönetim merkezi Şâm idi. Dolayısıyla yukarıda zikrettiğimiz anlayışlar en çok bu yörede yayılmıştır. Bu yüzden anlattık.

Hristiyanlıktaki ruhbanlık inancı ve pratiği de en çok bu yörelerde yaygındı. Ahâlî İslâma girdikten sonra da yer yer bu inancın izleri devam etmiş *"zühd"* adına bazı yanlış uygulamalara tanık olunmuştur.

Fakat tüm zor şartlarda gerçeği söyleyen, cesur ve hakikaten zâhidâne hayat süren imamlar ve âbidler de vardı. Allah onlardan razı olsun.

EBU MÜSLİM EL-HAVLÂNÎ (R.H) ⁽¹⁾

Şamlı Tâbiîn içerisinde, ümmetin zeki ve ince düşüncelilerinden olan Ebu Müslim el-Havlânî Abdullah b. Sevba önde gelir.

Kitabın en başında, sekiz zahidle beraber Ebu Müslim'in de bazı sözleri ve menkıbeleri anlatılmıştı. ⁽²⁾ Onun, Huneyn yılında müslüman olduğu söylenir. Hz. Ebu Bekir (r.a) döneminde Medine'ye gelen Ebu Müslim, Muaviye zamanında Şam'a göçmüştür. Esved b. Kays el-Anesî el-Mütenebbi onu Yemen'de ateşe attıysa da, Ebu Müslim bu ateşten zarar görmemiştir. Bu haliyle o, Hz. İbrahim (a.s)'e benzemişti.

İbni Hübeyre, Ka'b'dan naklediyor : *"Bu ümmetin hakîmi (düşünürü) Ebu Müslim el-Havlânî'dir."*

Alimlerin Yıldızlara Benzeyişi, Dört Çeşit Malın Dört İbadette Kullanılamaması, Ebu Müslim'in Bir Kerameti, ve Üç Kısım Alime Dâir

Ebu Müslim el-Havlânî'den naklediliyor : *"Yeryüzünün âlimleri, göğün yıldızlarına benzerler. Yıldızlar gözükmeyince, insanlar kolayca yollarını bulabilirler. Ama gözükmeyince, yollarını kaybederler."*

Ebu Müslim der ki : *"Dört şey, dört şeyde kullanılmaz, kabul edilmez : Yetimin malı, sahtekârlıkla elde edilen mal, hıyanetle edilen mal ve hırsızlıkla kazanılan mal; hacda umrede, cihadda ve sadakada makbul değildir!"*

Humeyd b. Hilal anlatıyor : Ebu Müslim Dicle kenarında dolaşıyordu. Sular coşkun aktığı için etrafa çerçöp ve odun getirip yığıyordu. Ebu Müslim suya doğru yürüdü, arkadaşlarına dönerek; *"Kaybolan bir şeyiniz var mı? Allah'a dua edelim de bulunsun."* dedi. (O duası makbul biriydi) Muhammed b. Ziyad bu mevzâyı şöyle aktarıyor : Ebu Müslim Anadolu'ya sefere çıktığı sırada bir nehrin kıyısına gelmişti. Arkadaşlarına : *"Allah'ın adıyla geçiniz!"* dedi. Kendisi de onların ortasında idi. Hayvanların diz kapaklarına kadar yükselen bu coşkun sudan geçtiler. Karşı kıyıya

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.5. s.120.

(2) Ebu Nuaym, *Hilye'nin* 2. cildinin 168. sayfasında Ebu Müslim'den bahsetmiştir.

ulaştıklarında Ebu Müslim; "Bir şey kaybeden var mı? Varsa haber versin ben zararını karşılayacağım." dedi. O esnada bazıları, kasten heybelerini suya attılar. Sonra da; "Benim heybem suya düşmüş" diye bağırdılar. Ebu Müslim onlara; "Beni takip edin!" dedi. Oradakiler heybelerinin, sudaki dal parçalarına takılıp kalmış olduğunu gördüler.

Ebu Müslim der ki : "Âlimler üç kısımdır : Âlim vardır, ilmiyle yaşar insanlara da öğretir. Âlim vardır, ilmiyle yaşar, âlim vardır, ilmiyle amel eder insanlara öğretmez. Ve âlim vardır insanlara ilmini verir, ama kendini faydalanmadığı için helak olur."

Ebu Müslim'den Gelen Birkaç Hadis

Ebu Müslim, Muaz b. Cebel'den ve Ubâde b. Sâmî'ten hadis almıştır.

Atâ, Ebu Müslim'den naklediyor : Peygamber (s.a)'in mescidine girdim. Orada otuz kadar kişi biraraya gelmiş, halka oluşturmışlardı. Aralarında gözleri sürmeli, dişleri temiz bir genç vardı. Bu esnada tartıştıkları, ama bir karara varamadıkları bir meseleyi bu gence sordular. Ben merak ettim ve oradakilere; "Kim bu genç?" dedim. "Bu, **Muaz b. Cebel'dir**" dediler.

Sonra kalktık, akşam namazını kıldık. Ertesi gün yine oradan geçerken **Muaz'ı** gördüm. "Ben seni hiç tanımadığım halde, aramızda da bir yakınlık yokken, sana karşı muhabbet duydum." dedim. **Muaz**; "Ne için?" dedi. "Allah için!" dedim. Bunun üzerine **Muaz**; "Eğer doğru söylüyorsan, sevinmelisin. Zira ben Rasûlullah (s.a)'dan şunu işittim." dedi ve şu hadisi nakletti: "Allah için birbirlerini sevenler, dost olanlar, Onun gölgesinden başka hiçbir gölgenin olmadığı kıyâmet gününde arşın gölgesinde nurdan minberlere kurulacaktır."

Ebu Nuaym'dan aldıklarımız burada bitiyor. **İbnü'l-Cevzî, Buhârî'den** aldığı bir rivâyetle **Ebu Müslim'in**, **Muaviye** zamanında vefat ettiğini bildiriyor. ⁽¹⁾

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.5. s.122.

EBU İDRİS EL-HAVLÂNÎ (R.H) ⁽¹⁾

Allah'ı hatırlırdan hiç çıkarmayan Ebu İdris el-Havlânî Azı-zullah b. Abdullah, hadiseleri değeriendirmesini bilen, mütefek-kir bir zat idi.

Bakınca İbret Almak, Susunca Düşünmek Konuşunca Rabbı Anmak ve Kirli Elbiseler İçindeki Temiz Kalbe Dâir

Ebu İdris, Yemenli bir adamdan şu duayı nakleder :

"Allah'ım! Baktığımda ibret almayı, sustuğumda düşünmeyi, konuştuğumda ise seni anmayı nasib et bana!"

Ebu İdris der ki : "Kirli elbiseler içindeki temiz bir kalp, temiz ve gözalıcı giysiler içindeki kirli bir kalpten çok daha hayırlıdır."

Kalpleri Bulandırmak İçin Hadis Öğrenenler, Dertleri Tek Bir Dertte Birleştirmek, Şeref ve Mescidler Arasındaki İlişki ve Yemeği En Temiz Kişiy e Dâir

İbrahim ed-Dımeşki, Ebu İdris el-Havlânî'den naklediyor:

"İnsanların kalplerini bulandırmak için hadis ilmini öğrenmeye kalkan, cennet kokusunu hiçbir zaman alamayacaktır."

Rabia b. Yezid, Ebu İdris'ten naklediyor :

"Dertlerini tek bir dertte birleştiren kişiye Allah kâfidir. Ona yardım edecektir. Ama bir insanın her vadide bir derdi, bir tutkusu varsa, Allah onun, hangi derdiyle helak olacağına bakmaz bile!..."

Ebu İdris der ki :

"Mescidler, şerefli insanların toplandığı mekânlardır."

Kur'ân'ın Mevzuları, Huzurun En Güzel Zinet Oluşu, Fıkıh ve Samimiyet, Fıkıhtan Anlamayan Vaizin Zararı, Cennet Kokusunu Almayan Bir Zümre, Günah ve Huşûya Dâir

Ebu İdris der ki :

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.5. s.122.

"Kur'ân, ya müjdeleyen ve uyaran bir âyet, ya bir hüküm, ya bir kıssa, ya da sana emreden ve seni nehyeden âyetlerden müteşekkildir."

Ebu İdris der ki :

"Bir insan boynuna, huzur ve itminandan daha güzel bir gerdanlık geçiremez. Allah bir kuluna fıkıh ilmini nasib ettiğinde, ondaki tutarlılığı, ölçüyü ve samimiyeti artırır."

Ebu Avn, Ebu İdris'ten naklediyor : *"Mesciddekiler arasında tutuşup yanıveren bir ateş görmek, bana onlara hikâye anlatan ve fakih olmayan bir kıssacı görmekten daha hoş gelir."*

Ebu İdris der ki : *"Şöhret olmak için hadis öğrenenler, cennet kokusunu ebediyen alamıyacaktır."*

Ebu İdris'ten naklediliyor : *"Allah, kalbinde zerre kadar hayır bulunan bir kulun günah perdesini açmaz."*

Ebu İdris'ten naklediliyor : *"Huşu⁽¹⁾ bu, ümmetten tamamıyla kalkacak ve bir tane bile hâşi (huşu duyan) göremeyeceksin."*

Ebu İdris'in Önceki Kitaplardan Aldığı Bir Nakil, Kibrin Âfeti, Mescid Aşıkları ve Ümit-Korku Dengesine Dâir

Ebu İdris der ki : *Rabbimiz şu mealde buyurur : "Ey âdemoğlu! Kızgın olduğun zaman beni hatırla ki, ben de gazablandığımda seni hatırlayayım ve helak ettiklerim arasına katmayayım."*

Ebu Müslim der ki : *"Kendini gerçekten şanslı ve üstün görmeye başladığın anda müminlerin gözünden düşersin."*

Ebu İdris der ki : *"Gecenin karanlığında mescidlere koşanlar var ya kıyâmet günü yürüdükleri zaman arkalarından mükemmel bir aydınlık takip edecektir."*

Ebu İdris der ki : *"Şu yeryüzünde imanının gitmesinden hiç korkmayan bir insan, Allah bilir ya, bir gün imanından olur." (2)*

Ebu İdris'in Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisleri

Ebu İdris, Muaz'dan Ubade b. Sâmî'ten, Ebu'd-Der-

(1) Huşu : Allah'ın kudreti karşısında ona gerçek bir sevgi ve korku duymak.

(2) İslâm'daki ümit ve korku dengesine işaret ediliyor. (Çev.)

da'dan, Ebu Zer'den, Avf b. Mâlik'ten, Ebu Sa'lebe'den, Abdul-lah b. Havle'den ve diğerlerinden hadis rivâyet etmiştir. Ondan hadis rivâyet edenler arasında ise Zührî'yi, Bişr b. Ubeyd'i, Rabia b. Yezîd'i, Yunus b. Meysere'yi, Velîd b. Abdurrahman el-Cüreşî'yi, Ebu Hâzîm b. Dinar'ı sayabiliriz.

Ebu İdris, Ebu Zer'den, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor:

Allah (c.c) buyuruyor ki; *"Ey kullarım! Ben zulmü kendime haram kıldım. Size de yasakladım. Birbirinize zulmetmeyiniz. Ey kullarım! Siz gece ve gündüz günahlara dalıyorsunuz. Bense bütün günahları affederim, aldırmam. O halde benden bağışlanma dileyin ki, sizi affedeyim. Ey kullarım! Hepiniz açsınız! Benim doyurduklarım hariç! Öyleyse benden yiyecek isteyin ki, size rızık vereyim. Ey kullarım! Hepiniz çıplaksınız, benim giydirdiklerim hariç! O halde benden giyecek isteyin ki, sizi giydireyim. Ey kullarım! Siz bana zarar veremezsiniz, bana menfaatiniz de dokunmaz. Ey kullarım! Sizden öncekiler, sonrakiler, cinleriniz ve insan olanlarınız, hepiniz bir düzlüğe toplanıp benden dilekte bulunsanız herkese dilediğini veririm ve bu benim nezdimdakilere hiçbir şey eksiltmez. Eksiltse de okyanusa batırılan iğnede kalan (damlacıklar) kadar eksiltir. Ey kullarım! Sadece amelleriniz sizi takip edecektir. İyiliğe erişen, Allah'a hamdetsin. Hayrı bulamayan da sadece kendine kızsın."*

Ebu İdris, Ubâde b. Sâmit'ten naklediyor :

Peygamber (s.a) ile bir meclisteydik. Bize şöyle buyurdu :

"Bana, Allah'a şirk koşmayacağımıza, çalmayacağımıza, zina etmeyeceğinize dâir söz verin. (Biat ediniz) Ahdine sadık kalanın mükafaatını Allah verecektir. Bunları işleyip de dünya da çekmesi gereken cezayı görene gelince, bu ceza ona keffaret olmuştur. İşlediği halde Allah tarafından suçu örtülen kimsenin durumu, Allah'a kalmıştır. Dilerse affeder, dilerse azap verir." (Sahih Hadis).

Ebu İdris, Ubâde b. Sâmit'ten, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor : *"Cibrîl (a.s) Allah nezdinden yanıma geldi. Şöyle dedi. 'Ey Muhammed! Allah (c.c) buyuruyor ki : Senin ümmetine beş namazı farz kıldım. Kim abdestine, vaktine, rûkûuna ve secdesine dikkat ederse, söz veriyorum bu ibadetine karşılık onu cennete sokacağım. Bunlardan birini eksik yaparak huzuruma çıkana gelince, ona bir sözüm yoktur. Dilersem azap ederim, dilersem ona acırım'"*

(Garîb Hadis)

Ebu İdris, Ebu Sa'lebe'den naklediyor :

"Rasûlullah (s.a)'ın bizi, azı dişi olan tüm vahşi hayvanların etini yemekten nehyettiğini duydum." (Sahih Hadis)

EBU ABDULLAH ES-SANÂBİHÎ (R.H) ⁽¹⁾

Amel konusunda gayet ciddi ve akranlarını geride bırakan **Ebu Abdullah es-Sanâbihî Abdurrahman b. Useyle** de Allah dostlarındanandır.

Ebu Abdullah'ın Güzel Sözleri

Mahmûd b. er-Rabî anlatıyor : **Ubâde b. Sâmit**'in yanındaydık. Sızlanıyordu. **Sanâbihî**'nin geldiğini görünce durdu, şöyle dedi : *"Yüzüne baktığında içini ferahlatıp, ruhunu göklere yükseltecek bir adamı görmek isteyen şu gelene baksın."*

Ebu Abdullah es-Sanâbihî diyor ki : *"Dünya, (insanı) fitne ve karmaşaya çağırır, şeytansa günaha çağırıyor. Oysa Allah'a kavuşmak, her ikisiyle oyalanmaktan çok daha hayırlıdır!"*

Ebu Abdullah'dan Gelen Hadisler

Ebu Abdullah es-Sanâbihî, Ebu Bekir es-Sıddık'ın minberden şöyle hitab ettiğini anlatıyor : Peygamber (s.a) şöyle buyuruyor : *"Çağrısını Allah'a duyurmak isteyen, dünya ve âhirette zorluklardan kurtulmak isteyen, zorda kalmış zavallı birine baksın, ona yardım etsin. Kıyâmet gününde cehennem azabından kurtularak, ferahlamak ve arşın gölgesinde kalmak isteyen insan, müminlere karşı sert davranmasın, onlara acısın!"*

Sanâbihî, Muaz b. Cebel'den naklediyor : Rasûlullah (s.a) bir gün elimden tuttu ve şöyle dedi : *"Ey Muaz! Allah için senin dostunum!"* Bunun üzerine **Muaz** da; *"Anam, babam sana feda olsun. Ya Rasûlallah! Ben de seni çok seviyorum!"* dedi. Peygamber (s.a) şöyle buyurdu :

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.5. s.129.

"Ey Muaz! Her namazın ardından şöyle dua etmeni tavsiye ederim : Allah'ım bana yardım et! Sana şükredeyim, seni zikredeyim ve sana olan ibadetimi güzelce yapayım."

Sanâbihi, Ubâde b. Samit'ten, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor : *"Bir kul Allah'a bir kere secde ettiğinde, ona bir sevap yazılır ve bir günahı silinir. Ayrıca Allah indinde bir derece de yükseilir. O halde siz secdelerinizi çoğaltınız!"*

EFYA B. ABD EL-KİLÂÎ (R.H) ⁽¹⁾

Öğüt veren ve insanları Allah'ın dinine davet eden Eyfa b. Abd el-Kilâî de Allah dostlarından.

Eyfa'nın Naklettiği Hadislerden Birkaçı

Eyfa b. Abd el-Kilâî naklediyor :

Rasûlullah (s.a) buyuruyor ki : *"Cennet ehli cennete, cehennem ehli de cehenneme girdiğinde Rab Teâlâ şöyle der : "Ey cennettekiler! Yeryüzünde, kaç sene beklediniz?" Cennet ehli bu soruya karşılık; 'Bir gün ya da daha az' derler. Rab Teâlâ; 'Bir gün ya da daha az bir zamanda kazancınız ne müthiş! Ne güzel! Rahmetimi, hoşnutluğumu ve cennetimi kazandınız! Ebedi olarak kalın cennette; der. Sonra cehennem ehline şöyle buyurur: 'Siz, yeryüzünde ne kadar kaldınız?' Cehennemdekiler : 'Bir gün ya da daha az' derler. Rab Teâlâ şöyle devam eder : 'Bir gün ya da daha az bir zamanda ne kötü bir ticaret yaptınız! Gazabımı, ateşimi ve günahları kazandınız! Kalın cehennemde ebedi olarak! Susun! söylenmeyin!'"*

İşte bu konuşma, cehennem ehlinin Allah ile son görüşmesi olacak." (Eyfa bunu Mursel olarak rivâyet eder).

Eyfa, Muâviye'den o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor :

"Allah (c.c) kimin hayırlı olmasını dilerse, onu din hususunda ince görüşlü (fakih) yapar."

Eyfa b. Abdullah anlatıyor :

H. Ömer'e Irak'ın vergisi getirilince Hz. Ömer (r.a) yanına

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.5. s.131.

azath kölesini de alarak, getirilen develeri saymaya başladı. Çok fazla deve olduğunu gördüler. Bunun üzerine Ömer (r.a); *"Hamd Allah'adır."* dedi. Azath kölesi ise; *"Ey Müminlerin emiri! Bunlar, Allah'ın fazlından ve rahmetindendir, yemin ederim!"* diyordu. Hz. Ömer (r.a) sert bir şekilde şöyle dedi : *"Hayır! Bu tam senin dediğin gibi değildir. Zira Allah (c.c) buyuruyor ki : Bunlar Allah'ın bol nimeti (fazlı) ve rahmetiyledir. Buna sevininler. O, onların topladıklarından daha hayırlıdır."*⁽¹⁾

Allah'ın fazlı ve rahmeti, hidayettir, Kur'an'dır, sünnettir! Ve bunlar, toplanılan şeylerden daha hayırlıdır. Oysa bu elimizdeki-ler, sadece toplanılan mallardır!"

CÜBEYR B. NÜFEYR (R.H) ⁽²⁾

Tutumlu ve mütevazi bir zat olan Cüber b. Nüfeyr de Allah dostlarından.

Cübeyr'in Bir Sözü ve Naklettiği Sahabi Sözleri

Ebu'z-Zâhiriye'den naklediliyor :

Cübeyr b. Nüfeyr'e; *"Hangi kibir daha kötüdür?"* diye soruldu. *"İbadetten doğan kibir en kötü olanıdır!"* dedi.

Abdurrahman, babası Cübeyr'den, o da Ebu'd-Derdâ'dan naklediyor : *"Dilleri Allah'ın zikriyle ıslananlar (Allah'ı daima ananlar) cennete gülererek girer."*

Şurabbil b. Müslim, Cübeyr'den, o da Ebu'd-Derdâ'dan naklediyor : *"Kim Allah'ın kendi üzerindeki nimetini görmez ve bunu sadece yeme içmeyle sınırlı sayarsa, anlayış keskinliği azalır ve azabını hazırlamış olur."*

Cübeyr, Ashab'tan olan Muhammed b. Ebî Umeyre'den naklediyor : *"Bir kul, doğduğu günden ölümüne kadar kendini Allah yolunda secdeyle, ibadetle meşgul etse ve böylece ihtiyarlasa bile, kıyamet günü hazırladığı amelleri az görecektir."*

(1) Yunus, 58.

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.5. s.133.

Abdurrahman, babası olan **Cübeyr b. Nüfeyr**'den naklediyor : **Muâviye**, Kıbrıs ganimetlerini, Humus kıyılarından Tarsus'a çıkardı. Oradaki bir kiliseye yerleştirdi. Oraya "**Muaviye kilisesi**" denilir. Sonra insanlara şöyle dedi : "*Ben sizin ganimetlerinizi üç paya ayıracağım. Bir pay size, bir pay gemilere, bir pay da Kiptiler'e. Çünkü denizden gelecek bir düşmana karşı koyabilmeniz için mutlaka gemilere ve Kiptiler'e ihtiyacınız olacaktır!*" **Ebu Zer** birden ayağa kalktı : "*Ben kınayanların kınamasından korkmayacağım! dâir Allah Rasûlü'ne söz vermiştim! Şimdi, Ey Muaviye! Sen bizim zaten fey⁽¹⁾imizden olan gemiler için ganimetten pay mı çıkarıyorsun? Ve bizim ancak işçilerimiz olacak Kipti'ler için de ayrı bir bölüm mü tahsis ediyorsun ganimetten?"*

Muaviye sözleri dinledikten sonra **Ebu Zer**'in sözüne uyarak ganimet taksimini yaptı.

Halid b. Mîdan, Cübeyr b. Nüfeyr'den naklediyor :

Bir grup insan Hz. **Ömer**'e gelerek : "*Allah için, biz senin gibi adaleti gözeten, doğruyu söyleyen ve münaflıklara yüz vermeyen başka birini görmedik ey müminlerin emri!*" dediler. **Avf b. Mâlik** müdahale ederek; "*Yalan söylüyorsunuz! Rasûlullah'tan sonra Ömer'den daha hayırlı birini gördük!*" dedi. Hz. **Ömer**; "*Kimdir o ey Avf?*" diye sordu. **Avf**; "*Ebu Bekir'i kastediyorum.*" dedi. Hz. **Ömer**; "*Avf doğru söylüyor! Siz ise yalan söylüyorsunuz. Vallahi Ebu Bekir misk kokusundan bile daha hoş, daha güzel muamele yapardı. Bense evcil bir katırdan bile şiddetliyim.*" dedi.

Abdurrahman, babası **Cübeyr**'den naklediyor : "*Kul, kavminin düşüp kalktığı yeri (meclisini) terketmedikçe (bir köşeye çekilmedikçe) tam anlamıyla keskin bir düşünceye (fıkha) ulaşamaz!*"

Cübeyr'den Gelen Hadisler

Cübeyr, **Ebu Bekir es-Sıddık**'tan, **Ömer el-Faruk**'tan, **Muaz b. Cebel**'den, **Ubâde b. Sâmî**'ten, **Ebu'd-Derdâ**'dan, **Ebu Zer**'den, **Nuvvas b. Seman**'dan, **Arbad**'dan, **Abdullah b. Amr b. A's**'tan, **Ebu Salebe el-Haşenî**'den, **Avf b. Mâlik**'ten, **Ka'b b. İyad**'dan, **Sevban**'dan, **Abdullah b. Ömer b. el-Hattab**'dan, **Ukbe b. Âmir**'den, ve **Enes**'den hadis rivâyet etmiştir.

(1) Fey : Haraç vergisi, harp olmadan elde edilen ganimet.

Cübeyr'den naklediliyor : Hz. Ebu Bekir (r.a) Medine'de Rasûlullah (s.a)'ın minberi yanında Peygamberimizi andı, ağladı ve şöyle dedi : Rasûlullah (s.a) hicretin birinci yılında benim şu anda bulunduğum yerde ayağa kalkmış ve şöyle demişti : *"Ey insanlar! Allah'tan afiyet ve sağlık isteyin. Allah'tan afiyet ve sağlık isteyin! Allah'tan afiyet ve sağlık isteyin! Çünkü imandan sonra hiç bir kula sıhhat ve afiyet gibi bir nimet verilmedi."*

Ehl-i Kitab'ın Nakilleri Konusunda Sakınmamızı Öğütleyen Çok Önemli Bir Belge

Süleym b. Âmir, Cübeyr b. Nüfeyr'den naklediyor : Hz. Ömer'in hilafeti zamanında birbiriyle Allah için dost olmuş iki arkadaş, Humus'ta Yahudilerden iki sayfa dolusu (öğütler) yazmış ve bunu ne yapmak gerektiğini Hz.Ömer'e sormak istemişlerdi. Bu iki arkadaş, Humus ehlinde olup Hz. Ömer'in kendilerine haberci gönderdiği (saygın) insanlardı. Şöyle dediler : *"Ey müminlerin emtri! Biz iki ehl-i kitabın Yahudi ve Hristiyanların oturdukları yerde yaşıyoruz. Onlardan öyle sözler işitiyoruz ki, tüylerimiz diken diken oluyor, ürperiyoruz. Bu sözleri onlardan alalım mı (yazalım mı), yoksa bırakalım mı?"* Hz. Ömer; *"Galiba siz onlardan bir şeyler alıp yazdınız?"* dedi. Onlar; *"Hayır"* dediler. Bunun üzerine ; Hz. Ömer şöyle dedi : *"Ben Peygamber (s.a)'ın yaşamında şöyle bir olayla karşılaştım. Hayber'e gitmiştim. Orada beni şaşırtan ilginç sözler söyleyen bir Yahudi gördüm. Ona; 'Sen, söylediğin şeyleri yazar mısın?' diye sordum. 'Evet!' dedi. Ben de ona bir deri parçası getirdim. Bana, söylediklerini tek tek yazdırdı. Sözleri hoşuma gittiği için onun söylediklerini silahların üzerine de yazdım. Sonra Rasûlallah (s.a)'ın yanına döndüm. Ona; 'Yâ Rasûlallah! Ben daha önce hiç duymadığım sözler söyleyen bir Yahudiyle karşılaştım' dedim. Efendimiz : 'Galiba ondan birşeyler alıp yazdın?' dedi. 'Evet!' dedim. 'Getir bana onları! diye emredince, 'kimbilir belki de Rasûlullah (s.a)'ın hoşuna gidecek şeyler buldum' diyerek sevinçle yazdıklarını getirdim. Peygamber; 'Otur ve bana oku!' dedi. Ben de onlardan biraz okudum. Rasûlullah'ın yüzünün rengi değişmişti. Ondaki bu değişikliği görünce bir kelime dahi okuyamadım elimdekinden. Benim bu halimi anladı. Ben de elimdekini ona verdim. Sonra Rasûlullah (s.a) yazılanları tek tek inceledi, tükürüğüyle hepsini sildi ve şöyle buyurdu : 'Onları araştırma! Onların peşine*

düşme. Çünkü onlar büyük ihmalkârlıklar yaptılar ve aşırılığı yaydılar! Kendileri de kargaşaya düştüler! Peygamber (s.a) tek tek sonuna kadar sildi bu yazıları." Bu olayı aktaran Hz. Ömer sözlerine şöyle devam etti : "Eğer onlardan bir şeyler alıp yazdığınızı öğrenseydim, ikinizide bu ümmetin yüzkarası yapardım!" Onlar da; "Hayır, onlardan ebediyen bir şey alıp yazmayacağız!" dediler. Hz. Ömer'in huzurundan çıktıklarında ellerindeki yazıları gömmek için yerde bir çukur kazdılar ve gömdüler. Bu onların, bu konuda son bildikleri oldu.

Diğer Hadisler

Cübeyr, babası **Nüfeyr**'den, o **Muaz b. Cebel**'den o da **Rasûlullah (s.a)**'dan naklediyor : "Huya işleyen, tabiat haline gelen hırstan, sınırsız ihtirasa götüren tamahtan ve tamah edilmemesi gereken yerde açığa çıkan tamahtan Allah'a sığınınız!"

Cübeyr, **Ubâde b. Sâmî**'ten, o da **Rasûlullah (s.a)**'dan naklediyor : "Yeryüzünde herhangi bir müslüman Allah'a dua ettiğinde, bir günahı istemediği ve yakınlarını ziyareti kesmediği sürece, Allah onun duasını kabul eder, onu kötülükten uzak tutar." Birisi; "Çok şey istesek de (verir mi?)" diye sordu. **Rasûlullah (s.a)** da; "Allah en çok verendir." buyurdu.

Cübeyr babası **Nüfeyr**'den, o da **Abdullah b. Amr**'dan naklediyor : Mescidde oturuyordum. Muhacirlerin fakir olanları da bir halka kurmuş oturuyorlardı. İçeriye **Rasûlullah (s.a)** girdi, onların yanına oturdu. Ben de **Rasûlullah**'ın yanına geldim. Şöyle diyordu efendimiz : "Fakir Muhacirler'e ne mutlul! Onlar zenginlerden kırk sonbahar önce cennete gireceklerdir." Baktım, Muhacirler'e yüzü parlamış, tenlerine renk gelmişti. İçimden "Keşke ben de onlardan olsaydım." dedim.

Cübeyr el-Hadramî, **Avf el-Eşcaî**'den naklediyor : **Rasûlullah (s.a)** ufka bakarak : "Bu vakitler, ilmin kalkacağı vakitlerdir." dedi. **Ziyad b. Lebîd el-Ensârî**; "İlim nasıl kalkar ya **Rasûlallah**? Biz Allah'ın Kitabı'nı evlatrımıza ve kadınlarımıza öğretiyoruz. Onlar da kendi evlatlarına ve hanımlarına öğretiyorlar?" dedi. Peygamber (s.a) şöyle dedi :

"Ben seni *Medine* fakihlerinden sanırdım ey **İbni Lebîd**.. (Düşünmedin mi hiç?) *Tevrat ve İncil* de *Kitab Ehli*'nin elindeydi. On:

lara faydası dokundu mu (İlmin kalkmaması hususunda)?

İBNİ MUHAYRİZ (R.H) ⁽¹⁾

Aziz dinine sahip çıkarak sabreden Abdullah b. Muhayriz, mütevazı bir zat idi.

İbni Muhayriz'in Kayırılmayı ve İpeği Sevmemesi, Halife ile Olan Bir Diyalogu ve Sultanlara Yakın Âlimleri Yermesine Dâir

Halid b. Düreyk anlatıyor : İbni Muhayriz, kumaş ticareti yapan bir dükkâna giderek bir elbise almak istedi. Tüccarın yanında İbni Muhayriz'i tanıyan biri vardı, fakat tüccar İbni Muhayriz'i tanııyordu. İbni Muhayriz alacağı giysinin, fiyatını sordu. Tüccar da fiyatı bildirdi. Bu eşnada İbni Muhayriz'i tanıyan adam tüccara dönerek; *"İbni Muhayriz'e bir iyilik yap. (indirimde bulun ya da ikramet)"* dedi. İbni Muhayriz : *"Ben buraya malımla satın almaya geldim, dinimi satmaya değil!"* dedi. Kalktı ve bir şey almadan çıktı.

İbni Muhayriz diyor ki : *"Alaca hastalığına yakalanmam bana ipek giymekten daha ehven gelir!"*

Abdullah b. Ebî Num anlatıyor :

İbni Muhayriz, etrafına hediye dağıtan Süleyman b. Abdülmelik'in huzuruna çağırılmıştı. Süleyman ona şöyle dedi : *"Ey İbni Muhayriz! Duyduğuma göre oğlunu evlendirmişsin?"* İbni Muhayriz; *"Evet"* dedi. Süleyman;

"Bundan haberimiz var bizim. Hemen verilmesi gereken onlara verilmiştir."⁽²⁾ Sonra belirli bir vakitte verilmesi gereken ise, artık onun üzerinedir⁽³⁾ o versin." dedi. Bilal b. Ebî Bürde ise Süleyman'ın yanbaşıında bir koltukta oturuyordu. Şöyle dedi : *"Ey İbni Muhayriz! Emrin verdiği hediyeye uzansana!"* İbni Muhayriz oradan çıktığında ben de peşinden gittim. Bana şöyle sordu :

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evlâd*, c.5, s.138.

(2) Mehri Muaccel.

(3) Mehri Müccel. (Halife bunu, İbni Muhayriz'in oğluna bırakıyor).

"Şu İbni Ebî Bürde, ne zamandan beri Süleyman'ın polisi oldu?"

Sessiz Zikir, Övgüyü İstememek, Öğrenmek ve Yürüme-ye Dâir

İbni Muhayriz şöyle dua ederdi :

"Allah'ım! Seni gizli (sessiz) zikirle anmaktan hoşlanıyorum."

Şeybânî anlatıyor : **İbni Muhayriz**, övüldüğü zaman (itiraz eder), şöyle derdi : *"Kim söyledi sana bunu? Kim öğretti, kim haber verdi?"*

Ömer b. Abdülmelik el-Kinânî anlatıyor : **İbni Muhayriz** Anadolu'da bir adamla arkadaş oldu. Nihayet oradan ayrılmak istediğimizde **İbni Muhayriz** adama; *"Bana öğüt verir misin?"* dedi. Adam da şunları söyledi : *"Eğer öğrenmeye gücün yetiyorsa, (başkasının sana) öğretmesini bekleme. Sen kendin öğren!"* *"Yürümeye gücün yetiyorsa, başkaları senin yanına gelmesin. Sen onlara git! Eğer çalışmaya yetecek gücün varsa, başkasından dilenme, çalış!"*

Namaz, Soruların Mahiyeti ve Kur'an, Haccac'a Karşı Cüretli Adam, ve Ana-Babaya Saygı

Abdullah b. Avf el-Kâri anlatıyor : *"Rodos seferindeydik dikkat ettim; orduda aleni olarak İbni Muhayriz'den daha çok namaz kılan biri yoktu. O da kendinin tanındığı ve şöhret olduğunu anlayınca bundan vazgeçti, namazı azalttı."*

Hişam b. Müslim el-Kettânî'den naklediliyor : **İbni Muhayriz**'e ardarda birçok soru sordum. Bundan rahatsız oldu ve; *"Ey Hişam! Nedir bu soru yağmuru?"* diye çıktı. *"İlim gitti! Onun için böyle soruyorum!"* dedim.

İbni Muhayriz bana şöyle dedi : *"Allah Kitabı varolduğu müddetçe ilim gitmez! Adam bir şey soruyor, fakat yapması gereken şeyin zaten daha önce bildiği bir durum olduğunu görüyor! İşte böyle biri, hiç bilmediği için soru soranla aynı mıdır?"*

Ebu Zür'a'dan : Şam'da **Haccac**'ın yüzüne karşı hatasını söylemeye açıkça cesâret edebilecek iki kişi vardı. Biri **İbni Muhay-**

riz, diğeri de Ebu'l-Ebyad el-Anesi idi. Velîd İbni Muhayriz'e şöyle demiştir. "Ya bu işten vazgeçersin! Ya da seni ona (idam için Haccac'a) gönderirim)

Ali b. Tulayk'tan naklediliyor : "Ana babasının önünde yürüyen, onların kalbini kırmış olur. Onları ismiyle çağıran da, onlara saygı göstermemiş olur. Ana babasının önünden gider, yoldaki rahatsızlık verici taşları vb. kaldırır, ana-babasını çağırırken, 'babacağım, anneciğim' derse, o zaman durum başka!"

İslâm Üzere Ölmeyi Temenni Edenlerin Azalması, Mescidde Konuşulacak Üç Mevzu ve İbni Muhayriz'in Faziletine Dâir

Musa b. Ukbe anlatıyor : Kumluk bir yerde cenaze namazı kılıyorduk. İbni Muhayriz'in şöyle dediğini duydum : "Öyle insanlar gördüm ki, onlardan müslüman biri vefat ettiğinde hep beraber; 'Bizi müslüman olarak teslim alan Allah'a hamdolsun' derlerdi. Sonra böyle dualar kesildi. Bugün artık bu duayı kimseden duyamıyorum."

İbni Muhayriz der ki : "Mescidde, üç şey dışında konuşmak boş söze girer. Bu üç şey, ya namaz kılanın duası, ya zikreden zikri, ya da gerçek bir meseleyi soran veya cevaplayanın sözleridir." Evzâî der ki : "Abdullah b. Zekerîyya Filistin'e gittiğinde, İbni Muhayriz'i görünce onun erdemi ve dürüstlüğü karşısında kendini hafife aldı ve daha aşağı gördü."

Hayır ve Şer Karşısında Yapılacak Dua, Amel ve İlimin Zaman Zaman Birbirinden Üstün Oluşu, Yedi Günde Kur'ân'ı Hatmeden Adam, ve Allah İçin Nöbet Tutmaya Dâir

Rabîa b. Ebî Abdurrahman, İbni Muhayriz'den naklediyor:

"Hayırlı bir şey gördüğünde Allah'a hamdet! Kötü bir durumla karşılaşarsan yere bak. Ve; 'Ümmeti Muhammed'i beladan koru!' diye Allah'a dua et!"

Evzâî anlatıyor : İbni Muhayriz bir keresinde su içerken şöyle demişti. "Vahâli" (Bu kelime yabancı bir dildir. Anlamı : "Keseye acele acele yağmaya çalışmazsan, başını ağrıtmazsın." de-

mektir).

Halid b. Düreyk, İbni Muhayriz'den naklediyor :

"Biz eskiden, ameli ilimden daha faziletli görürdük. Bugün ise amelden çok ilme muhtacız."

Amr b. Abdurrahman b. Muhayriz diyor ki : *"Dedem İbni Muhayriz her yedi günde bir Kur'an'ı hatmederdi."*

İbni Muhayriz der ki : *"Kim Allah yolunda bir gece nöbet beklerse, koruduğu her insan ve hayvan için ona yığın yığın sevap yazılır."*

İbni Muhayriz'in Yazılı Bir Öğüt Bırakmamaya Gayret Edişi, Hakkı Söylemedeki Cesâreti, İyiliklerini Saklayışı, ve Tutumluluğuna Dâir

Reca b. Seleme anlatıyor : *"İbni Muhayriz, Abdülmelik⁽¹⁾'e gider, nasihat dolu bir sayfa yazıyı ona okurdu. Bitirdiği zaman (Abdülmelik'e bırakmaz) yazıyı geri alırdı."*

Reca b. Ebî Seleme, Halid b. Düreyk'ten naklediyor :

"İbni Muhayriz'de iki huy vardı ki, ben onları daha önce hiç kimsede görmedim. O, hakkı söylemekten hiçbir zaman geri durmazdı. Bu konuda insanların en sabırsızıydı. Gerçeği öğrenince Allah için kızar, köptürür ve Allah için sevinir, munisleşirdi. O, kendi güzel ve olumlu yanlarını gizleme hususunda herkesten daha titizdi. İyiliklerini özellikle saklardı."

Damra eş-Şeybânî anlatıyor : **Abdullah b. Deylemî** dostlarını çok iyi tanıyan bir zattır. Bir gün sohbet esnasında **İbni Muhayriz'in** adı geçti. Biri tuttu, **İbni Muhayriz'in** cimriliklerinden bahsetti. **İbni Deylemî** birden öfkeleni ve bağırdı : *"İbni Muhayriz, Allah'ın bileceği şekilde cömertti. Ama o size göre, sizin hevanıza göre cimridir."*

İbni Muhayriz'in Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisleri

Abdullah b. Muhayriz, bazı sahabilerden hadis rivâyet etmiştir. Bunlar arasında Ebu Said el-Hudrî'yi, Muaviye b. Ebî

(1) Halife Abdülmelik.

Süfyan-ı, Ebu Mahzûre'yi, Fudâle b. Ubeyd'i, Ebu Cum'a Habîb b. Sîbâ'ı sayabiliriz. Tâbiin'den Mekhul, Zührî, Muhammed b. Yahya b. Hibban ve Halid b. Düreyk ondan hadis rivâyet etmiştir.

Abdullah b. Muhayriz anlatıyor : Ben ve Ebu Sarame -ki o benden daha büyük ve daha erdemlidir- **Ebu Said el-Hudrî'nin** yanına gittik. Ona azl ⁽¹⁾ konusunu sorduk. Bize şunu anlattı : *"Benî Mustalik gazvesinde birçok esir aldık. Azl yapmak istedik. Bazılarımız; 'Azl yapıyorsunuz da, Peygamber (s.a)'e niçin sormuyorsunuz?" dediler. Efendimize; 'Arabın en güzel, en seçkin kadınlarını esir ettik. Benî Mustalik kabilesini esir aldık. Fidyeye de hoşumuza gitti. Azl yapmak istiyoruz!' dediler. Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu : 'Bunu yapmanızda hiç bir sakınca yoktur. Zira Allah'ın varolmasını dilediği her can mutlaka yaşayacaktır."*

İbni Muhayriz, Fudâle b. Ubeyd'den naklediyor :

Rasûlullah (s.a) sefer esnasında bir evde konakladığında ya da evine girdiğinde iki rekat namaz kılmadan oturmazdı.

İbni Muhayriz, Ebu Cuma'dan naklediyor : *"Peygamber (s.a) ile beraber yemek yedik. Yanımızda Ebu Ubeyde b. Cerrah da vardı. Ebu Ubeyde efendimize; 'Ya Rasûlallah, biz ki sana inandık, seninle yanyana savastık. (Dünyaya) bizden daha hayırlılar gelecek mi?' diye sordu. Hz. Peygamber (s.a) şu cevabı verdi : 'Evet! Sizden sonra bir topluluk gelecek, beni görmediği halde bana inanacak."*

İbnü'l-Cevzî'nin bildirdiğine göre İbni Muhayriz, Velid b. Abdülmelik zamanında vefat etti. ⁽²⁾

ABDULLAH B. EBÎ ZEKERİYYÂ (R.H.) ⁽³⁾

Küçüklüğünden ta yaşlı bir piri fânî olduğu devirlere kadar zikrullah ile iştigal eden **Abdullah b. Ebî Zekerîyya**, açık ve gizli yollardan isteklerine kavuşmuş, Allah'ın ve kullarının rızasını ka-

(1) Azl: Cinsel münasebet anında erlik suyunu kadının rahmine akıtmamak. Kadın hür ise, erkek ancak onun iznini alarak azl yapabilir. (Çev.)

(2) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Saife*, c.4. s.176.

(3) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.5. s.149.

zanmış, tertemiz, müttaki ve veli bir insandı.

Susmak, Allah'ı Ananla Beraber Olmak, Çok Konuşanın Kalbinin Ölüştü, ve İstiğfara Dâir

Evzâî'den naklediliyor : "*Şam'da Abdullah b. Ebî Zekeriyya gibisi yoktu.*"

Ebu Cemile'den :

Abdullah b. Ebî Zekeriya der ki : "*Yirmi sene boyunca dili-me susmayı öğretmeye çalıştım, ama yine de gücüm yetmiş değildir.*"

Ebu Cemile'den naklediliyor : **İbni Ebî Zekeriyya'nın** meclisinde kimse konuşmazdı. O şöyle derdi : "*Eğer Allahı anacaksınız, sizinle beraberiz. Yok insanlardan bahsedecekseniz, sizi terkederiz.*"

Abdullah b. Ebî Zekeriya der ki :

"*Çok konuşan çok gaf yapar, devamlı gaf yapan adamın da Allah korkusu (vera) azalır. Verâ'ı az olan insanın kalbini Allah öldürür.*"

Abdullah b. Ebî Zekeriyya şöyle der : "*Bir topluluk arasında her gün onbeşer defa Allah'tan af dileyen (İstiğfar eden) onbeş kişi varsa, Allah o topluluğa azap etmez. İsterseniz şu âyeti okuyun: 'Bunun üzerine, suçlu milletin arasında bulunan müminleri çıkardık. Zaten orada kendini Allah'a vermiş bir tek ev halkı bulduk.'*"

Şimşek Çakarken Okunan Dua, Günahın Yazılım Anı ve Abdullah'ın Alım-Satım İşlerinden Uzak Oluşuna Dâir

Evzâî, **İbni Ebî Zekeriyya'dan** naklediyor : "*Kim, şimşek çakarken 'subhanallah ve bihamdihi (Allah'ı noksan niteliklerden uzak utar, ona hamedderim) derse, yıldırım ona isabet etmez.*" (Doğrusunu Allah bilir. Çev.)

Hassan b. Atıyye anlatıyor : **İbni Ebî Zekeriyya** ve **Mek-hul'un** bulunduğu bir mecliste şu sözü müzakere ettik : Kul bir günah işlediğinde, "*ya istiğfar ederse..*" diye tolerans tanınarak üç vakte kadar amel defterine günah yazılmaz. Eğer Rab Teâlâ'dan af dilemezse, artık günahı yazılır.

Müslim b. Ziyad, Abdullah b. Ebî Zekerîyya'dan naklediyor : *"Ne dinara elimi sürmüşüm, ne dirheme! Ne bir şey sattım, ne de satın aldım. Hiç kimseyle de pazarlık yapmadım."* Râvi Bakıyye diyor ki : **Müslim'e sordum ;** *"Bu nasıl oluyor? (Hiç kimseyle muamelesi olmayan bu adam neyle geçiniyor?)."*

Müslim : *"Onun arkadaşları vardı, ihtiyaçlarını onlar karşı-larlardı."* dedi.

Abdullah'ın Salih Ruhlara Kavuşma İsteği, Bir Evde Üç Dört Mushaf, Elbisesi Tertemiz Adam ve Kaderle İlgili Soru-ların Yersizliği

Abdullah b. Ebî Zekerîyya diyor ki :

"Rab Teâlâ tarafından ona itaatle geçen yüz sene hayat ile, he-men şu anda ölmek arasında bir tercihe maruz kalsam, hemen ru-humun alınmasını tercih ederdim. Allah'a, Rasûlüne ve onun salih kullarına hemen kavuşma isteğimden dolayı."

Ali b. Ebî Cemile anlatıyor :

Abdullah b. Ebî Zekerîyya beni evine davet etti. Sonra önüme birkaç mushaf çıkardı. *"Bunların hepsini ne yapıyorsun sen?"* diye sordum. *"Benim için fazla değil bunlar. Birinden ben okuyorum, diğerinden hanımım okuyor. Ötekisinden de çocuğum."* dedi.

Abdullah'ı ne zaman görsem, elbisesinin yeni yıkandığını sa-nırdım.

Ebu Amr el-Evzâî anlatıyor : **Abdullah b. Ebî Zekerîyya** kendisine, Allah'ın iradesi ve kader hususunda soru soran bir ada-ma bildiklerini anlattı, hadisleri nakletti. Ama adam bunu kabul etmeyince **Abdullah** şöyle dedi : *"Tamam ! Yeter! Rasûlullah (s.a)'ı görseydin, herhalde onu da reddederdin."*

"Güçlüyle Dost Olup Kendini Köle Etme!"

Muhammed b. Ebî Cemile anlatıyor : **Abdûlmelik'in** oğ-lu⁽¹⁾ **Abdullah** bana arkadaşlık teklif etti. **İbni Ebî Zekerîy-**

(1) Zamanın sultanının oğlu.

ya'ya danıştım. O da şöyle dedi : *"Sen hürsün! Kendini köle etme!"*

Konuşmayı Öğrenmenin, Susmayı Öğrenmekten Zor Oluşu

Abdullah b. Ebî Zekerîyya diyor ki :

Konuşmayı öğrenmek istedim. Dilediğimi öğrendim. Susmayı öğrenmek istedim. Baktım ki, ilim öğrenmekten daha zor!

Ebu Seba der ki :

"Duyduğuma göre Abdullah b. Ebî Zekerîyya, susmayı öğrenmek için ağzına bir taş koymuş, senelerce de çıkarmamış."

Abdulah'ın Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisleri

Abdullah, Ubâde b. Sâmit'ten, Ebu'd-Derdâ'dan, Ümmü'd-Derdâ'dan, ve Recâ b. Hayve'den hadis rivâyet etmiştir.

Abdullah, İbni Muhayriz'den, o Ubâde b. Sâmit'ten, o da Peygamber (s.a)'den naklediyor : *"Allah yolunda yutulan tozla, cehennem dumanı mümin bir insanın gövdesinde yanyana durmaz."*

Abdullah b. Ebî Zekerîyya, Ebu'd-Derdâ'dan, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor :

"Siz kıyâmet gününde isminizle ve babalarınızın ismiyle çağrılacaksınız. İsimleriniz güzel (ve anlamlı) olsun."

Abdullah b. Ebî Zekerîyya, Ümmü'd-Derdâ'dan, o Ebu'd-Derdâ'dan, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor :

"Allah'ın her günahı bağışlayabileceği umulur. Ancak, müşrik olarak ölmek ve bir mümini kasten öldürmek dışında!" İbnü'l-Cevzi, Abdullah'ın 127 yılında vefat ettiğini söylüyor. ⁽¹⁾

EBU ATIYYE EL-MEZBUH (R.H) ⁽²⁾

Rab Teâlâ'yı düşünen, cehennem azabından ürpererek bahse-

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfâtü's-Saife*, c.4. s.183.

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.5. s.153.

den Ebu Atıyye b. Kays el-Mezbuh da Allah dostlarından.

Ey Müreffeh Kimse, Türah Azab ve Sevab, ve Ölünden Değil, Sonrasından Korkmaya Dâir

Heysem b. Mâlik anlatıyor :

Eyfa b. Abd'in yanında konuşuyorduk. Yanında **Ebu Atıyye el-Mezbuh** da vardı. Nimetlerden, varlıktan ve refahtan bahsettiler. Sonra; *"Acaba en rahat, en müreffeh kimdir şu dünyada?"* diye birbirlerine sorular sordular. Bazıları şu, bazıları bu diyordu. **Eyfa, Ebu Atıyye'ye** dönerek : *"Sen ne dersin bu konuda ey Ebu Atıyye?"* dedi. **Ebu Atıyye;**

"Size kimin en rahat ve dertsiz olduğunu haber vereyim . Türah gömülmüş, azaptan kurtulmuş, sevabı gözleyen⁽¹⁾ ceset en rahat ve gamsız olandır."

Oğlu Said anlatıyor : Ölüm, babam **Ebu Atıyye'ye** yaklaşınca endişeye düştü ve ürpermeye başladı. Yanı başındakiler; *"Ölünden mi dehşete düştün?"* diye sordular. **Ebu Atıyye** şöyle cevap verdi : *"Bana ne, niçin korkayım ölümden?! O sadece bir anlıktır. Ama ondan sonra nereye sürüleceğimi bilmiyorum ki."*

Ebu Atıyye'den Gelen Hadisler

Ebu Atıyye, Muaz b. Cebel'den, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor : *"Cihad, İslâm'ın temelidir, kubbesinin zirvesidir."*

Atıyye b. Kays, Amr b. Abese'den, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor : *"Gece namazı ikişer ikişer kılınır. Gecenin son yarısı, duanın kabulü açısından pek elverişli bir vakittir."*

MÜREYC B. MESRUK (R.H) ⁽²⁾

Sıkıntı, dert ve zorluklarla boğuşan Ebu'l-Hasen Müreyç b. Mesruk da Allah dostlarından.

(1) Yani toprağa girmiş, imanıyla azaptan kurtulmuş, Rab Teâlâ'dan mükâfaatını bekleyen insan. (Çev.)

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.5. s.155.

Korkunun, Ümitten Önce Gelmesi, Evini Tezekle Onaran Müreyç'in Meraklılara Verdiği Nükteli Cevap ve İyi Gence Dâir

Müreyç b. Mesruk oğluna şöyle derdi : *"Oğulcağızım! Korku, ümitten önce gelir. Zira Allah (c.c) cenneti ve ateşi yarattı; fakat cehenneme uğramadan cennete geçemeyeceksiniz!"*

İsa b. Yezîd anlatıyor : **Müreyç**'in kendi evini inek gübresiyle onardığını görenler dayanamayıp niçin böyle yaptığını sordular O da şu cevabı verdi : *"Dünya sadece bir gübreliktir. Biz de onu gübreyle onarıyor, gübreyle koruyoruz."*

Müreyç b. Mesruk der ki : *"Bir genç dünya lezzetlerini terkeder ve onun aldatıcı yıldızlarından uzak durarak gençliğini Allah'a itaat ederek geçirirse, Rab Teâlâ ona yetmişiki siddik derecesi verir."*

Müreyç'den Gelen Bir Hadis

Müreyç b. Mesruk, Muaz b. Cebel'den naklediyor : **Peygamber (s.a)** beni Yemen'e gönderdiğinde şöyle buyurdu :

"Lükse ve sefahate dalıp nimetlere boğulmaktan uzak dur! Çünkü Allah'ın kulları lüks, eğlence ve zevk düşkünü değildirler!"

AMR B. ESVED (R.H) (1)

Güzel ahlâkla donanan **Amr b. Esved el-Ânesî** de Allah dostlarındandır.

Amr'ın Güzel Hayatı ve Hz. Ömer (r.a) Tarafından Övgüye Mazhar Oluşu

Amr şöyle derdi : *"Ebediyyen, göze batacak kadar gösterişli bir elbise giymeyeceğim. Ölene kadar da gündüzleyin yemek yemeyeceğim."*

Hz. Ömer (r.a) şöyle derdi : *"Peygamber (s.a)'in siretini, huyu-*

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.5, s.155.

nu görmek isteyen, *Amr b. Esved'e baksın.*"

Şurahbil anlatıyor : "*Amr b. Esved, hayırsız olur korkusuyla, doycak kadar yemekten bile çoğu kere kaçınmıştır. Evden çıkıp mescidine giderken, kibire düşmemek için sağ eliyle sol elini tutar, gösterişli yürümezdi.*"

Amr'ın Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisleri

Amr b. Esved, Muaz'dan, Ubâde b. Sâmî'ten, İrbâd b. Sâriye'den, Ümmü Haram'dan ve Cünade b. Ebî Ümeyye'den hadis rivâyet etmiştir.

Amr, Muaz b. Cebel'den, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor: "*Allah'ın en çok gazabını kazanan kul, iman ettikten sonra küfre düşendir.*"

Amr b. Esved, İrbad b. Sâriye'den, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor : "*Kişi öldüğünde, bütün amelleri ondan ayrılır. Ancak Allah yolunda nöbet bekleyenler hariç. Hesap gününe kadar onlar üzerine rızık yağmaya devam eder ve amelleri onlar için devamlı çoğalır.*"

Amr, Cünâde'den, o Ubâde b. Sâmî'ten, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor : "*Ben size Deccal'dan (yalancı mesih) bahsetmiştim. Fakat onu iyice ayırd edememenizden korkuyorum. Mesih-Deccal, kısa boylu, kıvrıkcık saçlı, bir gözü silme kör (yani çukur veya çıkıntılı değil), diğer gözü ise iyice çukura gömülmüştür. Eğer sizin aklınızı karıştırırsa, biliniz ki Rabbiniz kör değildir. Ve ölmekçe de kesinlikle Rab Teâlâyı göremezsiniz.*"

İbnü'l-Cevzî, Amr'ın soy olarak Ânesî değil Sukûnî olduğunu belirtiyor. ⁽¹⁾

UMEYR B. HANİ (R.H) ⁽²⁾

Kuruntu ve ileriye dönük ihtirasları terkeden, kendini gerçeği ve mana ummanına adayan **Ebu'l-Velîd Umeyr b. Hânî** de onlardandır.

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Saife*, c.4. s.171.

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.5. s.157.

Umeyr'in Allah'ı Zikredişi ve Allah'ın İyi Bildiği Kul Olmak

Said b. Abdülaziz anlatıyor :

Umeyr b. Hâni'ye "Senin dilin Allah'ı zikretmekten hiç boş kalmıyor. Bir gün ve gecede kaç defa tesbih edersin?" diye sordum.

"Parmaklarım hata yapmıyorsa, yüzbin defa!" dedi.

Abdullah b. Abdurrahman b. Yezîd b. Câbir anlatıyor :

Fitneden bahsediyorduk. Umeyr b. Hâni'den şu sözü işittim:

"İlim bakımından zengin, namazını hiç kaçırmayan, zekatını veren, misafiri doyuran ve takvâsını insanların değil Allah'ın bildiği kula müjdeler olsun. Bu kul, kimselerin iltifat etmediği, dikkat çekmeyen bir kuldur."

Umeyr'den Gelen Hadisler

Umeyr b. Hâni, Ebu Hureyre'den o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor : "İnsan, mescide ne amaçla girmişse, alacağı nasip de ona göredir."

Umeyr b. Hâni, Cunâde'den, o Ubâde b. Sâmit'ten, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor : Kim geceleyin kalkar da şu duayı okursa, istekleri kabul olur : "Allah'dan başka ilâh yoktur. O tektir. Ortağı yoktur. Mülk O'nundur. Hamd O'nadır. O diriltir, öldürür. O her şeye gücü yetendir. Allah'ı eksik sıfatlardan tenzih ederim." "O'na hamdederim. Allah'tan başka ilâh yoktur. Allah en büyüktür. Güç kuvvet Allah'ındır. Ya Rab beni bağışla." Rab Teâlâ onu bağışlayacaktır. Duası kabul olacaktır.

Eğer zor olanı başararak abdest alır ve namaz kılarsa, namazı kabul olur, dilekleri kabul olur. (Sah. Müt.aleyh).

UBEYDE B. MUHÂCİR (R.H) ⁽¹⁾

Dünyaya değer vermeyen, kalbinde kin, nefret barındırmayan ve kârlı ticarete (şehadete) koşan Ebu Abdirabb Ubeyde b. Muhacir de Allah dostlarındandır.

(1) Ebu Nuaym, Hüyetü'l-Evliyâ, c.5. s.160.

Ubeyde'nin Ölüm Özlemi ve Annesinin Müslüman Oluşu

Said, Ebu Abdірabb'dan naklediyor : “Eğer, şu oduna dokunan ölür deseler, durmaz hemen dokunurdum.”

Abdullah b. Yusuf anlatıyor : Ebu Abdірabb köle satın alır ve onları azad ederdi. Bir gün Anadolu'dan gelme ihtiyar bir kadını satın aldı ve azad etti. Kadıncağız; “Şimdi nerede barınacağım ben?” diye sızlanmaya başladı. Ebu Abdірabb, onu evine gönderdi. Yatsı vakti mescidden dönünce onu yemeğe davet etti. Karnını doyurdu. Bir süre konuştuktan sonra taraflar birbirini daha iyi tanımaya başladılar. Ubeyde bu kadının kendi annesi olduğunu anladı. Annesini İslâm'a davet etti. Fakat ihtiyar kadın bunu reddetti. Ebu Abdірabb çok yumuşak ve iyi huylu idi. Bir cuma günü ikindi namazından sonra annesinin müslüman olduğu haberini alınca sevinçten eli ayağı tutuldu, Allah'a secde etti, güneş batana kadar secdeden kalkmadı.

Ubeyde'yi Gafletten Uyandıran İlginç Bir Hikâye ve Dünyadan Sadece Kefen Parasıyla Çıkabilmeye Dâir

İbni Câbir anlatıyor : Ebu Abdірabb Dımeşk'in en zenginlerindendi. Ticaret amacıyla Azerbeycan taraflarına doğru bir seyahatta bulundu. Nehir kıyısında yemyeşil bir merada akşamladı. Gerisini şöyle anlatır : Birden uzak bir köşede derinden gelen “Hamdolsun Allah'a” sözünü işittim. Sesin geldiği yönü takip ettim. Yere kazılmış bir çukurun içinde, hasıra бүrүnmüş bir adama rastladım. Selam verdim ve; “Sen kimsin ey Allah'ın kulu?” diye sordum.

Adam; “Ben bir müslümanım” dedi. “Nedir bu hal?” dedim. “Elhamdülillah, şükretmeyi gerektiren güzel bir haldeyim!” dedi. “Nasıl olur? Üzerinde sadece bir hasır var ve çukurdasın?” dedim. “Niçin Allah'a hamdetmeyeyim ki? O beni yarattı, en güzel sureti verdi, müslüman doğdum, müslüman büyüdüm, bana sağlık verdi, adını anmaya utandığım mahrem yerlerimi örttü. Şu benim bulunduğum halde akşamlayan bir kimseden daha müreffeh, daha rahat kim olabilir?” dedi. “Allah sana rahmet etsin. Benimle birlikte, konakladığımız yere gelsen, biz ileride nehrin kıyısındaız.” dedim. “Niçin geleyim?” dedi. “Biraz yemek yersin, hem şu hasırı aratacak giysilerde veririz sana.” dedim. “Benim böyle şeylere ihtiyacım yok.” dedi.

Adamın yanından döndüm. Kendimi küçümsüyorum ve kendime kıızıyordum. Çünkü ben, Dimeşk'te zenginlik ve refahta rakipsizdim. Buna rağmen habire malımı artırmaya çalışıyordum. "Allah'ım! İçinde bulunduğum kötü halden tevbe ediyor, sana sığınıyorum." dedim. Gittim, yattım ve uyudum. Ertesi gün bineğime bindim ve yönümü Dimeşk'e çevirdim. Geriye dönüyordum artık. Arkadaşlarıma şöyle dedim : "Her ne kadar ticarette güngörmüş olsam da, anlıyorum ki ben, tevbesinde sâdık olan bir kul değilim, dönüyorum!" Arkadaşlarım şaşırarak ne olduğunu sordular . Onlara, gördüğüm adamı ve karar değiştirdiğimi anlattım. Beni kınadılar, sitem ettiler ve kararımdan döndürmeye çalıştılar. Ama onları reddettim.

Râvi İbni Câbir bundan sonrası için der ki:

Ebu Abdirabb, Dimeşk'a döndüğünde malının altın ve gümüş kısmını olduğu gibi muhtaçlara tasadduk etmiş ve Allah yolunda savaşanların donanımı için harcamıştı. Herkese giysi aldığı halde akşam evine doğru dürüst bir elbisesi olmadan girmişti.

Ebu Abdirabb şöyle derdi :

"Sizin şu nehriniz var ya ey Dimeşkliler! O su altın ve gümüş olarak aksa ve isteyen herkes ondan yararlanabilse, yine de gidip elimi o suya dokunmazdım. Şu odun parçasına dokunan ölecek deseler, Allah ve Rasûlüne olan özlemimden ötürü, hemen onlara kavuşayım diye gider dokunurdum o oduna."

Ebu Abdirabb bunların ardından evini de büyük bir para karşılığında sattı ve bu parayı dağıttı. Çok kısa bir zaman sonra da öldü. Geriye sadece kefen parası bulabildiler cebinde...

Ubeyde'den Gelen Hadisler

Ebu Abdirabb, Muaviye b. Ebi Süfyan'dan hadis almıştır.

Ebu Abdirabb, Dimeşk minberinde hitab eden Muaviye'den, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor : "Dünyada sadece bela ve fitne kaldı. Amel ise bir kap gibidir. Üst tarafı iyi olunca altı da iyi olur. Üstü kötü olunca altı da kötü olur."

Ebu Abdirabb, Muaviye'den, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor : "Allah yenilmez ve aldatılmaz! Haber verdiği her şeyi bilir.

Allah, hayırlı olmasını dilediği kimseyi din hususunda derin düşünceli (fakih) kılar."

YEZİD B. MERSED (R.H) ⁽¹⁾

Gözü yaşlı, özü pak ve kalbi çoğunlukla vecd halinde olan Yezid b. Mersed de Allah dostlarından.

"Eğer Hamama Atacağını Söyleseydi Böyle Ağlamazdım!"

Abdurrahman b. Yezid b. Câbir anlatıyor :

Yezid b. Mersed'e : "Nedense seni hep gözü yaşlı görmekteyim. Gözlerin hiç kurumayacak mı senin?" diye sordum. "Niçin soruyorsun bunu?" dedi. "Kimbilir, Allah bu sebeple bana bir sevap yolu gösterir." dedim. "Ey kardeş! Allah bana, O'na isyan edersem cehenneme atılacağıma dair bir ikaz göndermiş. Eğer hamama atacağını söyleseydi, herhalde böyle ağlamazdım!" dedi. "Peki sen evinde, ya da yalnız kaldığın zamanlarda da böyle ağlar mısın?" dedim. "Neden soruyorsun?" dedi. "Umulur ki Allah (c.c) bu soru vesilesiyle bana sevap yolunu gösterir." dedim. "Vallahi ey arkadaş, bu dinmez gözyaşı, ailemle başbaşa olduğum zaman da başıma geliyor! Benimle isteklerim arasına bir duvar çekiyor. Yemek önüme konuluyor, ağlayasım geliyor, benimle yiyeceğim arasına giriyor, karım ağlıyor, çocuklarım ağlıyor. Bilmiyorlar sebebini... Bundan en çok eziyet çeken de hanımımdır. Onun; 'Ah seninle şu dünya hayatında ne uzun ve bitmez bir kedere mahkum olmuşum. Seninle hiç gülmeyecek yüzüm, ışıyıp aydınlanmayacak gözüm!' dediğini duyuyorum.

İsrailoğulları'ndan Bazı Âbidlerin Duası

Hâtim b. Şifa Ebu Ferve el-Hemedânî Yezid b. Mersed'den naklediyor : İsrailoğulları'nın devamlı ağlayan âbidleri şöyle dua ederlerdi: "Allah'ım, bana cezan ile azap etme! Tuzacağına düşürme! Günahımız ve eksikliğimizden ötürü bizi rızandan mahrum

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evlâd*, c.5, s.163.

etme. Ya Rab hatam büyüktür, affet beni. Amelim azdır, kabul et! Sen dilediğin gibi yapar, karar verdiğin şeyi gerçekleştirirsin. Senin yardımına muhtacım. Senden müstağni kalamam! Senin kudretin dışında bir dayanağım yoktur. Ben nasıl kurtulabilirim kendi başıma?! Necat ancak senin tarafındandır. Ey elçilerin ilâhı! Ey müttakilerin dostu! Ey cömertler cömerdi! Sen eskimez yenisin! Unutmayansın! Sonu gelmeyen ebedîsin! Hiç ölmeyen dirisin! Uyumayansın! Ben ancak seni tanırım! Ancak seninle sana varabilirim! Sen olmasaydın seni bilmezdim ben! Sen ey yüceler yücesi, kabul buyur duamı!”

Yezid'in Valilikten Kurtulmak İçin Başvurduğu Garip Yöntem

Vadîn b. Atâ anlatıyor :

Velid b. Abdülmelik, **Yezîd b. Mersed**'i bir yere vali olarak tayin etmek istedi. Bu haberi duyan **Yezîd** kürkünü tersinden giydi (tüyler içte, deri dıştaydı) eline de bir parça ekmek ve az bir katık aldı. Takkesiz, cübbesiz, mestsiz ve ayakkabısız sokaklarda dolaşmaya başladı. Bir elinde ekmek ve et, öylece yolda yürürken atıştırıyordu. Onu bu halde görenler; “**Yezîd b. Mersed** çıldırmış, *zihni karışmış zavallının*” dediler. Bu haber **Velid**'e ulaştırılınca, **Velid**, **Yezîd**'i vali olarak tayin etmekten vazgeçti.

Yezîd'in Hadis Aldığı Kimseler ve Bir Hadisi

Yezîd b. Mersed, **Muaz b. Cebel**'den, **Ebu'd-Derdâ**'dan, **Ebu Zer**'den ve diğer sahabilerden hadis rivâyet etmiştir. Allah onlardan razı olsun.

Yezîd b. Mersed, **Ebu'd-Derdâ**'dan naklediyor : Bir adam Rasûlullah (s.a)'ın yanına gelerek; “*Bu emr'in (din) koruyucuları, sağlam kulbu (Urve-i Vüskâ) ve belgeleri nelerdir?*” diye sordu. Efendimiz şöyle cevap verdi :

“*Rabbimize samimi olarak ibadet ediniz! Beş (vakit) namazı kılınız, mallarınızın zekatını gönül hoşluğuyla veriniz. Ramazanda orucunuzu tutunuz, evinizi (kâbe'yi) haccediniz. Böylece cennete girebilirsiniz.*” (Garîb Hadis)

ŞEFİY B. MÂTİ EL-ESBAHÎ (R.H)⁽¹⁾

Amelini gizlice yapan ve riyadan kaçan Şefiy b. Mati el-Esbahî de Allah dostlarındandır.

Şefiy'in Güzel Ahvâli ve Öğütleri

Kays b. Rafî, Şefiy el-Esbahî'den naklediyor :

"Bu ümmete bütün hazinelerin kapıları açılacaktır. Hatta hadis ilminin hazineleri de açılacaktır."

Şefiy der ki :

"Çok konuşan, çok hata yapar."

Şefiy der ki :

"Günahı terketmek, tevbe etmekten daha kolaydır."

Şefiy der ki :

"İki kişi yanyana namaz kılar, ama aralarında yer ve gök kadar fark vardır. İki kişi aynı evde oruç tutarlar, ama aralarında dağlar kadar fark vardır."

Şefiy'in Hadis Aldığı Kimseler ve Bir Hadisi

Şefiy, Abdullah b. Amr b. As'tan, Ebu Hüreyre'den ve diğer bazı sahabilerden hadis rivâyet etmiştir.

Şefiy, Abdullah b. Amr'dan, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor : *"Savaşta ricat, aynı savaş gibidir."*⁽²⁾

RECÂ B. HAYVE (R.H)⁽³⁾

Halife ve prenslere danışmanlık yapan Reca b. Hayve Ebu'l-

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.5. s.166.

(2) Burada, yerinde yapılan bir ricattan bahsediyor. Tamamen telef olmaktan kurtularak daha sonra güçlü bir darbe vurmak için ya da taktik gereği geri çekilme gibi. (Çev.)

(3) Ebu Nuaym, a.g.e. c.5. s.170.

Mikdam, zeki, cömert ve dini iyi bilen bir fakihdi.

Üç Erdemli Adam, Her An Allah'a Kavuşacakmış Gibi Olmak ve Hâkimliğin Mesuliyetine Dâir

Matar el-Verrak der ki :

"Reca b. Hayve'den daha erdemli bir Şamlı görmedim."

Ebu Üsâme'den naklediliyor : *"İbni Avn sevdiği insanlardan bahsederken, Reca b. Hayve'yi mutlaka anardı."*

İbni Avn der ki ; *"Üç kişi var ki, onların bir benzerlerini görmedim. Sanki onlar bir araya gelip (devamlı) birbirlerine iyiliği ve hakkı tavsiye etmişlerdir. Irak'tan İbni Sîrîn, Hicaz'dan Kasım b. Muhammed ve Şam'dan Recâ b. Hayve."*

Recâ b. Hayve, Adiy b. Adiy ile Maîn b. Münzir'e şöyle dedi : *"Allah'a kavuştuğunuz sırada hangi işin başında olmak istiyorsanız hemen o işi yapmaya koyulun, hangi şeyden de uzak olmak istiyorsanız onu hemen bırakın!"*

Alâ b. Ravbe anlatıyor : **Reca b. Hayve**'ye ihtiyacım vardı. Onu aradım. **Süleyman b. Abdülmelik**'in yanında olduğunu söylediler. Onu buldum. Bana şöyle dedi : *"Bugün müminlerin emiri, İbni Mevhib'i kadılığa (hakimliğe) tayin etti. Oysa ben, bu işe tayin olunmak ile mezarıma taşınmak arasında bir tercihe mecbur bırakılsaydım, mezara gitmeyi tercih ederdim."* Ben dedim ki ; *"Ama herkes diyor ki, onu oraya tayin etme konusunda (sultana) fikir veren senmişsin?"* *"Evet, doğru söylemişler! Ama ben ammeyi (halkı) düşündüm, onu düşünmedim ki!"* dedi.

Mümine Dar Zamanda Yardım Edebilmek, Hilmin Akıldan Üstün Oluşu, ve Recâ'nın İki Davranışını Açıklaması

Recâ b. Hayve anlatıyor : **Süleyman b. Abdülmelik**'in yanında oturuyordum. Onun nezdinde yerim pek saygındır. Karşıdan bir adam çıkageldi. Görünümü gayet güzeldi. Selam verdi ve şöyle dedi : *"Ey Recâ! Sen bu adamla imtihan olunmaktasın (Halifeyi kastediyor) Bilki ey Recâ, bir kimse sultan nezdinde bir makama sahip olur da, elinden geldiği halde zayıf bir insanın hacetini yerine getirmezse, hesap günü Rab Teâlâ da onu sıkır ve çaresiz bira-*

kır. Bilesin ki, kim bir mümin kardeşine dar zamanında yardım ederse, Allah da onun dar zamanında yardımcısı olur. Ey Recâ! Allah'ın en hoşuna giden amellerden biri de, bir müslüman insanı sevindirebilmendir." Adam bu sözleri söyledi ve kayboldu. Recâ bu olayı anlatırken; "Galiba bu öğütleri veren esrarengiz şahıs Hızır (a.s)'dı" der.

İbni Avn der ki : "Ehl-i İslâm'a faydası dokunanlar arasında, Kasım b. Muhammed, Muhammed b. Sîrîn ve Recâ b. Hayve gibisini görmedim."

Damra, Ebu Recâ'dan naklediyor : "Hilm, akıldan daha üstündür. Çünkü Allah (c.c)'ın isimlerinden biri de Hilm'dir."

Ukbe b. Yesar, Recâ b. Hayve'ye şöyle dedi : "Sende iki huy olmasa, tam adam olursun!" Recâ; "Neymiş onlar?" diye sordu : Ukbe; "Arkadaşların sana doğru yürütüyorlar ama, sen onlara gelmiyorsun, onlarla yürümüyorsun. Bir de hayvanlarının uyluğuna ismini dağladın. 'Reca' yazdırdın. Oysa kabilenin işaretini koymak yeterliydi" dedi. Recâ da; "Arkadaşlarıma bana doğru geldiği, benimse onlara gitmediğim, onlarla yürümediğime gelince bu durum, namaz hususunda beni aceleye getirdiklerindendir. Hayvanlarıma uyluklarına kendi ismini dağlattırmama gelince, ben bunda bir beis görmüyorum." dedi.

İmanı Korumaya Dua, Ölümü Hakkıyla Düşünenin Hased ve Şımarıklığı Bırakması, İman, İlim ve Hilim'in Güzel Olanı

İbni Ebî Cümle anlatıyor : Bir adam Recâ b. Hayve'yle vedalaşırken şöyle dedi : "Allah seni korusun ey Ebu'l-Mikdam." Recâ da; "Ey kardeşimin oğlu! Onun (Allah'ın) beni değil, imanımı korumasını dile." dedi.

Recâ b. Hayve der ki : "Ölümü hatırlayıp da hased ve şımarıklığı bırakabilen kullar pek azdır."

İbni Aclan, Recâ'dan naklediyor : "İmanın süslediği bir müslümanlık ne güzeldir. Allah korkusuyla donanmış bir iman ne yücedir. İlimle bezenmiş, bir takvâ ne büyük bir erdemdir. Hilmle (olgunluk ve sabır) beslenmiş bir ilim ne kadar faydalıdır. Rıfkla (yumuşaklık ve şefkat) yanyana olan bir hilm ne üstün bir özellik-

tir."

Recâ'nın Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisleri

Recâ, Abdullah b. Amr'dan, Ebu'd-Derdâ'dan, Ebu Ümâme'den, Muaviye'den, Câbir'den hadis rivâyet etmiştir. Ayrıca **Abdurrahman b. Ganem'den, Ubâde b. Nesiy'den, Abdülmelik b. Mervan'dan, Ümmü'd-Derdâ'dan** ve başkalarından hadis rivâyet etmiştir.

Recâ b. Hayve, Ebu'd-Derdâ'dan, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor : *"İlmin yokolması, ilim taşıyanların yokolması demektir."*

Recâ b. Hayve, Ebu Ümâme'den naklediyor : Rasûlullah (s.a) gazve emri verdi. Yanına geldim ve; *"Ya Rasûlallah! Benim şehid olmam için dua et!"* dedim.

Rasûlullah (s.a) da; *"Allah'ım! Onları koru ve ganimetlendir."* diye dua etti. Savaşık, sağsalım çıktık ve ganimetten payımızı aldık. İki defa daha Rasûlullah'tan bu türlü dua istedim. O da önceki duanın aynısını yaptı. Bu sefer Rasûlullah (s.a)'a şöyle dedim : *"Bana bir amel tavsiye et ki, onunla Allah'ın sevabına kavuşayım."* Efendimiz (s.a) şöyle buyurdu : *"Oruç tut! Çünkü orucun dengi bir amel yoktur."*

Recâ b. Hayve, Câbir b. Abdullah'tan naklediyor : Câbir'e; *"Siz günahlardan bazılarına küfür, şirk, ya da nifak diyor musunuz?"* diye sordum.

Câbir; *"Allah korusun, Allah'a sığınırım! Biz sadece 'günahkâr müminler' deriz!"* dedi.

Recâ, Abdurrahman b. Ganem'den, o Ömer b. el-Hat-tab'dan, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor : *"Kişi, yalanı (aşağılayıcı) mizahı ve riyayı samimi olarak terketmedikçe imanın en net, en doruk noktasına çıkamaz!"*

Recâ b. Hayve, Mugîre'nin kâtibi olan Rûvad'dan naklediyor : Peygamber (s.a) farz olan namazlardan sonra şu duayı okurdu: *"Allah'tan başka ilâh yoktur. O tektir. Ortağı yoktur. Mülk O'nundur. Hamd O'nadır. O, herşeye gücü yetendir. Allah'ım senin verdiğini kimse engelleyemez. Senin engellediğine de kimse yol açamaz."*

Recâ b. Hayve Ümmü'd-Derdâ'dan, o Ebu'd-Derdâ'dan, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor : *"Her şeyin bir zirvesi vardır. Namazın zirvesi de başlangıç tekbiridir. Onu muhafaza ediniz."*

MEKHUL EŞ-ŞÂMÎ (R.H)

Mek hul eş-Şâmî, Şam ehlinin imamı, daima oruç tutan, dinde derinleşmiş bir fakihti.

Kur'ân'ı Amel Etmek İçin Okumak, Mek hul'un Ölüm Anında Söylediği Güzel Söz, ve Cenneti Sevmenin Ölümü Sevmek Anlamına Gelmesi

"Kime ilmi fayda vermiyorsa, cehâleti onu yer bitirir. Kur'ân'ı; 'emirleri nedir, bana neyi yasaklar?' diye oku! Okuman seni yasaklardan vazgeçiremiyorsa, sen okumuş, sayılmazsın!"

Ebu Abdirabb b. Salih anlatıyor : Ölüm hastalığı esnasında Mek hul'u ziyaret ettim. Ona; *"Allah sana âfiyet versin ey Ebu Abdullah!"* dediler. O da şöyle dedi : *"Affediciliği umulan Allah'a varmak, şerrinden emin olmadıklarımın yanında kalmaktan daha hayırlıdır."*

İbni Sevban anlatıyor : Ebu Abdirabb, Mek hul'a; *"Ey Ebu Abdullah! Cenneti seviyor musun?"* diye sorar. O da; *"Cenneti kim sevmeyiz?"* der. Ebu Abdirabb; *"Öyleyse ölümü de sev! Çünkü ölmekten cenneti göremezsın!"* der.

İslâmî İlimlerin Zâhîrî ve Bâtınî Olmak Üzere İkiye Ayrılışı, Abdestin Bereketi, Zühri'nin Mek hul'u Dört Büyük Âlim Arasında Sayması, ve "Doğru Yoldaysanız, Sapıtan Size Zarar Vermez" Âyetinin Yorumu

Süfyan'dan naklediliyor : İbni Münebbih, Mek hul'e şöyle yazdı : *"Sen fazilet olarak, İslâmî ilimlerin zahîrî olanlarını elde ettin. Şimdi de Allah sevgisini kazanmak ve ona yakın olmak için bâtınî olanlarını elde et."*

Bereket el-Ezdf'den naklediliyor : Mek hul'e abdest alması için su verdim. Kurulanması için de havlu getirdim. Yüzünü ve kol-

larını havluya silmeyi reddetti. Elbisesinin kenarına kurulandı ve şöyle dedi : "Abdest, başlı başına berekettir. Elbisemin de bu bereketten nasibini almasını istiyorum."

Zührî der ki : "Âlimler dört tanedir : *Medineli Said b. Müseyyeb, Kûfeli Âmir Şabî, Basralı Hasan b. Ebi'l-Hasan ve Şamlı Mekhul...*"

Mekhul anlatıyor : Bir adam yanıma geldi ; "Ey Ebu Abdullah! Allah (c.c) buyuruyor ki : 'Ey inananlar! Siz kendinize bakın, doğru yolda iseniz sapıtan kimse size zarar veremez'" (1) dedi. Bunun anlamının ne olduğunu sordu . Ben de şu cevabı verdim : "Ey arkadaş henüz bu âyetin yorumu yapılmadı. (Ama şöyle diyebiliriz) öğüt veren korkutulduğu, öğüt verilen şeyler inkar edildiği ve dinleyenler de kötü görüldüğü zaman kendine bakacaksın! Sen doğru yolda oldun mu, sapkınların zararı dokunmaz sana! Fakat ey kardeş, henüz biz rahatça öğüt verebiliyoruz ve bizi dinleyenler de var."

Adalet Bakanlığının Maliye Bakanlığından Mesuliyetçe Daha Hafif Oluşu, Kalbi Duyarlı Kimseler ve Mağfirete Dâir

Evzâî, **Mekhul**'den rivâyet ediyor : "Boynumun vurulması bana, kadı makamına (yargı makamına) getirilmekten daha hoş gelir. Ama Beytü'l-Mal'in başında bulunmaktansa hâkimliği tercih ederim."

Mekhul der ki : "İnsanlar içinde kalbi en yumuşak, en duyarlı olanlar, en az günah işleyenlerdir."

Mekhul der ki : "Kim bir geceyi Allah'ı anarak ihya ederse, anasından doğduğu gibi (günahsız) olarak sabahlar."

Mekhul'den naklediliyor : "Yeri ve gökleri idare eden dipdiri olan ve kendinden başka ilâh olmayan Allah'a istiğfar ediyor, ona tevbe ediyorum." diyen insanın günahları bağışlanır.

Cehennem Azabı Değmeyen İki Göz, Erdem ve Selâmetin Kaynakları, Azabın Âlimlerle İlgisi, Nefse Karşı Koyabilmek, ve Dosta Gülümsemeye Dâir

(1) Mâide, 105.

Mekhul der ki :

"İki göz vardır ki, onlara cehennem azabı değmez : Allah'ın haşyetiyle (korkusuyla) ağlayan göz, müslümanların (can ve mal güvenliğini sağlamak) için geceyi nöbetle geçiren göz."

Mekhul der ki : *"Erdem, cemaat içinde bulunmakta ise de, selamet uzlettedir. (Bir kenara çekilmededir)."*

Mekhul der ki : *"İçlerinde âlim olanları, eşek leşinden daha adi ve kokmuş olmadıkları sürece milletin üzerine azap inmez."*

Mekhul'den naklediliyor : *"Farz olan ibadetlerden sonra en güzel ibadet, açlık ve susuzluktur."*

Bekir der ki : *"Susuz ve aç olan kişi öğütleri daha iyi anlar. Kalbi daha çabuk anlar ve inceler. Derler ki, çok yemek, çok iyiliği yokeder."*

Mekhul'den naklediliyor : **Yahya b. Zekeriyya (a.s)** ile **İsa b. Meryem (a.s)** karşılaştılar. **İsa (a.s)** **Yahya (a.s)**'nin yüzüne güle-
rek baktı ve onunla musafaha etti. **Yahya (a.s)**; *"Ey teyzemin oğlu, bakıyorum gülüyorsun. Sanki (her acı durumdan) emin ve uzak-sın!"* dedi. **İsa (a.s)** da şöyle dedi : *"Ey teyzemin oğlu, bakıyorum yüzün asık. Sanki her şeyden ümidi kesmişsin!"* Bu esnada Rab Teâlâ onlara şöyle vahyetti : *"Sizin bana en hoş olanınız, arkadaşına gülümseyeninizdir."*

Dört Güzel, Üç Kötü Haslet, Kasıtlı ve Kasıtsız Hatalara Dâir Bir Âyetin Yorumu, İstiğfarın Azabı Önleyişi, Yaşlılara Hürmet ve Bir Tür Şehâdete Dâir

Mekhul der ki : *"Dört haslet var ki, onlar kimde varsa ona müjdelər olsun. Üçşey de var ki, kim bunları taşıyorsa ona yazıklar olsun! Dört şey; şükretmek, iman, dua ve istiğfardır. Üç şey ise; hile, azgınlık ve sözden caymadır."*

Mekhul şu tefsiri yapıyor : *"İçinizden kasdederek yaptıklarınız bir yana, yanlışlarınızda size bir sorumluluk yoktur. Allah bağışlar, merhamet eder." (1) "Yani, yanlışları yerlerde işledikleri günahlar yok sayılmıştır. Kasten günah işlemelerine gelince, onun yerine de Rab Teâlâ'nın mağfireti konmuştur."*

(1) Ahzab, 5

Sadaka, Mekhul'dan naklediyor :

"Bir topluluk içinde her gün yirmibeş defa Allah'a istiğfar eden onbeş kişi olsa, Allah (c.c) o topluluğa azab indirmez."

Mekhul der ki : *"Ana babaya güzel davranmak, büyük günahları affettirir. Kişi, ailesinde kendinden büyük biri olduğu sürece, bu tür bir güzel davranış imkânına her zaman sahip olabilir."*

Mekhul'den naklediliyor : *"İnsanlarla hoş geçinen ve günahlardan sakınarak yaşayan kimse şehid olarak ölür."*

Mekhul'un, Yezîd b. Abdülmelik'e Tevazû Öğretmesi, Oruçlunun Gıdası ve Karaktersiz-Münafık Kimselerle Anlaşma Yapmamaya Dâir

İbni Câbir anlatıyor : **Yezîd b. Abdülmelik b. Mervan, Mekhul** ve arkadaşlarının yanına geldi. Onun geldiğini görünce biz de yer açmak için ayağa kalktık. **Mekhul** şöyle dedi : *"Olduğunuz yerde kalın! Bulabildiği yere otursun, böylece tevazuyu öğrenir."*

Mekhul der ki : *"Güzel davranış oruçlunun gıdasıdır."*

Mekhul der ki : *"Sefîh ve münafık insanlarla anlaşma yapmayınız. Onların Allah'a veripte yerine getirmedikleri söz, size verecekleri sözden daha büyüktür."*

Mekhul'un Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisleri

Mekhul, Enes b. Mâlik'ten, Vâile b. Eska'dan ve Ebu Ümâme'den hadis rivâyet etmiştir. **Ebu Sa'lebe el-Haşenî'den, Huzeyfe b. Yeman'dan Abdullah b. Ömer b. el-Hattab'dan, Abdullah b. Amr b. As'tan, Ebu Eyyub'den, Ebu'd-Derdâ'dan, Şeddad b. Evs'ten ve Ebu Hureyre'den** de hadis rivâyet etmiştir.

Mekhul, Vâile'den, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor : *Ötülerinizi (gömerken) onların yanında olunuz, onlara 'Lâ ilâhe illallah'ı telkin ediniz, onları cennetle müjdeleyiniz. Çünkü kadın olsun erkek olsun, yumuşak ve hassas kullar bu esnada şaşkınlığa düşerler. Bu anda şeytan ölüye insanoğlundan daha yakındır. 'Canımı elinde bulunduran Allah'a andolsun ki, bir kul bu dünyadan çıkarken ondaki her sinir ve damar kendine göre bir elem hisse-*

der." (Bu hadis; garîbdir)

Mekhul, Ebu Tevbe'den naklediyor :

"Güveneni aldatmak haramdır."

Mekhul, Ebu Salebe el-Haşenî'den, o da Rasûlullah (s.a)'den naklediyor : *"Sizin bana en yakın olanlarınız, ahlâkça en güzel olanlarınızdır. Benden en uzak olanlarınız ise, güzel huylu olmayan, çok konuşan, bilmediği halde din bilgeliği taslayan ve avurtlarını şişire şişire büyük laflar edenlerinizdir."* (Bu hadis garîb'dir cinsindendir)

Mekhul, Ebu'd-Derdâ'dan, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor : *"Kim dar bir zamanda kardeşini omuzlar, ona yardım ederse, Allah yolunda onu bir bineğe bindirmiş gibi olur."*

Mekhul, Cübeyr b. Nüfeyr'den, o İbni Ömer'den, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor : *"Kul gururlanmayıp kibre kapılmadıkça, Allah onun tevbesini kabul eder."*

Mekhul, Ebu Rahm es-Simâî'den; o Ebu Eyyub el-Ensârî'den, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor :

"Her namaz, kendisinden önce yapılmış hataları, işlenmiş günahları, siler, düşürür." (Garîb Hadis)

Mekhul, Şurabbil b. Semt'ten, o Selman'dan, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor : *"Bir gün ve bir gece (Allah yolunda) nöbet tutmak, bir ay oruç tutup geceleri namazla geçirmekten daha hayırlıdır. Öldüğünde işleyegeldiği amel devam eder, (sevabı devamlı yazılır) fitnelerden, (kabir azabından) emin olur ve rızkı kesilmez."*

Mekhul, Abdurrahman b. Ganem'den, o Ebu Mâlik el-Eş'arî'den, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor : *"Kim Allah rızası için, onun vaadine inanarak, peygamberlerini gönülden tasdik ile yollara düşerse, onun teminatcısı Allah'tır. Eğer ansızın bir darbe ile ölürse, Allah onu cennetine koyar. Eğer seyahat ederse, uzun sürse bile, seyahati sonunda Allah'ın izniyle sağsalim ve sevaba kavuşmuş olarak ailesine döner. Eğer yolda atını veya katırını kaybeder, başına bir şey gelirse, ya da hiçbirisi olmayıp aniden gelen bir hastalıkla yatağında ölürse yine Allah onu cennetine sokar."*

HÂLİD B. MA'DAN (R.H) ⁽¹⁾

Eziyetlere katlanmış bir bedene, Allah aşkı ile coşan bir kalbe, ve övgüye lâyık bir öze sahip olan Halid b. Ma'dan, Allah'a varma çabasını elinden bırakmamıştır.

Tasavvuf; Mabud'u görebilmek için, olanca çabayı harcamaktır.

Öldüğünde Başparmağı Tesbih Çeken Adam, Rasûlün Ashabına Duyulan Özlem, Ölümün Güzelliği, Kâmil Mümin ile Günahkâr Fâcirin En İyi Halleri, Hayır Kapısı Açılınca Acele Etmek, Allah'ın İki Göz İki Kanat Verdiği Kimseler ve Halil İbrahim (a.s)'in Üzüm Yiyeş Tarzına Dâir

Seleme anlatıyor :

Hâlid b. Ma'dan günde kırkbin defa Allah'ı tesbih ederdi. Bunun dışında Kur'ân da okurdu. Vefat edip ykanmak için taş üstüne konulduğunda baş parmağının tesbih çeker gibi hareket ettiğini gördüler.

Cevherî, Hâlid'in bir evladından naklediyor :

"Hâlid b. Ma'dan öldüğünde oruçluydu."

Hâlid'in kızı Abede anlatıyor : Babam Hâlid çok az yatağına gelirdi. Bu esnada bile Rasûlullah (s.a) ve ashabına olan özlemini dile getirir, onların isimlerini sayar ve şöyle derdi : *"Onlar benim aslım, âilem, her şeyim. Kalbim onlara kavuşmak arzusuyla titriyor. Özlemim ve hasretim artıyor. Ya Rab! Beni çarçabuk kabzet."* Uyuyuncaya kadar kadar bu sözleri tekrarlardı.

Hâlid der ki : *"Hiçbir yaratığın beni denizde ya da karada ölümün elinden çekip almasını istemem. Ölüm, ansızın koşulup da varılacak bir hedef olsaydı, hiç kimse beni geçemezdi. Allah'ın fazlıyla beni, geçebilenler müstesna!"*

Hâlid der ki : *"Kâmil müminin en iyi bulunduğu hal, ayakta olma halidir. Günahkâr fâcirin en hayırlı hali ise uyuma zamanıdır."*

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.5. s.215.

Hâlid der ki :

"Sizden birinize hayır kapısı açılınca, hemen acele etsin. Zira ne zaman kapanacağını bilemez."

Halid'den naklediliyor :

"Kimse duymadan, kendini beğenmeksizin 'Subhânellâh vebihamdih' (Allah'ı över ve tenzih ederim) diyen kimseye Allah (c.c) iki göz, iki de kanat verir ki, Allah'ı tesbih edenlerle beraber uçabil-sin."

Hâlid b. Ma'dan'dan naklediliyor :

"Allah dostu İbrahim (a.s) bir salkım üzüm aldığı anda, tane tane yer ve her taneyi ağzına alıştır Allah'ın adını anardı."

En Hayırlı ve En Şerli Mal, Hâlid'den Gelen, İyi Kullara Dâir Bir Hadisi Kudsi, Cennetliklerin Sönmüş Cehennemden Geçerek Cennete Varmaları, Hakka Saldırmak ve Hakka Uymaya Dâir

Hâlid b. Ma'dan'dan naklediliyor : *"Göz, malınızdır, can, malınızdır. İnsanın en hayırlı malı, kendisinin faydalandığı ve rahatça kullanıp harcayabildiği malıdır. En şerli mal ise, görmediğiniz, sorun çıkaran ve menfaati başkasına giden malınızdır."*

Halid b. Ma'dan'dan naklediliyor :

Allah (c.c) şöyle buyurur : *"Kullarım arasında en hoşuma gidenler, benim aşkımla tutuşanlar, kalpleri mescidlere takılıp kalanlar ve seher vakti istiğfar edenlerdir. Ben yeryüzü ehline bir azap indirmek isteyince, onları hatırlar ve vazgeçerim."*

Hâlid'den naklediliyor : Cennet ehli cennete girince meleklerle; *"Biz cehennemden geçmeyecek miydik?"* diye sorarlar. *"Evet! Siz cehennem'den geçtiniz, ama o zaman sönük ve ateşsizdi."* der melekler.

Halid b. Ma'dan diyor ki : *"Kim hakka saldırmak ve muhalefet etmek için övgüyü, yağcılığı aracı edinirse, Allah Teâlâ onun yaptığını aleyhine çevirir. Kim de hakka uymak için kınamalara katlanırsa, Rab Teâlâ ona yapılan kınamaları onun lehine çevirir."*

Cennetliklere Verilen Nimetlerden Biri, Zikrullah'a Dâir Bir Hadis-i Kudsi

Hâlid b. Ma'dan , **Kesîr b. Mürre**'den naklediyor : Cennet ehline verilen nimetlerden biri de, bulutların üstlerinden geçip; *"Size ne yağdıralım?"* demeleridir. Cennet ehli neyi istemişse, ondan yağdırırlar. Eğer Allah (c.c) bana bunu nasip eder, cennete girebilirsem, bulutlara; *"süslenmiş, takılarını takmış câriyeler yağdırın bize!"* diyeceğim.

Hâlid'den naklediliyor : Rab Teâlâ şöyle buyurur : *"Ey İnsanoğlu! Eğer beni içinden anarsan, ben de seni anarım. Eğer beni bir mecliste anarsan, ben de seni o meclisten daha hayırlı bir mecliste anarım. Eğer kızgın olduğun zaman beni anarsan, ben de gazablandığım zaman seni hatırlar ve seni mahvettiklerim arasına koymam."*

Halid'in Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisleri

Halid b. Ma'dan, **Muaz b. Cebel**'den, **Ubâde b. Sâmit**'ten **Ebu Ubeyde b. Cerrah**'tan ve **Ebu Zer**'den hadis rivâyet etmiştir. Allah onlardan razı olsun.

Şu zatlardan da hadis isnadında bulunmuştur : **Mikdam b. Mâdi Keribe**, **Ebu Ümame El-Bahili**, **Ebu Hureyre**, **Abdullah b. Ömer**, **Abdullah b. Amr**, **Muaviye**, **Abdullah b. Büsr**, **Sevban**, **Vâile**, **Utbe b. Ubeyd es-Sülemî**. Çoğu rivâyetleri **Cübeyr b. Nüfeyr**'den, **Abdurrahman b. Ganem**'den, **Ebu Bahriye**'den, **Kesîr b. Mürre**'den, **Abdurrahman b. Amr es-Sülemî**'den, **Amr b. Esved**'den ve **Rebia el-Cüreşî**'dendir.

Muaz b. Cebel'den, o da **Rasûlullah (s.a)**'dan naklediyor :

Âdemoğullarının kalpleri kışın yumuşar. (Zira Allah Teâlâ **Âdem (a.s)**'i çamurdan yaratmıştır. Çamur kışın, soğukta yumuşar). (Garîb hadis)

Hâlid, **Ebu Zer**'den, o da **Rasûlullah (s.a)**'dan naklediyor :

"Kalbini samimi bir imanla dolduran, günahdan arındıran, dilini yalandan koruyan, nefsi mutmain olan, huyu temiz olan, kulağı gerçekleri duyup gözü gerçekleri gören insan hakiki kurtuluşa"

ermiştir. Allah kimin kalbini uyanık kılmış ve bilinçlendirmişse, felaha eren odur." (Garîb hadis)

Hâlid, Mikdam b. Madi Keribe'den, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor : "İnsanoğlu elinin emeğiyle kazandığı lokmadan daha temiz ve helal bir yemek yememiştir. **Dâvud** (a.s) daima alınteriyle kazandığını yedi." (Sahîh hadis)

Hâlid, Ebu Ümâme'den naklediyor :

Rasûlullah (s.a)'ın önünden akşam yemeği kaldırıldığında şöyle derdi : "Allah'a en güzel bir şekilde hamdolsun. En güzel övgüler O'na! Biz O'nsuz yapamayız, biz O'ndan müstağni kalamayız."

Hâlid, Ebu Hureyre'den, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor : "Yolları gösteren işaretler gibi İslâm'ında sınırları, temel çizgileri vardır; Allah'a ibadet etmek, ona hiçbir şeyi ortak koşmamak, namaz kılmak, zekat vermek, hacca gitmek, Ramazan orucu tutmak, iyiliği yaymak, kötülüğü önlemek ve insanoğullarına barışı getirmek (ya da selam vermek) Onlar sana (selamı) iade ederlerse ne mutlu, melekler de onlara selam verir. Eğer selamı almazlarsa selamını melekler alır. Eve girdiğinde âilene de selam vermen gerekir. İslâm'ın temel prensiplerinden olan bu esaslarından birini terk edersen, tümtünü terketmiş gibi olursun, İslâm'ı terketmiş sayılırsın."

Halid, Abdullah b. Büsr'den, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor : "Kim, bid'at sahibine saygı gösterirse, İslâm'ı yıkmaya yardım etmiştir!" (Garîb Hadis)

Halid, Utbe'den, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor : "Bir adam doğduğu günden öldüğü güne kadar Allah rızası için secde etse, kıyâmet günü, yaptığı bunca ameli az görecektir."

Hâlid, Vâile'den, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor : "Fıkıhsız ibadete düşkün kimse, değirmene girmiş merkep gibidir." (Garîb Hadis)

Halid, Mâlik b. Yahâmîr'den, o da Muaz b. Cebel'den naklediyor : Rasûlullah (s.a)'a; "Ya Rasûlallah! Bana insanların en şerhillerini gösterir misin?" diye sordum. "İyileri sor! Kötüyü sorma! İnsanların en kötülere, onların şerhli bilginleridir!" buyurdu. (Garîb Hadis)

İbnü'l-Cevzî'nin İbni Sa'd'dan yaptığı nakile göre Hâlid 103 (H.) yılında vefat etmiştir. ⁽¹⁾

BİLÂL B. SA'D (R.H) ⁽²⁾

Öğüt vererek etrafını aydınlatan ve Allah'ın vadettiklerini düşünen **Bilal b. Sa'd**, Rab Teâlâ'ya kendini vermiş, onu dinlemiş, bedenini şerefli bir hizmetle eskitmiş, güzel konuşan, etkileyici ve yumuşak kalpli bir zat idi.

Evzâf'nin Bilal'i Övmesi, Bilal'in Borç Ödeme Tarzı, Tesirli Vaazlar Sonunda Söylediği Söz ve Günahları Unutmayaya Dâir

Evzâf anlatıyor : **Bilal b. Sa'd**, ibadete pek düşküncü. Her gün sabah akşam gusül alırdı.

Evzâf den naklediliyor : *"Ben Bilal b. Sa'd'dan daha etkileyici öğüt veren bir vaiz görmedim."*

Evzâf der ki : **Bilal b. Sa'd**'in oğlu İstanbul kuşatması esnasında öldü. Bir adam **Bilal**'e gelerek ölen oğlunun kendisine bir miktar borcu olduğunu söyledi. **Bilal :** *"Delilin var mı?"* diye sordu. Adam; *"Yok!"* dedi. **Bilal;** *"Bir yere yazdın mı?"* diye sordu. Adam; *"Hayır!"* dedi. **Bilal;** *"Yemin edebilir misin?"* dedi. Adam; *"Evet!"* dedi. Bu cevabı alan **Bilal**, adamı evine getirdi. Ona oğlunun borcunu ödedi ve şöyle dedi : *"Eğer doğru söylediyse, oğlumun borcunu gidermiş oldum. Eğer yalan söylediyse, bu paralar sana verdiğim sadaka olsun?"*

Abdullah b. Mübarek'ten naklediliyor :

"Bilal b. Sa'd'ın Şam ve Mısır'daki makamı, Hasen b. Ebi'l-Hasen'in Basra'daki makamına benziyordu."

Bilal der ki : *"Yazıklar olsun bana ki, gerçekten dertlenemiyorum."*

Evzâf, Bilal'den naklediyor :

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safoe*, c.4. s.182.

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.5. s.221.

"Bir günah gizli kaldığında, sadece sahibine zarar verir. Ortaya çıkıp bilindiğindeyse, herkese zarar verir."

Hâlid b. Muhammed b. Sakafî diyor ki : **Bilal**, Dımeşk ehlinin vaizi ve öykücüsü idi. O her öyküsünün sonunda şöyle derdi : *"Müminler kardeştirler! toplumdakiler hangi imanla birbirlerine öfke saçıyorlar?"*

Bilal der ki : *"İyiliklerini hatırlayıp da günahlarını unutman gururdur, aldanmadır!"*

Günah'ın Küçüklüğüne Değil, Kime İsyan Edildiğine Bakmak, Bedbahıtlığının Farkına Varmayanlar, Reycilerin Güzel Yanları, Cehennemî Sıvının Etkisi ve Zamanın Zâhid, Âlim ve Cahillerine Yöneltilen Bir Eleştiri

Bilal der ki : *"Günahın küçüklüğüne bakma! Fakat kime isyan ettiğine, kime karşı günah işlediğine bak!"*

Bilal b. Sa'd der ki :

"Nice mutlu görünen kimseler var ki, kaybetmişlerdir! Ve nice kaybeden, kaybettiğinin bile farkında değildir. Acıklı bir duruma düştüğü halde bu halini anlamayanlara yazıklar olsun! Yer, içer, güler, oynar, oysa Allah onu çoktan cehennemlikler içine almıştır."

Evzâî, Bilal b. Sa'd'dan naklediyor : *"Öyle insanları görmek nasib oldu ki, onlar salih amellere, namaza, oruca, zekata, güzel şeyler yapmağa ve kötülükten sakındırmaya çok önem verirler, herkesi bunlara teşvik ederlerdi. Onlar şimdi 'Rey'⁽¹⁾ e teşvik ediyorlar."*

Bilal der ki : *"Onlara yetiştim. Amaç birliği ediyorlar, birbirleriyle yardımlaşıyor ve birbirlerine gülümsüyorlardı. Gece olduğunda hepsi de bir köşeye çekilip ibadet ediyorlardı."*

Bilal b. Sa'd'dan naklediliyor : *"Zikir iki kısımdır. Dil ile anmak güzeldir. Ama Allah'ın helal ve haram kıldığı şeyleri unutmamak ve bunları hatırlamak daha güzeldir."*

Bilal'den naklediliyor : *"Eğer yeryüzüne Gassak'tan (soğuk ve pis kokan cehennemî sıvı) bir kova dökülseydi, herkes ölürdü."*

(1) Rey : Görüş beyan etme, fıkhıta kıyasa ve ictihada meyletmek anlamındadır. (Çev.)

Bilal'den naklediliyor : “Sizin zâhidiniz, dünya tutkunul En çabalayanınız tam bir tembel! Âliminiz, cahil! Cahiliniz ise burnu havada ve gururlu.”

Selâmın Paradan Daha Değerli Oluşu, Müminin Mümine Ayna Oluşu ve Bilal'ın Yağmur Olması

Bilal b. Sa'd diyor ki : “Karşılaştığında sana selam veren ve samimi olarak hayır duada bulunan arkadaşın, seni her gördüğünde avucuna bir dinar bırakan dostundan daha hayırlıdır.”

Bilal b. Sa'd'dan naklediyor :

“Bana ulaşan bir haberde müminin mümin kardeşi için ayna olduğu bildiriliyor. Hâlâ benden şüphe ediyor musunuz?”

Evzâî anlatıyor : Aralarında **Bilal b. Sa'd**'in da bulunduğu bir topluluk yağmur duasına çıkmıştı. Sa'd oradakilere; “Ey İnsanlar! Kötülükler yaptığınızı kabul ediyor musunuz?” diye sordu. “Evet!” dediler. **Bilal** de şöyle dua etti : “Allah'ım! Sen iyilik sever (muhsin) kulların için sorumluluk olmadığını söylüyorsun.⁽¹⁾ Biz de günahlarımızı kabul ediyor, ikrar ediyoruz. Bizi affet! Bize su ver!” Bunun ardından yağmur yağdı.

Bilal'den rivâyet ediliyor : “Ey İnsanlar! Yardımcısı sadece Allah olan (zayıf, güçsüz, yetim, zavallı) insanlar hususunda Allah'tan korkun!”

Kıyamette Ateşe Yapılan Nida, Bilâl'in Düşüncesiz ve İnançsız Toplumdan Şikayet Edişi, “Arzum Geniştir” Âyetinin Yorumu, “Kavuşma Günü” Kelimesinin Açıklaması ve Bir Âyetin Başka Bir Âyetle Tefsiri

Bilal b. Sa'd'dan rivâyet ediliyor : Kıyâmet günü ateşe şöyle nida edilir : “Ey ateş, yak! Ey ateş, alevlen! Ey ateş, kızar! Ey ateş, ye fakat öldürme!”

Evzâî, **Bilal'den** naklediyor : “Biz sanki hiç düşünmeyen bir toplum olduk. İncancını kaybetmiş bir toplum gibiyiz.”

Bilal b. Sa'd “Ey inanan kullarım! Benim arzım (yeryüzüm)

(1) Tevbe, 91

geniştir." (1) Âyetini şöyle tefsir etti :

"Yani şu demektir. Ey kullarım, fitne meydana geldiğinde benim yeryüzüm geniştir. Fitnesiz yerlere kaçınız."

Bilal'den naklediliyor : "Allah, kavuşma gününü ihtar etmek için, kullarından dilediğine emriyle vahyi indirir." (2) "Yani yeryüzündekiler ile göktekilerin kavuşacağı günü bildirmek için."

Bilal şu âyeti, başka bir âyetle tefsir ediyor : "Onları korktukları zaman bir görsen, artık kurtuluş yoktur, cehenneme yakın bir yerde yakalanmışlardır." (3) Yani; "insan o gün, kaçacak yer nerede?" der." (4)

İnsanın, Kendi Görüşüyle Övünmesinin Hüsrânı Anlamına Gelmesi, Herkesin Yanında Allah Dostu, Gözlerden İrak Yerde Allah Düşmanı Olmamak, Kalp Eğriliği ve "Kalp Bölünmesi" nin Tefsiri

Bilal . der ki : "Kişiyi, kendi görüşüyle övüntür halde görürsen, bil ki o artık kaybetmiştir."

Bilal'den rivâyet ediliyor : "Açıktâ, herkesin yanında Allah dostu, gizli ve herkesten uzak bir yerde de Allah düşmanı olma!"

Bilal Ebu'd-Derdâ'dan naklediyor :

"Allah'ım, kalp ayrılığından sana sığınırım."

Ebu'd-Dêrdâ'ya sorarlar : "Kalp ayrılığı, kalp parçalanması dediğin nedir?" Ebu'd-Derdâ; "Her vâdide, her yerde mal biriktirmendir."

İbni Câbir, Bilal b. Sa'd'dan şu duayı naklediyor :

"Allah'ım! Kalp eğriliğinden, ardarda gelen günahlardan, reddedilen amellerden ve insanı saptıran fitnelerden sonra sığınırım."

Üç Hayırsız Şey

Bilal der ki : "Üç şey vardır ki, onları taşıyanın ameli kabul

(1) Ankebut, 56.

(2) Mâ'min, 15.

(3) Sebe, 51.

(4) Kiyame, 10.

edilmez. Bunlar; şirk, küfür ve rey'dir." "Rey nedir?" diye sordular. "Kişinin Allah'ın Kitabı'nı ve Rasûlullah'ın sünnetini bir kenara atıp kendi görüşüyle amel etmesidir." dedi. (1)

Sürekli Göç, Sürekli Dönüşüm, Amele Uygun Sözü Söyleyebilmek, Ölümüne Karşı Uygun Bahâneler Bularak Aldanan Kişi, Aşağılık Kimseleri Önder Edinmemek, Samimiyet ve Allah'ın Rahmetini Umma Hakkını Kazanmaya Dâir

Evzâî, **Bilal**'in bir vaazını naklediyor : "Ey ebediyet ehli! Ey sonsuzluk ehli! Siz fâni dünya için yaratılmadınız! Siz ebediyet için yaratıldınız, ama şu anda bir yurttan başka bir yurda göç halindesiniz. Tıpkı babalarınızın sulbünden, analarınızın rahmine, oradan dünyaya göçtüğünüz gibi! Dünyadan ise kabre, kabirden Rab Teâlâ'nın huzuruna, oradan da cennet veya cehennemdeki ebedilik haline kavuşacaksınız!"

Bilal der ki : "Mü'min kul bir söz söylediğinde, Allah Teâlâ onu o şekilde bırakmaz. Ameline bakar, Ameli de söylediği güzel söz-e uygunsa, verâına (içindeki samimiyete) bakar. O da sözüne ve ameline uygunsa, niyetine bakar. Niyeti de sözüne, ameline ve verâına uygunsa, Rab Teâlâ onun herşeyini kabul eder, reddetmez. Mümin, ameline uygun olan sözü söyler, münafık ise, bildiği şeyi söyler, ama istemediği ve inkar ettiği şeyi yapar."

Bilal b. Sa'd'dan rivâyet ediliyor : "Ey Rahman'ın kulları! İçimizden birine; 'Ölmek ister misiniz?' diye sorulsa; 'Hayır!' der. 'Niçin?' diye sorulduğunda; 'Biraz daha amel edeyim' der. Sonra; 'İyi ameller edeceğim!' der. Ama o, ne ölmeyi ister, ne de güzel ameller yapmaya yanaşır. Onun en hoşuna giden şey, Allah'a karşı yerine getirmesi gereken amelleri geriye bırakmaktır. Oysa dünya ile ilgili şeyleri, menfaatini hiç terketmek ve geciktirmek istemez!"

Bilal b. Sa'd'dan rivâyet ediliyor : "Ey akıl sahipleri! Bilmeyen adamı önünüze geçirmeyiniz! Sefih ve ahlakça aşağı insanları lider edinmeyin! Ey basiret sahipleri! Körleri önünüze geçirmeyin. Ey ihsan sahipleri! Tanınmamış zavallı insanlar, Allah'a sizden daha yakın! Onların duaları makbulken, sizinkiler niçin reddedilsin? (Siz de samimi olun, onlar gibi). "Düşünebilen herkes, neler bı-

(1) Rey'i doğru anlamak gerekir. Allah Kitabı'nı ve Rasûl'un sahih sünnetini bilip icthâda lüzûm gören bazı âlimlere de haksız yere ağır suçlamalarda bulunulmuştur. İmam-ı Âzam da bunlardan biridir. (Çev.)

raktığına ve neden faydalanacağına bir baksın! Yoksa akıl sahipleri, dünya tutkunu mu oldu? Niçin yaratıldıklarını unuttular mı? Allah'a ne kadar boyun eğerseniz o kadar rahmetini umabilirsiniz! Yaptığınız günahları düşünün de, Allah'ın azabından korkun!"

Rızık, Rahmet, Günah ve Azabın Yorumlanması, İnsanların Susup Allah'ın Konuşacağı Vakit, Amellerden Çıkan Kir, Ebedî İçin Fâniyi Güzel Değerlendirmek, ve Sadece Allah'ın Hoşnutluğunu Kazanmak İçin Amel Etmeye Dâir

Bilal b. Sa'd şöyle öğüt verdi : "Dört şey Rahman olan Allah tarafından sizden esirgenmemiştir. O'nun rızığı sizi her yandan kuşatmıştır. O rahmetini sizden kesmiyor. Günahınızı örtüyor. Ama azabını hemen göndermiyor, acele etmiyor. Siz ise bütün bunlara rağmen, oyunda oynastasınız, Rabbinize karşı küstahlık ediyorsunuz! Şimdi konuşuyorsunuz! Ama, Allah'ın konuşup sizin suskun suskun duracağınız zaman yakındır. O zaman, yaptığınız amellerden çıkan simsiyah kir ve dumanlarla yüzleriniz kapkara kesilecek."

"Allah'a döneceğiniz ve sonra haksızlığa uğramadan herkesin kazancının kendisine eksiksiz verileceği günden korkunuz." (1)

Abdurrahman b. Havşab, Bilal b. Sa'd'dan naklediyor :

"Ey Rahman'ın kulları! Biliniz ki siz, gelecek uzun günler için kısacık günlerinizi değerlendiriyorsunuz! Ebedilik yurdu için, fani olan bu dünyada güzel ameller yapmak zorundasınız. Siz, nimetler yurdu için, hüznün ve musibet yurdunda imtihana sokuldunuz. Kim yakın (hakiki) bir iman ile amel etmezse, boş yere sevinip, heveslenmesin."

Bilal b. Sa'd'ın vaazlarından : "Ey Rahman'ın kulları! Kul Allah'ın farz kıldıklarından sadece birini yapar da, diğerlerini ihmal ederse, şeytan ona kuruntular ilham eder ve gururunu süsleyip okşar. O halde bir ameli, hangi niyetle, niçin yaptığınızı iyi biliniz. Eğer ameliniz sadece Allah rızası içinse, devam ediniz. Eğer Allah için yapmıyorsanız, boş yere kendinizi yormayın, bedeninize eziyet çekirtmeyin! Alacağınız bir şey yoktur. Zira Rab Teâlâ ancak samimi bir şekilde kendi rızası için yapılan amelleri kabul eder." "Güzel

(1) Bakara, 281.

sözler Allah'a yükselir, o sözleri de salih amel yükseltir." (1)

"Ey Allah'ın kulları! Hepinizin Allah'a ihtiyacı vardır! Hepiniz O'na muhtaçsınız! O'ndan ya bir şey istersiniz ya da O'na tutkuyla bağlanırsınız! O'nu istersiniz. Allah'tan korkunuz! Allah'tan çekininiz! O'nun belasından emin olmayınız! Onun rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz. Şunu iyi biliniz ki, Allah'ın size verdiği nimetlerin bir bedeli vardır! Söyleyin bakalım! Yoksa Allah için yapılması gereken bir ameli, dünyevi bir menfaat için mi yapıyorsunuz?! Kim böyle yapıyorsa, azıcık bir dünyalığa razı olmuştur! Rızayı ilâhîyi kaldırıp atıyorsunuz ve size hiçbir şey kalmıyor basit, küçük ve geçici dünyanızdan başka!"

"Ya Rab! Küfür'den, Sapkınlıktan, Esâretten ve Başkalarına Muhtaç Olmaktan Korum!"

Bilal'den rivâyet ediliyor : Babacığımın ölümü iyice yaklaşıyordu. Benden ailemi, çocuklarımı çağırmanı istedi. Onlara beyaz gömlekler giydirdim. Babamın huzuruna geldiler. Babam şöyle dua etti : *"Ya Rab! şunları küfürden, sapkınlıktan, esaretten ve başkalarına muhtaç olmaktan koru!"*

Bilal'den Gelen Hadisler

Bilal b. Sa'd, babası olan Sa'd b. Temim es-Sûkûnî'den, Abdullah b. Ömer b. el-Hattab'dan ve Câbir b. Abdullah'dan hadis almıştır.

Bilal, babası Sa'd b. Temim'den rivâyet ediyor : Rasûlullah'a; *"Ya Rasûlallah! En hayırlı olanlar kimlerdir?"* diye sordum.

"Ben ve akranım olan (sahabiler)" dedi. "Sonra?" dedim. "Benden sonrakiler" dedi. "Sonra?" dedim. "Onlardan sonrakiler" dedi. "Sonra?" dedim. "Sonrası şu ki; yemin eden ama tutmayan, gören fakat şahidlikten kaçınan, güvenilen ama görevlerini yerine getirmeyenler gelecek." buyurdu.

Bilal b. Sa'd, babasından naklediyor :

Rasûlullah (s.a)'a; *"Senden sonraki vekilin nasıl davranması gerekir?"* diye soruldu. Rasûlullah (s.a); *"Benim gibi, yargıda âdil*

(1) Fâtır, 10.

olması, dağıtım ve bölüşümde hak yememesi, ve merhametli olması gerekir. Kim böyle yapmazsa, benden değildir. Ben de ondan değilim." buyurdu.

Bilal, Abdullah b. Ömer'den, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor : *"Rab Teâlâ'nın ümmetime koyduğu ilk farz beş (vakit) namazdır. Onlardan ilk kalkacak olan da namazdır. İlk hesaba çekilecekleri şey de namazdır."*

YEZİD B. MEYSERA (R.H) ⁽¹⁾

Vaaz ve sohbet hususunda zirve sayılan **Ebu Yusuf Yezîd b. Meysera** rey ve istişare konusunda da nadir insanlardandı. Etkileyici konuşur, isabetli karar verirdi.

Canlandıran Sözler, İlmi Yakışana ve Ehline Vermek, Allah'ı Unutturan Dünyanın Ârifler Nezdindeki Yeri, Cimrilik ve İhtikârın (Stokçuluğun) Kötülüğüne Dâir

Evvâî anlatıyor : **Ata el-Horasânî, Hişam**'ın yanına gelirken **Mekhul'e** uğradı ve; *"Burada bizi canlandıracak, harekete geçirecek biri var mı?"* diye sordu. **Mekhul**; *"Evet! Yezîd b. Meysera var!"* dedi. Topluca **Yezîd b. Meysera'ya** vardılar. **Atâ**; *"Bizi canlandır, bize öğüt ver ey kardeş. Allah seni korusun, rahmet etsin sana."* diye rica etti. **Yezîd** : *"Eğer âlimler gerçekten ilim elde ederlerse, bununla amel ederler. Amel ederlerse uğraşırlar, boş durmazlar. Boş durmayıp uğraşan insan ise muhakkak bir şeyler feda eder, bir şeyler kaybeder. Kaybeden ise ister. İsteyen de korkar!"* dedi. **Atâ, Yezîd'den**, bu öğütü yeniden tekrarlamasını istedi. **Yezîd'de** tekrarladı. **Atâ, Hişam'la** görüşmeden geri döndü.

Yezîd der ki : *"İlmini, istemeyene verip harcama! Görmemiş adamların yanında incileri saçıp dökme! Aleyhine konuşup seni iflas ettirecek adama da malını açıp teslim etme!"*

Ebu Reşid et-Tunuhi, Yezîd'den naklediyor :

"Bizim hocalarımız dünyaya 'deniyye (aşâğılık, kirli)' adını takmışlardı. Daha kötü bir ad bulsalar, herhalde onunla isimlen-

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.5, s.235.

dirirlerdi dünyayı. Dünya onlardan birine göz kırpınca, o şahıs; "Git başımdan ey domuz! Çekil yolumdan! Bizim sana ihtiyacımız yoktur. Biz ilâhımızın kim olduğunu biliyoruz." derdi.

Yezîd der ki : *"Cimrilik, fakirin heybesinden kralın tacına kadar, her yanda ve her şeyde olabilir."*

Yezîd b. Meysera'dan, naklediliyor : *"Müslümanlardan mahrum ederek yiyeceklerimi biriktirip pahalılaşmasını beklemektense, hayvan tersinin biriktirdiği gübre torbası, olmayı tercih ederim."*

Yedi Ağlayış Sebebinin En Güzeli, Müminin Rab Nezdinde Korunur Oluşu, Şükredilen Nimet, Sabredilen Belâ, ve Bir Valiye Verilen Öğütler

Yahya b. Câbir, Yezîd'den naklediyor :

"Yedi şeyden dolayı ağlanır. Sevinçten, üzüntüden, korkudan, acıdan, riyadan, şükürden ve Allah korkusundan. Bu sonuncu var ya, ondan bir damlası, dağlar gibi ateşi söndürür."

Yezîd der ki : *"Mü'minin ateşinden kork! Seni yakmasın! Zira o, günde yedi defa hata da yapsa, Allah (c.c) onun elinden tutar, kaldırır."*

Yezîd der ki : *"Şükürünü yaptığın nimetin zararı olmaz. Sabrettiğin bela da fazla dokunmaz sana. Allah'a itaat uğrunda başına gelen bir bela, Allah'a isyan ederken elde ettiğin nimetlerden çok daha hayırlıdır."*

Safvan b. Amr'dan, naklediliyor : **Yezîd b. Husayn es-Sukûnî Hımıs'a** vali olduğunda **Yezîd b. Meysera'ya** adam gönderip yanına çağırtdı. **Meysera'ya**; *"Ey Ebu Yusuf! Şu iktidarla denenişimiz hakkında ne diyorsun?"* diye sordu. **Yezîd** şöyle dedi : *"Allah'tan kork ey emir! Sakın acele hüküm verme! Yavaş ve serinkanlı ol! Zindanda rahat vardır. İktidar sahibi olan sultana ne denir biliyor musun? Ey sultayı elinde bulunduran! Şeytan sana kendinden üflemesin! Sen ancak topraktan yaratıldın ve toprağa döneceksin! Sen, senden önce gelen birinin makamına oturdun ve yarın da başka biri senin makamına oturacak."*

Temiz Gençler Hakkında Bir Hadisi Kudsi, Meşveretsiz İşin Bâtıl Olması İlim ve Tevâzû, İsa (a.s)'nın Affa Dâir Bir Vaazı

Yezîd b. Meysera'dan rivâyet ediliyor : Rab Teâlâ şöyle buyurur : *"Ey benim rızam için şehvetine boyun eğmeyen genç! Ey gençliğini benim yolumda harcayan delikanlı! Sen benim nezdimde meleklerim gibisin."*

Yezîd'den rivâyet ediliyor : *"İsa (a.s) buyuruyor ki : "Meşveretsiz (damışmadan) iş yapanın işi boşa gider."*

Yezîd'den rivâyet ediliyor : *"Büyük olsun küçük olsun, Ben-i İsrail'in din bilginleri, yürüyüşlerinde gurur ve böbürlenme olmasın diye hep asa ile yürürlerdi."*

Yezîd'den rivâyet ediliyor : *"İsa (a.s) şöyle buyuruyor : "Size hakkı söylüyorum; ne kadar mütevazî davranırsanız, öylece yükselirsiniz. Nasıl acır ve merhamet ederseniz, öylece rahmete kavuşursunuz. İnsanların ihtiyaçlarını yerine getirirseniz, Allah da sizin ihtiyaçlarınızı yerine getirir."*

Yezîd'den rivâyet ediliyor : *"İsa (a.s) buyuruyor ki : "Eğer, Allah'ın seçkin kulları ve beşeriyetin nuru olmak istiyorsanız, size zulmedeni affediniz. Sizi ziyaret etmeyi ziyaret ediniz. Size vermeyene siz borç veriniz. Size iyilik yapmayana siz ihsan ediniz."*

Beddua, Eyyub (a.s)'un Duası ve Övgüye Karşı Dikkatli Olmaya Dâir

Yezîd der ki : Eğer sana iyi davranmayan adama beddua edersen, Allah Teâlâ şöyle buyurur : *"Başkası da sana beddua ediyor. İstersen hem senin bedduanı, hem de sana yapılan bedduayı kabul edelim. Yahut ikinizi de kıyâmete bırakalım, erteleyelim ve Allah'ın rahmeti böylece sizi heryandan sarsın."*

Yezîd'den naklediliyor : Rab Teâlâ Eyyub (a.s)'u mal, aile ve çocuklarının helâkiyle imtihan ettiğinde, Allah'ı zikredip O'na hamdetmekten başka onun hiçbir şeyi kalmamıştı. O da şöyle derdi : *"Sana hamdediyorum ey efendiler efendisi! Sen bana mal verdin, çocuk verdin. Kalbime soktuğun tüm tafsilatı ve şubeleri aldın ve içimi boşalttın. Artık benimle senin arana hiçbir şey giremez. Kime*

mal ve evlat verdin de onun kalbi seni gereğince anmaktan geri durmadı. Eğer İblis benim halimi görseydi, beni kıskanırdı."

Ve İblis gerçekten bu hali kıskandı, hoşlanmadı.

Yezîd şöyle derdi : Bir adam seni yüzüne karşı övüyorsa, onu dinlemez! şöyle dua et : *"Allah'ım! Onların söylediklerinden ötürü beni hırpalama! Onların bilmedikleri şeylerden ötürü de beni af-fet."*

Ölüm, Hastalık, Çekilmez Kadın, Çocuk ve Dünya Husu-sunda İmtihan ve Kutlu Bir Visâl

Yezîd'den naklediliyor : *"Allah'ım! Korkunu kalplerimize yer-leştir. Ölümü her zaman hatırlayalım. Ey İnsanlar! Düşünüünüz! Bugün neredesiniz. Ve yarın nerede olacaksınız? Bugün evlerinizde konuşuyorsunuz, yarın kabirde susacaksınız. Şükreden iyi kullara müjdeler olsun. Ey gafiller! Ölüyü kabre taşıdığınız zaman o şöyle der: 'Yazık halinize! Siz de yarın benim gibi olacaksınız'. Ey can! Dünyada neler görüp geçirdiğine bir bakmaz mısın? Ve neleri gör-mediyini anlamaz mısın? Dünyadakiler, esip geçtiğinde izi bile kal-mayan rüzgarlar gibidir."*

Yezîd'den naklediliyor : *"Kul bir hastalığa yakalandığında, Allah indinde belki de hiçbir hayrı ve güzel ameli olmayabilir. Rab Teâlâ onun daha önce işlediği bazı günahları ona hatırlatır. Kulun gözlerinden Allah korkusuyla yaşlar dökülür. Artık Allah onun ca-nını almak dileyince tertemiz, günahlardan arınmış olarak alır. Kıyamette de onu öylece diriltir."*

Ebu Râşid diyor ki : **Yezîd** fakir, zavallı ve kötü huylu bir kadınla evlendi. Ondandır çocukları oldu. **Yezîd** mahını bu çocuklar için infak etmiştir.

Yahya b. Câbir'den naklediliyor :

Yezîd, **Abbas b. Velîd'den**, maaşını kesmesini ve bu paranın sicile geçirilmesini istedi. Sonra da kendine ait ne varsa hepsini sattı, oturduğu evini bile satmıştı. Eline geçen tüm altınları fakirle-re tasadduk etti ve şöyle dua etti : *"Allah'ım ruhumu hemen al!"* Fazla beklemedi. Kısa bir süre sonra vefat etti.

Yezîd'den Gelen Bir Hadis

Yezîd, Ümmü'd-Derdâ'dan, o Ebu'd-Derdâ'dan, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor : *"Mizanda güzel âhlaktan daha ağır gelen bir şey yoktur."*

İBRAHİM B. EBİ ABLA (R.H) ⁽¹⁾

Kur'ân öğreticisi olan İbrahim b. Ebî Abla, güzel Kur'ân okuyan, faydalı vaazlar veren, öğütleri pek yararlı, etkileyici, ilmine güvenilir ve temiz bir kişiydi. Allah ona rahmet eylesin.

Ömer b. Abdülaziz'in İbrahim'i Övmesi, Hişam'dan Gelen Tahsildarlık Teklifinin Akıllıca Geri Çevrilişi ve İbrahim'in Halife Velid'i Övmesi

İbrahim b. Ebî Abla'dan naklediliyor : Velid b. Abdülmelik bir vaaz vermeme emretti. Vaazdan sonra Ömer b. Abdülaziz bana şöyle dedi : *"Ey İbrahim! Kalplerin içine işleyen bir vaaz verdin."*

Reca b. Ebî Seleme'den rivâyet ediliyor :

Amr b. Velid bir adama, İbrahim b. Ebî Abla'nın nerede olduğunu sordu. Adam da haber verdi. Amr şöyle diyordu : *"İbrahim gibi güzel huylu bir adam bilmiyorum."*

İbrahim b. Ebî Abla'dan naklediliyor : Hişam b. Abdülmelik, bana adam gönderip huzuruna çağırttı. Gittiğimde şöyle dedi : *"Ey İbrahim! Biz seni çocukluğumuzda tanıdık. Büyüyünce senin görüşlerinden faydalandık. Senin gidişatını beğeniyoruz. Seni işleme ortak etmek istiyorum. Mısır vergisini toplamaya memur kıl sam seni, diyorum. Sen ne dersin?"* Ben şöyle cevap verdim : *"Benim hakkımda düşündükleriniz için, Allah size karşılığını verecektir. O mükâfaatlandırıcı ve ceza verici olarak yeter. Ama benim hakkımda verdiğiniz karara gelince, Mısır'a haraç memurluğu benim neyime? Zaten buna gücüm de yetmez."*

Bu sözleri duyan emir kızdı. Hiddetten yüzünün rengi değişti.

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.5. s.243.

"Ya isteyerek ya da zorla boyun eğeceksin!" dedi. Sustum. Bekledim ve gazabının biraz azaldığını, ateşinin söndüğünü görünce konuştum : "Bakınız; Rab Teâlâ ne buyuruyor : 'Doğrusu biz, sorumluluğu (Emanet) göklere, yere, dağlara sunmuşuzdur da, onlar bunu yüklenmekten çekinmişlerdir' ⁽¹⁾ Ey müminlerin emiri! Dağlar, gökler ve yer sorumluluğu kabul etmeyince, Rab Teâlâ onlara ne kızmış ne de onları zorlamıştır. O halde reddettiğim zaman kızılmaya, istemediğim zaman da zorlanmaya lâyık değilim!" dedim. Halife güldü, azı dişleri görünüyordu gülerken. Sonra şöyle dedi:

"Ey İbrahim! Reddettin ama, akıllıca reddettin! Biz senden razıyız, seni bağışladık."

İbrahim b. Ebî Abla diyor ki : "Allah **Velid**'e rahmet eylesin. **Velid** gibisi mi var? Dimeşk kilisesini yıktı ve Dimeşk camisini o inşa etti. **Velid** gibisi mi var? ⁽²⁾ Bana gümüşleri yığın yığın verirdi. **Beytü'l-Makdis** kurralarına ve fakirlerine dağıtayıp diye!"

İbrahim'in Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisleri

İbrahim b. Ebî Abla, bazı sahabilere yetişmiş, **Enes b. Mâlikî**, **Ebu Abdullah b. Ümmü Haram el-Ensârî**'yi **Vâile b. Eskâ'yı**, **Abdullah b. Büsr'ü**, **Ebu Ümame**'yi görmüştür. **Ubâde b. Sâmî**'ten, **Utbe b. Gazvân es-Sülemî**'den ve **Abdullah b. Ömer b. el-Hattab**'tan hadis rivâyet etmiştir.

İbrahim, **Enes**'ten, o da **Rasûlullah (s.a.)**'dan naklediyor :

"Kim bir kadınla şanı ve şöhreti için evlenirse, Allah onun zilletini artırır. Kim de malı için evlenirse, Allah onun fakirliğini artırır. Kim de soyu için evlenirse Allah onu alçaltır. Gözlerini haramdan sakındırmak, namusunu korumak ve akrabalarını ziyaret ederek sıla-i rahmi kesmemek için böyle bir kadınla evlenene gelince, Allah onu hanımına mübarek kılar. Hanımını da ona mübarek kılar."

İbrahim, **Ebu Ümame**'den, o da **Rasûlullah (s.a.)**'dan naklediyor : "Allah'ım, ümmetimin sahurunu hayırlı eyle. Bir içim suyla,

(1) Ahzâb, 72.

(2) Velid, câhil ama Emeviler arasında yine de en iyilerden sayılabilecek bir halife idi. Bir çok hayır işinde bulunmuş, fakirleri doyurmuştur. Bkz: İ.Süreyya Sırma, *Hilafetten Saltanata Emeviler Dönemi*. Beyan Yay. İst.1991.

bir hurma tanesiyle ya da birkaç üzüm tanesiyle de olsa sahur yapınız. Zira melekler (sahurda) size rahmet okur, sizin için Allah'tan af dilerler."

İbrahim, Vâile'den, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor :

"Sizden biri ölürken, Allah için güzel bir kanaata (hüsnü zan) sahip olarak ölsün."

İbrahim, Ukbe b. Vessac'dan, o İmran b. Husayn'dan o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor : "Kişiye günah olarak, parmakla ona işaret edilmesi yeter." "Peki Ya Rasûlallah! Ya iyi biri olduğu için parmakla gösteriliyorsa?" dediler. "Olsun, bu da bir zelledir (kaymadır) Ama Allah Teâlâ'nın rahmetiyle koruduğu kullar başka! Eğer şer yüzünden parmakla gösteriliyorsa, zaten kötülüğe batmıştır." buyurdu.

İbrahim b. Ebî Abla, Atâ b. Rabah'tan, o Abdullah b. Ömer'den, o da Abdullah b. Abbas'tan naklediyor : İçimizde birinin Kur'an'dan bir sûre ezberlemesi gibi istihare'yi öğreniyorduk: ⁽¹⁾ "Allah'ım senden hayırlısını istiyorum. Senin kudretinden yardım istiyorum. Senin gücün yeter. Oysa benim gücüm yetmez. Sen bilirsin ama ben bilmem. Sen gaybleri bilersin. Allah'ım, bana neyi 'kaza' (nasip) etmişsen, sonunu hayreyle."

İbrahim, Ümmü'd-Derdâ'dan, o Ebu'd-Derdâ'dan, o da Rasûlullah (s.a)'dan şu tefsiri naklediyor :

"Ey İnananlar, sabredin, düşmanlarınızdan daha sabırlı olun. Cihada hazır bulunun. Allah'a karşı gelmekten sakının ki, başarıya erişebilesiniz. Beş vakit namazınızı kılmaya devam ediniz. Düşmanlarınıza karşı savaşta kılıçla, karşı koyarak azminizi kırmayınız. Ve Allah yolunda nöbet tutunuz ki kurtuluşa erişebilesiniz." ⁽²⁾

YUNUS B. MEYSERA (R.H) ⁽³⁾

Hapsedilerek şehadete erişen Yunus b. Meysera b. Halebî de Allah dostlarındandır. Allah ondan razı olsun.

(1) Yani istihare duasını öğreniyorlardı. İstihare "hayırlı olanını istemek" anlamına gelir.

(2) Ât-İ İmran, 200.

(3) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.5, s.250.

Heysem b. İmran anlatıyor : **Yunus b. Meysera** ile beraber oturuyordum. **Yunus** âmâ idi. Şöyle dua ettiğini duyuyordum : *"Allah'ım! Bize şehâdeti nasib eyle!"*

H. 332. yılda **Abdullah b. Ali**'nin Dimaşk'a girişinde öldü.

Dostların Göçüşü, Hikmetin Çılgılığı ve İbni Halbes'in Zamana Dâir Dizeleri

Muhammed b. Muhacir, **Yunus b. Meysera**'dan naklediyor:

"Nerede kardeşlerim? Nerede arkadaşlarım? Öğretenler gitti, Öğrenciler kaldı. Doyuranlar gitti, yemek dilenenler kaldı."

Yunus b. Meysera'dan rivâyet ediliyor : Hikmet şöyle der : *"Ey âdemoğlu! Beni aradığında, iki harf içinde bulacaksın. Hayırlı bildiğinle amel ederek, kötü bildiğinden kaçınarak."*

Abdurrahman b. Velid, **İbni Halbes**'ten şu beyitleri naklediyor :

*"İyi adamlar gitti,
Kokmuş insanları,
Şu kokmuş zamana bırakarak!"*

Yunus'a Kabristandan Gelen Nidâ ve Hz. İsa (a.s.)'nın Bir Öğüdü

Amr b. Vâkid, **Yunus b. Meysera**'den naklediyor : **Yunus** cuma günü Dimeşk'ten çıkar, mezarları ziyaret ederdi. Kabristanda birinin kendisine seslendiğini duydu : *"Bu adam Yunus'tur. Şehri bıraktı geldi. Siz her ay hac ve umre yapıyorsunuz. Her gün beş vakit namaz kılıyorsunuz. Siz amel ediyorsunuz ama (ilmi yakîn ile) bilmiyorsunuz. Oysa biz biliyor, amel etmiyoruz."* **Yunus** oradaki lere selam verdi. Fakat selamını almadılar. Şaşırarak; *"Fesubhanallah! Sizi işitiyor, selam veriyorum. Ama selamımı almıyorsunuz?"* dedi. Oradakiler : *"Seni işittik. Selamı almak güzeldir. Ama bizimle tüm sevap ve günahların arasına bir perde çekilmiştir artık. (Ne bir iyilik yapabiliriz, ne de bir kötülük)." dediler.*

Yunus'tan rivâyet ediliyor : **İsa (a.s)** şöyle buyuruyor : *"Şey-*

tan dünya iledir. Onun tuzağı maldadır. Süsleyişi heva ve zevkedir, tüm hazırlıklarını tamamlaması ise şehvet anındadır."

Yunus'un Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisleri

Yunus, bazı sahabilerden hadis rivâyet etmiştir. Bunlar arasında, **Muaviye'yi**, **Abdullah b. Amr b. Âs'ı**, **Vâile b. Eska'yı**, **Abdullah b. Büsr'ü** sayabiliriz. Ayrıca **Ümmü'd-Derdâ'dan**, **Ebu İdris el-Havlânî'den** ve diğerlerinden hadis rivâyet etmiştir.

Yunus b. Meysera, **Ümmü'd-Derdâ'dan**, o **Ebu'd-Derdâ'dan**, o da **Rasûlullah'tan** şu tefsiri naklediyor : *"O her an kâinata tasarruf etmektedir."* ⁽¹⁾ *"Yani günahları affetmesi, zorlukları kaldırması, bir toplumu yüceltip diğerini alçaltması, O'nun şanından ve tasarrufundandır."*

Yunus, **Ebu İdris'ten**, o da **Muaz b. Cebel'den** naklediyor :

Rasûlullah (s.a) fitne dönemlerinden ve fitnelerin korkunçlğundan bahsetti. **Ali b. Ebî Tâlib**; *"Ya Rasûlallah! Bu fitnelerden kurtuluş nasıldır?"* diye sordu. Hz. Peygamber (s.a) *"Allah'ın kitabıyla! Onda sizden öncekilerin haberi, sizden sonrakilerin hali ve sizin aranızdakilerin ayrıntılı (bilgileri) mevcuttur. Kim Kur'an'ı zâlimlerden (korkarak) terkederse, Allah Teâlâ onu mahveder. Kim de Kur'an'ın dışında bir doğru yol ararsa, onu saptırır. Kur'an Allah'ın sağlam bir ipidir, bilgelik dolu bir uyarısıdır (Zikr-i Hakîm), dosdoğru yoludur. Cinler onu dinlediğinde şöyle demişlerdi : 'Doğrusu biz, doğru yola götüren, hayrete düşüren bir Kur'an dinledik de, ona inandık. Biz Rabbimize hiçbir şeyi ortak koşmayacağız'"* ⁽²⁾ buyurdu.

Yunus, **Ebu İdris'ten**, o **Ebu'd-Derdâ'dan** o da **Rasûlullah (s.a)**'dan naklediyor : *"Kişi, yola çıktığında bir kardeşini ziyaret ettiği zaman, boğazına kadar rahmete gömülür. Hasta insana uğrar da yanında oturursa, Rahmet onu yutar."*

(1) Rahman, 29.

(2) Cin, 1-2

KA'B EL-AHBAR (R.H) (1)

Esrarengiz konuları araştıran, çeşitli müşahede ve anılarını anlatan Ebu İshak, Ka'b b. Mâti el-Ahbar pek tecrübeli, yığınlarca kitaba sahip bir zat idi.

Tasavvuf; şerli insanlardan kopmak, rivâyetleri doğru nakletmek ve inanmaktır.

İffetli Fakirlerin Kıyametteki Hali, Zorlukların İnsanı Mertebece Yükseltmesi, Ölüm ve Gözyaşına Dâir

Ka'b der ki : Allah'ın fakir kulları, bir ihtiyaç için Rab Teâlâ'ya yalvardıklarında, onlara şöyle denilir : *"Sevinin, üzülmeyin! Çünkü sizler kıyamet günü cennete en önden koşanlar olacaksınız! Zenginlerin efendileri olacaksınız."*

Ka'b der ki : *"Peygamberler, bir bela ve musibetle karşılaştıklarında bolluk zamanlarından daha çok sevinirlerdi. Bir kul Allah indinde yüksek bir dereceye sahip olursa, Allah Teâlâ onun dertlerini artırır. Böylece onun sevabı da kat kat artar."*

Abdullah b. Ebî Müleyke anlatıyor :

Ömer b. el-Hattab, Ka'b'ı çağırarak; *"Ey Ka'b! Bize ölümden bahset!"* dedi. Ka'b : *"Ey müminlerin emiri! Ölüm insanın boğazından karnına giren dikenli bir dal gibidir. Her diken, acısıyla insanı zelzeleye uğratan bir sinirin yerinden sökülmesini sağlar. Ölüm böylece çıkıp giderken, alacağını alır, bıraktığını bırakır."*

Ka'b'dan naklediliyor : *"Allah korkusundan gözyaşı dökerek yanaklarımızı ıslatmam, gözyaşlarımız ağırlığına altın tasadduk etmemden daha hayırlıdır."*

Ka'b'ın Ölüm Anındaki Hali, Mesul Bir İnsan Olmak Yerine Koyun Olmayı Tercih Etmek ve Evleri İbadetle Şenlendirmeye Dâir

Muhammed b. Ziyad el-İlhânîden naklediliyor : Ka'b ölüm

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.5. s.364. Ka'b, müslüman olmadan önce üntü her yanı tutmuş bir Ehl-i Kitap bilginiydi. (Çev.)

döşegindeyken ; "Kendini nasıl hissediyorsun Ey Ka'b?" diye sordular. Ka'b; "Günah yükünü tutmuş bir ceset! Eğer bu şekilde ruh kabzedilirse, Allah'ın merhametine gitsin isterim. Eğer Rab Teâlâ onu affederse, yepyeni, günahsız bir beden verecektir şu fakire!" dedi.

Ka'b'dan naklediliyor : "Âilemin koyunu olmak isterdim. Beni tutar, keserlerdi. Sonra da âfiyetle yer ve misafirlerini doyururlardı."

Ka'b der ki: "Evlerinizi Allah'ı anarak aydınlatın! Evlerinizde, kıldığınız namazın bir izi, nasibi bulunsun! Ka'b'ın canını elinde tutan Allah'a andolsun ki, evinde Allah'ı anan kişi gök ehline de tanınacak, ismi dillerde dolaşacaktır."

İdarecinin Halka Etkisi, Bereketin Kayboluşu, Yer ve Göğün Değişimiyle İlgili Bir Âyetin Tefsiri, Cehennem'in Soğuğu, Kıyamet Ağlayışı, ve Kaynayan Denizle İlgili Âyetin Tefsiri

Ka'b der ki : "Halk, hükümdarın iyi oluşuya düzelir, ıslah olur. Yine hükümdarın fesadıyla bozulur, ifsad olur."

Ka'b der ki : "Zaman gelecek, emanet kalkacak, Allah'ın rahmeti çekip alınacak, sorular ve meseleler çoğalacak! O zaman, isteyen insanın isteğinde bereket olmayacak."

Rabî b. Enes, Ka'b'dan şu tefsiri naklediyor : "Yerin başka bir yerle, göklerin de başka göklerle değiştirildiği gün..." (1) "O gün gökler değişecek, cennetler haline gelecek. Yer de değişecek, denizler ateşe dönüşecek!"

Ka'b'dan naklediliyor : "Cehennemde Zemherir denilen bir ayaz vardır. Kulağı dondurarak, kemiğinden koparır. O zaman cehennemlikler bu acı soğuktan kurtulmak için cehennem'in hararetini canı gönülden isterler."

Hammad b. Zeyd, naklediyor : Ka'b, uzun ve kıvrımlı bir kum tepeceğinin kenarına çömeldi ve şöyle dedi : "İnsanlar kıyâmette şu gördüğünüz kumları sulayacak kadar, hatta daha çok gözyaşı dökceklerdir. Yine ağlayacaklar ve nihâyet sınırları kuru-

(1) İbrahim, 48.

yacak, onları ağlamaktan alıkoyacaktır (Ya da gözyaşları terlerine karışacaktır)."

İkrime, İbni Abbas'tan, o da Ka'b'dan naklediyor : "Kayna-yacak denize andolsun ki..." (1)

Ka'b diyor ki : "Bu deniz kaynakacak ve cehennem haline gelecek."

Kur'an'a Sarılmak, "Öncekiler" (Sâbıkûn) Kelimesinin Kur'an Ehli Diye Yorumlanması, Tevrât'ın Başı ve Sonu, Firdevs'in Sakinleri, Gece İbadeti, Mescidi Ev Edinmek, Tevrat'ta Ana Babayla İlgili Bir Bölüm

Ka'b der ki : "Kur'an'ı Kerim'e sınırsız sarılınız! Çünkü Kur'an, aklın anlayışını artırır. O hikmetin ışığıdır, ilmin kaynağıdır. Aynı zamanda Kur'an, Rahman olan Allah'ın kullarına indirdiği en son kitabıdır."

Ka'b, Vâkıa sûresindeki, "öncekiler" den maksadın Kur'an ehli olduğunu söylüyor. (2)

Ka'b der ki :

"Tevrat'ın Fâtiha'sı (açılış sûresi) En'am sûresinin başı gibidir. Tevrat'ın hâtimesi (sonu) ise Hud sûresinin sonuna benzer."

Ka'b diyor ki : "Allah, rüzgârı üç gün estirmese, yerle gök arası kokudan geçilmezdi."

Ka'b'dan naklediliyor : "Firdevs cenneti, iyiliği yayan ve kötülüğü önleyenlere ait olacaktır."

Ka'b'dan naklediliyor : "Kim bir gece, kendisini tanıyan hiç kimsenin göremeyeceği bir yerde sabah oluncaya kadar ibadet ederse, tüm günahlarından silkinip çıkmış olur. Tıpkı geceden çıkıp sabaha kavuştuğu gibi."

Ka'b der ki :

"Mescidi ev edinenlere müjdeler olsun. Mescidler muttaki kulların evleridirler. Allah (c.c) namazını gizlice kılan, orucunu gizlice tutan ve sadakasını gizlice veren kuluyla meleklerle karşı öğündür!"

(1) Tur, 6.

(2) Vâkıa, 10.

Ka'b'dan naklediliyor :

Tevrat'ta şöyle yazılıdır :

"Ey âdemoğlu! Rabbından kork! Ana babana iyi davran, yakınlarını ziyaret et ki, ömrünü uzatayım, işlerini kolaylaştırayım, zorluğu kaldırayım senden."

Şeytandan Korunmanın Yolu, Tevrat, İncil ve Kur'ân'da Bulunan İki Âyet ve Tevrat'ta Beytü'l-Makdis'den Bahseden Bölümler

Ka'b'dan naklediliyor : Kul, evinden çıkarken; *"Bismillah ve tevekkeltü alallah."* (Allah'ın adıyla, ve Allah'a güvenerek) derse, ona *'Doğruyu buldun, korundun'* denilir. Dışarı çıktığında şeytan onu karşılar ve şöyle der : *"Bu adamı saptırmak için bir yol bulamazsınız. O doğruyu bulmuş, korunmuştur. Hemen başkalarını arayın!"* Yardımcı şeytanlar bu söze kulak verirler, o adamdan yüz çevirirler ve başkalarını ararlar!

Oğlu Ebu Süheyl b. Mâlik'in aktardığına göre Ka'b şöyle dedi : Muhammed (s.a)'e indirilen Kur'ân'da iki âyet vardır ki Tevrat ve İncil'de indirileni bildiriyor. *"Kim zerre kadar iyilik yapmışsa onu görür. Kim de zerre kadar kötülük yapmışsa onu görür."*⁽¹⁾

Sohbet arkadaşları : *"Evet! Bu iki âyet Tevrat ve İncil'de varolanı indirmişti"* dediler. **Ka'b dedi ki :** *"Ölümünden sonra, kulun Allah katında ne ameli olduğunu sormanız size zarar vermez. Ancak onun neyi miras bıraktığına bakın! Eğer dosdoğru bir dil bırakmışsa, bu onun Allah katındaki en hayırlı mirasıdır. Eğer kötü bir dil bırakmışsa, bu da Allah katında onun bıraktığı en şerli mirastır"*⁽²⁾ *İnsanı takip eden, iyilik ya da kötülüktür. Kişi dostuyla beraber kendini nerede buluyorsa oradadır. Eğer iyilerle severse Allah (c.c) kötülerle beraber kılar. Siz Allah'ın diğer ümmetlere şahit kıldığı insanlarsınız. Allah (c.c) sizin peygamberinizi size şahit kıldı."*

Amr b. Abdullah'tan gelen rivâyete göre Ka'b şöyle dedi :

Allah (c.c) Tevrat'ta Beytü'l-Makdis için diyor ki :

(1) Zilzal, 7-8.

(2) Dil bırakmak : Söylence, kişi hakkında geride kalan, nam ve intiba anlamına gelen bir deyim, kişi hakkındaki izlenimler, hatıralar. (Çev.)

"Sen benim en aşağıdaki tahtımsın (arş). Yeri senden (başlayarak) yaratıp yaydım. Göğe senden yükseldim. Dağların doruklarından akan tüm tatlı sular senin altından çıkar. Sende ölen, gökte ölmüştür. Senin çevrende ölen, sende ölmüş gibidir. Geceler ve gündüzler, sana gökten salacağım ateş gelmediği sürece sona ermez. Bu ateş âdemoğullarının avuçlarını ve ayaklarını yiyecektir. Sana arşın altından bir su gönderip seni yıkayacağım, tâ ki güneş gibi olasın. Oniki mil uzunluğunda kalın ve yoğun bir bulutla sur öreceğim sana. Kendi elimle yarattığım bir kubbe koyacağım senin üzerine. Sana ruhumu ve meleklerimi indireceğim, kıyamet gününe kadar hamdsüsenâ edecekler, uzaktan kubbenin ışıltısına bakıp ; 'Ne mutlu sende Allah'a secde eden yüze!' diyecekler."

Kab'dan Gelen Âbidlerle İlgili İlginç Bir Rivayet ve Kulun Allah Nezdindeki Yeri

Ebu Râşid el-Harrânî'den gelen bir rivâyette **Ka'b** şöyle dedi: "Allah, horoz suretinde bir melek yaratmıştır. Ayakları yerin en alt katlarına, başı ise arşın altına ulaşır. Hiçbir gece yoktur ki, Allah (c.c) onu dünya semasına indirip şöyle dememiş olsun : 'dikkat ediniz! Kimin dileği varsa ona verilecektir, kim tevbe ederse, teubesi kabul edilecektir. Kim günahlarından bağışlanmak isterse affedilecektir.' Sonra Allah'ı yüceltir, ona hamdeder. Sonra bir çığlık atar ve arşın etrafındaki herkes bu sestten ötürü korkuya kapılır. Onlar da Allah'ı tesbih etmeye başlarlar. Sonra ikinci göğün ehli sonra üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı göğün sakinleri Allah'a hamdederler. En sonunda bu dünya semasının ehli Allah'ı zikreder. Bunu yeryüzünde ilk anlayanlar, tavuklardır. İlk öten horozdur. Şöyle der : 'Kalkın! Ey âbidler!, ikinci ötüşünde 'kalkın! ey tesbih edenler!, üçüncü ötüşünde 'Kalkın! ey sürekli ibadet edenler!, dördüncü ötüşünde 'Kalkın! Ey namaz kılanlar', beşinci ötüşünde; 'Kalkın! Ey daima Allah'ı ananlar!' der. Sabah vakti girince kanatlarını çırpıp ve; 'Kalkın! Ey gafiller' der. Her kim sabah vaktine girmeden önce on âyet okursa, gafiller (sınıfına) yazılmaz! Kim de yirmi âyet okursa, zikredenlerin safında yazılır. Kim elli âyet okursa, namaz kılanlar sınıfında yazılır. Yüz âyet okuyan devamlı ibadet edenler (kânitin) safından yazılır. Yüzelli âyet okuyana bir kantar sevap yazılır. Bir kantar yüz ritldir. Bir ritil yetmiş iki miskaldır. Bir miskal yirmidört kırıttır. Kırat tek ölçektir."

Mutarریفden gelen bir rivâyette **Ka'b** şöyle diyor :

"Zikrin, arş altında bir yankısı olur ki, tıpkı bal arısında yarananını zikredişindeki tınlamaya benzer."

Mâlik'ten gelen bir rivâyette **Ka'b** şöyle dedi :

"Bir kulun Allah nezdindeki kıymetini öğrenmek istiyorsanız, geride bıraktığı güzel intibalara ve övgülere bakınız."

Zenginlik ve Fakirlik Hakkında Musa'ya Buyurulanlar ve Samimiyetsizliklerinden Ötürü Amelleri Zâyi Olanlar

Mücahid'den naklediliyor :

Ka'b dedi ki : "**Rab Teâlâ Musa** (a.s)'ya şöyle buyurdu : '**Ey Musa!** Zenginliğin sana yöneldiğini görünce; 'çarçabuk bitiveren bir günah bu' de! Eğer fakirliğin sana yöneldiğini götürsen, salih insanların şiarıyla (alışkanlığı ve alâmeti olarak) 'merhaba', de. **Ey Musa!** Benim kazama ve kaderime boyun eğmekten daha hayırlı bir amelle yanıma yaklaşamazsın. İyiliklerini silip yoketme konusunda da şımarıklıktan daha beter bir sıfatla bana gelemezsin. Sakın ha dünya ehline sadece (servet ve şöhrat peşinde koşanlar) yalvarıp yakarma! O zaman senden yüz çeviririm. Sakın ha dinini kullanarak onların dünyasını parlatıp pohpohlama! Yoksa sana rahmetimin kapılarını kapatırım! Fakirlere yaklaş ve onların arkadaşlığına yanaş! Dünya sevgisine kapılma! Çünkü sen, dünyaya meyletmekten daha korkunç bir kebtire ⁽¹⁾ ile bana gelmezsin! **Ey İmran oğlu Musa!** pişman olan günahkârlara; 'müjdeler olsun size', de! Gurura kapılıp azan gafillere; 'yazıklar olsun size', de!"

Ebu Abdisselam'dan nakledildiğine göre **Ka'b** şöyle dedi :

"Allah Teâlâ **Musa** (a.s)'ya şöyle vahyetti : '**Ey Musa** iyiliği (hayır) öğren ve onu insanlara öğret! Zira ben, hayrı öğrenen ve öğretenleri kabirlerinde aydınlatırım ki yabancılık çekmesinler."

Mekhul'den gelen bir rivâyette **Ka'b** şöyle diyor :

"Kişiyi türlü türlü güzel amelleri işlerken görürsün. Ma'ruf (iyi) işlerde alabildiğine yükselir. Gece uykusuzluğa katlanır, çirkin sözlerle kulak asmaz. Oysa tüm bu yaptıkları Rabbi nezdinde bir eşek leşine eşdeğer olamaz." "Bu nasıl oluyor?" diye sorulunca **Ka'b**

(1) Büyük günah.

şöyle devam etti : "Akıllı az olduğu ve samimi olmadığı için... Bazan da birini gece uykuda gündüz yemekte görürsün. Biri (hayrı) bilmez bile, maruf işleri tanımaz. Belki de, o Allah nezdinde mukarrebîn (Allah'a yaklaştırılanlar) safındadır." "Bu nasıl oluyor ey İshak'ın babası!" diye sorulunca Ka'b şöyle dedi : "Allah'ın taksimi yaptığı akıldan ötürü! Zira Allah Teâlâ kullarına, zatını tanımalarını ve ona böyle ibadet etmelerini farz kıldı. O'nun ancak akıllı yaratıkları O'na hakkıyla tapar ve O'nu bilir. Cahiller ise O'nu bilmezler, O'na itaat etmezler, ve O'na tapmazlar."

Lokman (a.s.)'ın Akıl Hakkındaki Öğütleri

Mekhul'den rivâyet edildiğine göre Ka'b şöyle dedi :

"**Lokman** (a.s) oğluna buyuruyor ki : 'Ey oğulcağızım! Akıllı suskunlardan ol! Cahilce konuşanlardan olma! Seni ilgilendirmeyen işlere burnunu sokmadığın zamanki mütevâzi halin, seni alâkadar etmeyen şeylerden bahseden bir grubun yanına oturmandan daha güzel ve hayırlıdır! Her işin bir nişanı vardır. Aklın nişanı düşünmek, düşünmenin nişanı susmaktır. Her şeyin bir bineği vardır. Aklın bineği tevazudur. Bindığın dalı kesmen, sana cahillik olarak yeter. İnsanların senin şerrinden uzak olması da senin akıllılığındır."

Ka'b'ın Müslüman Oluşu, Anadolu'ya Çıkışı ve Bir Yahûdi'nin Hidayetine Vesile Oluşu

İbni Sem'ân diyor ki : Fakih bir şeyhin anlattığına göre Ka'b, Hz. Peygamber (s.a)'in ashabından olan bir adamın yanından geçiyordu. Adam; "Ey kendilerine kitap verilenler! Yüzleri silip arkaya çevirerek enseler gibi dümdüz yapmadan, elinizdeki kitabı tasdik ederek indirdiğimiz Kur'an'a inanın...." (1) âyetini okurken Ka'b müslüman oldu. Sonra Hz. Ömer'in yanına çıkarak Anadolu'ya cihat için izin istedi. Ömer (r.a) izin verince kırk seneden bu yana kendini bir köye hapsederek inzivaya çekilmiş olan bir Yahûdi bilgininin yanına gitti. Ka'b seslenince rahip eğildi ve; "sen kimsin?" dedi. Ka'b; "Ben âlim Ka'b'im deyince adam; 'Ne istiyorsun?' dedi. Ka'b; "Seni sormak için geldim. Allah aşkına hatırlasana! Sen

(1) Nisâ, 47.

bu manastıra, Tevrat'ta bulduğun bir âyetten ötürü girip inzi veya çekilmedin mi? Manastırların beyaz başlı ashabı, işte onlar kıyâmet gününde Allah nezdinde en hayırlı kullardır!" Adam; "Aman Allah'ım evet!" deyince Ka'b; "Allah aşkına okuduğun âyetle onların ayağı çıplak ve tozlu olduğu, evlatlarının babasızlıktan ötürü yetim, kadınlarının eşleri olmadığı için dul kaldığı ve çocuklarını oradan oraya sırtlarında taşıyarak aş verdiklerini okumadın mı? Bu adamların Allah yolunda cihat ettiğini ve kulların en hayırlılarının bunlar olduğunu görmedin mi?" dedi. Adam; "Allah'ım!... Evet doğru" dedi. Bunun üzerine Ka'b; "İşte bu manastırlar, Muhammed ümmetinin kılı çadırlarıdır. Onlar Allah yolunda savaşır. Yoksa şu, senin kendini tıktığın manastır değil!" dedi. Rahip Ka'b'in yanına indi. Müslüman oldu. Onunla beraber gerçeğin şahidi oldular. Beraberce Bizansılarla cihat etmeye gittiler. Sonra Ömer (r.a)'in yanına döndüler. Hz. Ömer onların müslüman oluşuna sevindi. Böylece ruhbanlık onlar nezdinde de bid'at sayıldı.

Ka'b'in Müslümanlığında Etkili Olan Âyet, Önceki Kitaplardan Yapılan Bir Nakil

Yezid b. Şurayh'dan gelen bir rivâyette Ka'b diyor ki :

"Ya da onları cumartesi günü ashabı gibi lanetleriz."⁽¹⁾ âyetini okuyunca müslüman oldum, yüzümün, ensem gibi dümdüz olmasından korkarak...."

Said b. el-Müseyyeb'den rivâyet edildiğine göre, Ka'b şöyle dedi : Allah (c.c) buyuruyor ki : "Ben Allah'ım, kullarımın üzerindelim, benim arşım da tüm yaratıklarımın üzerindedir. Ben arşım üzerinde, yerim ve göğümdeki bütün kullarımın işlerini yürütürüm (tedbîrüm). Onlar benden gizli kalmak isteseler de, benim bilgimden dışarı çıkamazlar (onları bilirim). Tüm yarattıklarım bana dönecektir. Onların bilemediği onlar için gizli olan bilgimle onlara mükâfatlarını veririm. Dilediğimi bağışlar, dilediğimi cezalandırırım."

Üç Eski Adamın Üç Garip Günahı

Abdullah b. Ribah el-Ensari'den rivâyet ediliyor :

(1) Nisâ, 47.

Ka'b şöyle dedi :

İsrailoğulları'ndan köle olan üç grup boş bir arazide bir araya geldiler. Her adam beraberinde Allah'ın bir ismini taşıyordu. Onlardan biri; *"Benden isteyin, ben de Allah'a dua edeyim isteklerinizin gerçekleşmesi için!"* dedi. Onlar dediler ki : *"Allah'a dua et, burada gürül gürül akan bir göze ve yeşil, harika bir bahçe yaratsın!"* Adam Allah'a dua etti ve gürül gürül akan bir göze ve yemyeşil bir bahçe ortaya çıktı. Sonra onlardan biri; *"Benden isteyin, sizin için Allah'a dua edeyim."* dedi. Dediler ki : *"Allah'a dua et, bizi cennet meyveleriyle rızıklandırsın."* O da Allah'a dua etti, üzerlerine bir hurma salkımı indi. Ondan biraz yediler, sonra kaldırıldı. Biri; *"Benden isteyin, sizin için Allah'a dua edeyim"* dedi. Onlar; *"Allah dua et, senden, İsa (a.s) üzerine indirilen sofrayı istiyoruz"* dediler. Adam dua etti. Sofra indi. İhtiyaçlarını giderdiler. Sonra sofra kaldırıldı. Ardından hep birlikte dediler ki : *"Dualarımız kabul edildi. İsteklerimiz geri çevrilmedi. Gelin herkes işlediği en ağır günahı söylesin."* Onlardan biri; *"Biz İsrailoğulları'yız. Hiçbirimiz kendisine isabet eden necaseti öylece bırakmaz, kesinlikle temizler. Bana bir keresinde bevl isabet etmişti. Ben da onu çıkarmada titiz davranmamıştım. İşte bu, işlediğim en büyük günahıdır."* dedi. Bir diğeri de şöyle dedi : *"Arkadaşım ile beraber yolda yürüyordum. Aramıza bir ağaç girdi. Ben arkadaşıma yüklen dim. Benden korktu. Ve; 'İkimizin arası Allah'a kalmıştır' dedi. İşte bu, işlediğim en büyük günahıdır."* Başka bir adam şöyle anlattı : *"Bana gelince, bir anacığım vardı. Bir defasında rüzgarın estiği yönden beni çağırdı. Duyamamıştım. Kızdı ve bana taş atmaya başladı. Önüne oturup, dövsün diye ona sopa getirdim. Böylece rahatlayacak, razı olacaktı. Elimde sopayı görünce çok korktu ve benden kaçtı. Bir ağaca çarptı ve yüzünü yaraladı. İşte, işlediğim en büyük günah budur."*

İsa ile Konuşan Kafatası ile İlgili İbret ve Sembollerle Dolu Rivayetler

Ebu Atâ'dan rivâyet ediliyor :

İsa (a.s) beyaz bir kafatasının yanından geçiyordu. *"Ey Rab-bim bunu dirilt"* dedi. Allah Teâlâ; *"Yüzünü çevir"* diye buyurdu. İsa (a.s) yüzünü çevirdi. Sonra dönüp baktığında sırtını sebze yüküne dayamış bir ihtiyar gördü. Adam dedi ki; *"Şu yükü üzerime*

kaldır da pazara gidelim." İsa (a.s); *"Sen ne yapıyorsun"* diye sordu. Adam; *"Bu baklaları şu bahçeden topladım. Nehirde yıkadım. Sen gözüktür"* İsa (a.s) o an içinde bulunduğu durumu düşündü. Adama hangi kavimden olduğunu sordu. Bir de ne görsün? O odanın kavmi ile kendisi arasında beşyüz sene var!

Rahmet ve Emânet'in Yokoluşu, Deccâl, Tevrât'ın İlk On Âyeti, Ka'b'ın Hz. Ömerle İlgili Sözü, Düşüncenin Kurtuluşa Vesile Oluşu, "İyiliği Öğren ve Öğret" Emrinin Musa'ya Gelişi, Azap ve Cennet'e Dâir

Evzâf'den naklediliyor : Ka'b dedi ki : *"İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki, rahmet ve emanet çekilip alınacak, problemler çoğalacak, kimse kendisine verilen şeyde bereket bulamayacak."*

Osman en-Nehdî'den rivâyet olunuyor : Ka'b dedi ki : *"Arap bölgelerinden Deccal'ın ilk yanına kattığı bölge, Basra'ya bakan bir tepedir. Ona 'Senam' adı verilir."*

İkrime'den, rivâyet ediliyor : Ka'b dedi ki : *"Tevrat'a inen ilk on âyet, En'am sûresinin sonundaki âyetlerdir."*

Ebu Salih'ten rivâyet ediliyor : Ka'b, Ömer'e şöyle dedi : *"Biz seni şahit, adil bir imam ve kınayanların kınamasından korkmayan biri olarak görüyoruz."*

Ömer de şöyle buyurdu : *"Evet, Allah yolunda kınayanın kınanmasından korkmuyorum. Fakat şehadet nerede, ben nerede?"*

Yezîd b. Kavder'den naklediliyor : Ka'b diyor ki : *"Kim âhiret şerefine erişmek isterse çok düşünsün, âlim olsun."*

Atâ b. Yesar'dan rivâyet ediliyor : Ka'b dedi ki : Allah Teâlâ Musa (a.s)'ya; *"İyiliği (hayr) öğren ve öğret"* diye vahyetti. *"Ben iyiliği öğrenen ve öğretenleri kabirlerinde aydınlatırım, yerlerine alışsınlar ve yabancılık çekmesinler diye..."*

Ebu Abdisselam'dan rivâyet ediliyor : Ka'b dedi ki : *"Azabın sadece bir çeşidini hatırlar ve düşünürsen, Allah Teâlâ sana on sevap yazar ve on günahını siler. Derecede de on kat daha yükseltir."*

Eğer cennetin kısımlarından da birini anıp düşünürsen, Allah Teâlâ sana aynı ikramı yapar. Her kim de yediği veya içtiğinden sı-

kıntıya düşerse (hazmedemezse) şu âyeti okusun : 'Allah, melekler ve adâleti yerine getiren ilim sahipleri, O'ndan başka tanrı olmadığına şahitlik etmişlerdir. Ondan başka tanrı yoktur, O güçlüdür, Hakîmdir.' Bunu okuyunca biiznillah o adamın rahatsızlığı geçer."

İlim Yolcusunun Allah Nezindeki Yeri, Babaya İsyanın Çeşitleri, Cennet Ehli, Aylardan ve Şehirlerden Mübarek (Kutsal) Kılınanlara Dâir

Atâ b. Yesar'dan rivâyet olunuyor : "Kişi ilim talep etmeye çıktığında, Allah Teâlâ yer ve göklerden onun rızkını gönderir, onu sağlama alır."

Nevfel b. Musabık, Ka'b el-Ahbar'a Kur'an'da, babaya isyan konusunda nelerden bahsedildiğini sordu. Ka'b şöyle dedi : "Baba, doğru bir taksim yaptığında oğul buna razı olmaz, ondan bir şey isteyince isteğini yerine getirmez. Güvenip de bir şey emanet ettiğinde, oğul bu emaneti yerine getirmezse baba gördüğü bu muameleyi Allah'a (c.c) şikâyet eder. İşte bunlar babaya isyandır."

Katâde'den rivâyet olunuyor : Ka'b, Ebu Musa el-Eş'ari'ye şöyle dedi : "Cennet ehlinin sayısını biliyor musun?" Ebu Musa; "Hayır" dedi. Ka'b; "Onların kaç saf olduğunu biliyor musun?" diye sordu. Ebu Musa yine; "Hayır" deyince Ka'b; "İki saf arasında ne kadar (mesafe) olduğunu biliyor musun?" diye sordu. Ebu Musa; "Hayır" cevabını verdi. Bunun üzerine Ka'b şöyle dedi : "Cennet ehli oniki saftır. Sekiz saftı Ümmeti Muhammed'e aittir. Her saf arasındaki mesafe doğu ile batı gibidir."

Ebu Salih'ten nakledildiğine göre Ka'b dedi ki : "Allah Teâlâ, aylardan Ramazan'ı, şehirlerden Mekke'yi günlerden Cuma'yı, gecelerden Kadir Gecesi'ni, vakitler içinde namaz anlarını seçmiştir. Mümin her zaman iki sevap arasındadır. Birincisi işlediği, sevap ikincisi ise beklemekte olup da ileride işleyeceği sevap..."

Selva'dan rivâyet ediliyor : Ka'b dedi ki : "Allah Teâlâ bazı beldeleri seçkin kıldı. Allah'ın en sevdiği belde, Belde-i Haram'dır. (Kutsal, korunmuş yer, Mekke ve Medine) Allah Teâlâ bazı vakitleri mübarek kıldı. Allah'ın en sevdiği zamanlar, ilk başta olan haram aylardır. Aylardan en sevdiği Zilhicce'dir. Zilhicce'den en sevdiği bölüm ilk on gündür. Allah Teâlâ bazı günleri seçti. En sevdiği gün Cuma'dır. Allah Teâlâ bazı geceleri mübarek kıldı. Allah

(c.c)'ın en sevdiği gece Kadir Gecesi'dir. Allah Teâlâ bazı gece ve gündüz vakitlerini mübarek kılmıştır. Onun en sevdiği anlar, namaz vakitleridir. En sevdiği sözleri 'Lâ ilâhe illallah' (Allah'tan başka ilâh yoktur), 'Allahu Ekber' (Allah en yüce olandır), 'Subhanallah' (Allahı tenzih ederim), 'Elhamdülillah' (Tüm övgüler Allah'a'dır) dır."

Hac, Umre, Beytül-Makdis, Camiye Samimiyet İçinde Gitmek ve Musa'ya Verilen Ögütler

Abdullah b. Büreyde'den rivâyet olunuyor : Ka'b dedi ki :

"Bir hac iki umreden hayırlıdır. Bir umre de Beytül-Makdis'deki iki rekattan daha hayırlıdır. Birinden diğerine yolculuk yapılsın. Zira makam ve mizan her ikisindedir."

Said el-Makberî'den rivâyet olunuyor : Ka'b şöyle dedi :

"Allah'ın kitabında gördüğüme göre; mescidlere sadece hayrı öğrenmek ve öğretmek ve Allah'ın adını anmak için giden adam, Allah yolunda savaşan (mücahid) gibidir." Sözü burasında, olayı nakledenlerden Abdülaziz şu ilaveyi yaptı. "Bir kul camiye sadece riya ve söylence olsun diye giderse, onun Allah Kitabındaki yeri şu adam gibidir : Kendisine ait olmayan bir şeye hayranlıkla bakar, ilim öğrenenlere bakar, oysa onlardan değildir. Allah'ı zikredenleri seyrederek, kendisi onlardan sayılmaz."

Hâris b. Hişam'dan rivâyet ediliyor : Ka'b dedi ki : "Kim, namaz kılmak, Allah'ı anmak, iyiliği öğretmek ve öğrenmek için bir camiye gelirse, o Allah yolunda savaşan (mücahid) gibidir. Kim de camiye konuşmak ve haber yaymak için gelirse, kendisine ait olmayan şeyi hayranlıkla süzen adam gibidir. Salihlere bakar, onlardan değildir, zikredenlere bakar, onlardan değildir."

Abdüsselam'ın babasından rivâyet ettiğine göre Ka'b şöyle dedi : Allah Teâlâ Musa (a.s)'ya şöyle buyurdu : "Ey İmranoglu Musa! Ben kullarıma orucu farz kıldım. O da Ramazan ayındadır. Ey Musa! Kıyâmet gününde kimin amel defterinde Ramazan'ın on gününü tam eda ettiği yazıyorsa Allah'tan korkan, alçak gönüllülerdendir. (muhtibîn) Kim yirmi günü tam eda etmişse, 'eb-rar' derecesindedir. Kim de otuz günü hakkıyla ifa ettiyse, o benim nezdimde o şehitlerden de üstündür. Ey İmranoglu Musa! Ben, Ra-

mazan girdiğinde arşı taşıyan melekleri ibadetten alıkoydum. Onlara, oruç tutan kullarımın dualarına amin demelerini emrettim. Kendim üzerine and içtim, Ramazan'da oruç tutan hiçbir kulun duasını boş çevirmeyeceğim. Ey Musa! Ramazan'da, yerlere, göklerle, dağlara, ağaçlara ve tüm yaratıklara ilham ettim, onlar Ramazanda oruç tutanların günahları bağışlansın diye yalvaracaklar. Ey Musa b. İmran, Ramazan orucu tutan üç kişiyi ara, onları ziyaret et, onlarla ye ve iç! Ben üç oruçlunun dahi bulunduğu bölgeye azap ve intikamını göndermem. Ey İmranoğlu Musa, kim benim ahlâkıma daha yakın biliyor musun? Kızdığında lanet yağdırmayan, ana-babasına ve ziyaret etmiyor diye akrabasına kin tutmayan mümin kullarım. Kim Ramazanda susuz kalırsa bilsin ki ben kâinatı yaratmadan önce yemin ettim, o kuluma kıyâmet gününde ben su vereceğim. Ey İmranoğlu Musa, hasta olduğunda, onlara git. Sana katlanır ve sabrederler. Yolculuğa çıktığında onlarla yürü ve hayırlı, nıfash, büyük, küçük herkese söyle, seninle beraber olup oruçluların bulunduğu yere gitsinler. Zira ben gökleri ve yeri (kendi halinde) bıraksam bile onların (oruçlulara) zararı olmaz. Onlarla bizzat ben konuşacağım ve hazırladığım hediyelerin müjdesini ben vereceğim. Göğüme ve yerime buyuruyorum ki; benim rızam için Ramazan orucunu tutan kullarıma (şu sözümü) bildirin : İşinize bakınız. Artık razı ettiniz beni, oruç sevabınızla, sizi cehennemden kurtaracak, sorgunuzu kolaylaştıracak. Yaşadığınız dünyada rızınızı genişletecek, nafakanızı garanti edeceğim. Hatalarınızı affedecek, ashab-ı hudud (Had cezası uygulananlar ya da korucular) önünde sizi rezil etmeyeceğim. Şerefim adına söz veriyorum, bu günden sonra, Ramazan orucunda bir araya gelişinizden ötürü, âhiret için ne istiyorsanız vereceğim. Dünyada hangi işinizin olmasını isterseniz, size göz kulak olup isteğinizi yerine getireceğim. Ey İmranoğlu Musa! Müminlere söyle, bana dua ettiklerinde aceleci olmasınlar, cimri davranmasınlar. Bilmiyorlar mı benim cimriliği sevmediğimi? Ey Musa! Ramazan iftarını açmaya gittiğinde benden dünya ve âhiret hakkında her şeyi isteyebilirsin. Çünkü o vakitlerde ben hiçbir yalvarıcıyı geri çevirmem. Benden büyük bir dileğin olduğunda cimri olacağımı sanarak korkma! Küçük bir şey istediğinde de utanma! Havan tokmağını da iste, koyunun yulafını da iste! Ey Musa! Hardal tanesini de ondan daha büyük şeyleri de benim yarattığımı bilmiyor musun? Ben hiçbir şeyi boşa yaratmam. Bilirim ki yarattıklarımın ona ihtiyacı vardır. Bir

kul vermeye ve mahrum etmeye gücümün yettiğini bilerek bana niyazda bulunursa, ona dilediğini verir ve onu affederim. Verdiğim ya da mahrum ettiğim anda bana hamdederse, onu Hammâdîn (devamlı Allah'ı övenlerin cenneti)'e koyarım. Bir kul ki bana niyazda bulunmadan ona bir nimet vermişsem ve o da şükretmemişse, kıyamet gününde hesabı çok çetin olacaktır! Sonra tekrar ona iyilik yaptığımda gene şükretmezse hesap gününde âzabıma düçar olur!⁽¹⁾

İbni Sabah el-Makdisî'den rivâyet olunuyor : **Ka'b** dedi ki :

Allah Teâlâ Tevrat'ta **Musa** (a.s.)'ya şöyle vahyetti :

"Ey Musa! Muhammed Ümmeti senede bir ay oruç tutar. Bu da Ramazan ayıdır. Onların tuttuğu her bir güne karşılık, cehennem azabıyla onların arasına yüz gün uzaklığında bir mesafe koyarım. Onların yaptığı tatavvu (güzel ve müstehap) olan amelin karşılığında farz olan amelin mükâfaatını veririm. Bu ay içinde, onlardan günahlarına bir kere dahi samimi olarak tevbe edenler için bir gece ayırdım. Bu gecede ya da bu ay içinde ölürse otuz şehit sevabı alır. Ey Musa! Muhammed ve Ümmeti benim kutsal belde-me (Belde-i Haram) koşuyorlar. Âdem (a.s.)'in haccını, İbrahim (a.s.)'in sünnetini yapıyorlar. Onlara, Âdem (a.s.)'e verdiğimi vereceğim. İbrahim (a.s.)'i dost edindiğim gibi onları da dost edineceğim. Muhammed (s.a) ve ümmeti zekat veriyor. Bu zekât ile onların ömürlerini uzatacağım. Âhirette de onlara mağfiret edeceğim, ebedî olarak cennette kalacaklar. Ey Musa! Ben çok, çok verenim. Oysa bana ibadet edenden çok şey istemem. Evet, ey Musa! Ben onlara bir şeyi farz kıldığımda, yerine getirilmesini isterim. Oysa diğer ilâhlar kullarına benim yaptığım muameleyi yapmazlar. Ey Musa ben anlatılamayacak kadar cömert bir Rabbim. Ey Musa! Benim merhametim, Ahmed (s.a) ve ümmeti için şart olmuştur.

Ey Musa! Muhammed ümmetinde, şerefelere çıkıp; 'Allah'tan başka ilâh yoktur' diyen insanlar var. Onlar peygamberler gibi mükafatlandırılacaktır. Rahmetim onlara inecek, gazabım onlardan uzak olacaktır. Onlara yerin katları arasında bir kurtçuğu bile musallat etmeyeceğim onlar korkutucu bir durum ile de karşılaşmayacaklar. Ey Musa! Rahmetim Muhammed ümmeti için hak oldu." **Musa** (a.s) şöyle dedi : *"İlâhî! Bana da nimetlerinden ver."* Allah

(1) Burdaki Ramazan orucundan maksat, Musa ümmetine farz kılınan oruç günleridir. (Çev.)

Teâlâ şöyle devam etti : "Onlar içinde tâ kalbinden gelen bir aşk ile *Lâ ilâhe illallah*' diyen herkesin tevbesini kabul edeceğim."

Sonra Musa (a.s) Allah'a secdeye kapandı. Ve; "Allah'ım! Beni de o ümmetten eyle!" diye dua etti. Musa (a.s)'ya şöyle denildi : "Sen onlara yetişmeyeceksin. Ey Musa, eğer kıyâmet gününde bana yakın olmak istiyorsan, yetimi ve dilenciye hor görme! Boş çevirme! Ey Musa! Yaşarken beni unutmaz ve duada bulunursan, ben de kıyâmet gününde sana yaklaşırim. Güzel ahlâka yapış!" Sonra Musa (a.s) şöyle dedi : "Senin rızanı kazanmak için bir fakiri doyuran kula vereceğin mükafaat nedir?" Allah (c.c) şöyle buyurdu : "Ey Musa! Bu durumda, bir münadiye emrederim. Tüm yaratıklarına çağrıda bulunur ve der ki : 'Falan adam Allah'ın, cehennem ateşinden azad ettiklerindendir. (Azaptan kurtulmuştur)'"

Nâfi'den rivâyet edilmiştir. Ka'b Kadir gecesinden bahsederken; "Allah'ın Kitabı'nda bu geceyi, günahları silip yokeden bir gece olarak buldum." dedi.

Lokman'ın Öğütleri, Dula ve Zavallılara Yardım

Abdülvahid'den rivâyet olunmuştur. Ka'b dedi ki :

"Hikmet sahibi Lokman (a.s) oğluna şöyle vaaz ediyordu : "Ey oğulcağızım namazı dosdoğru kıl! Çünkü namaz çadırın direği gibidir. Direk düzgün ve dik olursa, kazıklar ve ipler sağlıklı, gölgesi de güzel olur. Direk eğrilirse ne kazık kalır ortada, ne ip, ne de gölge. Ey oğulcağızım! Güzel ahlâk neye benzer bilirmisin? Bir duvardaki kemerleri düşün, her iki katman arasında dikili duran destekler vardır. Üst üste katmanlar yükseldikçe bu destek Allah'ın izniyle onları tutar, sağlamlaştırır. Güzel ahlâk da böyledir. Biri Allah'a secde ettiğinde, bu Allah (c.c)'in dikkatinden kaçmaz. O Rabbine; 'İlâhi ilâhi' diye yalvardığında sesini duyar ve ona döner. Rabbinin kulu ol ki, o da senin her şeyini kolay ve düz etsin. Şımarık davranıp küçümseyerek insanlardan yüzünü çevirme ki, sana kin beslemesinler. Samimi olarak itiraf et; Allah (c.c) sana fazlıyla muamele edip ikram ettiği için senin kıymetini artırıyor ve sana kızmıyor. Fakir komşuna ve zavallılara acı! Köleye, esire, başına korku gelene ve yetime rahmet gözüyle bak! Onlara yakın ol! Yetimin başını okşa! Sen Allah'ın kullarına merhamet edersen Allah da sana merhamet eder!"

Yezîd b. Kavdar'den rivâyet ediliyor : Ka'b dedi ki :

"Dula ve zavallı insanlara dostça yaklaşıp (yardım edene) ne mutlu! Allah (c.c) kıyâmet gününde ona, peygamberlerle dostluk ve sohbet nimetini verecek!"

Ka'b'ın Önceki Kitaplardan Gelen Bir Nakli Kur'ân Âyetleriyle Desteklemesi, Güzel Sesle Kur'ân Okumak, Musa'nın Tevbe Hakkındaki Duası, ve En İyi İki Amel

Hümmam'dan rivâyet edildiğine göre Ka'b dedi ki :

Biliyoruz ki Allah şöyle buyuruyor : *"Ben kendisinden başka ilâh olmayan, tüm evreni yaratan, dini ayakta tutan, kalpleri elinde bulunduran ve tüm kralların Rabbi olan en büyük padişahım! Onları düşünüp tartışırken beni unutmayın! Bana dua etmekten ve tevbeden geri kalmayın. Böylece, sultanları size karşı merhametli kılayım. Yoksa onları sizin başınıza bela ederim, intikamcı kesilirler! Dönün ve en kısa zamanda tevbe edin! Zira Allah Teâlâ: İnsanların elleriyle yaptıkları yüzünden karada ve denizde fesat çıkar; Allah da belki dönerler diye yaptıklarının bir kısmını böylece kendilerine tanıtır."*⁽¹⁾ İnananların gönüllerinin Allah'ı anması ve O'ndan inen gerçeğe içten bağlanması zamanı gelmedi mi?⁽²⁾ buyuruyor. Görmüyor musunuz, Allah özellikle müminlere sitem ediyor?"

İbni Şakîk'ten naklediyor : Ka'b dedi ki : Musa (a.s) dua ederken şöyle diyordu : "Allah'ım! Kalbimi tevbe ile yumuşat! Taş gibi kaskatı eyleme!"

Abdullah b. Şakîk'ten rivâyet olunduğuna göre Ka'b dedi ki : *"Subhatü'l-hadis' en iyi amellerdendir. Tahzif ise en kötü amellerdendir."* Ben; *"Ey Abdurrahman babası! Subhatü'l-hadis ne demektir?"* diye sordum. Ka'b şöyle cevap verdi : *"İnsanlar konuşurken, kişinin Allah'ı anıp yüceltmesidir."* Ben bu sefer; *"Tahzif nedir?"* diye sordum. Şöyle cevap verdi : *"Kişi hayırlı bir iş yapmak-tadır. Başkaları ne yaptığını sorunca. Önemli bir iş değil diye cevap verir."*

(1) Rum, 41.

(2) Hadid, 16.

Cuma, Namaz Kılanın Önünden Geçmenin Vebâli, Cehennemdeki Dört Köprü, Ana-Babaya İsyân'ın Ömrü Azaltmasıyla İlgili Eski Bir Semâvî Kitaptan Alıntılar

Mücahid'den rivâyet ediliyor : Ka'b dedi ki :

"Cuma günü sadaka kat kat sevap getirir."

Atâ b. Yesar'dan rivâyet olunduğuna göre Ka'b şöyle dedi :
"Eğer namaz kılanın önünden geçen, yaptığı şeyin vebalinin ne kadar büyük olduğunu bilseydi, yere batmanın kendisi için daha hayırlı olduğunu anlardı."

Atâ b. Yesar'dan rivâyet edildiğine göre Ka'b dedi ki : *"Cehennemde dört köprü vardır. Birinci köprü akrabalık bağlarını (sıla-i rahm) kesenler içindir. İkinci köprüde, üzerinde başkasının hakkı olanlar bu hakkı ödeyinceye dek hapsedilirler. Üçüncü köprü cimri ve hainler içindir. Dördüncü köprüyü Cebbar olan Allah Teâlâ kudretiyle istila eder. Rahmet dile gelir ve 'Ey Rab! Kurtar, kurtar' diye bağırır."*

Said b. Hilâl'den rivâyet olunuyor : Ka'b dedi ki :

"Canımı elinde tutan Allah'a andolsun ki, kul ana-babasına isyankâr davrandıkça Rab Teâlâ onun ömrünü kısaltır. İyi ve hoş davrandığı zaman ise onun ömrünü uzatır. Allah'ın Kitabı doğrultusunda şu gerçeği görüyorum :

Ana-baba, evladını çağırır da evlat gelmezse, o evlat isyankâr olmuştur. Ana-babasının kendi hakkında beddua etmesine yolaçmışsa, yine isyankâr olmuştur. Ana-baba ona güvendiği halde o, onlara ihanet ederek, onların güvenini yitirirse ve gücünün yettiği bir şeyi onlardan isterse yine isyankâr olmuştur."

Münafıkın Eski Huyuna Dönüşü, Sodom'u Seyreden İbrahim (a.s), Ka'b'ın Siyasiler Hakkındaki Görüşü

Ziyâd'dan rivâyet olunuyor : *"Olduğundan başka türlü görünmeye çalışan (mütehallik) bunu ancak kırk gün sürdürebilir. Ondan sonra yaratıldığı huya (kendi huyuna) döner."*

Abdullah b. Ribah el-Ensari'den rivâyet edildiğine göre

Ka'b dedi ki : **İbrahim** (a.s) her gün Sodom⁽¹⁾ şehrine bakar, şöyle derdi : "Yazıklar olsun sana! Ey Sodom, seni ne günler bekliyor." **İbrahim** (a.s)'in orada secdegâh olarak kullanılan bir evi vardı.

Ziyad b. Yahya'dan rivâyet edildiğine göre **Ka'b** dedi ki :

"Öyle bir fitne olacak ki su gibi kan dökülecek, mallar gasbedilecek, ırz namus kalmayacak ve sonra Deccal fitnesi ortaya çıkacak."

Şeybânî'den rivâyet edildiğine göre **Ka'b** dedi ki : "Bu ümmetin evveli nübüvvet ve rahmettir. Sonra Hilafet ve Rahmet gelir. Sonra Sultan ve Rahmet gelir. Daha sonra Kral ve despotizm gelir. İşte o zaman yerin altı, yerin üstünden çok daha hayırlıdır."⁽²⁾

Davud'un Duası, İbrahim'in Yakarışı, Hikmet ve Susmak, İsrailoğullarıyla İlgili Bir Rivayet

Mus'ab babasından naklediyor : **Ka'b** dedi ki :

Davud (a.s) gece ve gündüzün başlarında şöyle dua ederdi : "Allah'ım! Bugün beni, gökten yere yağmakta olan tüm belalardan koru! Allah'ım gökten yere inmekte olan tüm rahmet ve güzelliklerden beni de nasiplendir" Bu duayı üç defa tekrarlardı.

İbni Ribah'tan rivâyet edildiğine göre **Ka'b** dedi ki : **İbrahim** (a.s) Rab Teâlâ'ya; "Ey Rabbim! Yeryüzünde benim dışımda, sana ibadet eden birini göremeyişim, beni hüzne boğuyor!" diye yakındı. Allah Teâlâ ona meleklerini gönderdi. Onunla namaz kıldılar, onunla beraber oldular.

Ebu Seleme es-San'ânî'den rivâyet edildiğine göre **Ka'b** dedi ki : "Az konuşmak, hikmet demektir. Size susmak yaraşır. Zira o hem güzel bir korunma, hem de günahların ağırlığının azalmasıdır. Hikmet ve erdemlere yapışınız. Erdemin kaptısı sabırdır. Allah Teâlâ sebepsiz gülene ve gayesiz yürüyene hoş bakmaz, sorumluluğu altındakileri gözetip gafil davranmayan valiyi (yönetici, idareci, reis) sever. İyi biliniz! Hikmetli söz müslümanın kayıp malıdır. İlim kalkmadan ilme yapışınız! İlmin kalkması, aktarıcılarının

(1) Tarihte sapkınlığı ile şöhret bulan ve yerle bir edilen iki şehirden biri (Sodom ve Gomore) (Çev.)

(2) Bu ve benzeri rivayetlerin Peygambere isnad edilerek uydurulduğu çok vâkidir. Ashında o devir insanların genel görüşlerini yansıtır bu rivayetler. (Çev.)

dünyadan gitmesi demektir."

İbrahim'in Misafir Bekleyişi

İbni Ribah el-Ensâri'den rivâyet edildiğine göre **Ka'b** dedi ki: **İbrahim** (a.s) misafire ikram eder, fakire merhametli davranır, yolcuya şefkat gösterirdi. Bir süre misafiri gelmedi. O şüpheyi düştüp yola çıktı ve aranmaya başladı. Bir yere oturunca yanına ölüm meleği geldi, erkek görünümündeydi. Ona selam verdi. **İbrahim** (a.s) selamı aldı. "*Sen kimsin?*" diye sordu. O; "*Ben yolcuyum*" dedi. **İbrahim** (a.s); "*Zaten ben senin gibiler için oturdum buraya*" dedi ve elinden tutarak; "*Gidelim*" dedi. Onu evine götürdü. **İshak** (a.s) meleği görünce tanıdı ve ağladı. **Sara** validemiz de **İshak** (a.s) ağladığı için ağladı. Sonra ölüm meleği yükselip gitti. Nihayet yerlerinden kalktıklarında **İbrahim** (a.s) kızgın bir biçimde; "*Misafirimin yüzüne karşı, gidene kadar ağladınız.*" diye çıktı. **İshak** (a.s) bunun üzerine şöyle cevap verdi : "*Bana kızma ey babacığım! Ben ölüm meleğini seninle beraber gördüm. Ecelini sana yakın olarak görüyorum, ehline vasiyetini yap.*" (**İbrahim**, (a.s)'in mabed olarak kullandığı bir evi vardı. Çıktığında kapısını kapatır, kimse oraya girmezdi). Bu olaydan sonra **İbrahim** (a.s) o eve gitti. Kapıyı açtığında bir de ne görsün? Bir adam orada oturuyor! **İbrahim** (a.s) sordu; "*Seni kim aldı buraya? Kimden izin alarak girdin?*" Adam cevap verdi : "*Evin sahibinin izniyle girdim.*" **İbrahim** (a.s); "*Evin sahibi ona en lâyık olandır.*" dedi ve köşesine çekilip daha önce yaptığı gibi dua edip namaz kıldı. Ölüm meleği yükselip gitti. Sonra meleğe; "*Neler gördün?*" diye soruldu. Melek; "*Ya Rab! Bir kulunun yanından geliyorum. Yeryüzünde ondan daha iyisi yok.*" diye cevap verdi. Meleğe "*Onu ne halde gördün?*" diye soruldu. Melek; "*O yeryüzündeki tüm kullarının dini ve maiyeti için hayır dualar etti.*" diye cevap verdi.

İbrahim (a.s), Allah'ın dilediği bir zaman miktarınca bekledi. Sonra tekrar eve geldi, kapıyı açtı. Orada oturan adamı görünce; "*Sen kimsin?*" diye sordu. Adam; "*Eğer doğru söylüyorsan bana ölüm meleği olduğuna dair bir işaret göster.*" deyince melek ona; "*Yüzünü çevir ey İbrahim!*" dedi. Sonra; "*dön*" dedi ve mü'minlerin ruhunu alırkenki simâsıyla **İbrahim** (a.s)'e gözüktü, **İbrahim** (a.s) ancak aslını Allah'ın bileceği bir nur gördü. Melek daha sonra "*Yüzünü çevir ve bak*" dedi. **İbrahim** (a.s) bu kez onu, kafir ve

günahkârların canını alırkenki haliyle gördü. Çok korktu ve şöyle dedi : *"Biliyorum, emredildiğin şeyi gözet ve ifa et!"*

Melek yükseldi. Ona; *"İbrahim'e ikram et"* diye emredildi. Melek İbrahim (a.s)'in yanına yaşlı bir adam suretinde bir üzüm asmasıyla geldi. Önceki halinden eser kalmamıştı. İbrahim (a.s) onu görünce haline acıdı, bir küfe bulup ihtiyarcığın üzümlerini içine koydu. Bir salkım kopartıp ona sundu ve; *"ye"* dedi. İhtiyar çiğnemeye çalışıyordu. İbrahim (a.s), lokmaların bir kısmının ihtiyarın ağzından dışarı çıktığını, sakalına ve göğsüne bulaştığını gördü. Bu hale şaşırın İbrahim (a.s); *"Ah! Yıllar senden neler alıp götürmüş böyle? Kaç yaşlarındasın?"* diye sordu. İhtiyar bir müddet İbrahim (a.s)'e baktı ve; *"Benim yaşıım şu kadar"* diye cevap verdi. İbrahim (a.s); *"Benim de yaşıım o civarda, artık senin gibi olacağım günleri düşünüyorum... Allah'ım! Beni yanına al.."* dedi. İbrahim (a.s)'in kanı kaynamıştı bu ihtiyara. İşte bu hal içerisinde ölüm meleği onun ruhunu aldı.

Rabbın Kelâmı ile İlgili Bir Rivayet, İblise Zor Gelen Şey, Kur'ân Okumanın Fazileti, İmanın Ortası ve Zirvesi, ve Ka'b'ın Bir Kilise Ehline Bedduası

İbni Câbir el-Has'amî'den rivâyet edildiğine göre Ka'b dedi ki : Allah Teâlâ Musa (a.s) ile kendi lisanından önce diğer lisanların tümüyle konuştu. Musa (a.s) Rabbına şöyle sordu : *"Ey Rab! Senin kelimün böyle mi?"* Allah Teâlâ cevap verdi : *"Eğer sana kendi kelimün ile konuşsaydım yok olurdun."* Musa (a.s) sordu : *"Ey Rabbim! Senin yaratıkların içinde senin kelimünün benzeri var mı?"* Allah Teâlâ şöyle buyurdu : *"Hayır! Benim kelimüme en yakın olan dahi gök gürültülerinden daha çetindir."*

Yezîd b. Kavdar anlatıyor : Ka'b dedi ki :

"Secde eden bir müslüman görmek kadar, İblis ve askerlerine zor gelen ve ağlatan başka bir şey yoktur." Ka'b şöyle derdi : *"Zikir ve Kur'ân'ı Kerim okumaktan daha hoş bir şey yoktur, Allah indinde."*

Ka'b, Kur'ân okuyan bir adamı gördüğünde şöyle dedi : *"Allah'ın en hayırlı kulları, kelâmı güzel olanlardır. Allah'ın en şerli kulları ise, kelâmı en çirkin olanlardır. Kim ihlas sûresini okursa, Allah Teâlâ cehennemini ona haram eder."*

Şehr b. Havşab'dan rivâyet olunuyor : **Ka'b** dedi ki : *"Evcil bir koyun olmak isterdim. Beni tutarlar, keserler ve misafirleri doyururlardı."*

Abdullah b. Damra'dan rivâyet olunuyor : **Ka'b** dedi ki : *"Kim namaz kılar, zekat verir, Allah'ın buyruğuna kulak verir ve itaat ederse, imanı ortalamış demektir. Kim de Allah için sever, Allah için buğzeder, Allah için verirse, imanını zirveye erdirmiştir."*

Ebu Ubeyd'den rivâyet olunuyor : **Ka'b** bir kiliseye girdi. Güzellğine hayran kaldı ve şöyle dedi : *"Ne güzel bir iş (yapı) ve ne sapık bir toplum! Falk onların olsun!"*. Kendisine; *"Falk nedir?"* diye sorulduğunda şöyle dedi : *"Cehennemde bir yuvadır ki, açıldığı zaman cehennem ehli sıcaklığının şiddetinden çılgılık atar."*

Dikkatli ve Samimi Amel, Dosta Hayır Dua, Oruç, Ana-Baba, Ezan ve Kametin Faziletine Dâir

Râşid ez-Zührî'den rivâyet olunuyor : **Ka'b** dedi ki *"İhtiyarladığı zaman öleceğini bilen bir kul olarak çalış. Yarın ölecekmiş gibi temkinli ve kalbi uyanık olan adam gibi dikkatli ol!"*

Yezîd b. Kavdar'dan rivâyet olunuyor : **Ka'b** dedi ki; *"İki adam Allah için birbirlerini seviyorlardı. Onlardan biri namaz kılip Allah Teâlâ'ya dua etti. Allah Teâlâ onun namazını kabul buyurup duasını geri çevirmedi. Gece namazında kardeşini hatırlayıp; 'Ey Rabbim falanca kardeşimi bağışla' diye dua edince Allah Teâlâ uyuyan arkadaşını bağışladı, affetti. Kendisine şükredilen, koruyup gözetken ve uyuyana mağfiret eden bir ilâh ne yücedir!"*

Ka'b dedi ki : *"Allah için tutulan bir günlük oruç, insanı cehennemden yedi sonbahar uzaklaştırır. Cennette oruçlular için Rey-yan isimli bir nehir vardır. Ondan sadece oruç tutanlar içecektir."*

Atâ b. Yesar'dan rivâyet olunuyor : **Ka'b'a** ana-babaya isyandan soruldu. **Ka'b** şöyle cevap verdi : *"Ebeveynin senden bir şey istediğinde itaat etmeyip yerine getirmezsen, onlara isyan etmiş olursun. Sana beddua ederlerse onların hakkını tamamen çiğnemişsin demektir."*

Ata'dan rivâyet olunuyor : **Ka'b** dedi ki : *"Kişi ezan ve kâmet ile namazını kılsa, beraberinde ufku kaplayacak kadar çok melek"*

namaz kılar. Sadece kamet ile namaz kılsa, yalnızca iki yanında-ki melekler ona eşlik eder."

Allah Teâlâ'nın Musa'ya Verdiği Güzel Öğütler ve Soru-Cevaplı Uzun Diyalog

Muhammed b. İshak ve diğerlerinden rivâyet olunuyor :

Allah Teâlâ Musa (a.s)'ya Tevrat'ta şöyle vahyetti : *"Ey Musa bana hamededecek biri olmasaydı, gökten bir damla rahmet indirmezdin. Yerden de tane bitirmezdin. Ey Musa! Bana dua eden olmasa, yaratıklarından uzak olurdum. Ey Musa! Kibir ve gururdan sakın! Zira kim olursa olsun yanıma bir hardal tanesi kadar kibirle geleni ateşime sokarım. İster dostum İbrahim olsun bu, istersen sen... Ey Musa! Fakirlerle karşılaştığında onlara ihtiyaçlarını sor, zenginlerle sohbet ettiğin gibi onlarla konuş. Ey Musa! İster misin, seni hiç unutmayayım?"* Musa (a.s); "Evet" dedi. Allah Teâlâ da şöyle buyurdu : *"Fakirleri ve onların meclisini sev, günah işleyenleri uyar. Ey Musa, dünyada dostun, kabirde arkadaşın olmamı ister misin?"* Musa; "Evet" dedi. Allah Teâlâ şöyle buyurdu : *"Kitabımı çok çok oku! Ey Musa! Nimetin benden olduğunu bilip, bana şükreden kul ile karşılaştığında ona azab etmekten haya ederim!"*

Ey Musa! Benim rahmetim ve mağfiretim, ana-babası sevin-diği zaman sevinen, üzüldüğü zamanda üzülen, ağladığı zaman ise onlarla beraber ağlayan kulunun üzerindedir. Ey Musa! Ana-babasını razı edenden ben de razıyım. Ana-babası onun için benden af dilerse, onu affederim, ne ettiğine bakmam bile. Ey Musa! Kıyamet gününde susuzluktan kurtulmak ister misin?" Musa (a.s); "Evet!" dedi. Allah (c.c) şöyle buyurdu : *"Tüm mümin kadın ve erkekler için Allah'tan bağışlanma dile! Ey Musa! sana zulmedeni affet! Senden yardım isteyen boş çevirme ki ben de senin duanı kabul edeyim. Ey Musa! Kıyamet gününde kâinat dolusu sevap ister misin?"* Musa (a.s), "Evet ey Rabbim." dedi. Allah (c.c) şöyle buyurdu : *"Hastaları ziyaret et, fakirlerin elbiselerini temizle."* Bunun üzerine Musa (a.s) kendine şart koştu. Bundan sonra her ay yedi gün fakirleri dolaşüyor, elbiselerini temizliyor ve hastaları ziyaret ediyordu. O böyle yapmaya devam ederken Allah Teâlâ şöyle buyurdu : *"Ben yarattığım herşeyi; senin için istiğfar etsinler diye il-*

ham ettim. Meleklerle de bildirdim, kıyâmet gününde seni kabrin-den kolayca çıkaracaklar. Ey Musa! sana senin dilinden daha ya-kın olmamı istermisin? Kalbine, kalbinin fısıltılarından daha ya-kın olayım mı? Ruhundan da yakın olayım mı bedenine? İstermisin göz nurundan daha yakın olayım gözüne? O halde **Muhammed** (s.sa)'e çok salavat getir. İsrailoğulları'na şu haberi bildir. Kim **Ah-med**'i inkâr ederse, cehennemde zebanileri ona musallat ederim. Onunla benim arama perde çekerim, beni görmekten mahrum olur. Hiçbir kitap onu aklayamaz! Kimse ona arka çıkamaz, hiçbir padi-şah, kral ve idareci ona acıyamaz! Onu cehennem melekleri kuşatır ve ateşe atarlar. Ey Musa! İsrâiloğulları'na söyle, kim **Ahmed**'e iman ederse, bilsin ki o benim en şerefli kulumdur. Ey Musa! İsrâi-loğulları'na bildir! Kim **Ahmed**'in getirdiklerini inkâr ederse, -is-terse bir harf olsun-onu cehenneme atarım. Ey Musa! İsrailoğulla-rı'na bildir! **Ahmed**, rahmettir, berekettir, nurdur. Onu görmeden veya görerek tasdik edenin dünya hayatında sevgilisi, kabrinde ise arkadaşı olurum. Sorgusunda zorluk çıkarmam. Sıratın ayağını kaydıramam. Ey Musa! Gökleri, yeri, dünya ve âhireti yaratmadan önce kendim üzerine and içtim. Kim Allah'tan başka ilâh olmadığı-na, **Muhammed**'in onun kulu ve elçisi olduğuna kalbiyle inanır ve tasdik ederse, ona ateşten kurtulma nişanesi (berat) veririm. Onun ruhunu alacak olan meleğe, ana-babasından daha yumuşak dav-ranmasını emrederim. Münker ve Nekir sual esnasında onu korkut-mazlar. Onun kabrini aydınlatır, ona dost olurum. Kıyâmette ben-den ne dilerse veririm. Ey Musa! Seninle konuşmak suretiyle sana yaptığım iltifatı, sen de **Ahmed**'e iman ederek cevapla.

Ey Musa! Kim, iyiliği emreder, kötülükten sakındırır ve in-sanları bana itaat etmeye çağırırsa, dünyada, kabirde ve âhirette onun arkadaşı olurum. Ey Musa! İsrailoğullarına söyle, benim farzlarımı yerine getirdikleri zaman, benden hakkıyla korkmuş olurlar. Onlara söyle, farz kıldığım bir şeyin vakti girdiğinde dün-yalarıyla meşgul olup beni unutmasınlar. Kim beni unutmuş ola-rak can verirse ruhunu cesetten ayırmadan önce ateşi gösterir ve onu dehşetle korkuturum!"

Katâde, **Ka'b**'dan rivâyet ediyor :

Rab Teâlâ Musa (a.s)'ya fısıltıyla seslendiği zaman Musa; "Ey Rabbim! Yakın mısın? Alçak sesle tazarruda (yalvarma) bulu-nayım mı? Uzak mısın? Sana sesleneyim mi?" Rab Teâlâ şöyle bu-

yurdu : "Ey Musa! ben, beni zikredenin sohbet arkadaşıyım." Musa (a.s) sordu : "Ey Rabbim, seni tek başına mı anayım, yoksa ailemle beraber mi anayım?"

Allah (c.c) şöyle buyurdu : "Beni dilediğin gibi anabilirsin. Ey Musa! kıyâmette bana yakın oturmak istiyorsan, dilenciye hor görme! Yetimi ezme, zavallıların arkadaşı ol, onlara acı, fakirleri sev! Mal çokluğu ile şımarma! Bilesin ki çok mal kalbi katılaştırır. Ey Musa yer ve göklerdeki tüm meleklerin kıyâmet gününde seninle kucaklaşmasını ve sana selam vermesini istiyorsan, tesbih ve tehlili çoğalt. Ey Musa! Gece karanlığında Tevrat okuyarak onun lezzetini bana duyur ki, seni âhirette rızıklandırayım. Ey Musa! Gökte ve dünya yollarında meleklerin seni övmesini istiyorsan, müslümanların yolundan işkenceyi ve eziyeti kaldır. Önümde tevazuyla nefsin hor gör ki seni yücelteyim. Ey Musa! İnsanlarla muamele içindeyken çocuk gibi saf ve temiz ol. Ey Musa! Kalbin yumuşak olsun! Zira benim nezdimde en nefret edilesi kul, nefsinde kibir dilinde cefa ve alay taşıyanlardır. En güzel huylar; acımak, yumuşak olmak ve inceliktir. Ey Musa! Yufka yürekli ol! hoş söz söyle! Ey Musa! Kişiye şu yaptığı, en büyük günah olarak kafidir : Ona 'Allah'tan kork' dendiğinde hemen hırslanır da nefsi günahı emreder. O kul böyle söylenince ona ben ve meleklerim lânet yağdırırız. Benim ve meleklerimin lanetine uğrayanın vay haline! Ben lânet ettiğim zaman, ona kimse acımaz! Lânetime uğrayan büyük rahmetime giremez. Benim acımadığıma hiç kimse acıyamaz! Ey Musa! Yarattıklarına karşı merhametli ol ki, ben de sana karşı merhametli olayım. Merhametli olanlara ne mutlu! Merhametli olanlara ne mutlu! Merhametli olanlara ne mutlu! Ey Musa! Kim merhametli ve yumuşak kalpli olursa, ben de ona acırım ve onu cennetime koyarım. Ey Musa! Kıyâmet gününde seni sevindirecek şeyleri duymak istiyorsan, çocuğuna sevgi gösterdiğin gibi diğer küçükleri ve okşa! Zayıfa şefkat göster, gücünle ona yardımcı ol! Yaşlıya, deliye ve bunağa da merhametli ol! Bilgiliye hoş görülme ve merhametli davranmış gibi bilgisize (cahile) de merhametli davran. Zayıfa acıdığın gibi güçlüye de acı Ey Musa! Zavallı ve fakir insanları doyur!"

Musa (a.s) sordu : "Onları doyurmanın mükâfâtı nedir?" Allah (c.c) şöyle cevap verdi : "Ona merhamet eder ve onu cennetime koyarım." Musa (a.s) "Ey Rabbim! Bir yetimi ya da bir dulu koruyup ihtiyaçlarını gidermenin karşılığı nedir?" diye sordu. Allah

(c.c) "Sadece benim gölgemin bulunduğu kıyâmet gününde onu gölgemin altına koyar, cennetime yerleştiririm." buyurdu. **Musa** "Ey Rabbim! Üzülen, kaygılı bir insanı teselli etmenin mükafatı nedir?" diye sordu. Allah (c.c) "Ona takvâ ve iman elbisesini giydirim." buyurdu. **Musa** (a.s); "Ey Rabbim! Cenazeye eşlik edip kabire götörmeyenin mükafatı nedir?" diye sordu. Allah (c.c); "Öldüğünde o kişiyi meleklerim kabre götürecektir. Ve ben diğer ruhlar arasında onun ruhuna özel ihtimam göstereceğim." buyurdu. **Musa** (a.s); "Ey Rabbim! Hasta ziyaret edenin mükafatı nedir?" diye sordu. Allah (c.c); "Meleklerim onun affedilmesi için niyazda bulunurlar. O benim rahmetime garkolacaktır." buyurdu.

Musa (a.s) "Senin sevgin ve azametinden ötürü ağlayan kulun mükafatı nedir?" dedi. Allah (c.c); "Kıyâmet günündeki o büyük korkudan uzak ve asûde olacak. Ateşin kızgın alevine yüzünü yaklaştırmayacağım." buyurdu. **Musa** (a.s); "Ey Rabbim! Abdest ve gusûl ile senin emrini yerine getiren kulunun mükafatı nedir?" dedi. Allah (c.c) "Ey **Musa**! Onun her kılı için kıyâmet gününde özel bir ihsan ve derece vardır. Her abdestini -ya da guslünü- yenileyişte yeniden ap ak olacak günahattan sıyrılacaktır." buyurdu. **Musa** (a.s); "Ey Rabbim akrabasını ziyaret ederek ilişkisini kesmeyen kulun mükafatı nedir?" dedi. Allah (c.c); "Onun ömrünü uzatırım. Malını çoğaltırım. Evini, mesud ve dertsiz yaparım. Ölümün iç ürperten dehşetinden kolayca geçmesine yardım ederim. Kıyâmet gününde cennet kapıları ona; 'Koş! Bize gel' diyeceklerdir." buyurdu. **Musa** (a.s); "Ey Rabbim! Eziyeti ve kötülüğü yasaklayıp, komşusuna güzel davranarak, olanca gücüyle iyiliği yaymaya çalışanın mükafatı nedir?" Allah (c.c) "Ey **Musa**! Kıyâmet gününde ateş ona 'Bize girmezsın! Sana kapımız kapalıdır!' diye seslenecek. Ey **Musa**! Kim ateşin alevinden kurtulmak istiyorsa, kendisine nasıl davranılmasını istiyorsa başkasına da öyle davranсын!" **Musa** (a.s) ; "Ey Rabbim! İnsanların eziyetine katlanan kulun mükafatı ne olacak." dedi. Allah (c.c); "Kıyâmetin çetin korkuları ona uğramayacaktır." buyurdu. **Musa** (a.s) : "Ey Rabbim! Seni kalbi ve diliyle gizlice ananın mükafatı nedir?" dedi. Allah (c.c); "Ayakların tökezleyip sürçtüğü sırat köprüsü'nü yıldırım gibi süratle geçecektir." buyurdu. **Musa** (a.); "Ey Rabbim! Felaket ve acılara tahammül eden kulunun mükafatı nedir?" dedi. Allah (c.c) "Ona soluk alıp verdiği her nefes için cennette üçyüz derece vereceğim. Tek bir derece dahi dünya ve taşıdığı tüm ağırlığından daha üstündür." buyurdu. **Musa** (a.s) ;

"Ey Rabbim! Senin en hoşuna giden sabredenler kimlerdir?" dedi. Allah (c.c) "Benim en hoşuma gidenler, koyduğum yasakları çiğnemeyip sabredenler, benim farzlarımı yerine getirmekten üşenmeyenler ve musibet geldiğinde katlanmasını bilenlerdir." buyurdu. **Musa** (a.s); "Ey Rabbim! Çevresindekilere iyi davranan, kölesine ve câriyesine hoş muamele gösterip, yapamayacakları şeyleri onlara emretmeyen kulun mükafatı nedir?" dedi. Allah (c.c); "Ey **Musa**! Kıyâmet gününde onun hesabını hiç zorlaştırmayacağım, güzel amellerini kabul edecek, yaptığı hataları affedeceğim." buyurdu. **Musa** (a.s); "Ey Rabbim! Kasıtlı olarak, bilinçli bir şekilde (mütemadiyen) günah işledikten sonra pişmanlık duyarak kendini günahattan çeken kulun mükafatı nedir?" dedi. Allah (c.c); "O (Tevbe eden) kulum, hiç günah işlememiş gibidir." buyurdu. **Musa** (a.s) : "Bilinçsiz olarak bir hata işledikten sonra tevbe eden ve o hatayı bir daha yapmayacağına içten inanan kulun mükafatı nedir?" dedi. Allah (c.c); "O kulum, benim nezdimde, bazı meleklerim gibidir. Makamı onların makamıdır." buyurdu. **Musa** (a.s); "Niçin böyle oluyor Ey Rabbim?" dedi. Allah (c.c); "O kulum, büyük bir günah işlemeksizin benden af diledi, meleklerim de o kulum için bana yalvardılar." buyurdu. **Musa** (a.s); "Ey Rabbim! Bu nasıl oluyor?" dedi. Allah (c.c); "Çünkü ben hata ve unutkanlığın vebalini kulumdan kaldırdım." buyurdu. **Musa** (a.s); "Ey Rabbim! Sana, sevap getiren güzel amellerle yakınlaşmaya çalışan kulun mükafatı nedir?" dedi. Allah (c.c); "O benim sevgime lâyıktır. Onu tüm yaratıklarım sevdireceğim. Onun gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olurum. İstifgarını kabul eder, istediğini yerine getirir, onun sevdiğini sever, onun kızdığına hoş bakmam. Onunla mücadele edene karşı ben savaşırm." buyurdu. **Musa** (a.s) ; "Ey İlâhım! Günah işlemeye devam edip bunda ısrarlı davrananın cezası nedir?" dedi. Allah (c.c); "Bana dua ettiğinde, ona cevap vermem, isteğini yerine getirmem. Kullarıma merhamet ettiğimde ona merhamet etmem. Kıyâmet gününde yaktıklarımın içinde onu da yakarım." buyurdu. **Musa** (a.); "Ey İlâhım! Faiz yiyip de sana tevbe etmeyenin hali ne olacak." dedi. Allah (c.c); "Ona zakkum ağacından yediririm." buyurdu. **Musa** (a.s); "Emâneti hakkıyla koruyan ve gözetenin mülkâfatı nedir?" dedi. Allah (c.c); "O, kıyâmet gününde huzurlu ve emin olacaktır. Cennetten mahrum olmayacaktır." buyurdu. **Musa** (a.s); "Kıyâmette zânilerin cezası nedir?" dedi. Allah (c.c); "Herkes onların canhıraş feryatlarını dinleyince korkacak ve rahatsız olacak. Pis kokuları çevredekilere eziyet verecek." buyurdu. **Musa** (a.s.); "Sana isyan et-

mekten geri durmayan, günahkârın durumu ne olacak?" dedi. Allah (c.c); "Amel defteri soldan ve arkadan verilecek." buyurdu. **Musa** (a.s); "Sana itaat edenleri çok seven kulunun mükâfatı nedir?" dedi. Allah (c.c); "Kim itaat ehlini severse onu ateşten kurtarırım." buyurdu. **Musa** (a.s); "Ey Rabbim! Dua, yalvarış ve gizlice sana yakarıştan hiç ayrılmayan kulun mükâfatı nedir?" dedi. Allah (c.c); "Dünyada zorlu imtihanlardan onu korurum. Âhiretin müthiş korkularından kurtarırım." buyurdu. **Musa** (a.s) ; "Sana inanan bir kulunu, bilinçli olarak öldüren kişinin cezası nedir?" buyurdu. Allah (c.c); "Onun cezasını kaldırmam, kıyâmette yüzüne bakmam. Cennetin kokusunu bile alamaz!" buyurdu. **Musa** (a.s); "Kafir bir insanı İslâm'a çağırarak kulun mükâfatı nedir?" dedi. Allah (c.c); "Kıyâmet gününde ona şefaâtçi olurum." buyurdu. **Musa** (a.s); "Mümin bir kulunu, iyiliğe ve hayra çağırıp, kötülükten sakındırmanın mükafatı nedir?" dedi. Allah (c.c); "O, kıyâmet gününde peygamberler ile haşrolunacaktır." buyurdu. **Musa** (a.s); "Abdestini güzelce alıp, namazını vaktinde kılan kulunun mükafatı nedir?" dedi. Allah (c.c) "Cennetimi ona helâl ederim. İstediyini veririm. Kaybettiğini buldururum. Rızkını garantilerim." buyurdu. **Musa** (a.s); "Senin rızan için oruç tutanın mükafatı nedir?" dedi. Allah (c.c); "Onu üzüntü ve kederden uzak bir yere koyarım." dedi. **Musa** (a.s); "Riyâ için oruç tutanın durumu nedir?" dedi. Allah (c.c); "Oruç tutmayan gibidir." buyurdu. **Musa** (a.s); "Senin emrettiğin şekilde zekatını veren kulun mükafatı nedir?" dedi. Allah (c.c) "Genişliği yer ve gökler gibi olan cennet veririm ona." buyurdu. **Musa** (a.s); "Dünya'dan göçerken son sözü 'Lâ ilâhe illallah' olan kulun mükafatı nedir?" dedi. Allah (c.c); "Ona vereceğim şeyleri sonuna kadar anlatsam şuurun dağılır, şaşkına uğrar, hayal bile edemezsin." buyurdu. **Musa** (a.s); "Ey Rabbim! Diliyle senden başka ilâh olmadığına şehadet edip. Kalbi şüphede olanın hali nedir?" dedi. Allah (c.c); "Onu ateşime koyarım, ebediyen oradadır. Rahmetimden nasibini alamaz. Peygamberler, şehitler, siddıklar ve meleklerin şefaatine de mazhar olamayacaktır." buyurdu. **Musa** (a.s); "Senin için itikafa çekilenin mükafatı nedir?" dedi. Allah (c.c); "Mağfi-ret (bağışlanmak), onun için şart olmuştur!" buyurdu. **Musa** (a.s) uzun bir süre sustu. Sonra Allah Teâlâ şöyle buyurdu : "Ey **Musa**! Kalbinde ne varsa söyle, sor." **Musa** (a.s); "Ey Rabbim. Sen, benim ne diyeceğimi; bilirsin." dedi. Allah Teâlâ; "Evet! Biliyorum, sen İlâhil senin üzerinde, senden güçlü bir mahveden yoktur. Her şey

yokolacaktır' diyecektin. Evet, İmranoğlu Musa! İzzetime andolsun ki, Benden başka bir helak edici yoktur. Her şey helâk olacaktır." buyurdu.

Ehl-i Beyt'in Şefaatiyle İlgili Ka'b'ın Görüşü, Rahmetin Kesilmesi, Meleklerin Gece Âbidlerini Yıldız Gibi Seyredışı, Allah'ın Övdüğü Kimseler, Nimete Karşı Şükür, ve Tevrat'ta Amelle İlgili Bazı Sözler

Atıyye el-Avfi'den naklediliyor : Ka'b kalktı, Abbas (r.a)'ın elini tutarak şöyle dedi : *"Bunu (elimi) sana bırakıyorum ki, kıyâmette şefaate erişeyim."* Abbas (r.a) sordu : *"Kıyâmette ben de şefaate erişecek miyim?"* Ka'b; *"Evet! Peygamberin Ehl-i Beyt'inden (ev halkı, soyu) olup müslüman olan herkesin şefaati hakkı vardır."*

İkrime'den rivâyet olunuyor : Ka'b, İbni Abbas'a şöyle dedi : *"Kılıçların kınından çekildiğini, kanın su gibi akıtıldığını gördüğünde anla ki, Allah'ın yeryüzündeki emri (rahmeti) kalkmış demektir. Allah bir kısım insanlar aracılığı ile bazılarından intikam alır. Göğün yağmuru kesilmişse, bil ki zekat verilmeyordur, böylece Allah (c.c) kendi nezdindeki rahmeti de engeller. Eğer veba (gibi bulaşıcı hastalıkların) yayıldığını görürsen, bilki zinâ her tarafa yayılmıştır."*

İbni Vebre'den Ka'b'ın şöyle dediği naklediliyor : *"Sizin gökteki yıldızlara baktığınız gibi, melekler de geceleyin evinde namaz kılanları gökten seyredeler."*

Hümam'dan rivâyet ediliyor : Ka'b dedi ki *"Allah (c.c)'ın meleklerle karşı övgüyle bahsettiği kişiler şunlardır : Allah yolunda savaşan, savaş ve hamle zamanında kavmin en önünde duran, hezimet uğrandığı zaman, moral verip askeri çöküntüden koruyan, (nafile) namazlarını gizli kılan, (nafile) oruçlarını gizli tutan, sadakasını gizli veren, yani gizli yapılması gereken tüm güzel amellerini gizlice yapan kimseler.."*

İbni Mirdas'dan rivâyet olunmuştur. Ka'b dedi ki : *"Allah bir kula dünya nimetini verdiğinde, o kul şükreder ve alçak gönüllü olursa, Allah Teâlâ ona dünyada sağlık ve afiyet, âhirette ise cennet verir. Eğer şükretmez ve mütevazî davranmazsa Allah Teâlâ onun dünyadaki menfaatlerini gözetmez. Ateşten bir katman yaratır*

onun için, isterse azab eder, isterse affeder.”

Şa'bî'den rivâyet olunuyor : **Hatice** ile **Ka'b**, Hz. **Ömer** (r.a)'in yanındaydılar. **Hatice** şöyle bir şiir söyledi :

*“Kim bir iyilik yaparsa
Mahrum olmaz mükafattan
Güzel amel Allah (c.c) ve insanlar
Nezdinde yok olmaz.”*

Ka'b bunu duyunca şöyle dedi : “Allah’a yemin ederim ki Tevrat’ta var bu! Yalnız şu şekilde : Güzel amel Allah ile yaratıkları arasında yokolup gitmez (karşılığı mutlaka vardır).”

Ölümü Anlamak, Ka'b'ın Ölümü Tasvir Edişi, Cennette Ağlayan Adam, Devasız Dert ve Ka'b'ın Ölüm Yılı

Ebu Abdullah eş-Şâmî’den rivâyet edilmiştir. **Ka'b** dedi ki :

Kim ölümü (kühünü) anlayabilirse, (ya da kim ölümü bilirse tadarsa) dünya dertleri ona vız gelir!)

Ebu Melike’den rivâyet olunuyor : Hz. **Ömer**, **Ka'b**’a şöyle dedi : “Bana ölümü anlat!” **Ka'b** dedi ki : “Ey müminlerin emiri! Ölüm, âdemoğlunun karnında dikenini çok olan bir bitkiye benzer. Onun ne siniri vardır ne de mafsalı... Sadece dikendir o... Kolları güçlü bir adam onu karıştıra karıştıra, (etrafa sürte sürte) çıkarmaya çalışır, son nefeslerde...” Sözü burasında Hz. **Ömer** (r.a) gözyaşlarını tutamayıp ağladı.

Hümâmî’den rivâyet olunuyor : **Ka'b** dedi ki : “Cennette ağlayan bir adam vardır. Ona; Niçin ağlıyorsun? Baksana, cennettesin!” denildiğinde şöyle cevap verir ‘Ben Allah yolunda sadece bir defa öldürüldüm. Keşke tekrar dünyaya dönssem de üç defa daha öldürülsem’.”

Ebu Abdullah el-Kunserî’den rivâyet olunuyor : **Ka'b** dedi ki : “Kabirde olduğu sürece ölümün acısı meyyitten ayrılmaz. Ölüm, müminin karşılaşacağı en şiddetli andır. Kâfirin başına geleceklerin de en hafifidir.”

İbni Eslem’in babasından aktardığına göre **Ka'b**’a birisi şöyle

sordu : *"Devasız dert (çaresi olmayan dert) nedir?"* Ka'b; *"Ölüm"* dedi. İbni Zeyd b. Eslem, babasının ölüm için söylediği şu sözü aktarıyor : *"Devası, Allah (azze ve celle'nin hoşnutluğunu kazanmaktır."*

Müminlerin anası Âişe (r.a)'den rivâyet ediliyor : **Ka'b el-Ah-bar, Osman (r.a)'ın öldürülüşünden bir sene önce vefat etti.**

Ka'b'dan Gelen Bazı Hadisler

Ebu'l-Mehârik'in, Züheyr b. Salim Ka'b'dan, Ka'b'ın da Hz. Ömer (r.a)'den rivâyet ettiğine göre Hz. Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu : *"Ümmetime dâir beni en çok endişeye düşürenler, sapık önderlerdir."* Ka'b da şöyle dedi : *"Vallahi benim de bu ümmet için onların dışında endişem ve korkum yok!"*

Atâ b. Mervan'ın babasından aktardığına göre Ka'b; Musa (a.s) için denizi yaran Allah'a and içerek Suhayb'ın şu hadisini nakletti : Hz. Peygamber (s.a) bir köye gireceği zaman şöyle dua ederdi : *"Ey yedi göğün ve onların altındakilerin Rabbi! Ey yedi yerin ve onların taşıdıklarının Rabbi! Ey şeytanların ve saptırdığı kullarının Rabbi! Ey rüzgarın ve ektiği şeylerin Rabbi. Biz bu köyün ve bu köy halkının iyiliğini istiyoruz. Şerrinden ve orada yaşayan şerlilerden sana sığınıyoruz."*

(Bu hadis Atâ'dan ayrı olarak Musa b. Ukbe'den de rivâyet olunmuştur. Ondan da İbni Ebi'z-Zinad ve diğerleri rivâyet etmiştir.)

Atâ b. Ebi Mervan'ın babasından naklettiğine göre Ka'b dedi ki : Musa (a.s) için denizi yaran Allah'a andolsun ki, Davud (a.s) namazını bitirdiğinde şöyle dua ederdi : *"Ey Rabbim! Halimi düzgün kıl ve günahıtan korumak için gönderdiğin dinimi güzelleştir. Geçim kaynağım olan dünyayı ıslah et. Allah'ım! Senin rızana sığınarak gazabından kaçırım. Affına sığınarak öcünden kaçırım. Senden, sana sığınırım. Verdiğini kimse alamaz. Mahrum ettiğini kimse veremez."*

Ka'b şöyle devam etti : Suhayb'ın bana bildirdiğine göre Rasûlullah (s.a) namazının sonunda bu duayı okuyordu. (Bu hadis Musa'nın Âtâ'dan rivâyet ettiği Ceyyid bir hadistir.)

Ebu Nuaym'ın Ka'b'a dair uzun nakillerinin bir kısmını al-

dık. İbnü'l-Cevzî, Ka'b'ın 32. (H.) yılda vefat ettiğini söylüyor. (1)

NEVF EL-BÜKÂLÎ (R.H) (2)

Güzel ve yüce niteliklere rağbet eden Nevf b. Ebî Fudâle el-Bükâlî de Allah Dostları'ndandır. Çok kitap okuyan, yasaklardan kaçan ve sakındıran, övgüye lâyık bir zat idi. Zaten şöyle denmiştir:

"Tasavvuf, yücelmeye çağrıdır. Yasaklardan kaçınmanın yolunu gösterir."

Nevf'in Cehennem Tasviri, Dinlerini Dünya İçin Kullananlar, Musâ Kavminin Hâli ve Vaizin Verdiği Öğütlerden Nasiplenmesine Dâir

İbni Dağlül'den rivâyet olunuyor :

Nevften işittim, Allah Teâlânın; *"Sonra onu, boyu yetmiş arşın olan zincire vurun."* (3) âyetini şöyle açıkladı : *"Bir zira (arşın) yetmiş ba'dır. Bir ba' ise seninle, Mekke arası kadar olan bir mesafedir."* Bunu anlatırken o Küfe şehrindeydi.

Kurazî'den rivâyet ediliyor :

Nevf el-Bükâlî Kur'ân okurken şöyle dedi : *"Allah'ın indirdiği kitap'ta bu ümmetten olan öyle bir topluluk görüyorum ki, dinlerini dünya için kullanıyorlar. Dilleri baldan tatlı, kalpleri ise acı sabır otundan daha da acıdır. Koyun postuna büründürler, oysa içlerinde kurtlar gezinir. Kur'ân'ı Kerim'de onların kim olduğunu araştırdım, bir de baktım ki onlar münafık idi. 'Dünya hayatına dâir konuşması senin hoşuna giden, pek azılı düşman iken kalbinden geçirdiğine Allah'ı şahit kılan (yemin eden) iş başına geçince, yeryüzünde bozgunculuk yapmaya, ekin ve nesli yok etmeye çabala-yan insanlar vardır. Allah bozgunculuğu sevmez"(4) İnsanlar için- de Allah Teâlâ'ya kıydan kıyıya ibadet edenler vardır."* (5)

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c.4. s.174.

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.6. s.48.

(3) Hakka, 32.

(4) Bakara, 204-205.

(5) Hac, 11. Kıydan kıyıya ibadet demek; ucu ucuna, iğreti bir şekilde ibadet demektir.(Çev.)

Semmâk'tan rivâyet olunuyor :

Ka'b dedi ki : *"Musa (a.s) sihirbazları yendikten sonra Fira-vun ehlinin yanında kırk yıl kaldı."* **Muncab** diyor ki : *"Yirmi se-ne içinde Allah Teâlâ onlara âyetlerini gösterdi. Çekirge, kurbağa ve haşeratı onlara musallat etti."*

Selim b. Âmir'den rivâyet ediliyor : **Ümmü'd-Derdâ** beni **Nevf el-Bükâlfî**ye ve onunla beraber mescidde hikâye anlatan baş-ka bir adamın yanına gönderdi. *"Onlara şöyle, Allah'tan korksun-lar, vaaz verdikleri şeylerden, kendileri de öğüt alsınlar, amel etsin-ler!"* dedi.

Bir Kelimenin Tefsiri ve Ali b. Ebî Talib'in Nevf'e Verdi-ği Öğütler

Âmir el-Ahval'den rivâyet ediliyor : **Nevf'e** Allah Teâlâ'nın *"Onların arasına mevbık koyduk."* ⁽¹⁾ âyetinden soruldu. O da *"Mevbık, sapıklık ehli ile iman ehli arasında duran vadiye denir."* dedi.

Abdü'l-Âlâ'dan rivâyet olunuyor : **Nevf** dedi ki; **Ali b. Ebî Tâlib**'i gördüm. Yıldızlara bakıyordu. *"Ey Nevf! Uyuyor musun? Yoksa bakıyor musun?"* dedi. Ben; *"Gözüm açık ey emirü'l-mümi-nin!"* dedim. **H.z. Ali** şöyle buyurdu : *"Ya Nevf! Dünyaya değer vermeyip âhirete rağbet edenlere ne mutlu! Onlar öyle bir topluluk-tur ki, yeryüzünü halı, toprağı yatak, suyunu tertemiz götürler. Kur'an ve duayı şiar edinirler."*

Nevf'den Gelen Bir Hadis

Ebu Eyyup el-Ezdî, **Nevf**'den, **Nevf**'de **Abdullah b. Amr**'dan rivâyet ediyor : **Rasûlullah (s.a)** akşam namazını kıldı. Biz de beraberce kıldık. Daha sonra halk yatmayı kılmak için toplan-madan önce o geldi. Elini kaldırarak işaret parmağıyla göğü göster-di. Elbisesi diz kapaklarından yukarı çıktı. Şöyle diyordu : *"Müjde-ler olsun size ey müminler! Rabbiniz gök kapılarından birini açtı. Meleklerle karşı sizinle iftihar ediyor : 'Ey Meleklerim! Benim kulla-rıma bakın! Bir farz ifa ettiler, diğerini bekliyorlar' diyor."*

(1) Kehf, 52.

EBU'L-CELD HİLAN B. FERVE (R.H) ⁽¹⁾

Öğüt verici ve cömert olan, güçlü belleği ve güzel konuşmasıyla şöhret bulan Hilan b. Ferve de onlardandır. İndirilen kitapları ezbere bilen, peygamberlerin öğütlerini söyleyen, dili daima zikirle meşgul olan bir zat idi.

Tasavvuf; ahde vefadır, (kişi hakkında) zâhirle hükmetmektir(görünenle yetinmektir)

Ebu İmran el-Cevnî'den rivâyet ediliyor : Ebu'l-Celd (Hilan b. Ferv) dedi ki : *"Tevsîfî⁽²⁾ şeytan ordularından bir ordu olarak görüyorum. O, Allah'ın birçok kulunu helak etti."*

Nefse Öğüt Verebilmek, Halka İkrâm Etmek, Allah'a Karşı Zelil Olabilmek, Rabbin Musa'ya Buyurdukları ve Yer-yüzünün Ateş Olmasına Dâir

Ebu İmran el-Cevnî'den rivâyet olunuyor : Ebu'l-Celd dedi ki : *"Hikmetli kitaplarda okudum. Kim kendine öğüt verirse, Allah Teâlâ onun koruyucusu olur. Kim kendinden, halka ikram ederse Allah Teâlâ onun şerefini artırır. Allah'a boyun eğmede zelil olmak, günah işlerkenki cesareten daha hayırlıdır."*

Ebu İmran el-Cevnî'den rivâyet ediliyor : Ebu'l-Celd dedi ki : *"Allah Teâlâ Musa (a.s)'ya şöyle vahyetti : 'Beni andığında uzuvların huşû ve huzur ile sarsılsın. Beni andığında, dilin kalbinin arkasında olsun. Benim önümde namaza durduğunda, zelil bir kul olarak dikil. Nefsini kın! Çünkü kınanmaya en lâyık olan; nefistir. Bana nerede olursan ol titreyen bir kalb ve doğru bir dil ile yalvar!'"*

Ebu İmran'dan rivâyet ediliyor : Ebu'l-Celd dedi ki : *"O gün yeryüzü ateş olur. Siz neler hazırladınız?"* Bu sözünü şu âyetten sonra söyledi : *"Sizden cehenneme uğramayacak yoktur. Bu, Rabbinin yapmayı üzerine aldığı kesinleşmiş bir hükmüdür. Sonra biz, Allah'a karşı gelmekten sakınmış olanları kurtarır, zalimleri de orada dizüstü çökmüş olarak bırakır."* ⁽³⁾

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.6. s.54.

(2) Tevîf, : Geriye atmak, yarın yaparım, öbür gün yaparım diyerek devamlı kendini kandırmak. (Çev.)

(3) Meryem, 71-72.

Ebu İmran'dan rivâyet ediliyor : Ebu'l-Celd dedi ki : "Allah'ın kitaplarından okuduğuma göre Yeryüzü, kıyâmet gününde ateş olup yanacaktır."

İsa'nın; Yaşlılara "Ekin Sararınca Hasadı Yakındır" De-yişi, Belanın Namaz Kılanlar Üzerine Yoğunlaşacağı Günler ve Musâ'nın Şükrüne Dâir

Ebu'l Celd dedi ki : "*İsa (a.s) yaşlılara şöyle dedi : 'Ey ihtiya-
rılar topluluğu! Biliyorsunuz ki ekin sararıp kuruyunca hasadı
yaklaşmış demektir.'* Onlar da; 'Evet! öyle olur!' dediler. *İsa (a.s);*
'Öyleyse siz de hazır olun! Sizin de hasadınız yaklaştı' dedi. Sonra
gençlerin yanından geçti. Onlara şöyle dedi : 'Ey gençler topluluğu
ekin sahibi, belki de ekinini yaş olarak kesecek, bunu biliyor musu-
nuz?' Onlar da; 'Hayır... bilemeyiz' dediler. *İsa (a.s); O halde hazır*
olun. Çünkü ne zaman hasad edileceğinizi bilemezsiniz' dedi."

Ebu İmran el-Cevnî'den rivâyet ediliyor :

Ebu Celd dedi ki : "Zaman gelecek, bela özellikle namaz kı-
lanlar (müminler) üzerine yağacak. Etraflarında bulunan ümmet-
ler, emniyet içinde sevinecekler. Öyle ki neredeyse insan Yahudi ya
da Hristiyanlığa dönmek isteyecek."

Ebu İmran el-Cevnî'den rivâyet olunuyor : Ebu'l-Celd dedi
ki : **Musa (a.s)** Rabbine şöyle niyaz etti : "Ey Rabbim! Bana muh-
kem (apaçık) bir alâmet gönder. Kullarının arasında onunla dola-
şayım." Allah Teâlâ şöyle buyurdu : "Ya Musa! Git, kullarımın sa-
na nasıl muamele yapmasını istiyorsan onlara da öyle muamele
yap!"

Ebu İmran'dan rivâyet olunuyor : Ebu'l-Celd dedi ki : **Musa**
(a.s) şöyle niyaz ediyordu : "İlâhî! Sana nasıl şükredeyim? Tüm
yaptıklarım senin bana verdiğin en küçük bir nimetin karşılığı bile
olamaz." Allah Teâlâ da şöyle vahyetti : "Ya Musa! İşte şimdi şük-
rettin!"

Ebu'l-Celd'in Davud (a.s) ile İlgili Nakilleri

Ebu İmran rivâyet ediyor :

Ebu'l-Celd, Davud (a.s)'un şöyle yalvardığını anlatıyor :

"Ey Rabbim! Sana nasıl şükredeyim ki, sana teşekkür etmek için bile nimetine muhtacım?" Rab Teâlâ buyurdu ki : "O nimetlerin benden geldiğini biliyor musun?" Davud (a.s); "Elbette ey Rabbim" deyince, Allah Teâlâ, "İşte ben senin bu şekilde şükretmenden razıyım!" buyurdu.

Davud (a.s); "Senin rızan için yetime ve dula destek olanın mükâfâtı nedir?" diye sorunca Allah Teâlâ şöyle buyurdu : "Öğün yüzünü cehennem alevinden koruyacak ve en büyük korkunun hükmü sürdüğü o gün onu âsûde ve ferah kılacağım."

Ebu İmran el-Cevnî'den rivâyet ediliyor :

Ebu'l-Celd dedi ki : Davud (a.s)'un dua ve niyazını okudum. Şöyle diyor : "Ya Rab senin haşyetinle titreyip, gözlerinden yaşlar akıtan kulunun mükâfâtı nedir?" Allah Teâlâ; "Onu büyük dehşet gününde ateşin alevinden, koruyarak rahatlatacağım."

Ebu İmran el-Cevnî'den rivâyet olunuyor :

Ebu'l-Celd dedi ki : Allah Teâlâ Davud (a.s)'a şöyle vahyetti: "Ya Davud sadık kullarımı sakındır! Kendileriyle gururlanmasınlar, işlerine yaslanıp böbürlenmesinler! Zira ben kullarımı hesaba çeker ve hiç kimseye zulmetmeksizin adaletimi uygulayım. Günahkârları şöyle müjdele : Benim affetmeyeceğim, günah yoktur."

Ebu İmran'dan rivâyet olunuyor : Ebu'l-Celd dedi ki : "Davud (a.s) bir adama emretti. 'Namaz toplayıcıdır, namaza gelin!' desin diye. İnsanlar toplandılar ve Davud (a.s)'un o gün bir vaaz vereceğini anladılar. Davud (a.s) yerine gelince şöyle dedi : 'Allah'ım bizi affet, tevbemizi kabul buyur' ve döndü gitti. Sonra gelenler önce gelenler karşılaştı ve 'Ne var, size ne oluyor?' diye sordular. Onlar da; 'Davud (a.s) tek bir dua yaptı ve döndü' dediler. Ötekiler; 'Subhanallah! Biz bugünün tümüyle dua, ibadet, ve öğüt gününü olmasını umuyorduk. Oysa Davud (a.s) tek bir duada bulundu ve gitti' dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ Davud (a.s)'a şöyle vahyetti : 'Kavmine bildir! Onlar senin duanı az buldular. Ben kimi affedersem onun hem âhiret hem de dünya işlerini düzeltirim.'"

İsa'nın Allah'ı Anmakla İlgili Vaazı ve Yunus Kavmin-den Yaşlı Adamın Duası

Ebu İmran'dan, rivâyet ediliyor : **Ebu'l-Celd** dedi ki İsa (a.s) havarilere nasihat ederken şöyle buyurdu : *"Allah'ı zikretmeksizin uzun konuşmayınız, yoksa kalpleriniz katılaşıp. Kalbi katı olan, Allah'tan uzaktır, ama bunu bilmez. Kendiniz ilâhmış gibi insanların kusurlarına bakmayınız. Fakat, kul olduğunuzun bilincinde kendi kusurlarınıza bakınız. İnsanlar iki kısımdır. Ya bir derde mübtelâdırlar, ya da neşeli ve âfiyet içerisindeyler. Dertlilere merhamet ediniz. Nimetten ötürü Allah'a hamdediniz."*

Ebu İmran'dan rivâyet olunuyor : **Ebu'l-Celd** dedi ki : *"Azab, Yunus (a.s)'un kavmi üzerine indi ve karanlık bir gece gibi üzerlerine büründü. O zaman akıllılar, eski âlimlerden olan yaşlı bir zatın yanına geldiler ve şöyle dediler : 'Gördüğün gibi, bela gelip dayandı başımıza. Bize bir dua öğret ki, bu belayı kaldırsın'. Yaşlı adam şöyle söyledi : 'Ey hiçbir canlı yokken diri olan, ey ölüleri diriltten, ey kendisinden başka ilâh olmayan Rabbımız deyin.. Onlar böyle dua ettiler. Allah (c.c) da onlardan belayı kaldırdı."*

Ebu'l-Celd'den Gelen Bir Hadis

Ebu'l-Celd, Ma'kal b. Yesar ve diğer bazı sahabilerden hadis rivâyetinde de bulunmuştur.

İbhan b. Ebî İyas, Ebu'l-Celd'den, Ebu'l-Celd ise Ma'kal b. Yesar'dan rivâyet ediyor : Peygamber (s.a)'in şöyle dediğini işittim : *"Bu ümmet içinde'elbisenin yıpranıp eskimesi gibi, Kur'an'ı kalplerinde eskiten bir topluluk gelmedikçe kıyâmet kopmaz. O kavim Kur'an dışındaki şeylere daha çok ilgi ve sevgi besleyecek. Zerre kadar korku ve endişe taşımadan, tamahkârlık ve azgınlığa dalecekler. Allah'ın hakkını (kurallarını) ihmal ettikleri zaman, nefisleri boş kuruntularla onları avutacak, Allah'ın yasaklarını çiğneseler de, işlerine devam edecekler."* Sonra şöyle niyaz etti : *"Allah Teâlâ'dan beni affetmesini arzuluyorum."* Devam etti : *"Onlar koyun postuna bürünmüş kurt gibidirler. İçlerinde en üstün ve prestijli olanlar, müdâhtnlerdir."* *"Müdâhtn nedir?"* diye sorulunca şöyle cevap verirdi : *"Müdâhtn, iyiliği ve güzelliği emretmeyip, kötülükten sakındırmayıdır."*

ŞEHR B. HAVŞAB (R.H) ⁽¹⁾

Ak saçlı, muhterem insan Şehr b. Havşab da onlardandır.

Ölümün Saşmazlığı, Tubâ Ağacı ve Mükemmel Yemek

Hamza Ebu Umâra'dan naklediliyor :

Şehr b. Havşab dedi ki : Ölüm meleği **Süleyman b. Davud** (a.s)'un arkadaşı idi. Bir gün **Süleyman** (a.s) amcaoğlu ile beraber iken, ölüm meleği geldi, gence baktı ve çekip gitti. Genç, **Süleyman** (a.s)'a sordu : "Kim bu?" **Süleyman** (a.s); "Ölüm meleği" dedi. Genç; "Bana öyle baktı ki, ürperdim, soğuk soğuk terler döktüm. Rüzgâra emret, beni Hindistan'a atsin." dedi. **Süleyman** (a.s) rüzgâra emretti ve rüzgar, genci **Hindistan'a** yolladı. Sonra ölüm meleği tekrar geldi. **Süleyman** (a.s); "Amcamın oğluyla beraberdim. Senin kendisine baktığını ve onu çok korkuttuğunu söyleyip; 'Beni Hindistan'a at' deyince rüzgâra emrettim onu Hindistan'a götürdü." dedi. Ölüm meleği ; "Zaten ben de onun ruhunu Hindistan'da almakla emrolunmuştum ve ruhunu aldım." dedi.

Ebu'l-Muğîre den rivâyet ediliyor : **Şehr b. Havşab** dedi ki : "Tuba, cennetteki tüm ağaçların kaynağı ve anasıdır. Dalları cennet surlarının dışına taşar."

Ebu Hüseyin'den rivâyet ediliyor : **Şehr b. Havşab** dedi ki : "Yemek dört kişiyi bir araya getirir, helal bir rızıktan yapılıp, başlarken Allah'ın adı, anılır, biterken de ona hamededilirse, o yemek her şeyiyle mükemmel demektir."

Mutemir b. Süleyman, babasından naklediyor : **Şehr b. Havşab** dedi ki : "Ölüm meleği oturuyor, dünya dizlerinin arasındadır! Âdemoğulları'nın ecelleri ise önündeki, 'levh' te (levha). Ayrıca önünde melekler hazır bekliyorlar. O, levh'i aralıksız gözden geçiriyor. Bir kulun eceli geldiğinde; 'Alın bunu, alın bunu' diye sesleniyor."

Bir Âyetin Tefsiri, Şehr'in Kıyamet Tasviri, Lokman (a.s)'ın İlimle İlgili Öğütleri ve Âdem (a.s)'ın İlk Cinayetten Sonraki Sözleri

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.6. s.59.

Hafs b. Humeyd'den rivâyet olunuyor :

Şehr dedi ki : Tur sûresindeki, "*Kaynayacak denize andolsun.*"⁽¹⁾ âyetinde kastolunan, "Tennur'dur (Fırın).

İbni Ebî Hüseyn'den rivâyet ediliyor : **Şehr** dedi ki : "*Kıyâmet gününde yeryüzü bir çarşaf gibi gerildiğinde, Allah Teâlâ tüm cinleri ve insanları diriltecek, herkes saf bağlayacak, gök ehli yere inecekler onlar da saflarındaki yerlerini alacaklar. Yeryüzü mahlukâtın önderlerinin (mânen yücelenlerin) yüz nuruyla aydınlanacak. Dünya ehli Allah'a secde edecek, safına geçecek. Sonra yedi gök ehli derecelerine göre inecekler. Allah Teâlâ, 'O gün Rabbinin arşını onlardan başka sekiz melek yüklenir' diye buyuruyor. Melekler şeref, izzet ve cemâl ile arşı omuzlayacaklar. Allah Teâlâ kürsüsüne yerleşip, azâmetiyle soracak : 'Bugün, kainat mülkünün hâkimi kimdir?' Kimse ona cevap vermeyecek. Sonra kendine yöneltecek bu soruyu ve cevap verecek : Tek ve kahredici olan 'Herşeye gücü yeten, Tek olan Allah! Bugün herkese kazandığının karşılığı verilir. Bugün haksızlık yoktur. Doğrusu Allah hesabı çabuk görendir.'*"⁽²⁾

İbni Şabur'dan rivâyet ediliyor. **Şehr** dedi ki : **Lokman** (a.s) oğluna şöyle öğüt verirdi : "*Ey oğulcağızım! Bilginlerle övülme yarışına girmek için ilim elde etme! Sefih ve aşağılık insanlarla çekişmek için ve meclislerde kibirlenmek için ilim öğrenme! Cahillîğe koşarak ilim yoksulu olma! Allah'ı anan bir topluluk gördüğünde onların yanına git! Eğer âlimsen ilmin sana fayda verir. Eğer cahilsen, onlar sana öğretirler. Belki de Allah onlara rahmet nazarıyla bakacak ve sen de nasipleneceksin! Allah'ı anmayan bir grup gördüğünde, onlara takılma! Zira sen orada âlim olsan, bilgin sana fayda vermeyecek, cahil olsan, onlar senin cehaletini daha da artıracaktır. Belki de Allah Teâlâ onlara gazabıyla bakınca sen de o şanssızlardan olacaksın.*"

Ebu Bekir el-Hüzelî'den rivâyet ediliyor : **Şehr** diyor ki : "*Âdemoğlu (Kâbil), kardeşini (Hâbil'i) öldürdüğünde Âdem (a.s) yüz yıl hiç gülmedi. Sonra şu beyitleri söyledi :*

*Yurtlar değişti, insanlar bozuldu,
Yeryüzü artık çirkin ve her taraf toz.*

(1) Tur, 6.

(2) Mümin, 17.

*Tatlar, karıştı renkler bulandı,
Güzel, saf simalar ne kadar az"*

Şehr'den Gelen Bazı Hadisler

Yezîd b. Ebî Melik'ten rivâyet olunuyor : Şehr dedi ki : Peygamber (s.a)'in yanına bir adam geldi ve anlatmaya koyuldu : "Ya Rasûlallah! Ben uzun boylu, başı neredeyse göğe değen bir adam gördüm. Bana; 'Benle güreşir misin?' dedi. Ondan korktum. Sonra güreşe tutuştuk ve onu yendim. Sonra bana, üflesem uçacak cinsten küçük bir adam geldi. 'Benle güreşir misin?' dedi. Ben de; 'Şu başı göklerdeki adamı yendim ben! Senle güreşemem' dedim. Bu kısa adam beni tuttuğu gibi yere fırlattı, ateşe attı." Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu : "O gördüğün uzun adam büyük günahlardır. Seni korkuttu ama sen galip geldin. O gördüğün küçük adam ise, küçümse- nen günahlardır. Aman sakın ha! Bu günahlar seni omuzlayıp ateşe atmasın!"

Abdülkerim, Şehr ve Ebu Hureyre yoluyla Peygamber (s.a)'e yarıdırılan bir hadiste şöyle buyuruluyor :

"Nebiler ve rasûller, cennetliklerin efendileridirler. Şehitler, cennet ehlinin önderleridir. Kur'ân'ı öğrenip amel edenler (Hamele-i Kur'ân) ise cennet ehlinin bilginleridir."

İbni Zekvan, Şehr ve Ebu Hureyre yoluyla peygamber (s.a)'den rivâyet olunuyor : "Dünyayı âhirete tercih edenden daha şerli kim olabilir?"

Abdülhamid b. Behram, Şehr b. Havşab'dan, Şehr b. Havşab ise Abdullah b. Abbas'tan rivâyet ediyor : Rasûlullah (s.a) kendi kavminden Sevde isimli bir kadına talip oldu. Kadının önceki kocasından kalma beş ya da altı çocuğu vardı. Rasûlullah (s.a) sordu : "Seni benden uzaklaştıran nedir?" Kadın cevap verdi : "Ya Rasûlallah ! Hiçbir şey beni senden uzak kılamaz. Sen benim nezdimde yaradılmışların en iyisisin fakat, çocuklar sabah akşam yanıbaşında bağrışıp seni rahatsız edecekleri için sana ikram olsun diye kabul etmedim." Rasûlullah (s.a) sordu : "Bunun dışında beni senden uzaklaştıran başka bir sebep var mı?" Kadın; "Hayır Valla-hil.." dedi. Rasûlullah (s.a); "Allah Teâlâ sana rahmet etsin. Develerin arkasına binen kadınların en hayırlıları Kureyş kadınlarıdır. Çocuğa en şefkatli davranan, sahib olduğu kocasına da en çok bağ-

lı olanlar onlardır.” buyurdu.

Havşab, Şehr'den, Şehr ise İbni Ömer'den rivâyet ediyor :

“Peygamber (s.a), cenazenin peşinden çığlık atılıp ağlanmasını yasaklamıştır.” **Sehr b. Havşab, Esma bt. Yezid'den** rivâyet ediyor. Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu : *“Kim mümin kardeşinin yokluğunda onun ırz ve namusunu müdafaa ederse, Allah Teâlâ onu ateşten koruyacaktır.”*

MUĞİS B. SEMİYY (R.H) (1)

Öğüt veren, gûnahtan sakındıran, Allahı çok anan **Mugîs b. Semîyy** de onlardandır. Allah ondan razı olsun.

Cehennem'in Tasviri, Tevbenin Güzelliği ve Tubâ'nın Tefsirine Dâir

Mâlik b. Hâris, Mugîs 'den rivâyet ediyor : Kişi ateşe getirildiğinde ona; *“Bekle, sana hediye sunacağız.”* denilir. Sonra dev yılanların ve İblislerin zehiriyle dolu bir tas sunulur. Kişi bu tası ağzına yaklaştırdığında, eti parça parça kemiğinden ayrılır.

İbni Şeddad, Mugîs 'ten rivâyet ediyor :

Sizden önceki tümmetlerde bir adam vardı. Devamlı günah işlerdi. Bir gün akıllandı ve; *“Allah'ım senin rahmetine sığındım.”* dedi. Allah Teâlâ da onu affetti.

Ebu Süfyan, Mugîs 'ten rivâyet ediyor : Sizden önce tek başına yaşayan bir adam vardı. Bir gün ne çok günah işlediğini düşünüp; *“Allah'ım! bağışla beni”* diye dua etti. Bu haldeyken ona ölüm geldi. Allah Teâlâ onu affetmişti.

Ebu'l-Eşres'ten rivâyet ediliyor :

Mugîs, Cennetteki Tûba ağacı hakkında şöyle dedi : *“O, cennette tüm müminlerin mutlaka bir dalı altında gölgelendiği ağaçtır. Çeşit çeşit meyveleri vardır. Üzerine çok güzel kuşlar konar. Kişi kuş isteyince, kuş gelip çevresinde döner durur. Sonra bir kandanı kızarmış olarak yer, bir kanadını da kurutulmuş pastırma*

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.6. s.67.

olarak yer. Sonra kuş eski haline dönüp uçuverir."

Mâlik b. Hâris, Mugîs 'ten rivâyet ediyor :

Cennette altından, gümüşten, yakuttan ve zebircetten saraylar vardır. Zirveleri miskten temelleri ise misk ve zâferandandır.

HASSAN B. ATIYYE (R.H) ⁽¹⁾

Güzel amellere koşan, çirkin sözleri kınayan, en güzel dualarla Allah'a niyazda bulunan **Hassan b. Atiyye** de onlardandır. Şam'dan göçüp Basra'ya yerleşenlerdendir.

Evzâî diyor ki : *"Hassan'dan daha çok güzel amel işleyen başka birini görmedim."*

Hassan'ın Zikre Ayırdığı Vakit, Gece Namazı, Doğru ve Samimi İbadet, Rahman'ın Ayağına Secde Etmek Sözünün Yorumu, İman ve Amel Beraberliği ve İyiliğin Garib Kalığına Dâir

İbni Muhammed es-San'ânî, Evzâî'den naklediyor : **Has-san b. Atiyye** ikinci namazını kıldıktan sonra caminin bir köşesine çekilir, güneş batana kadar Allah'ı zikrederdi.

Evzâî, Hassan'dan naklediyor : *"Kim gece namazında ayakta çok kalırsa, kıyâmet günü de ayakta durmak ona hiç de ağır gelmeyecektir."*

Evzâî, Hassan'dan rivâyet ediyor : *"Bazıları beraberce namaz kılarlar. Oysa aralarında yer ve gök gibi fark vardır. Açıklamasına gelince; Biri, kalbi huşu içinde kendini Allah'a yöneltmiştir. Oysa diğeri dalgın ve dağınık namaz kılar."*

Evzâî, Hassan'dan rivâyet ediyor : *"Secdeye varan, Rahman'ın ayağına secde etmektedir."* **Evzâî** şöyle diyor : *"Bu hadis Allah'a yakınlık anlamında yorumlanabilir. Nitekim Peygamber (s.a)'in şöyle bir hadisi vardır : 'Kul en çok secde halindeyken Allah Teâlâ'ya yakın olur'"*

"Bir kişi gönül hoşluğu ile Allah Teâlâ'nın rızası için sadaka

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.6. s.70.

verirse, Allah onun sadakasını en güzel biçimde kabul eder. Allah (c.c) ona kendi lûtfundan verir.”

Evzâîden rivâyet ediliyor : **Hassan** dedi ki : “İman Allah’ın Kitabında ‘amele (pratiğe) dönüşen’ olarak (tarif edildi)” ve sonra şu âyeti okudu : “İnananlar ancak o kimselerdir ki, Allah anıldığı zaman kalpleri titrer, âyetleri okunduğu zaman, bu onların imanlarını artırır. Ve Rablerine güvenirlir, namaz kılarlar. Kendilerine verdiğimiz rızıktan yerli yerince sarfederler.” (1)

Evzâî, **Hassan**’dan rivâyet ediyor : “Bu gün, hayr (iyilik, güzellik) gariptir, gurbet illerdedir. Kimde görürsen, anla ki o iyi bir insandır.”

Allah Huzuruna En Kötü Bir Halle Çıkmak, İyilerin Özellikleri, Yediğinden Sorgu Sual Olunmayan Üç Kişi, Hassan’ın Bir Mutezili’ye “Dilim Cevaptan Usansa da Kalbim Sözlerini Hep İnkâr Ediyor” Deyişi, Hassan’ın Bidat ve Sünnet Hakkında Görüşü, Gizli Dua ve Râhibin Duasına Dâir

Evzâî, **Hassan**’dan rivâyet ediyor :

“Kul, Allah (c.c) katına, O’nun zikrini anmayı kerih görmek ve onu çokça ananları sevmemekten daha kötü bir amelle gidemez.”

Evzâîden rivâyet ediliyor : **Hassan** dedi ki : “Onlar, kadınlardan çokça bahsetmekten ve camilerde çirkin ve boş söz söylemekten kaçınırlardı.”

Evzâî, **Hassan**’dan rivâyet ediyor : “Üç kişi vardır ki, yediğinden sorgu-sual olunmaz. İftar edinceye dek oruçlu bulunan, sahura kalkan ve misafir olduğu yerde yemek yiyen.”

Evzâî anlatıyor : **Hişam b. Abdülmelik** zamanında **Gıylan** adlı kaderî (mutezili) birisi yanımıza geldi. (2) Konuşkan biriydi. Bir müddet laf etti ve sözünü bitirince **Hassan**’a; “Benden işittiğin şeyler hakkında görüşün nedir?” diye sordu. **Hassan**; “Ey **Gıylan**! Dilim sana cevap yetiştirmekten usanacağına benzer. Kısacası kalbim senin söylediklerini inkâr ediyor.”

Evzâî, **Hassan**’dan rivâyet ediyor : “Bir toplum dinlerinde ne

(1) Enfal, 2-3

(2) Bu zat **Gıylan ed-Dimaşkî** diye de bilinen bir Mutezilli üstadıdır. (Çev.)

zaman bir bidat çıkarsa, Allah Teâlâ onlardan bir sünneti çekip alır. Kıyamet gününe kadar da bu sünneti iade etmez.”

Evzâî, Hassan'dan rivâyet ediyor : “Gizlice dua etmek açık (aleni) duadan yetmiş kat daha faziletlidir.”

Evzâî anlatıyor : Hassan bir rahiple karşılaştı. Rahip ona dua ediyor o da “Amin” diyordu. Hassan'a sordular. “ey Bekir'in babası! Onun duasına güveniyor musunuz?” Hassan cevap verdi : “Allah Teâlâ'dan, onun benim hakkımda yaptığı duaları kabul buyurmasını, kendi hakkındaki dualarını ise reddetmesini niyaz ediyorum.”

Hassan'ın Akşam Duası, İstiğfar'ın Önemi, Beş Özellik ve Arşı Taşıyan Meleklerle Dâir

Ebu Lübâbe anlatıyor : “Hassan, akşam olduğunda şöyle dua ederdi : ‘Gündüzü sona erdiren ve kulları dinlensin diye fazlı keremiyle gece nimetini hediye eden Allah'a hamdolsun. Allah'ım! Bizi sana çokça şükreden kullarından eyle! Bu günümde de beni nimet ve âfiyete boğan Allah'a hamdolsun. Ömrümün geçen kısmında kimbilir nice insanlar ne türlü imtihanlara tabi tutuldular? Allah'ım! Ömrümün geriye kalan kısmını da âfiyet içinde geçirmeyi nasib et! Âhirette, beni cehennem azabından koru!’” Sabah olunca da bu duayı yapardı. Bir de “Gündüzü aydınlık olarak ihsan eden....” eklemesini yapardı.

Evzâî, Hassan'dan rivâyet ediyor : “Bir topluluk tamamen boş sözlerle dolu bir sohbetin sonunda Allah'a istiğfar ederse, yaptıkları sohbetin tümü istiğfar olarak yazılır.”

Evzâî rivâyet ediyor : O şöyle dua ederdi : “Allah'ım şeytanın şerrinden sana sığınırım. Kalemlerin yazdıklarından, beni başkalarına ibret haline getirmenden sana sığınırım. Bana verdiğin nimetler, başkalarına verildiğinde onlar benden daha huzurlu ve bahtiyar olacaksa, bu halimden de sana sığınırım. Allah'ım! Bana bir bela ineceği sırada günahla karnımı doyurmaktan sana sığınırım. Senin nezdinde beni hakir gösterecek herhangi bir ziynet ile süslenmekten sana sığınırım. Senin rızan için söylemeyeceğim bir sözden sana sığınırım. Allah'ım! Beni affet! Sen benim halimi bilirsin. Bana azab etme! Sen yücesin, her şeye güçlü yetensin.”

Evzâî, Hassan'dan rivâyet ediyor : "Bir kul bir vadiye girdiğinde, hiç kimseler görmeden, ellerini kaldırıp Allah (c.c)'a niyazda bulunursa, Allah Teâlâ o vadiyi sevap ile doldurur. O vadi ister küçük, isterse büyük olsun."

Evzâî, Hassan'dan rivâyet ediyor : "Kimde beş özellik varsa, Allah Teâlâ onun imanını derli toplu (tam) kılmıştır. Allah ve Rasûlü'nün nasihatlerine kulak vermek, onları çok sevmek, insanlara kalp hoşnutluğu ile güzel muamele edip kin beslememek, akrabayı ziyaret etmek, gizli bir yerde de açıkta olduğu gibi Allah'ı anmak."

Evzâî, Hassan'dan rivâyet ediyor :

"Arşı taşıyan melekler sekiz tanedir. Yumuşak güzel bir ses tonuyla Allah (c.c)'a yakarırılar. Onlardan dört tanesi 'seni tenzih ederiz. Her şeyi kuşatan bilgin ve merhametinden ötürü sana hamdederiz' derler. Diğer dört tanesi ise; 'seni tenzih ederiz. Gücün her şeye yetmesine rağmen affettiğin için sana hamdederiz' derler."

Evzâî, Hassan'dan naklediyor :

"Kul, yemeğinde 'Allah'ım, bunu yiyenler için tertemiz eyle, sorgudan uzak eyle' diye dua ederse, şükrünü eda etmiş demektir."

Evzâî, Hassan'dan rivâyet ediyor :

"Allah Teâlâ zalim olana başka bir zalimi musallat eder. Ona onunla azab eder. Sonra ikisini de ateşe atar."

Kısa Bir Yemek Duası, Zalimin Zalimle Giderilişi, Kulun Günahına Karşı Yazıcı Meleğin Tavrı, Ömer'in Osman'dan Üstünlüğü ve Rabbin Kıyamette Kullara Seslenişi

Evzâî, Hassan'dan aktarıyor :

"Kul bir günah işlediğinde melek üç saniye bekler, onun günahını yazmaz. Eğer af dilerse hiç yazmaz. Af dilemezse yazar."

Evzâî, Hassan'dan rivâyet ediyor : Osman (r.a)'a soruldu : "Seni Ömer (r.a) gibi olmaktan alıkoyan nedir?" Şöyle cevap verdi : "Hilafeti bitinciye dek, şeytanların elinin kolunun bağlandığı adam gibi mi sanıyorsun beni?"

Evzâî, Hassan'dan rivâyet ediyor :

Bana şöyle bir haber ulaştı : Allah Teâlâ kıyâmet gününde şöyle buyurur : *"Ey âdemoğlu! Biz seni yarattığımız zamandan beri sustuk. Şimdi de sen sus, amellerin konuşsun. Kim bir hayır yapmışsa Allah'a hamdetsin. Kim de bir kötülük yapmışsa, sadece kendini kınasın. Size ancak amellerinizin karşılığı verilir."*

Yedi Kötülük Odağı ki Tüm Zamanlarda Mevcutturlar

Evvâî, Hassan'dan rivâyet ediyor :

"Yedi kişi vardır ki Allah Teâlâ onlara buğzetmiş, lanetlemiş ve tüm yaratıklarından ayırmıştır : Devamlı öldürenler, Allah'a çağrıldıkları zaman uyuşuk uyuşuk hareket edip sultana çağrıldıklarında bir çırpıda koşuverenler; yemin ederek Allah'ın doğru bulmadığı, haketmediği şeyleri elde edenler; kardeşlerine karşı kalplerinde kin besleyenler (onlarla karşılaşınca hemen saklanmaya çalışanlar); onun bunun arkasından çekiştirenler; sevgilileri birbirinden ayıranlar; şerlerinden emin olunmayan, kaypak çapulcular."⁽¹⁾

Hassan'ın Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisleri

Hassan, Enes b. Mâlik'ten, Seddad b. Evs'ten, Said b. Mu-seyyeb'den, Muhammed b. Ebî Âişe'den, Muhammed b. Münkedir'den, Nâfi'den, Ebu'l-Eş'as es-San'ânî'den Ebu Kebşe es-Selûlî'den, Ebu Ubeydullah Müslim b. Müşkim'den hadis rivâyet etmiştir. Allah (c.c) hepsinden razı olsun.

Evvâî, Hassan'dan, Hassan, Ebu Kebşe'den, Ebu Kebşe, Amr b. As'tan, o da Rasûlullah (s.a) den rivâyet ediyor : *"Günahların küçüklüğüne bakmayınız! Aksine, pervasızca işleyedurduklarınıza bakınız."* (Bu hadis Evvâî'nin, Hassan'dan rivâyeti ile Garîb'dir.).

Evvâî, Hassan'dan, O, Muhammed b. Münkedir'den, o da Câbir b. Abdullah'tan rivâyet ediyor : Rasûlullah (s.a) elbisesi kirli bir adam görünce sordu : *"Bu adam elbisesini temizleyecek bir şey bulamadı mı yoksa?"* Sonra saç baş karışmış bir adam gördü ve şöyle dedi : *"Şu adamda saçını düzelterek bir şey bulamadı mı?"* (Bu hadis Muhammed b. Münkedir yoluyla Garîb'dir.)

(1) Burdaki "kaypak ve çapulcu kimseler" tanımına, peygamberimize karşı duran inkarcı ve hevâsına düşkün bedevilerden, günümüze kadar inatla gerçeği örten, dini küçümseyen, saldırgan kimseler girebilir. (Çev.)

Evzâî, Hassan'dan, Hassan, Muhammed b. Ebî Âişe'den, o da Ebu Hureyre'den rivâyet ediyor : Rasûlullah (s.a) şöyle buyuruyor : *"Sizden biriniz teşehhüdden ayrıldığında (namazı bitirdiğinde) dört şeyden Allah'a sığın : Kabir azabından, cehennem azabından, hayat ve ölümün belâsından, Deccal fitnesinden."* (Hassan bu hadisi Muhammed'den yalnız başına rivâyet etmiştir.)

İSMAİL B. MUHACİR B. EBİ'L-MUHACİR (R.H) ⁽¹⁾

Devamlı Kur'an'ı Kerîm okuyan, zikre devam eden, samimi mümin İsmail b. Muhacir de Allah Dostları'ndandır.

Davud (a.s)'un, Ağladığı Zaman Kınayanlara Verdiği Cevap ve Örnek Bir Vasiyet

İbni Câbir, İsmail b. Abdullah el-Muhacir'den naklediyor :

Davud (a.s) devamlı ağladığı için başkaları tarafından kınandığında onlara şu cevabı verirdi : *"Birakın beni, kemikler ateş olmasın, sakallar tutuşmadan, Allah'ın emrini tutup kendisine söyleneni yapan dev ve ürkütücü melekler yakalamadan önce, çığlık günü gelmeden önce ağlıyayım."*

İbrahim b. Şeyban anlatıyor : **İsmail b. Ubeyd** bana dedi ki : *"Babacığuma ölüm meleği geldiğinde evlatlarını topladı ve şöyle öğüt verdi : 'Oğullarım! Takvâya ve Kur'an'a yapışınız. Ona sahip çıkınız! Doğru sözlü olunuz. Hatta sizden biri bir cinayet işlese dahi bunu söylesin! Allah'a yemin ederim ki, Kur'an okumaya başladığım günden beri bir kerecik bile yalan söylemedim. Oğullarım! Kalbinizi tüm müminler için emin ve güvenilir kılın. Allah'a and içerim -şimdi dışarı çıkıp karşılaşamıyorum ama- bir müminle bir araya geldiğimde kendim için neyi düşünüyorsam, onun için de aynı iyiliği düşünürüm. Görüyorsunuz, değil mi? Kendim için en güzelini istemiş oluyorum."*

İsmail b. Ubeydullah'tan Gelen Birkaç Hadis

İsmail b. Ubeydullah, Ebu Salih el-Eş'arî'nin, Ümmü

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.6. s.85.

Derdâ'nın ve diğer birçoklarının rivâyet zincirinde bulunmuştur.

İbni Câbir, İsmail b. Ubeydullah'tan, o Ebu Salih el-Eş'arî'den, o da Ebu Hureyre (r.a)'den rivâyet ediyor :

Rasûlullah (s.a) bir yerden hastalanarak döndü. Yanında **Ebu Hureyre** de bir çatışmadan geliyordu. Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu : *"Müjdeler olsun! Allah Teâlâ buyuruyor ki; 'Bu benim mümin kuluma dünyada musallat ettiğim ateşim. Böylece âhirette cehennem azabından onu koruyacağım."*

İbni Câbir, İsmail'den, o Ümmü Derdâ'dan, o da Ebu Derdâ'dan rivâyet ediyor : Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu : *"Rızık, kulun peşinden koşar! Tıpkı ecelin yetişmek istemesi gibi!"*

İsmail b. Ubeydullah anlatıyor : **Abdûlmelik b. Mervan** beni çağırır. *"Oğluma öğretmen ol, sana ihsanda bulunacağım."* dedi. Ben şöyle cevap verdim : *"Ümmü Derdâ'nın Ebu Derdâ'dan rivâyet ettiği olay ortadayken ben bu şekilde nasıl öğretmen olabilirim? Ebu Derdâ birisine ilim öğretti. O adam da ona bir yay armağan etti. Bunu duyan Peygamber (s.a) Ebu Derdâ'ya şöyle dedi : 'Eğer, boynuna Allah tarafından ateşten bir yayın takılmasını istiyorsan, bu hediyeyi al!'"* Aynı şekilde **Übeyy b. Ka'b**, Yemenli bir adama Kur'ân okumayı öğretmişti. O sırada yanibaşında bir yay gördü ve; *"Bunu bana satar mısın?"* dedi. Adam; *"Hayır, hayır! Bu zaten senin malındır."* deyince bu konuyu Rasûlullah (s.a)'a sordu. Peygamber (s.a) şöyle cevap verdi : *"Eğer ateşten bir kılıcı boynuna asmak istiyor san, onu al."*

Abdûlmelik bunları dinledikten sonra açıklama yaptı :

"Ben Kur'ân öğrenimi için sana hediye vermeyecektim... Arapça öğrenimi için ihsanda bulunacaktım."

SÜLEYMAN EL-EŞDAK (R.H) ⁽¹⁾

İnce düşünceli, fıkıh uzmanı olan ve herkesin güvenini kazanan **Süleyman b. Musa el-Eşdak** da onlardandır. Allah Teâlâ ondan razı olsun.

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.6. s.87.

Ebu Hamza'nın rivâyetiyle Zühri anlatıyor :

"Mekhul ile beraber Süleyman b. Musa yanımıza doğru geliyor. Allah'a yemin ederim ki Süleyman zeka ve hafıza bakımından daha güçlüdür."

Süleyman'ın Mercî Bir Zât Oluşu, Üç Kişinin Zıddı Üç Kişi, Yenilişin Bazan Hayırlı Oluşu, Müslümana Güvenebilmek ve İlmi Hicaz'dan Alıp Şam'a Yönelmeye Dâir

Süfyan, İbni Cüreyc'den rivâyet ediyor :

Şam'dan gelen gelenler arasında Süleyman b. Musa gibi aranan ve soru sorulan başka birini görmedik.

Yahya Süleyman b. Musa'dan naklediyor : *"Üç kişi, diğer üç kişinin tam zıddıdır. Yumuşak ve olgun olan cahilin, günahkâr olan iyilik severin, şerefli ve cömert olan da ahlâksızın tam zıddıdır."*

İbni Abdülaziz diyor ki : Süleyman b. Musa şöyle dedi : *"İnsanlardan öyleleri vardır ki, onun seni yenmesi, senin onu yemenden daha hayırlıdır."*

Said, Süleyman b. Musa'dan rivâyet ediyor : *"Müslüman kardeşine danıştığında, din konusunda sana bilgi verir. Dünya hakkında ise görüşünü beyan eder. Size ne oluyor ki birbirinizi bırakıyorsunuz?"*

Abdûlâ'lâ Bürd'den rivâyet ediyor : Süleyman b. Musa'ya ne zaman görsem yönü kibleye doğru olurdu.

Velîd b. Müslim, Said'den o da Süleyman'dan naklediyor : *"Bir kişinin ilmini Hicaz'dan, cömertliğini ise Irak'tan aldığını ve yönünün de Şam'a doğru olduğunu görürsen bil ki o, gerçekten tam bir adamdır!"*

Süleyman'dan Gelen Bir Hadis

Süleyman b. Musa, Zühri ve diğer tabîinden hadis rivâyet etmiştir. Allah onlardan razı olsun.

İbni Abdülaziz et-Tunuhî, Süleyman'dan, Süleyman Zühri'den, o da Enes b. Mâlik'ten rivâyet ediyor : Rasûlullah (s.a)

şöyle buyurdu : *"Allah yolunda kalkan toz, kıyâmet gününde yüze aydınlık ve nur olur."* (Bu hadis Süleyman yoluyla Garîb'dir)

EBU BEKİR EL-GASSÂNÎ (R.H) ⁽¹⁾

Allah'a çok ibadet eden Ebu Bekir b. Ebî Meryem el-Gassânî'de onlardandır.

Ebubekir'in İbadeti

Bakıyye anlatıyor : Ebu Bekir b. Ebî Meryem'i dinlemek için onun arazisine gittik. Zeytini bol bir arazi idi. Yanımıza onun çevresinden biri geldi. Bana; *"Kimi arıyorsunuz?"* diye sordu. Biz; *"Ebu Bekir b. Ebî Meryem'i arıyoruz"* dedik. O; *"şeyhi mi?"* de diye sordu. Biz; *"Evet."* dedik. O adam şöyle devam etti : *"Ebu Bekir, bu köydeki zeytin ağaçlarının her birinin yanında gece boyunca namaz kıldı."*

Hasan b. Ali b. Muslim es-Sukûnî anlatıyor :

Ebu Bekir b. Ebî Meryem'in iki yanağında, gözyaşının açtığı izler vardı.

Ebubekir'den Gelen Hadisler

Ebu Bekir el-Gassânî, Abdullah b. Büsr'den, Said b. Süveyd'den, Habîb b. Ubeyd'den ve daha pek çoklarından hadis rivâyet etmiştir. Allah Teâlâ onlardan razı olsun.

Ebu Bekir b. Ebî Meryem, Said b. Süveyd'den, o da İrbad b. Sâriye'den naklediyor : Rasûlullah (s.a)'ın şöyle dediğini işittim: *"Ben 'Ümmü'l-Kitap'⁽²⁾ da adı Abdullah olarak geçtim. Peygamberlerin sonuncusuyum. Âdem (a.s) onun toprağında yaratıldı. Size bunların yorumunu yapacağım. Ben İbrahim (a.s)'in babasının davet ettiğiyim. İsa (a.s)'nın kavmine müjdesiyim, annemin rüyasıyım. Annem rüyasında kendinden bir nur çıktığını ve tâ Şam saraylarını aydınlattığını görmüştü. Aynı şekilde diğer peygamber analarının da rüyasıym."*

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evlâd*, c.6. s.88.

(2) Levh-i Mahfuz.

Ebu Bekir b. Ebî Meryem, Heytem b. Mâlik'ten o Abdurrahman b. Âiz el-Ezdi'den, o da Ebu'l-Haccac es-Simâli'den rivâyet ediyor : Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu : *"Kabir, âdemoğlu kendine konulduğunda şöyle der : Allah acısın sana, ey âdemoğlu! Seni aldatan ne? Yanıma geldin? Bilmiyor musun, ben belâ eviyim, karanlıklar yurduyum, tek kalınan yerim, kurtcukların yatağıyım? Seni aldatan neydi ki, bana uğraywerdin?"*

Eğer ölen müslümansa şöyle seslenir : *"Ya senin yanına gelen, iyiliği emredip kötülükten sakındıran biriye?"* Kabir cevap verir : O zaman ben onun için yemyeşil bir bahçe olurum. Onun cesedi nura dönüşür. Ruhu ise Allah'a yükselir. (Heytem'in Abdurrahman yoluyla gelen Garîb hadisidir.)

Ebu Bekir b. Ebî Meryem, Damra b. Habîb'den, o da Ebu Derdâ'dan rivâyet ediyor : Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu : *"Allah (c.c) hüznü olan tüm gönülleri sever."*

Ebu Bekir b. Ebî Meryem, Habîb b. Ubeyd'den, o da Ebu Ümâme'den rivâyet ediyor : Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu : *"Allah'ın günlerini (rahmet ve cennetini) uman kişi ipek giymesin!"* (Habîb'in Garîb bir hadisidir.)

Ebu Bekir b. Ebî Meryem, Habîb b. Ubeyd'den, o da Ebu Ümâme'den rivâyet ediyor :

Rasûlullah (s.a) şöyle buyuruyor : *"Ümmetim içinde öyleleri gelecek ki, yemeğin her türlüünü yiyecekler, içkinin her türlüünü içecekler. Giysinin de her türlüünü giyinip, avurtlarını şişire şişire konuşacaklar. Onlar ümmetimin en şerhileridirler."* (Habîb yoluyla gelen Garîb hadistir. Muhammed b. Humeyr'in Ebu Bekir'den rivâyeti sebebiyle buraya aldık).

Ebu Bekir, Atâ b. Ebî Rabah'tan, o Said el-Hudrî'den rivâyet ediyor : **Usâme b. Zeyd b. Hârise** yüz dinara, bir dahaki ay ödemek üzere genç bir câriye aldı. Rasûlullah (s.a)'ın şöyle dediğini duydum: *"Usâme'nin bir aylığına ödemek üzere alış-veriş yapmasına hayret etmiyor musun? Usame tamahkârdır. Canımı elinde tutana andolsun ki, gözümü her açıp-kapayışında ruhumun alınacağını sanırım. Her göz kapağına kaldırışında, bir daha indiremeden ruhum Allah'a kavuşacak diye düşünürüm. Ağzıma bir lokma aldığımda öğütmeden ölümün gelip beni yakalayacağını sanırım. Ey âdemoğlu! Eğer kafanız çalışıyorsa kendinizi ölü sayınız."*

Ölüm için güzel ameller hazırlayınız. Allah'a yemin ederim ki, size vaad olunan (ölüm ya da kıyâmet) mutlaka gelecektir. Sizin bunu önlemeye de gücünüz yetmez." (Atâ ve Ebu Bekir yoluyla gelen Garîb hadistir.)

ALİ B. EBÎ CÜMLE

RECA B. EBÎ SELEME (R.H) ⁽¹⁾

İki yakın dost, âbid ve bilgisiyle amel eden Ali b. Ebî Cümle ile Recâ b. Ebî Seleme de onlardandır. Allah onlardan razı olsun.

Damra b. Rabia b. Habîb, Ali b. Ebî Cümle'den rivâyet ediyor : Ziyad b. Sahr el-Lahmî bana şöyle dedi : *"İyilik yapacaksan, dindar ve kıyâmet gününü hesaba katan adama iyilik yap."*

Damra, Ali b. Ebî Cümle'den naklediyor : *"Ali b. Abdullah b. Abbas her gün bin defa secde ederdi."* Ali b Cümle, Nâfi'den, Abdullah b. Muhayriz'den ve Ubâde b. Nesiy'den hadis rivâyet etmiştir. Allah onlardan razı olsun.

Damra, Reca b. Seleme'den rivâyet ediyor :

"Hilm (yumuşak ve olgun davranmak) akıllılıktan daha yüksek bir derecededir. Zira Allah Teâlâ hilm sıfatıyla nitelendiriliyor."

SEVR B. YEZÎD (R.H) ⁽¹⁾

İnsanlara devamlı azabdan bahseden Ebu Hâlid b. Sevr b. Yezîd de onlardandır.

Sevr, insanları azapla korkuturken ölçüyü kaçırdı. Bu yüzden *"Nâtîh"* (toslayan) diye isimlendirildi.

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.6. s.91.

(2) Ebu Nuaym, *a.g.e*, c.6. s.93.

İsâ (a.s.)'nın İlme Dâir Bir Sözü, İlm-i Yakîn Gizini Muhafaza Etmek İsteyenlere Bir Tavsiye, Zor Hallerde Kalanların Kıyametteki Güzel Hali, İtaat, Günah, Korku, Hüzün ve Sevince Dâir

Muâfi b. İmran, Sevr'den naklediyor :

"İsa Mesih (a.s) şöyle der : Kim öğrenir, amel eder ve öğretirse melekut âleminde bir büyük kul olarak çağrılır."

İbni Ebî Uzeyme, Sevr'den rivâyet ediyor : Bazı kitaplarda şöyle tavsiye edilir: Senin sırrın, ilm-i yakîni bilmekse, her an dünyanın şehvet ve isteklerine galip gelmeyi istel.

Büşr b. Mansur, Sevr'den rivâyet ediyor : "Bazı kitaplarda okudum : *Susuz kalıp buğdaya muhtaç olanlara söyle! Onlar benim nezdimde kutsal bir sığınaca iltica edeceklerdir.*"

Sevd anlatıyor : Büşr eş-Şâmî diyor ki : *"İtaatkâr olan korkar. Günahkâr olan rahmete muhtaçtır. Korkan adam endişeli ve sıkıntılıdır. Endişeli olan hüznüldür. Hüzün kıyâmet gününde büyük sevinçlere yol açar. Bütün kulların kendilerine özgü derdi ve çabası vardır. Kimilerinin derdi hayırlı kimilerinin ise şerli sonuçlar verir."*

Sevr'den Gelen Hadisler

Sevr b. Yezid, Halid b. Midan'dan, Halid b. Muhacir'den, Mekhul'den, Kasım Ebu Abdurrahman'dan ve daha pek çoklarından hadis rivâyet etmiştir.

Said b. Selam el-Attar, Sevr'den, Sevr, Halid b. Mi'dan'dan, o da Muaz b. Cebel'den rivâyet ediyor :

Rasûlullah (s.a) buyuruyor ki : *"İsteklerinizde başarıya ulaşmak istiyorsanız gizlilik perdesini kullanınız. Çünkü nimete mazhar olan herkes kıskanılır."* (Bu hadis Sevr'in Garîb hadisidir. Ancak Said yoluyla isnadını "Âli" yapıyoruz.)

Sevr, Halid b. Midan'dan, o da Muaz'dan naklediyor :

Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğunu işittim : *"Ey inananlar; Allah'tan korkup ve sakınmayı kendinize bir meşgale ediniz. Al-*

lah size herhangi bir mal veya alış-veriş karşılığı olmaksızın, rızık verecektir." Sonra şu âyeti okudu : "Kim Allah'tan hakkıyla korkarsa, Allah ona bir çıkış yolu sağlar ve onu beklemediği yerden rızıklandırır." ⁽¹⁾ (Bu hadis Sevr'in Garîb hadisidir. Ancak Selam'ın hadisi ile bunu merfu yapıyoruz ve buraya alıyoruz).

Sevr, Halid'den o da Muaz'dan naklediyor :

Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu : "Kim bir bidatçıye hürmet ve itibar ederse İslam'ın yıkılmasına yardım etmiştir."

Sevr, Halid'den, o da Ebu Ümâme'den rivâyet ediyor : Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu : "Allah Teâlâ'ya en güzel, en temiz biçimde hamdederim. Sonsuz ve hesapsız övgüler O'nadır. Biz Rab-bimize muhtacız."

Sevr, Halid'den o da Ebu Ümâme'den naklediyor :

Rasûlullah (s.a) buyuruyor ki; "Allah Teâlâ'nın yeryüzünde tertemiz kapları vardır. Onun en hoşuna gidenler; İncecik, pürüzsüz ve parlak olan kaplardır. Allah'ın yeryüzündeki kapları salih kulların gönülleri'dir."

Sevr, Halid'den, o da Ebu Ümâme'den rivâyet ediyor :

Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu : "Ümmetimden bir grup içki içip ona başka başka isimler vermedikçe kıyâmet kopmaz."

Sevr, Halid'den, o da Ebu Ümâme'den rivâyet ediyor :

"Kim, camiye bir hayır öğrenmek ya da öğretmek için giderse ona tam bir hac sevabı yazılır."

Sevr, Halid b. Midan'dan, o da Ebu Derdâ'dan rivâyet ediyor : Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu : Kim namazı kaçırsam korkusuyla vaktinden önce hazırlığını yaparsa, Teâlâ onun için cenneti garantileyecektir. Kim de namazın vaktini geçirir ve terkederse, işe yarayacak, dişe dokunur bir sevap erişmez ona!" (Sevr yoluyla gelen bu hadis Garîb'dir)

Sevr, Halid'den, o da Ebu Züheyr el-Enmârî'den rivâyet ediyor : Rasûlullah (s.a) yatağına yaklaşıncı şöyle derdi : "Allah'ım! Günahlarımı bağışla. Şeytanımı hüsrana uğrat, terazimi ağırlaştır."

Sevr, Halid'den Halid, Mücahid'den, o da Ömer b. el-

Hattab'dan rivâyet ediyor : Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu : *"Ey âdemoğlu! Yanında sana yetecek kadar var. Şen ise azdıracak olanı istiyorsun. Ey âdemoğlu? Sen aza kanaat etmez, çokla da doymazsın. Ey âdemoğlu! Bedenin sağlıklı, kalbin huzur dolu ve günlük rızkın da sağlanmış olarak sabahladığında, dünyanın âfiyet içinde olmalıdır (mutlu olmalısın)."*

Sevr, Mekhul'dan, o da Şeddad b. Evs'den rivâyet ediyor :

Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu : Allah (c.c) şöyle buyuruyor : *"Kuluma iki huzuru ya da iki korkuyu birden vermem. Eğer dünyada rahat bırakırsam âhirette onu korkuturum. Eğer dünyada benden korkarsa, âhirette ona huzur ve esenlik veririm."*

Sevr, Cübeyr b. Nakîr'den, o da Nuvvas b. Sem'an'dan rivâyet ediyor : Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu : *"Kardeşine yapacağın en büyük ihanet, sana olan güvenini kötüye kullanarak ona yalan söylemendir."*

Sevr, Râşid b. Sa'd'dan, o Ebu İdris'ten, o da Muaviye'den rivâyet ediyor : Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu : *"Allah Teâlâ her günahı bağışlar. Ama kişinin kafir olarak ölmesi ya da bilerek (kasden) bir mümini öldürmesi hariç."*

Sevr, Habîb b. Ubeyd'den, o da Mikdam b. Ma'dî-Kerîb'den rivâyet ediyor : *"Biriniz, kardeşini seviyorsa ona ilim öğretsin."*

Sevr, İbni Cübeyr b. Nakîr'den rivâyet ediyor :

Bir adam İbni Ömer (r.a)'i methediyordu. Hem de yüzüne karşı. İbni Ömer Rasûlullah (s.a)'tan şu hadisi nakletti : *"Methe-denlerin (yağcılarının) suratına toprak atın."* Sonra İbni Ömer yerden biraz toprak aldı ve adamın suratına attı. Bunu üç defa yaptı. (Bu olay Sevr yoluyla gelen Garîb bir hadistir.)

Sevr, Ebu'l-Münîb'den rivâyet ediyor : *"İbni Ömer namazı uzatan ve güzelce, itina ile kılan bir genç gördü. Bunu tanıyanınız var mı" diye sordu cemaate. Birisi; "Ben tanıyorum." dedi. İbni Ömer sözüne devam etti : "Eğer onu daha önce tanısaydım, çokca rükû ve secdeye varmasını söyledim. Çünkü Rasûlullah (s.a)'ın şöyle dediğini duydum : 'Kul namaza durduğunda tüm günahları getirilir omuzuna konulur. Her secdeye ve rükûya varışında onlar teker teker düşer.'"*

HUDEYR B. KERİB (R.H.)⁽¹⁾

Günahkârları korkutan Hudeyr b. Kerib Ebu'z-Zâhiriye de onlardandır.

İlmin Verdiği Mesuliyet, Hamdetmek ve Mâsumların Getirdiği Toleransa Dâir

Muaviye b. Salih, Hudeyr b. Kerib Ebu'z-Zâhiriye'den rivâyet ediyor : Bazı kitaplardan edindiğim bilgilere göre Allah Teâlâ şöyle buyuruyor : *"Âhir zamanda ilmi herkese dağıtırm. Kadın erkek, çoluk çocuk, özgür köle, genç ve yaşlı tüm insanlar ilim öğrenirler. Onlara bu imkanı tanıyınca hepsini de sorumlu tutarım."*

Muâviye b. Salih, Ebu'z-Zâhiriye'den aktarıyor : *"Yeyip içtikten sonra Allah'a hamdetmeyen adam hırsız gibidir."*

Muaviye b. Salih, Ebu'z-Zâhiriye'den rivâyet ediyor :

Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu : Her gün bir münadi çıkar ve şöyle seslenir : *"Yavaş olun, size mühlet tanınıyor, ey insanlar, yavaş olun! Allah'ın dehşetleri, belaları var, sizinse kanayan yaralarınız var. Eğer emzikli bebeler, huşu dolu ihtiyarlar ve kıpır kıpır yürüyen hayvanlar olmasaydı, Allah başınıza azap yağdırır, sizi unufak ederdi."*

Hudeyr Ebu'z Zâhiriye'den Gelen Hadisler

Ebu'z-Zâhiriye, Ebu'd Derdâ'dan, Huzeyfe'den hadis rivâyet etmiştir. En çok da Cübeyr b. Nakir ve Kesir b. Murre'den hadis rivâyet etmiştir.

Ebu'z-Zâhiriye, Kesir b. Murre'den, o da İbni Ömer (r.a)'den rivâyet ediyor : Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu : *"Kim kırk gün yiyecek stoğu yaparsa (ihtikar) Allah'ın huzur ve güvenliğinden uzak olmuştur. Allah ve Rasûlü de ondan uzaktır. Müslüman bir kulun açlığı esnasında ihtiyaç duyduğu gıdayı saklayanlar, Allah (c.c)'in güvenini kaybetmişlerdir. (Belalarını arasınlar!)"*

Ebu'z-Zâhiriye, Kesir b. Murre'den, o da İbni Ömer'den

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.6. s.100.

rivâyet ediyor : Rasûlullah (s.a) şöyle buyuruyor : *"Allah Teâlâ dünyayı yanı başıma getirdi. Avucuma baktığım gibi. Dünyaya ve içindekilere bakıyorum. Allah'tan gelen bir fermanla benden önceki peygamberler için açık seçik gösterilen bu dünya, banada öyle gösterildi."*

Ebu'z-Zâhiriye, Kesîr b. Murre'den, o da İbni Ömer'den rivâyet ediyor : Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu. *"İlk bakış sadece hatadır. İkinci bakış hastadır. Üçüncüsü ise yıkılmaktır. Mümin kulun yabancı bir kadının güzellik hazinelerine bakması, İblisin en zehirli oklarından. Kim bu günahı Allah Teâlâ nezdindeki mukafaatını umarak, terkederse, Allah Teâlâ ona ibadet lezzetini verir."*

Ebuz-Zâhiriye, Ebu Derdâ'dan, o da Rasûlullah (s.a)'dan rivâyet ediyor. *"Fitne, gelirken gizli kapaklıdır. Arkasını döndüğünde açılır, ne olduğu belli olur. Fitne, fısıltıyla tohumu ekilendir. Şikâyet ve dırdırla sonuçlanır. Savunmaya geçtiğinde onu kışkırtmayın. Açık veriyormuş gibi durduğunda da üstüne varmayın. Fitne Allah'ın beldelerinde otlanmakta, oraların dizginini ele geçirmektedir. Fitnenin yularını ele alıp sürmek hiçbirinize helal kılınmadı. Fitnenin sürücülerine yazıklar olsun."* (Bunu üç defa söyledi)

HABİB B. UBEYD (R.H.)⁽¹⁾

Habîb b. Ubeyd'de onlardandır. Allah ondan razı olsun.

Habîb'in İlim Hakkında Bir Tavsiyesi

Cerîr b. Osman, Habîb'ten naklediyor : *"İlmi öğreniniz, ilme kafa yorunuz. İlimden faydalanınız. Hava atmak ve gururlanmak için ilim öğrenmeyin! Çünkü kimbilir adamın elbise ve silahla süslenip gururlanması gibi ilimle gururlanacak kadar uzun ömrünüz olmayacak bile..."*

Habîb'in Hadis Aldığı Kimseler ve Hadislerinden Birkaçı

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.6. s.102.

Habîb b. Ubeyd, Muaz b. Cebel'den, Amr b. Abese⁽¹⁾'den, Ebu Ümâme'den, Ebu Derdâ'dan, Mikdam'dan İrbad'dan ve Âişe (r.a.)'den hadis rivâyet etmiştir.

Habîb b. Ubeyd, Muaz b. Cebel'den rivâyet ediyor :

Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu : *"Âhir zamanda bir kavim gelecek. Yüzyüzeyken kardeş, tek başlarına kalınca birbirlerine düşman olacaklar."* *"Bu ne demek ya Rasûlallah?"* diye sordular. Peygamber (s.a) şöyle cevap verdi : *"Onların bazıları bazısına (sevgiyle) hoşacak, bir kısmı da diğer bir kısmından korkacak."*

Habîb b. Ubeyd, Mikdam b. Madikerib'den, o da Peygamber (s.a) den rivâyet ediyor : *"İnsanların başına öyle zamanlar gelecek ki; beyazı (gümüş) ve sarısı (altın) olmayan, afiyetle yemeğini yiyemeyecek, rahat geçinemeyecek."*

DAMRA B. HABÎB ⁽²⁾

Damra b. Habîb de bu güzel insanlardandı.

İbni Ebî Meryem, Damra'dan naklediyor :

Rasûlullah (s.a) ev içinde kızı Fâtıma (ra.)'yı görevlendirirdi. Evin dışında ise Hz. Ali'yi hizmetinde bulundururdu.

Damra'nın oğlu anlatıyor :

Babam der ki; *"Kişinin kıldığı namaz ve tuttuğu oruç sizi aldatmasın. Siz onun verâ (Allah korkusu ve ruh temizliği)sına bakın. Allah'ın ona verdiği ibadet nimetini en güzel ve samimi bir şekilde yerine getiriyorsa, o gerçekten Allah'ın kuludur."*

Damra'dan Gelen Hadisler

Damra, Ebu'd Derda'dan, Abdullah b. Ömer'den, Şeddad b. Evs'den ve Numan b. Beşîr'den hadis rivâyet etmiştir.

Damra, Abdullah b. Ömer'den naklediyor : Rasûlullah (s.a) bana keskin bir bıçak getirmemi emretti. Ben de getirdim ve ona

(1) Anbese olabilir. (Çev.)

(2) Ebu Nuaym, Hilyetü'l-Evliyâ, c.6, s.103.

verdim. O, bıçağı bileyciye gönderdi. Sonra bana verdi ve şöyle dedi: *"Sabahleyin bıçağı al ve düz peşime."* Ben de öyle yaptım. Peygamber (s.a) ashabıyla beraber Medine sokaklarında dolaşmaya çıktı. Orada Şam'dan getirilmiş şarap tulumları vardı. Benden bıçağı aldı ve yanıbaşındaki tulumu yardı. Sonra bıçağı geri bana verdi ve çevresindeki ashabına benle yürümelerini ve bana yardım etmelerini emretti. Bana da tüm çarşığı gezmemi ve bulduğum tüm şarap tulumlarını yarmamı emretti. Ben de öyle yaptım, Medine sokaklarında bulduğum tüm şarap tulumlarını kestim.

Damra ve Atıyye b. Kays Numan b. Beşir'den naklediyor :

Rasûlullah (s.a), biri Numan'a biri de annesine olmak üzere iki salkım üzüm verdi. Sonra Numan'ın annesi Amra ile karşılaşan Peygamber (s.a); *"Numan sana üzüm salkımı getirdi mi?"* diye sordu. Kadıncağız; *"Hayır"* deyince Rasûlullah (s.a) Numan'ı kulağından tutup *"Ey gasb edici!"* dedi.

Damra anlatıyor : Ummu Abdullah Peygamber (s.a)'e kahvaltı için bir bardak süt gönderdi. Rasûlullah (s.a) sütü getireni geri gönderdi ve sütün nereden alındığını sordurdu. Ümmü Abdullah : *"Kendi koyunumdan"* dedi. Rasûlullah (s.a) o koyunu nereden aldığını sordu. Ummu Abdullah da *"Koyunu kendi paramla aldım."* dedi. Sabah olunca bizzat kendisi Peygamber (s.a)'in yanına gelerek şöyle dedi : *"Ya Rasûlallah sana gün boyunca, sıcakta, akşama kadar süt gönderdim. Ama sen elçimi bana geri gönderdin."* Rasûlullah (s.a) da şöyle buyurdu : *"Benden önceki peygamberler de böyle emrolundu. Onlar ancak temiz olanı yerler ve salih amel işlerler."* (Bu hadislerin hepsi de Damra yoluyla gelen Garîb hadislerdir. Sadece Ebu Bekir b. Ebî Meryem ondan rivâyet etmiştir).

RABİA EL-CÜREŞİ (İBNİ AMR) (R.H)⁽¹⁾

İbni Amr'ın sahabeden olduğu söylenir.

Beşir b. Ka'b el-Advî anlatıyor :

Muaviye zamanında Rabîa'dan duydum. Şöyle diyordu : *'Kıyâmet gününde herkes düz bir arazi üzerinde toplanır. Sonra bir*

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.6, s.105.

münadi seslenir : Herkes bilecek, bugün kimin izzet ve şeref sahibi olduğunu! Nerede yataklarına hiç uzanmadan, Rablerine korku ve ümit içinde yalvarıp yakarak, verdiğimiz rızıkları güzel yolda harcayanlar? Bu sıfatları taşıyanlar ayağa kalkarlar. Gayet azınlıktırlar. Bir müddet münâdi hiç seslenmez ve bekler. Sonra ayağa kalkar ve der ki : 'Burada toplananlar kimin kerâmet ve şeref sahibi olduğunu şimdi görecekler! Hiçbir ticaretin ve alış-verişin Allah (c.c)'ı anmaktan alıkoymadığı hakiki kullar ayağa kalsın!' Onlar ayağa kalkarlar, öncekilere oranla biraz daha fazladır. Münadi bir müddet bekler ve ayağa kalkıp seslenir : 'Kimin aziz ve üstün olduğunu herkes bilecek! Her ortamda durup dinlenmeden Allah'a hamedenler, ayağa kalsınlar' Onlar da kalkarlar. Önceki kalkanlardan biraz daha fazladır.'

EBU AMR EŞ-ŞEYBÂNÎ (R.H) ⁽¹⁾

Ebu Zur'a Yahya b. Ebî Amra eş-Şeybânî de onlardandır.

Güzel Amel Hakkında Tevrat'tan İki Öğüt

Damra, Şeybânî'den rivâyet ediyor :

Tevrat'ta yazılıdır ki, "Kim bir iyilik yaparsa, mükâfattan mahrum olmaz. Güzel davranış Allah (c.c) ile kullar arasında unutulup gitmez."

Damra, Şeybânî'den naklediyor :

Tevrat'ta İsrailoğulları'na şöyle nasihat edildi : "Sizin şehriniz (veya ülkeniz) den olmayıp yanınıza gelen zavallı ve garip insanlara güzel davranınız. Gönül alıcı sözler söyleyiniz."

Ebu Amr'dan Gelen Hadisler

Şeybânî, Amr b. Abdullah el-Hadramî'den, Abdullah b. Muhayriz'den, Abdullah b. Deylemî'den, Ebu Selam ed-Dımaşkı'den, Ebu Meryem ve diğerlerinden hadis rivâyet etmiştir.

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Eliyâ*, c.6. s.107.

Şeybanî, Amr b. Abdullah'tan, o Ebu Ümâme'den, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor : Allah Teâlâ beni Şam'a doğru yöneltti, sırtım Yemen tarafına doğruydı. Sonra şöyle buyurdu : *"Ey Muhammed! Yöneldiğin tarafta sana rızık ve ganimet hazırladım. Arkanda yardım ve takviye gücünü hazırladım. Süvariler Bahreyn tarafına yürüdüğü ve zulmetmekten çekindiği sürece, Allah (c.c) İslâm'ın ve müslümanların gücünü artıracak, şirki ve müşrikleri darmadağın edecektir."* (Bu hadis, Şeybânî'nin Garîb hadisidir. **Damra** bunu yalnız başına rivâyet etmiştir).

Şeybânî, Amr b. Abdullah el-Hadramî'den, o da Ebu Ümâ'den aktarıyor : Bir gün Rasûlullah (s.a) bize hutbe veriyordu. Onun bazı hutbeleri Deccal'ın çıkışı, tehlikesi ve kalacağı süre hakkında olurdu. Şöyle anlatıyordu : *"İsa (a.s) iner ve benim ümmetime adil, eşitlikçi bir önder olur. Haç'ı kırar, domuzu öldürür. Cizye'yi koyar, sadakayı kaldırır. Koyun ve deve peşinde koşmaz. Kin ve nefreti ortadan kaldırır. Tüm yaratıklardan savunma ve saldırma duygusu söküp alınır. Yeni doğan çocuk elini yılanın ağzına sokar da, yılan ona dokunmaz bile. Küçük kız çocuğu aslanla karşılaşır, aslan oralı bile olmaz. Deve, çocuğun köpeği gibi itaatkar olur. Kurt, koyunu koruyan çoban köpeği gibi sakın olur. Yeryüzü daha önce nasıl zulüm ve işkence ile doluyorsa şimdi de adalet ve barış ile dolacaktır. İslâm gelecektir. Kâfirlerden mallar alınacaktır. Tek din, İslâm olacaktır. Yeryüzü gümüş bir sofra gibi serilecek, bitkiler Âdem (a.s) zamanında olduğu gibi gür ve bereketli olacaktır. Koca bir grup, bir salkım üzümle doyacaktır. Bir nar, bir kitleyi doyuracak, sığır şu kadarla alınacak, at birkaç dirhemcikle satılacaktır."*

Şeybânî, Ebu Meryem'den o da Ebu Hureyre'den rivâyet ediyor : Rasûlullah (s.a) kalktı, Allah'a hamdüsena ettikten sonra şöyle buyurdu : *"Maymunlardan sakının."* Biz; *"Ya Rasûlallah! Maymunlar kimlerdir?"* deyince, şöyle cevap verdi : *"Sizden biri yönetici ya da vergi memuru olur. Yanına dullar, yetimler ve fakirler gelir. Onlara; 'Otur, birazdan hâcetine bakarız' denilir. Fakat gelenler öylece kapıda yüzüstü bırakılırlar. İhtiyaçları görülmez. Onlarda melûl-mahzun dönüp giderler. Sonra zengin, kerli-ferli bir adam gelir. Yönetici hemen onu baştacı eder ve sorar; 'Efendim, emriniz, ihtiyacınız neydi?' Zengin adam; 'Şuna şuna ihtiyacım var' der. Yönetici 'çabucak bu zatı muhteremin ihtiyacını giderin' der."* (İşte maymunlar onlardır.)

OSMAN B. EBÎ SEVDE (R.H)⁽¹⁾

Evzâî anlatıyor Osman'dan duyduum :

"İyilik işlemekte önde olanlar, karşılıklarını almakta da önde olanlardır."⁽²⁾ Âyetini şöyle yorumladı : "Onlar camiye ilk varanlar ve cihada ilk koşanlardır."

Evzâî, Osman b. Sevde'den naklediyor : Cemaat ölüyü gömüp dönerken şöyle dua ederdi : *"Allah'ım! Bizim içimizden hemen canını aldığını en güzel şekilde karşıla! Geciktirip ömrünü uzattığına da güzel ömürler ver! Allah'ım bizi mükâfattan mahrum kılma! Sonradan bizi saptırma."*

Osman b. Sevde anlatıyor : Evvâbin namazı evden çıkarken ve eve girerken kılınan iki rekatlık bir namazdır.

İbni Ebî Sevde, kardeşi Osman'dan naklediyor : Ubâde b. Sâmit'i gördüm. Bir duvarda ağlıyordu. *"Ey Velid'in babası! Neden ağlıyorsun?"* dedim. Şöyle cevap verdi : *"Burası, Rasûlullah (s.a)'ın 'Cehenenemi gördüm' dediği yerdir."*

EBU ZEYD EL-GAVSÎ (R.H)⁽³⁾

Evzâî, Ebu Zeyd'den naklediyor :

Rasûlullah (s.a)'a soruldu : *"Hangi ölüm daha güzeldir."* Rasûlullah (s.a); *"Allah yolunda ölmek"* dedi : *"Sonra hangisi?"* diye soruldu. O da; *"Nöbet beklerken ölmek"* dedi. *"Sonra hangisi?"* denilince; *"Hac veya umre esnasında ölmektir."* dedi.

ABDURRAHMAN B. MEYSERE (R.H)⁽⁴⁾

Abdurrahman b. Meysere, İrbad'dan o da Rasûlullah (s.a)'dan rivâyet ediyor : Allah (c.c) buyuruyor ki : *"Benim*

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.6. s.109.

(2) Vâkıa, 10.

(3) Ebu Nuaym, *a.g.e*, c.6. s.110.

(4) A.y.

celâlime (izzet ve ihtişamıma) âşık olanlar, benim gölgemden başka gölgenin bulunmadığı gün arşımın gölgesinde bulunacaklardır."

Abdurrahman, Amr b. Abese'den, o da Rasûlullah (s.a)'dan rivâyet ediyor : *"Allah'ın kullarından onu tesbih eden ve ona hamdedenler bulunduğu sürece, güneş başını alıp gitmeyecek. Ancak şeytan ve âdemoğullarının en aptallarının başına yıkılacak bu dünya."* *"Âdemoğullarının aptalları kimlerdir?"* dedim. Şöyle cevap verdi : *"Yaratıkların en şerlisi olan o kâfirler, gerçeği örtenler."*

AMR B. KAYS EL-KİNDÎ (R.H) ⁽¹⁾

Sevr b. Yezîd, Amr'dan naklediyor : *"Az kalsın, bir deri bir kemik kalıncaya, ihtiyarlık gelene kadar nefsimi övecek ve yaşayacaktım. Dünyaya inen hiçbir kul yoktur ki, şan ve zenginliği arzu edip hor ve hakirlikten kaçmamış olsun. Kim Allah yolunda nefsinin hakir ederse, Allah (c.c) kıyâmet gününde onu aziz ve şerefli kılar. Allah nezdinde en çok gazaba uğrayan ceset, doymuş ve tüm iştiha-ları yerine getirilmiş yumuşak cesettir."*

Amr'dan Gelen Bir Hadis

Amr b. Kays, Muaviye'den, Abdullah b. Amr'dan, Abdullah b. Büsr el-Mâzinî ve diğerlerinden hadis rivâyet etmiştir.

İsmail b. Ayyaş, Amr'dan, o da Abdullah b. Büsr el-Mâzinî'den aktarıyor : Peygamber (s.a)'e iki bedevî geldi. Biri; *"İn-sanların en hayırlısı kimlerdir?"* diye sordu. Peygamber (s.a); *"Ömrü uzun olup ameli güzel olanlara müjdeler olsun";* Diğer *"Ya Rasûlallah! En hayırlı amel nedir?"* deyince Allah elçisi : *"Dil, Allah'ın zikriyle ıslanmışken dünyaya veda etmektir."* dedi.

MUHAMMED B. ZİYAD EL-İLHÂNÎ (R.H) ⁽²⁾

İsa b. Münzir el-Hımmasî babasından naklediyor :

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evlâd*, c.6. s.112.

(2) A.y.

Muhammed b. Ziyad bana bir dinar verip ; *"Bununla yağ al, fiyat düşürmeye uğraşma! Cemaate yetişmem lâzım."* dedi. Biri ona yağ sattı ve o da hiçbir pazarlık yapmadan aldı.

Muhammed b. Ziyad anlatıyor : *"Bazı âlimler bir araya geldiler ve ölümden bahsettiler. Onlardan bir kısmı 'Ah... Keşke ölüm meleği gelse yanıma!...' diyordu. Ben şöyle dedim : 'Herhangi birimiz şu direğe en çabuk erişip elini koyduğunda ölecek olsaydı, hiç kimsenin beni geçememesini diler, aşk ile Allah'a koşardım.'"*

Muhammed'den Gelen Bir Hadis

Muhammed, **Ebu Ümâme'den**, **Câbir'den**, **Abdullah b. Büsr'den** ve **Ebu Atebe el-Havlânî'den** hadis rivâyet etmiştir.

Bakıyye, **Muhammed'den** naklediyor : Evine dönerken **Ebu Ümâme'nin** elini tutardım. Müslüman, Hristiyan, büyük, küçük herkese selam verirdi. Evinin kapısına geldiğinde ise bize döner, şöyle derdi : *"Ey kardeşimin oğlu, Peygamberimiz (s.a) bize; 'Selamı aranızda yayınız' derdi."*

RÂŞİD B. SA'D (R.H.)⁽¹⁾

Cerîr b. Osman, **Râşid'i** anlatıyor :

Ona; *"Nimet nedir?"* diye sorulunca; *"İç güzelliği"* dedi. *"Zenginlik nedir?"* denilince; *"Sağlıklı vücut"* dedi.

Râşid'in Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisleri

Râşid, **Sa'd b. Ebî Vakkas'tan**, **Muaviye b. Ebî Süfyan'dan**, **Sevban'dan**, **Ebu Ümâme el-Bâhilî'den**, **Avn b. Mâlik'ten** ve **Mikdam b. Ma'dikerib'den** hadis rivâyet etmiştir.

Râşid, **Muaviye'den** aktarıyor : **Rasûlullah (s.a)** bana şöyle dedi : *"Sen insanların zaafılarını yakaladığın zaman, ya onları fesda uğratacaksın ya da buna yakın zararlar vereceksin."*

Ebu Derdâ diyor ki : *"Bu söz Muâviye'nin Rasûlullah'tan işittiği bir sözdür. Allah (c.c) Muâviye'nin bu sözden ibret almasını"*

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evlââ*, c.6. s.117.

nasib etsin."

Râşid, Sevban'dan rivâyet ediyor :

Peygamber (s.a) cenâze merasiminde insanları binek sırtında görünce şöyle dedi : *"Utanmıyor musunuz? Allah'ın melekleri bile şimdi yerde yürüyorlar! Siz ise hayvan sırtındasınız."*

Râşid, Sevban'dan rivâyet ediyor :

Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu : *"On kişiyi bile yönetseler, tüm vâliler (yöneticiler) kıyâmet gününde elleri boyunlarına bağlı olarak gelirler. Adaletliyse kurtulur, zalimse mahvolurlar."*

Râşid, Ebu Ümâme'den rivâyet ediyor :

Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu : *"Müminin ferâsetinden (sezgisinden) korkunuz. Çünkü o Allah'ın nuruyla bakar."*

Râşid ve Habîb, Ebu Ümâme'den rivâyet ediyorlar :

Rasûlullah (s.a) bana, yemekten kalkarken okunacak duayı öğretti : *"Allah'ım! Beni yedirdin, içirdin, doyurdun. Hamd sana, sonsuz övgüler sanadır. Sana ihtiyacı olmayan kul yoktur."* (Bu hadislerin tümü Râşid yoluyla gelen müfred hadislerdir)

HÂNÎ B. KULSÛM (R.H.)⁽¹⁾

Az, ama öz konuşurdu. Ömer b. Abdülaziz ona kadılık teklif ettiğinde, özür dileyip kabul edemeyeceğini bildirdi.

Fakir Ama Samîmî Müminin Hâli

Esed b. Abdurrahman el-Has'amî, Hânî'den bildiriyor : *"Fakir bir mümin, hastalığının ne olduğunu bilen bir doktorun yanında kalan, yani onun nezaretindeki hasta gibidir. Canı bazı şeyler ister. Ama aldığı zaman helak olacaktır. (Doktor bunlardan sakındırır) Aynı şekilde Allah Teâlâ mümin kulunu da (fakirlik ile) dünya (hastahklarından) korur."*

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.6. s.119.

Hânî'den Gelen Bir Hadis

Hânî b. Kulsum, Mahmud b. Rabîa'dan o da Ubâde b. Sâmî't'ten rivâyet ediyor : Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu : *"Mümin kul, yasak olan kanı akıtmadığı sürece hayırlı, salih ve azaptan uzaktır. Kan akıttığı zaman ise (cinayet işleyince) artık yükselişi durmuştur."*

URVE B. RUVEYM EL-LAHMÎ (R.H)⁽¹⁾

Evzâî, Urve'den naklediyor :

Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu : *"Ümmetimin en hayırlıları; Allah'tan başka ilâh olmadığına, benim onun elçisi olduğuma şehadet getirip, iyilik yaptıklarında, güleryüzlü davranan, günah işlediklerinde hemen af dileyenlerdir. Ümmetimin en kötülere ise; nimetler içinde doğup yetişen, yiyecek ve giyeceğin her türlüüne talip olarak avurtlarını şişire gösterişli konuşmaya çalışanlardır."* ⁽²⁾

Musa'nın Tecelli Gününden Beri Yüzünde Beliren Nur, Rahiplerle Geçen Verimli Bir Diyalog

Abdülaziz et-Tunûhî, Urve'den naklediyor :

Musa (a.s) döndüğünde hanımı ona; *"Kırk seneden beri beraber yaşıyoruz. Tur hadisesinden sonra bir kerecik yüzünü göreyim!"* dedi. **Musa (a.s)**'nın yüzünde, Rabbinin nuruyla karşılaştığı tecelli gününden beri peçe vardı. Yüzünü açtığında görenlerin gözleri kamaşırdı. Hanımının isteğini kırmayarak peçeyi kaldırdı. Kadının da gözleri kamaştı, gözlerini yummak zorunda kaldı ve şöyle dedi : *"Allah'a dua et, cennette de benim eşim olmanı istiyorum."* **Musa'da** şöyle dedi : *"Öyleyse benden sonra evlenme ve sadece alnının teriyle kazandığını ye, kimseden bir şey isteme!"*

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.6, s.120.

(2) Zaman zaman hadis kısmında değil de en başta nakledilen bu hadisler mursaldirler. Dolayısıyla Ebu Nuaym bu tür rivayetleri ötekilerden ayırmak için başa alıyor. Mursal hadis, bir râvî'nin araya başka raviler girecek kadar Rasûlullah'tan daha uzak bir zamanda yaşamasına rağmen doğrudan Rasûl'den nakil yapmasıdır. Bu bazan kasdî, bazan da dikkatsizlikten olur. Mursal hadislerin anlamına çok dikkat edilir. İç kritiğe ehemmiyet verilir. Anlamca sahih değilse sözkonusu dahi edilmez, bir kenara atılır. (Çev.)

Süleyman el-A'meş, Urve'den, o da Halid b. Yezîd el-Kuraşîden rivâyet ediyor : Arabistan taraflarında görülecek bir işim vardı. Kimseye haber vermeden yola çıktım. Yürürken ansızın kilise hizmetçileri ve rahiplerle karşılaştım. -Halid, tecrübeli, basiretli, kalp gözü açık biriydi- Onlara sordum : "Niye toplanıyorsunuz burada?" şöyle dediler : "Bizim çok gezen bir hocamız var. Her sene burada karşılaşırız. Ona dinimizden ve ibadetlerimizden sorar, onun görüşü ile amel ederiz." Ben söze ve öğüde önem veren biriydim şöyle dedim : "O adama yakın olursam, belki bir şeyler işitir de nasiplenirim." O adam gelmişti, yaklaştım. Bana baktı ve sordu : "Sen Muhammed (s.a) ümmetinden misin?" Ben de; "Evet, o ümmettenim" dedim. "Âlimlerinden misin, cahillerinden misin?" dedi. "Ne âlimlerindenim, ne de cahillerindenim." dedim. Sordu : "Siz, kitabınızda şöyle bir şeye inanır mısınız : Cennet ehli yerler, içerler, ama küçük veya büyük abdeste gitmezler." Ben de; "Evet" dedim. Adam; "Biz de öyle diyoruz. Evet öyledir. Bunun dünyada bir örneğini biliyor musun?" dedi. Ben; "Evet" "Ana karnındaki bebeğe Allah sabah akşam rızkını gönderir. Ama o ne bevleder, ne de büyük abdestini yapar." dedim. Yüzü bulutlandı ve; "Sen onların âlimlerinden değil misin." dedi. Ben de; "Hayır, âlimlerinden değilim, cahillerinden de" dedim. Sonra şöyle sordu : "Cennette o kadar yenilip içildiği halde hiçbir şeyin eksilmediğine inanır mısınız? Biz öyle deriz. Bunun dünyada bir örneği var. Nedir bu?" Cevap verdim : "Allah'ın bir adama ilim ve hikmet verdiğini düşünün. Ona kitabından öğretmiştir. Tüm dünyadakiler bir araya gelse, ondan ders alsalar, onun bilgisinden hiçbir şey azaltamazlar!" Adamın yüzü gene karıştı. "Sen onların âlimlerinden değil misin?" diye sordu. "Hayır, ne âlimlerindenim, ne de cahillerindenim." dedim. "Siz namazda; 'Selam bize ve Allah'ın salih kullarına olsun' diyor musunuz?" dedi. Ben de; "Evet" deyince beni bıraktı, arkadaşlarının yanına gitti ve şöyle dedi : "Bu ümmete verildiği kadar hiç kimseye üstünlük ve hayır verilmedi. Onlardan biri namazda selam bize ve Allah'ın salih kullarına olsun deyince yer ve gökteki tüm salih kulların sevap hanesine on sevap yazılır." Sonra bana döndü : "Siz mümin kadın ve erkekler için istiğfar ediyor musunuz?" dedi. Ben de; "Evet" dedim. O, arkadaşlarına; "Bunun ümmetinden biri istiğfar getirince Âdem (a.s)'den kıyamete kadar yerde ve gökteki tüm mümin kadın ve erkeklerin sevap hanesine on sevap yazılır." dedi. Sonra bana döndü : "Bunun dünyadaki örneğini biliyor musun?"

dedi. Ben de; "Evet" dedim. "Bir adam az veya çok bir topluluğa uğruyor ve onlara selam veriyor. Herkes selamı alıyor. Tıpkı bunun gibi." Adamın yüzü gene bulutlandı ve sordu : "Sen onların âlimlerinden değil misin?" Ben; "Hayır ne âlimlerindenim ne de cahillerindenim." dedim. "Ümmeti Muhammed içinde senin kadar bilgili insan görmedim. Merak ettiğin şeyi bana sor." dedi. "Allahın çocuğu olduğunu sanan birine nasıl soru sorabilirim ki?" dedim. Abasını karnına kadar açtı, elini kaldırdı ve söylendi : "Bunu söyleyeni Allah kahretsin! Biz bu sözden kaçtık ve manastırlara sığındık. Sana bir şey soracağım, cevap verir misin?" dedi. "Evet" dedim. "Sizde yaşlı ve ihtiyar bir adama küçük bir çocuk kızıyor, sövüp sayıyor mu? Onun darbesine karşılık veriyor mu?" "Evet" dedim. "İşte bu, sizin dininize pamuk ipliğiyle bağlandığınız ve dünyayı çok sevdiğiniz bir zamanda meydana gelir. Sizden kimileri de dünya âşığı olmuştur." dedi.

Sabah Namazının Sünnetinin Fazileti, Ümmetin Başındakiler ve Sonundakilere Dâir

Evvâî, Urve'den bildiriyor : Kim iki rekat sünneti kılar ve sabah namazının farzını da cemaatle kıalarsa, onun namazı ebrar (en iyiler)'ın namazıyla yazılır. Kıyâmette müttakiler grubunda olur.

Evvâî, Urve'den naklediyor : Rasûlullah (s.a) buyurdu : "Bu ümmetin en hayırlıları, ilk baştakiler ve en sondakilerdir. Zira ilk başta Allah elçisi var sonda ise İsa b. Meryem var."

Urve'nin Senediyle Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisler

Urve, Ali (r.a)'den, Câbir'den, Enes'den, Ebu Sa'lebe'den, Ebu Kebşe'den, Abdurrahman b. Gânim'den, Kasım b. Abdurrahman'dan ve başkalarından hadis rivâyetinde bulunmuştur.

Urve, Enes b. Mâlik (r.a)'ten rivâyet ediyor :

Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu : "Ümmetim beş şeyi yaptığı zaman mahvolacaklardır : Karşılıklı lanet yağdırdıklarında, içki içtiklerinde, ipek giydiklerinde, şarkıcı kadın tuttuklarında, erkek erkekle, kadın da kadınla yetindiğinde."

Yezîd b. Sinan, Urve'den naklediyor : Ebu Sa'lebe'den işit-

tim, şöyle anlatıyordu : Rasûlullah (s.a) döndü, mescide girdi ve iki rekat namaz kıldı. Peygamberimiz her gazadan sonra mescide girip iki rekat namaz kılmaktan hoşlanırdı. Sonra Fâtıma (r.a)'yla karşılaştı. Fâtıma (r.a) onu yüzünden ve gözlerinden öptü, ağlamaya başladı. Rasûlullah (s.a) sordu : "Niçin ağlıyorsun?" Fâtıma (s.a); "Seni, rengin atmış, zayıf bir halde görüyorum." dedi. Rasûlullah (s.a); "Ey Fâtıma! Allah (c.c) senin babanı öyle bir vazifeyle görevlendirdi ki, ölene kadar yeryüzündeki çamurdan veya kıldan tüm evlere izzet veya zilleti getireyim." buyurdu.

Urve, Abdurrahman'dan, o'da Ubâde b. Sâmi'ten naklediyor : "Rasûlullah (s.a) şöyle buyuruyor : *En güzel iman, nerede olursan ol Allah'ın seninle beraber olduğunu bilmendir.*"

SAİD B. ABDÜLAZİZ (R.H) ⁽¹⁾

Said'de Şam'lı büyük âbidlerdendi.

Davud'un Duası, İsa'nın Belirttiği En Büyük Günah, Said'in Uzun Ömrü Değil Rahmeti İsteyişi, Musa ve Yuşa'nın Mabeddeki Halleri

Velid b.Müslim, Said b. Abdülaziz'den rivâyet ediyor :

Davud (a.s) şöyle dua ederdi : "Şükredince nimetini artıran, dua edince belasını defeden Allah (c.c) ne güzeldir."

Hakem b. Nâfi, Said b. Abdülaziz'den naklediyor :

İsa (a.s) şöyle buyuruyor : "Günahların en büyüğü, kişinin yalan söylediği halde 'Allah biliyor ki ben doğru söylüyorum' demesidir."

Ebu Meşhur anlatıyor : Adamın biri Said'e şöyle dedi : "Allah seni uzun ömürlü etsin." Said bu söze sinirlendi ve şöyle karşılık verdi : "Allah Teâlâ beni çarçabuk rahmetine kavuştursun."

Mervan, Said'den, naklediyor : Musa (a.s) İsrailoğulları arasında yargıda bulunmak için tapınağa gider ve Yuşa (a.s)'ya yaslanırdı. Tapınağa vardıklarında, cemaat arasında gereken ahkâmı

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.6. s.124.

uygulamak için otururdu. Yuşa (a.s) ise onun yanı başında dikilirdi. Ölümüne bir sene kala Musa (a.s)'ya vahiy gelmemeye başladı. Cibril (a.s) artık Yuşa (a.s)'ya geliyordu. Tapınağa giderlerken Yuşa (a.s), Musa (a.s)'nın önünde gidiyor, Musa (a.s)'ya yaslanıyor, varınca da oturuyor, İsrâiloğulları arasında kanunları o uyguluyor, Musa (a.s) ise yanı başında dikiliyordu.

Said'deki Cemaatle Namaz Kılma Tutkusu, Süleyman (a.s)'ın Vasiyeti, Said'e Göre Yeterli Rızkın Ölçüsü

Muhammed b. Mübarek es-Sûrî anlatıyor :

Said b. Abdülaziz'i gördüm. Eğer cemaati (namazda) kaçırsa, sakalını tutar ve ağlardı.

Velid, Said b. Abdülaziz'den naklediyor :

Süleyman (a.s) oğluna şöyle derdi : “Ey oğulcağızım! İlimle uğraştım, sorumluluk ve derdim çoğaldı. Hikmete daldım, yaşım ilerledi, bir de baktım ki, sağlıkla hastalık yanyana, gençlikle ihtiyarlık kolkola, hayatla ölüm içiçe. Benim mezarımla, toprağımla, bir sefihın toprağı aynı. İşte o zaman anladım ki kıyâmet gününde ancak amelimle faziletli olabilirim.”

Velid, babasından naklediyor : Said'e; “Rızkın yeterliliği nedir?” diye sorulunca; “Bir gün tok bir gün aç olmaktır.” dedi.

Said'den Gelen Hadisler

Said b. Abdülaziz, Zührî'den, o Said b. Museyyeb'den, o da Ebu Hureyre'den naklediyor : “Ya Rasûlallah! Rabbimizi görecek miyiz?” diye sorduk. O; “Bulutsuz bir günde güneşi görebiliyor musunuz?” dedi. Biz; “Evet” dedik. O; “Peki bulutsuz gecede ayı görebiliyor musunuz?” dedi. Biz yine “Evet” dedik. Rasûlullah (s.a) bu sefer şöyle anlattı : “Siz Rabbinizi göreceksiniz. Hatta biriniz, Rabbi ile karşılaştığında Rab Teâlâ ona soracak : ‘Şu, şu günahları biliyor musun?’ Kul diyecek ki; ‘Beni affetmiyor musun ya ilâhî?’ Allah (c.c) buyuruyacak : ‘Zaten benim mağfiretimle geldin buraya! (Seni affettim bile)’”. (Said yoluyla gelen Garîb bir hadistir.)

Said, Zeyd b. Eslem'den, o da İbni Ömer'den naklediyor : Rasûlullah (s.a) buyuruyor ki; “Methedenlerin (yağcılarının) yüzüne

toprak atın!."

Said, Mekhul'den, o Urve'den, o da Âişe'den naklediyor :

"Rasûlullah (s.a) üç dikişsiz yemeniye sarılarak kefenlendi."

Said, Mekhul'den, o Muhammed b. Süveyd el-Führî'den, o da Huzeyfe el-Yemânî'den naklediyor : Yatsıdan sonra Peygamber (s.a) ile karşılaştım. *"Bana izin ver, senin gece ibadetini öğrenip aynısını yapayım."* dedim. Beraberce bir kuyuya gittik. Elbisesini üzerine örttüm ve ona sırtımı çevirdim. Sonra kendi elbisesini aldı, beni örttü ve yıkandı. Sonra camiye geldi, kibleye yöneldi. Beni sağ tarafına dikti, Fatiha'yı okudu ve Bakara'ya başladı. Ne zaman bir rahmet âyetine gelse dua ediyor, ne zaman azap âyeti okusa Allah'a sığınyordu. Bir misalle (mesel) karşılaştınca da düşünerek okuyordu. Sonra tekbir aldı, rûkûya gitti. Onu işitiyordum, rûkûda şöyle diyordu : *"Subhane Rabbi'l-Azîm."* Dudakları titriyor ve ben onun *"vebihamdik"* dediğini sanıyordum. Rûkûda neredeyse kıyam kadar bekledi, sonra başını kaldırdı ve secdeye vardı. Şöyle dediğini duyuyordum : *"Subhâne Rabbi'l-A'la"* dudakları ileri geri gidiyor ve ben; *"ve bihamdih"* kelimesini de eklediğini sanıyordum. Secdede de, kıyamda durduğu kadar durdu neredeyse. Sonra secdelerini yapıp ayağa kalktı. Fatiha'yı okudu. Âl-i İmran'a geçti. Rahmet âyetinde istekte bulunuyor, azap âyetlerinde Allah'a sığınıyor ve yalvarıyor. Mesel âyetlerinde ise düşünüyordu. Böylece süreyi bitirdi. Sonra rûkû ve sücûdda ilk rekatta yaptıklarını yaptı. O sırada sabah ezanı okunuyordu. Peygamber (s.a)'le yaptığımız bu ibadetten daha ağır bir ibadet yapmamıştım hiç.

Said, Rabîa'dan, o da Muâviye'den rivâyet ediyor :

Muâviye b. Ebî Süfyan ile Abdullah b. Amr, Rasûlullah (s.a)'den naklediyorlar : *"Hak ve adaletle hükmetmeyen bir ümmet kutsanmamıştır. Zayıf güçlünden hakkını almalıdır."*

Said, Abdurrahman b. Seleme'den, o Abdullah b. Amr'dan, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor :

"Kim İslâm'a girmiş, yetecek rızka kavuşmuş ve bundan başka bir şey istememişse, kurtuluşa ermiştir."

ABDULLAH B. ŞEVZEB (R.H) ⁽¹⁾

Abdullah b. Şevzeb de Şam'ın bilge ve âbid kimselerindendi
Damra, İbni Şevzeb'den aktarıyor :

İbni Şevzeb ve Ebu Umeyr'in Cennetle İlgili Bir Âyeti Tefsirleri, Musa'nın Tevâzuu, Namaza Girdiğinde Hiç Kimseyi Duymayan Bir Âbid, En Yüce Nimetin Gizli Nimetler Oluşu ve İbni Şevzeb'i Görenlerin Aklına Meleklerin Gelişine Dâir

"Bu ancak Allah'ın kullarına taşıra taşıra içirebileceği bir pınardır." ⁽²⁾ âyetini şöyle tefsir etti : "O müminlerin yanında, altından dallarla su çıkartırlar." Ebu Umeyr dedi ki : "O müminler nereye eğilirse su da o tarafa doğru akar."

Damra, İbni Şevzeb'den naklediyor :

Allah Teâlâ Musa (a.s)'ya şöyle vahyetti :

"Seni ne için (mesajıma ve kelimama) seçtiğimi biliyor musun?" Musa (a.s) ; "Bilmiyorum ey Rab!" dedi. Allah Teâlâ : "Çünkü hiç kimse senin kadar mütevazî değildi!" buyurdu.

Damra, İbni Şevzeb'den naklediyor :

Müslim b. Yesar, evindeki mescide namaz kılmak için girdiğinde ailesine şöyle derdi : "İstediğiniz kadar konuşun. Zaten ben şimdi sizi duyamam."

Damra, İbni Şevzeb'den naklediyor : İnsanlar biraraya toplanıp "Hangi nimet, en güzel ve en önemlidir?" dediler. Biri çıkıp şöyle dedi : "Allah'ın bize verip de, birbirimizden gizli kıldığı nimetler." Herkes bu adamın cevabını beğendi.

Kesir b. Velid anlatıyor : İbni Şevzeb'i görünce aklıma melekler gelirdi.

İbni Şevzeb'in Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisleri

İbni Şevzeb , Tâbiîn'in en büyüklerinden hadis rivâyet etmiştir. Bunlar arasında, Hasan, İbni Sîrin, Sâbit el-Bünânî, Ebu

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.6. s.129.

Recâ, Ebu Tiyah, Ebu Nadra ve Katâde'yi sayabiliriz.

İbni Şevzeb, Ebu Tiyah'tan o da Enes b. Mâlik'ten aktarıyor:

Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu : *"Sana güvenen adama ihanet etme! Emanetini yerine getir. Sana hiyanet içinde olan adama da ihanet etme!"*

İbni Şevzeb, Muhammed b. Ziyad'dan, o da Ebu Hureyre'den naklediyor : Rasûlullah (s.a) buyuruyor ki : *"Sizden biri ayakkabısını giyerken önce sağdan başlasın. Çıkarırken de soldan çıkarsın."*

İbni Şevzeb, Matar el-Verrak'tan, o Ukbe b. Abdülğafir'den, o da Ebî Said el-Hudrî'den naklediyor : Rasûlullah (s.a) anlatıyor : *"Eskiden, Allah'ın pekçok mal ve evlat bahsettiği zengin bir adam yaşıyordu. Ölüm yaklaşınca evlatlarını çağırdı ve sordu : 'Oğullarım! size nasıl babalık ettim?' Onlar; 'En iyi şekilde' dediler. O şöyle dedi : 'Allah'a yemin ederim ki , bende hayır yok! Allah Teâlâ eğer dilerse azap etsin bana! Ölünce beni yakın ve küllerimi rüzgâra bırakın' Onlar da da öyle yaptılar. Rab Teâlâ buyurdu ki : 'Kalk ve diril!' Adam ansızın kalktı ve dipdiri olarak dikildi mevlanın karşısına. Allah Teâlâ sordu : 'Niçin böyle yaptırdın?' Adam şöyle dedi : 'Ya Rab! Cezandan korktum!' Muhammed'in canını elinde tutan Allah'a yemin olsun ki, Allah o adamı affetti."*

İbni Şevzeb, Muhammed b. Ebî Seleme'den, o da Ebu Hureyre'den aktarıyor : Rasûlullah (s.a) yalın kılıç birbirleriyle düelloya tutuşan iki adamla karşılaştı. Ve şöyle çıkıştı : *"Ben bunu yasak etmedim mi?! Allah bunu yapanlara lanet etsin!"*

İbni Şevzeb , Muhammed b. Amr'dan, o Ebu Seleme'den o da Ebu Hureyre'den naklediyor : Rasûlullah (s.a) buyuruyor ki : *"Kur'an'ı Kerim konusunda (şüpheye düşüp) münakaşa etmek küfürdür!"*

Seyh Ebu Nuaym diyor ki : İbni Şevzeb'den rivâyet edilen hadislerin hepsi de Garîb'dir. Bir kısmı sadece Damra yoluyla, bir kısmı sadece Eyyub b. Süveyd yoluyla rivâyet edildi.

EBU AMR EL-EVZÂÎ (R.H.)⁽¹⁾

Açılıp göndere çekilmiş bayrak, herkesce tanınan bilge, övgüyü hak eden imam, faziletli insan **Abdurrahman b. Amr Ebu Amr el-Evzâî** de Şam yöresinin kutlularındandır. Allah ondan razı olsun. O zamanının önderi idi. Zorbaların tehdit ve cezasından çekinmeyerek hakkı söyleyen ve Allah yolunda hiç kimsenin kınamasına aldırmayan biriydi.

Evzâî'nin Halife Mansur'a Gönderdiği Sert Mektup ve Daha Sonra Yazılan Birçok Nasihat Name-i Siyasiyye Kitabına Gececek Etkili Sözleri ⁽²⁾

Ebu Said es-Sa'lebi anlatıyor : **İbrahim ve Muhammed, Ebu Cafer el-Mansur'a** karşı isyan edince, fitneciler **İbrahim ve Muhammed'e** karşı **Ebu Cafer'e** yardım etmek istediler. Sonra da vazgeçtiler. Böylece Bizanslılar'ın eline binlerce müslüman esir düştü. Bizans kralı onları fidyeyle salma taraftarıydı. Ama **Ebu Cafer** buna yanaşmadı, fidye vermek istemedi. Bu sırada **Evzâî** ortaya çıkıp **Cafer'e** bir mektup yazdı : *"Şimdi, Allah (c.c) seni bu ümmetin başına önder yaptı. Tâ ki adaletle hükmedesin, merhamet kanadını açmakta Rasûlullah (s.a) gibi olasın diye. Bu ümmetin sorumluluk ve yönetiminin emîrû'l-müminîn'in elinde olmasını ve onu rahmetiyle rızalandırmasını Cenab-ı Allah'tan niyaz ediyoruz. Müşrik çapulcuların galip gelmesi, müslüman kadınların iffetini çiğnemesi, genç ve yaşlıları kalelerden indirip köle etmesi, kulların günahlarından ötürüdür. Allah'ın günahlarını affettiği kullar da çoktur. Kulların kendi işledikleri günahlar yüzünden gencecik çocuklar ve yaşlı nineler evlerinden, ocaklarından edildi, hiçbir dost yardımcı ve kurtarıcı bulamadılar. Başları açık, ayakları çıplak vaziyette yürüyorlardı. Hem de herkesin gözü önünde, kulakları duyuyorken! Allah (c.c) kullarını görmekte, oysa kullar ondan yüz çevirmekteler. İşte! Müminlerin emîri Allah'tan korkmalıdır. Allah'ın tayin ettiği bir kurum olan fidye yoluyla esir müminleri kurtarmalıdır. Tâ ki Allah (c.c)'in meydan okuduğu ve sitem ettiği insanlardan olmasın! 'Size ne oluyor da; Rabbimiz! Bizi halkı zalim olan bu şehirden çıkar, kendi nezdinden bize bir sahip çıkan gönder, bi-*

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.6. s.135.

(2) Bu kitaplardan biri de Turtûşî'nin *"Sirâcü'l-Mulâk"* adlı eseridir.

ze bir yardımcı lutfet, diyen zavallı çocuklar, kadınlar ve erkekler uğrunda savaşıyorsunuz?⁽¹⁾ Onların kendi öz mallarından başka haraç olarak verecekleri bir güven belgeleri bile yok! Rasûlullah (s.a)'dan bana ulaşan bir hadiste şöyle buyuruluyor : 'Ben namaz kılariken arkada ağlayan bir çocuk sesi duyduğumda, anacığının kalbi endişeyle dolmasın diye kısa, en kısa okumaya ve namazı bitirmeye çalışırım' Evet ey müminlerin emiri! Düşmanların ellerine nasıl terkediliyor o müslümanlar? Bizim, ancak nikahla helal saydığımız muamelelerin onlar için pervasızca yürütülmesine nasıl göz yumuyorsun? Oysa sen Allah'ın çobanısın, halkın koruyucususun! Unutma, Allah senden üstündür ve seni affetmeyip işini bitirmeye kâdirdir. Kıyâmet gününde tartılar konacak ortaya, âdil bir biçimde hesap görülecek, hiç kimseye zulmedilmeyecek. Bir hardal tanesi kadar ameli olan elbet alacak karşılığını. Allah, gözetleyici ve yargılayıcı olarak yeter!' Evzâî'nin bu mektubu Cafer'e ulaştığında, Cafer fidiye olayının gerçekleşmesi emrini verdi!

Muhammed b. Mus'ab el-Karkasânî, Evzâî'den naklediyor:
Ebu Cafer bana haber gönderdi : "Senden nasihat almak ve bir parça aydınlanmak istiyorum." dedi. "Ey müminlerin emri! İyi bak, güzel dinle ve söylediğim şeyleri anla." dedim. "Nasıl anlamazlıktan gelirim? Zaten senden ricada bulunan ve görüşünü istihdam eden benim!" dedi. "Ya dinleyip de tatbik etmezsen?...." dedim. O anda Rebî adlı kişi bir çığlık attı ve elini kılıcına kaydırды. **Mansur** o adamı azarladı : "Burası sevap ve nasihat meclisidir! Susturup ezme yeri değil!" dedi. Rahatladım. Sözü açtım ve genişlettim : "Ey müminlerin emri! **Mekhul'un Atıyye** yoluyla bana rivâyet ettiği bir hadiste Rasûlullah (s.a) şöyle buyuruyor : 'Bir kula, dini konusunda öğüt ve uyarı gelmişse, bu Allah'ın ona indirdiği bir nimettir. Eğer bu öğüdü şükranla kabul ederse ne mutlu! Yok reddederse, bu yaptığı onun aleyhine delil olacaktır. Allah ona olan gazabını artıracaktır.' Ey Müminlerin emri! Yine **Mekhul, Atıyye** yoluyla bana şu hadisi aktardı : Rasûlullah (s.a) buyuruyor ki : 'Emri altındakileri kandırıp aldatan bir vali (yönetici)'ye Allah (c.c) cenneti haram eder'

Ey müminlerin emiri! Kim doğruyu ve hakkı hoşgörmüyor ve ondan kaçırırsa, Allah (c.c) ondan yüz çevirir. Allah (c.c) en kesin ve en açık Hak'tır (doğru, gerçek). Ey müminlerin emri! Halkını-

(1) Nisa, 75.

zın kalbi, siz Peygamber (s.a)'in yönetimine yakın bir tarzda onları koruduğunuz ve yönettiğiniz sürece size karşı yumuşar ve sevgi dolar. Onun kalbi ümmetine karşı yumuşaktı. Karakteriyle onları rahatlatır ve teselli ederdi. Evet! Onların arasında hak ile hükmeder, adaleti üstün tutar, hatalarını örter, önlerine kapıları kapamaz, onlarla kendi arasına perde çekmez, onların şenliğiyle şenlenir ve onların hüznüyle kederlenirdi.

Ey müminlerin emiri! Sen, kendinden ve tüm insanlardan sorumlu olduğun bir görevdesin. Kırmızısı, siyahı, müslümanı, kâfiri... Bunların tümü senin adaletinden nasiblerini almalıdırlar. Nasıl oluyor da senden şikayetçi olmayan kimse yok?! Ya da dünyasını zindan etmediğin biri çıkmıyor karşıma?! Ey müminlerin emiri! Mekhul, Urve b. Rûveym'den şu hadisi naklediyor : Peygamber (s.a)'in elinde, yaprakları soyulmuş bir hurma dalı vardı. Onunla dişlerini fırçalar, münafıkları korkuturdu. Bir gün Cebrail (a.s) geldi ve şöyle dedi : 'Ey Muhammed! Nedir bu ümmetini törpülediğin ve kalplerini korkuyla doldurduğun ağaç parçası?' Bununla kıyasla bakalım sen vücutları işkenceyle yarılanları, kanları akıtılanları, dehşet ve terörle evlerinden, barklarından edilenleri?

Ey müminlerin emiri! Yine Mekhul, Ziyad b. Cârîye'den, o da Hubeyb b. Müslime'den aktarıyor : Rasûlullah (s.a) kasten incitmediği bir bedevi için kendine kısas yapılmasını istedi. Cibril (a.s) yanına geldi ve şöyle dedi : 'ey Muhammed! Allah (c.c) seni zalim olasın ve büyüklenesin diye göndermedi!' Rasûlullah bedeviyi çağırdı ve; 'Benden hakkını al, kısası gerçekleştir' dedi. Bedevi şöyle dedi : 'Anam, babamı senin için feda ettim. Ya Rasûlallah! İncinen ve yaralanan kendim olsam dahi bu kısası gerçekleştiremem ben!' Allah Rasûlü ona hayır duada bulundu.

Ey müminlerin emiri! Önce kendinle barış! Vicdanına kulak ver! Rabbından nefsin için bir eman belgesi almaya çalış! Rasûl'ün; 'Sizden birinizin cennete bir yay kadar yaklaşması tüm dünyadan ve taşdıklarılarından hayırlıdır' diye övdüğü, genişliği yeri ve gökleri kaplayan cennete rağbet et! Ey müminlerin emiri! Mülk ve dünya senden öncekilere kalmadığı gibi sana da, başkalarına da kalmaz. Ey müminlerin emiri şu âyeti anlıyor musun? 'Bu kitaba (amel defterine) ne oluyor ki büyük, küçük demeden her şeyi kaydetmiş derler'⁽¹⁾ Ömer b. el-Hattab (r.a)'dan bize gelen bir

(1) Kehf, 49

rivâyette de şöyle buyuruluyor : 'Fırat kıyısında yeni doğmuş bir kuzu telef olsa, korkarım Ömer'den sorulur bu! Peki ya senin yanbaşında teban olarak yaşayıp da adaletinin eserini göremeyenler ne olacak?

Ey müminlerin emtri! Sen çok büyük bir görevle imtihan olunmaktasın. Eğer bu görev göklere, yere ve dağlara verilseydi hepsi de yüklenmekten kaçınırlardı.

Yezîd b. Mezîd'in Câbir'den, onun Abdurrahman b. Ebî Amra el-Ensârî'den rivâyet ettiğine göre Ömer b. el-Hattab Ensâr'dan birini sadaka toplama vazifesiyle görevlendirdi. Birkaç gün sonra onun işi bıraktığını ve evinde oturmakta olduğunu gördü. Bunun üzerine; 'İşine devam etmekten seni alıkoyan nedir? Bilmiyor musun sen bu yaptığınla Allah yolunda çarpışan mücahidlerin sevabını alıyordun?' dedi. Adam ise; 'Hayır!' cevabını verince Hz. Ömer; 'Nasıl hayır?' diye çıktı. Adam şu izahatı yaptı : 'Bana ulaşan bir hadise göre Peygamber (s.a) şöyle buyuruyor : 'İnsanların üzerine konacak köprü her sallanışında üzerindekiilerin tüm organları yerinden çıkacak ve sonra tekrar yerine bırakılacak. Onların hesaba çekilişi böyle olacak. Eğer görevlerini güzel ve dikkatlice yerine getirmişlerse kurtulacaklar, dikkatsiz ve aldatmaya dayalı bir siyaset izlemişlerse köprü parçalanacak ve onlar yetmiş sonbahar ateşte yanacaklardı.' Bu açıklamadan sonra Hz. Ömer (r.a) sordu : 'Kimden duydun bunu?' adam; 'Ebu Zer'den ve Selman'dan' dedi. Hz. Ömer (r.a) onlara adam gönderdi ve sordu. Onlar da; 'Evet! Onun anlattığı doğrudur' cevabını verdiler. Ömer (r.a); 'Ah Ömer ah... Şimdi kim üstlenecek bu vazifeyi?' dedi. Ebu Zer şöyle cevap verdi : 'Allah'ın burnunu söküp attığı ve yanğını yere yapıştırdığı adam! Bu sözleri dinleyen Ebu Cafer, mendilini çıkardı, ağlamaya başladı ve beni de ağlattı. Şöyle dedim : 'Ey müminlerin emtri! Deden Abbas, Peygamber (s.a)'den Mekke ve Taîf'in valiliğini istemişti. Peygamber (s.a) de şu cevabı verdi : 'Ey Abbas, Ey peygamber amcası! Yaşadığın her an, alıp verdiğin her nefes, hesabını yapamadığın, ne olacağını bilemediğin tüm valilik makamlarından hayırlıdır' Bu, peygamber (s.a)'ın, amcasına nasihatıydı, ona açtığı şefkat kollarıydı. Zira Allah (c.c) şöyle buyuruyordu: 'Önce, yakın akrabalarını uyar ve sakındır!' ⁽¹⁾ Sonra Yüce Rasûl şöyle devam etti : 'Ey Abbas Ben Allah'tan, sizden ötürü bir

(1) Şura, 214.

menfaat ve para ummuyorum. Benim yaptığım bana, sizin yaptığınız sizedir.'

Ömer (r.a) de şöyle buyuruyor : 'İnsanların idare işini ancak *keskin zekalı, basiretli ve tecrübeli samimi insanlar yürütebilir. Onun herhangi bir açığı görülmez. Boş bir tutkuya meyletmez ve Allah yolunda kınanmaktan korkmaz. Sultan (yönetenler) dört türlü olur : Birincisi hem nefsi hem de idaresi altında çalıştırdıklarını disiplin altında tutan güçlü bir yöneticidir. Bu adam, Allah yolunda çalışan bir mücahiddir. Allah Teâlâ eliyle ona rahmet yağdırır. İkincisi, kendini disipline edebilen ancak işçilerini gevşek bırakan zayıf yönetici. Bu adam Allah'ın merhameti olmasa kaybeder, helak olur. Üçüncüsü, işçileri disiplinli ama kendisi gevşek olan yöneticidir. Bu adam Rasûlullah (s.a)'ın hadisine muhatap olan insafsız çobanlardır : 'Yönetenlerin, çobanlık edenlerin en kötülerini acımasızca davrananlardır' Böyle bir adam sadece kendini mahveder. Dördüncüsü ise hem kendini hem de işçilerini tamamen gevşek bırakan yöneticidir. Bu adam yönettikleriyle beraber mahv olur.'*

Ey müminlerin emîri! Bana şöyle bir hadis rivâyet edildi : **Cebrail (c.s)** Peygamber (s.a)'e geldi ve dedi ki : "Sana geldiğim şu sıralarda Allah (c.c) cehennemdeki körüklere emretti. Kıyamet günü için ateşi güçlendirip alevlendiriyorlar' Peygamber (s.a) şöyle dedi : 'Bana ateşi anlat ey Cibrail! Cibrail (a.s) cevap verdi : 'Allah (c.c) ateşe emretti. Bin yıl kıızıttıktan sonra rengi kızılaştı. Sonra bin yıl daha yandı ve rengi sarardı. Bin yıl daha yanınca da simsiyah oldu. O ateş şimdi simsiyah bir karanlıklar deryasıdır. Ne alevi ışık verir ne de kötü aydınlatır. Seni hak için gönderene andolsun ki, eğer cehennem giysilerinden sadece bir giysi, dünyadaki kılere gösterilseydi, hepsi de ölüverirlerdi. Eğer cehennem içkisinden bir yudum yeryüzündeki sulara dökülseydi, bir yudum su alan herkes anında ölürdü. Eğer Allah'ın Kur'ân'da tasvir ettiği zincirlerden sadece bir arşını yeryüzünün dağları üzerine konsaydı, dağlar erir ve sarsılırdı. Eğer cehenneme girmiş bir adam oradan çıkarılıp insanlara yaklaştırılırdı, yer ehli onun pis kokusuna dayanamaz, zehirlenirler kemiklerinin ve bedeninin çirkinliğinden dehşete düşerlerdi' Rasûlullah (s.a) ağlamaya başladı. **Cibril** de ağlıyordu. **Cibril** sordu : 'Allah (c.c) senin geçmiş ve gelecek tüm günahlarını bağışladığı halde sen neden ağlıyorsun?' Rasûlullah (s.a) cevap

verdi : 'Allah'a şükreden bir kul olmayayım mı? Peki ya sen? Sen, Allah'ın güvenini kazanmış Rûhü'l-eminsin! Niye ağladın?'

Harut ve Marut adlı meleklerin imtihan olunduğu gibi denemekten korkuyorum. İşte Allah nezdindeki makamıma güvenip itminan içinde bulunmamı engelleyen korku budur ! Ya gaflet içinde Allah'ın imtihanından emin olursam? Onlar beraberce ağlamaya devam ettiler. Ta ki gökten bir ses duyuldu : '**Ey Cebrâil ve Ey Muhammed!** Allah (c.c) sizi kendisine isyan etmekten korudu. Niçin size azap etsin ki? **Muhammed** (s.a)'in diğer peygamberlere üstünlüğü neyse **Cebraîl**'in de diğer meleklerle üstünlüğü odur.'

Ömer b. el-Hattab diyor ki : 'Ey Rabbim! İki, iki hasım önüme getirildiğinde, uzak veya yakın, ben doğru söylüyorum, diyen adama meyleder ve önem verirsem bana bir göz açıp kapayıncaya kadar bile mühlet tanıma; al canımı! 'Ey müminlerin emîri! Allah için hakkı ayakta tutmak en zor iştir. Allah indinde en erdemli ve üstün olmak takvâdan geçer. Her kim Allah'a itaat ederek izzet ve şerefe nail olmak isterse Allah onu yüceltir. Her kim de ona isyan ederek izzetli olmak dilerse, Allah onu hor, hakir yapar ve süründürür. Bu benim sana nasihatımdır. Selam üzerine olsun.' Sonra kalktım. Bana; "Nereye gidiyorsun?" dedi. "Emrû'l-Müminin'in izniyle inşaallah vatanıma gideceğim" dedim. "Sana izin veriyorum. Nasihatini cankulağı ile dinledim. Teşekkür ederim. Allah hayırlı işlerde muvaffak kılsın. Ona sığınır ve yalnız ondan yardım isterim. Ona tevekkül ederim. O bana yeter. O, ne güzel bir vekil ve dayanaktır. Beni böyle güzel nasihat ve tecrübelerinden mahrum etme! Senin nasihatın makbul, tarafsız ve yararlıdır." dedi. Ben de; "İnşaallah gene nasihat edeceğim." dedim.

Muhammed b. Mus'ab (olayı nakleden) burada sözü alıyor :

Sultan, Evzâî'ye yola çıkmasından önce tedarik olsun diye bir miktar yardımda bulunmak istediye de Evzâî bunu kabul etmeyip şöyle dedi : "Bu tür yardımlara ihtiyacım yok. Öğüdümü dünyanın hiçbir metaine satmam ben."

Mansur da onun mezhebini tanıdı ve onu reddetmedi.

Evzâî'nin Bir Arkadaşına Gönderdiği Mektup, Hakem el-Kaysî'ye Yaptığı; Bidat, Çekişme, Riya, Tevazu, Sukunet ve Faydah İlime Dâir Nasihat

Yahya b. Abdülmelik b. Ebî Ganiyye anlatıyor :

Evzâî bir kardeşine şöyle yazdı : *"Seni kucaklıyorum. Gece ve gündüz işlerin kolaylaşıyor, refah içinde yüzüyorsun, bunu biliyorum. Ama Allah'tan sakın, onun önünde dikileceğini düşün. Son anlarını yaşadığını düşün. Selamlar."*

Hakl, anlatıyor : Evzâî, **Hakem el-Kaysî'ye** şöyle yazdı : *"Allah (c.c)'ın bize rahmet nazarıyla bakmasını niyaz ederim. Sakın ha yaptığın işler riya ve çekişme olarak önüne dikilip seni engellemesin. Ahiretin için nasibini dünyada ara. Başkasının tahrik ve vesvesesine kapılma! Töhmetsiz altında bulundurduğun insanı gözlemekten ve imtihan etmekten kaçın. Bırak zanlar yürütmeyi de, sana nasıl zâhir oluyorsa öyle yap. Eğer senden bir münakaşayı saklıyorsa, Allah'a hamdet, onun âfiyet ve güzellik içinde olması için. Eğer sana bir bidat gösterirse, yüz çevir bidatından. Kalbi fitneye düşüren çekişmeyi bırak. Cedel ve çekişme ruha eziyet verir. Karşılaştığı herkesi denemek isteyenlerden olma. Kimbilir birisinin iftirası sonucu töhmetsiz altında bırakabilirsin onu."*

Senden çıkan hertürlü eylem, sukûnet, tevazu içinde olsun. Senden önce salih insanları ilgilendiren özellikler, seni de ilgilendirsin. Kıyâmet günü onların hepsine de ağır ve düşündürücü gelmiştir. Yanaklarından haşyet ve ürpertiyle damlalar yuvarlanmıştı. Allah, bizi ve seni faydalı ilimle rızıklandırınsın. Bizi en büyük dehşetten koruyacak bir huşu ile donatsın. Allah (c.c) merhametlilerin en üstünü en merhametlisidir. Sana selam olsun."

Evzâî'nin; Ehl-i Beyt'ten Gelen Abdullah b. Ali'ye Hilafet Hususunda Verdiği Cevap, Süleyman (a.s)'nın; Zorbalar, Âlimler ve Cahiller Hakkındaki Öğüdü

Muhammed b. Yusuf el-Feryâbî, Evzâî'den aktarıyor : **Abdullah b. Ali** bana sordu : *"Hilafet, Rasûlullah (s.a)'ın bize olan vasiyeti değil miydi? Ali (r.a) Sıffîn'de bunun için savaştı mı?"* *"Eğer Rasûlullah (s.a)'ın bir vasiyeti olsaydı, Hz. Ali (r.a) iki hakeme boyun eğmez, onların hükmünü kabul etmezdi."* dedim. **Abdullah** başını eğdi.

Evzâî anlatıyor : **Süleyman (a.s)** oğluna şöyle dedi : *"Ey oğulcağızım! Allah'tan hakkıyla kork! Çünkü böylesine bir korku her şeyden üstündür."* Yine **Süleyman (a.s)** şöyle diyordu : *"Ey dikta-*

törler topluluğu Cebbar olan Allah'ı gördüğünüzde ne yapacaksınız? Ey zalimler, ey despotlar! Davaların halli için mizan (terazi) kurulduğunda haliniz ne olacak? Her kim bir kötülük yapmışsa kendisine yapmıştır. Âmâ da olsan, kalbin kör olmasın. Âlimlerin aralarında şakalaşmaları, Câhilin hikmetli söz sandığı laflarından hayırlıdır."

Samimiyetsiz Vâizin Zararı, Beş Mühim Nitelik, Ölümü Çok Hatırlayıp Sözü Amele Uygun Söylemek, Evzâî'nin Allah'a Karşı Huşûu ve İnsanların Her Verdiğini Kabul Etmemek

Velid naklediyor : **Evzâî** anlatıyor : Bana ulaşan bir haberde şöyle deniyor : "Bir vaiz, Allah rızasını gözetmeden bir cemaate öğütte bulunursa suyun berraklığının yokolması gibi, dinleyen kalpleri şüpheye düşürür. Dünyada geçirilen her an, her saniye kıyâmet gününde kula gösterilir. Kul Allah'ı anmadığı her an için 'keşke keşke' diye söylenir. Ya geceler ve gündüzler boyunca Allah'ı ihmal etmişse...?"

Ebu İshak el-Fizârî, **Evzâî**'den naklediyor : "Beş nitelik vardır ki, **Muhammed** (s.a) ashabı ve onu takip edenler (Tâbiîn) devamlı bu nitelikleri taşımışlardır : Cemaata sarılmak, sünnete uymak, mescidleri imar etmek, Kur'ân okumak, Allah yolunda savaşmak."

Evzâî anlatıyor : "Kim ölümü çok hatırlarsa, az şeyle yetinir. Kim de sözünü yaşayışına göre söylerse, az konuşur."

Büşr b. Velid aktarıyor :

Evzâî'yi gördüm. Huşû'dan ötürü bir âmâ gibi olmuştu.

Evzâî'nin oğlu anlatıyor : Babam bana şöyle dedi : "Eğer insanların her verdiğini kabul etseydik, onlara karşı gururlu ve kibirli olurduk."

Rüşvet ve Hediye Almadan Talebi Kabul Etmek, Evzâî'nin Sabah Namazından Sonraki Hali ve Akâide Dâir Genel Görüşleri

Ahmed b. Ebi'l-Havâri aktarıyor : Bir Hristiyan **Evzâî**'ye bir

küp bal hediye etti ve şöyle dedi :

"Ey Ebu Amr! Benim için Baalbek valisine bir şeyler yazsan..." derken Evzâî onun sözünü kesti ve şöyle dedi : *"İstersen küpü geri sana vereyim ve istediğini yazayım. Yok eğer yazma diyorsan, küpü hediye olarak alırım ve yazmam."* Sonra küpü iade etti. Ve adam için gerekli olan yazıyı yazdı.

Abdûlmelik b. Muhammed anlatıyor : Evzâî, sabah namazından sonra Allah'ı zikretmeden kimseyle konuşmazdı. Ancak bundan sonra, biri onunla konuşursa cevap verirdi.

Ebu İshak el-Fezâri anlatıyor : Evzâî dedi ki : *"Sünneti kendine daima yol edin. Cemaatin durduğu yerde dur. Onların söylediğini söyle, onların elini çektiği şeyden sen de uzak dur. Senden önceki iyi adamların yolunda yürü. Onlara yeten sana da yeter. İman ancak söz ile beraber dosdoğru olur. Söz ise amel ile doğruluk kazanır. Ne iman ne söz ne de amel sünnete uyulmadan doğru olmaz. Bizim selefimiz imanı amelden, ameli de imandan ayrı tutmazlardı. İman; hepsini toplayan bir isimdir. Kim diliyle tasdik eder, kalbiyle inanır ve ameliyle inancını kanıtlarsa, kopması imkansız olan sağlam bir kulpa sarılmıştır. Her kim de diliyle söyler ama kalbiyle tasdik etmez ve ameliyle kanıtlamazsa onun imanı geçerli (makbul) değildir. O âhirette kaybedenlerdendir."*

Evzâî'den Gelen Hadisler

Evzâî, Muhammed b. Ali'den, o Said b. Müseyyeb'den, o Abdullah b. Abbas'tan o da Rasûlallah (s.a)'dan naklediyor :

"Sadakayı önce verip sonra da vazgeçerek geri alanlar, kustuğunu yiyen köpek gibidirler."

Evzâî anlatıyor :

Medine'ye geldim. **Muhammed b. Ali'ye;** *"Allah dilediğini mahveder, dilediğini de silmez, ayakta tutar."* ⁽¹⁾ âyetinin anlamını sordum. Şöyle anlattı : *"Evet. Babam, dedesi olan Hz. Ali (r.a)'den rivâyet ettiğine göre Peygamber (s.a)'e bu âyeti sormuş. Peygamber (s.a) şöyle izah etmiş : 'Seni müjdeliyorum. Sen de bu âyetle benden sonra ümmetimi müjdele : Gereken şekilde verilen sadaka, iyilik yapmak, ana-babaya hoş muamele etmek ve akrabayla ziyaret iliş-*

(1) Ra'd, 29.

kisini koparmamak şekaveti (bedbahtlığı, alındaki kara yazıyı) sadete (saidliğe, mutluluğa) çevirir, ömrü artırır ve kötülükle başetmesini sağlar’.” (Bu hadis Garîb’dir. İsmail b. Ebî’z-Zinâd ve İbrahim b. Ebî Süfyan bu hadisin rivâyetinde yalnızdırlar).

Evzâî, Zührî’den, o da Enes b. Mâlik’ten rivâyet ediyor :

“Rasûlullah (s.a) ayakta su içti.”

Evzâî, İbnü’l-Münkedir’den, o da Sevban’dan naklediyor :

Rasûlullah (s.a) buyuruyor ki : *“Kul vefat ettiğinde namaz başında, sadaka sağ yanında, oruç ise sol yanında yer alır.”*

Evzâî, Ebu Zübeyr’den, o Câbir’den o da Rasûlullah (s.a)’dan (s.a)’dan aktarıyor : *“Kime güzel bir hediye verilir de, sevinir ve teşekkür ederse şükrünü eda etmiş olur. Kim böyle yapıp sevincini gizlerse, nankörlük etmiştir. Kim bâtil ve boş şeylerle süslenirse, günah elbisesini giymiştir.”*

Evzâî, Muhammed b. Aclan’dan, o Said’den, o babasından, o da Ebu Hureyre’den rivâyet ediyor : Rasûlullah (s.a) buyuruyor ki : *“İman altmış kusur özelliştir. En yükseği, Allah’tan başka ilâh olmadığına şehadet getirmek, en aşağısı ise, yoldaki eza veren çerçöpü kaldırmaktır.”*

el-Evzâ, Hemdan kabilesinin bir koludur. Muhammed b. Sa’d da böyle diyor : İmam Buhârî ise *Tarih’inde* el-Evzâ’nın Dimaşk’ta bir köy olduğunu söylüyor. Bu köyün, şehrin Ferâdis kapısından çıkıldığında biraz ilerledikten sonra görüldüğünü söylüyor : İmam Evzâî 86 (H.) yılında, Beyrut’ta doğdu. Ebu Cafer’in hilafeti esnasında, 70 yaşlarındayken 157 (H.) yılında yine bu şehirde vefat etti. ⁽¹⁾ Allah rahmet eylesin.

YUSUF B. ESBAT (R.H)⁽²⁾

Gayretli ve olgun ve bilgin bir zat olan Yusuf b. Esmat, Sırat’a koşmak için kendini hazırlardı. İlim ve Allah korkusu onun en önemli iki özelliği idi. Dünyanın işe yaramaz yanlarından arınmak ve uzaklaşmak da onun temel prensibi idi.

(1) İbnü’l-Cevzî, *Sıfatü’s-Sıfve*, c.4, s.215.

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü’l-Evliyâ*, c.8, s.237.

Tasavvuf; yükselmek için güzel huylara sahip olmak, asıl sevgiliye kavuşmak için mâsivadan sıyrılmaktır.

Yusuf'a Göre Zühd, Zühd'ün En Üst Derecesi, Hz. Ali'nin Dünya Menfaati Konusundaki Sözü ve Helal Rızık Arama Çabasının Cemaatle Namaz Kılmaktan Daha Üstün Bir Çaba Olduğuna Dâir

Müseyyeb b. Vâdih anlatıyor : Yusuf b. Esbat'a "Zühd nedir?" diye sordum. O da şu cevabı verdi : "Allah'ın sana helal kıldığı şeylere dahi az meyletmen, onlara bile fazla değer vermemen-dir. Zira Allah'ın haram kıldığı şeyleri yaparsan, Zaten Allah'ın azabını hak edersin."

Temim b. Seleme anlatıyor : Yusuf b. Seleme anlatıyor; Yusuf b. Esbat'a sordum. "Zühdün en son derecesi nedir?" "Sana yönelen talihle şımarmaman. Senden kaçan, sırt çeviren menfaatlerden ötürü de üzülmemendir." dedi. "Peki tevazunun son derecesi nedir?" dedim. "Evden çıktığında karşılaştığın herkesi kendinden daha hayırlı görmendir!" dedi.

Yusuf b. Esbat, Hz. Ali (r.a)'den şu sözü naklediyor :

"Dünya menfaati bir leşe benzer. Ona talip olan, köpeklerle dalaşmaya hazır olmalıdır."

Yusuf b. Esbat, Şuayb b. Harb'a şöyle dedi : "Helal rızık aramak ve kazanmak farzdır. Oysa cemaatle namaz kılmak, sünnettir."

Yönetme İhtirâsını Önlemenin Zorluğu, Kötü Kurradan Olmamak, Helal, Haram ve İkisinin Arasındakiler Hususunda Yusuf b. Esbat'ın Görüşü, Çalışma ve Tevekkül Hususunda Güzel Bir Söz ve Ebu Vekî'in Korku Hakkında Bir Vecizesi

Yusuf b. Esbat der ki : "Başkanlık konusunda zühd (başkan olma hırsını köreltmek) dünya zühdünden (dünyaya değer vermekten) çok daha zordur."

Yusuf b. Esbat şöyle der : "Vallahi öyle günahkâr insanlar gördüm ki, yine de onların kişilikleri bugünkü kürrâ ve bilginlerin

dinlerine gösterdikleri ilgiden ve saygıdan çok daha üstün ve saygındı. Onlar şahsiyetlerine bugünkü bilginlerden daha çok sahip çıktıkları. Sakın ha kötü kurrâ'dan olmayasınız."

Yusuf b. Eshat der ki : "Zamanımızın din âlimleri kalp akçe gibidir. Zora ve (ateşe) dayanamaz, hemen sahteliği ortaya çıkar."

Yusuf b. Eshat der ki : "Ben, âlimlerin günahları sebebiyle Allah'ın halka azab etmesinden korkarım."

Yusuf b. Eshat der ki : "Eşya (herşey) üç kısımdır : Açık helal, açık haram ve ikisi arasında şüpheli şeyler. Mümin helâli arayıp tâ bulamazsa, şüpheli şeylerden işini görecektir kadar olanını alır."

Yusuf b. Eshat'tan naklediliyor :

Eskiler şöyle der : "Sadece çalışması sebebiyle felaha erecek bir kul gibi çalış ve kaderde ne varsa ancak başına gelenin de o olduğuna inanan adamın imanı ile Allah'a tevekkül et!"

Yusuf b. Eshat anlatıyor : Ebu Vekî'e derdimi şöyle anlattım; "Bazan evde öyle şeyler görüyorum ki, içimi korku basıyor, birden ürperiyorum." "Ey Yusuf! Kim Allah'tan hakiki manasıyla korkarsa o kuldan her şey korkar, ama o, kimseden korkmaz!" Bu cevaptan sonra, artık evde hiç korkmadım.

Zalimin Devamı İçin Dua Edenin Allah'a İsyan Edişi, Dünyanın Âhirete Pencere Oluşu, Kendini Bilmek ve Ümit, Yusuf'un Huzeyfe el-Maraşî'ye Gönderdiği Mektup ve Sultanların İhsanına Yaklaşmaması

Yusuf b. Eshat der ki : "Kim bir zalimin bekası (sürekliliği, hayatı, sağlığı) için dua ederse gönüllü olarak Allah'a isyan etmiş sayılır."

el-Karkasânî anlatıyor : **Yusuf b. Eshat**, topladığı turfanda meyvelerini yıkadı önüne koydu ve şöyle dedi : "Şu dünya sadece kendisine bakılsın ve içinde kaybolunsun diye yaratılmadı. Âhirete açılan bir pencere olsun diye yaratıldı!"

Oğlu, Yusuf b. Eshat'tan naklediyor : Babama sordum ; "Sevgili babacığım! Maraşlı Huzeyfe'de ilim var mıdır acaba?" "Tabii! Onda Allah'ın güzelleştirdiği yüce bir ilim vardır."

Yusuf b. Esbat bazan şöyle dua ederdi : *"Allah'ım! Bana kendimi öğret ve sana karşı olan ümidimi kalbimden söküp atma."*

Maraşlı Huzeyfe anlatıyor : **Yusuf b. Esbat** bana şu mektubu gönderdi. *"Sana, Allah'a karşı muttaki olmayı ve salih amel yapmayı öğütlerim. Hiç kimsenin görmediği yerlerde kendini sorgula! Geldiği zaman hilenin sökmediği pişmanlığın fayda vermediği, dostların geride kaldığı ecel anı için kendini hazırla! Gaflet uykusundan uyan! Dünya yarışçıların koştuğu bir kulvardır. Lafız ve suretleri tekrarlayıp asıl özü ihmal edenlerden olma! Öyle insanların arasında yaşıyoruz ki marufu (iyiliği) münker (kötü ve değersiz) yapmışlar, münkeri de maruf etmişler! Onların istikamet (doğru yol) sandıkları şey ne acı?! Bu da yetmezmiş gibi aralarındaki basiret sahiplerini de kör etmişler! Artık gözler görmez, kulaklar duymaz olmuş. Şu zamanımızda sadece Allah'ın dilediği insanlar kurtulabilir!"*

Yusuf b. Esbat der ki : *"Ellerimin ve ayaklarımın kesilmesi; yöneticilerin dağıttığı ihsan ve ulûfelere el uzatmaktan, onların tadına bakmaktan daha iyidir!"*

Darlığı Nimet, Lüksü Musibet Sayanlar, Verâ, Tevazû ve Seviyeli Amele Dâir

Yusuf b. Esbat der ki : *"Süfyan'dan duydum; 'Darlığı nimet, lüksü de musibet saymayan fakih olamaz!' derdi."*

Yusuf b. Esbat der ki : *"Az bir vera çok amelden iyidir. Az bir tevazu da çok çalışma ve gururdan iyidir."*

Yusuf b. Esbat der ki : *"Amelin güzelini kötüsünden ayırınız. Ben amelin sıhhatini yirmüiki senede öğrendim."*

Yusuf'un Gördüğü Büyük Zatlar ve Birkaç Hadisi

Yusuf b. Esbat önder insanlardan **Habîb b. Hayyan'a Muhalli b. Halife'ye Serriyy b. İsmail'e, Âiz b. Şurayh'a Süfyan-ı Sevrî'ye, Zâid'e** ve diğerlerine yetiştirmiştir.

Yusuf b. Esbat, Âiz b. Şurayh'tan, o da Enes b. Mâlik'ten naklediyor : *"Rasûlullah (s.a)'ın, Ebu Bekir, Ömer, Ali ve Osman'ın arkasında namaz kıldım. Hepsi de kıraata Fatiha ile başlı-*

yorlardı.”

Yusuf b. Esbat, Süfyan-ı Sevrî'den, o Cafer b. Muhammed'den, o babasından, o Ali b. Hüseyin'den, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor : “Kendisiyle ilgili olmayan şeylerden elini eteğini çekmesi, insanın iyi müslüman olduğundandır.”

İbnü'l-Cevzî, Yusuf'un 199 (H.) yılında vefat ettiğini söylüyor. (1)

EBU İŞHAK EL-FİZÂRÎ (R.H) (2)

Koca koca konakları ve çekici cariyeleri bir kenara bırakan kendini Allah'a veren inziva ile kendini eğiten **Ebu İshak İbrahim el-Fizârî** sünnet ve hadis konusunda önder idi. Kalbi günahlara set çeker, nefsin yularını eline alarak doğru yolu göstermeye çalışırdı.

Ebu İshak'ın Hadis Konusunda Evzâî ile Anılması, Evzâî'nin İmanla İlgili Tüm Zamanlarda Geçerli Olan Öğüdü, Övülme İsteğinin Yersizliği ve Her Türü Ahvâlde Hamdedebilmeye Dâir

Muhammed b. Abdurrahman el-Mehdî diyor ki :

Evzâî ve Fizârî sünnet konusunda imam idiler.

Ebu İshak el-Fizârî, Evzâî'den naklediyor :

“Bazıları; ‘sen hakikaten mümin misin?’ ya da ‘imanın hakikatı sende var mı?’ gibi sorularla birbirlerini oyalıyorlar. Bu tip sorular saçma ve bidattır. Biz dinimizi yaşarken böyle soruları cevaplandırmakla mükellef kılınmadık. Rasûlullah (s.a) da bize böyle bir şart bırakmadı! Bu konuda lafı uzatmak, tartışma ve isbatlara girmek boş ve zararlıdır. Eğer böyle değilsen bu hakikaten senin için geçerli olduğunu binbir isbatla açıklamam neye yarar? Eğer böyleysen seni iman dairesinden çıkaran sözü kendine isnad etmeyişiñi uzun uzun anlatman ne demeye gelir? Oysa karşında, sana imanını soran tartışmacı, senin imanına kuşkusuz inanıyor. Onun asıl

(1) İbnü'l-Cevzî, *Siatü's-Safve*, c.4, s.222.

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.8, s.253.

amacı Allah (c.c)'ın bu husustaki gaybî bilgisini tartışmaktır. O bu tartışmasıyla sanıyor ki, kendi bilgisi, Allah'ın bilgisiyle eşittir, bu hususta! Sen böylelerine kapılma! Sünnete sarıl! Salih selefinin yolunu tut! Onların durduğu yerde dur. Onların yürüdüğü yoldan yürü! Onlara yeten sana da yeter."

Ebu İshak el-Fizârî der ki : "İnsanlardan öyleleri var ki, herkes kendisini övsün, göklere çıkarsın, ister. Ama Allah nezdinde bir sinek kanadı kadar bile değeri yoktur."

Ebu İshak el-Fizârîden naklediliyor : Kim ta içinden "Allah'ım! Her ne hal başıma gelirse gelsin sana hamdolsun diyebiliyorsa, artık bir nimete erişmişse, şükürünü tam eda etmiş olur, başına bir musibet gelmişse güzel bir teselliye ve yüceliğe erişmiş olur."

Ebu İshak'ın Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisler

el-Fizârî Tâbiîn'den ve önder şahsiyetlerden hadis rivâyet etmiştir. Tâbiîn içinde şunları sayabiliriz : **Abdûlmelik b. Umeyr, İsmail b. Ebî Halid, Atâ b. Sâib, A'meş, Yahya b. Said, Musâ b. Ukbe, Hişam b. Urve, Sehl b. Ebî Salih, Yunus b. Ubeyd, Süleyman et-Teymî, İbni Avn, Halid el-Hızâ, Ubeyd et-Tavîl, Ebân b. Ebî Ayyaş, v.b...**

Fizârîden hadis rivâyet edenler içinde de **Süfyan-ı Sevrî'yi** ve **Evzâî'yi** sayabiliriz.

Ebu İshak, İsmail b. Ebî Halid'den, o da Abdullah b. Ebî Evfâ'dan naklediyor : Rasûlullah (s.a) tüm düşman ordu (ve grup)larına karşı şöyle dua etti : "Ey Kitabı indiren Allah'ım, sorgusu hızlı olan Allah'ım, orduları mağlup eden Allah'ım! Onları yenilgiye uğrat ve sars!" (Sahih Hadis)

Ebu İshak, A'meş'ten, o Ebu Salih'ten, o Ebu Hureyre'den, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor :

"Kıyâmet günü insanların en fenâsı olarak (gösterilecek) kişiler, dünyadayken iki yüzlü davrananlar olacaktır." (Sahih hadis)

Ebu İshak el-Fizârî, Musa b. Ukbe'den o Salim Ebu'n-Nadr'dan naklediyor : **Abdullah b. Ebî Evfâ** şöyle bir olay nakledip yazdı bana : Rasûlullah (s.a) düşmanla karşı karşıya geldiği günlerden birinde öğleden sonra mücahidlere şöyle hitap etti : "Ey

insanlar! Düşmanla karşılaşmayı arzulamayın! Allah'tan sıhhat, selamet ve afiyet isteyin! (Ama) düşmanla karşı karşıya geldiğiniz zaman da sabredin (kaçmayın). Şunu iyi bilin ki cennet kılıçların gölgesi altındadır. Allah'ım! Ey Kitab'ı indiren, bulutları gönderen, orduları hezimete uğratan! Onları mağlup et! Onlara karşı bize yardım et!" (Sahih Hadis)

Ebu İshak el-Fizârî Yahya b. Said'den, o Muhammed b. Yahya'dan, o Hişam b. Urve'den, o babasından, o da Hz. Âişe (r.a)'den rivâyet ediyor :

"Rasûlullah (s.a) üç parça beyaz bezle kefenlendi."

Ebu İshak el-Fizârî, Yunus b. Ubeyd'den, o Amr b. Said'den, o Ebu Zûr'a'dan, o da Cerîr b. Abdullah'tan naklediyor :

"Rasûlullah (s.a)'a, dinleyip itaat etmek ve tüm müminlere hayrı öğütlemek üzere biat ettim (söz verdim)."

Ebu İshak el-Fizârî, Yunus'tan o da Esved b. Seriy'den naklediyor : Rasûlullah (s.a) ile bir gazveye çıkmıştım. Müşriklerle karşılaştığımızda herkes öldürme konusunda pek aceleci davrandı. Hatta zürriyetleri (kadın ve çocukları) dahi öldürdüler. Bu olay Rasûlullah (s.a)'ın kulağına geldiğinde (çok tepki gösterdi) şöyle dedi : *"Şu öldürmekte ileri gidip çoluk çocuğu bile doğrayan topluluğun hali nedir? Onlar ne yaptılar? Uyanınız! Çocuk ve kadınları öldürmeyiniz! Uyanınız! Çocuk ve kadınları öldürmeyiniz!"* Birisi itiraz etti : *"Peki ya Rasûlallah! Onlar da müşriklerin evlatları ve soyları değil mi?"* Rasûlullah (s.a) şu cevabı verdi :

"Sizin en seçkin ve gözde şahsiyetleriniz de müşrik evladı değil mi? Her ruh, fitrat üzere doğar. Tâ ki dili onun ne olduğunu açığa vuruncaya dek (o temizdir, müslümandır) Ve onun ana babası onu Yahudiliğe ya da Hristiyanlığa meylettirirler!" (Sahih Müt.aleyh)

Ebu İshak el-Fizârî, Hasan b. Ubeydullah, o Yezîd b. Ebî Meryem'den, o Ebu'l-Cevzâ'dan, o Hasan b. Ali'den naklediyor : Seni kuşkuyla götüren şeyi bırak, sana şüphe vermeyeni al! Kötülük şüphedir, iyilik ise kalp huzurudur. Ben Rasûlullah (s.a)'dan beş vakit namazın bitiminde yaptığı şu duayı öğrendim :

"Allah'ım! Hidayete eriştirdiklerin arasında beni de doğruya ulaştır! Sıhhat ve âfiyet verdiklerinin arasına kat beni! Dost olduğun kullardan eyle! Bana verdiklerini bereketlendir! Kazan ile ger-

çekleşecek olan tüm şeylerden beni koru! Sensin hükmü veren, senin yargıyı dayatan, sana hiç kimse bir hüküm dayatamaz ve mecbur kılamaz seni! Sana dost olanın ayağı kaymaz. Sen mübareksin! Sen yücesin!."

İbnü'l-Cevzî, Ebu İshak'ın 188 (H.) yılında Massîsa'da vefat ettiğini söylüyor. ⁽¹⁾

MUHALLED B. HÜSEYİN (R.H) ⁽²⁾

Diri ve düşünen bir kalbe sahip olan **Muhalled b. Hüseyin** temel prensipleri hassasiyetle muhafaza eder, cahillere aldırılmazdı. O hep yakaran, hep dua eden bir insandı.

Velîd b. Müslim der ki :

Mağriplilerin geriye kalan en üstün âlimleri; **Ebu İshak Fîzârî, Muhalled b. Hüseyin** ve **İsa b. Yunus**'dur.

Muhalled'in Senediyle Birlikte Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisleri

Muhalled b. Hüseyin'in yanında salih insanların sahip olduğu ahlâktan bahsedildi. **Muhammed** şu beyiti okudu :

"Bizim adımızla onların adını karıştıрма

Hiç aksak adam sağlam gibi yürür mü?"

Muhalled b. Hüseyin, Hişam b. Hassan'dan isnad almıştır. Hadislerinin çoğu ondandır.

Muhammed, Hişam b. Hassan'dan, o **Muhammed b. Sîrîn**'den, o **Ebu Hureyre**'den, o da **Rasûlullah (s.a)**'dan naklediyor : *"Zenginlerin davet edildiği fakat fakirlerin çağrılmadığı düğün yemeği... Ne kötü ve (bereketsiz) bir yemektir!"*

İbnü'l-Cevzî, Muhalled'in 191 (H.) yılında Massîsa'da vefat ettiğini söylüyor ⁽³⁾

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safoe*, c.4. 218. Massîsa, Şam yakınlarında eski bir kültür merkeziydi. (Çev.)

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.4. s.266.

(3) İbnü'l-Cevzî, *a.g.e*, c.8. s.267.

HUZEYFE B. KATÂDE EL-MARÂŞÎ ⁽¹⁾

Âbid ve mütevazî bir zat olan Maraşlı Huzeyfe b. Katâde, Süfyan-ı Sevrî'nin arkadaşısıdır. Ondan birçok haber dinlemiştir.

Huzeyfe'nin Nefsini ve Amellerini Azımsayışı, Kur'ân Okuyup Dünyayı Âhirete Tercih Edenler, Ameli Samimice Yapmak Hikmeti Her Yerde Aramak ve Kalp Katılığına Dâir

Huzeyfe diyor ki : Birisi bana gelse ve; *"Ey Huzeyfe! Allah'a yemin ederim ki senin amelin, hesap gününe iman edenin ameli gibi değildir!"* derse onu tasdik eder ve şöyle derdim : *"Yemininden dönme! Çünkü sen yalan yere yemin etmiyorsun!"*

Ebu Yusuf el-Gusûlî anlatıyor : Huzeyfe, Yusuf b. Esbat'a şu öğütleri yazdı : *"Şimdi, kim Kur'ân okuduğu halde dünyayı âhirete tercih ederse, Kur'ân'ı kendine eğlence etmiştir. Kim, dünya tutkunluğunu terkedince, farz olmayan ibadetlere yapışıp bunlarla avunursa, ben o adamın mahrum olacağından korkarım. Bakınız! Bugün iyilik ve sevap diye yaptıklarımız, açık günahtan daha çok zarar veriyor bize! Vesselam!"*

Huzeyfe der ki : *"Sen iyi amelinden ötürü kendine Allah tarafından azap erişmeyeceğini sanıyor ve korkmuyorsan, mahvolmuş birisin!"*

Abdullah b. Habîk anlatıyor : Huzeyfe bana şu öğütte bulundu : *"Bazan çöplükte bile hikmete rastalayabilirsin, orada bulsan da al!"*

Ben Huzeyfe'nin öğüdünü İbni Ebi'd-Derdâ'ya aktardım. O da şöyle dedi : *"Doğru söylüyor! Biz çöplüğüz! O da bizim yanbaşı-mızdaki hikmet kaynağıdır."*

Huzeyfe der ki : *"Hiç kimse kalp katılığı kadar korkunç bir derde yakalanamaz."*

Hiçbir Şey Mümini Allah'tan Uzak Tutamaz, Riyadan Kaçınmak İyiliği Helalde Aramak ve Sadece Allah İçin Çabalamaya Dâir

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.8. s.796.

Huzeyfe diyor ki : *"Hiç bir şey müminleri Allah'tan alıkoy-mamalı! Ne fakirlik, ne zenginlik, ne sağlık ne de hastalık, hiçbir şey!..."*

"Öyle sözler var ki, onları dinlemek için lazım gelen sabır; üst-üste kamçı darbeleri yemekten daha ağır gelir bana!"

Yusuf b. Esbat , **Huzeyfe**'den naklediyor :

Derler ki, *"Birisinin tek başına bir köşeye oturduğunu görür-sen dikkatle, bak bakalım, adam ne için oturmuş; eğer başkaları yanına gelsin, diz çöksün diye oturuyorsa, o adama yanaşma! Allah için bir yalanı terketmeyi, bir hac yapmaya tercih ederim!"*

Huzeyfe der ki : *"İnsan bir söz işitir ya da bir şey öğrenir de gücü yettiği halde hayatına geçiremezse, günaha girmiş sayılır."*

Huzeyfe bana sordu : *"Hayrın tümünü iki prensipte toplama- ister misin?"* Bunun üzerine kendi kendime; *"Bu adam bunla- rı biliyor, uygulamıştır mutlaka, ne güzel..."* dedim ve sordum : *"Kim söyler bana bunları?"*

"İyiliği (hayrı) helâlde aramak ve sadece Allah için gayret göstermek sana yeter!" dedi.

Helâl Konusunda Titiz On Kişi ve Kalbin Günah İşlen- dikçe Yumuluşuna Dâir Güzel Bir Tasvir

Muaz b. İmran anlatıyor :

Geçmişin on kişisi vardı ki helal konusunda çok titizdiler. Ka- rınlarına sadece helal olarak bildiklerini sokarlardı. Aksi takdirde toprakla açıklıkla. Bunlar; **Büşr b. İbrahim**, **İbrahim b. Edhem**, **Süleyman el-Havvas**, **Ali b. Fudayl**, **Yeman Ebu Muaviye**, **Yu- suf b. Esbat**, **Vüheyb b. el-Verd**, **Davud et-Tât** ve **Huzeyfe el- Maraşî** dir.

Huzeyfe, **Ammar**'dan, o da **A'meş**'ten naklediyor : **Mücahid**'i dinliyorduk. Şöyle dedi : *"İşte, kalb böyledir."* Bunu derken elini aç- tı, avucu iyice açtı. Sonra sözlerine devam etti : *"İnsan bir günah işleyince şöyle olur!"* Bu sözü söylerken bir parmağını yumdu. *"İkinci günahı işleyince şöyle olur!"* İkinci parmağını da avucuna doğru kapadı. *"Üçüncü günahını işleyince şöyle, dördüncüsünü iş- leyince böyle olur!"* dedi. Nihayet avucunda yumulmadık parmak

kalmayınca baş parmağını da yumdu ve eli bir yumruk haline geldi. *"Bakınız! kalp kapalı! Ona mühür vurulmuş. Hanginiz kalbine mühür vurulmasını ister?"*

Ebu Nuaym'ın sözleri burada bitiyor. İbnü'l-Cevzî, Huzeyfe'nin rivâyet ilmiyle pek meşgul olmadığını ve 207 (H.) yılında vefat ettiğini söylüyor. ⁽¹⁾

EBU MUAVİYE EL-ESVED (R.H) ⁽²⁾

En rezilden (şirkten) yüz çeviren, en güzeli (samimi tevhibi) arayan el-Yeman Ebu Muaviye el-Esved de bu kutlu tâifedendir.

Ebu Muaviye'nin Onbeş Bakla Tanesi İçin Yaptığı Nük-teli Şükür, En Güzel Nimetin Tevhîd Oluşu ve Ebu Muaviye'nin Üstünlük Anlayışına Dâir

Akkâlî Ahmed b. Fudayl anlatıyor : Ebu Muâviye bir gün onbeş bakla tanesi buldu. Onları aldı, yüzünü kableye çevirip şöyle dua etti : *"Ey Rab! Bana rızık olarak verdiklerin için şükürünü de yapmayı bana nasib et! Sana, dünyanın yaratıldığı günden kıyâmet kopuncaya kadar şükretsem yine de sadece bugün verdiğin nimetin şükürünü bile yapmış sayılmam!"* ⁽³⁾

Ahmed b. Ebu'l-Havâri anlatıyor : Ebu Muâviye el-Esved'e dedim ki : *"Ey Ebu Muaviye! Allah'ın bize verdiği en büyük nimet tevhihtir. Ne büyük nimet! Allah'tan daima bizi ondan uzak etmemesini, onu içimizden çekip atmamasını isteriz! O halde nime-te kavuşan, nimet veren için teşekkürü, övgüyü ve sevgiyi en güzel şekilde yapmalıdır, çaba göstermelidir."*

Ahmed b. Vedi anlatıyor : Ebu Muâviye el-Esved bize söy-

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safoe*, c.4. s.226.

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.8. s.271.

(3) Bu duada tohumun gücüne işaret vardır. Bir iki tohumdan bir tarla, bir tarladan kocaman çiftlikler ve onlardan milyonlarca kilo tahıl elde ediliyor. Sonra milyonlarca insan doyuyor, milyarlarca canlı nasipleniyor!.. Hey yüce Allah'ım, sen nelere kadirsin! Ebu Muâviye tabi ki böyle diyecek. O, bahsettiği süreyi sırf bir buğday tanesinin şükürünü elde etmek amacıyla ibadet, sevap ve iyilik yapmakla geçirse, yine de bir şey yapmış sayılmaz! Zaten bizi kurtaran Allah'ın rahmetidir. (Çev.)

le dedi : *"Benim arkadaşlarım, ihvanım, hepsi de benden hayırlıdır."* *"Nasıl olur Ey Ebu Muâviye?"* dediler. *"Onlar daima beni kendilerine üstün tutarlar. Kim beni kendi canından üstün ve değerli görürse, o elbetteki benden hayırlıdır."* dedi.

Ebu Muaviye'nin Gece Yalvarışı, Ebu Muaviye'nin Dünyayı Bir Sineğin Kanadından Aşağı Görmesi ve Allah Nezdinde Yüce Olan Kalbe Dâir

Ebu Bekir b. Abdurrahman b. Annan el-Üfi anlatıyor :

Ebu Muâviye'nin gece yarısı şöyle dediğini duyardım :

"Dünya tutkusu kimin en büyük endişesiye, keder ve kasvet de kabirde onun en büyük azabı olur! Önündekinden korkan, adımını küçük atar! Ey zavallı! Hazırla kendini savunmaya! İzzet ve yüceliğin Rabbi seni sorgulayacak bir gün! İşlerin çoğaldığında sen salih (güzel, samimi, barışa dönük) amellerini artır! Koş, çabala, acele et! Korktuğun başına gelmeden... Ruhun çıkarak, özleyip görüştüklerin senle bağlantıyı kesince, ölüm sarhoşluğuyla donup kalacağında halin nice olacak? Sabır her şeyin özüdür, ondadır en büyük ecir!"

Bu sözleri söyleyen **Ebu Muâviye** ağlamaya başladı ve tekrar konuştu : *"Ah... ah... Rengimin atacağı, dilimin peltekleşeceği ve azığımın azalacağı gün içindir bu dert, hüzn..."*

Sonraları Ebu Muâviye'nin bu sözlerini duyanlar sordular :

"Ya Ebu Muâviye! Kimden öğrendin bu çok güzel eşsiz sözleri?" *"Bir hikmetli kişiden"* dedi. İşaret ettiği kişi **Ali b. Fudayl**'di.

Hüseyin b. Abdurrahman anlatıyor : **Ebu Muâviye** bir gün şöyle dedi : *"Bakınız, tüm insanlar; iyisi, kötüsü herkes bir sineğin kanadından daha az bir yere sığıyor..."* Biri merakla sordu : *"İyi de, Bir sineğin kanadından daha küçük ne olabilir ki? Nereye sığıyorlar?"* *"Dünya! Dünyaya sığıyorlar!"* dedi. **Ebu Muâviye**.

Ebu Muâviye der ki : *"Allah'ın emrini anlayan ve Allah emriyle ilgilenen kalp hakikaten Allah'ın nezdinde pek yücedir!"*

SÜLEYMAN EL-HAVVAS (R.H) ⁽¹⁾

Zeki, anlayışlı ve mânâ denizinin uslanmaz dalgacı Süleyman el-Havvas da bu taifedendir.

Övülmekten Rahatsız Olan Süleyman'ın Umut, Sabır ve Rıza Hususundaki Sözleri

el-Feryâbî anlatıyor : İçinde Said b. Abdülaziz'in, Evzâf'nin ve Süleyman el-Havvas'ın bulunduğu bir meclisteydim. Evzâf, zahid insanları saydı : *"Ben şu devirde bunlar kadar zâhid insan görmedim."* dedi. Said söze girerek; *"Bense Süleyman el-Havvas'tan daha zâhid birini görmedim!"* dedi. Said bilmiyordu ama, Süleyman da aramızdaydı. Başını kaldırdı, kalktı ve gitmeye hazırlandı. Kendisine yapılan bu övgü onu rahatsız etmişti. Onun bu halini gören Evzâf, Said'e dönerek : *"Yazık sana! Ağzından çıkanı duymuyorsun herhalde... Adamın yüzüne karşı böyle övgü yapılır mı? Dostumuza ezâ veriyorsun."* dedi.

Süleyman el-Havvas der ki :

"Sadece umut etmeyi bilen ben, nasıl yemek yiyebilirim ki?"

Süleyman el-Havvas diyor ki :

"Sabır, rızadan aşağıdır. Rıza musibet gelmeden önce insanın ne olursa olsun başına gelene razı olması demektir. Ama sabır, felaketten sonradır, başa gelene katlanmaktır."

SALİM EL-HAVVAS (R.H) ⁽²⁾

Salim el-Havvas da bu taifedendir. Amr b. Halid, Salim'in şu beyitleri çokca terennüm ettiğini söylüyor :

*"Dünya kendine sarılana acı verdi hep,
Onu yüceltenleri rezil etti aşağıladı.
Onu aşağılayanları ise yüceltti."*

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.8. s.276.

(2) Ebu Nuaym, *a.g.e.*, c.8. s.277.

*Sen, boşver fuzûlî işleri, sıyrıl bunlardan!
Yaşa Rabbine hamedederek, O'na âit olduğundan ."*

Amr b. Eslem, Salim'in şu beyitleri terennüm ettiğini nakle-
der:

*"Ey rızka kavuşan düşün biraz,
Rızkın yolları hakkında, ne çok yorum vardır.
Sen rızkını isterken ve ararken;
En güzel biçimde iste, en helal yoldan aral."*

Salim el-Havvas şu beyitleri İbnü'l-Mübarek için söylemiş-
tir :

*"Günahların kalpleri öldürdüğünü gördüm,
Ve ardarda ardarda geliyor zillet,
Oysa günahtan caymak cana can veriyordu,
Öyleyse kendin için günahlara isyan et!
Dini mahvedenler en çok krallar idi,
Ve masiyet işçileri ve ruhbanlar idi.
Sattılar kendilerini ve kaybettiler
Tüm değerlerini çâr naçâr?"*

Salim, Kur'ân Okumaktan Nasıl Zevk Alır Hale Geldi ?

Salim el-Havvas anlatıyor : Kur'ân okur ama hiç tadına var-
mazdım. Kendime dedim ki : *"Kur'ân'ı Rasûlullah'tan dinliyor gibi
oku."* Böyle okudum ve lezzet biraz arttı. Sonra kendime *"Şimdi
de Rab Teâlâ'dan dinliyor gibi oku"* dedim. Bu haleti ruhiye içinde
okudum. Aldığım tad çok hoştu. Sonra da; *"Kur'ân'ı Rab Teâlâ'dan
alıp Rasûlullah'a indiren Cebrail'in okuyuşunu düşün!"* dedim
kendime. İşte şimdi müthiş bir haz ve coşku içindeydim.

ABBAD B. ABBAD EL-HAVVAS (R.H.) ⁽¹⁾

Gözyaşlarıyla aydınlanmış sevap ile yücelmiş olan Ebu Abede

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.8. s.281.

Abbad b. Abbad el-Havvas da bu taifedendir. Allah (c.c) ondan razı olsun.

Hüzün Kalbin Cilâsıdır, Akletmenin Önemi, Kardeşlere Güzel Muâmele ve İlme Lâyık Olmaya Dâir

Abbad der ki : *"Hüzün kalbin cilasıdır. Işığı ve duyarlılığıdır. Ancak hüznle düşünce kaynaklarını giydiren, özünü korur-sunuz."*

Ebu Müslim es-Sûri anlatıyor : **Abbad b. Abbad** arkadaşlarına şöyle bir mektup yazdı : *"Aklediniz, düşündünüz! Akıl bir nimettir. Onun hayrı dokunur insana! Ama nice akıllılar var ki, kalbini zararla doldurdu ve derinleşti bu konuda. Sonra da saptı, sanki hiç bilmeyen gibi oldu. Kardeşlerinizin gönüllerini hoş tuttuğunuzda onlara öğüt vermiyorsunuz. Onlara kızıp küstüğünüzde de gıybet etmeden duramıyorsunuz. Ne kızgınlıkta bir ölçünüz var, ne de onlara güzel güzel öğüt verebiliyorsunuz. Şimdi öyle bir zamanda yaşıyorsunuz ki, verâ pamuk ipliği gibi koptu kopacak, huşû dersin Hind kumaşı. Hiç bulunmuyor. İlmi omuzlayanlar da yüklerine hâlel getirdiler. Siz siz olun, ilmi güzel taşıyın ilme lâayık olun. Onlar ilmi öğrenmeye can attılar, ama amel etmediler, azdılar da azdılar. İlme soktukları hata ve yanlışları hoş gördüler. Bunlarla ilmin süslenecğini sandılar. Onların günahları neredeyse affedilmez bir günahıdır! Siz onlara yaşamda ortak olsanız da sözlerini pek ciddiye almayın!"*

Abbad, **Evvâf**'den, o **Yahya**'dan, o babası **Ubeydullah**'tan, o **Ebu Hureyre**'den, o da **Rasûlullah (s.a)**'dan naklediyor : *"(Bugün) ikiye bölünmüş olanın, kıyamette iki tane ateşten dili olacaktır."*

ÜMEYYE EŞ-ŞÂMÎ (R.H)⁽¹⁾

Süfyan b. Uyeyne anlatıyor :

Ümeyye, Şam ehlinden bir âbiddi. İbadeti esnasında kendini tutamaz, yüksek sesle ağlardı. Namaz esnasında ağladığı için vali ona şöyle bir uyarıda bulundu : *"Sen yüksek sesle durmadan ağla-*

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Saife*, c.4. s.188.

arak namaz kılanların dikkatini dağıtıyorsun. Kendini biraz tut-san ya". Ümeyye bu tavsiyeyi işitince yine ağladı ve derdini anlattı : "Kıyâmet derdi bana ardı arkası kesilmeyen gözyaşları hediye etti. Bazen onları koyuvererek rahatlıyorum." Ümeyye, hikmetli konuşan, içli bir âbiddi. Şöyle diyor : "Biliniz ki, sadece Allah'a itaat eden kul, hem dünyada hem âhirette padişahdır."

Ümeyye hac ibadetini yaparken tavaf esnasında hıçkırığa hıçkırığa ağlamaya başlar, bazen de bayılırdı.

EBU SÜLEYMAN ED-DÂRÂNÎ (R.H)

Ebu Süleyman Abdurrahman b. Ahmed b. Atıyye el-Ânesî, Dimaşk'ın Daryâ köyünden geldiği için Dârânî diye anılır.⁽¹⁾ Zehebî, Ebu Süleyman ed-Dârânî'yi önder bir zâhid olarak vasfeder. O, eşine az rastlanır biriydi. Tasavvuf hususunda son derece güzel tamlarlarda bulunmuş, etkileyici vaazlar vermiştir.⁽²⁾

Ebu Süleyman'ın Gece Duası, Marifet Ehli, Samimiyet, Rızıkta Allah'a Güvenmenin Hayırlı Sonuçları, Kalbin Mer-tebesi ve Hatalarından Ötürü İnsanları Aşırı Yermek

Harun b. Melûl el-Misrî, Zünnun'un bir gece "Ebu Süleyman'ın dinleyin" diye tavsiye verdiğini ve o gece Ebu Süleyman'a kulak verdiklerinde, şu duayı yaptığını işittiklerini naklediyor :

"Ya Rab! Beni içimdeki ile çağırırsan, ben de seni tevhidin ile çağırırım. Eğer günahlarımla çağırırsan, ben de seni kereminle çağırırım. Beni cehennem ehlinden yaparsan, cehennemliklere seni sevdiğimi haykırırım!"

Ebu Harun Yusuf, Ahmed b. Ebi'l-Havârî'den, o da Ebu Süleyman ed-Dârânî'den naklediyor : "Kim gündüzünü iyilikler yaparak ihya ederse, bu yaptığı, gecesini için ona kafidir. Kim de gecesini ibadetle geçirirse, orada yaptığı bu güzel ameller gündüz için yeter."

Ahmed b. Ebi'l-Havârî, Ebu Süleyman ed-Dârânî'den

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.9. s.254.

(2) Zehebî, *el-Iber*, c.1. s.272.

naklediyor : *"Marifet ehli olanların duâsı, diğer insanların duasına benzemez. Onların derdi ve gayreti de diğerlerinin gibi değildir. Onların âhiretten muradları diğerlerinin muradlarından farklıdır."*

Ahmed b. Ebi'l-Havârî anlatıyor : Sohbet esnasında biri, kullun Allah'a en yakın olmasını sağlayan davranışı sordu. **Ebu Süleyman** şu cevabı verdi : *"Seni Allah'a en yakın kılacak iş; yaptığın ameller için ne dünya ne âhirette Allah'tan gayrı hiçbir şey istememendir."*

Ahmed b. Ebi'l-Havârî, Ebu Süleyman ed-Dârânî'den naklediyor : *"Kim rızkı hususunda Allah'a güvenirse, huyları daha da güzelleşir, olgun ve sabırlı olur, kazancını daha cömert ve hayırlıca kullanmayı öğrenir, ibadetini vesveseden uzak bir şekilde yapar."*

Ahmed b. Ebi'l-Havârî, Ebu Süleyman'dan naklediyor :

"Kalbin mertebesi yükseldikçe, ceza ve tehlike ona daha süratli yaklaşır."

"Kul, Rabbinden utanınca ondaki hayır ve iyilik kemâle erer."

"Göreceksin ey dost, biraz açlık, biraz uykusuzluk ve biraz da soğuk.. Seni dünyadan koparmaya yeter."

"Ey dost! Zamanımızdaki insanları işledikleri hatalardan ötürü aşırı yeme. Sen onları yerin dibine getirdikten sonra onların hatalarından daha büyüğünü yapabilirsin."

"Gece Uzun Olsaydı Keşke..." Sözü'nün İki Türlü Yorumu, Gaflete Düşen Ahmed'i Ebu Süleyman'ın Teselli Edişi, Vesvese, Çok Rüya ve Basiret Sahibinin Krallara Bakışı

Ahmed b. Ebi'l-Havârî anlatıyor :

Ebu Süleyman ed-Dârânî'ye **İbni Davud**'un *"Keşke gece daha uzun olsaydı."* sözünü aktardım. **Ebu Süleyman** bu söz hakkındaki görüşünü şöyle belirtti : *"Bu söz hem iyi, hem de iyi değil. İbadet ve taâtı temenni ettiği için elbette iyi. Ama Allah Teâlâ tarafından kısa yaratılan gecenin uzun olmasını temenni etmesi iyi değil, çünkü bu geceyi umduğu gibi ibadette geçiremezse, hemen ardından öteki geliyor, onu güzelce ihya edebilir."*

Yine Ahmed b. Ebi'l-Havâri anlatıyor : Ebu Süleyman'a dedim ki : "Dün gece vitri kılamadım. Sabah namazının sünnetini kılamadım, farzını da cemaatle kılamadım." Ebu Süleyman şöyle dedi : "Ne yaptıysan onun karşılığını alırsın. Allah hiçbir kuluna zulmetmez! Nefsine kapılmışsın."

Ahmed b. Ebi'l-Havâri, Ebu Süleyman'dan naklediyor :

"Vesvese ve sürekli rüya görmek, zayıf karakterli insanların başına gelir. İnsan samimi ve vehimlere karşı güçlü oldumu hem-rüyalar kesilir, hem de vesveseler biter."

Ahmed b. Ebi'l-Havâri naklediyor : Ebu Süleymân ed-Dârânî, Salih b. Abdülcelil'in şu sözünü pek severdi : "Basiret sahibi insanlar dünya krallarına tazim ve gıpta ile bakmazlar."

"Yıldız, Ay, ya da Güneş Olmanın" Anlamı, Âyetlerin Derinliği, Uzun Yaşamın Kısa Yaşam Kadar Hayırlı Olamayışı ve Akletme Vasfının Benlik Sevgisini Yok Etmesi

Yine Ahmed b. Ebi'l-Havâri, Ebu Süleyman ed-Dârânî'den kendine verdiği öğütleri naklediyor : "Ey Ahmed! Yıldız ol, olamazsan ay ol, onu da olamazsan güneş ol!" Ahmed merakla sordu : "Ey Ebu Süleyman! Ay yıldızdan daha parlak, güneş de aydan daha parlak değil mi?" Ebu Süleyman, şu açıklamayı yaptı

"Akşamleyin doğup sabah ışıyla batan yıldız gibi ol, yani gecenin başından sonuna kadar vaktini ibadetle geçir. Eğer buna gücün yetmezse ayın gece içinde doğup batması gibi sen de gecenin birazını ibadetle geçir. Buna da gücün yetmezse güneşin gün boyu aydınlık kaldığı gibi sen de gün boyu günah işleme!"

Yine Ahmed b. Ebi'l-Havâri, Ebu Süleyman'dan naklediyor : "Bazan bir âyetle beş gece namaz kıldığımı hatırlıyorum. O âyeti düşünmeye hâlâ devam etsem belki de beşinci geceden sonra yine o âyeti okumaya devam edecektim, hiç geçemeyecektim. Kur'an'dan bir âyet okuyunca akıl uçup gidebilir de."

İbrahim b. Nâile anlatıyor : **Ahmed b. Ebi'l-Havâri, Ebu Süleyman ed-Dârânî'ye**; "Doğrusu ben, İsrailoğulları'na gıpta ile bakıyorum." dedi. Ebu Süleyman sordu : "Niçin?" Ahmed; "Düşünsenize... Öyle uzun yaşıyorlarmış ki, neredeyse kurumuş kemik-

lere ve odun parçalarına dönüyorlarmış!" dedi. Ebu Süleyman şöyle cevap verdi : "Hayır! Vallahi senin bu temennin yerinde değil. Allah bizim kemiklerimizin üzerinde derilerimizin kupkuru kalmasını ve böyle uzun uzun yaşamamızı dilemiyor. Sadece ona karşı samimi olmamızı istiyor. Bu böyledir, insanın on günlük bir mühleti olsa bile, eğer doğru yaşar, sadıklardan olursa, başkalarının upuzun ömürleri boyunca kazandıklarını elde eder."

İbrahim, Ahmed'den, o da Ebu Süleyman'dan naklediyor :

"Hakikaten akledebilen bir kul, ameliyle nasıl övünebiliyor? Amel yapabilmek Allah'ın bir nimetidir. Bu fırsatı ona nasib ettiği için şükür ve tevâzu hisleri içinde olması gerekir."

"Parayı Terket" diyenin Paraya Saldırması, İnsanlardan Menfaat Beklemek, Gerçek Zahid, Müslüman Kişinin İyilik Yaparken Niyet Edip Etmemesi ve Namazın Tadına Varmaya Daır

Ebu Süleyman şöyle diyor : "Sizin, 'dinar ve dirhemi terket' diye tavsiyelerde bulunduğunuz kişiler dünyayı nasıl bıraksınlar ki? Onlar ellerindekini bir kenara fırlatsalar siz koş a koş gidip onların bıraktıklarını kapıyorsunuz!." "Birisinin kapıyı çalıp içeriye bir şeyler bırakmasını uman kalpte hayır yoktur."

Ebu İmrân Musa b. İsâ el-Cessâs, Ebu Süleyman ed-Dârânî'den naklediyor : "Gerçek zahid, dünyayı övmez, yermez, dünyaya bakmaz. Dünya ona yöneldiği zaman sevinmez, dünya ondan kaçınca üzülmez." "Kıyâmet günü Rahman'ın sevdiği ve yarenlik ettiği kullar kendilerinde şu hasletleri taşıyanlardır : Cömertlik, olgunluk, ilim, hikmet, merhamet, fazilet, ihsan, birr ve lûtf." "Kibir yollarını kapamak, nefsi tanımakla olur. Hataları azalttıkça gönlün icmâi ve yoğunluğu artar. Hüznü kalbinden ırak tutma ki, onu nurla doldurabilesin. Ancak endişe ve fikir ile hüznün kapısını açık tutabilirsin. Endişe ve düşüncelere, ancak yalnız kaldığın zamanlarda sahip olabilirsin."

Ahmed b. Ebi'l-Havârî, Ebu Süleyman ed-Dârânî'den naklediyor : "Bir müslüman, içinden bir şey geçirmeden (niyet etmeden) bir hayır işlese, ona ilk niyeti, hani İslâm'ı tasdik etmişti ya, o zamanki niyeti kâfi gelir. "İblis'in, Kârûn'un ve Belam'ın başına gelenler onların niyetlerindeki bozukluktur. Onlar işi ta

baştan fitne ve aldatma temeli üzerine kurmuşlardı. Sonunda yine esas hallerine döndüler, kalplerindeki şeye döndüler!”

Namazda gönlün ibadete teksif edilmesiyle ilgili olarak Ebu Süleyman şöyle dedi : “Namaz kıldığı zaman yanı başından geçenin kim olduğunu bile anlamayan ve hissetmeyen bir kişi ile, ‘bana bakan ve beni öven adamın ayak sesleri hani?’ diyerek kulak kabartan kişinin namazları hiç bir olur mu?” “Ârif kul, iki rekat namaz kılınca tadına varmadan bitiremez. Başkası ise beş rekat namaz kılar, ama tadına varmak diye bir derdi yoktur.” (1)

İbnü'l-Cevzî, Ebu Süleyman ed-Dârânî'nin birçok hadis dinlemesine ve Süfyan-ı Sevrî gibi büyük imamlarla karşılaşmasına rağmen kendini tamamen ibadete verdiği için hadis rivâyetinde bulunmadığını söylüyor. İbnü'l-Cevzî, kendisinin tesbit edebildiği üç hadisi naklediyor ve Ebu Süleyman ed-Dârânî'nin 205 (H.) yılında vefat ettiğini bildiriyor.(2)

MUDÂ B. İSÂ (R.H) (3)

Ebu Nuaym anlatıyor :

Medâ b. İsa eş-Şâmi de hayır sahiplerindendir. Allah (c.c) onu rahmetiyle kuşatsın. O ibadetini şevk ile yapanlardandı.

Ziyad b. Eyyûb, Ahmed b. Ebi'l-Havârî'den, o da Medâ b. İsa'dan naklediyor : “Allah'tan kork ki, senin kalbine güzellikler ilham etsin. Sadece O'nun için amel et ki, o seni hiçbir zelile (4) muhtaç etmesin.”

Ahmed b. Ebi'l-Havârî, Mudâ ve Ebu Safvân b. Avâne'nin şöyle dediklerini naklediyor : “Kim Allah için bir insana arkadaş olduğunu söylüyor ve onun hakkını çiğniyorsa, o, dostluğunda samimi değil yalancıdır. Allah bir genç için hayır murad ederse ona salih, dinini bilen bir arkadaş nasib eder.”

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Eoliyâ*, c.9. s.254-280.

(2) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c.4. s.197.

(3) Ebu Nuaym, *a.g.e.*, c.9. s.324.

(4) Bu söz İbnü'l-Cevzî'nin, *Sıfatü's-Safve*'sinde “deli” olarak geçiyor. Bu durumda mana şöyle olur : “Sadece O'nun için amel et ki, O'ndan başka bir rehbera muhtaç olmayasın.” Bkz: *a.g.e.*, c.4. s.199.

Kasım el-Cûî vasıtasıyla **Mudâ b. İsâ'dan** şu sözü naklediyor : *"Bir şeyi umut eden onun peşine düşer, arar. Bir şeyden korkan ondan kaçır. Bir şeyi seven, onu, onun dışındaki tüm varlıklardan üstün tutar."* (1)

KASIM B. OSMAN EL-CÛÎ (R.H)

Ebu Nuaym anlatıyor :

Allah'ın veli kullarından biri de **Kasım b. Osman el-Cûî'dir**. O dinini tam anlamıyla korumuş ve Allah'ın lûtfuna mazhar olmuş-tur.

Açlığı Sevgi İle Doyuranlardaki Marifetullah'a Dâir

Yusuf b. Ahmed el-Bağdâdî, Ahmed b. Ebi'l-Havâri'den, o da **Kasım b. Osman el-Cûî el-Kebîr'den** naklediyor : *"Allah dost-ları açlığı sevgi ile doyararak bastırdılar. Böylece yemeğin lezzetini, dünyanın lezzetini ve arzu uyandıran herşeyi unuttular, kaybettileler. Çünkü onlar, üzerinde daha güzel bir lezzetin olmadığı şeyi hissettiler. Yaşadıkları bu hal, onları her türlü hevesten kopardı.*

İlahi seuginin temeli marifetullahdır. İbadetin aslı Rab Teâlâ'yı tam anlamıyla tasdik etmektir. Allah korkusu, Allah Teâlâ'nın nazarı altında olduğunu farketmendir. Günahlara dalmanın sebebi, boş kuruntular ve bitmeyen ihtiraslardır. Baş olma sevdası her büyük tehlikenin sebebidir. Allah'ı hakkıyla bilmeye çağırarak (marifetullah ile) yapılan az amel, bu çaba olmaksızın yapılan çok amelden hayırlıdır. Amellerin başı, Allah'dan razı olmak, O'nun rızasını kazanma aşkı içinde olmaktır. Verâ, dinin direğidir.(2) Açlık ibâdetin özüdür. Korunma, dili kontrol etmekle mümkündür. Allah'a gerçekten hamdeden kul, musibetler karşısında hemen sarsılmaz, dünya onun altından kaysa bile o rabbine şükreder, yaratıcısına olan inancını kaybetmez."

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c.4. s.199.

(2) Verâ; Kesin haramlara düşmek korkusuyla güpheli olan şeylerin tümünden sakınmak demektir. Bazıları; 'Verâ, devamlı en güzel en sağlam amelleri yapmaktır' diyor. (Bkz; Cürcânî, *Kitabü't-Ta'rifât*, s.252). (Çev.)

Kasım'ın Hadis Aldığı Kimseler ve Beş Altın Öğüt

Kasım, Abdullah b. Nâfi'den, Süfyan b. Uyeyne'den ve Muhammed b. Yûsuf el-Feryâbî'den hadis rivâyet etmiştir. ⁽¹⁾

Abdurrahman b. Ebî Hatim er-Râzi, Dimaşk'a geldiğinde hadis toplamak niyetindedir. **Kasım el-Cûfî'nin** halkasına yasar. Kalabalık bir grup **Kasım'ın** şu sözlerini can kulağı ile dinlemektedir. "Size beş şeyi tavsiye ediyorum : Zulme uğradığınızda sakın ha intikam için siz de zulmetmeye kalkmayınız. Övüldüğünüz zaman şırmamayınız. Kınandığınız zaman acze düşüp üzümlere korkuya kapılmayınız. Yalanlandığınızda, kızgınlığa kapılıp fevri hareketlerde bulunmayınız. Birileri size ihânet ettiğinde siz de onlara ihânet etmeye kalkmayınız."

Abdurrahman b. Ebî Hatim er-Râzi Kasım'ın bu sözlerini Dimaşk'tan aldığı en kıymetli faide olarak niteler. ⁽²⁾

AHMED B. EBİ'L-HAVÂRÎ (R.H)

Ebul'l-Hasen Ahmed b. Ebi'l-Havâri boş şeylerden yüz çevirmiş, helâl haramın karışık olduğu işlerden uzak kalmış, selefden gelen sahih haberleri muhafaza etmiş ahlaklı bir zat idi. ⁽³⁾

İbnü'l-Cevzi şöyle diyor :

Ahmed'in Ebu'l-Havâri künyesiyle tanınan babasının adı **Meymun'dur**. **Ahmed** Dimaşk'a yerleşmiş bir velidir. **Abdullah** adında zahidâne hayat süren bir oğlu vardı. **Ahmed'in** kardeşi **Muhammed** de verâ ve zühdde **Ahmed'e** benzerdi. Baba **Ebu'l-Havâri**, oğulların ilham ve feyiz kaynağı olan mübarek bir insandı. Onların evi tümüyle bereket, ibadet ve zühd eviydi. **Cüneyd-i Bağdâdî**; "**Ahmed b. Ebi'l-Havâri, Şam'ın reyhanıdır.**" derdi. **Yahya b. Maîn** de **Ahmed'i** andığında şöyle derdi. "**Sanıyorum Allah Teâlâ, Ahmed b. Ebi'l-Havâri'nin duasıyla Şam halkına yağmur verir.**" **Mahmud b. Halid** de **Ahmed b. Ebi'l-Havâri** hakkında şöyle diyor :

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.9. s.323-324.

(2) Bkz : İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Sâfiye*, c.4. s.200.

(3) Ebu Nuaym, *a.g.e.*, c.10. s.5.

"Ben yeryüzünde zamanımızda **Ahmed b. Ebi'l-Havâri** gibilerinin kaldığını sanmıyorum." (1)

Zehebi şöyle diyor :

"**Büyük zâhid Ahmed b. Ebi'l-Havârî Ebu'l-Hasen ed-Dımaşkî**, Muhaddis sâfilerin ileri gelenlerindendir. O **Ebu Süleyman ed-Dârânî**'nin en mümtaz dostlarından." (2)

Menfi Anlamlı Dünyanın Tanımı, Niyetin Önemi, Kitaplarını Denize Atan Bir Ârifin Allah'a Allahdan Gayrı Hakiki Bir Kılavuz Olamayacağına Dâir Sözleri

Ebu Nuaym anlatıyor : **İbrahim b. Yusuf, Ahmed b. Ebi'l-Havârî**'den naklediyor :

Bir gün **Ebu Safvan er-Ruaynî**'ye sordum : "Allah Teâlâ'nın Kur'ân'ı Kerîm'de kınadığı ve hoş görmediği dünya, hani şu akıllı insanın mutlaka sakınması gereken dünya nasıl bir dünyadır? Bu mefhumdan kastolunan nedir?"

Ebu Safvan er-Ruaynî soruma şu cevabı verdi : "Sadece dünyalık olsun diye elde ettiğin herşey dünyadır. Kınanan ve istenmeyen budur. Ama sen âhiret için, hayırlı işler ve sevap için bir şeyler elde ediyorsan işte bunlar kınanan dünya mefhumuna girmez." Ben **Ebu Safvan er-Ruaynî**'nin verdiği bu cevabı **Mervan**'a söyledim. **Mervan** takdir dolu bir ifadeyle şöyle dedi : "Bu hususta fıkıh (konunun inceliği, hikmeti) tamamen **Ebu Safvan**'ın izah ettiği gibidir!"

Ahmed b. Ebi'l-Havârî, babasından naklediyor : "Oğulcağızım! Niyeti güzel olanın kucakını, Allah güzellik ve âfiyetle doldurur."

Yusuf b. el-Hüseyn anlatıyor :

Ahmed b. Ebi'l-Havârî otuz sene ilim peşinde koştu. Artık gayesine eriştiğinde kitaplarını denize bıraktı ve şöyle dedi :

"Ey ilim! seni küçümsediğim ya da hakkını inkâr ettiğim için böyle yapmıyorum. Ama, ben seni Rabbimin yolunda daha iyi yürütmek için vesile olarak görüyordum. Senden alacağımı aldım. Artık

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Sâfve*, c.4. s.201.

(2) Zehebi, *el-Iber*, c.4. s.201.

sana ihtiyacım yok."

İbrahim b. Şeyban'dan gelen bir başka nakilde **Ahmed b. Ebi'l-Havâri** şöyle demektedir : *"Allah'a Allah'tan gayri hakiki bir kılavuz yoktur. Sizin öğrene durduğunuz ilim ve kitaplar sadece hizmetin âdâbını öğretmektedirler."*

Başka bir rivâyette, **Ahmet b. Ebi'l-Havâri**'nin kitaplarını Fırat'a bıraktığı, ardından uzun uzun ağlayıp şöyle dediği naklediliyor : *"Ey ilim! Sen beni Rabbime ulaştıran ne güzel bir kılavuzdun. Ama artık medlûlu elde edince delille uğraşmak gereksiz ve muhâldir."*

Üç İmtihan, Allah'ın Kulunun Kalbini Feyizle Doldurmuş, Allah'tan Gelen Sevgi Akımı, Dosta ve Sevmenin Sebebi-ne Dâir

Ebu Bekir Muhammed b. Abdullah en-Nisabûri, dedesi **Abbas b. Hamza**'dan, o da **Ahmed b. Ebi'l-Havâri**'den naklediyor : *"Utbe b. Ebi's-Sâib'den duyardım. "Kendini ibadete vermiş iyi bir kulun önünde üç imtihan vardır : Hastalık, hac ve evlilik. Bunlardan yüzünün akıyla çıkan ve sebât eden kişi, ayağını yere daha sağlam basar" derdi."*

Ahmed b. Ebi'l-Havâri anlatıyor : **Bişr b. es-Seriyy**'in şu sözünü işittim : *"Sevdiğinin hoşlanmayacağı bir şeyi yapmak, haki-ki sevginin belirtisi değildir."* Bu söz doğrudur. Allah sevgisinin alâmeti, Allah'a ibadet etmeyi sevmektir. O'nu anmaktan zevk duymaktır. Allah Teâlâ kulu sevdiğinde kulun da O'na olan sevgisi artar. Allah'tan gelen bir sevgi akımı olmadan kul kendiliğinden Allah'ı sevemez. Önce Allah. onun kalbine feyiz verir. Bu da şöyle olur : Rab Teâlâ kulunun kendi rızasını kazanma uğrunda samimiyetle didindiğini görür ve onun gönlüne ilâhî sevgiyi ilham eder. Dostlarım! Dünyayı hakikaten tanıyan kul, dünyaya değer vermez. Âhireti hakikaten bilen kul âhirete tutkuyla bakar. Allah'ı bilen, O'nun rızasını her şeyden üstün tutar. Nefsini tanımayan kişi dini ve ibadeti hususunda kendini aldatabilir. Dostlar! Dünya size sırtını çevirdiği zaman nefisleriniz size, *"Boşver, bırak şu dünyayı" di-yorsa, bu bir hiledir. Asıl, dünyanın tüm imkânlarıyla size yöneldi-ği, ikbalinizin açıldığı zaman da nefsiniz size 'dünyayı bırak' diye-biliyorsa işte bu hile değildir, doğru sözdür."*

Ahmed b. Ebi'l-Havârî, Velîd b. Utbe'den naklediyor :

Ebu Safvan b. Avâne'ye sordum : "Kişi dostunu niçin sevmelidir?" Cevap verdi : "Onun Rab Teâlâ'ya güzel hizmetini gördüğü için."

Ölümün Güzelliği, Allah İçin Gösterilen Çabanın Karşılıksız Kalmayacağı, Kelâmın Harca, Kalbin Kaba Benzetilişi, Vekî'nin Affa Dair Sözü

Ahmed b. Ebi'l-Havârî, Abdülaziz'den naklediyor :

"Ölüm güzeldir. Seven sevdiğine, ölümden geçerek kavuşur."

Ahmed b. Ebi'l-Havârî, Abdülhâlık b. Cübeyr'den o da Ebû Mûsa et-Tarsûsî'den naklediyor : "Allah için bir an dahi olsa çaba gösteren kula, Allah Teâlâ muhakkak rahmet nazarıyla bakacaktır."

Ahmed b. Ebi'l-Havârî, Muhammed b. Temmam'dan naklediyor : "Kelâm Allah'ın ordularından bir ordudur. O duvara çalınan bir harç gibidir. Sıkı tutarsa fayda verir, düşerse iz bırakır."

Ahmed b. Ebi'l-Havârî, Ebu Cafer'den naklediyor :

"Kalb, bir kap gibidir. Bal ve zeytinyağı kaba bir defa döküldükten sonra, daha sonra çıkarılsa bile kokusu ve lekesi kalır."

"Hadis İstemeyi Bırak, Âhiretten ve Kabirden Bahset"

Ahmed b. Ebi'l-Havârî anlatıyor : *Vekî b. el-Cerrah'ı dinliyordum. Hadis rivâyetine başlamadan önce daima şöyle derdi : Hiçbir şey yoktur O'nun affından gayrı! Biz Allah'ın örtüsü ve gizlemesi ile yaşıyoruz. Örtüleri kaldırsa, çok büyük şeyler çıkar."*

Ahmed b. Ebi'l-Havârî, Şuayb b. Harb'ın bir adama şöyle nasihat verdiğini anlatıyor : "Kabre girdiğinde eğer yanında İslâm varsa, sana müjdelersin!"

Ahmed b. Ebi'l-Havârî anlatıyor :

Ebu Bekir b. Ayyaş'a "Bize hadis naklet!" dedim. Ebu Bekir şu cevabı verdi : "Bizden hadis istemeyi bırakın artık.. Yaşlandı ve hadisi unuttuk. Bize âhiretten, kabirden bahsedin..."

Akıllıların Zikri, Fikri, ve Diline Dâir

Ahmed b. Ebi'l-Havâri, Ebu Meryem es-Salt b. Hakîm'den, o da Hasan el-Basrî'den naklediyor :

"Akıl sahibi insanlar fikir üzerine zikri, zikir üzerine fikri alışkanlık haline getirmişlerdir. Kalpleri uyanıp dipdiri bir halde hikmet lisanıyla konuşuncaya kadar böyle devam ederler." ⁽¹⁾

Ebu Nuaym, Ahmed b. Ebi'l-Havâri'nin meşhur imamlardan hadis aldığını bildiriyor ve kırkdört hadisini naklediyor. ⁽²⁾

İbnü'l-Cevzî, Ahmed b. Ebi'l-Havâri'nin 230 (H.) yılında vefat ettiğini söylüyor. ⁽³⁾

İSÂ B. YUNUS ES-SEBÎ (R.H)

İsa'nın künyesi **Ebu Amr**'dır. Daha önce Kûfe'de idi, sonradan Şam beldelerinden bir kasabaya yerleşmiş, burada hadis rivâyetine başlamıştır. ⁽⁴⁾

Zehebî şöyle diyor :

İmam Ebu Amr İsa b. Yunus b. Ebî İshak es-Sebî dedesini görmüş, İsmail b. Ebî Halid ve onun tabakasında bulunanlardan hadis dinlemiştir. Muhaddis Ali b. el-Medîni'nin yanında İsa'dan bahsedilince; "Güzel, güzel! O güvenilir biridir" derdi. Ahmed b. Hanbel de; "Biz İsa'nın bir sene cihadda, bir sene de hacda olduğunu haber alırdık. Bir defasında Bağdad'a gelmiş. Ona yüklü miktarda mal ikram etmişler, ama o kabul etmemiş." diyor. ⁽⁵⁾

İbnü'l-Cevzî, İsa'nın verâ sahibi olduğunu, kendisine yetkili ya da halife tarafından verilen büyük bir meblağ tutarındaki parayı almadığını bildirmektedir. İsa b. Yûnus kendisine bu paraların, hadis ilmindeki mertebesinden ötürü verildiğini, oysa hadis ilminin karşılığında bir yudum su almanın dahi doğru olmayacağını söyler. İsa'ya teklif edilen paralar hiç de az değildi. Onbinleri, yüzbinleri

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.10. s.5-24.

(2) Ebu Nuaym, a.g.e. c.10. s.24-32.

(3) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c.4. s.201.

(4) İbnü'l-Cevzî, a.g.e., c.4. s.218.

(5) Zehebî, *el-Iber*, c.1. s.233.

buluyordu. Fakat o hiçbirini kabul etmemiştir. Zira o para karşılığı idarecilere hadis üreten samimi-yetsizlerden olmak istemiyordu. İsa b. Yûnus bir çok âlim tarafından takdir edilmektedir. el-Hud-dânî'den gelen bir nakilde İbnü'l-Mübarek, İsa'yı işaret ederek birisine şöyle demişti : "Bu adam, (İsa b. Yunus) ne söylüyorsa yaz. Onun nefesini dahi yazıya geçir."

İsa 287 (H.) yılında veya 88 ya da 91 yaşında vefat etti. ⁽¹⁾ Allah rahmetylesin.

ALİ B. BEKKÂR EL-BASRÎ (R.H)

Ebu Nuaym anlatıyor :

Sınırlarda nöbet bekleyen, defalarca nefsiyle cihad eden sabırlı mü'min Ali b. Bekkâr da Allah dostlarından. Massisa şehrine yerleşti. Burada nöbet tuttu. İbrahim b. Edhem, Ebu İshak el-Fizânî, ve Muhalled b. Hüseyin gibi önder insanlarla dost oldu, birbirlerinden feyiz aldılar. ⁽²⁾

İbnü'l-Cevzî de, Ali'nin künyesinin Ebu'l-Hasen olduğunu ve onun sûfliğinin yanı sıra fıkıh ilmini iyi bilen (fakih) bir zat olduğunu söylüyor. ⁽³⁾

Abdullah b. Hubayk anlatıyor :

Ali b. Bekkâr el-Basrî ile 206 yılında karşılaşmıştım. Bana; "Nerede oturuyorsun?" diye sordu. "Antakya'da" dedim. Sözlerine şöyle devam etti : "Evinden pek çıkma! Ama bir ihtiyacın olduğunda gidermek için çıkabilirsin. Tabii, evinden sokağa ve çarşıya çıktığın zaman gözlerin kirlenmiyorsa, senin çıkıp dolaşmada hiçbir mahzur yoktur."

Atının Yulafını İhmal Etmeyen Adamın Allah Sevgisiyle Ağlayışı, Yarılan Karnını Sararak Savaşa Devam Edışı

Ebu Bekir el-Mekâbirî anlatıyor :

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c.4. s.218-219.

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.9. s.317.

(3) İbnü'l-Cevzî, a.g.e, c.4. s.223.

Ali b. Bekkar'ı ziyaret ettim. Atı için arpa ayıklıyor, yulaf hazırlıyordu. Saşkınlıkla sordum : *"Ey Ebu'l-Hasen! Bu işi yapacak başka biri yok mu yanında?"* Ebu'l-Hasen **Ali b. Bekkar** bana şunları anlattı : *"Geçirdiğimiz zorlu savaşların birinde düşman bizi pusuya düşürdü. Ben de bizimkilerle beraber hezimete uğramıştım. İnna lillah ve İnnâ İleyhi Râciun' diyerek Rab Teâlâ'ya istirca ettim. Ölümü yakın hissediyordum. Atım yanıbaşında, sanki lisanı haliyle o da ölüme hazırlandı. 'Bana artık yulaf hazırlama' dedi. Sonra kurtulduk. Bundan sonra onun yiyeceğini devamlı ben hazırlayacağım diye söz verdim kendime. İşte bu yüzden hiç kimseye yaptırmıyorum bu işi."*⁽¹⁾

Ali b. Bekkar yoluyla gelen hadislerin sayısı onaltı civarındadır.⁽²⁾

Yusuf b. Müslim diyor ki : *"Ali b. Bekkâr âmâ oluncaya kadar ağladı. Gözyaşları yanağında derin izler bırakmıştı."*

Ali b. Bekkâr mücahid bir veliydi. Bize ulaşan rivâyetlere göre o katıldığı bir savaşta karnına keskin bir darbe yemiş ve barsakları dışarı fırlamıştı. Onu seyredenlerin ifadesine göre **Ali** inanılmaz bir gayretle barsaklarını toplayıp karnına koydu ve bir daha dağılmasın diye göbek çevresini sarığıyla sıkıca bağladı. Yaralı halde savaşa devam eden **Ali** bitkin düşünceye kadar onüç kafirin daha canını aldı.

Ali, Hişâm b. Hassan'dan, Ebu İshak el-Fızarî'den ve Ebu Halede'den hadis almıştır. **Ali** 199 (H.) yılında Massîsâ'da vefat etti.⁽³⁾ Allah rahmet eylesin.

AHMED B. ÂSİM EL-ANTÂKÎ (R.H)

Ebu Nuaym Ahmed'i şöyle vassfediyor : Nefsini kınamasını bilen, geçici dünyaya olan tutkusunu kıran, gece namazlarını hiç kaçırmayan Antakyalı **Ahmed b. Âsım** da hayır sahiplerinden-
dir.⁽⁴⁾

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.9. s.318.

(2) Ebu Nuaym, a.g.e, c.9. s.319-322.

(3) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Sâfiye*, c.4. s.224.

(4) Ebu Nuaym, a.g.e, c.9. s.280.

İbnü'l-Cevzî de Ahmed'in künyesinin Ebu Ali olduğunu ve sınır boylarında feyiz veren ilk müşidlerden olduğunu bildiriyor. Ahmed b. Âsım'a "Kalplerin casusu" denilirdi. ⁽¹⁾

Allah Kelimesinin Esrârı, Kur'ân'a Uymak Amelin Kalbe İnişi, Âriflerin Bilgisine Erişmek, ve Dünya İmtihânın Zorluğu

Önce Ebu Nuaym'ın nakillerinden başlayalım :

Ahmed b. Asım el-Antâkî şöyle diyor :

"Uzuvar Allah kelimesiyle dinlenir. Beden tüm hücreleriyle bu kelimenin tadını alır. Akıllar bu kelimenin yardımıyla berraklaşır. Kulaklar bu kelimeyi duymaya can atar. İncasında samimi mümin kulların ruhları bu kelimeye doğru meylederler. Muttakilerin ruhları bu kelimeyle huzur bulur. Düşünen kulların basireti bu kelime ile açılır. Öğüt veren hakikat yolunun rehberleri kalplerini bu kelime ile doyururlar. Vehim ve kuruntulardan kurtulmak isteyenler bu kelimeye teslim olurlar. Sıddıkların ihlası bu kelimeyle cilalanır. Kalplere esenlik veren, yormayan bir kelimedir bu. Diller bunu rahatlıkla söyler. Uzuvar hep bu kelimeyi anarlar lisanı halleriyle.. Ve bu onlara hiç de zor gelmez. O kelimenin verdiği lezzet, musibet ve belâları göğüslemede insana yardım eder, hafifletir acıları.

Ey Dost! Allah'ın zikri olan Yüce Kur'ân'ın uyarılarına kulak ver! Kendini sorguya çek! Mertebeni bil ve sakın ha diğer insanların yanında takvâ gösterisine kalkma! Görünüşün ebrar (erdemli, yüce kullar) gibi iken kalbin çirkinliklerle dolu olmasın! Nefsinin seni aldatmasına fırsat verme!"

Ahmed b. Ebi'l-Havâri, Ahmed b. Âsım'dan naklediyor :

"Amel kalbe indiği ve nüfuz ettiği zaman âzalar huzur bulur. İşte o zaman daha rahat ibadet eder."

Ahmed b. Ebi'l-Havâri, Ebu Abdullah Ahmed b. Âsım el-Antâkî'den naklediyor : "Hiç kimseye gıpta etmiyorum. Sadece mevlâsını bilen ârifler hariç! Rab Teâlâ'yı bilen O'ndan hakkıyla haya eden âriflerin bildiği gibi (onların marifeti ile) Rabbimi bil-

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c.4. s.231.

medikçe ölmek istemiyorum."

Ahmed b. Ebi'l-Havârî, Ahmed b. Âsım'dan naklediyor :

"Dünya ile imtihan edilmemekten daha hayırlı bir şey yoktur."

En Güzel Sıdk, En Hayırlı Hüzün, En İyi Söz, En Güzel Huylar, Müşâvere, Sabır, ve Fâniye Aldanmamaya Dâir

Osman b. Muhammed, babası Muhammed b. Yusuf'dan, o da Ahmed b. Âsım el-Antâkî'den naklediyor : *"En güzel sıdk, senden yalanı ve samiyetsizliği tamamen kaldıran sıdktır. En güzel tevekkül, içini rahatlatan, güven hissiyle dolduran ve Rabbinen derinden yakarmana vesile olan tevekküldür. En faydalı zenginlik, senden ihtiyaç hissini kaldıran ve fakirlik korkusundan seni uzaklaştıran zenginliktir. En iyi fakirlik, halinden şikayetçi olmadığın, gayet rahat ve huzurlu olduğun zaman ki fakirliktir. En iyi hüzün seni amele sevkeden 'daha sonra yaparım!' sözünü söylemekten seni alıkoyan ve gaflet ehli uykudayken seni ayakta tutan hüzündür. En faydalı sabır, haram arzularına karşı koymada sana yardım eden; içinde 'keşke yapsaydım' temennisini bırakmayan sabırdır. En güzel amel, riya gibi âfetlerden arınmış makbul ameldir. En güzel tevazû, kibri senden kaldıran, gazabı da çekip alan tevazudur. En güzel söz; Hakk'a uygun olan sözdür. Susman daha hayırlı olduğun halde ağzından kaçırdığın sözdür. En faydalı ilim, cehaleti ve sefihliği senden kaldıran ilimdir. En faydalı ümitsizlik, tamahkârlığını öldüren, seni ihtirastan alıkoyan ümitsizliktir. Zira yaratıklara tamah etmek onlardan menfaat ummak, zilletin anahatarıdır, kılı mahveden bir haldir. Böyle bir ümitsizlik seni Rabbinle başbaşa bırakacak ve tevekkülünü esas manasına kavuşturacaktır. En güzel cihâd hakkı kabul etsin diye nefsinin karşı yürüttüğün cihaddır. En büyük düşmanın; sana çok yakın olduğu halde senden gizlenmesini bilen ve tüm uzuvlarını özüne karşı isyan etmeye teşvik eden ve kalpleri vesvese ile doldurmak isteğiyle yanan İblis'tir. Sen Allah'a sarılırsan İblis sana hiçbir zarar veremez. En zararlı günah, amelleri yaparken cahil olmandır. Yani yaptığın her ameli makbul sayman ve günah işlerken azaptan korkmamandır.*

Ey dost! İnsanlarla dostluk ve müşâvereyi soruyorsun. Eğer akıl sahibi, güvenilir birini bulursan onunla dost ol.. Böyle olmayanlardan kaç, yırtıcı hayvandan kaçır gibi! Allah'a yakın olma-

nın en iyi yolu, gizli, içte kalan günahlardan kaçmaktır. Çünkü sen gizli günahlardan kaçarsan, hem zâhiri hem de sırrî tüm günahlardan kaçarsın. En mahvedici günahı soruyorsun. Bu, ibadet ve itaat zannettiğin halde yapmaya devam ettiğin günahlardır. Hiçbir günah faydalı değildir. Ama nisbeten faydası dokunan günah; işledikten sonra gözlerinden yaşı eksik etmeyen ve seni Tevbe-i Nasuh'a kavuşturan günahtır. En kötü ibadet, senin gözünde büyüyen ve sana günahlarını tamamen unutturan ibadettir. İşte kibre ve ucbaya yol açacak ibadet böyledir. Ey Dost! Allah'ın sana verdiği en güzel nimetler üç tanedir : Arzularına gem vurmaya tavsiye eden akıl, cehaletten alıkoyan ilim, senden fakirlik korkusunu söküp atan zenginlik, yani kanaat.

Hikmet sahibi insanlar, dünyaya kızgın bir eda ile, küçümseyerek bakmışlardır. Çünkü onlar nezdinde ayan beyandır ki, dünyanın bitmek tükenmek bilmeyen oyun ve istekleri sahip oldukları hikmeti bozmaktadır. Onlar âhirete kalp gözüyle bakarlar. Âhiret azmi ve sevgisi onlara sabır vermiştir. Dünyayı üzerinden geçilecek bir köprü olarak yorumlarlar. Bu fâni yerde durulmaz, bu fâni parıltıya ihtiyaç yoktur. Onlar âhireti hiçbir şeye değişmezler. Dengi olmayan güzel bir vatandır âhiret. Onların derdi kalplerindedir. Kalpleri ise Rab Teâlâ nezdindedir. Onlar arınmış kalpleriyle, akıllarını, hidayet üzere kalmakta bir rehber olarak kullanmışlardır. Onlar kesin inançlı, ibret almasını bilen, açık zihinli, yumuşak ruhlu insanlardır. Onlar dünyaya baktıklarında gözleri önüne gelen parıltıları küçümsemişler, faniye aldanmamışlardır. Kalpleriyle âhirete bakmışlar, ancak âhireti yüceltmişler, atak, gayretli ve dinamik bir hâleti ruhiye ile güzel amellere yönelmişlerdir."

İslâm'ın "Garib" Olduğu Dönemlerde Yaşayan Biri

Ahmed b. Asım el-Antâkî zamanındaki bozulmaları görmüş biriydi. Onun hava, akıl, ilim ve sebepler konusundaki sözleri pek dikkat çekici ve ilginçtir.

"Ben öyle zamanlarda yaşadım ki, İslâm tıpkı doğduğu günkü gibi garip idi. Tıpkı ilk başlarda olduğu gibi doğruluk (el-Hakk) vasfı yalnızdı, kimsesizdi. Bir âlime koşsam, onun muhakkak dünyaya aldandığını hürmet edilmeyi sevdiğini, reislik aşkıyla yandığını görüyordum. Bir âbide meyletsem, onun ibadetinde cahil olduğunu görüyordum. İblis onu güya ibadetin zirvesine yerleştirmiş!

Bu adam en alt seviyedeki bir ibadetten bile habersizken kendini nasıl en ulvî mertebelerde ibadet halinde sayıyor? Daha ne eğrilikler, cins cins kirlenmeler, yırtıcı ve tilki ruhlu insanlar gördüm. İşte zamanının, zamanımızın ilim, Kur'an ve hikmet kâmillerinin seyri, gözleriyle görmektesin... Artık kendi bildiğine ve aklına yenilmiş, menfaatine düşkün, Allah'ın hoş görmediği hallere batmış âlimler görüyorum. Onlar dünyanın ne kadar şekâveti, çirkin yanı ve kiri varsa sırtlarına yüklemişlerdir. Kibir doludur göğüsleri. Hırsla sarılırlar dünyaya. Kalpleri katı, gasletleri derindir. Allah'a güvenlerini kaybetmişlerdir. Ateş korkusu, Allah rızasını kazanma isteği onlardan yokolmuştur. Altın, gümüş ve paraya âşıktırlar. Şevk ve samimiyet onlar gözünde gülünüp geçilecek değersiz şeylerdir. Artık dillerine doladıkları 'yakîni iman' dan da haberleri yoktur. Günahlarını unuturlar, iyiliklerini öve öve bitiremezler. Suçlarını çiğneyip gizlemişlerdir. Kendilerini ilgilendirmeyen, anlamadıkları işlere burunlarını sokarlar. Dünyaya öyle sarılmışlardır ki, ne azı ne çoğu yetmemektedir artık. Azla kanaat etmezler, çokla da doymazlar. Sevinmeleri, dertlenmeleri, ağlamaları, bozulmaları, süslenmeleri ve kızgınlıkları hep dünya içindir. Onlar dünyadan razıdırlar. Dünya da onları aldatıp durmaktadır. Onlar başlarına gelmesi muhtemel bir fakirlikten endişe ederler sadece. Hakettikleri cezalara kazandıkları günahlara karşı rahat ve sessizdirler. Kendilerini Allah'ın gözünden düşürecek maskaravârî hareketlerle yaratıklara karşı süslenmeye, çalışırlar. Onlar Allah'tan rahmet ve mükâfaat ummamaktadırlar. Ümitleri yoktur, Rabden... Güvenleri de kalmamıştır. Yıldızlı kelimelerle meclislerde hava atarlar. Onlar gazaplandıkları zaman, kibirden şişinip dururlar. Haram arzulara karşı koymaya gelince, eriyen kar taneleri gibidirler. İslâm'ın nurundan günbegün uzaklaşmaktadırlar.

Şimdi ey dost, düşün bakalım kimlerin vâfidır bu anlattıklarım? Bu zamanda dinin kaynakları mesâbesinde olan kişilerin vâfidır. Artık uyanın ey basiret sahipleri! Allah'tan hakkıyla sakının ey gönülleri rahmeti ilâhiye açık kimseler! Allah Teâlâ hevâyı yarattı aklın zıddı olarak. Akli bir şekle soktu. Bu şekle ilim diyoruz. Heva ve bâtil birbiriyle uyuşan, yerilen neticelere götüren iki dosttur. Bunlar birbiriyle iç içe olan iki şekildir. Sizin uzuwularınızı yan yana getiren, sizi yaratan Allah'ın size ihtiyacı var mıdır ki? Sizsiniz ona muhtaç olan! Hayır sevap ile karşılır, şer de azab ile! Hayır dolu hareketler taat ve güzelliğe, şer dolu hareketler günaha

ve Allah'a isyana götürür. Allah Teâlâ bu sebepler zincirini bize başka bir şerh yapmadan bildiriyor ve yaratıyor. O, kudreti ile karıştırlar yaratıyor. O hiçbir kapalı kapı bırakmıyor, mutlaka her kitli kapı için bir anahtar veriyor. Hayrın sebeplerini yaratan Allah'tan başka ilâh yoktur. Allah bir kulunun kalbine yerleştiğinde hayır yolları ona tek tek açılır. O artık Rab Teâlâ'nın güzel işlerde kullandığı bir kuldur.

Ey dost, bilmelisin ki cahil, düşmanına karşı koymada sabırsız davranan demektir. Kurtulmak için gerekli tedbiri alacağına, düşmanının güçlenmesi için neredeyse yardımcı olur. Böylesine ahmak kişi, alay edilmeye en lâyık olandır. Söz çoktur. Ama özlü olan azdır ve kolay bulunmaz. İlim, içinden çok azının alınıp ihtiyaç için kullanılacağı bir yığın haline gelmiştir. Ameller çoktur. Ama samimice yapılanı azdır. Ağaçlar çoktur, ama meyvesi lezzetli olan azdır. İnsanlar çoktur, ama akıl sahipleri azdır. Kaçırdığın fırsatları yeniden yakalamaya çalış! Amellerini ıslah et! Ağzın yumulmadan acele et! Sorguya çekilmeden cevabını hazırla! Dünya sorgucularına cevap vermek için gayret gösterdiğini görüyorum. Onlar sormadan hemen atılıyorsun. Peki göklerin ve yerin hakimine vereceğin cevabı hazırladın mı?

Kişiyse söz verdikten sonra tutmaması, ayıp olarak yeter.⁽¹⁾

Ahmed b. Âsım'ın nefse dâir vaazları, kalbin ahvali, insanın çift yönlülüğüne dâir sözleri gerçekten de ilginçtir. Ahmed b. Âsım hikmet deniziydi. İbnü'l-Cevzî, ondan gelen bir hadis olmadığını bildiriyor.⁽²⁾

SAİD B. YEZİD EN-NEBÂCÎ (R.H)

Ebu Nuaym anlatıyor :

Nefsinin gerrinden Allah'a sığınan, günahlarından kurtuluşu sadece Allah'da bulan Ebu Abdullah es-Secî Said b. Yezid en-Nebâcî, derdini sadece Rabbine bildirmiş bir velidir.

Tasavvuf; sınırları ve hakları tanımak, Allah'tan gelen sekineti (kalp huzurunu) bulmak ve sadece O'na güvenmek-

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.9. s.280-296.

(2) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c.4. s.232.

tir. (1)

Beş Önemli Vasıf, Allah'a Güvenmek, Hayır Dua, Ölümün Güzel Yarı, İbadetle İlgili Şartlar

Said İslâmî anlamıyla temiz hayatı, Allah sevgisini, zühdü ve tasavvufu anlamış biriydi.

Ahmed b. Muhammed el-Kuraşî, Said b. Yezîd'den naklediyor : *"Beş haslet vardır ki, bir müminin bunları bilmesi gerekir. Birincisi, Allah'ı bilmek, tanımaktır. İkincisi hakkı bilmektir. Üçüncüsü, Allah için samimi olarak ibadet etmektir. Dördüncüsü, Rasûlullah (s.a)'ın sünnetine uygun olarak ibadet yapmaktır. Beşincisi, helal yemektir. İnsan Allah'ı bilir ve O'na inanır da hak nedir bilmezse, marifetten nasibini alamaz, hiçbir şey bilmiyor demektir. Hakkı bilir ama amelini sadece Allah için samimi olarak yapmazsa, Allah'ı bilmek de ona bir yarar sağlamaz. Bütün bunları bilse, samimi amel etse, ama Rasûlullah (s.a)'ın sünnetini bilmezse yine yolda kalacaktır. Rasûlullah (s.a)'ın sünnetini bilmek ve uygulamak da dahil, mezkur şartların hepsine uysa, ama helal lokma yemese, bu beş şeyin hiçbirini eda etmemiş sayılır."*

"Sadece Allah'a güvenen kul, kuvvetli bir kuldur."

Ahmed b. Ebi'l-Havâri, Ebu Abdullah Said b. Yezîd'den naklediyor :

"Biz yaptığımız amellerden çok, kardeşlerimizin duasına güvenmeliyiz. Korkarım, amellerimizi eksik ve yanlış yapıyoruz! Ama ümit etmekteyim ki kardeşlerimizin bizim hakkımızdaki duaları samimidir." **Sehl b. Âsım, Ebu Abdullah Said b. Yezîd'den** naklediyor : Bir bedevi şehirden gelen arkadaşıyla karşılaştı. Şehirli şöyle sordu : *"Kendini nasıl hissediyorsun?"* Bedevî cevap verdi : *"Allah'a hamdediyorum... Ey kardeş zamanın bitirdiği ömürden ve her an âfetlere açık bedenden kalsa kalsa ne kalır ki? Ben mümin olduğumu söyleyip de ölümü hoş görmeyene hayretle bakıyorum! Oysa ölüm mükafaata giden yoldur. Öyle sanıyorum ki biz şaşkın şaşkın koşuştururken ansızın yakalar bizi ölüm!"*

Ahmed b. Muhammed b.Bekr el-Kuraşî, Ebu Abdullah Said b. Yezid es-Sâcî'den naklediyor :

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*, c.9. s.310.

"Allah Teâlâ'ya ibadet etmek, şu hasletlere sahip olunca pek güzel olur : Sadece Allah'dan istemek, O'ndan yardım ummak! Allah'ın emir ve nebilerinden, O'nun bildirdiklerinden hiçbir şeyi reddetmemek, hiçbir şeyi Allah'a tercih etmemek, Allah'a karşı cimri olmamak, yani Allah için vermek, Allah için tutmak!"

Abdullah b. Hubayk, Ebu Abdullah es-Sâcî'den naklediyor: *"Kimden sakınacağını ve korkacağını bilmeyen kişi nasıl sakınsın, müttakî olsun?"*

Nazara Karşı Dua, Kibirin Kötülüğü ve Özeleştiriyeye Dair

Ahmed b. Muhammed b. Yusuf anlatıyor :

Ebu Abdullah Said b. Yezîd es-Sâcî, duası kabul olunan bir zattı. Onun kerametleri vardı. Bir keresinde bulunduğu kervanda, çokca nazarı değen bir adam vardı. Nereye baksa ya düşüyor ya da yere yıkıyordu. Bu adam **Ebu Abdullah**'ın da devesini yere çöktürdü. **Ebu Abdullah** 'Bismillah' diyerek bir dua okudu. Nazar değiren adamın gözleri yerinden fırlayacak gibi oldu. **Ebu Abdullah**'ın devesi yerinden rahatça kalktı.

Ali b. el-Hasan b. Ali el-Bağdâdî, Ebu'l-Hasan b. Ebi'l-Verd'den, o da **Ebu Abdullah Said b. Yezîd es-Sâcî**'den naklediyor : *"Kim Allah'tan gelen şeyleri ve Allah'ın kulundan ne istediğini bilmezse Rab Teâlâ onunla zâtı arasına bir engel koyar. Haram arzulara, tereddüt etmeden aceleyle koşan kuldun tevfiğ emâreleri kaybolur. ⁽¹⁾ Allah'tan gafil olmak, Rab Teâlâ'yı unutmak, ateşe girmekten daha kötüdür. Allah'a ulaştırmayan, Allah'ı hatırlatmayan zikir kalpte katılık bırakır. Kızgınlık ve kibir zihne nüfuz ettiğinde verâ, samimiyet ve takvâ çekip gider. Peki ya akli, takvâsı, verâ ve samiyeti olmayan adam kızar ve kibirlenirse onun hali nice olur, dersiniz?" ⁽²⁾*

İmam Ebu Ubeydullah, Ebu Abdullah Said b. Yezîd'den naklediyor : *"Sen yanıbaşında Allah Teâlâ'nın Nuh'a, İbrahim'e, Musa'ya, İsa'ya ve Muhammed'e verdiğini buluyor ve bunları önemsemiyorsan, Nemrud, Firavun ve Hâman'a verileni mi istiyorsun? Ne zaman ıslah olacaksın ey günahkar?"*

(1) Tefvîk; Allah Teâlâ'nın, kulun fiilini kendi rızasına uygun kılmasıdır. Tefvîk, kulun fiili ile Allah'ın rızasının uyumu demektir. (Bkz: Cürcânî, *Kitabü't-Tâ'rifât*, s.69)

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.9. s.310-317.

Said'den hadis gelmemiştir. O, Sevri ve Fudayl'dan hikmetli sözler nakletmiştir. ⁽¹⁾

ABDULLAH B. HUBAYK (R.H)

Künyesi Ebu Muhammed'dir. Aslen Kûfe'lidir. Sonradan Antakya'ya yerleşti ve Yusuf b. Esbat'tan feyiz aldı. ⁽²⁾

Kendini tamamıyla Allah'a teslim etmiş, doğru sözlü ve iyiler kervanında mutena bir mevkii olan Abdullah b. Hubayk kullukta kusur etmemeye çalışan vefakâr ve temiz bir insandı. Yusuf b. Esbat'ın meclisinden istifade etti, şüphelerden kaçındı, Antakya'da sınıra yakın bir yerde oturdu. ⁽³⁾

Abdullah'ın Güzel Halleri, Hikmetli Sözleri

Ebu Nuaym anlatıyor :

Muhammed, Abdullah b. Hubayk'tan naklediyor :

"Allah'ın rızasını kazanma hususunda nefsinı hesaba çeken ve yerebilen kulu Allah Teâlâ gazabından uzak kılar."

Yine Muhammed b. el-Müseyyeb el-Erguyânî, Abdullah b. Hubayk'tan naklediyor : *"Hikmetli deyişleri ihtiva eden bir kitapta şöyle geçiyor : Kim hakettiğinden daha aşağısına razı olursa, insanlar onu maksadının da üstüne çıkarabilirler."*

"Ey insan! Sen sana hertürlü ihsanı yapan, nimet yağdıran Rabba bile itaatını tam yapmıyorsun! Sana kötülük edene karşı nasıl iyi olabilirsin ki?"

"Yalan, yanlış, boş ve faydasız şeyleri uzun süre dinlemek kalpteki ibadet lezzetini söküp atar. Kim hayatını dipdiri sürdürmek istiyorsa kalbinden her türlü tamahı ve ihtirası atsın."

Ömer b. Abdullah el-Hacerî, Abdullah b. Hubayk'tan naklediyor :

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Safve*, c.4. s.233.

(2) İbnü'l-Cevzi, a.g.e, c.4. s.234.

(3) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.10. s.168.

"Hiçbir şeye değil, sadece sana yarın zararı dokunacak şeye üzül! Yarın seni sevindirmeyecek şeylere hemen sevinme!" (1)

EBU'L-HAYR ET-TİNÂTÎ (R.H)

Aslen Mağriblidir. Şam bölgesininin Massîsâ şehri yakınlarında bir kıyı kasabası olan Tinât'a yerleşti. Bu kasaba Antakya'ya bağlıdır. Ebu'l-Hayr'ın bir eli kesik olduğu için el-Aktâ diye de bilinir. (2)

Ebu Nuaym, Ebu'l-Hayr et-Tinâtî'nin çeşitli kerametlere sahip olduğunu, vahşi hayvanların ona zarar vermediğini bildirir. Ebu'l-Hayr kimseye muhtaç olmak istemez, el emeğiyle geçinirdi. Sağlam olan eliyle hüs denen bir tür giysi ördüğü bilinmektedir (3)

Ebu'l-Hayr'ın Hassasiyeti, Güzel Sözleri

Ebu'l-Hayr, ibadet ve zühdde ifşa taraftarı değildi. Bazı sufilerin şathiyyat denilen aşırı söz ve tavırlarını eleştirir, yanında söylenmesinden ötürü rahatsız olurdu.

Ahmed b. el-Hüseyn er-Râzî anlatıyor : Ebu'l-Hayr el-Aktâ şöyle derdi : *"İnsanlar tarafından bilinmek, yaptığı ibadetlerle şöhrat bulmak isteyen kişi mürâidir. Kendinde zuhur eden halleri başkasına sızdırmak isteyen samimiyetsizdir, yalancıdır."*

Dedem İsmail b. Nüceyd de, Ebu'l-Hayr hakkında şu hadiseyi anlatmıştı : Bağdatlı bir grup sûfi Ebu'l-Hayr'ın konduğu oldular. Onun yanında şathiyyat kabilinden sözler söylüyorlar, ipin ucunu kaçıyorlardı. Ebu'l-Hayr et-Tinâtî'nin içi bunaldı ve dışarı çıktı. O gittikten sonra kulubeye yırtıcı hayvanlar yavaş, yavaş yaklaştılar. Az önce şathiyyat türü sözler söyleyenler, kendinden geçenler bir birlerine yaklaşp suspus oldular. Renkleri attı. Biraz sonra Ebu'l-Hayr içeri girdi. (Hayvanlar gitmişti) Onlara şöyle dedi : *"Efendiler! Nerede iddialarınız, hani cesaretiniz?"*

Ebu'l-Hayr el-Aktâ temelsiz ve rehbersiz bir zühhd anlayışına

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.10. s.168-170.

(2) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Sâfiye*, c.4. s.235.

(3) Ebu Nuaym, *a.g.e.*, c.10. s.377.

karşı idi. Şöyle derdi. *"Hakikaten şerefli bir mevkiye kavuşanlar, dinin temel naslarına uygunluk, edebi muhafaza, farzları edâ, salih zatlara saygı, muhtaçlara yardım, doğru sözlülere hizmet gibi vasıfları elde ettikten sonra bulundukları mertebeye gelmişlerdir."*

Onun kalpleri ikiye ayrıştı da ilginçtir. Şöyle diyor :

"Kalpler iki kısımdır : Biri; imanla dolu kalp ki, bunun alâmeti o kalbin sahibinin bütün müslümanlara şefkat beslemesi, onların problemlerini kendi problemi gibi görmesi ve onların iyiliği için gayret sarfetmesidir. Diğeri nifakla dolu kalp ki, bu kalbin sahibi müslümanlara karşı hem açıktan hem de (gücü yetmiyorsa) gizliden gizliye bir hınçla doludur. Müslümanları aldatır, onlara karşı kıskançlık ve kötülük hissiyle doludur." (1)

İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Hayr'ın, Ebu Abdullah b. el-Cellâ'ya ve daha birçok veliye dost olduğunu ve 340 yılından sonra vefat ettiğini bildiriyor. (2)

RAKKALILAR

MEYMUN B. MİHRAN (R.H)⁽³⁾

Allah dostlarından biri de, hikmet ve dikkat sahibi Ebu Eyub Meymun b. Mihran'dır. O, Arap yarımadasının imamıydı. Düzgün bir yaşantı ve sağlam iç âlemine sahipti.

Tasavvuf, arzuları dizginlemek ve günah işlememeye çalışmaktır.

Âlimle veya Cahille Tartışmanın Fayda Getirmezliği, Masiyetten Uzak Olmak, Meymun'un Âyetlere Karşı Duyarlılığı ve Ömer b. Abdülaziz'i Sevmesine Dâir

Yunus, Meymun b. Mihran'dan rivayet ediyor:

"Âlimle ve cahille tartışma. Çünkü âlimle tartışırsan ilmini sana vermez. Cahille tartışırsan seni kızdırır".

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.10. s.378.

(2) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Sağve*, c.4. s.237.

(3) Ebu Nuaym, a.g.e, c.4. s.82.

Meymun b. Mihran, amcası **Amr b. Meymun**'u şöyle derken işittiğini rivayet ediyor: *"Babam çok oruç tutan ve çok namaz kılan biri değildi. Ancak Allah'a asi olmaktan nefret ederdi".*

Meymun b. Mihran'ın oğlu **Amr** anlatıyor: Babamı Basra'nın sokaklarında dolaştırıyordum. Yüksek bir yere geldik. Babam orayı aşamadı. Bunun üzerine eğildim ve sırtıma basarak orayı aştı. Sonra kalkıp elinden tuttum ve **Hasan**'ın evine yöneldik. Kapıyı çaldım. Cariye çıktı ve; *"Bu kim?"* dedi. *"Bu Meymun b. Mihran'dır"* dedim. Cariye; *"Seni bu kötü zamana bırakan nedir?"* deyince babam ağladı. Ağlama sesini duyan **Hasan** kapıya çıktı ve babamla kucaklaştı. Arkasından içeri girdiler ve babam şöyle dedi: *"Ey Said'in babası! Kalbimde katılık hissediyorum. Onu yumuşat"*. Bunun üzerine **Hasan** besmele çekti ve; *"ne dersin! Eğer biz onları yıllarca zevk içinde yaşatıp faydalandırsak, sonra kendilerine vaad edilen (azap) gelse (acaba durumları ne olur?). Edindikleri faydalar ve aldıkları zevkler onlara hiç yarar sağlamaz"*⁽¹⁾ âyetini okudu. İhtiyar (babam) bayılıp yere düştü ve kesilen koç gibi çırpınmaya başladı. Uzunca bir süre yattıktan sonra ayıldı. Sonra cariye geldi ve; *"ihtiyarı çok yordunuz, artık dağılın"* dedi. Babamın elinden tutup dışarı çıktım ve; *"babacığım, Hasan'ı bundan daha büyük sanırdım"* dedim. Bunun üzerine göğsüme kuvvetlice vurdu ve; *"Ey oğlum! Öyle bir âyet okudu ki, eğer onu kalbinle anlasaydın, kalbinde hiçbir hastalık kalmazdı"* dedi.

Ebu'l-Melik, **Meymun**'dan rivayet ediyor:

"Haram olan şeyleri satın almak için bir dirhem vermeyi ve karşılığında bin dirhemimin olmasını asla istemem. Bunu yapanların; 'insanların öyleleri var ki, herhangi bir ilmi delile dayanmadan Allah yolundan saptırmak ve sonra da onunla alay etmek için boş lafı satın alır...' "⁽²⁾ âyetine muhatap olmalarından korkarım".

Ca'fer b. Berkan, **Meymun b. Mihran**'dan rivayet ediyor:

Ömer b. Abdülaziz'in yanında idim. Gitmek üzere kalktığımda *"Bu ve emsalleri gitiğinde geriye insanların sadece cahilleri kalır"* dedi.

(1) Suara, 205.

(2) Lokman, 6.

Dünyanın Hayrı Kime Dokunur ? Kur'ân Ehli'nin Mesûliyeti, Zalimler Hakkında İki Âyetin Yorumu, Kur'ân Kulluk İçindir, Amellerimiz ve Biz

Ebu'l-Melik, Meymun b. Mihran' şöyle derken işittiğini rivayet ediyor: *"Dünyanın, tevbe eden ve büyük derecelere ermek için çalışan iki kişiden başkasına hayrı yoktur"*.

Ebu'l-Melik, Meymun'u şöyle derken işittiğini rivayet ediyor: *"Eğer Kur'ân ehli düzelse, insanların tamamı düzelir"*.

Ebu'l-Melik, Meymun'un; *"Sakin Allah'ı, zalimlerin yaptıklarından habersiz sanma"*⁽¹⁾ âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet ediyor: *"Bu âyet zalimler için tehdit, mazlumlara için ise, tesellidir"*.

Ebu'l-Melik, Meymun b. Mihran'ın; *"Azgınlara barınağı olacak cehennem, avını yakalamak için pusuda bekler"*⁽²⁾ ve *"Çünkü Rabbin her an gözetlemektedir"*⁽³⁾ âyetleri hakkında şöyle dediğini rivayet ediyor: *"Bu iki gözetlemeye bir çıkış arayın."*

Ca'fer b. Berkan, Meymun b. Mihran' şöyle derken işittiğini rivayet ediyor: *"Bu Kur'ân birçok insanın göğsünde halkedilmiştir. Bu ilme sahip olanların bazıları, onu dünya malı elde etmek için kullanırlar. Bazıları şöhrat bulma, bazıları da tartışma yapmak için öğrenirler. Onların en hayırlısı, bu ilmi Allah'a kulluk etmek için öğrenenlerdir"*.

Ca'fer b. Berkan, Meymun b. Mihran' şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

"Kim Kur'ân'a uyarırsa, Kur'ân onu cennete götürür. Kim de Kur'ân'ı terkederse, cehenneme atıncaya kadar Kur'ân arkasını bırakmaz."

Ca'fer, Meymun b. Mihran' şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

"Kim Allah katındaki yerini öğrenmek istiyorsa, amellerine baksın. Çünkü herkes -durumu ne olursa olsun- amellerinin karşılığını görecektir."

(1) İbrahim, 42.

(2) Nebe, 21.

(3) Fecr, 14.

Namazı Yavaş Kılmak, Haram ve Helal, Üç Zor Durum, Yöneticilere Köle Olmamak, Âlimler, Söz ve Âmele Dâir

Ebu'l-Melîk, Meymun b. Mihran'dan naklediyor:

Muhacirlerden biri, namaz kılan birini gördü. Namazı çabuk kılmasından dolayı onu yerince, adam; *"Namaz kılariken kaybettiğim bir şeyi hatırladım"* dedi. Bunun üzerine diğeri; *"Sen daha büyüğünü kaybettin"* dedi.

Ca'fer b. Berkan, Meymun b. Mihran'dan rivayet ediyor:
"Kişi kendisiyle haramlar arasına engel koymayınca helâller hususunda da selamette olmaz".

Furat b. Süleyman, Meymun b. Mihran'dan rivayet ediyor:

"Üç şeyle kendini imtihan etme. Allah'a itaat etmelerini emrederim deyip, yöneticilere yaklaşma. Allah'ın kitabını öğretirim diyecek, herhangi bir kadının yanına girme. Her arzuladığına kulak verme. Çünkü kalbine nasıl etki edeceğini bilemezsin".

Talha b. Zeyd, Meymun b. Mihran'ın şöyle dediğini rivayet ediyor:

"Ne sultanları, ne de onları tanıyanları tanı."

Ebu'l-Melîk, Meymun'dan naklediyor:

"Herhangi bir kadını emanet alacağıma, hazine mutemedi olmayı daha çok isterim".

Eban b. Ebî Râşid el-Kuşeyrî rivayet ediyor:

"Tasavvufî nasihatler almak istediğim zaman Meymun b. Mihran'a giderdim. 'Allah'tan kork. Ne tamahkârlık, ne de öfke seni değiştirtsin'den başka şey söylemezdi".

Ebu'l-Melîh, Meymun'u şöyle derken işittiğini rivayet ediyor:

"Bütün memleketlerde aradığım ve bulmayı arzuladığım yitiğim, âlimlerdir. Kalbimin salâhının ve düzelmesinin, âlimlerle oturup kalkmakla mümkün olduğunu gördüm."

Ca'fer b. Berkan, Meymun b. Mihran'dan naklediyor:
"Sözlerimi amellerimle karşılaştırdığım zaman, gönlümde itiraz hissediyorum."

Eleştiriye Açık Olmak, Eşitlik, Azla Kanaat, Genç ve İhtiyara Öğüt, Sağken Sadaka Verebilmek ve Günahtan Dönerbilmenin Zikir Olduğuna Dâir

Ca'fer b. Berkan rivayet ediyor:

"Meymun bana şöyle dedi: 'Nefret ettiklerini yüzüme karşı söyle. Çünkü kişinin arkadaşına nasihat edebilmesi için, hoşuna gitmeyen yönlerini yüzüne söylemesi lâzımdır'".

Ebu'l-Melih, "O, alçaltıcı ve yükselticidir"⁽¹⁾ âyeti hakkında **Meymun b. Mihran**'ın şöyle dediğini rivayet ediyor: *"Yani kıyâmet bazı kavimleri yüceltir, bazılarını da aşağılar."*

Ebu'l-Melih, **Meymun b. Mihran**'ı şöyle derken işittiğini rivayet etmiştir: *"Geçmiş insanlara yetiştim. Onlar bineğe ata binmiş biriyle yanyana yaya yürüten birini gördüklerinde; 'bu zalimi Allah helâk etsin' derlerdi."*

Ebu'l-Melih, **Meymun b. Mihran**'dan naklediyor:

"Reha'dan Harran'a kadar beş dirhemimin olmasını istemem. Bazıları der ki: 'Kapını kapat ve evinde otur, bakalım rızkın kapına gelecek mi?'. Buna kesin bir örnek verilecek olsaydı, Hz Meryem'in durumu örnek verilir. O, kapısını kapatmış ve rızkı ayağına gelmiştir."⁽²⁾ Eğer insan rızkını arasa, güzel şeyler elde eder. (Herkes) kazandığı maldan üzerine düşeni yapsa, ne zenginler, ne de fakirler muhtaç olur."

"Yalnız sabredenlere mükâfatları hesapsız ödenecektir"⁽³⁾ âyeti hakkında ise Meymun şöyle demiştir: "Cennet odalarında hesapsız olarak mükâfatlandırılırlar."

Ebu'l-Melih rivayet ediyor:

"Meymun b. Mihran'ın yanıdaydık. Şöyle konuştu: 'Ey gençler! Gençliğinizdeki enerjinizi Allah'a itaat etmede harcayın. Ey ihtiyarlar! Ne zamana kadar yaşayabileceksiniz?'"

Ca'fer b. Berkan, **Meymun**'un şöyle dediğini rivayet ediyor:

(1) Vâkıa, 7.

(2) Bu âyette dahi hurma dalının çekilip silkelenmesi emrediliyor. Dolayısıyla birçok bilgin bu âyeti "Hakiki kaynağı unutmadan sebeplere tevessül etmek" şeklinde yorumlarlar. Meryem, 24-25.

(3) Zümer, 10.

"Sağlığımda bir dirhem sadaka vermeyi, öldükten sonra arkamdan yüz dirhem sadaka verilmesinden daha çok severim."

Ebu'l-Melih, Meymun'dan rivayet ediyor:

"Zikrin iki kısım olduğu söylenirdi. Birincisi dil ile Allah'ı zikretmek. Bundan daha üstün olanı ise, günahı işlemeyi önce Allah'ı hatırlayıp, vazgeçmektir."

Müslüman ve Kafirin Eşit Olarak Yükümlü Olduğu Konular, Hasan'ın Haccac'a Öğüt Verişi, Ömer'in Meymun'u Memur Etmesi, Hizmetçiye Güzel Muamele ve Zalime Hakkı Söylemeye Dâir

Ca'fer b. Berkan, Meymun b. Mihran'dan naklediyor:

"İki şeyde mü'min ve kâfir eşittir. Müslüman veya kâfirden aldığı emaneti muhafaza etmek, anne ve babaya iyi muamele etmek. Allah (c.c); 'Eğer onlar seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi (körü körüne) bana ortak koşman için zorlarsa, onlara itaat etme. Onlarla dünyada iyi geçin...' (1) buyurmuştur. Müslüman veya kâfire verilen sözü de tutmak gerekir."

Ebu'l-Melih, Meymun'dan rivayet ediyor: "Allah korkusundan, gözünün alabildiğine göğe bakamayanlara şahit oldum."

Muhammed b. Eyyub, Meymun'un şöyle dediğini rivayet ediyor: "Haccac, Hasan el-Basrî'yi cezalandırmak için çağırttı. Hasan el-Basrî Haccac'ın yanına gelince; 'ey Haccac! Adem (a.s)'e kadar kaç atan var' dedi. Haccac; 'çok' dedi. Hasan el-Basrî; 'onlar nerede?' deyince, Haccac; 'öldüler' karşılığını verdi. Sonra Haccac başını yere eğdi. Hasan el-Basrî ise, çıkıp gitti."

Ebu Muhammed el-Berberî rivayet ediyor:

Ömer b. Abdulaziz, Meymun'u (Arap) yarımadasının kadılığına ve vergi memurluğuna atadı. Meymun bir mektup yazarak görevden alınmasını istedi ve şöyle dedi: "Beni gücümün yetmeyeceği görevle görevlendirdin. Ben ihtiyar ve güçsüz biriyim." **Ömer b. Abdülaziz** ise cevaben şunları yazdı: "Vergiyi al ve sana zahir olduğu şekilde hükmet. Altından halkamadığın sorunları bana havale et. İnsanlar zor olan her şeyi terkedecek olsalar ne din,

(1) Lokman, 15.

ne de dünya kalır."

Ebu'l-Melih, Meymun'dan rivayet ediyor: *"Köleye işkence etme ve işlediği her suçtan ötürü onu dövme. Fakat işlediği suçu sakla ve Allah'a asi olduğu zaman onu cezalandır."*

Ca'fer b. Berkan, Meymun b. Mihran'dan rivayet ediyor:

"Zalim bir idarecinin önünde hakkı söylemekten daha üstün bir sadaka yoktur."

Gaflet, Simsiyah Hale Gelen Kalp, Nefsi Hesaba Çekmek, Malın Üç Özelliği, Sabır ve Takvânın Âfiyetle İlişkisi

Ali b. Sâbit, Meymun b. Mihran'dan rivayet ediyor: *"İnsanların uyanıkları ne kadar az. Kişiler, neyle emrolunduklarına ve peşinden koştukları dünyalıklara bakmadan kendi durumlarını göremezler. Sonra; 'onlar karnından başka bir şey düşünmeyen develer gibidirler' derler. Onların gafletini görünce, kendi nefislerine bakarlar ve; 'Allah'a yemin olsun ki biz de onlardan biriyiz' derler."*

Ca'fer b. Berkan, Meymun b. Mihran'ı şöyle derken işittiğini rivayet ediyor: *"Kul bir günah işlediği zaman, kalbine o günahın ötürü siyah bir nokta konur. Tevbe ettiği zaman, o siyah nokta silinir. Mü'minin kalbi ayna gibidir. Temiz olduğu zaman şeytan hangi yönden gelirse gelsin onu gösterir. Fakat kul günah işlemeye devam edince her günahın dolayısı kalbine siyah noktalar vurulur. Bu durum devam edince kalbi kararır ve kişi şeytanı görmez."*

Ca'fer b. Berkan, Meymun b. Mihran'ı şöyle derken işittiğini rivayet ediyor: *"Kişi ortağını hesaba çektiği gibi kendi nefsinin hesaba çekmedikçe müttakilerden olamaz. Yemeğinin, giyeceğinin ve içeceği haramdan veya helâlden geldiğine dikkat etmeden müttakilerden olamaz."*

Ca'fer b. Berkan, Meymun b. Mihran'dan rivayet ediyor:

"Malın üç hasleti vardır. Kişi bunların birinden kurtulduğu zaman diğer ikisine yakalanabilir. İkisinden kurtulsa da üçüncüsüne yakalanabilir. Kazancın helâl ve temiz olması lazımdır. Hanginizin kazancı helâldir ve ona haram karışmamıştır? Mal haram-

dan temiz olduğunda, üzerindeki hakların ödenmesi gerekir. Bundan da kurtulduğunda, israf etmemeli ve cimrilik edilmemelidir."

Ebu'l-Melih, Meymun'dan rivayet ediyor:

"Peygamber olan ve olmayan kişiler, hayrın en büyüğünü sadece sabırla elde etmişlerdir."

Dünya, Şehvet, Şeytan ve Âhiret, Allah Kelamının Unutuluşu, Rahibin Ölüm Hakkındaki Sözü ve Fâsıkın Yırtıcı Hayvana Benzemesi

Ebu'l-Melih, Meymun'dan rivayet ediyor: Adamın biri kendisine gelip; "Sen aralarında olduğun sürece insanlar âfiyet içinde olacaktır" deyince, diğeri; "İnsanlar Allah'tan korktukları sürece âfiyet içinde olurlar" karşılığını verdi.

Ebu'l-Melih, Meymun'dan rivayet ediyor:

"Dünya tatlıdır ve güzeldir. Şehvetlerle çevrilmiştir. Şeytan ise sinsi bir düşmandır. Âhiret işi geç, dünya işi ise erken gerçekleşir."

İbni Ubeyd anlatıyor: "Meymun'un memleketi tarafında veba hastalığı yayılmıştı. Ona mektup yazdım ve akrabalarının durumunu sordum. Bana yazdığı cevapta şöyle diyordu: 'Aile efradımı sorduğun mektubun bana ulaştı. Ailemden ve yakınlarımdan on kişi vefat etti. Ben, geldiğinde belâdan nefret ederim. Gelmediğine ise sevinmem. Sen Allah'ın Kitabı'na sarıl. İnsanlar Allah'ın kelâmını unutmuş ve insanların sözlerini ona tercih etmişlerdir. Dinde riyakârlıktan sakın.'"

Meymun b. Mihran'ın oğlu Amr rivayet ediyor:

"Babamla birlikte Kâbe'yi tavaf ediyordum. Babam bir ihtiyarla karşılaştı ve kucaklaştılar. Adamın yanında bana yakın bir genç vardı. Babam; 'bu kim?' diye sorunca, adam; 'oğlum' dedi. Babam; 'ondan razı mısın?' deyince, adam; 'biri hariç, bütün hayır alâmetlerini onda gördüm' karşılığını verdi. Babam; 'eksik olan hasleti nedir?' diye sorunca, adam; 'benden önce vefat etmesi ve onunla sevap kazanmam⁽¹⁾ karşılığını verdi. Sonra ayrıldık ve babama ihtiyarın kim olduğunu sordum. Karşılaştığımız ihtiyarın Mekhul olduğunu söyledi."

(1) Vefat burada; Nefsini öldürmesi, arzularına köle olmaması demektir. (Çev.)

Hişam b. Hassan, Meymun b. Mihran'dan rivayet ediyor:

Rahiplerden biri **Ömer b. Abdülaziz** (r.a)'in yanına girdi. **Ömer b. Abdülaziz** rahibe: *"Sürekli ağladığını haber aldım. Ağlama nedenin nedir?"* diye sorunca rahip şöyle dedi: *"Ey mü'minlerin emtri! Allah'a yemin olsun ki, insanların, dinlerine hiçbir şeyi tercih etmemelerine alışmıştım. Bugün ise dünyaların- dan daha kıymetli bir şeyleri yok. Bunun üzerine ölümün iyiler ve kötüler için daha hayırlı olacağını idrak ettim"*. Rahip çıkınca **Ömer b. Abdülaziz**: *"Ey Eyyub'un babası! Rahip doğru konuştu"* dedi.

Ebu'l-Melih, Meymun'dan naklediyor:

"Fâsık, vahşi hayvan konumundadır. Onunla konuşup serbest bıraktığında, müslümanların üzerine yırtıcı bir hayvan bırakmış olursun."

Âhîret Makamı ve Ameller, Özlem Varsa Ayrılık Zıyan Getirmez, Tevbe, Diğerlerinin Ayıbını Görmemek, Zulm Yü- künü Hafifletebilmek, Samimiyet, ve Günahkâr Olmanın Utancına Dâir

Ebu'l-Melih, Meymun'dan naklediyor:

"Kim yarınki makamını görmek istiyorsa, yaptığı amellere baksın. Kişi amellerine denk makam sahibi olacaktır."

Ca'fer b. Berkan anlatıyor: *"Meymun b. Mihran'a şöyle dedim: 'Falanca, ziyaretinde gecikiyor'. Bunun üzerine; 'sevgisi ve özlemi sabit olduktan sonra ayrılığın uzamasının ziyarı olmaz'"* dedi.

Ebu'l-Melih, Meymun b. Mihran'dan rivayet ediyor:

"Kim gizlice kötülük işlemişse, gizlice tevbe etsin. Kim de açıkça işlemişse açıkça tevbe etsin. Çünkü Allah (c.c) bağışlar ve utandırmaz. İnsanlar ise seni utandırır ve bağışlamazlar."

Ebu'l-Melih, Meymun'dan naklediyor:

"İnsanların en kötüler, başkalarını ayıplayanlardır."

Hasen, Meymun'dan rivayet ediyor: *"Ey âdemoğlu! Yükünü azalt. Çünkü bunun malını yemenden, ona zulmetmenden ve şuna*

sövmenden kaynaklanan zulmü taşımaya gücün yetmez. Bunların hepsini sırtına yüklenirsin. O halde yükünü hafiflet."

Meymun şöyle demiştir:

"Amelleriniz çok azdır. Amellerinizi ihlasla yapın. Herhangi bir kavim toplantı alanlarında kötülük işlerlerse, orada helak edilirler".

Ebu'l-Melih rivayet ediyor:

Meymun bir gün; "Bugün bir tarafa ayrılın ey günahkârlar!"⁽¹⁾ âyetini okudu ve dayanamayıp ağladı. Sonra; "mahlûklar bundan daha ağır bir azarlama duymamışlardır" dedi.

Meymun'dan Gelen Hadisler

Meymun b. Mihran, İbni Ömer ve İbni Abbas (r.a)'dan müsnet hadisler rivayet etmiştir.

Meymun b. Mihran, İbni Ömer (r.a)'den rivayet ediyor:

"Rasûlullah (s.a) meyve veren ağacın yakınına ve akan nehrin kıyısına abdest bozulmasını yasakladı."

Meymun b. Mihran, İbni Ömer (r.a)'den rivayet ediyor:

"Rasûlullah (s.a) koğuculuk yapmayı, gıybet etmeyi ve gıybet edenleri dinlemeyi yasakladı."

Meymun b. Mihran, İbni Ömer (r.a)'den rivayet ediyor:

Peygamber (s.a) bir iş için adamın birini görevlendirmek istedi. **Ebu Bekir (r.a)** sağ yanında, **Ömer (r.a)** ise sol yanında oturuyordu. Bunun üzerine **Ali (r.a)**; "Onları göndersen" deyince, **Rasûlullah (s.a)**; "Onları nasıl gönderirim? Kulak ve gözün baştaki yeri neyse, onların dindeki yeri aynıdır" buyurdu. (**Süleyman b. Kesir, Furat b. Saib'den** hadisın bir benzerini rivayet etmiştir.)

Meymun b. Mihran, İbni Ömer (r.a)'den naklediyor:

"Rasûlullah (s.a) Zühuleyfe'yi Medine ehli, Yelemlem'i Yemen ehli, Cuhfe'yi Şam ehli ve Zat-ı Karn'ı Taif ehli için mikât⁽²⁾ kıldı."

İbni Ömer (r.a) şöyle demiştir:

(1) Yasin, 59.

(2) Hac ibadetinin ifası için ihram giymeye başlanan yere mikât denir. (Çev.)

"Rasûlullah (s.a) Irak ehli için Zat-ı İrk'ı mikât kıldı."

(Bu hadis sahih hadistir. Meymun'dan sadece Ca'fer'in rivayet ettiğini bilmekteyiz.)

Meymun b. Mihran, İbni Ömer (r.a)'den naklediyor:

Rasûlullah (s.a) mecusileri hatırlattı ve şöyle dedi: *"Onlar paçalarını uzatır ve sakallarını tıraş ederler."* İbni Ömer (r.a), pantolonunun paçasını koyunun yünlerinin kesilmesi gibi keser kısaltırdı.

Meymun b. Mihran, İbni Ömer (r.a)'den Rasûlullah (s.a)'ın şöyle dediğini rivayet ediyor: *"Kimin malı gasbedilmek istenir de, vermemek için döğüşür ve öldürülürse, o şehittir."* (Ebu Ferve, Meymun'dan hadisin bir benzerini rivayet etmiştir)

Meymun b. Mihran, İbni Ömer (r.a)'den Rasûlullah (s.a)'ın şöyle dediğini rivayet ediyor: *"Âhir zamanda helâl olarak kazanılmış bir dirhem ve güvenilecek arkadaş çok az bulunur."*

Meymun b. Mihran, İbni Ömer (r.a)'den, Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğunu rivayet ediyor: *"Mü'minin ferâsetinden sakının. Çünkü mü'min Allah'ın nuruyla bakar."* (Meymun'un bu hadisi garibdir ve bu tarikten başka bir tarikte geldiğini bilmiyoruz.)

Meymun b. Mihran rivayet ediyor: *"Ali b. Ebî Talib, Abdurrahman b. Avfa, Peygamber (s.a)'i şöyle derken işittiğini söylüyor: "Sen, yerdekiler ve göktekiler katında güvenilensin."* (Meymun'un bu hadisi garibdir.)

Meymun b. Mihran, İbni Abbas (r.a)'dan rivayet ediyor:

"Peygamber (s.a) ihramlı ve oruçlu iken kan aldırdı."

Meymun b. Mihran, İbni Abbas (r.a)'dan rivayet ediyor:

"Peygamber (s.a) parçalayıcı diş sahibi vahşi hayvanların ve turnak sahibi kuşların etlerini yemeyi yasakladı."

(Şu'be ve Süfyan b. Hüseyin, el-Hakem'den bir benzerini rivayet etmiştir. Ayrıca Amr b. Dinar, Meymun'dan bir benzerini rivayet etmiştir.)

Meymun b. Mihran, İbni Abbas (r.a)'dan, Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

"Kıyâmet gününde en şiddetli azaba maruz kalacaklar, peygamberlere, sonra ashabıma ve sonra müslümanlara küfredenlerdir." (Meymun'un bu hadisi garibdir ve Muhammed b. Ziyad ondan münferid olarak rivayet etmiştir.)

Meymun b. Mihran, İbni Abbas (r.a)'dan rivayet ediyor:

"Peygamber (s.a) bir cenazenin namazını kıldırıldı ve dört tekbir aldı." Meymun şöyle devam ediyor: "Melekler Âdem (a.s)'in namazını kıldılar ve dört tekbir aldılar. Ebu Bekir (r.a) Fatıma (r.a)'nın, Ömer (r.a) Ebu Bekir (r.a)'in ve Süheyb, Ömer (r.a)'in namazını kılarken dört tekbir almışlardır."

Meymun b. Mihran, İbni Abbas (r.a)'dan, Âişe (r.a)'nın şöyle dediğini rivayet ediyor: *"Rasûlullah (s.a) namaz kılariken, elbisesinin üzerindeki (kurumuş) meniye ufaladım."*

Meymun b. Mihran, İbni Abbas (r.a)'dan, Peygamber (s.a)'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

"Kim gülerken günah işlerse, ağlayarak cehenneme girer."

Meymun b. Mihran, İbni Abbas (r.a)'dan, Rasûlullah (s.a)'ın şöyle dediğini rivayet ediyor: *"İki sınıf insan düzgün olursa, bütün insanlık düzgün olur. Onlar bozuk olursa bütün insanlık bozulur. Onlar âlimler ve emîrler (yöneticiler)'dir."*

Meymun b. Mihran, İbni Abbas (r.a)'dan, Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

"Sizi, Allah'a ortak koşmaktan kurtaracak bir kelime öğreteyim mi? Yatarken 'Kâfirun' süresini okuyunuz."

Meymun b. Mihran'ın babası, İbni Abbas (r.a)'dan, Peygamber (s.a)'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

"Allah (c.c) üç sınıf insanın namazını kabul etmez ve onlara melekler yaklaşmaz. Sarhoş ayılincaya kadar, cünüp yıkanincaya kadar ve zaferan süren, onu yıkayincaya kadar namazları kabul edilmez ve kendilerine melekler yaklaşmaz."

YEZİD B. ESAMM (R.H)

Zehebî, Yezîd b. Esamm'in, İbni Abbas'ın teyze çocuğu olduğunu naklediyor. Bu zat Rakka'ya yerleşiyor ve en çok da teyzesi Meymûne'den hadis rivâyet ediyor. ⁽¹⁾ Ebu Nuaym ise bu muhterem zatla ilgili şunları anlatıyor :⁽²⁾

Allah dostlarından biri de, Rabbinin yoluna giden, olgun din sahibi ve mükemmel insan **Yezîd b. Esamm'dır.**

Yezîd'in Bir Sarhoşla İlgili Rivâyetleri

Ca'fer b. Berkan, Yezîd b. Esamm'dan rivayet ediyor:

Şam ehlinde iktidar sahibi biri vardı. Ömer (r.a) bu adamın durumunu araştırdı ve sürekli içki içtiğini öğrendi. Bunun üzerine kâtibi çağırttı ve ona şunları yazmasını emretti: "*Ömer'den falancaya. Allah'ın selamı üzerine olsun. Kendisinden başka ilâh bulunmayan Allah'a hamdolsun. O günahı bağışlayan, tevbe kabul eden, azabı çetin ve lûtf sahibi olandır. Ondan başka hiçbir tanrı yoktur, dönüş ancak O'nadır...*" Sonra onu (tevbe) çağırdı ve beraberindekilere güvence verdi. Kalbiyle Allah'a tevbe etmesini istedi. Mektup o adama ulaşmış da; "*O, günahı bağışlayandır*" cümlesini okuyunca; "*Allah (c.c) beni uyarmıştır*" dedi. Mektubu tekrar tekrar okudu ve ağladı. Sonra tevbe etti. Bu durum Ömer (r.a)'e ulaşınca; "*Kardeşlerinizden birinin ayağı kaydığında, onları doğru yola getirmek için böyle yapın. Tевbe etmesi için Allah'a dua edin. Daha da sapıtması için şeytanına yardımcı olmayın*" dedi.

Cafer b. Berkan, Yezîd b. Esamm'dan rivayet ediyor:

"*Câhiliye devrinde adamın biri içki içip sarhoş oldu ve aklı, gökteki ayı yere indirmeye hükmetti. Onu indirinceye kadar uğraşmaya yemin etti. Bunun için havaya zıplıyor ve aşağı düşüyordu. Uzun bir süre bunu tekrarladı ve sonunda bitkin düşüp uyudu. Sabah olunca akrabalarına; 'yazıklar olsun, bana ne oldu?' dedi. 'Ayı yere indirmeye kalkıştın. Bunun için havaya zıplayıp durdun ve bu hale geldin' dediler. Bunun üzerine; 'beni böyle bir şeye sevkeden içki midir! Allah'a yemin olsun ki, bir daha içki içmeyece-*

(1) Zehebî, *el-Iber*, c.1. s.95.

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.4. s.97.

ğim" dedi.

Yezid b. Esamm'ın Hz. Hasan'ı Uyarması

Süfyan b. Uyeyne rivayet ediyor:

"Hasan b. Ali ayaklanmak için hareket ettiğinde Yezid b. Esamm, ona mektup yazarak şöyle dedi: *"Şüphesiz ki Kûfe ehli seni tahrik etmekten başka bir şey amaçlamıyor. Tahrik edilen insan endişelere maruz kalır. Seraba ve şimşeğe kanan kimselerden olmaktan seni Allah'a sığındırırım. Sabret, Allah'ın vaadi haktır. İnanmamış olanlar seni aldatmasın."*

Yezid'den Gelen Hadis Rivâyetleri

Yezid b. Esamm, Ebu Hureyre, İbni Abbas, Âişe ve Meymune (r.a)'den müsned rivayetlerde bulunmuştur.

Yezid b. Esamm ve başkaları Ebu Hureyre (r.a)'den merfû olarak, Peygamber (s.a)'in şöyle dediğini rivayet ediyorlar:

"Allah (c.c) şöyle der: *'Ben kulumun zannı üzereyim. Kulum bana dua ettiği zaman yanında olurum.'*"

Yezid b. Esamm, Ebu Hureyre (r.a)'den, merfû olarak Peygamber (r.a)'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

"Allah (c.c) şekillerinize ve mallarınıza bakmaz. Sadece kalplerinize ve amellerinize bakar." Sevrî, Cafer b. Berkan'dan bir benzerini rivayet etmiştir.

Yezid b. Esamm, Ebu Hureyre (r.a)'den, merfû olarak Peygamber (s.a)'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

"Zenginlik mal çokluğuyla değildir. Zenginlik gönül zenginliğidir. Allah'a yemin olsun ki, hata yapmanızdan korkmuyorum. Fakat kasıtlı hata işlemenizden korkuyorum. Fakir olmanızdan değil, zenginlikten ve çokluğunuza aldanmanızdan korkuyorum."

Yezid b. Esamm, Ebu Hureyre (r.a)'den, o da Peygamber (s.a)'den rivayet ediyor: *"Fitne ortaya çıkar ve herc artar."* Denildi ki; *"Ey Allah'ın Rasûlü! Herc nedir?"* Rasûlullah (s.a); *"Herc katliamın artması ve ilmin yok olmasıdır"* buyurdu.

Ömer (r.a) bunu Rasûlullah (s.a)'dan işitmiş ve işittiği bu hadisi aktararak şöyle demiştir: *"İlmin yok olması, insanların göğsünden sökölüp alınması ile değil, âlimlerin yok olmasıylaadır."*

Yezîd b. Esamm, Ebu Hureyre (r.a)'den, o da Peygamber (s.a)'den rivayet ediyor: *"Mikâil (a.s), sûra üfürmekle görevlendirildiğinden beri gözünü kırpmamıştır. Gözünü kırpıtığında, tekrar açmadan bir şey emredilir korkusuyla arşa bakmaktadır. Gözleri ise sanki parlayan iki yıldız gibidir."*

Yezîd'in bu hadisi garibdir. Kardeşinin oğlu **Ubeydullah b. Abdullah** kendisinden münferit olarak rivayet etmiştir.

Yezîd b. Esamm, Ebu Hureyre (r.a)'den, Rasûlullah (s.a)'ın şöyle dediğini rivayet ediyor: *"Sizden bazıları kardeşinin gözündeki çöpü görür de, kendi gözündeki direği görmez."*

Yezîd'in bu hadisi garibdir. **Muhammed b. Humeyr, Cafer**'den münferid olarak rivayet etmiştir.

Yezîd b. Esamm, İbni Abbas (r.a)'dan rivayet ediyor:

Adamın biri Peygamber (s.a)'e; *"Allah (c.c) dilemedi, ben diledim"* dedi. Rasûlullah (s.a) bunun üzerine; *"Allah'a ortak koş-tun. Sadece Allah diler"* buyurdu.

Ali b. Mishar, el-Eclah'tan bir benzerini rivayet etmiştir.

Yezîd b. Esamm, İbni Abbas (r.a)'dan, o da Peygamber (s.a)'den rivayet ediyor: *"Üç şeyden biri bir insanda bulunmazsa, Allah (c.c) onun diğer hatalarını bağışlar. Allah'a ortak koşmaz olduğu halde ölür, sihirbazlara uyan sihirci olmaz ve kardeşine kin gütmezse Allah (c.c) dilerse diğer günahlarını bağışlar."* **Yezîd'in** bu hadisi garibdir. Asıl adı **Râşid b. Keysan** olan **Ebu Fizâra** münferid olarak rivayet etmiştir.

Yezîd b. Esamm, İbni Abbas (r.a)'dan, o da Peygamber (s.a)'den rivayet ediyor: *"Kıyâmet gününde bir elbise, ekmek, ev ve içecekten daha fazla nimetlerden hesap sorulacaktır."*

Yezîd, İbni Abbas (r.a)'dan rivayet ediyor: Adamın biri Peygamber (s.a)'e; *"Babamın yerine hac yapayım mı?"* dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a); *"Evet babanın yerine hac yap. Hayrını artırmasan da, şerrini artırmamış olursun"* buyurdu. (**Yezîd'in** bu hadisi garibdir. **Sevri** münferid olarak rivayet etmiştir. **Sevri'nin**

asıl adı Süleyman b. Feyruz, künyesi ise Ebu İshak'tır. Bu zat Kûfe tabiilerindendir.)

Yezîd b. Esamm, Meymune (r.a)'den rivayet ediyor:

"Rasûlullah (s.a) secde ettiği zaman, karnını toplaması nede-niyle (küçük hacimli) herhangi bir hayvan karnının altından geç-mek istese geçebilirdi". Ca'fer b. Berkan, Yezîd'den bir benzerini rivayet etmiştir.

Yezîd b. Esamm, Meymune (r.a)'den rivayet ediyor:

"Peygamber (s.a) secde ettiği zaman koltuk altı görünecek kadar kollarını açardı".

Zehebî, Yezîd b. Esamm el-Âmirî'nin 103 yılında vefat etti-gini söylüyor. (1)

İBRAHİM B. DAVUD EL-KASSAR (R.H)

Ebu Nuaym anlatıyor :

Kimseye sezdirmeden gizlice ibadet eden, ölçülü ve güzel söz söyleyen Rakkah İbrahim b. Davud Ebu İshak el-Kassâr da Al-lah dostlarındandır.

İbrahim'in Hikmetli Sözleri

Hüseyin b. Ahmed, İbrahim el-Kassar'dan naklediyor :

"Her insanın kıymeti, gösterdiği gayret kadardır. Ama sırf dünya için gayret gösteriyorsa, onun ne gayretinin ne de derdinin bir kıymeti yoktur."

Ebu'l-Fadl Nasr b. Muhammed el-Ûsî, İbrahim b. Ahmed b. el-Müvellid'den, o da İbrahim el-Kassar'dan naklediyor :

"Allah'ı sevmenin alâmeti, O'na ibadet etmeyi her şeye tercih etmektir. Allah'ı seven kişi ona itaat eder, O'nun Rasûlü'nün izin-den gider."

"Beden gözleri iyi görebilir, ama kalb gözü dediğimiz bastret

(1) Zehebî, el-Iber, c.1. s.95.

hep zayıf kalmaktadır. Kulların en zayıfı benliğine esir düşendir. Kulların en güçlüsü ise nefsinin isteklerine karşı koyabilmendir."

"Ey dost! Dünyada sana iki şey yeter : İyi bir insana hizmet etmek ve mütevâzilerle dost olmak." ⁽¹⁾

İbnü'l-Cevzî de şu nakilleri yapıyor :

Ebu Bekir b. Şâzân, İbrahim el-Kassar'dan naklediyor :

"Marifetullah, Rab Teâlâ'yı tüm vehimlerden ve benzetmelerden ayrı olarak düşünmektir."

Yine İbrahim'den naklediliyor :

"Sana yeterli olan şey, sen yorulmadan sana gelecektir. Bıkkınlık, aşırı yorgunluk ve ağır yükler sonucu elde ettiklerin aslında senin için fuzûlidir."

İbrahim b. Ahmed b. el-Müvelled anlatıyor : Bir adam **İbrahim el-Kassar'a** sordu : *"Seven, sevdiğini belli eder mi? Allah'ı sevdiğini söyler mi? Ya da bu sevgisini gizleyebilir mi?"* **İbrahim** şu beyitleri okuyarak cevap verdi :

*"Siz dilinizle gizleyerek zafer kazandınız.
İçinizden kimin gücü yetebilir,
Durmadan akan gözleri saklamaya?
Bana dağların kaldırabileceği sevgiyi yüklediniz,
Oysa ben incecik bir gömleği bile,
Kaldırmaktan acizim, zayıfın zayıfıyım."*

Sülemî, İbrahim b. Davud el-Kassar'ın Şâm şeyhleri arasında pek itibarlı olduğunu, **Cüneyd-i Bağdâdî, İbnü'l-Cellâ** ve birçok üstadla yarenlik ettiğini belirtiyor. **İbrahim** sâde yaşardı, ailesini ve dostlarını çok severdi. 326 (H.) yılında vefat etti. ⁽²⁾

AHMED EL-MÛSULÎ (R.H) ⁽³⁾

Allah için yarışan, yaşadığının şahidi olan Ahmed el-Mûsulî

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.10. s.354.

(2) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Sâfîe*, c.4. s.168.

(3) Ebu Nuaym, *a.g.e*, c.8. s.288.

de bu tâîfedendir.

Cafer b. Muhammed b. Ahmed el-Meymûnî anlatıyor :

Ahmed el-Musûlî'ye şöyle dedim :

Ebu'l-Âliye er-Riyâhî, bazı kitaplarda şöyle bir dua okumuş. Bu dua benden uykuyu aldı, zevkleri kesti :

"Ey Ümmet-i Muhammed arasında kendini Allah'a adanmış (Rabbânî) lar topluluğu! O vatan için hazırlanın!"

Benden duayı okurken sözün burasında "*hazırlanın*" dediğimde **Ahmed el-Musûlî** önce sarardı, sonra kızardı, sonra mosmor oldu ve bayıldı. Oysa ben duanın devamında; "*O vatan için hazırlanın, içinde ırmaklar akan cennetler için...*" diyecektim!

EBU MESUD EL-MÜSULÎ (R.H)⁽¹⁾

Musullu **Ebu Mes'ud Muafi b. İmran** da bu tâîfedendir. **Ebu Mes'ud**, bilgin, aydın ve çalışkan biriydi. O son derecede fedakârdı.

Ali b. Haşrem anlatıyor : **Bişri Hâfî**'ye bir adam şöyle sordu : "**Muafi b. İmran**'ı niye bu kadar çok seviyorsun ?" **Bişri Hâfî** şöyle dedi :

"Süfyan-ı Sevrî ona 'Yakut' ismini vermişken, niçin sevmiyeyim ki onu?"

Muafi b. İmran, **Mugîre b. Ziyad**'dan, o **Atâ'an**, o da **Hız. Âişe**'den naklediyor : **Rasûlullah (s.a)** geceleri dört rekat namaz kılar ve ara verirdi. Sonra (böylece yeniden kılar, ara verir) iyice uzattı. Ona acıdım ve dedim ki : "*Anam, babam sana feda olsun Ya Rasûlallah! Allah senin önceki ve sonra ki tüm günahlarını affetmedi mi ?*" **Rasûlullah (s.a)**; "*Ben şükreden bir kul olmayayım mı ?*" dedi.

Ebu Nuaym'ın nakilleri burada bitiyor. **İbnü'l-Cevzî**, **Ebu Mesud**'un 220 (H.) yılında vefat ettiği bildiriyor.⁽²⁾

(1) **Ebu Nuaym**, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.8. s.289.

(2) **İbnü'l-Cevzî**, *Sıfatü's-Safve*, c.8. s.292.

SİBÂ EL-MÛSULÎ (R.H) ⁽¹⁾

Musullu Ebu Muhammed Sibâ el-Musûlî de bu tâifedendir. Fuzûlî işlerden uzak durmuş, Allah'a kavuşmak için çaba göstermiştir.

Sibâ anlatıyor : Davud (a.s) şöyle derdi : *"İlâhî! Namaz için ayağımı ve elimi suyla temizlememi emrettin. Peki senin için, kalbi-mi neyle temizleyeyim?"* Davud'un bu duasından sonra Allah ona dertler ve kederler verdi.

el-Muda, Sibâ'a sordu : *"Ey Ebu Muhammed! Züh'd o ermiş-leri nereye sürükledi?"* "Allah ile dost olmaya" dedi. Sibâ.

FETH B. SA'D EL-MÛSULÎ ⁽²⁾

Musullu Feth b. Sa'd da bu tâifedendir. O, kendi hevasından arınmaya çalışmış, Allah'ın emrine arzuyla koşmuştur. Feth, fakir kaldığı, aç kaldığı için şükreden biriydi. Peygamberlerin ve yüce insanların da böyle anlar yaşadığını söyleyerek Allah'a şükrederdi.

Ebu Musa İmran b. Musa et-Tarsûsî anlatıyor : Feth el-Musulî iki çocuk gördü. Birinin elinde balı bir ekmek parçası, diğerinin elindeyse üzerinde biraz baharat (ya da katık) bulunan bir ekmek parçası vardı. Ekmeği katıklı olan çocuk, balı olana; *"Bana biraz ekmeğinden verir misin?"* dedi. *"Tabi. Eğer benim köpeğim olursan, veririm!"* dedi. Öteki. *"Evet olurum!"* diyen çocuk geldi, arkadaşının peşine takıldı. Köpek gibi ardından gitti. Diğer de onu sürüyor hem de ona biraz ekmek uzatarak, köpek gibi çağırıyordu. Feth bu manzarayı görünce çocuğa şöyle dedi : *"Eğer ekmeğine razı olsaydın bu arkadaşına köpek olmazdın."*

Bu olayı anlatan Ebu Musa der ki : *"İşte, dünya budur."*

Muhammed b. Abdurrahman b. Habîb et-Tafavî diyor ki:

Feth el-Mûsulî'nin yanına girdim. Tuğlayla ısınıyordu. Feth Arap'tı ve zahid biriydi.

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.8. s.292.

(2) Ebu Nuaym, a.g.e, c.8. 293.

Feth, İsa b. Yunus'a ve onun akranlarına yetişmiştir. Aynı zamanda İsa'dan hadis senedi almıştır.

BAHREYNLİLER

HULEYFETÜ'L-ABDÎ (R.H) ⁽¹⁾

Huleyfetü'l-Abdî, tefekkür ve tasavvurdan zevk alırdı. Parlak ibretlerden istifade ederdi. Allah (c.c) ondan razı olsun.

Cafer b. Süleyman naklediyor :

Huleyfetü'l-Abdî'yi şöyle derken işittim : *"Şayet tefekkürsüz Allah (c.c.)'a ibadet edilmeseydi. O'na hiç kimse ibadet etmezdi. Fakat müminler, şu gecenin gelişini tefekkür ederler, geldiği zaman her şeyi doldurur, herşeyi örter. Gündüzün hükmünün gelişini tefekkür ederler; geldiği zaman gecenin hükmünü siler. Gök ile yer arasına musahhar kılınmış bulutları, yıldızları, kışı, yazı, tefekkür ederler. Vallahi müminler tefekkür etmelerini sürdürürlerken; kalpleri Rablerine kesin bin inançla inanmıştır."*

Hilal b. Darim b. Kays ed-Dârimî, anlatıyor : **Huleyfetü'l-Abdî**, bizim bir komşumuzdu. Gözler uyuduğu zaman şöyle derdi : *"Allah'ım, ben senin için kalktım, senin nezdindeki sevapları istiyorum."* Sonra namazgâhına yönelir, tan yeri ağrana kadar namaz kılardı. Onunla beraber oturan, yaşlı bir kadından duyduğuma göre; secde ederken şöyle dua edermiş : *"Allah'ım, bana itaatkarâne bir tevbe ve tevbe etmiş birinin huşûunu lûtfet. Beni kulların arasında, itaatin ile güzelleştir. Nezdinde, beni sana yaptığım güzel hizmetle-rimle iyileştir. Sana takvâ sahipleri geldiği zaman bana ikram et; sen en hayırlı maksudsun (teveccüh edilen), en hayırlı mabûdsun (ibadet edilen) en hayırlı mahmudsun (övülen) ve en hayırlı meş-kursun (şükredilen)."*

Hilal b. Dârim anlatıyor :

Bana **Huleyfe'nin** yanında oturan yaşlı bir kadın anlattı : **Huleyfetü'l-Abdî**, seher vaktinde şöyle dermiş : *"Ya Rabbi, eli boşlar kalktı; ben de kalktım. Biz senin kereminin peşindeyiz. Nice büyük*

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.6. s.306.

suçu olanın suçunu affettin! Nice büyük derdi olanın derdini giderdin! Nice hastalığı olanın hastalığını iyileştirdin! İzzetine and olsun, günahkâr olduktan sonra, bizi senin affını istemeğe iten sebep, senin kereminden, ikramından edindiğimiz bilgi oldu. Sen her hayır için ve musibet anında tek umut kaynağısın."

BAHREYNLİ ADSIZ BİR ÂBİD (R.H) ⁽¹⁾

Mesmâ b. Âsım anlatıyor :

Bahreyn ehlinde bir âbidin geceleyin Allah'a yalvardığını duyardım. Biz deniz kenarında yürürken ötelere şöyle dua eden bir ses gelirdi : *"Ey gözümün aydınlığı, ey kalbimin saadeti! Beni senin gözümden düşüren nedir, ey günahın arınma gücü ihsan eden Rab!... Beni affet!"* Meçhul derviş bunun üzerine hıçkırdı ve çığlık attı. Sonra şöyle dedi : *"Senin sevgin, saygın ve korkunla dolan kalplere müjdeler olsun! Senin aşkın o kalbi senin gayrına yalvarmaktan alıkoyar, sadece senin rızan için çabalar ve senin gazabını kazanmamak için titrer!"* Böyle diyen derviş yanbaşındaki kızkardeşlerine şöyle nasihat etti : *"Kızkardeşlerim! Âhireti kaybetmekten korkunuz. Zira âhirette geri dönüş yoktur!"*

BAHREYNLİ KADIN DERVİŞLER

EBU TARIK KIZI MÜNİFE (R.H) ⁽²⁾

Mesma' b. Âsım el-Mesma' anlatıyor : Bahreyn'de **Münife** adlı âbide bir hanım yaşardı. Gece çıktığı zaman şöyle derdi : *"Haydi ey nefis! Mümin için sevinç vakti geldi!"* Uzun geniş cübbesini giyer, ibadet köşesine çekilir, sabaha kadar bir hurma fidanı gibi dimdik namaz kılar. Sabahleyin güneş yükseldikten sonra yine namaz kılmaya başlar; ikindiye kadar devam ederdi. İkindiyi kıldıktan sonra güneş batana kadar hafifçe uyurdu. Onun âdeti böyleydi. Bazıları; *"Geceleyin uyusan, vücudun daha rahat eder, niçin böyle uyuyorsun?"* diye çıkıştıklarında; *"Hayır Vallahi! Dünyada olduğum müddetçe gece karanlığında uyumam."* derdi.

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Safve*, c.4. s.67.

(2) İbnü'l-Cevzi, a.g.e, c.4. s. 68.

Ebu Seyyar anlatıyor : Münife'nin akşamdan sabaha kadar ağlaya ağlaya şu âyeti okuduğunu duyardım : "Size Allah'ın âyetleri okunurken, üstelik Allah Rasûlü de aranızdayken, nasıl inkâra saparsınız? Her kim Allah'a dayanırsa kesinlikle doğru yola iletilmiştir."⁽¹⁾

Münife'nin akrabalarından biri şöyle diyor :

Münife Hatun kırk senesini gecelerini ibadetle ihyâ ederek geçirdi ve rahmeti Rahman'a kavuştu.

MÂCİDE EL-KUREŞİYYE (R.H) ⁽²⁾

Minhal b. Yahya el-Basrî, İyas b. Hamza'dan, o da Bahreynli bir adamdan naklediyor : Bahreyn'e yerleşmiş, Mâcide isimli Kureyşli bir kadın vardı. Şöyle derdi : "İsteklerim güneşin batışı ve doğuşuyla tükendi. Nerede bir kıpırtı işitsem, nerede bir ayak sesi duysam ölümü ensemde hissediyorum.... Yolculuğa mecbur bir ev halkı kendilerine verilen mühlet içinde aldanıp şaşırıldılar ve eğlenmeye daldılar. Sanki göç edecek olan onlar değilmiş gibi. Göçü düşünmeyen akıllara yazık! Yazık âhirete cahil kalan bedbahtlara! Verilen müddet ve yaşadıkları istidrac hali onları uyandırmadı bile"⁽³⁾ Onlar harama meyleden arzularının esiri oldular, güzel amelleri ihmal ettiler. Oysa gözlerini uhrevi gayelere dikip heveslerinden kopabilselerdi en ağır sandıkları güzel amel dahi onlara hafif ve zevkli gelecekti. Müminlere âhireti düşünmek ve âhiret için çabalamak, meşguliyet olarak kâfidir.

YEMÂME'DEN BİR DERVİŞ

YAHYA B. EBÎ KESİR ⁽⁴⁾

Âlim, râvi, basiretli, anlayışlı bir zat olan Yahya b. Ebî Kesir hidayet, gayret ve takvâ sahibiydi. Künyesi, Ebu Nasır idi.

(1) Âl-i İmran, 101.

(2) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c.4. s.69.

(3) İstidrac, Allah'ın, kuluna imtihan için birçok nimet vermesinden sonra kulun, azgınlığa razı azabı hakketmesi... Halbuki ona yaraşan şükretmesidir. (Bkz:Cürcânî, *Ta'rifât*, s.20).

(4) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.3. s.68.

İlmin Rahatlık İçinde Elde Edilemeyeceği, İlim Mirası, Yahya'nın Güzel Giyinmesi, Namaz, İlim ve Takva, Fıkıhın Önemi, Âlimlerin Tuza Benzemesi, ve Altı Prensibe Dâir

Abdullah b. Yahya b. Ebî Kesîr anlatıyor: Babamı şöyle derken işittim: *"İlim, vücud rahatlığıyla öğrenilmez." İlim mirası, altın mirasından daha hayırlıdır. "Sağlam iman, inciden hayırlıdır."*

Yahya b. Ebî Kesir ve Katâde şöyle derlerdi: *"Ümmeti Muhammed için haram arzulardan daha korkunç amaç yoktur."*

Âmir b. Yesâr anlatıyor: **Yahya b. Ebî Kesîr**, güzel giyinen, yakışıklı biriydi. Öldüğü zaman, otuz dirhemden başka bir şey bırakmadı. Onları da, ona kefen parası yaptılar.

Hâmid el-Kindî naklediyor:

Yahya b. Ebî Kesîr'i şöyle derken işittim: *"Fıkıhı namaz için öğren ve Kur'an'ın da tefsirini namaz için öğren."*

el-Evzaî, Yahya b. Ebi Kesîr'den rivayet ediyor: *"Kıyâmet gününde kula ilk sorulacak şey namazıdır. Namazı iyi olursa ameli de iyi olur. Namazı fasit olursa, amelinden hiçbir şey iyi olmaz."*

el-Evzâî, Yahya b. Ebî Kesir'den rivayet ediyor:

"Gerçek âlim Allah'tan korkandır."

el-Evzâî, Yahya'dan rivayet ediyor: *"Karşılaştığım her iki âlimden en bilgini, mutlaka fıkıh ilmini en çok bilendi."*

el-Evzâî, Yahya'dan naklediyor: *"Âlimler, her şeyi düzelten tuz gibidir. Şayet tuz bozulursa, onu hiçbir şey düzeltemez. Artık onun ayaklar altında çiğnenip atılması gerekir."*

el-Evzâî, Yahya'dan naklediyor:

"Altı şey vardır ki, onlar kimde bulunursa, imanı tamamlanmıştır: Allah (c.c)'in düşmanlarıyla kılıçla savaşmak, yazın oruç tutmak, kış gününde abdest uzuvlarını iyice yıkayarak abdest almak, bulutlu günde namazını erken kılmak, doğru yolda olduğunu bildiği halde müslüman kardeşiyle yaptığı tartışmayı terketmek, musibete karşı sabretmek."

Âbid, Mantık ve Yöntemin Sağlamlığı, Günahı Unutmamak, Takva ve Tevâzu, Bidata Karşı Tavrı, Cennetteki Nime-tin Mûsikî Olarak Yorumlanması, Ramazan Duası, ve Yanlış Oruçlara Dâir

el-Evzâî rivayet ediyor:

Yahya b. Ebî Kesîr'i şöyle derken işittim: *"İnsanlar; 'falanca âbiddir' diyorlar. Âbid, ancak takvâ sahibi olandır."*

Ebu Amr, Yahya b. Ebî Kesîr'den rivayet ediyor:

"Bir kişinin mantığı sağlam olursa, şüphesiz bu diğer işlerinde de görülür; mantığı fâsit olursa, şüphesiz bu diğer işlerinde de görülür."

el-Evzâî, Yahya'dan naklediyor: *"Sevaplarını (iyi amellerini) hatırlayıp, günahlarını unutmamı aldanmaktır."*

el-Evzaî, Yahya'dan rivayet ediyor: *"Amellerin en faziletlisi takvâdır, en faziletli ibadet de, tevâzudur."*

Ebu İshak el-Füzâri, Yahya'dan naklediyor: **Yahya** şöyle derdi: *"Yolda, bidat ehli biriyle karşılaşursan, sen başka bir yola sap."*

el-Evzâî, Yahya'dan rivayet ediyor: **Yahya**; *"İman edip iyi işler yapanlara gelince, onlar cennette nimetlere mazhar olacaklardır"*⁽¹⁾ âyetini şöyle yorumladı: *"Mazhar olacakları nimet, mûsikidir. Cennet ahalisi mûsikîye başladıkları zaman, cennette o musikiyi tekrar etmeyen bir ağaç kalmaz."*

Ebu Amr el-Evzaî anlatıyor: Yahya b. Ebî Kesîr, Ramazan geldiğinde şöyle derdi: "Allah'ım beni Ramazan'a teslim et. Ramazanı da bana teslim et ve onu benden, kabul ederek al."

el-Evzâî anlatıyor:

Yahya'yı şöyle derken işittim: *"Kişi, temiz helâli yemeyerek oruç tutar, pis haramı yiyerek iftar eder. Yani kardeşinin etini yiyerek"* (kardeşinin etini yemek, onu gıybet etmekten kinâyedir).

(1) Rum, 15.

Hilm ve Dürüstlüğü Ölçüsü, Bereketi Yokeden Üç Şey, Aileye Güzel Ahlakı Öğretmek, Cennetin Süslendiği İki Vakit, Niyet ve Amel ve Söz Gezdirmenin Fenalığına Dâir

el-Evzâî, Yahya'yı şöyle derken işittiğini söylüyor:

"Bir kişinin ne hilmî, öfke vakti gelinceye kadar hoşuna gitsin, ne de tamah edinceye kadar dürüstlüğü. Çünkü sen hangi tarafının ağır basacağını bilemezsin."

el-Evzâî, Yahya'dan naklediyor: *"Üç şey bir evde bulunursa, şüphesiz o evden bereket alınır: İsrâf, zina, hıyanet."*

el-Evzâî anlatıyor:

Yahya'yı şöyle derken işittim: "Kıyâmet günü için, bu ümmete verilmiş bir vaad olmasaydı, bir grup insan yerin dibine geçirilir, bir grup da seyirci olurdu."

Âmir b. Yesâf, Yahya'dan naklediyor: Hikmetli sözleri içeren bir kitapta şöyle okudum; *"Ey âdemoğlu, önce ailene güzel ahlâkı öğret, onlarla beraber yaşamak yeterli değildir."*

el-Evzâî, Yahya'dan naklediyor: Melek, kulun ameliyle sevinerek Allah (c.c)'a yükselir. Fakat Allah Teâlâ; *"O ameli günahlar defterine koyun; çünkü ben bu ameli istemedim"* der.

Ebu Amr, Yahya b. Ebî Kesîr'den rivayet ediyor: *"İki vakit vardır ki, o vakitlerde cennet süslenir, hûri kızları hazırlanır; biri namaz vakti, biri savaş vakti."*

Âmir b. Yesâf, Yahya b. Ebî Kesîr'den naklediyor:

"Niyet etmesini öğrenin; çünkü niyet, amelden daha tesirlidir."

İkrime b. Ammar, Yahya'dan naklediyor:

"Nemmam (ispiyoncu), bir saatte, sihirbazın bir ayda ifsat edemeyeceğini ifsat eder."

el-Evzâî, Yahya'dan rivayet ediyor:

Süleyman b. Davud (a.s) oğluna şöyle dedi: *"Ey oğlum! Nemîmeden (laf taşımaktan) sakın; çünkü o, kılıçtan daha keskindir. Zalim hükümdarın gazabından sakın; çünkü o, Azrail gibidir. Ey oğlum! Kavga etmekten kaçın; çünkü onun faydası azdır. O, kardeşler arasında düşmanlığı tahrik eder. Ey oğlum!*

Âdemoğlunun günahı, övünmeleridir. Zina ise, günahın ta kendisidir. Ey oğlum! Rüyalar çok az doğru çıkar, genellikle yalan söyler; bu seni üzmesin. Allah'ın kitabına sımsıkı sarıl, onu tabir (tefsir) et. Ey oğlum! Çok öfkeden sakın. Çünkü çok öfke, sabırlı (ağır başlı) adamın yüreğini hafifletir."

Aileyi Aşırı Sıkıkmamak, İbadeti Terketmenin Fenalığı, Kötü Arkadaş ve Süleyman (a.s.)'ın; Takva, Danışma, İlk Dost, Felah, Helâk, Zenginlik ve Huzura Dair Oğluna Verdiği Öğütler

el-Evzâî, Yahya b. Ebî Kesîr'den rivayet ediyor:

Süleyman (a.s) oğluna şöyle nasihat edermiş: "Ailende kötü bir huy görmediğin zaman, sıkıntıya sokup aşırı kıskanma! Suçu yoksa, senin yüzünden; masum olduğu halde, işlemediği bir suç üzerine alır."

Yahya b. Ebî Kesîr, naklediyor: **Süleyman b. Davud**, şöyle dedi: "Zenginlikten sonra fakirlik ne çirkin şeydir!.. Yoksullukla beraber günah ne çirkindir!.. Bunların hepsinden daha çirkin; bir kişinin âbid iken, ibadetini terketmesidir."

el-Evzâî, Yahya'dan naklediyor: Kardeşlerden en hayırlısı, dostuna; "Gel, ölmeden önce oruç tutalım" diyendir. Kardeşlerin en şerlisi ise, kardeşine; "Gel, ölmeden önce yiyelim, içelim" diyendir.

el-Evzâî, Yahyâ'dan naklediyor:

Süleyman (a.s) oğluna şöyle nasihat edermiş: "Ey oğlum, Allah (c.c)'tan daima kork! Çünkü Allah korkusu her şeye galip gelmiştir."

"Kim kötülük yaparsa, kendisine yapmıştır."

"Ey oğlum! Bir bilene danışmadan önce, hiçbir şey hakkında kesin kararını verme. Şayet danışırsan onun için tüzülmezsin!"

"Ey oğlum! İlk dostuna sımsıkı sarıl, sonrakiler o seviyede olmaz."

"Ey oğlum! Helâk olanın nasıl helâk olduğunu merak etme; ama, kurtulanın nasıl kurtulduğunu merak et! Ey oğlum!.. Ne vücut sıhhatinden daha faziletli bir zenginlik ne de huzurdan daha

üstün bir nimet vardır."

Yahya'nın Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisleri

Yahya b. Ebî Kesîr, çok sayıda sahabeye hadis isnat etmiştir. Bunlardan bazıları; **Enes b. Mâlik**, **Ebu Kâhil**, **Abdullah b. Ebî Evfa**, **Yusuf b. Abdullah b. Selâm**'dır. Tâbiin'den çok sayıda kişiden de rivayet etmiştir. **Said b. el-Müseyyeb**, **Ebu Seleme b. Abdurrahman**, **Urve b. ez-Zübeyr**, **Sâlim b. Abdullah**, **el-Kâsım b. Muhammed** ve **Abdullah b. Ebî Katâde** bunlar arasındadır.

Yahya, **Enes (r.a)**'den rivayet ediyor: Rasûlullah (s.a), bir kavmin yanında iftar ettiği zaman şöyle derdi: *"Yanınızda oruçlular iftar etsin, yemeğinizi iyiler yesin, melekler üzerinize rahmet indirsin!"*⁽¹⁾.

Yahya b. Ebî Kesîr, **Enes b. Mâlik (r.a)**'den rivayet ediyor: Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: *"Bana günler arzulundu. İçlerinden cuma günü bembeyaz ve parlaktı. O günün içinde siyah bir leke vardı. 'Bu nedir?' dedim. 'O kıyâmettir. Kıyâmet, cuma günü kopacak'"*⁽²⁾ denildi. **Yahya**, **Ebu Seleme**'den, o da **Ebu Hureyre (r.a)**'den rivayet ediyor:

Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: *"Ramazan ayından bir veya iki gün önce oruç tutmayın. Ancak, daha önceden başlayıp da tutan tutabilir"*⁽³⁾.

Yahya b. Ebî Kesîr, **Said b. el-Müseyyeb**'den, o da **Ebu'z-Zübeyr**'den, o da **Câbir (r.a)**'den rivayet ediyor: Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: *"İslâm üç (şeyin) üzerine kurulmuştur: 'Lâ ilâhe illallah' diyenler; onları bir günahattan ötürü, tekfir etmeyin, onların aleyhine şirkle şahitlik etmeyin. Kaderlerin hayırlısının, şerlisinin Allah (c.c)'tan geldiğini bilmek ve kıyâmete kadar devam edecek olan cihad; onun devam etmesini ne bir zalimin zulmü, ne de âdil kişinin adaleti bozabilir."*

Yahya b. Ebî Kesîr, **Urve b. ez-Zübeyr**'den, o da **İbni**

(1) Veki, Sevrî'den, o Hişam'dan, o da Yahya'dan rivayet etmiştir. Aynusu, Evzâi, Yahya'dan rivayet etmiştir.

(2) Garib hadistir.

(3) Sahih, sabittir.

Ömer (r.a)'den rivayet ediyor: Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: *"Sofra konulduğu zaman, sizden biriniz, önüne gelen yerden yesin. Çanağın üstünden (ortasından) almasın. Çünkü bereket üstünden gelir. Sofra kaldırılana kadar, kişi sofradan kalkmasın. Doysa bile, topluluk çekilene kadar elini yemekten çekmesin, (çekerse) özür gösterebilir. Çünkü (o hareketi) yanında oturan kişiyi utandırır. Belki o kişi, yemeğe ihtiyacı olduğu halde elini çeker. Yanında oturan kişinin önünden de yemesin."* (1)

Yahya b. Ebî Kesîr, İkrime'den, o da İbni Abbas (r.a)'dan rivayet ediyor: Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: *"İki nimette insanların çoğu aldanırlar; sıhhat ve boşluk (vakit)."* (2)

Yahya b. Ebî Kesîr, Nâfi'den, o da İbn Ömer (r.a)'den rivayet ediyor:

Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: *"Kimin konuşması fazla olursa; hataları da fazla olur. Kimin hataları çok olursa; günahları da çok olur. Kimin günahları çok olursa; cehennem ona daha layıktır. Kim Allah (c.c)'a ve kıyâmet gününe inanıyorsa, hayır söylesin veya sükût etsin."* (3)

Yahya b. Ebî Kesîr, Ebu Kulâbe'den, o da Sâbit b. ed-Dahhak el-Ensârî'den rivayet ediyor:

Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: *"Sahip olmadığı bir şeyi adayan kişiye sorumluluk yoktur. Mü'mine lanet etmek, onu öldürmek gibidir. Kim dünyada kendini bir şeyle öldürürse, kıyâmet gününde onunla azap edilir. Yalan yere, kim İslâm'dan başka bir dine yemin ederse, o, söylediği gibidir (yani o dinden sayılır). Kim bir mü'mini küfürle itham ederse, bu, onu öldürmek gibidir."* (4)

Yahya b. Ebî Kesîr el-Hasan'dan, o da Enes b. Mâlik (r.a)'den rivayet ediyor: Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: *"Bir kişi, yedi veya sekiz zirâ (arşın) bina yaptığı zaman, semâdan bir münâdi (tella) şöyle nidâ eder: 'Ey fâsıkların en fâsığı, nereye gidiyorsun?'"* (5)

(1) Sevrî'nin garîb hadislerindendir.

(2) Yahya'nın garîb hadislerindendir.

(3) Yahya'nın garîb hadislerindendir.

(4) Sahih, sâbit hadistir, Müttefakun aleyh. Yahya'dan, Tâbiîn'den Süleyman et-Teymî rivayet etmiştir. Tâbiîn'den olmayanlardan ve meşhurlardan; el-Evzâi, Muammer, Muaviye b. Sellam, Ali b. el-Mubârek, Eban b. Yezîd el-Attar, Harb b. Şedad rivayet etmiştir.

(5) Yahya'nın garîb hadislerindendir.

MISIRLILAR

Mısır çok eski dönemlerden beri tasavvufi temayüllere sahne olan bir bölgedir. İlk mutasavvıflardan **Zünnûn el-Mısırî**, gerek tasavvufi düşüncedeki yeri gerekse Mısır'ın İslam öncesi dönemlerde barındırdığı inanç ve kültür birikimi açısından kayda değer bir isimdir.

Derin irfânî şiirleri ile meşhur olan **İbnü'l-Fârid** da Mısırlıydı. Yazdığı **Bürde** kasidesiyle İslam âleminin dört bir yanında şöhet bulan **İmam Bûsirî** de Mısırlıdır. Bu eser **Abidin Paşa** tarafından Türkçe'ye çevrilip şerhedilmiştir.

Mısır birçok tarikatın doğduğu yerdir. Gerek Eyyûbîler gerekse Memlûklular devrinde tarikatların kendilerine özgü merasimleri dikkat çekmiş, Mısır neredeyse bir sufi merkezi olmuştur. O dönemlerde başlayan Ezher civarına çadır kurup zikir yapma âdeti bu gün bile aynı canlılıkla devam etmektedir. Hüseyin Günü diye bilinen Hz. **Hüseyin**'in şehid edildiği günün yıldönümlerinde Mısırın heryanından tasavvufi meşrepli kimseler gelir, Ezher ve Hüseyin Câmii çevresinde çadırlarını kurarlar. Birkaç gün süren bu merasimlere katılım çoktur. Akşamları ışıklar yanar, Ezher'in minâresinden bakıldığında çevredeki meydanların ve yüzlerce yıldır muhafaza edilen ara sokakların bir kısım çadırlarla dolduğu görülür. Son akşam halkın Hüseyin Camii'nde gecelediğini diğer bir kısmının da sabahlara kadar süren cehri zikir halkalarına katılarak coştüğünü görürsünüz. 70-80 yaşındaki ihtiyârlar bile yatsıdan sonra başlayıp sabaha kadar devam eden bu halkalarda rakseder. Ortada oturan zat Hz. **Hüseyin**, aşk yolu, evliyanın büyükleri hakkında okuduğu kasidelerle çevredekileri coşturur. Hemen yanı başında bulunan çalgıcılar Mısır'a özgü çalgılarla cemaati canlandırırlar. Kıpırdanmalar başlar, önce 3,5 derken 15 yirmi kişilik gruplar ne zaman durulacağını bilmemesine uzun bir zikre başlarlar. Zamanı, mekânı, kendilerini ve herşeyi unuturlar. Her çadır böyledir ve yüze yakın çadır vardır.

Akşam ve sabah yemek esnasında oradan geçmekte olan herkese bir şeyden ikram edilir. Ful denen bir bakla çeşidi, Sudan fışığı ve pısmış nohut.. O gece ses ve görüntü öylesine diri ve yaygındır ki çevre bir binada uyuyan kişi dahi rüyasında aynı sesleri, zikirleri ve vecdi yaşayabilir. Toplu ve ritimli zikir; seksenlik kam-

burlaşmış bir ihtiyarı yerinden kaldırtıp yirmilik genç gibi saatlerce sallayabilir, döndürebilir. Baş ve gövde; öne, arkaya sağa ve sola eğilir. Zikre katılanlar içinde 6-7 saatlik zikrin birkaç dakika sürdüğünü söyleyenler olduğu gibi, seneler kadar uzun geldiğini cümle âlemi dolaştıklarını söyleyenler de vardır.

Mısırdaki en çok tesiri ve mensubu bulunan tarikatlar; Kâdiriyye, Rifaiyye, Bedeviyye ve Dussukiyye'dir. Şâzeliler de çoktur. Allâme Suyutî Mısır hakkında yazdığı Hüsni'l-Muhâdara adlı eserinde bu yörenin fıkıhçılarından, sufilerinden uzun uzun bahseder.

Son dönemlerde de tasavvuf sahasında Ebu'l-Vefa et-Taftazânî gibi sûfi meşrepli, üstâd araştırmacılar çıkaran Mısır René Guenon gibi sûfi mühtedîlerin de yatağı olmuştur.

ZÜNNÜN EL-MİSRÎ (R.H)

Ebu'l-Feyz Sevbân b. İbrâhim Zünnûn el-Mısırî 180 (H.) yılında Mısır'ın İhmim kasabasında doğdu. Musanniflerin bildirdiğine göre aslı Nûba ırkındandır. Nubalılar Mısır'ın bugün de hala Said bölgesi olarak bilinen güney kısmına yerleşmiş eski bir ırktır. Afrika halkları ile Sâmi ırklarının karışımı olan bu kavim Mısır'ın eski uygarlığının da esas sahibidirler. Zünnûn sadece tasavvufia değil tıp ve kimya ilimleriyle de ilgilendi. Hikmete dâir düşünceleri sebebiyle bazı Malikîlerin ve tarihçi Abdullah b. Abdülhakem'in eleştirilerine maruz kalsa da, onun Ehl-i Sünnet dairesinde kaldığı herkesce kabul edilir. Mutezile eğilimli bilginler de Zünnûn'a, Kur'an'ın kıdemine hükmettiği için saldırıyorlardı. ⁽¹⁾ Zünnûn'un babası İbrahim, İshak b. Muhammed el-Ensârî'nin azatlılarından idi. İbrahim'in; Zünnûn, Zülkifl, Abdülbari ve el-Hümeysâ olmak üzere dört oğlu vardı. ⁽²⁾ Zünnûn'un tasavvufî anlayışı de-rindir. Ebu Nuaym şöyle diyor :

"Hakikatları söyleyen, yolları aydınlatan, herkesin rızasını kazanmış hakem, parlak bir önder. Zünnûn el-Mısırî'nin sağlam yorumları, herkes tarafından anlaşılamayacak ince sembolleri vardır. O, gören zikreden ve günahattan kaçan biriydi." ⁽³⁾

Zünnûn tasavvuf dünyasında Mevla'ya yakarış biçimi, hikmetli sözleri ve vaazlarıyla meşhur olan biriydi.

Zünnûn'a Yapılan Övgüler, Zünnûn'un Duaları, Çeşitli Menkıbeleri ve Hikmetli Sözleri

İbnü'l-Cellâ şöyle diyor :

"Ben altıyüz şeyh ile karşılaştım. Ama dört kişi var ki onlar gibisini görmedim. Bunlardan biri de Zünnûn'dur." ⁽⁴⁾

Ali b. el-Heysem el-Mısırî, Zünnûn'un şöyle duâ ettiğini söylüyor : *"Allah'ım Bizi zalimlerin diyarını geçen, hakikati göremeyen cahillerle dostluğu garipseyen, İhlas ışığına amel meyvesini*

(1) Fuad Sezgin, *Târîhü'l-Türâsî'l-Arabî*, c.1. Bölüm 4, s.643.

(2) İbnü'l-Cevzi, *Sıfâtü's-Safve*, c.4. s.261.

(3) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.9. s.331.

(4) İbnü'l-Cevzi, *a.g.e.*, c.4. s.261.

katık eden, hikmet pınarından susuzluğunu gideren, anlayanların gemisine binen, necât denizinde yüzen, yakın rüzgarıyla ferahlayan kullarından eyle! Allah'ım, bizi o kullarından eyle ki, ruhları en yüce mertebelerde dolaşmaktadır. Onlar ölümsüzlük kadehinden yudumlamışlar, senin ikramınla arş'ın altında gölgelenmektedirler. Allah'ım bizi sabır kapısını açan, ümitsizlik ve bezginlik hendeklerini geçen hak arzuların köprüsünü açan kullarından eyle!"

Abdül'l-Kuddûs b. Abdurrahman eş-Şâmî, Ebu'l-Feyz Zünnûn b. İbrahim el-Mısrî'den naklediyor :

"Allah'ım! Benim sana giden yolum, benim tek vesilem, senin bana ihsan ettiğin şeylerdir. Bana şefa'at edecek tek şey, senin rahmetindir. İlâhî! Sana erdemliler arasında duâ ederken 'Ey Rabbim' derim, kendi başıma dua ederken 'ey Sevgilim' derim. Ya Rab! Seni istiyorum, senin Rabbim olduğunu tâ gönlümden ikrâr ediyorum. Dönüşüm sanadır. Sen beni rahmetinle yarattın, oysa ben daha önce hiçbir şey değildim. Beni topraktan var edip sulbe yerleştirdin, sonra ana rahmine koydun beni. Bana ihtimam ve şefkatla baktın, bir süre çıkarmadın oradan. Beni kan ve kat kat etten müteşekkîl üç kat karanlık yerde büyüttün. Sonra tam bir insan sûretinde dünyaya saldı beni. Beni beşiğimdeyken korudun. Bana tâze süt ikram ettin, bana ana sevgisi altında yetiştirmeyi ihsan ettin. O bana merhametle eğildi, beni en güzel şekilde terbiye etti. Ey Rabbim! Beni cinlerin fecaatlarından, şeytan seciyeli insanların şerrinden uzak eden sensin! Benim bedenime çirkinlik ve noksanlık vermedin. Ey Rahîm! Sen yücesin, her şeyden üstünsün. Bana akıl verdin, gaflet perdesini kalbimden kaldırdın, yarattığın mahlûklara ibret gözüyle bakmayı nasib ettin bana! Bana hüccetini açıkladın. Mahlûkat âlemiyle kendine dâir işaretler gönderdin bana! Peygamberlerinin rehberliği ile zâtını bana bildirdin. Ey Rab! Ben senin nimetlerini sayamam. Hangi nimetini sayayım ki? Sana dua ettim, duamı kabul ettin. Senden istedim, verdin. Sana hamdettim, beni nimete boğdun. Sana şükrettim, nimetlerini artırdın. Ya Rab! Ben senin hangi nimetine hakkıyla şükredebilirim ki? Ey Rab! Kaçınalım diye fücür ve günahın ne olduğunu anlattın bana, sarılalım diye takvâya davet ettin beni! Ey Rab! Meleklerin ve peygamberlerin övgüsüne yakın olmasını arzu ettiğim bir samimiyet içinde sana hamdediyorum."

Marifete Varmanın Yolu, "Kötü İşçiler Gibi Parasını İsteyenlerden Olmamak" ve Ağlamamak Hakkında Bir Derviş Kadının Sözleri

Yusuf b. el-Hüseyin, Zünnûn'dan naklediyor :

"Marifete şu fikirle erişilir : Kâinatın, tüm mahlûkların süregelen hareketine bakmalı ve Allah Teâlâ bunları ne güzel yaratmış ne güzel yönetiyor! ' diye düşünmelisin."

Muhammed b. İshak eş-Şamsâtî, Zünnûn el-Mısırî'den naklediyor : Antakya dağlarında geziyordum. Karşıma yün elbise giyinmiş meczup bir kadın çıktı. Ona selam verdim. Selamımı aldı ve hemen sordu : *"Sen Zünnûn değil misin?" "Allah korusun seni! Nasıl bildin?"* dedim. *"Senin kalbinde de benim kalbinde de Yüce sevgilinin özlemi var. Allah sevgisini arayışından bildim ismini."* dedi. Sonra biraz durdu : *"Sana bir şey sorayım mı?"* dedi. *"Sorabilirsin"* dedim. *"Söyle bakalım cömertlik (sehâ) nedir?" "Vermek, infak etmektir."* dedim. *"Söylediğin söz, dünyaya dâir cömertliktir! Din hususunda cömertlik nasıl olur?"* dedi. *"Mevlâ'ya itaat ve ibadet için yarışmaktır."* dedim. *"Peki, Mevlâ'ya itaat için koşup acele ettiğinde, O'ndan bir menfaat, bir hayır mı istiyorsun?"* dedi. Ben de; *"Evet!"* dedim. O zaman kadın şöyle dedi : *"Bu görüşünü değiştir. Zira bu fikir din hususunda hiç de iyi değil. Mevlâ'ya itaat ve ibadet etmede süratli olmak, yaptığın ameller karşılığında O'ndan hiçbir şey ummamanla olur. Kötü işçiler gibi çalıştıktan sonra yaptığı yarım yamalak iş için parasını isteyen kişi olmaktan kork! Allah Teâlâ'ya, saygı ile, O'nun rahmetini umup heybeti önünde eğilerek ibadet et!"*

Said b. Osman, Zünnûn'dan naklediyor :

Yaptığım yolculukların birinde bir kadınla karşılaştım. Bana; *"Sen kimsin?"* diye sordu. *"Garib, yalnız bir adam"* dedim. Şöyle dedi : *"Yazık sana! Allah ile bir olduktan sonra gurbet ve yalnızlığın kederini taşıyor musun? O gariplerin dostudur. Zayıfların yardımcıdır."* Kadının bu sözlerinden etkilenerak ağladım. Bana tekrar sordu : *"Seni ağlatan nedir?"* Cevap verdim : *"Kabuk bağlamış bir yaraya konan merhemdir ki, iyileşmesi pek yakın idi."* Kadın yine sordu : *"Eğer doğru söylüyorsan niçin ağlıyorsun?"* Ben şaşırarak : *"Niçin ağlamıyayım ki?"* dedim. Kadın şu açıklamayı yaptı : *"Ağlamak, kalbi rahatlatır. Ağlamak kalbin sığındığı bir yu-*

vadır. Oysa kalp için gizlenmeye en layık olan, ondan kopan feryat-lardır. Gözyaşlarını saldıgın zaman kalbin tatmin oluyor ve sakinleşiyor. Doktorların da hastayı iyileştirmek için tavsiye ettikleri za-yıf yöntem budur."

Ben kadının söylediği hikmet dolu ifadelerle hayran kalmış su-suyordum. Ansızın konuştu : "Ne oldu, neden sustun." Cevap ver-dim : "Bu sözleri düşünüyorum." Şöyle dedi : "Biraz önce dile getir-diğin yarayı unutmuşa benziyorsun?" Cevap verdim : "Hayır!... Ben hikmetli kelimelere ihtiyacı olmayan biri değilim!" Kadın söz-lerini şöyle tamamladı : "Rabbine olan sevginde samimiysen, ona hep özlem duy! O'na âşık ol! Allah Teâlâ'nın öyle bir günü vardır ki, ikram kürsüsünde sevdiği kullarına tecelli edecek, onlara sevgi iksiriyle dolu kadehinden yudum yudum içirecektir. Bir daha susa-mak yoktur o gün!" Kadın bu sözleri söyledi ve gitti. Onun ağlama-ya başladığını duydum. Şöyle diyordu ağlarken : "Ey efendim! Ey Yüce Mevlâ! Beni ağlamaktan alıkoyacak meleği (Azraili) bulama-dığım şu dünyada daha ne kadar tutacaksın?"

Seçkin Kul Olmanın Alâmetleri

Said b. Osman el-Hulayt anlatıyor :

Zünnûn el-Misrî; "Allah, kulları için bazılarını seçmiş, onla-rı arındırmış ve üstün kılmıştır" dedi. Ona sordular : "Bu kulların vasfı nedir?" Zünnûn cevap verdi : "O kullar dünyanın vereceği rahatlığı önemsemezler, bilakis bu rahatlıktan uzak dururlar. Al-lah'ın emrini yerine getirirler, O'na sadece O'na ibadet ederler ve insanlar gözünde mertebelerinin düşmesinden rahatsız olmazlar." Zünnûn'a yine sordular "Peki, Allah Teâlâ'nın kuluna yönelmesi-nin, O'nu seçkin kılmasının alâmeti nedir?" Zünnûn cevap verdi : "O kul sabırlıdır. Allah'ın nimetlerine şükreder ve O'nu anar." Zünnûn'a bu sefer şöyle sordular : "Allah Teâlâ'nın bir kuldan yüz çevirdiğine dâir alâmet nedir?" Zünnûn şöyle dedi : "Günahkâr, Allah'tan habersiz, Allah'ın zikrinden uzak, O'nun emirlerinden yüz çeviren kul Allah'ın hoşnut olmadığı kuldur." Zünnûn bu cevabı verdikten sonra sözlerini şöyle noktaladı : "Bu dünya ve tüm yaratıklar Allah'ın kullarıdır. Onları itaat için yarattı. Onların rızıklarını veriyor. Onları kötülüklerden men edi-yor. Onları uyarıyor. Oysa kullar Allah'ın nehyettiği şeye ihtiras ve arzu ile koşuyorlar. Daha da çok rızık ve nimet isteğiyle yanıp tutu-

şuyorlar. Bilmiyorlar ki yiyecekleri belirli rızıktan bir lokma dahi fazlası onlara nasib olmayacak!"

Denizi Seyreden Zünnûn'un İlgili Beyitleri

Ebu Bekir Muhammed b. Halef el-Müneddeb anlatıyor :

Zünnûn el-Mısırî'yî deniz kenarında Mûsa Kayası diye bilinen yerde gördüm. Gece karanlığı çökünce bulunduğu yerden daha açığa çıktı, göğe ve suya bakıp şöyle dedi : *"Sübhanallah! Ne kadar azametli, ne kadar heybetli, ne kadar uçsuz bucaksızsınız! Sizleri yaratan Allah elbetteki sizlerden daha yüce daha heybetlidir."* Gece ilerleyince Zünnûn'un şu beyitleri söyleye söyleye sabahladığını duydum .

*"Siz de ey insanlar dostunuzu arayın,
Benim bulduğum gibi.
Ben kendime huzur ve mesken buldum,
Uzaklaştığımda beni çekiyor
Yaklaştığımda daha da yakın ediyor beni."*

Ebu Osman Said b. el-Hakem Ebu'l-Feyz Zünnûn el-Mısırî'den naklediyor : *Karanlık bir gece vakti Beytül-Makdis civarındaki tepelerde geziniyordum. Birden yanık bir ağlama sesi duydum. Şöyle diyordu ağlayan adam : "Ey ünsiyetten sonra gelen yabancılık! Ey vatandan uzak olmanın verdiği yalnızlık! Ey zenginlikten sonra gelen fakirlik! Ey izzet ve şereften sonra gelen zillet!"* Sesin nereden geldiğini araştırdım. Yaklaştığımda onun ağlayışı beni de etkilemişti. Ben de ağlıyordum. Sabah olduğunda adama baktım, yanmış bir odun parçası gibi zayıf, kuruca mahzun biriydi. Şöyle dedim : *"Allah seni rahmetiyle kuşatsın. O sözleri söyleyen sendin demek?"* Adam şöyle dedi : *"Bırak beni! Bir kalbim vardı, onu da kaybettim."* Ve ardından şu beyti okudu :

*"Bir kalbim vardı onunla yaşıyordum,
Dilediğimce
Şimdi ilâhî sevgiye yandım vuruldum."*

Ben de adama şu beyitleri okudum :

*"Sen göze alıyorsan eğer sevgiyi,
Bela ve hüzünden nasıl şikâyetçi oluyorsun?
Seven katlanmaz mı sevdiği için,
Sabretmez mi ardarda gelen darbelere?
Allah sevgisi, saadetin ta kendisi,
Şifa onunla gelmez mi tüm dertlere?"*

Hikmet ve Akılın Önceliği, "Allah'ı Unutturan Her Şeyin Dünya Oluşu" ve Sırr-ı İlâhiyi Açığa Vurmamaya Dair

Ebu Yakub İshak b. İbrahim el-Havvas, Zünnûn'dan naklediyor : *"Âhiret yoluna giren, hikmet sahibi insanlarla görüşsün. Onlara danışsın. Aranacak ve sorulacak ilk şey akıldır. Çünkü her şey ancak akılla idrak edilir. Allah için bir hizmette bulunmak istediğinde önce aklet, niçin ve neye hizmet ettiğini düşün. Sonra hizmet et."*

Yusuf b. el-Hasan anlatıyor : Basralı bir adam Zünnûn'a geldi ve şöyle sordu : *"İnsanlardan uzak, inzivaya gömülmek ne zaman doğru olur benim için?"* Zünnûn cevap verdi : *"Nefsinin uzletine dayanabildiğin zaman! Onu yalnız bırakabiliyorsan inzivaya çekilebilirsin."* Basralı yine sordu : *"Peki kendimi nasıl inzivaya çekebilirim?"*

Zünnûn, şöyle dedi : *"Önce kendine karşı zâhid olmalısın. Nefsini değersiz görebilmelisin, seni Allah'tan alıkoyacak, sana Allah'ı unutturacak her şeyden uzak durmalısın. Zira sana Allah'ı unutturan her şey dünyadır."*

Ebu Osman, Zünnûn'dan naklediyor :

"Allah'ın dostluğunu isteyenler (müridler) içinde kalbi nifakla en çok dolan kişi, bir an hüccetsiz şeyler söyleyen ve kendi ile Rabbi arasında sır olan güzel hâli açığa vurup anlatandır."

Arifteki Sevinç ve Hüznün İçişeliğine Dâir

Ebu Osman anlatıyor :

Bir adam Zünnûn'a sordu : *"Hangi hal ârif üzerinde daha kalıcıdır, sevinç mi, hüznün mü, dert mi, rahatlık mı?"* Zünnûn şu ce-

vabı verdi : "Allah hepimizi arzu ettiğimiz yüce mertebelere erıştır-sin. Ey Dost, Allah en iyisini bilir, ben sanıyorum ki burada bir di-ğ erinden ayrı ve bağımsız haller yoktur. Sebebi olmayan sebep de yoktur. Sana bir misal vereyim : Ârif kul bu dünyada, başına kerâmet tacını takmış ve bir rahat yatak üzerine oturmuş adama benzer. Adamın başının tam üzerinde neredeyse saçlarına değ en keskin bir kılıç vardır. Bulunduğu odanın kapısında ise kükreyen iki aslan bulunmaktadır. Eldeki tüm mülk her an helak olma ile karşı karşıyadır. Bu adam iş i tamam olup (ruhu teslim etmedikçe) nasıl sevinebilsin ki?"

Muhammed b. Said el-Havârizmî anlatıyor :

Zünnûn el-Mısıriye; "Muhabbet-i İlâhiyye nedir?" diye soru-lunca **Zünnûn** Allah sevgisini şöyle tarif etti : "Allah'ın sevdiğini sevmen, Allah'ın buğz ettiğine buğz etmen, müminlere karşı yumu-ş ak ve şefkatli, gerçeği örten o kafirlere karşı sert olman ve din hu-susunda sadece Rasûlullah'a uymandır."

Ârifin Tüm Hallerde Rabbine Sarılışı ve Zünnûn'un Ce-nazesindeki Yeş il Kuşlar

Abbas b. Hamza, Zünnûn el-Mısıri'den naklediyor : "Ârif sadece bazı anlarda ve bazı hallerde Rabbine yapış an değildir. O bütün hallerde Rabbini arar. O'na sarılır."

Muhammed b. Ziyad anlatıyor : "Zünnûn vefat ettiğinde ce-nazesi üzerinde yeş il kuşlar gördüm. Bunların ne olduğunu hiç an-layamadım. O bizim yanımızda, Mısır'da öldü. Kabrinin de oraya yapılmasını ve yükseltilmesini emretti." (1)

Zünnûn'un Hadis Aldığı Kimseler ve Hadisleri

Zünnûn; İmam Mâlik, Leys b. Sa'd, Süfyân b. Uyeyne, Fudayl b. İyad ve İbni Lûheyâ'dan hadis almıştır. (2)

Zünnûn, Süfyân b. Uyeyne'den, o Ebu Bekir'den o Enes b. Mâlik'ten o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor : "Ölüyü üç şey ta-kip eder, ikisi döner, sadece ameli onunla baş başa kalır." (Bu hadis

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evlâd*, c.9. s.331-335.

(2) Ebu Nuaym, a.g.e, c.10. s.3.

sahih ve sabittir).

Yusuf b. el-Hüseyin Zünnûn'dan naklediyor :

"Salih insanların dostluğu ile hayat hoş olur, çekilir hâle gelir. Hayır, salih arkadaşta birikmiştir. Bir şeyi unuttuğun zaman seni uyarır, hatırladığın zaman sana yardım eder."

"Bedenin hastalığı ağrı ve sızularla belli olur. Kalbin hastalığı ise günahlarla ortaya çıkar. Beden yemeğin tadını hastayken nasıl alamazsa, kalp de günah batağındayken ibâdetin lezzetini hissedemez."

"Nimetler, kadru kıymetini bilmeyen kişiden, ansızın ummadığı ve anlamadığı bir şekilde çekip alınır!"

"Allah hiçbir kuluna akıldan daha güzel ve daha değerli bir giysi vermemiştir. Hiç kimseye ilimden daha parlak bir kolye vermemiştir. Ve hiç kimseyi de hilminden daha üstün ve kıymetli bir zinetle süslememiştir. Bunların en üst dereceye varması takva ile olur."

Muhammed b. Ahmed b. Seleme, Zünnûn'dan, nasihat ister. Zünnûn da şöyle der : *"İnsanların kusurları, seni kendi kusurunu aramaktan alıkoymasın! Sen insanların üstünde gözleyici bir polis değilsin! Allah'a en yakın kul, Allah'ı en iyi akleden kuldur."*

"Bütün zamanlarında Allah'a güven! Allah'ı düşünüyorum, Allah'la beraberim, dediğin anlara güvenme! Ve hep aklet! Zira akletmek Allah'ı birlemenin alâmetidir."

Said b. Osman, Zünnûn'dan naklediyor :

"Zahirde Allah'a en çok gönderme yapan, en çok Allah'dan bahseden kişi, Allah'tan en uzak kişi olabilir."

"Dünya hiç de hoş bir yer değil, ama Allah'ı zikredince başka! Âhiret de ancak O'nun afvı ile güzelleşiyor! Cennet ise ancak O'nun tecellisi ile cennet!"

Yusuf b. el-Hüseyin, Zünnûn'dan naklediyor :

"Yarım yamalak ve eksik de olsa insanın kendini Allah'a muhtaç hissetmesi, hiç günaha girmeyip Tertemiz olmaktan ötürü doğan kibirden daha iyidir!"

Hilal b. el-Alâ, Zünnûn'dan naklediyor : “*Seni tüm hata ve günahlardan masum farzederek seven dostun sevgisine güvenme! Bir de şunu iyi bilesin; sana yârenlik edip, senin hoşuna giden şeyden hoşlanan ve senin muhalif olduğun şeye de kızan arkadaş aslında sadece kendisine dost olmuştur. Sadece kendine ve isteklerine dost olan kişi, dünya rahatına talip olmuştur.*”

Zünnûn'un Cenazesindeki Kalabalık ve Vefat Yılı

Zünnûn el-Mısırî Kahire'nin karşı yakası olan Gîza'da 246 (H.) yılında vefat etti. Bir kayıkla Fustât'a (eski Kahire) getirildi. Çünkü köprüden geçirilirse onu taşımak onunla beraber olmak isteyenlerin kalabalıklığından dolayı köprünün çökme tehlikesi belirebilirdi. Ehli'l-Meâfir kabristanına gömüldü. ⁽¹⁾

Zehebî, Zünnûn el-Mısırî'nin 245 (H.) yılında vefat ettiğini ve 90 yıl yaşadığını söylüyor. Ayrıca Halife Mütevekkil'in Zünnûn'un vaazlarını dinlediğini ve onun görüşlerinden istifade ettiğini bildiriyor. ⁽²⁾

Zünnûn'un ifadeleri içinde Sehl-i Hindî diyebileceğimiz basit ama zor bölümler vardır. Şiirleri de böyledir.

Zünnûn'un Eserleri ⁽³⁾

1) *el-Mücerrebât* : Bu kitap, tıp, kimya sihir ve tılsımlarla ilgili 91 yapraklı bir risâledir. Paris kütüphanesindedir. 2) *el-Kasidetü fi's-San'ati'l-Kerime* : Zünnûn'un bu kasidesi Paris, İstanbul kütüphanelerinde ve Britanya müzesinde mevcuttur. Şerhleri vardır. 3) *Kitabü'l-Acâib* : Bu kitabın Zünnûn'a nisbeti kesin değildir. 4) *Risâletün fi Zikri Menâkibi's-Sâlihîn*, 5) *Dua*. 6) *Risâletün fi'l-Anasırı's-Selâse*. 7) *Risâletün fi Havassı'l-İkstr*. 8) *Risâletün fi'l-Hacer*. 9) *Risâletün fi's-San'a*. 10) *Risâletün fi Tedbiri'l-Haceri'l-Kerim*. 11) *Sıfatu'l-Mümini vel-Mümine*. 12) *Risale*. Zünnûn'un sözlerini ve rivâyet ettiği hadisleri içerir. 13) *Bazı vaz amaçlı kıssalar*. 14) *Risâletün fi'l-Hikmeti'l-Uzmâ ve's-San'ati'l-Mubâreke* : Felsefî bir risâledir.

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatu's-Safve*, c.4, s.262-265.

(2) Zehebî, *el-Iber*, c.1, s.350.

(3) Fuad Sezgin, *Târîhü't-Türds*, c.1. Bölüm.4, s.643.

İDRİS EL-HAVLÂNÎ (R.H) ⁽¹⁾

Kendini Rabbine adanmış (Rabbânî) zeki ve akıllı bir zat olan İdris el-Havlânî de onlardandır.

Yunus b. Abdü'l-Alâ diyor ki : Sûfiye tâifesi içinde İdris el-Havlânî den daha zeki ve akıllı birini görmedim.

İbni Zenceviye diyor ki : İdris b. Yahya el-Havlânî Mısır'da, tıpkı Bağdat'taki Büsr b. el-Hâris gibidir.

Râvi Musa b. Harun der ki :

"Onların, İdris b. Yahya'nın önüne herhangi birini koyacaklarını zannetmiyorum"

İdris b. Yahya'dan nakledilen birçok hadis vardır. Fakat bunlar rivâyet yönüyle Garîb'dirler.

İdris b. Yahya, Abdullah b. Ayyaş'tan, o Abdullah b. Süleyman'dan, o Nâfi'den, o İbni Ömer'den, o da Rasûlullah (s.a)'tan naklediyor : *"Allah ve melekleri sahur yapanlara salat ederler."*

İdris, Fadl b. Muhtar'dan, O İbni Ebî Zî'b'den, o Şube'den o İbni Abbas'tan, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor : *"Abdest (vücuttan) çıkan şeylerden ötürü alınır, girenler dolayısıyla değil."*

EL-MUFADDAL B. FUDÂLE (R.H) ⁽²⁾

el-Mufaddal b. Fudâle âdil ve sabırlı biriydi. Duası kabul olunan dualardan idi. Heybetli ve bir zat idi.

İbni Rağbe der ki : el-Mufaddal zayıf ve uzun boyluydu.

Mufaddal'dan Gelen Hadisler

Mufaddal, Ukayl'dan, o İbni Şihab'dan, o da Enes'den naklediyor : *"Rasûlullah (s.a) güneş eğilmeden (batıya doğru kaymaya*

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.8. s.319.

(2) Ebu Nuaym, *a.g.e.*, c.8. s.321.

başlamadan) önce yolculuğa çıkarsa, öğleyi ikindi vaktine ertelerdi. Sonra (bir yerde) konaklayınca ikisini cem ederdi (beraber kılar-
dı). Eğer yolculuğa çıkmadan evvel güneş eğilmişse (tam tepedey-
ken batıya doğru kaymaya başlamışsa), öğleyi kılar ve bineğine bi-
nerdi. (Sahih, Müttefakun aleyh)"

Enes'den naklediliyor : "Rasûlullah (s.a) öğle ile ikindiye cem etmek isterse öğleyi erteler, nihâyet ikindi vakti girince ikisini bera-
berce kılardı." (Sahih Hadis)

**Mufaddal, Leys'ten, o Hişam b. Sa'd'dan, o Ebu'z-Zu-
beyr'den, o Ebu't-Tufeyl'den, o da Muaz b. Cebel'den** nakledi-
yor: "Rasûlullah (s.a) Tebuk Gazve'ne çıkmıştı. Yolculuktan önce
güneş (batıya) eğildiği zaman öğle ile ikindiye cem ederdi. Akşam-
leyin de bunun benzerini yapardı. Yolculuğa çıkmadan önce güneş
batmışsa hemen akşamla yatsıyı cem ederdi. Eğer güneş batmadan
önce yola çıkmışsa, akşam namazını erteler, ta ki yatsı vakti gelince
konaklar ve iki namazı cem ederdi."

**Mufaddal, Abdullah b. Süleyman'dan, o Nâfi'den, o İbni
Ömer'den, o da Rasûlullah (s.a)'dan** naklediyor : "Vasiyet edilecek
bir şeyi bulunan müslümanın yanında vasiyetini yazılı bulundur-
madan iki gece dahi geçirmesi yakışık almaz." (Sahih Hadis)

**Mufaddal Ebu Urve'den, o Ziyad Ebu Ammar'dan, o Enes
b. Mâlik'ten, o da Rasûlullah (s.a)'dan** naklediyor : "İlim peşinde
olmak, her müslümana farzdır." (Sahih Hadis)

**Mufaddal, Mufaddal b. Aclan'dan, o Ebu'z-Zinad'dan, o
Ârec'den, o Ebu Hureyre'den, o da Rasûlullah (s.a)'dan** nakledi-
yor : "Kim Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsa, komşusuna ikram
etsin.. Kim Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsa, misafirine ikram
etsin. Câize ikram (gelip geçici yolcuya yapılan ikram) bir gündür.
Misafirlik üç gündür. Kim üç günden daha fazla (ikram) ederse, bu
onun yaptığı bir iyiliktir. Misafirin ev sahibini zor durumda bira-
kacak şekilde (fazla) kalması helal değildir. Kim Allah'a ve âhiret
gününe inanıyorsa, ya hayır söylesin ya da sussun." (Garib hadis-
dir.)

ABDULLAH B. VEHB (R.H) ⁽¹⁾

Korku ve sıkıntının öldürdüğü Mısırlı muhaddis Abdullah b. Vehb de onlardandır.

Halid b. Haddas anlatıyor :

Abdullah b. Vehb bana, kıyâmetin korkularına dâir kitabı (bahsi) okudu. Ansızın baygın olarak yere yığıldı. Bir kelime etmedi ve üç gün sonra öldü. Bu olay H.197 yılında Mısır'da oldu.

Ahmed b. Said el-Hemedânî anlatıyor : İbni Vehb hamama girmişti. Bir kâriin şu âyeti okuduğunu duydu : *"Ateşin içinde birbirleriyle tartışırken, zayıf olanlar büyüklük taslayanlara dediler ki : Biz size uymuştuk. Şimdi siz şu ateşten küçük bir parçayı bizden savabilir misiniz?"* İbni Vehb bunu dinledikten sonra ansızın bayıldı.

Ebu'r-Rebî er-Reşdeynî anlatıyor : İbni Vehb'in yağmurlu bir günde Fustat mescidine girdiğini gördüm. Kendisiyle haldeş olacak, sohbet edeceği birini arıyordu. İleride Said el-Ahram'ı gördü. Ona doğru yürüdü. Kucaklaşıp ağlaştılar. O zaman İbni Vehb'in şöyle dediğini duydum : *"Ey Ebu Osman! Kalplerimiz paslandığı zaman onları parlatan adam gitti artık."*

Abdullah'dan Gelen Hadisler

Abdullah b. Vehb, imamlardan hadis rivâyet etmiştir. Bazı derlemelerde bulunmuştur. Onun hadis isnad ettikleri arasında şunları sayabiliriz : Sevrî, Mâlik, Şu'be, Amr b. el-Hâris, Yunus b. Yezîd, Hişam b. Sa'd, Süleyman b. Bilal ve Mahrame b. Bükeyr.

Abdullah b. Vehb, Yunus'tan, o İbni Şihab'dan, o Salim'den, o da babasından naklediyor : *"Ömer, Hacer-i Esved'i öptü. Sonra dedi ki : 'Senin taş olduğunu biliyorum. Eğer Rasûlullah'ın seni öptüğünü görmeseydim, ben de seni öpmezdim.'*" (Müttefakun aleyh)

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.8. s.324.

İbni Vehb, Amr b. el-Hâris'den, o Derrac'dan, o Ebu Said el-Hudrî'den, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor : *"Kişinin camiye devam ettiğini (gidip geldiğini) görürseniz, onun imanına şehadet ediniz. Allah (c.c) buyuruyor ki : 'Allah'ın mescidlerini ancak Allah'a ve âhiret gününe inanan, namazı kılan, zekatı veren ve Alahtan başka kimseden korkmayanlar imar ederler.'"* (1)

İbni Vehb, Amr b. el-Hâris'den, o Bükeyr'den, o Süheyl b. Zekvan'dan, o İbhan'dan, o Ebu Hureyre'den, o da Rasûlullah (s.a)'tan naklediyor : *"Allah size üç şeyi emrediyor, üç şeyi de yasaklıyor. Size sadece kendisine ibadet etmenizi, ona hiçbir şeyi şirk koşturmanızı, onun ipine toptan sarılarak, böylece parçalanmamanızı, ve Allah'ın size emir olarak tayin ettiğine itaat etmenizi emrediyor. Size dedikodudan, (itminansızlıktan doğan) aşırı soru sormaktan ve malı zayıf etmekten nehyediyor!"*

İbni Vehb, Yahya b. Eyyûb'dan, o Ammar b. Gâziyye'den, o Semiy'den, o Ebu Salih'den, o da Ebu Hureyre'den naklediyor: Rasûlullah (s.a) secde de şöyle diyordu : *"Allah'ım! Tüm günahlarımı bağışla! Hafifini-ağırını, gizlisini-açığını, ilkini ve sonuncusunu, hepsini bağışla."*

İbni Vehb, Yunus'dan, o Zührî'den, o Büşr'den, o da Enes b. Mâlik'ten naklediyor : Rasûlullah (s.a)'ın yüzüğü gümüşlendi. Bu gümüş Habeş gümüşüydü.

İbni Vehb, Amr b. el-Hâris'den, o Ebu's-Semh'den, o Ebu'l-Heysem'den, o Ebu Said'den, o da Rasûlullah (s.a)'dan naklediyor:

"Allah'a ve âhiret gününe inanan komşusuna eziyet vermesin!"

İbni Vehb, Abdullah b. Ziyad'dan, o İbni Şihab'dan, o Said b. el-Müseyyeb'den, o Abdurrahman b. Abdullah b. Ka'b b. Mâlik'ten, o da Ebu Hureyre'den naklediyor : Rasûlullah (s.a)la bir gazvedeydik. Adamın biri yarasının acısına dayanamayıp, ok kuburundan bir ok çekti ve kendine batırarak intihar etti. Rasûlullah (s.a) şöyle dedi : *"Ey Bilâl! Kalk ve bildir! Cennete ancak müminler girer. Ve Allah Teâlâ, facir adamla da dinini yüceltir, güçlendirir."* (Bu hadis İbni Şihab'ın Said'den rivâyetiyle Sahih, Abdullah'tan rivâyetiyle Garîb'dir)

İbni Vehb, Muâviye'den o Yahya b. Said'den, o Amre'den,

(1) Tenvbe, 18.

o da Âişe'den naklediyor : Amre, Âişe anamıza sorar : "Rasûlullah (s.a) evinde ne yapardı?" Âişe (r.a) cevap verir : "İnsanlardan herhangi biriydi o. Elbisesini yıkar, koyununu sağar ve kendi hizmetini görürdü."

EL-LEYS B. SA'D (R.H) ⁽¹⁾

Vefakâr, cömert, ilmüne bilinçli olarak sahip çıkan, malını rahatça infak eden Ebu'l-Hâris el-Leys b. Sa'd da onlardandır.

O, dini hükümleri bilir, kendi malını rahatça infak ederdi.

Tasavvuf; cömertlik ve vefadır.

Şâfiî der ki : Leys b. Sa'd, Mâlik b. Enes'in izini takip etmiştir.

Leys'in Güzel Halleri, Hikmetli Sözleri

Ebu Hafs Amr b. Seleme anlatıyor : **Leys b. Sa'd** bir meseleyi açıklıyordu. Adamın biri itiraz ederek; "*Ey Ebu'l-Hâris! Senin kitabında böyle yazmıyor?*" dedi. **Leys**; "*Benim kitabımda veya kitaplarımızda!... Biz, uğraştığımız sorunları akıllarımızla veya dillerimizle ayıklar, düzene koyar ve hulâsa ederiz*" dedi.

Ebu Hâtım Süleyman b. Mansur babasından naklediyor :

"*Leys b. Sa'd'ın evine geldim. Yanıbaşında bir hizmetçi vardı. Leys hizmetçiye bir göz işareti yapınca adam dışarı çıktı. Leys, elini namaz kıldığı yaygının altına attı. Oradan bir kese altın çıkardı. İçinde bin dinar vardı. Keseyi bana uzattı ve şöyle dedi : "Ey Ebu's-Sirri! Bunu oğluma söyleme, hemen küçümser, az verdim sayar!"*

Abdullah b. Salih anlatıyor :

Yirmi sene **Leys** ile arkadaşlık ettim. Ne sabah ne de akşam yemeğini kendi başına yiyordu. O tüm yemeklerini başkalarıyla beraber yedi. Ancak hasta olduğu zaman et yedi.

İsmail b. Yezîd naklediyor : Bazı arkadaşlarım, **Leys'in** İranlı olduğunu ve İsfahan'dan geldiğini söylerler.

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.7. s.318.

Abdullah b. Salih, Leys b. Sa'd'dan naklediyor : **Harun er-Reşid**'in yanına çıktığımda **Harun** sordu : *"Ey Leys! Beldenizin barış ve düzeni nasıl? Neyle sağlanıyor?"* Ben de dedim ki : *"Ey Emtü'l-Müminin! Beldemizin barış ve asayışı, verilen ihsan ve emrinin güzel yönetimiyledir. Su, gözenin başında bulanır. Balık baştan kokar. Suyun başı tertemiz ve berrak olunca, suyu sunan sâkiler de saf ve temiz olur."* **Harun er-Reşid** : *"Doğru söyledin ey Ebu'l-Haris!"* dedi.

İbni Rumeyh anlatıyor : **Leys b. Sa'd** her sene zekat olarak yoksullara seksenbin dinar verirdi.

Kuteybe b. Sa'd anlatıyor : **Leys**'in eline her sene gelir olarak yirmibin dinar geçiyordu. O, evi yanan **İbnü'l-Heya**'ya, **Mâlik b. Enes**'e biner dinardan ikibin dinar vermiş, **Mansur b. Ammar**'a da üçyüz dinarlık bir câriye ile bin dinarlık nakit para vermişti.

Leys'den Gelen Hadisler

Leys, Tâbiin'in büyüklerinden hadis isnad etmiştir. **Atâ b. Ebî Rabah**, **Abdullah b. Ubeydullah b. Ebî Müleyke**, **İbni Ömer**'in azatlısı **Nafi** bunlardandır. **Leys**'in elliden fazla Tâbi'ye yettiği rivâyet edilir. Yüzelliden fazla da Tebe-i Tâbiin ve daha sonrakilere yettiği olmuştur.

Leys'den hadis rivâyet eden önder kişiler arasında **Hâşim b. Beşir**, **Ali b. Gurab**, **Hayyan b. Ali el-Anezî** ve **Abdullah b. Mübarek** sayılabilir. Mısırlılar'dan, **İbnü'l-Heya**'yı, **Hişam b. Sa'd**'ı ve **Abdullah b. Vehb**'i de sayabiliriz.

Leys b. Sa'd, **Amr b. Hâris**'den, o **Ebu Yunus**'dan o **Ebu Hureyre**'den o da **Rasûlullah (s.a)**'dan naklediyor : *"Sizle ilgilenen melekler gece ve gündüz melekleri olarak birbirlerini takip ederler. Onlar sabah ve ikinci namazlarında toplanır, bir araya gelirler. Sonra da Rab Teâlâ'nın huzuruna çıktıklarında onlara sorulur : 'Kullarımın neler yaptığını gördünüz mü?' Melekler cevap verir : 'Geldik namaz kılıyorlardı. Ayrıldık, gene namaz kılıyorlardı.' "*

Leys, **Yezid b. el-Hâdî**den, o **İbni Şihab**'dan, o **Ebu Seleme**'den, o **Ebu Hureyre**'den, o da **Rasûlullah (s.a)**'dan naklediyor :

"Ben her gün yetmişden fazla Allah (c.c)'a istiğfar getiririm, O'ndan bağışlanma dilerim." (Sahih Hadis)

Leys b. Sa'd, İbni Hişam'dan, o da Enes b. Mâlik'ten nakle-
diyor : *"Rasûlullah (s.a) attan düşünce (ayağı) incindi ve oturarak*
bize namaz kıldırdı (Meşhur Hadis) "

Leys, Nâfi'den, o da İbni Ömer'den naklediyor : **Ömer (r.a)**
Rasûlullah (s.a)'a sordu : *"İçimizden biri cünüphen yatıp, uyuyabi-*
lir mi?" Rasûlullah (s.a); "Namaz için aldığı abdest gibi abdest alır
(ve böylece yatar)" buyurdu (Meşhur Hadis).

Leys, Yezîd b. Ebî Habîb'den naklediyor : **Hâris ez-**
Zebidî'den duydu : **Rasûlullah (s.a)'dan ilk aktarılan hadis şü-**
dur : *"Hiçbiriniz kibleye doğru işemesin."* (Meşhur Hadis)

Leys, Muhammed b. Aclan'dan, o Süheyl b. Ebî Salih'den,
o babasından, o Ebu Hureyre'den, o da Rasûlullah (s.a)'dan nakle-
diyor : *"Her namazın ardından otuzüç tekbir, otuzüç tahmid (el-*
hamdülillah) ve otuzüç tesbih (subhanallah) getiren ve 'Allah'tan
başka ilah yoktur. O tektir. O'nun ortağı yoktur. Mülk O'nundur.
Hamd O'nadır. O'nun her şeye gücü yeter!" diyen kimsenin günah-
ları affolunur." (Meşhur Hadis)

EBU YAKUB YUSUF B. YAHYA EL-BÜVAYTÎ (R.H)

Ebu Yakub, İmam Şâfiî'nin en yakın arkadaşı ve onun tale-
besiydi. 'Kur'an'ın yaradılışı' ile ilgili mihnet hadisesinde hapiste-
de beraber olan bu iki dost, birbirlerini çok severlerdi. Allâme diye
de bilinen Ebu Yakub fıkıh ilminde derinlik kazanmış, âbid bir
şahsiyetti. Şâfiî fıkının en büyük temsilcilerinden olduğunu
İmam Şâfiî'nin şu sözlerinden anlıyoruz. "Dostlarım ve dersime
katılan talebelerim arasında Ebu Yakub Yusuf b. Yahya el-
Büvaytî'den daha bilgili biri yoktur."

Ahmed el-Lelî de İmam Ebu Yakub el-Büvaytî'nin güveni-
lir bir râvi olduğunu belirtmektedir. ⁽¹⁾

Ebu Yakub'un Güzel Halleri, Hikmetli Sözleri

İbnü'l-Cevzî anlatıyor : Ebu'l-Velîd b. Ebî'l-Cârud der ki :

(1) Zehebî, el-Iber, c.1. s.323.

Ebu Yakub el-Büvaytî komşumdu. Geceleyin hangi saatte kalksam onun ya Kur'an okuduğunu ya da namaz kıldığını görürdüm.

Rabî der ki : **Ebu Yakub** devamlı dudaklarını oynatırdı. Ya zikrullah ile ya da başka bir ibadetle meşgul olduğu için.

Yine **Rabî b. Süleyman** der ki : **İmam Ebu Yakub el-Büvaytî**'yi gördüm. Onu bir katırın sırtına bindirmişlerdi. Boynunda bukağı, ayaklarında kelepçeler vardı. Boynu ile ayaklarını birbirine bağlayan zincirde de ağır bir gülle asılıydı. O, bu eziyeti çekerken bile görüşlerinden taviz vermiyor şöyle diyordu : *"Vallahi bu demirler arasında öleceğim, tâ ki benden sonra gelenler bu yolda ölenlerin de varolduğunu bilsinler. Halku'l-Kur'an davasında Halife Vâsık'ın yanına götürülsem de gerçeği söylemekten çekinmem."*

Vâsık Basra valisine bir ferman göndermiş, Kur'an mahluktur diyenler demeyenleri bildirsin diye tenbih etmiştir. Tellallar tarafından yapılan çağrılar sonucu birçok âlim toplatılmış, sorguya çekilmişti. Kur'an'ın mahluk olduğunu kabul etmeyenler eziyetlere maruz kalmıştı. **İmam Ebu Yakub el-Büvaytî** de bunlardan biriydi.

İmam el-Büvaytî, **Abdullah b. Vehb**'den ve **Şâfiî**'den hadis almıştır. O zatında fıkhi, takvâyı ve cesareti toplamış biriydi.

Abdurrahman b. Ahmed b. Yunus, **İmam el-Büvaytî**'nin ölene kadar hapiste kaldığını bildiriyor. **İmam el-Büvaytî** 232 (H.) yılında Bağdad zindanında vefat etti. ⁽¹⁾ Allah rahmet eylesin.

HASAN B. EL-HALİL B. MURRE (R.H.) ⁽²⁾

Ahmed b. Salih, **Abdullah b. Vehb**'den naklediyor :

el-Hasen b. el-Halil, sıdk vasfına sahip biridir. İbadet onu her yönden sarmıştır. ⁽³⁾

(1) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c.4. s.260.

(2) İbnü'l-Cevzî, a.g.e, c.4. s.265-266.

(3) Sıdk : Kuşeyri'ye göre inançta şüphe taşımamak, amelde riây ve gafletten uzak olmak, kısaca tüm hallerde saf ve temiz olmaktır (Bkz : Cürcânî, *Kitabü'l-Ta'rifât*, s.132)

Hasan b. Muhammed b. Bâdâ, Abdullah b. Salih'den naklediyor : *"Ben Mısır'da zühde ve takvâya düşkünlüğü açısından Hasan b. el-Halil'den daha ileri birini görmedim. Her Cuma torbayı sırtına yüklenir insanlara un taşıyarak geçimini temin ederdi. Kendi eliyle kazandığını yiyen bu muhterem insan gelecek için azık ayırmak yiyecek yığmak endişesine kapılmamıştır. Üzerindeki abanın değeri bir dirhemden bile aşağıdır. Mısır halkı bu adamın ettiği duaların makbul olduğuna inanmıştır."*

Hüseyin anlatıyor :

Muhammed b. Rumh bana şöyle dedi : *"Bir gün, öğüt dinlemek için Hasan b. el-Halil'in yanına gittim. Kaf süresini okurken orada bulundum. Ağlıyordu. Biraz okuduktan sonra bayıldı. Onu orada bıraktım ve döndüm. Hasan b. el-Halil öylesine zahidâne ve ibadet dolu bir hayat sürdü ki, hadis rivâyeti ile pek uğraşmaya vakit bulamadı. Onu ne zaman görsem, gözleri yaşlı yüzü sararmış bir vaziyette bulurdum. O yumuşak kalpli, hüznün sahibi biriydi."*

Yahya b. Bükayr anlatıyor : **Hasan b. el-Halil** hasta olmuştu. **İmam Leys b. Sa'd** onu ziyaret etti. Biz de oradaydık. İmamımız biraz okuduktan sonra hep beraber hastanın başından kalktık. Şöyle dedi **Leys** : *"Bu adam tanıdığım insanlar içinde Allah'a en iyi ibadet eden, en samimi olanıdır."*

BASRA KÜFE GİBİ BELDELERDE VEYA ÇÖLLERDE GEZİP NERELİ OLDUĞU TAM KAYDEDİLEMEYENLER

İBNÜ'L-KÂTİB EBU ALİ EL-HASAN (R.H)⁽¹⁾

Ebu Ali İbnü'l-Kâtib, Mısırlı salihlerin büyüklerindendir. **Ahmed b. Ali b. Cafer**, Ebu Ali'den şu vecizeleri naklediyor :

"Kul kendini tamamen Allah'a ait hissedince Rab Teâlâ ilk olarak o kuluna, kendinden başka hiç kimseye muhtaç olmamak hissini ihsan eder. O artık sadece Allah'a yalvarır, kendini sadece Allah'a muhtaç görür."

"Allah korkusu ve sevgisi bir kulun gönlüne yerleşince onun

(1) İbnü'l-Cevzi, Sıfatü's-Sâfiye, c.4. s.267.

dili sadece hikmet dolu, anlamlı ve güzel şeyleri söylemeye başlar."

Ebu'l-Kasım el-Mısrî, Ebu Ali'den naklediyor :

"Rab Teâlâ zâtının anılmasından lezzet alma hissini bir kuluna nasib ettiğinde o kul sevinir ve şükrederse, Allah ona iyice yakın olur. Ama kul şükretmezse Rab Teâlâ zikrullahı bu tembel kulun ağzından alır. Onu zikri ilâhînin tadından mahrûm eder!"

Ebu Ali İbnü'l-Kâtib, Ebu Ali Rûzbânî gibi muhterem insanlarla dost oldu. 340 (H.) ten sonra vefat etti. Allah rahmet eylesin.

EBU HABÎB EL-BEDEVÎ ⁽¹⁾

Gurbeti yaşayan Ebu Habib el-Bedevî de bu tâifedendir. Süfyan-ı Sevrî der ki : Ebu Habib bana dedi ki : *"Ey Süfyan! Allah (c.c.)'dan hayırdan başka bir şey gördün mü?" "Hayır!" "O halde sana sadece hayır vermiş olana kavuşmayı niye istemiyorsun?"*

ESED EL-BECELÎ (R.H) ⁽²⁾

Başını secdeden ayırmayan, devamlı hamdeden, samimi ve sözü hikmetli biriydi. Kufe'de de kalmıştır.

Muhammed b. Abdülvahhab el-İbâdî anlatıyor : Süfyan-ı Sevrî, Esed b. Ubeyde'nin yanından geçerken selam verdi. Esed ise selamı almadı. Süfyan, Esed'e döndü : *"Ey Esed! Yanından geçerken sana selam veriyorum, ama sen almıyorsun?"* dedi. Esed de dalgın olduğu için selamı almadığını söyleyerek özür beyan etti. Süfyan bu sözle ikna olmamıştı. Esed bu kez şöyle dedi : *"Ey Süfyan! Allah tarafından, senin bilmediğin şeyleri bilmem senin elinde değildir engelleyemezsin."*

Esed, İsmail b. Müslim'den, o Muhammed b. Münker'den, o da Câbir'den naklediyor : Rasûlullah (s.a), tahtıravanda bulunan bir kadının yanından geçti. Kadının yanında oğlu da var-

(1) İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Saife*, c.4, s.379.

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.8, s.294.

dı. Kadın başını kaldırdı ve sordu: *"Ya Rasûlallah! Bu çocuk için de hac var mı?"* Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: *"Evet! Sevab senindir."* diye buyurdu.

BİŞR EL-ÂMÎ ⁽¹⁾

Büşr El-Âmi kanaatkâr, Rab Teâla'dan razı, gizli hayır yapmaya düşkün biriydi.

Muhammed b. Mansur el-Kuraşî anlatıyor: Maruf el-Kerhî'ye dedim ki: *"Ey Ebu Mahfuz! Ben bu beldede abdallar gibi yaşayan birini gördüm. Maruf sustu. Sonra; 'Allah, Allah. Bu olsa olsa Büşr el-Âmi denen adamdır!'"* dedi.

EBU'R-REBÎ ES-SÂİH ⁽²⁾

Göçmen, diye de bilinen Ebu'r-Rebî, erkenden Allah ile buluşmaya koştu.

İdris b. Yahya el-Havlânî anlatıyor: Ebu'r-Rebî es-Sâih bize şöyle sordu: *"Sarhoşa ne zaman had uygulanır?"* "Ayılınca" dedik. *"Ama dünya sarhoşunun ayılacağı yok ki!"* dedi.

Bir adam Ebu'r-Rebî es-Sâih'e sordu: *"Bana Allah'ın en yüce ismini ismi A'zam'ı öğretir misin?"* "Yanında kalem kağıt var mı?" diye sordu. Ebu'r-Rebî. "Yaz öyleyse" dedi. *"Bismillahirrahmanirrahim. Sen Allah'a itaat et ki, O da senin dileklerini kabul etsin."*

Ebu'r-Rebî, Cemil Ebu Ali'den, o da Habîb Ebu Muhammed'den naklediyor: *"İnsanın, öldüğü zaman günahlarının da ölmesi (hakikaten) mutluluktur."* ⁽³⁾

Ebu'r-Rebî anlatıyor: Davud et-Taî'yi duyunca nasıl biri olduğunu merak ettim, görmek istedim. Yatsı namazından sonra gitim evine girmek için izin istedim. *"Kim o?"* dedi. *"Evi barkı olma-*

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.8, s.295.

(2) Ebu Nuaym, a.g.e, c.8, s.296.

(3) Öyleleri de vardır ki öldüklerinde kötü bir eser bırakmışlardır. (Çev.)

yan bir garip!" dedim. "Gir! Allah'tır ancak, kendisinden yardım istenilen!" dedi. Girdim. Ondan bir şeyler istedim. "Eskiden fuzûlî yemeği hoş görmezlerdi." dedi. Orada kaldım. Sabah olunca dedim ki : "Bana öğüt ver!" Bana şu öğütü verdi : "Eğer anan varsa, ona iyilik yap! Ve aslandan kaçır gibi insanlardan kaç! Fakat cemaati terketme!"

Ebu'r-Rebi, birisinden, o **Ebu Hamza**'dan, o da **Ebu Cafer**'den şu tefsiri naklediyor : "İşte onlar sabretmelerine karşılık cennetin en yüksek mekânlarıyla mükâfatlandırılacaklar, orada hürmet ve selamla karşılanacaklardır." (1)

BİŞR B. ES-SERİYY (2)

Basralı bir hikmetli söz ustası olan **Ebu Amr Büşr b. es-Seriyy** de bu tâifedendir. Mekke de kalmıştır. **Mahmud b. Giylan** da böyle diyor :

Bişr b. es-Seriyy diyor ki :

"Sevdiğinin kızdığı şeyleri benimsemen hiçde, sevgi alâmeti sayılmaz." (Allah'ı sevdiğini söyleyip de, O'nun yasaklarına tutkun olmak, bu sevgide pek samimî olunmadığını gösterir. Çev.)

Ahmed b. Ebi'l-Havâri anlatıyor : **Ebu Safvan**'a sordum : "Hangisi daha güzeldir sence, kişinin önce aç kalıp sonra bir kenara oturarak tefekküre dalması mı, yoksa önce yemek yiyip, sonra kalkarak namaz kılması mı?" "Önce yemek yer, sonra kalkar namaz kılar ve namazında tefekkür eder. Böyle yapması bence daha iyidir!"

Ebu Safvan'ın bu cevabını, **Ebu Süleyman**'a aktardım. O da tasdik etti : "Doğru! Namazdaki tefekkür namaz dışındaki tefekkürden daha faziletlidir. (Çünkü) Namazda tefekküre dalmakla iki amel yapılıyor. İki amel ise bir amelden daha üstündür tabii!"

Bu sözlerin tümünü **Bişr b. es-Seriyy**'ye anlattım. **Mescidi Haram**'ın çevresine yayılmış çakıl taşlarından birkaçını aldı ve şöyle dedi : "Yemin ederim, bence senin başına böyle bir açlığın gelmesi, tavaf edenlerin tavafından, namaz kılanların namazından ve

(1) Furkan, 75.

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Euliya*, c.8, s.300.

hacca gidenlerin haccından daha iyidir!." (1)

Bişr, bazı önder bilginlerden (imamlardan) hadis isnadında bulunmuştur. **Sevrî**, **Mis'ar** ve **Hammad**'ı burada anabiliriz.

Bişr b. es-Seriyy, **Mis'ar**'dan, o **Katâde**'den, o **Enes**'den, o da **Rasûlullah** (s.a)'dan naklediyor : *"Saflarınızı düzgün tutunuz. Çünkü safların düzgünlüğü namazın mükemmelliğindendir."* (2)

Bişr b. es-Seriyy, **Harun el-A'var**'dan, o **Bedil b. Meyse-re**'den, o **Abdullah b. Şakıyk**'ten, o da **Âişe** (r.a)'den rivâyet ediyor : **Rasûlullah** (s.a)'ın şu âyetleri okuduğunu duyardım : *"(Ölen kişi, Allah'a) yaklaştırılanlardan ise, ona rahatlık, güzel rızık ve nimet cenneti var."* (3)

Bişr b. es-Seriyy, **Hammad b. Seleme**'den, o **Ali b. Zeyd**'den, o **Said b. Müseyyeb**'den, o **Ebu Said el-Hudrî**'den, o da **Rasûlullah** (s.a)'dan naklediyor : *"İnsanlar içinde en kötü hırsız, namazdan çalandır."* **Rasûlullah**'a soruldu : *"Ya Rasûlallah! Namazdan nasıl çalar ki?"* *"Rükûsunu ve secdesini tam yapmaz!"*

Bişr b. es-Seriyy, **Hammad**'dan, o **Sâbit**'ten. O da **Enes**'den naklediyor : **Ebu Musa el-Eş'arî** bir gün **Kur'ân** okuyordu. **Rasûlullah** (s.a)'ın hanımları (ona) kulak verdiler. Sabah olunca **Kur'ân** okuyuşunu dinlediklerini **Ebu Musa**'ya bildirdiler. **Ebu Musa** şöyle dedi : *"Bilseydim, daha da güzel okurdum. Sizi Kur'ân'a daha da yaklaştırdım."*

Büşr b. es-Sirri, **Hammad**'dan, o **Sâbit**'ten, o da **Enes**'ten rivâyet ediyor : Bir adam **Rasûlullah** (s.a)'a bir kardeşiyle geldi : *"Bu kardeşim, bana yardım etmiyor!"* dedi. **Rasûlullah** (s.a); *"Belki de sen onun sebebiyle rızıklanacaksın (öyle deme!)"* cevabını verdi.

ŞEYBAN ER-RÂÎ (R.H) (4)

Allah'a tevbe eden, hep uyanık ve bilinçli olan **Şeyban Ebu**

(1) Burada açlığın "terbiye edici" oluşu vurgulanıyor. (Çev.)

(2) Demek ki, beraber hareket etme, beraber karar alma, aynı zamanda olma önemli bir unsurdur, toplu ibadette. O halde toplu ibadetin (cemaatle ibadetin) özü, aynı duyguları paylaşabilmektir. (Çev.)

(3) Vâkıa, 88-89.

(4) İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Sâfiye*, c.4, s.306.

Muhammed er-Râî de onlardandır. **Şeyban** ibadet hususunda çok üstündü. Rab Teâlâ'ya tevekkül eder sadece ona güvenirdi.

Muhammed b. Hamza el-Murtaza anlatıyor :

Şeyban er-Râî cünüp olduğunda su bulamazsa Rabbine dua eder, bir bulut gelirdi. Bulutun altına girer, yağmurda yıkanır. Böylece guslünü alıp Cuma'ya giderdi. Bu arada kendi koyunlarının üzerine bir işaret bırakır ve geri geldiğinde sürüyü hiç kıpırda-mamış bir halde oracıkta bulurdu.

SALİH B. ABDÜLCELİL (R.H) ⁽¹⁾

Allah'a itaatten zevk alan, kanaat ve olgunluk ile donanan **Salih b. Abdülcelil** de onlardandır.

Salih b. Abdülcelil der ki : Allah'a itaat edenler hem dünyada hem âhirette lezzetli bir hayatı kazanarak gittiler. Allah Teâlâ kıyâmet günü onlara şöyle diyecek : *"Onca şehvetinize rağmen siz dünyada bana sarıldınız! Bugün benim nezdimde isteklerinize ulaşın bakalım! İzzetime andolsun ki cennetleri sadece sizin için yarattım."*

Salih der ki : *"Kalp gözü açık basiret ehli, dünya tutkunlarına küçümsemeyle bakarlar. O dünya tutkunu olan zevkperest para ve mal düşkünleri ise onlara gıpta ve saygı ile bakarlar."*

EL-HÜSEYİN B. YAHYA EL-HASENÎ (R.H) ⁽²⁾

Kendini ibadete veren, zoru başaran **Hüseyin b. Yahya** da onlardandır.

Ebu Halid el-Kassa anlatıyor : **Hüseyin'e** sordular : *"Allah'ın, dostlarına (velilerine) bıraktığı alâmet nedir?"* Cevap verdi: *"Şu dünya yurdunda razı olduğu amellere erişsin diye onların yolunu açar, iyi ve hayırlı işlerde onları başarılı kılar."*

Ebu Müslim, el-Hasenî'den naklediyor : Rab Teâlâ buyuru-

(1) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.8, s.317.

(2) Ebu Nuaym, *a.g.e.*, c.8, s.318.

yor ki : *"Erkek ve kadından her kim inanmış olarak iyi bir iş yaparsa, ona hoş bir hayat yaşatacağız."* (1)

"Yani, tadını kalbinde hissedeceği bir itaat veririz o kula..."

"Kim gözyaşını arttırmak ve kalbini inceltmek istiyorsa karnının yarısını doldursun!"

ALİ B. EBİ'L-HURR (R.H) (2)

Acı ve lezzetsiz olanı (dünyayı) terkeden, kendini ibadete veren, vâiz Ali b. Ebi'l-Hurr da onlardandır.

Ahmed b. Ebi'l-Havâri, Ali b. Ebi'l-Hurr'dan şunu naklediyor : Zekerîyya (a.s) ekmekle doyup yatmıştı. O geceki viridini okuyamadan uyudu. Rab Teâlâ ona şöyle vahyetti : *"Benim civarımdan daha hayırlı bir civar mı buldun? Ey Yahya! İzzetim hakkı için, Firdevs cennetine bir baksan. Oranın cazibesıyla bedeninin erir, nefsin çökerdi! Cehenneme de bir kere gözatsan gözyaşlarından sonra irin akıttırdın! Çulları (atıp) demir giyinirdin."*

ABDÜLAZİZ ED-DÜRİ (R.H) (3)

Gecesini ihyâ eden, içinde dâima endişe taşıyarak Allah'a çokça ibadet eden Abdülaziz b.Ebân ed-Dürî de onlardandır.

Ebu Sâbit âbidlerden olan Abdülaziz'den şu olayı naklediyor: Bir gece kalkmış namaz kılıyordum. Birden gâibten bir ses geldi kulağıma. Şöyle diyordu : *"Ey Abdülaziz! Nice güzel görüntümlü, temiz elbiseli insan var ki, cehennemin tabakaları arasında dönüp duruyor!"*

YEZİD B. ABDÜLMELİK B. MEVHİB (R.H) (4)

Zayıf, iki büküm yürüten, adımlarını hızlı ve sert atan Yezid

(1) Nahl, 97.

(2) Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.8, s.331.

(3) Ebu Nuaym, a.g.e, c.8, s.335.

(4) Ebu Nuaym, a.g.e, c.8, s.331.

b. Abdülmelik b. Mevhib gūnahtan sakınır. Allah'tan korkardı.

Yezîd b. Halid anlatıyor : Hocalarımın şöyle işittim : **Yezîd b. Abdülmelik** katırına binerek her Cuma akşamı yatsı vaktinde **İbrahim (a.s.)**'in mescidine gelirmiş. Katırını salar, o da çevrede dolaşmış. **Yezîd** dönmek isteyince katır bunu hisseder **Yezîd**'in yanına gelirmiş.

Reca b. Seleme anlatıyor : **Yezîd** zorla Şam'a kadı tayin edildi. Verdiği hükümlerde son derece sert idi. Ne valilerin yanına gider ne de onlara karşı başını kaldırırdı.

Yezîd b. Abdullah, Amr b. Ebî Amr'dan, o **Ebu Said el-Hudrî**'den, o da **Rasûlullah (s.a.)**'dan naklediyor : İblis Rabbine dedi ki : *"Yüceliğın ve celâlin adına! İnsanoğulları içlerinde ruh taşıdıkları sürece kesinlikle benim fısıltım ve saptırmamdan uzak olmayacaklar!"* Rab Teâlâ cevap verdi : *"İzzetim ve celâlim hakkı için! Onlar benden af diledikçe onların günahlarını örteceğim!"*

Halid b. Yezîd, babası **Yezîd**'den, o **Enes b. Mâlik**'ten, o da **Rasûlullah (s.a.)**'dan naklediyor : *"Miraca çıkarıldığım gece cennetin kapısı üzerinde; 'Sadaka karşılığında on katı (sevab) vardır.' 'Borç karşılığında da onsekiz katı (sevap) vardır' ifadesinin yazılı olduğunu gördüm. Bunun üzerine Cebraîl'e; 'Borç vermenin sadakadan üstün olmasının hikmeti nedir?' diye sordum. Cebraîl dedi ki : 'Zira sadaka isteyen kişi, yanında (bir şey) bulunduğu halde dilenebilir. Oysa borç isteyen kimse, ancak ihtiyaçtan dolayı ister."*

Bu hadis **Yezîd b. Ebî Mâlik**'in hadisidir. Ondan sadece oğlu **Halid** rivâyet etmiştir. **Yezîd b. Ebî Mâlik** de öteki **Yezîd** gibi Şam kadılığına tayin edilmişti. **Ebu Malik**'in asıl ismi de **Hânîd**'ir. ⁽¹⁾

Said b. Abdülaziz de şöyle der : Ne **Mekhul**, ne de diğerleri.. Bizim yanımızda **Yezîd b. Ebî Mâlik**'ten daha iyi hüküm veren biri yoktu!

(1) Bu hadisin İbni Mâce, *Kitabü's-Sadaka*, Bâb 19'da yapılan açıklamasında şöyle geçmektedir : *"Zevâid'de şöyle deniliyor; Bu hadisin senedindeki Halid b. Yezîd'in zayıflığını belirtenler şunlardır : Ahmed, İbni Muîn Ebû Dâvud, Neset, Ebu Zur'a Dârekutnî vd...."*

